Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Ḳodesh

ʿim targumim u-veʾurim mi-meḥabrim shonim

Sefer Divre ha-yamim 1

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1835 oder 1836]

ב םימיה ירבד.

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9234

Visual Library

דברי הימים ב.

א (א) וַיִּתְחַזֵּק שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִיד
עַל־מַלְכוּתוֹ וַיהוָה אֱלֹהָיו
עִמּוֹ וַיְגַדְּלֵהוּ לְמָעְלָה׃ (ב) וַיֹּאמֶר
שְׁלֹמֹה לְכָל־יִשְׂרָאֵל לְשָׂרֵי
הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת וְלַשֹּׁפְטִים
וּלְכֹל נָשִׂיא לְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי
הָאָבוֹת׃ (ג) וַיֵּלְכוּ שְׁלֹמֹה וְכָל־
הַקָּהָל עִמּוֹ לַבָּמָה אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן
כִּי־שָׁם הָיָה אֹהֶל מוֹעֵד הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה
בַּמִּדְבָּר׃ (ד) אֲבָל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
הֶעֱלָה

א (א) שלמה, דער זאָהן דוד'ס, בעפעסטיגטע זיך אין זיינעם רייכע; דער עוויגע, זיין גאָטט, וואַר מיט איהם, אונד ערהאָהעטע איהן איממער מעהר. (ב) דאַ בעריעף שלמה גאַנץ ישראל, דיא בעפעהלס= האַבער דער טויזענדע אונד דער הונדערטע, דיא ריכטער אונד איינען יעדען פירשטען אין גאַנץ ישראל, זאָ וויא דיא הייפטער דער פאַמיליען. (ג) אונד נון גינג שלמה אונד דיא גאַנצע פערזאַממלונג מיט איהם צור אַנהעהע בייא גבעון, דען דאָרט וואַר דאַז שטיפטס= צעלט גאָטטעס, וועלכעס משה, דער דיענער דעם עוויגען, אין דער וויסטע פערפערטיגט האַטטע. (ד) יעראָך דיא לאַרע גאָטטעס האַטטע דוד גע= פיהרט

רש"י

א (א) ויתחזק שלמה וגומר מפני שה' אלהיו עמו: (ב) ויאמר שלמה לכל ישראל. ומי הם אותם כל ישראל הם שרי האלפים כדכתיב (לעיל כ"ח) ויקהל דוד את כל ישראל וגו' ומה אמר להם שילכו עמו לבמה אשר בגבעון: (ג) וילכו שלמה וכל הקהל עמו וגו'. וכן דרך הפסוקים לקצר ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אמר לו להקיא וכן (דה"א כ"א) ויאמר ה'

באור

אמר המתרגם והמבאר: אם המצא תמצא סתירה אחת או שתים בין ס' מלכים וד"הי בענין החשבון המספר אשר לא ביארתיה במקומה, אז שא נא עיניך על ההקדמה.

א (א) ויתחזק, הוסיף לו אומץ וחוזק במלכותו אף כי צעיר לימים היה, וגם פנו רבים נלכבם אחרי אדוניה כנראה בראש ספר מלכים. וה' אלהיו עמו, טעם למה שלמעלה, ורוצה לומר שלמה התחזק על כסא אביו כי ה' אלקיו עמו והוא הרבה גדולתו. (ב) ויאמר, פעל ויאמר מוסב מול ראש הכתוב הבא וילכו שלמה וכל הקהל עמו לבמה וגו' ועל זה היה מאמר שלמה הנזכר בזה. ומה שהזכיר ויאמר ולא פירש מה אמר להם כ"א על ידי המעשה יודע לנו רצונו באמירתו, הנה זה הוא אחד משימושי הלשון בספר זה ד"מ ויאמר ה' למלאך וישב חרבו אל נדנה (דה"א כ"א כ"ז). לכל ישראל, למ"ד לכל הוא סימן הסמיכות כמו מרעה לרכבו (ירמיה מ"ז י"ג) וכן סימן הסמיכות של נלשון המשנה מורכב מן סימן ההצטרפות שֶׁ (במקום אשר) ומן סימן הקנין ל' ד"מ פרו של אהרן, שיעורו הפר אשר לאהרן, ומענין זה מטתו שלשלמה (ש"ה ג' ז'). (ג) וילכו, ברבוי, כי על שלמה וכל העם יחדיו ידבר. והנה לא ספר לנו מאומה ממה שנשא שלמה בת פרעה (מ"א ג' א') כי לא תהיה תפארתו בו. האלהים, תואר לאוהל מועד, וא"כ נסמך אוהל לשני שמות אל מועד (שהוא מקרה המתאר את האהל) ואל האלקים (להוראת הקנין) ראה למעלה (דה"א

הֶעֱלָה דָוִיד מִקִּרְיַת יְעָרִים בַּהֵכִין לוֹ דָּוִיד כִּי נָטָה־לוֹ אֹהֶל בִּירוּשָׁלִָם׃ (ה) וּמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר שָׂם לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה וַיִּדְרְשֵׁהוּ שְׁלֹמֹה וְהַקָּהָל׃ (ו) וַיַּעַל שְׁלֹמֹה שָׁם עַל־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר לְאֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו עֹלוֹת אָלֶף׃ (ז) בַּלַּיְלָה הַהוּא נִרְאָה אֱלֹהִים לִשְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁאַל מָה אֶתֶּן־לָךְ׃ (ח) וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה לֵאלֹהִים אַתָּה עָשִׂיתָ עִם־דָּוִיד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל וְהִמְלַכְתַּנִי תַּחְתָּיו׃ (ט) עַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים יֵאָמֵן דְּבָרְךָ עִם דָּוִיד אָבִי כִּי אַתָּה הִמְלַכְתַּנִי עַל־עַם

פֿיהרט פֿאָן קרית יערים דאַרטהין, וואָ דוד איהר (מייני ען אָרט) צובערייטעט האַטטע, דען ער שלוג איהר איין צעלט אויף אין ירושלים. (ה) דער קופּפֿערנע אַלטאַר אַבער, וועלכען בצלאל, זאָהן אורי'ס, זאָהן חור'ס פֿערפֿערטיגט האַטטע, וואַר דאָרט פֿאָר דער וואָהנונג דעס עוויגען, אונד דיעזען בעזוכטע נון שלמה מיט זיינער פֿערזאַמלונג. (ו) שלמה אָפּפֿערטע דאַזעלבסט אויף דעם קופּפֿערנען אַלטאַרע פֿאָר דעם עוויגען ביים שטיפֿטסצעלטע, אונד בראַכטע דאַר, אויף דיעזעם טויזענד גאַנצאָפּפֿער. (ז) אין דערזעלבען נאַכט ערשיען דער עוויגע דעם שלמה, אונד שפּראַך צו איהם: בעגעהרע, וואַס איך דיר געבען זאָלל! (ח) דאַ שפּראַך שלמה צו גאָטט: דוא ערצייגטעסט מיינעם פֿאַטער דוד גראָסע גנאַדע, אונד מאַכטעסט מיך צום קעניגע אַן זיינער שטעללע. (ט) עוויגער גאָטט! דיינע פֿערהייסונגען אַן מיינען פֿאַטער דוד מאָגען נון זיך בעוואָהרען, דאַס דו עס ביזט, דער מיך צום קעניגע געמאַכט איבער איין פֿאָלק, דאָז

רש"י

ה' למלוך וישב חרבו אל נדנה: (ז) שאל מה אתן לך. בחר ושאל כל מה שתרצה ואני אתן לך: (ט) עתה ה' אלהים יאמן. פראבריט"ש בלע"ז: כי אתה המלכתני. כלומר כיון שהמלכתני על עם רב כזה צריך אני שיהא בי חכמה וכח לצאת לפניהם וללחם מלחמותיהם כענין שנאמר בשמואל (א' ח') ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו והואיל ועלי לשאול מה

באור

י"ז י"ז). (ד) בהכין, שיעורו במקום אשר הכין לו, וכן אל הכינותי לו (דה"א ט"ו י"ב), מכל הכינותי לבית הקדש (שם כ"ט ג'), נהשמטת שם מקום או דבר הראוי אחרי סי' היחס ולפני הפעל. (ה) וידרשהו, בא לחזות בנועמו ולבקרהו, כענין דרשו ה' ועזו בקשו פניו תמיד, ואולי כוון להורות בזה, כי זבח שלמה על מזבח הנחושת הנעשה מבצלאל ולא על מזבח אבן של שילה הנזכר בדברי רבותנו ז"ל (זבחים ס"א ע"ב). (ו) ויעל שלמה, כנוי הפעל ומפני שהפסיק אחריו בביאור המזבח, חזר ואמר ויעל עליו עולות אלף, ודוגמתו וירא והנה שלשה אנשים וגו' וירץ לקראתם (בראשית י"ח ב'). אשר, כלומר המזבח אשר לאהל מועד. (ט) יאמן, יתקיים ויתאמת דברך והבטחתך לדוד (ש"ב ז'), והוראת אמן על הקיום ועל

רַב כַּעֲפַר הָאָרֶץ׃ (י) עַתָּה חָכְמָה וּמַדָּע תֶּן־לִי וְאֵצְאָה לִפְנֵי הָעָם־הַזֶּה וְאָבוֹאָה כִּי־מִי יִשְׁפֹּט אֶת־עַמְּךָ הַזֶּה הַגָּדוֹל׃ (יא) וַיֹּאמֶר־אֱלֹהִים לִשְׁלֹמֹה יַעַן אֲשֶׁר הָיְתָה זֹאת עִם־לְבָבֶךָ וְלֹא־שָׁאַלְתָּ עֹשֶׁר נְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵת נֶפֶשׁ שֹׂנְאֶיךָ וְגַם־יָמִים רַבִּים לֹא שָׁאָלְתָּ וַתִּשְׁאַל־לְךָ חָכְמָה וּמַדָּע אֲשֶׁר תִּשְׁפּוֹט אֶת־עַמִּי אֲשֶׁר הִמְלַכְתִּיךָ עָלָיו׃ (יב) הַחָכְמָה וְהַמַּדָּע נָתוּן לָךְ וְעֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד אֶתֶּן־לָךְ אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כֵן לַמְּלָכִים אֲשֶׁר

לפניך

דאַז צאַהלרייך איזט גלייך דעם שטויבע דער ערדע. (י) גיב מיר נון ווייזהייט אונד ערקענטניס, דאַס איך אויסציעהען אונד איינגעהען קאַן אן דער שפּיטצע דיעזעס פאָלקעס, דען ווער קאָנטע זאָנסט ריכטען דיעזעס דיין פאָלק דאַז זאָ גראָס איזט? — (יא) דא שפּראַך גאָטט צו שלמה: וויל דוא נור דיעזעס געווינשט האַסט, ניכט בע־געהרטעסט רייכטהום, גיטער אונד פּראַכט, ניכט דאַז לע־בען דיינער פיינדע, אויך ניכט צאַהלרייכע טאַגע פערלאַנגטעסט, אונד דיר נור עיבאַ־טעסט ווייזהייט אונד ער־קענטניס, אויף דאַס דוא ריכ־טען קאָננעסט מיין פאָלק, איבער דאַז איך דיך צום קעני־גע געמאַכט, (יב) זאָ זייא ווייזהייט אונד ערקענטניס דיר געגעבען; אויך רייכטהום אונד גיטער אונד עהרע וויל איך דיר געבען, דערגלייכען ניכט וואַר בייא דען קעניגען פאָר דיר

רש"י

שנלבי אשאל מה שאני לריך וזה שתתן לי חכמה: (י) ואלאה לפני העם הזה ואביאה. יגם למלך לריך שיהא לב חכם לידע לשפוט העם ואני נער ורך אפילו אלף אנשים חכמים היה קשה להם לשפוט עם גדול כזה אי אפשר בלא עסקים רבים שבאים לדון ואין לי מתון לעיין בדינם שעוד זה קובל ואינו מפסיק דבריו והנה בא אחר וצועק ומי יוכל לפסוק אלף דינין ביום אחד אם לא חכם ונבון אשר רוח אלהים בו וזה אני שואל שתתן לי חכמה ומדע לשפוט עמך זה הגדול כי זה אני לריך שתתן לי: (יא) יען אשר היתה זאת עם לבבך. שאין אדם שואל דבר זה אלא מי שיש יראת שמים בלבו כענין שנ' ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים (שמות י"ח): ואת נפש שונאיך. לנקום: (יב) החכמה והמדע נתון לך. מה ששאלת: ועושר ונכסים וכבוד. אשר לא שאלת: אתן לך אשר לא היה כן למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהי'. מוסב על עושר וכבוד אשר לא שאלת כי החכמה שאני נותן לך בה תלוי גם עושר גם כבוד גם

באור

ההתמדה; ויאמר מזה אמת ביחוד על הסכמת המחשבה והפעולות, כי האמת קיים ומתמיד לנצחים, ולזה העמיקו חז"ל לאמור כי אמת חותמו של הקב"ה. כי אתה, למען יודע לעיני כל כי אתה לבדך ולא רצון אנוש הוא הממליך אותי על עם רב כזה. גם יתכן לפרש יאמן נא דברך לדוד להיות לי לעזר, כי על עם רב מאוד המלכתני, ומן הצורך הוא כי תתן לי חכמה ומדע, כי לולא עזרתך מי יוכל לשפוט עם גדול כזה? — (י) ואצאה וגו', כמו אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם (במדבר פנחס) וענינו הנהגת העם. (יב) והון לך, בינוני

לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא יִֽהְיֶה־כֵּֽן׃
(יג) וַיָּבֹא שְׁלֹמֹה לַבָּמָה אֲשֶׁר־
בְּגִבְעוֹן יְרוּשָׁלַםִ מִלִּפְנֵי אֹהֶל
מוֹעֵד וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵֽל׃
(יד) וַיֶּאֱסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים
וַֽיְהִי־לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת רֶכֶב
וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיַּנִּיחֵם
בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ
בִּירוּשָׁלָֽםִ׃ (טו) וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־
הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב בִּירוּשָׁלַםִ

כאבנים

דיר, אונד נאך דיר ניכט
זיין ווירד. (יג) שלמה קאם
פאן דער האהע צו גבעון
אין ירושלים אן, פאן דעם
שטיפטסצעלטע נעהמליך,
אונד רעגיערטע איבער ישרא׳.
(יד) שלמה זאממעלטע קריגס־
וואגען אונד רייטער, אונד
האטטע טויזענד אונד פיער
הונדערט קריעגסוואגען אונד
צוועלף טויזענד רייטער; ער
פערלעגטע זיא אין דיא וואגענ־
שטעדטע אונד צום קעניגע נאך
ירושלים. (טו) דער קעניג מאכ־
טע דאז זילבער אונד דאז גאלד
אין ירושלים שטיינען גלייך,
אונד

רש״י

אריכות ימים דכתיב (משלי ג׳) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד וזהו שכתוב (במלכים
א׳ י״א) ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעושר ולחכמה וגו׳: (יד) ויניחם בערי הרכב.
הניח מקלת אותם פרשים ורכב בערי הרכב ועל שם שרכבי המלך שם היו קוראים אותן העיירו׳
ערי הרכב ומקלתם הניח עמו לירושלים (עיין מלכים א׳ על פסוק זה מה שפירש שם וצריך
עיון

באור

בינוני פעול ובמ״א (ג׳ י״ב) נאמר נתתי לך לב חכם ונבון וגו׳ בעבר. (יג) לבמה, אין למ״ד לבמה
במקום מ״ם (כמו שכתב רבי יונה) כי זה היפך זה, כי הלמ״ד מורה הקירוב והמ״ם מורה הריחוק
ואיך יהיה זה במקום זה, אלא פירושו כך, ויבוא שלמה שהלך לבמה אשר בגבעון, לפני אהל מועד
אשר בגבעון, ובא לו לירושלים וימלך על ירושלים (רד״ק). והנה באמת אין חילוף מ׳ ול׳ זר בס״הק,
כי אם אמנם הלמ״ד מורה הקירוב, הן גם המ״ם מורה על סבה לשום פעולה ועל מניע את
הפועל לעשותה, כמו משד עניים מאנקת אביונים עתה אקום (תהלים י״ב ו׳) והרבה כדומה,
ולכן מלאנו ויקם וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה (ש״ב ו׳ ב׳) ושם הראוי לבעלי
יהודה, אך אמר מבעלי, כי בעלי יהודה הסבה והמניע להליכת דוד וכל העם אשר אתו.
ובאמת נ״ל בכתוב שלפנינו, כי לא בא הלמ״ד תמור המ״ם, רק המ״ם נחסר כלל כמו
אלחנן בן דודו בית לחם (ש״ב כ״ג כ״ד) שהראוי מבית לחם, והליל עינינו (ש״ב כ׳ ו׳) שיעורו
מעינינו, והלמ״ד הוא רק לסמן ולציין את המקום, אשר היינו נבוכים בו בעבור חסרון המ״ם.
ומעתה פי׳ הכתוב ויבוא שלמה ממקום אשר לבמת גבעון אל ירושלים. וחז״ל דרשו כי גם
בשובו מן הבמה היה מהלך לאחריו ופניו כנגד הבמה מפני כבוד הבמה, ולזה נאמר לבמה
אף שהלך משם. ירושלים, כמו לירושלים. מלפני, חוזר לבאר את הבמה ואת לכת שלמה
משם, אף כי כבר הזכיר את בואו לירושלים. (יד) רכב, הם עגלות מיוחדות למלחמה עם
סוסים וכלים שונים לצורך המבלר והמלורה. פרשים, סוסים מיוחדים למלחמה נקראו
בשם פרש, ורוכבי סוסים כאלה נקראו בעלי פרשים (ש״ב א׳ ו׳), ובשימוש הלשון נאמר אח״כ
שם פרש גם על רוכבו (וכן בלשון ערב) והוא מצוי בל״הק לכנות בשם אחד את הדבר
בעצמו וגם את המשתמש בו, לכן יאמר העברי וכל הארץ באו תמור אנשי הארץ, ותהום כל
העיר, המוכן על יושבי העיר, והרבה כזה. בערי הרכב, חוץ לירושלים היו, ונועדים לשמר
הרכב

כָּאֲבָנִים וְאֶת־הָאֲרָזִים נָתַן
כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב׃
(טז) וּמוֹצָא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה
מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵא סֹחֲרֵי הַמֶּלֶךְ
מִקְוֵא יִקְחוּ בִּמְחִיר׃ (יז) וַיַּעֲלוּ
וַיּוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם מֶרְכָּבָה בְּשֵׁשׁ
מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה
וְכֵן לְכָל־מַלְכֵי הַחִתִּים וּמַלְכֵי
אֲרָם בְּיָדָם יוֹצִיאוּ׃ (יח) וַיֹּאמֶר
שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה
וּבַיִת לְמַלְכוּתוֹ׃

ח׳ במקום ה׳

ויספר

אונד דיא צעדערן מאכטע ער דען זיקאמארען (ווילדען פייגענבייאמען) גלייך, דיא אין דען גרינדען זא צאהלרייך וואַרען ; (טז) אונד דער בעצוג דער פפערדע דעם קעניגס וואר אויס מצ־ים, נעהמליך איינע פערזאממלונג פאָן קעניגליכען האנדעלסלייטען קויפטע זיא צוזאממען אין איינעם בעשטיממטען פרייזע. (יז) זיא קאמען אונד בראכטען הערויף אויס מצ־ים איין וואגענגעשפאן פיר זעכס הונדערט זילבערשטיקקע אונד דאז פפערד פיר הונדערט אונד פינפציג ; עבען זא האבען זיא (דען פפערדעבערהנדלער) פיר אללע קעניגע דער חתים אונד פיר דיא קעניגע פאן ארם מיט זיך הערויף געבראכט. (יח) נון בעשלאס שלמה צו ערבויען איין הויז דעם נאמען דעם עוויגען, זא וויא איין (אנדערעס) הויז צו זיינעם קעניגליכען זיטצע,

שלמה

רש״י

עיין): (טו) כאבנים. מרוב כסף וזהב שהיה לו לא היה מקפיד על נתינת כסף וזהב בכל העיר לעשות שלחנות וכסאות ורבותינו אמרו כאבני עשר וי״א אמות שהיה לו אבני גזית כן עשה מן הכסף: (טז) ומוצא הסוסים אשר לשלמה. כלומר כל מוצא סוסים אשר לשלמה לא היה כי אם ממצרים: ומקוא סחרי המלך. ומקוה אסיפת הסוסים במצרים וקורין לו בל״א שטוט״א:

באור

הרכב ולהטיבו בכל אופן. (טו) כאבנים, מצוי היה שם כאבנים ע״י גודל המסחר. כשקמים, הם עצי השפלה הנקראים זיקאמארען והיו מצויים מאוד, להיפך מן הארזים אשר היו יקרים, מפני כובד המלאכה בהטבם מן הלבנון. (טז) ומוצא, הוצאת הסוסים היתה ממצרים, אך לא באחד ולא בשנים קנה סוסים, כ״א חברת סוחרי המלך קנו תמיד קיבוץ סוסים יחד במחיר, וקנין כללי בזה הוא מועיל מאד מטעם כפול, כי ברוב הסוסים ירבה למלך משפט הבחירה לבחור לו את הטובים והיקרים בהם, וגם ימעט כסף מקנתם בקנין הכללי, כמובן מעצמו. מקוא, קוה יורה על אסיפה וקיבוץ כמו ונקוו אליה כל הגוים לשם ה׳ (ירמיה ג׳ י״ד) ובכתוב זה נאמר ב״פ מקוה הראשון על חברת סוחרי המלך, והשני על קיבוץ הסוסים. במחיר, בכסף מקנתם, או במשא ומתן (טויטהאנדעל). (יז) בידם, הסוסים לצורך מלכי חתים וארם הוציאו הסוחרים האלה בידם והמלכים קנו אותם מהם בכסף מלא. כי מלך מצרים חמיו, הקל על שלמה את מוצא הסוסים כאשר לאל ידו, ולא כן למלכים האחרים, אשר מלבד זה רובם לא ידעו דרך מצרים כ״א בכבדות ובעמל רב ולכן בשמחה נתנו כסף רב לסוחרי שלמה בעד סוסי מצרים. (יח) ויאמר, כוונת הכתוב כי היתה עלתו יעולה לבנות בית, והאמירה תשמש דרך כלל על סדור המחשבות לעלה שלמה, אם כמצפוני לבב או באומר ודברים.

ויספר

ב (א) וַיִּסְפֹּר שְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף
אִישׁ סַבָּל וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף אִישׁ
חֹצֵב בָּהָר וּמְנַצְּחִים עֲלֵיהֶם
שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃
(ב) וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶל־חוּרָם מֶלֶךְ־
צֹר לֵאמֹר כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִם־דָּוִיד
אָבִי וַתִּשְׁלַח־לוֹ אֲרָזִים לִבְנוֹת לוֹ
בַיִת לָשֶׁבֶת בּוֹ׃ (ג) הִנֵּה אֲנִי בוֹנֶה־
בַיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָי לְהַקְדִּישׁ
לוֹ לְהַקְטִיר לְפָנָיו קְטֹרֶת־סַמִּים
וּמַעֲרֶכֶת תָּמִיד וְעֹלוֹת לַבֹּקֶר
וְלָעֶרֶב לַשַּׁבָּתוֹת וְלֶחֳדָשִׁים
וּלְמוֹעֲדֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם זֹאת
עַל־יִשְׂרָאֵל׃ (ד) וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־אֲנִי

קמץ בלא אס"ף

בונה

ב (א) שלמה צעהלטע זיעבענ־
ציג טויזענד מאַן אַלס
לאַסטטרעגער, אונד אַכטציג
טויזענד כאַן הויער אים גע־
בירגע, אינד אויפזעהער פיר
דיעזעלבען דרייא טויזענד אונד
זעכס הונדערט. (ב) שלמה
שיקטע צו חורם, דעם קעני־
גע פאָן צור (טירוס) מיט דער
באָטהשאַפט: אַלס דוא איינסט
(פריינדשאַפטליך) געהאַנדעלט
מיט מיינעם פאַטער דוד, דאַ
שיקטעסט דוא איהם צעדערן,
זיך איין הויז צו ערבויען, אום
דאַרין צו וואָהנען. (ג) נון בויע
איך איין הויז דעם נאַמען דעם
עוויגען מיינעם גאָטטעס,
אום עס איהם צו וויהען, פאָר
איהם אויפנעהען צו לאַססען
דאַז רייכערווערק דער שפע־
צערייען, אונד (איהם לו וויהען)
דיא אימער וואָהרענדען
בראָדשיכטע אונד דיא גאַנצ־
אָפּפער אַם מאָרגען אונד אַם
אַבענדע, אַן רוהעטאַגען אונד נייאמאָנדען אונד אַן פעסטען דעם עוויגען אונזערעס
גאָטטעס; אין עוויגקייט זאָלל דיעס נון ישראל אָבליעגען. (ד) דיעזעס הויז, וועלכעס איך
נון

רש"י

ב (ג) להקדיש לו. לצורך מה: להקטיר לפניו קטורת. שהוא דרך כבוד וגם מבפיל כי אם להקטיר לפניו: לעולם זאת על ישראל. לכך אני מבקש לשלוח אלי בנין טוב וחזק לפי שלעולם זקיק על ישראל להקריב קרבנות בבית זה אשר אני בונה: (ד) והבית אשר אני בונה

באור

ב (א) ויספר, נאמר במ"א ה' כ"ט ולמ"ד. סבל, הנושאים משאות על כתפיהם, ונאמר ביחיד לפי' הכללי כמו ויהי לי שור וחמור. חצב, העובדים בחפירת ההרים ובמחצבם. ומנצחים, המשגיחים ומושלים עליהם כמו דה"א ט"ו כ"א. ושש מאות, במלכים ושלש מאות, ולדעת רש"י שם היו בין שם מאות השרים ג' מאות הגבוהים מעל כלם ומשגיחים גם על שלש מאות האחרים. וע"ע בהקדמה ולהלן פ' י'. (ב) כאשר, הראוי כאשר עשית וכו' כן עשה גם לי וכמו שאומר בפסוק ו' שלח לי איש וגו'. גם יש לפרשו כמאמר בפ"ע, בעת אשר עשית חסד עם אבי אז שלחת לו עצי ארזים לבנות לו בית לשבת בו, ואנכי בונה בית לשם ה', על אחת כ"וכ כי תטיב עמדי לשלח לי איש חכם וארזים וכו' והוא ע"ד כשמוע עשו את דברי אביו ויצעק שסיעורו אז לעק, ועל"ז תרגמתי. עשית וגו', שיעורו עשית עם דוד אבי חסד. (ג) לעולם, לא יום ולא יומים ולא חודש ימים החובה עלינו לעשות ככל הדברים אשר דברתי,

כ"א

בּוֹנֶה גָּדוֹל כִּי־גָדוֹל אֱלֹהֵינוּ מִכָּל־
הָאֱלֹהִים׃ (ה) וּמִי יַעֲצָר־כֹּחַ לִבְנוֹת־
לוֹ בַיִת כִּי הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם
לֹא יְכַלְכְּלֻהוּ וּמִי אֲנִי אֲשֶׁר אֶבְנֶה־
לּוֹ בַיִת כִּי אִם־לְהַקְטִיר לְפָנָיו׃
(ו) וְעַתָּה שְׁלַח־לִי אִישׁ־חָכָם
לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת
וּבַבַּרְזֶל וּבָאַרְגְּוָן וְכַרְמִיל וּתְכֵלֶת
וְיֹדֵעַ לְפַתֵּחַ פִּתּוּחִים עִם־הַחֲכָמִים
אֲשֶׁר עִמִּי בִּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלִָם
אשר

נון בויע, מוס גראָס זיין, דען
גרעסער איזט אונזער גאָטט
אַלס אַללע געטטער. (ה) ווער
פערמאָג קראַפט גענוג, אום
איהם איין הויז צו בויען, דאַ
דיא הימעל אונד דיא הימ־
מעל דער הימעל איהן ניכט
פאַססען קאָננען? — אונד
ווער בין איך, דאַס איך איהם
איין הויז בויען וואָללטע, ווען
עס ניכט בלאָס צום רייכערן
פאָר איהם וועֶרע? (ו) שיקקע
מיר אַלזאָ איינען פערשטענדי־
גען מאַן צור אַרבייט אין גאָלד,
אין זילבער, אין קופפער אונד
אין אייזען, אין פורפור, אין
הארגאָמן אונד אין הימעלבלויא, דער עס פערשטעהט, איינגעגראַבענע אַרבייט צו מאַ־
כען, אין פערבינדונג מיט דען פערשטענדיגען, דיא בייא מיר זינד אין יהודה אונד
ירושלים

רש"י

גדול. לפיכך לריך אני שתשלח לי מבינך וא"ת תקטין את הבית כדי שלא תלטרך לאחרים איני יכול כי גדול אלהינו מכל אלהים ולכך איני יכול להקטינו ולהמעיטו: (ה) ומי יעצור כח לבנות לו בית. לפי שאמר והבית אשר אני בונה גדול שמא יהא סשמע לך גדול כל ספוקו. ואין זה כי מי יעצור כח מי יכול לדחוק ולעצור כח עצמו כל כך לבנות לו בית הראוי לו ודוגמא למעלה (כ"ט) כי נעצור כח להתנד': כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו. ולכך הוא אומר ומי אני אשר אבנה לו בית ומה שאני בונה לו לא כלום הוא כי אם להקטיר בו לפניו: (ו) ובארגון. זה ארגמן: וכרמיל. זו תולעת שני מדע שהרי לא נזכר כאן תולעת שני: ויודע לפתח פתוחי'.
דוגמת

באור

כ"א לעולם זאת על ישראל, ולכן ההכרח לבנות בית גדול המיוחד לתכלית זה. (ה) ומי, מי הוא זה אשר לא ייעף ולא יגע ויעצור כחו נקרנו לבנות לו ית"ש מכון לשבת? יכלכלהו, מושג הפעל כלכל הוא בכללו על הנושא ענין מיוחד (טבעי או מוסרי) ויכילנו נקרבו, רוח איש יכלכל מחלהו (משלי י"ח י"ד) נלאתי כלכל (ירמיה כ' ט') וכן פה יכלכלהו המונן יכילו אותו בתוכם וישאוהו. ומי אני, אם כל העולמות וגלגלי השמים יחד לא יכילו את כבודו, מי אני בן אדם אשר אבנה לו בית, אם לא שהוא רק להקטיר לפניו ולהראות בו את הכנעת לבבנו באזכרת מנחתו, ולא כאילו אחשוב היות בית זה מכון לו. (ו) ובארגון, כמו ארגמן. וכרמיל, לדעת חכמי העמים תהיה כרמיל תולעת שני ולזה מסכים גם הרד"ק האומר שהוא כעין שני ולבעו לבע הכרמי"ז. לפתח, להעמיק-בעט ברזל ובלפירן שמיר (כי עי"ז יפתחו המקומות השוים ויתראו בהם כמו גומות) וללור עפ"י המעשה הזה צורות שונות חרותים עלי לוח, [ועל אודות הפתוח הנאמר בזכריה ג' ט' הנני מפתח פתוחה, יפה הורני אאמ"ו הרבני החכם מוה' איצק שמואל נ"י כי פתוחי האבן הן הדברים הנאמרים אחריו ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד (כמו שהביא המבאר להפטרת פ' בהעלותך) ומאשר שהם שבע מלות לכן נאמר על נכון יעל אבן אחת שבעה עינים ע"כ. ונאמת בפירוש

אֲשֶׁר הֵכִין דָּוִיד אָבִי׃ (ז) וּשְׁלַח־
לִי עֲצֵי אֲרָזִים בְּרוֹשִׁים וְאַלְגּוּמִּים
מֵהַלְּבָנוֹן כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי אֲשֶׁר
עֲבָדֶיךָ יוֹדְעִים לִכְרוֹת עֲצֵי לְבָנוֹן
וְהִנֵּה עֲבָדַי עִם־עֲבָדֶיךָ׃ (ח) וּלְהָכִין
לִי עֵצִים לָרֹב כִּי הַבַּיִת אֲשֶׁר־אֲנִי
בוֹנֶה גָּדוֹל וְהַפְלֵא׃ (ט) וְהִנֵּה
ה֯ לַחֹטְבִים לְכֹרְתֵי הָעֵצִים נָתַתִּי
חִטִּים ׀ מַכּוֹת לַעֲבָדֶיךָ כֹּרִים
עֶשְׂרִים אֶלֶף וּשְׂעֹרִים כֹּרִים
עֶשְׂרִים אֶלֶף וְיַיִן בַּתִּים עֶשְׂרִים אֶלֶף

דח"ס ושמן

ירושלים, וועלכע שאן מיין פאַטער דוד פֿאָרהער בעשטיממט, (ז) אונד שיקקע מיר צעדערן ציפּרעססען אונד אלגומים־בײמע פֿאָם לבנון, דען איך וויים, דאַס דיינע קנעכטע עס פֿערשטעהען, צו הויען דיא בײמע דעס לבנון, אינד היער זינד נאָך מיינע קנעכטע צו דען דיינינען, (ח) אונד צוואַר, דאַמיט מיר ביימע פֿאָרבערייטעט ווערדען אין מעננע, [דען דאָז הויז, וועלכעס איך בויע, זאָלל גראָס אונדוואונדרבאַר זיין,] (ט) געבע איך נון אונטער דען הויערן, דען האָלצפֿעללערן נעהמליך, דיינען קנעכטען אַן אויסגעשלאַגענעם וואַיצען צוואַנציג טויזענד כור, אַן גערסטע צוואַנציג טויזענד כור, אַן וויין צוואַנציג טויזענד בת. אונד אַן

רש"י

דוגמת פתוחי חותם שיודע לפתוח ולצייר באבנים גרינ"ר בלע"ז: (ט) נתתי חטים מכות. (בלע"ז פו"ז אויך) ויש אומרים מכות כתותין להוציא חטים מן השבולת: ויין בתים. לשון בת מדה כלא כור
כינש

באור

הקדש והפשוט הזה אין צורך לכל לאמר המפרשים שם]. (ז) ארזים, ידוע והוא העץ המפואר בלבנון אשר אין לו ערוך בשאר העצים בגבהו ובקשיו. ברושים, הם העצים הנקראים (ציפרעססען) ע"פ רוב המעתיקים וכן עפ"י ספור יוסיפון בקדמוניות (ח' ב'), והוא הקרוב לארז במעלתו ובכשרונו לבנין חזק ומפואר. ואחרים תרגמוהו ע"פ דמיון לשון ערב וארמי בשם טאננע או פיכטע. ואלגומים, לא כתב לו לשלוח לו עץ זה מן הלבנון, כי לא היה צומח שם, כ"א בקש ממנו לשלוח לו את האלגומים אשר הביאו סוחרי צור מאופיר. ונזכר עוד להלן (ט' י') ובחילוף האותיות אלמגים (מ"א י' י"א) ושם נאמר כי הובא מאופיר. ויש דעות בזה, לדעת רד"ק בספר השרשים ורוב המפרשים הוא עץ הנקרא ברזי"ל = האלץ או זאנדעל = האלץ האלמוס, ועל פי דמיון המשנה בפ"ג כלים, פירשוהו רבים על מין עץ היוצא מן הים ושמו (קאראללע). (ח) ולהכין, שיעורו ושלח לי להכין עצים לרוב, ובא דרך המקור שהם כמשפט הספר. והפלא, נאמר ליתרון ולהפלגה, כי פלא יבוא בכל הוראותיו על דבר היוצא חוץ למנהגו ומעיר השתוממות רב. (ט) מַכּוֹת, שם תואר לחטים החבוטות ונדושות היטב בהכאת המוריגים, ומכות כמו מֻכּוֹת (ותוארים רבים באים במשקל פועל אף כי פעולים המה). לעבדיך, שיעורו לדעתי, מלבד שאני נותן חטים מכות לכל החוטבים וכורתי העצים בכל עת עבודתם, עוד אני מוסר לעבדיך (לשרי ממלכתך) ולצרכך מדי שנה בשנה כרים (מן החטים הנזכרים) עשרים אלף וכו'. ובזה תבואר הסתירה עם ספר מלכים שנאמר שם (ה' כ"ה) כה יתן שלמה לחירם שנה בשנה, ופה נשמע שנתנו לעושי
המלאכה

וְשֶׁמֶן בַּתִּים עֶשְׂרִים אָלֶף׃ (י) וַיֹּאמֶר
חוּרָם מֶלֶךְ־צֹר בִּכְתָב וַיִּשְׁלַח אֶל־
שְׁלֹמֹה בְּאַהֲבַת יְהוָֹה אֶת־עַמּוֹ
נְתָנְךָ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ׃ (יא) וַיֹּאמֶר
חוּרָם בָּרוּךְ יְהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִיד הַמֶּלֶךְ בֵּן
חָכָם יוֹדֵעַ שֵׂכֶל וּבִינָה אֲשֶׁר יִבְנֶה־
בַּיִת לַיהוָֹה וּבַיִת לְמַלְכוּתוֹ׃
(יב) וְעַתָּה שָׁלַחְתִּי אִישׁ־חָכָם יוֹדֵעַ
בִּינָה לְחוּרָם אָבִי׃ (יג) בֶּן־אִשָּׁה
מִן־בְּנוֹת דָּן וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי יוֹדֵעַ
לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף בַּנְּחֹשֶׁת
בַּבַּרְזֶל בָּאֲבָנִים וּבָעֵצִים בָּאַרְגָּמָן

בתכלת

אַן אֶהל צוואַנצינג טויזענד בת. (י) חירם, קעניג פֿאָן צור, ער־ וויעדערטע אין איינעם שרייבען, וועלכעס ער דעם שלמה שיקטע: אין דער ליעבע דעם עווינען צו זיינעם פֿאָלקע. נאַב ער דיך איהם צום קעניגע. (יא) חורם פֿוהר פֿאָרט: געלאָבט זייא דער עווינע, גאָטט ישראל'ס, דער געשאַפֿפֿען דען הימעל אונד דיא ערדע! דאַס ער געגעבען דעם קעניגע דוד איינען זאָהן, זאָ וויזע, אונד פֿאָלל פֿערשטאַנד אונד איינזיכט, דער ערבויען וויל איין הויז דעם עווינען, אונד איין (חַנ־ דערעס) הויז צו זיינעם קעניגס־ זיטצע. (יב) נון שיקע איך איינען וויזען אונד איינזיכטספֿאָללען מאַן, דען מייסטער חורם, (יג) דער זאָהן איינעם וויבעס פֿאָן דען טעכֿטערן דן, דעססען פֿאַטער איין מאַן אויס צור וואַר, אונד דער פֿערשטענדיג איזט צור אַרבייט אין גאָלד אונד אין זילבער, אין קופּפֿער, אין אייזען, אין שטיינען אונד אין האָלץ, אין פורפור, אין הימעלבלויא אונד אין ביסוס אונד אין האָכראָטה, אונד צו מאַכֿען אַללערלייא איינגעגראַבע־

ר ש " י

נינס: (יב) יודע בינה לחורס אבי. אומן חכם של אבי היה וגס שלי הוא: (יג) בן אשה. אלמנה היתה: מן בנות דן. משבט דן: ואביו איש צרי. יהודי היה יושב בצור דוגמא עובד אדום הגתי (שמואל ב' ו') שהיה יושב בגת ולוי היה ובמלכים (א' ז') כתיב ובן אשה אלמנה ממטה נפתלי ואביו איש צרי אלא אמו מדן ואביו מנפתלי ומה צריך לייחס מאיזה שבט היה אביו ואמו וזהו שכתוב (בראשית ל') דנני אלהים וגם נפתולי אלהים וגו' (שם) אמר' רחל מעתה עקמתי פתולים ועקמומיות עשיתי עד שאני יכולה לדמות עצמי לאחותי אם לאה תתפאר בבצלאל בנה שיעשה המשכן ילטרך להשתתף במלאכתו אח' מבני ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן ואם שלמה בן אחותי יבנה בית המקדש צריך להשתתף עמו מבני דן ונפתלי: ואביו איש צרי. ללמדך לע"פ שאמו אלמנה צריך אדם לתפוש אומנות אביו ולהחיות אמו. (כך שמעתי מפי רבינו שלמה

ב א ו ר

המלאכה, ובתרגומי בחרתי בפירוש קדמוני, להקל על התלמידים. (י) ויאמר, הודיע מחשבתו בכתב עיין פרשה א' פסוק י"ח. (יב) אבי, תואר כבוד לחורס, כי אם יקראהו המלך אָבִי (כלומר מורי או אלופי) אז על פני כל העם יכבד. או שהיו"ד בסוף אָבִי נוסף

כמו

בַּתְּכֵ֨לֶת וּבַבּ֜וּץ וּבַכַּרְמִ֗יל וּלְפַתֵּ֙חַ֙
כָּל־פִּתּ֔וּחַ וְלַחְשֹׁ֖ב כָּל־מַחֲשָׁ֑בֶת
אֲשֶׁ֤ר יִנָּֽתֶן־לוֹ֙ עִם־חֲכָמֶ֔יךָ וְחַכְמֵ֕י
חׄ אֲדֹנִ֖י דָּוִ֥יד אָבִֽיךָ׃ (יד) וְעַתָּ֗ה
הַחִטִּ֨ים וְהַשְּׂעֹרִ֜ים הַשֶּׁ֣מֶן וְהַיַּ֗יִן
אֲשֶׁ֤ר אָמַר֙ אֲדֹנִ֔י יִשְׁלַ֖ח לַעֲבָדָֽיו׃
נׄ (טו) וַאֲנַ֜חְנוּ נִכְרֹ֣ת עֵצִים֮ מִן־
הַלְּבָנוֹן֒ כְּכָל־צָרְכֶּ֔ךָ וּנְבִיאֵ֥ם לְךָ֛
רַפְסֹד֖וֹת עַל־יָ֣ם יָפ֑וֹ וְאַתָּ֛ה תַּעֲלֶ֥ה
אֹתָ֖ם יְרוּשָׁלִָֽם׃ (טז) וַיִּסְפֹּ֣ר שְׁלֹמֹ֗ה
כָּל־הָאֲנָשִׁ֤ים הַגֵּירִים֙ אֲשֶׁ֣ר בְּאֶ֣רֶץ
יִשְׂרָאֵ֔ל אַחֲרֵ֣י הַסְּפָ֔ר אֲשֶׁ֥ר סְפָרָ֖ם

דויד

תרגום אשכנזי

בענע אַרבייט, אונד צו ערזיננען אַללערלייא קונסטאַרבייטען, דיא איהם אויפֿגעגעבן ווערדען, אין פֿערבינדונג מיט דיינען פֿערשטענדיגן אונד דען פֿערשטענדיגען מיינעם הערן, דיינעם פֿאַטערס דוד. (יד) נון אַבער דען וואַיצען, דיא גערסטע, דאַז אֶהל אונד דען וויין, וואָפֿאָן מיין הערר געשפּראָכען, מאָגע ער זענדען זיינען קנעכטען. (טו) אונד וויר וואָללען פֿעללען דיא ביימע פֿאָם לבנון נאַך אַלל דיינעם בעראַפֿע, אונד זיא דיר ברינגען אין פֿלעסען אויף דאַז מעער פֿאָן יפו, אונד דוא לאַססעסט זיא דאַן הינויף ברינגען נאַך ירושלים. (טז) שלמה צעהלטע אַללע פֿרעמדע, דיא אים לאַנדע ישראל וואַרען נאַך דער צעהלונג, וויא זיא דוד, זיין פֿאַטער געצעהלט, אונד

עם

רש"י

בר לוי ממוט יל"ת בן אחותו של רבינו משה הדרשן): (טו) רפסדות. (ובמלכים א' ה') כתיב דוברות ולופ"ין בלע"ז: על ים יפו. פי' על חוף הים כמו וירד יפו דיונה: (טז) ויספר שלמה כל האנשים הגירים. מלא בב' יודי"ן ומתחילה בשספר' דוד נקראו שם גרים ביו"ד אחת אבל שלמ' ספרם בשעת מעשה בשנה ולכך כתיב מלא ודוגמא והעלית' את עצמותי מזה חסר אתכם בפ' ויחי ובשעת מעשה (בשלח) בשלקחן כתוב אתכם: אחרי הספר. למעלה דכתיב (דה"א כ"ב)

ויאמר

באור

כמו המגביהי לשבת, ההפכי הצור אגם מים ודומה. גם מצאנו שהניאו תמיד את בנוי היחיד בתואר בנוד בזה, אף כי רבים ידברו אליו, למען הראות כי כל איש ואיש יכבדהו בפרטות ולכן אמרו בני חת אל אברהם שמענו אֲדֹנִי (בראשית כ"ג ו') ובלשון חז"ל רַבִּי. (יג) ובבוץ, הוא בד מצרים הלבן והיקר במאוד. (טו) רפסדות, במ"א (ה' ט') שמם דוברות, כתב הערוך בערך סדה (והוא אחד עם רפסודות כאמרם ז"ל היא אסדה היא רפסודות) וז"ל בשים להם עצים גדולים ולא יחזיקום הספינות, אז יאספו אותם בחבילות גדולות וישימו גם עליהם ויוליכום ברוח עד המחוז, וכמו רובד (נ"ל שצ"ל דובר) ורפסד עכ"ל, ומזה תבין היטב מ"ש במלכים אשימם דוברות בים ונפצתים שם, כי יוצמו בחיבור ולמוד בים, ובהגיעם אל מחוז התפץ ינופצו ויפרדו, ולועז בפירש"י בל"א ולוסי"ן (פלאָסען) וכן אסדה בברכות כ"ח ע"ב ולו"ם (פלאָס) עיין מרפא לשון להרמ"ל נ"י. צרכך, הנפרד צֹרֶךְ ומשקלו עברי אף כי מקורו ארמי, ולא נמצא זולת זה בתנ"ך אבל נהוג הרבה בלשון המשנה. (טז) הספר, ממשקל פֵעֶל והוא שם המקרה אל סיפור ומנין העם, ולא נמצא זולתי פה:

ויחל

דָוִיד אָבִיו וַיִּמָּצְאוּ מֵאָה וַחֲמִשִּׁים
אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃
(יז) וַיַּעַשׂ מֵהֶם שִׁבְעִים אֶלֶף סַבָּל
וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר וּשְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת מְנַצְּחִים
לְהַעֲבִיד אֶת־הָעָם׃

ג (א) וַיָּחֶל שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־
בֵּית־יְהוָה בִּירוּשָׁלַ͏ִם בְּהַר
הַמּוֹרִיָּה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִיד
אָבִיהוּ אֲשֶׁר הֵכִין בִּמְקוֹם דָּוִיד
בגרן

עס פֿאַנדען זיך הונדערט
דרייא אונד פֿינפֿציג טויזענד
אונד זעכֿס הונדערט. (יז) דאַ
מאַכֿטע ער אוים איהנען זיע־
בענציג טויזענד לאַסטטרע־
גער, אַכֿטציג טויזענד הויער
אים געבירגע, אונד דרייא
טויזענד זעכֿס הונדערט אויפֿ־
זעהער, אום דאַז פֿאָלק צור
אַרבייט אַנצוהאַלטען.
ג (א) נון בעגאַן שלמה צו בוי־
ען דאַז הויז דעם עוויגען
אין ירושלים, אויף דעם בערגע
מוריה, וואָ ער, (דער עוויגע)
ערשיענען וואַר זיינעם פֿאַטער
דוד, אַן דעם אָרטע דען דוד
בעשטיממט האַטטע בייא דער
טעננע

רש"י

ויאמר דוד לכנוס את הגרים: (יז) ויעש מהם ע' אלף וגו'. מה שחזר ומזכירן ומזכיר המספר
בשביל שהפסיק הענין לכך הוצרך לומר אף עתה ולא יפסוק עד שיכלה כל הבנין ואומר
מיד ויחל שלמה לבנות וגו' ואפי' בפסוק א' מנהגו שיפסיק הענין ומתחיל לדברו הראשון כמו
זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וגו' (במדבר ט"ז) ולמחרתו כתיב (שם) ויאמר משה אל קרח
אתה וכל עדתך וגו' וחוזר ואומר וקחו איש מחתתו וגו' אלא לפי שהפסיק בכמה פסוקים
הוצרך שנית להכתב וכ"ש כאן:
ג (א) בהר המוריה. לפי אשר שם נראה הקב"ה לדוד בגורן ארנון בהעצר המגפה והוא
הר

באור

ג (א) ויחל שלמה, בבאור בנין הבית קצרתי מאד, ולא כתבתי רק את הצורך לבוונת המלות ולהמשך המאמרים, כי עומק המושג וקוצר המשיג הם שנו את דרכי נסירים וגדרו בעדי, ולפעמים ביארתי לי את הענין עפ"י ספורי חז"ל מבנין בית שני וסמכתי על רבינו ז"ל הלכות בית הבחירה שכתב כי אנשי עזרא בנו את הבית כבנין שלמה. בהר המוריה, הקורא את ספרי הקדש, אשר לא פגע בהר הזה ולא ידע מאתו מאומה, מן העת אשר נסה האלקים את אברהם עד הנה ישמח מאוד בפגעו בהר האלקים עוד הפעם וימצאהו לתכלית קדושה ועבודת עליון כמו בראשונה. ובנראה הוא גם ההר הגבוה מאוד, אשר הזכיר יחזקאל (מ' ב') שגם היתה מדת הבית ותכונתו, ועפ"י הכתוב שם היתה לו העיר מנגב, וא"כ היה הר המוריה בצפון העיר, וזה מסכים עם ספורי קדש ורשומות ירושלים, כי מקום ירושלים הוא על מכון הר ציון ולפאת מזרח ומערב יפרידוהו עמקים משאר ההרים, וכן לפאת נגב, אבל מצפון לו ישפל מורד ההר אחת אחת ושם יראה מפאת קדמה הר מוריה, (ולספורי הקדש חבר שלמה את שני ההרים במעברה, כי היה על ציון ארמון בית המלך, ועל מוריה בית המקדש) וממולו בנגב המערב ישכון ציון וירושלים. אשר נראה, הקב"ה ומוסב על בית ה'. אשר הכין במקום דוד, מקרא מסורס, ושיעורו במקום אשר הכין דוד.
ואלה

בְּגֹרֶן אָרְנָן הַיְבוּסִי: (ב) וַיָּחֶל לִבְנוֹת בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשֵּׁנִי בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְמַלְכוּתוֹ: (ג) וְאֵלֶּה הוּסַד שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים הָאֹרֶךְ אַמּוֹת בַּמִּדָּה הָרִאשׁוֹנָה אַמּוֹת שִׁשִּׁים וְרֹחַב אַמּוֹת עֶשְׂרִים: (ד) וְהָאוּלָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֹרֶךְ עַל־פְּנֵי רֹחַב־הַבַּיִת

אמות

טעננע ארנן דעס יבוסי. (ב) ער בעגאַן צו בייען אים צווייטען מאָנאַטהע, אַם צווייטען (טאַגע), אים פֿיערטען יאַהרע זיינער רעגיערונג. (ג) פֿאָלגענדעס וואַר דיא גרונדלאַגע דעם שלמה ביים בויע דעם געטטליכֿען טעמפעלס: דיא לעננע, נאַך עללען דעסעהעמאַליגען מאַאסעס, וואַר זעכֿציג עללען, אונד דיא ברייטע צוואַנציג עללען. (ד) אונד דיא האַללע, וועלכֿע דער לעננע נאַך, פֿאָר דער ברייטע דעם

ר ש " י

הר המוריה מקום דוד: (ב) ויחל לבנות בחדש השני. מפורש בתחילת ראש השנה ירושלמית ופתרון בחדש השני בשני בחדש אייר לפי שרוצה לומר בשנת ארבע למלכותו הוצרך לכפול ולומר בשני ודוגמא והמים היו הלוך וחסור עד החודש העשירי (בראשית ח') ודוגמא במלכים (א' ו') בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלוך שלמה וגומר מוסב על השנה הרביעית ואז בשנת ארבע למלכותו התחיל בשני כי כל ימי החורף לא היה יכול מפני הקור ובניסן לא היה יכול מפני הפסח: (ג) הארך אמות במדה. ולפי שהפסיק ואמר במדה הראשונה אומר עוד אמות כלומר אורך אמות הבית ששים אמה בין דביר להיכל ורחב אמות כ': (ד) והאולם אשר על פני הארך. אורך של אולם שעל פני רחב הבית עשרים שהרי ארך האולם הכל רחב הבית כ' אמה מצפון לדרום וכל מדה יתירה קרויה ארך והפחותה קרויה רחב ולפי שההיכל מדתו ממזרח למערב יתירה קרויה ארך ומן הצפון לדרום פחותה קרויה רחב ובאולם שמדתו מן הצפון לדרום יתירה קרויה ארך ומדתו מן המזרח למערב שהיא פחותה קרויה

רחב

ב א ו ר

(ג) ואלה הוסד, הוסד הוא מקור, תמור השם יסוד כמנהג הספר להשתמש בשם הפעולה, ונאמר (אחר כנוי אלה) ביחיד שלא כמשפט, ודוגמתו אלה בני דוד אשר נולד לו בחברון (ד"ה א' ג' א'), ושיעור הכתוב ואלה הם היסודות של שלמה בבנין בית ה', כי ע"פ המדה של אורך ורחב הנאמרת אחר כך, הוסד הבית. ואולי הוסד הוא שם מנחי היו"ד וסה"א סימן המשקל כמו הַבָּרָה, הַצָּלָה ובא נח תמור דגש ובשורק תמור קבץ, ומעניינו הֻיְּדוֹת (נחמיה י"ב מ') שתרגו ידה, (ובפרט נסוג בארמי ה"א המשקל כמו הַדָּבְרֵי מלכא בדניאל ג' כ"ז), ויתכן פי' הכתוב, ואלה (ר"ל האמות הנזכרות אח"כ) היו התכנית אל הוסד שלמה. במדה הראשונה, לא במדת הימים ההם כ"א במדת האמה שנעשה בה המשכן וכליו, כה היתה המדה הזאת (ששה טפחים לבנין וחמשה לכלים) כן פי' הרד"ק על פי משנת חז"ל. ואולי הודיע כותב ס' ד"ה כי לא היתה האמה בימי שלמה כמו בימיו, ור"ל במדה הראשונה הנהוגה בימי שלמה. (ד) והאילם, כן נקרא לדעת רוב החכמים בית השער אשר לפני ההיכל בכניסתו, ונודע בשם (פארטיקוס) והוא היה ככר גדול לפני הבית עם גג ממעל לו הנוסד על עמודי אבן. אך זה לא יסכים עם גבהו (ק"כ אמות) ומזה יראה שהיה כמין מגדל ונקרא אולם על חוזקו ותקפו מן איל, והמ"ם סימן המשקל כמו אמנם שפם. על פני רוחב הבית, רוחב הבית (כ' אמה) היה אורך האולם אבל רוחב האולם היה עשר אמות מול אורך הבית

ולכן

אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהַגֹּבַהּ מֵאָה
וְעֶשְׂרִים וַיְצַפֵּהוּ מִפְּנִימָה זָהָב
טָהוֹר׃ (ה) וְאֵת הַבַּיִת הַגָּדוֹל
חִפָּה עֲצֵי בְרוֹשִׁים וַיְחַפֵּהוּ זָהָב
טוֹב וַיַּעַל עָלָיו תִּמֹרִים וְשַׁרְשְׁרוֹת׃
(ו) וַיְצַף אֶת־הַבַּיִת אֶבֶן יְקָרָה
לְתִפְאָרֶת וְהַזָּהָב זְהַב פַּרְוָיִם׃

ויחפ

הויזעס וואַר, האַטטע צוואַנ=
ציג עללען. אונד דיא האָהע
הונדערט אונד צוואַנציג עללען,
ער בעלעגטע זיא איננווענדיג
מיט ריינעם גאָלדע. (ה) אונד
דאַז גראָסע הויז (דאַז געמאַך)
בעדעקטע ער מיט ציפרעס=
סען=האָלץ, ער בעדעקטע עס
(אויך) מיט גוטעם גאָלדע,
אונד מאַלטע דאַראַן פאַלמען
אונד קעטטען. (ו) ער בעלעג=
טע דאַז הויז מיט קאָסטבאַרען
שטיינען צור ציערדע, אונד
דאַז גאָלד וואַר גאָלד פאָן

רש"י

רחב ורוחב האולם עשר כמפורש במלכים (א' ו') עשר באמה רחבה על פני הבית: והגובה מאה ועשרים. ובמלכים (שם) כתיב ושלשים אמה קומתו הא כיצד גובה הקומה מקרקעית הבית עד קירוי עלייה ראשונה ל' אמות ומעלייה לעלייה עד גג העליון תשעים אמות כדכתיב (ד"ה א' כ"ח) ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועלייתיו מכלל שהיו שם עליות: ויצפהו מפנימה זהב. מפנים ההיכל שהוא הבית הגדול חפה זהב ולא האולם וזהו שמפרש והולך היאך עשה ואת הבית הגדול חפה מבפנים כל הבית זהב טהור חפה עצי ברושים שכל הבית הדביר וההיכל חפה מתחיל' עצי ברושי' ואח"כ ויחפהו זהב טוב על קירות הברושי' ומשו' כפ"י זהב שרצה לצפות הבית חפהו מתחילה בעצים כדי שיתקיים הזהב בחיזוק שהיה מחזק לזהב במסמרים בציורי העץ שהיה מצייר ציורין בעץ. תמורים הם אילנות במין תמרים וכרובים ובמלכים (שם) כתיב וקלע עליהם מקלעות כרובים ותמורות ופטורי ציצים כמו (במדבר י"ח) ויצץ ציץ. ופטורי כמו פוטר אדם אשתו (מפי רבינו אליעזר ב"ר משולם ז"ל): (ח) ויחפהו זהב. כלומר כשצייר כל הציורים צפה זהב הקירות אחר הציורין ומחזק במסמרות לכותל העץ כדי שלא ימוט מה שלא היה יכול לעשות בכותל האבן ומשום זה הטעם היה מחפה כל הבית מתחילה בעצי ברושים: ושרשרות. פתרונו צייר ציורין הרבה מלא כל ובנראה שהיה כולם חלק בין ציור לציור היה מצייר ציור כעין שרשרת שמדביקין בו כל דבר כמו כן היה עושה כאן בין ציור לציור כדי שלא יהיה חלק בנתיים. ענין אחר ממש שרשרת של זהב עשה ודבק הצורות בהן יחד: (ו) ויצף את הבית אבן יקרה. שקע ורבץ אבנים יקרות בזהב בקירות הבית לתפארת ולנוי: והזהב. שאומ' ויחפהו זהב טהור מזהב פרוים היה. פרוים שם מקום ורבותינו פירשו שדומה לדם פרי' מרוב שבחו

באור

ולכן נאמר במלכים עשר באמה רחבו על פני הבית: ויצפהו, שיעור מלה זאת הוא לדעתי על המחבר חלקי שום ענין במקום אחר, עד אשר תהיה כל עין צופה ורואה את הענין המחובר ממעל למקום ההוא, אם גם איננו מונח עליו בכל פנותיו, ופעל זה נרדף עם צוף כמו וַיָּצֶף הברזל (מ"ב ו' ו') שהוראתו ג"כ על דבר המתנועע ונראה במים פעם כה ופעם כה, וע"פ הצעה זאת יובן לנו שנזכר פה כי צפה שלמה את האולם זהב טהור, ולו היה האולם מכוסה ומחופה בכל פנותיו ומקומותיו זהב טהור, בלתי ספק לא החריש כותב ס' מלכים מזה כלל וכלל, אך האמת כמ"ש, כמו שיעידו רוב סופרי קדם, כי במקומות שנזכר בהם במקדש היותם מְצֻפִּים זהב, הכוונה שנראה בהם מקלעות זהב זעיר שם וזעיר שם במערכה נכונה ונחמדה לעין, ולא שהיה כפוי הזהב מראש ועד סוף עד אפס מקום. וכענין זה יורה גם חפה בפיעל (הנזכר בבנין המקדש) על היות הדבר ההוא חופף ממעל למקום ידוע ומכסהו הנה והנה, ולא על פני כלו, רק כי חפה הוא יותר מן צפה כנראה למעיין היטב. מפנימה, כה"א נוסף בסוף. (ו) פרוים, מין משובח ומיוחד מזהב אופיר כי אופיר ופרוים

(ז) וַיְחַף אֶת־הַבַּיִת הַקֹּרוֹת הַסִּפִּים
וְקִירוֹתָיו וְדַלְתוֹתָיו זָהָב וּפִתַּח
כְּרוּבִים עַל־הַקִּירוֹת: (ח) וַיַּעַשׂ
אֶת־בֵּית־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אָרְכּוֹ
עַל־פְּנֵי רֹחַב־הַבַּיִת אַמּוֹת
עֶשְׂרִים וְרָחְבּוֹ אַמּוֹת עֶשְׂרִים
וַיְחַפֵּהוּ זָהָב טוֹב לְכִכָּרִים שֵׁשׁ
מֵאוֹת: (ט) וּמִשְׁקָל לְמִסְמְרוֹת
לִשְׁקָלִים חֲמִשִּׁים זָהָב וְהָעֲלִיּוֹת
חִפָּה זָהָב: (י) וַיַּעַשׂ בְּבֵית־קֹדֶשׁ
הַקֳּדָשִׁים כְּרוּבִים שְׁנַיִם מַעֲשֵׂה
צַעֲצֻעִים וַיְצַפּוּ אֹתָם זָהָב:

וכנפי

פרוים. (ז) אונד בערעקטע
דאַז הויז, דיא באַלקען, דיא
שוועללען אונד זיינע וואֶנדע
אונד זיינע טהירען מיט גאָלד,
אונד שניטט כרובים איין, אַן
דען וואֶנדען. (ח) אונד מאַכ־
טע דאַז געביידע דעם אַללער־
הייליגסטען, אַן דער ברייטע
דעם הויזעס, צוואַנציג עללען
לאַנג, אונד זיינע ברייטע וואַר
צוואַנציג עללען אונד בערעק־
טע עס מיט ריינעם גאָלדע
זעכס הונדערט ככר שווער.
(ט) דאַז געוויכט דער נאֶגעל
האַטטע פֿינפֿציג שקלים אין
גאָלד, אויך דיא אָבערצימ־
מער בערעקטע ער מיט גאָלד.
(י) אונד מאַכטע אים הויזע
דעם אַללערהייליגסטען צווייא
כרובים איין ווערק אוים פֿיי־
נער האָלצאַרבייט, אונד מאַן
בעלעגטע זיא מיט גאָלד.

רש"י

ואדמימותו: (ז) ויחף. כמו ויצף מה שפה בנית ומפרש הקירות והספים: וקירותיו של ספי הבית שהיו של אבנים ומפורש קירותיו ודלתותיו זהב ובמלכים (א' ו') כתוב עד קירות הספון ולכך קורא גג קירות הספון שהגג היה כמו ספינ' ועריבה הפוכה שכן מנהג לקרות את הקרוי עגול כעין ספינה: (ח) ויעש את בית וגו'. כך היה לו לומר ויעש את בית קדש הקדשים עשרים על עשרים אלא לפי שאמר למעלה כך ואולם על פני רחב הבית אמות עשרים וגו' אמר כאן כמו כן: ויחפהו זהב ט"ב. אף בקדש הקדשים בנה תחלה קירות עץ ועליו חפה הזהב ומה שאין מזכיר כאן בקדש הקדשים שום עץ זהו משום גדולתו של ב"ה כלומר כל כותלי בית האחרון היו של זהב ולא היה בהן עץ וזה כבוד לקדש הקדשים ובמלכים (שם) מוכיח כן ותדע שבשביל כבוד הבית אין מזכיר שום עץ שהרי כתיב [כאן] ויצף את הבית אבן יקרה ובמלכים לא כתיב אבן יקרה הא כיצד אלא לפי שבספר דברי הימים למלכי יהודה הודיעך כי שלמה כוונתו לכבוד הבית: לככרים. מנברים: (ט) ומשקל למסמרות. להחזיק בהם הזהב בקירות העץ: לשקלים. למשקל שקלים חמשים שקלים של זהב: (י) מעשה צעצעים. דוגמתו (ישעיה כ"ב) הכלאכי'

באור

אחד הם בעיקר אותיותיהם, ולדעת הרב מהרמ"ל במחזור לי"הב הוא זהב פערו. (ואף כי עברו אלפים וחמש מאות שנה ויותר מהמה, מימי שלמה עד הגלות נגלות אמעריקא אשר שם ארץ הזהב פערו, אולי נשבת הדרך לפצר"ו אחרי מות שלמה אף שנודע בימיו). (י) כרובים, הכרוב היה כלל צורות רבות יחד כמו שפירש הראב"ע בסדר בראשית (ונראה שלדעתו שורש כרוב הוא רכב מענין הרכבת הצורות, רק בחילוף בגש וכשב) וע"ד הרכבת התמונה הידועה בימי קדם בשם (ספֿינקס) ומפני שהיה נראה באמצע פני אדם נער (כי על הרוב היתה צורת הכרוב מורכבת מפני אדם ושור ואריה ונשר להורות על החכמה והכח והממשלה וההתרוממות כנראה למעיין בס' יחזקאל) לכן עשו חז"ל סימנים לדבר ופירשו כרוב כרביא כלומר כנער, כי בארמית נקרא יונקא רביא. צעצועים, לדעת המפרשים כמו כאלאים והם ילדים, וכן

(יא) וְכַנְפֵי הַכְּרוּבִים אָרְכָּם אַמּוֹת
עֶשְׂרִים כְּנַף הָאֶחָד לְאַמּוֹת חָמֵשׁ
מַגַּעַת לְקִיר הַבַּיִת וְהַכָּנָף
הָאַחֶרֶת אַמּוֹת חָמֵשׁ מַגִּיעַ לִכְנַף
הַכְּרוּב הָאַחֵר: (יב) וּכְנַף הַכְּרוּב
הָאֶחָד אַמּוֹת חָמֵשׁ מַגִּיעַ לְקִיר
הַבָּיִת וְהַכָּנָף הָאַחֶרֶת אַמּוֹת
חָמֵשׁ דְּבֵקָה לִכְנַף הַכְּרוּב הָאַחֵר:
(יג) כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים הָאֵלֶּה פֹּרְשִׂים
אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהֵם עֹמְדִים עַל־
רַגְלֵיהֶם וּפְנֵיהֶם לַבָּיִת: (יד) וַיַּעַשׂ
את

(יא) דיא פֿליגעל דער כרובים האַטטען אַן לענגע צוואַנציג עללען; דער איינע פֿליגעל דעם כרוב פֿינף עללען (והֵגג), בעריהרטע דיא וואַנד דעם הויזעס, אונד דער אַנדערע פֿליגעל פֿינף עללען (והֵגג), בעריהרטע דען פֿליגעל דעם אַנדערן כרוב. (יב) אויך דער פֿליגעל דעם אַנדערן כרוב, פֿינף עללען (והֵגג), בעריהרטע דיא וואַנד דעם הויזעס, אונד דער אַנדערע פֿליגעל פֿינף עללען (והֵגג), שטיעס אַן דען פֿליגעל דעם אַנדרן כרוב. (יג) דיא פֿליגעל דיזער כרובים אַלזאָ בריטעטען זיך אויס דורך צוואַנציג עללען, זיא (דיא כרובים) שטאַנדען אויף איהרן פיסען, אונד איהרע געזיכטער וואַרען איינווערטס (געגען דאַז הויז געריכטעט). (יד) דען פֿאָר־
האַנג

רש"י

והלפיעות ותרגומו ובניא. תבנית ילדים וילדות עשה לכרובים כרבייא ושל עץ היו ושוב ויצפהו זהב (ובמלכים א' ו') ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן וכל מה שבפני' העץ אינו רוצה להזכיר בזה הספר מש"ס כבודו: (יא) וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים. כיצד כנף האחד חמש אמות וסוף החמש מגעת לקיר הבית לדרום והכנף האחרת מגיע לכנף הכרוב האחר שבצדו הרי עשר אמות לכרוב האחד וכן לאחר נמצא כנף כרוב א' מגיע לצפון וכנף כרוב א' לדרום נמצא שהיו ארוכי' ככל כותל המערב שהיה עשרים אמות וגופם אמרו רבותינו בנס היה עומדין ולפי פשוטו נראה לי שהיה גופו בולט מהם כעוף זה שפורש כנפיו בולט גופו מחוץ כנפיו וקומתן מפורש במלכים (שם) קומת הכרוב האחד עשר באמה וכן הכרוב השני: (יג) עומדים על רגליהם. בקרקעית הבית למערב: ופניהם לבית. לפנים שלא היו ראשיהם זקופים שנראה כמביטין לחוץ אלא ראשם היה כפוף ומביטין לפניהם כדכתיב ופניהם איש אל אחיו (שמות כ"ה) וכן אומר ופניהם לבית אלא פונים היו ראשם זה כנגד זה וגם ראשיהם כפופים לבית כלפי פנים והארון עומד היה במקום פרישת שני הכרובים והיו כנפי הכרובים מטין מן הכותל וסוככין על הכפורת

באור

הביאו חז"ל במס' כ"ב בשם אונקלס, והרד"ק הביא בשם י"מ כי מעשה כרכב היו עשוים הנקראת בלשון ערבי כנע"ת א"ל כר"ט, ועיין מה שהביר החכם ר' יש"ר ני' בנ"הע תק"ל (לד י"א), אך בעיקר הענין נראה לי להשגיח מול ס' מלכים שכתוב שם (ו' כ"ג) ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן, כי מן הזרות יהיה שישמיט כלל בספרנו גופא דעובדא היכא הוה, רצוני לומר גוף הכרובים, ולכן יראה היות כעשועים הוראתו על צורות במלאכת עץ וקליעתו (ודמיון לו קלת בפעל בעה בערבי) ושרשו בעברית מענין עץ הוא, ובחילוף האותיות כהרבה בס' זה ד"מ אורות עם ארות (לקמן ל"ב כ"ז) וכפל השרש ע"ד שעשועים, תעתועים, (ובלשון חכמים) גענועים וכדומה. (יג) לבית, מול פנים הבית, ולא איש אל אחיו.

האנג מאַכטע ער פאָן הימ־מעלבלויא אונד פירפור האָל־ראָטה אונד ביסים, אויך מאַ־טע ער כרובים דאראַן. (טו) אונד פאָר דעם הויזע מאַכטע ער צווי א זיילען, פינף אונד דרייסיג עלל׳ ן לאַנג אונד דער קנויף אָבען דאַרויף, וואַר פינף עללען. (טז) אַם דביר (חַוֹנערהייליגסטען אָרטע) מאַכטע ער קעטטען אונד

אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְכַרְמִיל וּבוּץ וַיַּעַל עָלָיו כְּרוּבִים׃ (טו) וַיַּעַשׂ לִפְנֵי הַבַּיִת עַמּוּדִים שְׁנַיִם אַמּוֹת שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ אֹרֶךְ וְהַצֶּפֶת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁוֹ אַמּוֹת חָמֵשׁ׃ (טז) וַיַּעַשׂ שַׁרְשְׁרוֹת בַּדְּבִיר

ויתן

רש״י

ועל הארון בכנפיהם ולבד מכרובים אלו היו הכרובים שעשה משה מן הכפורת עדין אדוקין ומדובקים על הכפורת ועומדין עליו ואל תתמה שהרי כמו כן עשה עשר שולחנות ועשר מנורות לבד מאותן של משה: (יד) ויעש את הפרוכת תכלת וארגמן, ותלה על הדלת שהיה באמה טרקסין שבו נכנסין לפני ולפנים אע״פ שהיה בו דלתות תלה עליו כדלקמן ופתח הבית דלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים וגו׳: ויעל עליו כרובים. ציורי כרובים: (טו) שלשים וחמש ארך. קומה ובמלכים ויצר את שני העמודי׳ נחשת י״ח אמות פירוש רבינו שלמה ז״ל יצקם שניהם כאחד ושוב חלקו לשנים והאמה החסר׳ אינה חשובה לפי שאינה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמר שם בענין (ז׳ כ״א) ועל ראש העמודי׳ מעשה פרח שושן וגם רבי יוסף פירש כן ולא נראה דמה לנו גבהה י״ח אלא כך שמעתי ודאי יצקם שניהם כאחד ואח״כ חלקם לשנים ונמצאו כל אח׳ י״ז אמה וחצי: והצפת. שהיא כותרת שנא׳ לשם עביו חצי אמה הרי כל אחד י״ח אמות. צפת הוא לפוי כמו וצפה אותם זהב כלומר היה עשוי כמין כובע אלל ועביו חצי אמה מלמטה וכשהופכו ונתנו על העמוד נמצא העובי חצי אמה הרי י״ח אמות ובמלכים (א׳ ז׳) קראו כותרת

באור

(יד) וכרמיל ובוץ, הם תולעת ושש כמו שפירשתי למעלה. (טו) שלשים וחמש, עיין רש״י ורד״ק במלכים א׳ ז׳ ט״ו, ולדעתי פירושו כך, כי באמת לא היה לקומתם יחד כ״א ל״ה אמה כנאמר בספרנו, וא״כ לכל אחד י״ז וחצי, רק ששם במלכים ובירמיה (נ״ב כ״א) במנותו כל אחד בפ״ע, אינו מקפיד על חצי האמה ותופס מנין שלם שמונה עשרה אמות, וזה דרך הכתוב לאת מספר שלם אף שאינו מלומלם כ״כ, כמו חמשים יום על מ״ט ימי הספירה, וארבעים על ל״ט מלקות. והצפת, היא הכותרת על ראש העמודים הנזכרת במלכים, ונקראה פה צפת מלשון ארמי, ולד״ק מזה ארץ צפחך (יחזקאל ל״ב ו׳) הוא רחוק. אבל בעקר שם צֶפֶת נ״ל היותו ממקור עברי ומשורש לנף, בפלש אִשָּׁת (תהלים נ״ח ט׳) מן אנש, ונקרא הכותרת כן, מפני היותו בלניף סביב לעמודים ממעל להם. וחמש, הדבר תלוי בספק אם מדת חמש היא לכל אחת מן הכותרות כנראה גם במ״א (ז ט״ו) ובירמיה (נ״ב כ״א). או אם צפת שם כולל לשני הכותרות, והזכיר מדתם יחד כמו אצל העמודים, ומדת הכותרת האחת לא היתה כ״א שתי אמות וחצי, ולזה נאמר במ״ב (כ״ה י״ז) קומת הכותרת שלש אמות ושבכה (ויתופס שלש במספר שלם כמבואר מקודם). וקצת ראיה לזה, ר״ל להיות צפת שם כולל לשני הכותרות, כי לולא כן היה מזכירם בשמותן העצמיים כמו להלן (ד׳ י״ג) כותרות. ואחרי החקירה והעיון נראה לי הראשון עיקר, רלוני לומר היות מדת חמש לכותרת האחת והיא הצפת שלפנינו (ולזה נאמר והצפת אשר על ראשו ולא על ראשם) ומ״ש במ״ב שלש אמות ושבכה, אולי נכנסו שתי אמות ממנה אל תוך השבכה, ומדתה כלה חמש אמות. כנ״ל לעשות אחוה ושלום בין כל הכתובים האלה. (טז) בדביר, בין ההיכל ובין קדש הקדשים ונקרא לדעתי דביר מענין ורעו כבשים כדברים (ישעיה ה׳ י״ז) המורה על הנהגה והולכה. ומעתה יהיה דביר מקום האוליך אל קדש הקדשים. והרב המבאר בתהלים (כ״ח ב׳) כ׳ שנקרא דביר מלשון

מלשון

וַיִּתֵּן עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים וַיַּעַשׂ רִמּוֹנִים מֵאָה וַיִּתֵּן בַּשַּׁרְשְׁרוֹת׃
(יז) וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּדִים עַל־פְּנֵי הַהֵיכָל אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד מֵהַשְּׂמֹאול וַיִּקְרָא שֵׁם־הַיְמָנִי יָכִין וְשֵׁם הַשְּׂמָאלִי בֹּעַז׃

ד (א) וַיַּעַשׂ מִזְבַּח נְחֹשֶׁת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים אַמָּה רָחְבּוֹ וְעֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ׃ (ב) וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מ
יתיר י׳ משפתו

זעטצטע זיא אָבען אַן דיא זייּ לען; אויך מאַכטע ער הונּ דערט גראַנאַטען אונד זעטצּ טע זיא אַן דיא קעטטען. (יז) ער ריכטעטע דיא זיילען אויף פֿאָר דעם טעמפעל (גאָטטעס), איינע צור רעכטען אונד איינע צור לינקען אונד בעשטיממטע דען נאַמען דער רעכטען זיילע יכין (ד. ה. זיא בעשטעהע פֿעסט) אונד דען נאַמען דער לינקען בועז (ד. ה. אין איהר זייא קראַפֿט).

ד (א) ער מאַכטע איינען קופּ פֿערנען אַלטאַר, צוואַנּ ציג עללען וואַר זיינע לענגע, צוואַנציג עללען זיינע בריימע אונד צעהן עללען זיינע העהע.

(ב) ער מאַכטע דאַז מעער (געהאָלץ דאַז טוילבאַד) פֿאַן געגאָססענער אַרבייט צעהן עללען

רש״י

לשון כתר כדכתיב ושתי כותרות וגו׳: (טז) ויתן בשרשרות. עשה שרשרות בראש הלפת ותחתיו ובתוך השרשרות קבע צורת רמונים כדי לכסות אלל הלפת כדכתיב (שם) לכסות את שתי גולות הכותרות ועל שם אללו קורא להם גולות כמו השבכה שכתב שם הם השרשרות ל׳ ועל שבכה יתהלך (איוב י״ח) ל׳ ענפים כמו בסבך בקרניו (בראשית כ״ב) ויש אומרים קופיא ור׳ אליעזר פי׳ ענפים: (יז) על פני ההיכל. על פתח ההיכל בחוץ באולם כדמוכח במלכים (א׳ ז׳) וכותרת אשר על ראש העמודים אולם ההיכל מעשה שושן: אחד מימין. הפתח: ואחד משמאל. הפתח: יכין ובועז. יכין על שם מלכות בית דוד שנמשל לירח כדכתיב כירח יכון עולם (תהלים פ״ט) בועז ישיש כגבור לרוץ (שם י״ט) והבי״ת בבועז כמו (בראשית ה׳) מ״ם בנח ינחמנו. שמואל (בשמואל א׳ א׳) כי מה׳ שאלתיו: ויקרא שם הימני יכין. אע״פ שירח קטן מהשמש שיועיל לו ויהיה נכון כירח יכון ולא כלבנה המחסרת אמר שלמה אם הקב״ה בונה מלכותי לשמש וירח אף אני אעשה דבר נכון וקים עמודי נחשת גדולים. ד״א מורם שהיה מבני דן עשה את העמודים וקרא שם האח׳ יכין על שם אביו שמשון שנאמר בו (שופטים ט״ז) וילפת שמשון שני עמודי התוך [וגו׳ נכון וגומר] ושלמה קרא לשני בועז על שם זקינו בועז דוגמא ויקרא לו לבן יגר שהדותא (בראשית ל״א):

ד (ב) עשר באמה משפתו אל שפתו. עשר על עשר באמלעיתו עגול סביב. וקו שלשים

באור

מלשון דבר אחד לדור, לפי שמוליך מן ההיכל אל ק״ק, ע״כ. ולפמ״ש אין צורך לראיי׳ מלשון הגמ׳. (יז) יכין, ע״ש יכוננהו עליון, וכן בועז ר״ל בו יהיה עז וחוזק לעמוד ימים רבים, והדרושים רבו בזה, לשנים תדרשם.

ד (א) מזבח, לא נזכר במלכים בבנין הבית, אבל במקום אחר שם (א׳ ס״ד) יודיענו מן המזבח הנחשת אשר עשה שלמה. (וממשמעות דברי רז״ל בכמה מקומות נראה כי לא עשה שלמה רק מזבח אבנים, ונאמר נחשת מפני שנעשה תחת מזבח הנחשת). (ב) הים, הוא דוד גדול ורחב ידים לרחוץ בו את הגוף, ונקרא על רוב המים אשר יכיל בשם ים, כמו שהושאל שם

מִשְּׂפָתוֹ אֶל־שְׂפָתוֹ עָגוֹל ׀ סָבִיב
וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקָו שְׁלֹשִׁים
בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ (ג) וּדְמוּת
בְּקָרִים תַּחַת לוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב
סוֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה
מַקִּיפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנַיִם
טוּרִים הַבָּקָר יְצוּקִים בְּמֻצַקְתּוֹ׃
(ד) עוֹמֵד עַל־שְׁנֵים עָשָׂר בָּקָר
שְׁלֹשָׁה פֹנִים ׀ צָפוֹנָה וּשְׁלוֹשָׁה
פֹנִים ׀ יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה ׀ פֹּנִים ׀ נֶגְבָּה
וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם
עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם

ביתה

עללען פֿאָן איינעם ראַנדע צום אַנדערן. רינגסאום גערונדעט, פֿינף עללען וואַר זיינע העהע, אונד איינע שנור פֿאָן דר יסיג עללען אומפֿאַסטע עס רינגס־אום. (ג) אונד געבילדע פֿאָן רינדערן וואַרען אונטער דעמ־זעלבען, רינגסאום עס אומ־געבענד, צעהן עללען וויט אומגאַבען זיא דאַז מעער רינגסאום. צוייא רייהען (ביל־דעטען) דיעזע רינדער, געגאָס־סען אין איינעם גיססע מיט דעמזעלבען. (ד) עס שטאַנד אויף צוועלף רינדערן, דרייא זיך וענדענד געגען מיטטער־נאַכט, דרייא זיך וועגדענד געגען אַבענד, דרייא זיך ווענ־דענד געגענמיטטאַג, אונד דרייא זיך וועגדענד געגען מאָרגען, אונד דאַז מעער וואַר איבער דיעזעלבען אָבענאויף, אונד אַללע הינטערטהיילע וואַרען איינוועֹרטס (נאַך חיננען צו)׃

זיינע

ר ש " י

באמה יסוב אותו. כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש ברחבו טפח: וחמש באמה קומתו. עומקו: (ג) ודמות בקרים תחת לו. צורות דמות בקרים יצק ממנו לעמוד עליו ואדוקים בו כדאמר בסוף הפסוק הבקר יצוקים במוצקתו: סביב סובבים אותו עשר באמה מקיפים את הים. אין מפורש כאן מה הדבר שסובבו אלא במלכים (א' ז') כתיב ופקעים מתחת לשפתו סביב וגו' פקעים כגון שעושין לכוסות פומיל"ש עגולים משום נוי ומתחת לשפתו וסביב היו עומדים בשלש אמות התחתונות מרובעות ושתים עליונות עגולות ואי אפשר להכיל אלפים בת יכיל שהם מאה וחמשים מקוה טהרה אלא בצנין זה כמו שאמורה בערובין והעליונות מרובעו' והתחתונות עגולות אי אפשר לומר דהי כתיב עגול סביב אשפתו כתיב ומה שאמר בפקעים הללו עשר אמה לכל רוח אבל במקום עגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב: שנים טורי'. היו הפקעי' יצוקים במוצקתו. הכל יצוקים יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתו על ידי מסמרות או על ידי דבק שקורין שולדור"א בלע"ז: (ד) וכל אחריהם ביתה. אחוריהם של בקרים הללו היו

ב א ו ר

זה גם לנהרות גדולות ד"מ ונשתו מים מֵהַיָּם (ישעיה י"ט ה') על נהר נילוס כדעת המפרשים שם. מוצק, יציק נחרש כדרך המתכת. (ג) ודמות בקרים, הפקעים הנזכרים במלכים בדמות בקרים היו, כי פקעים הם נוי והידור הבנין, ונקראו פקעים מפני שהם בולטים לחוץ, כהוראת פקע בלשון חכמים ובקע בכתבי הקודש. ואם נאמר כדעת החכם לוצאט"ו, היות בקר מן בקע, א"כ י"ל היות בקרים ופקעים אחד בענינם. במצקתו, מקום היציקה נקרא מֻצֶּקֶת כמו שנקרא מקום היסוד הוסד (למעלה ג' ג') כי מדרך העברי להחליף שם המקום עם שם הפעולה הנעשית בו, ובכנוי יצוקים בְּמֻצַקְתּוֹ במשפט (ואין צ"ל היות הנפרד מוּצָקֶת כמ"ש הרד"ק) ור"ל כי הותכו עם הים כאחד במוצקו ולא חוברו אליו איברים.

בַּיְתָה׃ (ה) וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ
כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשַׁנָּה
מַחֲזִיק בַּתִּים שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
יָכִיל׃ (ו) וַיַּעַשׂ כִּיּוֹרִים עֲשָׂרָה
וַיִּתֵּן חֲמִשָּׁה מִיָּמִין וַחֲמִשָּׁה
מִשְּׂמֹאול לְרָחְצָה בָהֶם אֶת־
מַעֲשֵׂה הָעוֹלָה יָדִיחוּ בָם וְהַיָּם
לְרָחְצָה לַכֹּהֲנִים בּוֹ׃ (ז) וַיַּעַשׂ
אֶת־מְנֹרוֹת הַזָּהָב עֶשֶׂר כְּמִשְׁפָּטָם
ויתן

(ה) זיינע דיקקע וואַר איינע
האַנד ברייט, אונד זיין ראַנד
וואַר גלייך דער פֿאָרם דעם
ראַנדעס אַם קעלכֿע איינר בלי־
הענדן ליליע, אונד דרייא טוי־
זענד בה קאַנטע עס אין זיינעם
רוימע פֿאַססן. (ו) אונד מאַכֿטע
צעהן בעקקען, זעטצטע פֿינף
צור רעכֿטען אונד פֿינף צור
לינקען, אום זיך דאַרין צו וואַ־
שען, (חויך) דאַז צוגעהעריגע
דער גאַנצאָפּפֿער ריינגטע
מאַן דאַרין, אַבער דאַז מעער
(דאַז טויכבאַד) וואַר פֿיר דיא
פריעסטער דאַרין צו באַדען.
(ז) ער מאַכֿטע אויך צעהן גאָלדענע לייכֿטער, נאַך איהרער געהעריגען וויזע, אונד
ועטצ־

רש"י

פוני' בית' אל תחתיהם. שנכפון פונים אחריה' כנגד אותן שבדרום ושל מזרח כנגד שבמערב: (ה) ועביו טפח. שוליו ודפנותיו אלא שאצל פיו היה דק מרוקע ומרודד: כמעשה שפת כוס. שעושין בו ומצויר פרח שבן: מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל. אף זה מחזיק ובמלכים (שם) כתיב אלפי' בת יכיל גודשא תלתא שהבת ג' סאין שנא' (יחזקאל מ"ה י"א) האיפה והבת תוכן א' להם הרי לך ששת אלפים סאין נמלאו מאה וחמשים מקוה טהרה לארבעים מאות סאין מאה מקואות נמלא גם לעשרים מאות סאין הנותרים חמשים מקואות ואף לנשתלוק הכלי לפי המדה ששערו חכמים אמה על אמה ברום שלש אמות למקוה תמלאו כן לשלש אמות מרובעות קומה ועשר על עשר משפתו אל שפתו מרובעת מאה מקואות ולשתים אמות עגולות קומה ועשר על עשר משפתו אל שפתו עגולות חמשים מקואות שמרובע יותר על העגול רביע: (ו) ויעש כיורים עשרה. לנד מלאותו של משה: ויתן חמשה מימין. לכיור של משה: וחמשה משמאל לרחצה בהם. קדוש ידים ורגלים: את מעשה העולה ידיחו בם. מן מימי הכיור ידיחו קרבי העולה ודוקא עול' אבל שלמים לא שהיא נאכל לבעלים ובכל העיר. הכיורים היו לקדוש טבילה: (ז) ויעש את מנורות
הזהב

באור

(ד) ביתה, ולא המולה נגד הרואים. (ה) ועביו, שוליו ודפנותיו, רק אצל שפתו היה דק מרוקע ומרודד (מפירש"י). כמעשה, ארנעה סמונים אל שושנה שהיא הסומך נסוף, וכמוהו נסוף סדר תזריע תורת נגע לרעת נגד הצמר, עיין למעלה דה"א ט' י"ג, ונום הוא גביע השושן כידוע. מחזיק, תואר הבינוני נהוראת המקור כדוגמתו נס"הק (ע' דה"א ט"ז מ"ג) ושיעורו יכיל להחזיק שלשת אלפים בת, או הכוונה יכיל מקום המחזיק שלשת אלפים בת, ר"ל יש לו מרחב מקום להחזיק מדה נזאת וכ"ת. בתים, נמלכים נאמר אלפים בת ונספרנו שלשה אלפים, וע"ז אמרו חז"ל אלפים בלא הם ג' אלפים בינש, כי הגודש הוא שליש בית הקיבול, ואף כי בפשטות הכתוב אין בת תואר למדת הלח לנד כמ"ש רש"י ביחזקאל (שם י') עכ"פ י"ל כי מקום הגודש אצל הים היה יכול להחזיק אלף בת מלבד אלפים שבתוכו (לו היינו יכולים למדוד ולגדוש את הלח אשר בו כדרך היבש). (ו) ידיחו, הפעיל משורש דוח, והנה דוח ודקה ונדא מקורם אחד והוראתם נכלל על הפרדת שום ענין בנא
ודוחק

ויתן בהיכל חמש מימין וחמש
משמאול: (ח) ויעש שלחנות
עשרה וינח בהיכל חמשה מימין
וחמשה משמאול ויעש מזרקי
זהב מאה: (ט) ויעש חצר הכהנים
והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה
ודלתותיהם צפה נחשת: (י) ואת־
הים נתן מכתף הימנית קדמה
ממול נגבה: (יא) ויעש חורם את־
הסירות ואת־היעים ואת־
המזרקות ויכל חירם לעשות

הורם קרי

אח

זעטצטע וויא אין דען טעמפעל,
פינף צור רעכטען אונד פינף
צור לינקען. (ח) מאכטע אויך
צעהן טישע אונד שטעללטע
זיא אין דען טעמפעל, פינף צור
רעכטען אונד פינף צור לינקען.
אונד מאכטע הונדערט גאל־
דענע שאאלען. (ט) איך דען
פארהאף פיר דיא פריעסטער
מאכטע ער, אונד דען גראסען
פארהאף אונד דיא טהירען אין
יעדעם פארהאפע, אונד דיע־
זע איהרע טהירען בעלעגטע
ער מיט קופפער. (י) דאז
מעער (טויכבחאר) זעטצטע ער
אויף דיא רעכטע זייטע (דעם
הויזעס)ª, מארגענווערטס גע־
גען מיטטאג. (יא) חורם מאכ־
טע טעפפע אונד שויפעלן אונד שאאלען, היעמיט אלזא האטטע ער פאללענדעט דיא אר־

בייט

רש"י

הזהב עשר כמשפטם. למה נאמר במנורות כמשפטם לפי שמודיענו למה עשה עשרה מנורות והכל דרש מן התורה פרחים כפתורים גביעים משקדים נאמרו בפ' שבעים הרי לכל עשרה מנורות שבעה נרות: (כן פי' אחי אמי דודי ר' קלונימוס ב"ר יהודה ומדרש הוא): ושבעה נרותיה. כנגד שבעה כוכבים חנכ"ל שצ"ם: ויתן בהיכל חמש מימין. למנורה של משה: וחמש משמאל. וכולם בדרום משמאל של שלחן בצפון: (ח) ויעש מזרקי זהב מאה. שזורקין בו הדם על המזבח: (ט) ויעש חצר הכהנים. זו עזרת הכהנים: והעזרה הגדולה. זו עזרת ישראל: (י) מכתף הימנית קדמה ממול נגבה. ריחק אותו מן המזרח מן כנגד הפתח לדרומה של עזרה לפי שאין כבוד ונאה שיהו מטבילין כנגד פתח האולם: (יא) ויעש חורם את הסירות. סירות

באור

ודוקא ממקו' שהו' דבק בו, רק שישתמש דוא ביחוד על הסר' הדם מן הבשר, אם בדרך גופני כמו בכתוב זה וכן ביחזקאל (מ' ל"ח) והרבה בלשון חז"ל, או בדרך מוסרי ואת דמי ירושלים ידיח מקרבה (ישעיה ד' ד'). (ז) חמש מימין, למנורה של משה וחמש משמאל (פירש"י), ובענין ההבערה יש להסתפק אם הבעיר על כלן או על של משה לבד, והיא מחלוקת רז"ל (ירושלמי שקלים פ"ו הלכה ה'), ויש להביא ראיה קצת לדעת האחרון, ממ"ש להלן ומנורת הזהב ונרותיה לבער (דה"ב י"ג י"א). (ח) שלחנות עשרה, משמאל ומימין לשלחנו של משה, ובזמן בית שני התקינו עוד שלחן אחד של זהב לתת עליו את לחם הפנים ביציאתו (שקלים פ"ו משנה ד') מפני שמעלין בקדש ואין מורידין. והנה גם פה נחלקו רבותינו (ירושלמי דשקלים ומנחות צ"ט ע"ב) אם היה מסדר לחם הפנים על כלן, או רק על של משה לבד, אך בפסוק הנזכר (דה"ב י"ג י"א) נאמר ומערכת לחם על השלחן הטהור וכן (שם כ"ט י"ח) ואת שלחן המערכת. (י) ממול נגבה, היא פאת דרומית מזרחית. (יא) הסירות, במלכים הכירות, ונחלף סמ"ך וכ"ף כהרבה אותיות הדומות קצת, והמעיין יראה כי לספרנו ראוי היתרון בזה וכמו שאבאר בזה ק ט"ו. היעים, הכלים להרים הדשן ולהסירה נקראו יעים,

וכן

אֶת־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בְּבֵית הָאֱלֹהִים׃ (יב) עַמּוּדִים
שְׁנַיִם וְהַגֻּלּוֹת וְהַכֹּתָרוֹת עַל־
רֹאשׁ הָעַמֻּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת
שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת
הַכֹּתָרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ
הָעַמּוּדִים׃ (יג) וְאֶת־הָרִמּוֹנִים
אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת
שְׁנַיִם טוּרִים רִמּוֹנִים לַשְּׂבָכָה
הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת
הַכֹּתָרוֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃
(יד) וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשָׂה וְאֶת־
הַכִּיֹּרוֹת עָשָׂה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃
(טו) אֶת־הַיָּם אֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר

שנים

בייט, דיא ער מאַכטע פיר
דען קעניג אים הויזע גאָטטעס
(יב) זיילען וואַרען צווייא, דיא
קינעלן אונד דיא קנייפע אָבען
אויף דען זיילען וואַרען צווייא,
גיטטער וואַרען צווייא, צור
בעדעקונג דער ביידען קנייפענ־
קוגעלן וועלכע אָבען אויף דען
זיילען וואַרען. (יג) דיא גראַ־
נאַטאָפּפעל צו דען ביידען גיט־
טערן וואַרען פיער הונדערט,
צווייא רייהען פאָן גראַנאַט־
אֶפּפעלן צו איינעם גיטטער,
צור בעדעקונג דער ביידען קניי־
פענקוגעלן אָבען אויף דען זיי־
לען. (יד) אונד דיא געשטעל־
לע מאַכטע ער, אונד דיא
בעקקען מאַכטע ער אויף דען
געשטעללען. (טו) דאָז איי־
נע מעער אונד דיא צוועלף רינ־
דער

ר ש " י

נחושת שעשוים לחתות הדשן לתת לתוך הסירות: (יב) והגלות והכתרות על ראש העמודים
שתים. לשתי העמודי': והשבכות שתים. אלו השרשרות שנאמרו למעלה ותדע שכן הוא שהרי לא
נכתב ולא במלכים מזכיר בפרשה זו בשום מקום שרשרות: לכסות את שתי גלות הכתרות,
לכסות חלל הכתרות בשבכות ואותן ענפים כענפי אריות כמו שפירשתי: (יג) ואת הרמונים
ארבע מאות. למעלה הוא אומר ויעש רמונים מאה הא כיצד אלא כך יש לנו לפרש ודאי
ארבע מאות רמונים עשה כאשר נאמר כאן ומה שאמר מאה הרי מאה לכל טור וטור וארבע
טורים הם כדאמר שני טורים לשבכה אחת וכן שני טורים רמונים לשבכה האחת הרי ארבע
טורים והרמונים היו מחוררים בתוך השבכות המשבלים ותקועים לכסות בה היטיב את שתי
גלות הכתרות: (יד) ואת המכונות עשה. ובמלכים כתיב ויעש את המכונות עשר. מכונות
הם

ב א ו ר

ובן הפעל מזה יעה (ישעיה כ"ח י"ט). (יב) עמודים, עתה חוזר ומונה כל המלאכה ביחד
וכן במ"א ז' מ"א. והשבכות, הם קליעות מסובבות יחדיו, חוט אחד אחוז בשבך רעהו,
וממקור זה נאמר שובך בלשון המשנה על לשבות הקטנות אשר ליוני הבית, סמוכים יחד
וגרקים בשבכה. (יד) עשה, בספרנו נאמר שני פעמים עשה, ובמלכים בא פי"ש תחת הה"א
ונאמר עשר (וחילוף דומה לזה במ"א כ"ג מ"ט כתיב עשר וקרי עשה) והוא העיקר, כי
גם בכתובים הקודמים והבאים הוא מונה מספר לכל הכלים, ולא"זה צורך נאמר עשה אחת
ושתים? — (טו) אחד, אין צורך לאמור אחד מאחר שלא נאמר יש בסימן הריבוי, רק
מזכירי

שְׁנַיִם־עָשָׂר תַּחְתָּיו׃ (טז) וְאֶת־
הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמִּזְלָגוֹת וְאֶת־כָּל־כְּלֵיהֶם עָשָׂה
חוּרָם אָבִיו לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית
יְהוָה נְחֹשֶׁת מָרוּק׃ (יז) בְּכִכַּר
הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בַּעֲבִי הָאֲדָמָה
בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צְרֵדָתָה׃ (יח) וַיַּעַשׂ
שְׁלֹמֹה כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה לָרֹב
מְאֹד כִּי לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל
הַנְּחֹשֶׁת׃ (יט) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת
כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית הָאֱלֹהִים
וְאֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָנוֹת

ועליהם

דער וואַרען אונטער דעמזעל-
בען. (טז) אונד דיא טעפּפֿע
אונד שיפּפֿעלן אונד נאַבעלן
אונד אַללע גערעטהע דאַצו
מאַכטע זיין מייסטער חירם
דעם קעניגע שלמה פֿיר דאַז
הויז דעם עוויגען פֿאָן געגלעט-
טעטעם קופּפֿער. (יז) אין
דעם ירדן-קרייזע ליעס זיא
דער קעניג גיעסען, אין דיכ-
טער ערדע, צווישען סכות
אונד צווישען צרדתה. (יח) שלמה
מאַכטע אַללע דיזע גערעטהע
אין זאָ גראָסער מענגע, דאַס
דאַז געוויכט דעם קופּפֿערס ניכט
ערפֿאָרשט ווערדען קאָננטע.
(יט) זאָ מאַכטע שלמה דיא
גערעטהע דיא אים הויזע גאָט-
טעס וואַרען, נעהמליך דען
גאָלדענען אַלטאַר אונד דיא

טישע

רש"י

הם כלי הכיור ושם מפורש מלאכתם: (טז) ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות. אע"פ שאמרנוהו כבר למעלה בא וחזר ושנה עוד להודיענו כי נחשת היו וגם מודיענו מזלגות שלא הוזכר למעלה: מרוק. דוגמת מרקו הרמחים (ירמיה מ"ו) ומורק ושוטף במים (ויקרא ו') ובמלכים (א' ז') כתיב ממורט כמו כי ימרט ראשו (ויקרא י"ג) ותרגומו נחשת טב: (יז) בעבי האדמה. תרגומה גרגושתא בארדי"לא בלע"ז: בין סכות ובין צרדתה. ובמלכים כתיב צרתן צרדתה היא מקומו של ירבעם וירבעם בן נבט אפרתי מן הצרדה ושם אמו צרועה אשה אלמנה (מלכים א' י"א) לפי שמת מטמא באהל וגם מצורע כמו כן וכן ע"א מכוכבים ומזלות כמו ששנינו בפרק כל הצלמים בסופו אלמנה שאלמן ישראל מאביו מן צרדתה נראה שהכל

התורה

באור

מזכירו בסדר המנין, כדי למנותו עם שאר הכלים בסך כולל. (טז) הסירות, סירות ויעים נזכרו כבר בפסוק י"א וחוזר ושונה אותם בסך הכלל, גם יוסיף להודיענו כי היו מנחושת מרוק, ויעמיד מזלגות תחת מזרקות (עיין דה"א כ"ח י"ז). — ובספר מלכים א' (ז' מ"ה) נאמר ג"כ סירות, בסך הכולל, אך בעיקר העשיה נאמר שם (פסוק מ') כירות ת' סירות, אך בספרנו (פסוק י"א) נאמר על נכון סירות. ואולי יש לפרש כיר כמו סיר על כלי הבישול עיין ש"א ב' י"ד. אביו, ר"ל אבי שלמה הנזכר אחריו, ונאמר אב בהוראת חרש ואומן כמו שביארתי למעלה, ודומה לו שם פטרון הנזכר במדרש (שהוראתו העיקרית ג"כ על אב ממש) והוא מלשון יוני בן כ"ל, ולרד"ק יחסר כ"ף הדמיון, ושיעורו עשה חורם כאביו, כמו לב שמח ייטיב גהה (משלי י"ז כ"ב) שיעורו כגהה. (יז) בעבי, בעובי האדמה, ושם עֲבִי היא משקל ארמי, ורעו באיוב (ט"ו כ"ו), וכמשקל העברי יאמר מעבה כמו שבא במלכים. צרדתה, במלכים צרתן, וחילוף סימן הנקבה בנו"ן ביארתי בדה"א (ב' י"א) והדל"ת אחת היא במוצאה עם

התי"ו

וַעֲלֵיהֶם לֶחֶם הַפָּנִים׃ (כ) וְאֶת־
הַמְּנֹרוֹת וְנֵרֹתֵיהֶם לְבַעֲרָם
כַּמִּשְׁפָּט לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר׃
(כא) וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרוֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם
זָהָב הוּא מִכְלוֹת זָהָב׃
(כב) וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת
וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר
וּפֶתַח הַבַּיִת דַּלְתוֹתָיו הַפְּנִימִיּוֹת סב
לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים וְדַלְתֵי הַבַּיִת
לַהֵיכָל זָהָב׃
ה (א) וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה
אֲשֶׁר־עָשָׂה שְׁלֹמֹה לְבֵית

יהוה

טישע וואָרויף דאַז שויאבראָד וואַר. (כ) אונד דיא לייכטער אונד איהרע לאַמפּען אום זיא אַנצוצינדען נאַך דעם געברויכע פאָר דעם דביר, (חָרט דעם חַיליגערהייליגסטען) אַללעם פאָן קעסטליכעם גאָלדע. (כא) אונד בלומען אונד לאַמפּען אונד דיא ליכטשעערען פאָן גאָלד, נעהמליך גאַנץ פאָן גאָלד. (כב) אונד מעססער אונד שאַאלען אונד בעכער אונד רויכפּפאַננען פאָן קעסטליכעם גאָלדע, אונד דער איינגאַנג דעם הויזעס, נעהמליך זיינע אינגערן טהירען צום אַללערהייליגסטען אָרטע, אונד דיא טהירען דעם הויזעס אַם היכל (הייליגען חָרטע) וואַרען פאָן גאָלד.

ה (א) זאָ וואַרד פערטיג דאַז גאַנצע ווערק דאַז שלמה געמאַכט פיר דאַז

הויז

רש"י

התורה ולא הרחיבה הכר דת אלהינו כן פירש לי דודי ז"ל: (כ) ואת המנורות ונרותיהם. להוציא מלבן של מפרשים נרות היו עושין מגופה של מנורה ואדוקין בה שהרי כתיב ואת המנור' ונרותיהם מה שהזכיר את הנרות בפני עצמן ולא שאר מעשה המנורה בפני עצמו גביעים כפתורים ופרחים מכלל שלא היו הנרות אדוקין והואיל ואין אדוקין בה נראה כמעשה אחר וצריך להזכיר נרותיהם אבל שאר מלאכות שהיו אדוקין בה אינו מזכירם שנקראים על שם המנורה ומה שעשה עשר מנורות ועשר שלחנות ועשר כיורים והכרובים וכל אשר עשה מפורש בברייתא דר' פנחס בן יאיר: (כא) והפרח. פירשו רבותינו הוא כנגד אותו פרח שהוסיף משה בפ' בהעלותך עד ירכה עד פרחה וגו' שלא נאמר בתרומה: והמלקחים זהב. שמגביהים הפתילה מן הנר שיש בו השמן: הוא מכלות זהב. מזוקק וצרף פיי"ן בלע"ז: ובמנחות מפורש מכל זהב שהיה לו לשלמה מרוב הזהב שנכנס במנורה לזוקקה ולקיים מנורת זהב טהור: (כב) והמזמרות. כלי זמר: והמזרקות. לזרוק בהם דם על המזבח: והכפות. לבזיכי לבונה: והמחתות. לחתות בהם תרומת הדשן ושאר הדשן להרים מעל המזבח ולקח מלא המחתה וגו':

באור

הת"י. (כ) לבערם, להיות נוערים, או להבעירם והראשון נראה עיקר. הדביר, עיין ג' ט"ז. (כא) והפרח, גם כולל לכל מקלעות הפרחים, ובא ביחיד לסימן הכלל כמו ויהי לי שור וחמור. והמלקחים, כלים הלוקחים את אשפת הנרות הלאה, ונאמרו בזוגי ע"ש הרכבתם משני חלקים. מכלות, לדעתי הוא ת"הפ כמו כליל (ומ' את בסוף כמו קוממיות) ושיעור מכלות זהב, כליל נעשה מזהב (כי נחי למ"ד והכפולים מתחלפים) ולזה נטו גם רז"ל (שקלים י"א סע"א) שאמרו מכלות זהב, היא כולה זהבו של שלמה:

יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי ׀
דָּוִיד אָבִיו וְאֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב
וְאֶת־כָּל־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת
בֵּית הָאֱלֹהִים׃ (ב) אָז יַקְהֵיל
שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְרוּשָׁלָם
לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה
מֵעִיר דָּוִיד הִיא צִיּוֹן׃ (ג) וַיִּקָּהֲלוּ
אֶל־הַמֶּלֶךְ כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בֶּחָג
הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי׃ (ד) וַיָּבֹאוּ
כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַלְוִיִּם

את

הויז דעם עוויגען, אונד שלמה
בראַכטע היניין, וואַס דוד זיין
פֿאַטער געהיילינגט, אונד דאַז
זילבער אונד דאַז גאָלד אונד
אַללע גערעֶטהע גאַב ער אין
דיא שאַצקאַממע־ן דעם גאָט־
טעסהויזעס.
(ב) דאַמאַהלס
פֿערזאַממעלטע שלמה דיא
עלטעסטען פֿאָן ישראל אונד
אַללע הייפטער דער שטעממע,
דיא פֿירשטען דער פֿאַמיליע:
דער קינדער ישראל'ס, נאַך
ירושליב, אים דיא בינדעסלאַ־
דע דעם עוויגען הערויסצופֿיה־
רען אויס דער שטאַדט דוד'ס,
דאַז איזט ציון.
(ג) עס פֿער־
זאַממעלטען זיך ביים קעֶניגע
אַללע מאֶננער פֿאָן ישראל,
אַם פֿעסטע, דאַז איזט אים ז־
בענטען מאָנאַטהע.
(ד) דאַ
קאַמען אַללע עלטעסטען פֿאָן
ישראל, אונד דיא לוים טרו־

ר ש " י

ה (א) ויבא שלמה את קדשי. וכל מה שנפסוק לפי פשוטו מה שנשאר לו מן ההקדשות שהקדי' דוד כדכתיב למעלה גם אותם הקדיש המלך דוד לה' עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים וגו' ומה שהותיר לו נתן באוצרות בית האלהים ומדרש אגדה יש מחכמי' אומרים לפי שהיה יודע שסופו ליחרב ושלא יהו אומרים האומות קשה יראתנו שלקחה נקמתה מן הבית הזה שנבנה מן הגזלות וחמסים שגזל דוד מבתי ע"א שלהם ויש אומרים כך אמר הקב"ה רעב היה בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדשות הללו להחיות בהן עניי ישראל ואני מביא סיוע שהרי בכל ההקדשות שדוד הקדיש כמו שכתוב למעלה (שם) לא נאמר בהן בה עשה שלמה דבר פלוני זה כאשר נאמר בנחשת שנא' (שם) ומטבחת ומכון ערי הדרעזר לקח דוד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת וגו אבל מכסף ומזהב שלא נאמר בו שעשה שלמה מהן שום דבר מכלל שלא עשה וזהו שאין כתיב כאן שום נחשת כי אם כסף וזהב ולפי פשוטו נר' לי מה שלא אמר נחשת לפי שהנחשת בזול ואינו ראוי וכדי והגון להביא נחשת באוצרות בית ה': (ב) אז יקהל שלמה את זקני ישראל. נהג במדת חכמה שהקהיל הזקנים ולא הבחורים. יותר מדויד שהקהיל הוא אף הבחורים כדכתיב ויקהל דוד את כל ישראל ירושלים וגו' (דה"א כ"ח): (ג) בחג. הוא חג הסכות:

ב א ו ר

ה (א) קדשי, הם הנותרים מן הקדשים אשר הקדיש דוד והנגידים והם נזכרים למעלה דה"א כ"ט. (ב) יקהיל, ביו"ד אחרי הה"א כמנהג הספר לפרש את הנחים הנסתרים כמו דויד, גדולה, במקום דָּוִד, גְּדֻלָּה, כי"ב: (ג) בחג, במלכים א' (ח' ב') מפורש היות זה בירח האיתנים והוא שם לחדש תשרי מפני האסיף בו פרי העץ והשדה הביתה שהוא איתן ותוזק לגוף האדם. (והחכם געזעניוס מפרש מלת איתן בענין אחר ע"ש). ובנקוד מלת בֶּחָג הנה הוא תמורת בְּהֶחָג כי ה"א הידיעה בא לפני חי"ת בסגול כידוע. (ד) הלוים, ובמלכים א' (ח' ג') נאמר הכהני' ובא' הכהני' נקראו בשם לוים כמ"ש בפסוק שאח"ז העלו אותם הכהני' הלוי'.

אֶת־הָאָרֽוֹן׃ (ה) וַיַּעֲלוּ אֶת־הָאָרוֹן
וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי
הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל הֶעֱלוּ אֹתָם
הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּֽם׃ (ו) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו
לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר
אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹֽב׃
(ז) וַיָּבִיאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר
הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־
תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִֽים׃ (ח) וַיִּהְיוּ
הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם עַל־
מקום

גען דיא לאדע. (ה) זיא פיהרטען דיא לאדע אונד דאז שטיפטסצעלט אונד אללע הייליגען געראטהע דיא אים צעלטע ווארען, דיא פריעסטער (אודער) דיא ליים (נעהמליך) פיהרטען דיזעלבען. (ו) אונד דער קעניג שלמה אונד דיא גאנצע געמיינדע ישראל דיא זיך צו איהם פערזאממעלט האטטע, ווארען פאר דער לאדע, אונד אפפערטען שאפע אונד רינדער דיא ניכט צו צעהלען אונד ניכט צו בערעכנן ווארען פאר מענגע. (ז) דיא פריעסטער בראכטען דיא בונדעסלאדע דעס עוויגען אן איהרען ארט, אין דען דביר דעס הויזעס, אלזא אין דאז אללערהייליגסטע, אונטער דיא פליגעל דער כרובים. (ח) דיא כרובים האטטען אויסגעברייטעט איהרע פליגעל איבער
דען

רש"י

(ה) ואת אהל מועד. שעשה משה גנזו שלמה בבית אוצרות האלהים עם שאר כלים והקדשות לפי שלא הוצרך לו ורבותינו אמרו שנגנזו: ואת כל כלי הקדש אשר באהל. אשר נטה דוד לארון: העלו אותם הכהנים הלוים. פתרונו מוסב למעלה שאמר וישאו הלוים את הארון ומפרש מי היו אותם הלוים שאמרתי לך למעלה הכהנים הלוים שאף הכהנים מבני לוי הם ולא לוים ממש היו וכן כתוב במלכים (א' ח') וישאו הכהנים את הארון וגם הכלים ואהל מועד העלו עמהם הלוים כמשפטם: (ח) ויהיו הכרובים פרשים כנפים על מקום הארון. במקום שהארון עומד שם
לפיכך

באור

(ה) העלו, מפני שהפסיק אחרי הפעל ויעלו בראש הכתוב, הוא חוזר לאמור העלו. (ו) הנועדים עליו, שורש יעד מורה בעיקרו על שימת גבול ותכלית לשום דבר או פעולה, אם במקומו ואם בזמנו ואם בתעודתו הכללית, ומזה נתהוה הוראתו בנפעל (ע"ד התפעל) על איש אחד או אישים רבים הבאים אל מקום אחד לתכלית ידוע אשר העמידו לנפשם, אם טובה היא ואם רעה. ומענין הראשון ונועדתי לך שם (שמות כ"ה כ"ב) ומענין השני אתה וכל עדתך הנועדים על ה' (במדבר ט"ז י"א) וכן בכתוב שלפנינו, ובמלכים א' (ח' ה') הנועדים עליו, ומן התימה על החכם געזעניוס האומר כי נועד בחבור היתם על מורה על חבר מורדים וקושרי קשר, והתעלם משני הכתובים במלכים וד"הי. והשם מזה וַעַד מלאנו בלשון המשנה יהיה ביתך בית ועד לחכמים, והוא בפלס וָלָד מפעל ילד. ובמלכים נוסף אחרי עליו מלת אתו, ומפני היותו ללא צורך השמיטו סופרנו. (ז) הכרובים, אינם הכרובים שעשה בצלאל בימי משה, אשר היו מוגבים מלמעלה כ"א הם אלה שעשה שלמה לעמוד על רגליהם ונזכרו למעלה ג' י"ג. (ח) על מקום, לא על הארון עצמו, כי אם על מקומו אשר הוא
עומד

מְקוֹם הָאָרוֹן וַיְכַסּוּ הַכְּרוּבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה׃ (ט) וַיַּאֲרִיכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הָאָרוֹן עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיְהִי־שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ (י) אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי הַלֻּחוֹת אֲשֶׁר־נָתַן מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃ (יא) וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ כִּי

כל

דען אָרט דער לאַדע, אונד בערעקטען זאָ דיא לאַדע אונד איהרע שטאַנגען אָבענאויף. (ט) דיא שטאַנגען מאַכֿטען זיא זאָ האָך, דאַס געזעהען וואורדען דיא ענדען דער שטאַנגען פֿאָן דער לאַדע פֿאָר דעם דביר, (דעם אָרטע דעם חאָרהייליגסטען), פֿאָן אויסען אבער וואורדען זיא ניכֿט געזעהען, אונד בליעבען דאַזעלבסט ביז אויף דען הייטיגען טאַג. (י) ניכֿטס וואַר אין דער לאַדע, אַלס דיא ביידען טאַפֿעלן וועלכֿע משה הינייגעגעבען אויף חורב (דעם בערגע), דאַ דער עוויגע זיך פֿערבאַנד מיט דען קינדערן ישראל'ס, בייא איהרעם אויסצוגע אויס מצרים. (יא) ביים הערויסגעהען דער פריעסטער אויס דעם הייליגטהומע

ר ש " י

לפיכך ויכסו הכרובים על הארון: ועל בדיו מלמעלה. למעלה לארון כך היו עומדים הבדים ונמשכו כ"כ לחוץ כלפי מזרח שהיה יכול הארון לעמוד תחת הכרובים ממש בלא עכוב הבדים ולפיכך ויכסו הכרובים על הארון וגם את הבדים כסו קצת אצל הארון ולא כולם שהיו מגיעים עד המזרח ואינך יכול לפר' שכסו הכרובים על כל הבדים וגם משום דבר זה ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הארון על פני הדביר שאם לא כן אלא כאחד מדה אחת היו מושכין זה מזה והלא הבדים שעשה משה עדיין הם היו שם והם עומדים בקדש הקדשים של אהל מועד שלא היה כי אם עשר וזה היה עשרים והיה מגיע מקיר אל קיר והכרובים של משה שנ' אף בהם פורשים וסוככים אין צריך לזוז כלל מן הבדים ממקומם שהרי הכרובים של משה עומדים היו למעלה לארון על הכפורת. וכרובים שנא' כאן אותם שעשה שלמה עומדים על רגליהם בקרקע ואעפ"כ אותן של משה עדיין היו אדוקין על הכפורת כך פי' ר' נתן, (ורבותי פי') הכהנים רצו להכניס הארון עם בדיו בדביר ולא הספיקו כי הענן מלא את בית ה' ולא יכלו להביא את הכרובים עד כותל מערבי ממש ועל כן היו בולטין בפרוכת אך קשה לי דכתיב ויהי בצאת הכהנים ואחר כן מלא כבוד ה' את בית אלהים. ורבי יוסף זצ"ל פי' ויתארכו לא נאמר דמשמע ויתארכו הן עצמן אלא ויאריכו דמשמע אחרים מאריכין אותם ומפרש האומנין האריכו הבדים עד לעשרים והיו נוגעין שתי קצותם לכותל מזרחי ושתי קצותם לכותל מערבי ותימ' יש והיאך יכלו לפרש כנפיהם ולכסות הארון שהיה עשר אמות מהן: (יא) ויהי בצאת הכהנים מן הקדש. מיד היה לו לסמוך והבית מלא ענן בית ה' אלא שמפסיק בנתים וכן

ב א ו ר

עומד שם ובמלכים א' (ח' ז') כתוב אֶל מקום באל"ף וסופרנו בארו היטב במלת עַל הבא תמורתו. (ט) ויאריכו, לדעת רד"ק הכוונה כי האריכו הבונים את הבדים הקדשים שעשו מלבד אותם שעשה בצלאל, ולפירושו זה אין צורך לומר היות דוחק הבדים ובליטתם מעשה נס (תוס' מנחות כ"ח ע"ב). והאריכו יוצא הוא לשני ע"ד ומה קצי כי אאריך נפשי (איוב ו' י"א), ולדעת רש"י הוא עומד דוגמת ובהאריך הענן על המשכן (במדבר ט' י"ט) ויפורש כי ארכו הבדים

כָּל־הַכֹּהֲנִים הַנִּמְצְאִים הִתְקַדָּשׁוּ
אֵין לִשְׁמוֹר לְמַחְלְקוֹת׃
(יב) וְהַלְוִיִּם הַמְשֹׁרְרִים לְכֻלָּם
לְאָסָף לְהֵימָן לִידֻתוּן וְלִבְנֵיהֶם ה̊
וְלַאֲחֵיהֶם מְלֻבָּשִׁים בּוּץ
בִּמְצִלְתַּיִם וּבִנְבָלִים וְכִנֹּרוֹת
עֹמְדִים מִזְרָח לַמִּזְבֵּחַ וְעִמָּהֶם
כֹּהֲנִים לְמֵאָה וְעֶשְׂרִים מַחְצְרְרִים
בַּחֲצֹצְרוֹת׃ (יג) וַיְהִי כְאֶחָד ה̊
לַמְחַצְּרִים וְלַמְשֹׁרְרִים
לְהַשְׁמִיעַ קוֹל־אֶחָד לְהַלֵּל
וּלְהֹדוֹת לַיהוָה וּכְהָרִים קוֹל
בַּחֲצֹצְרוֹת וּבִמְצִלְתַּיִם וּבִכְלֵי
הַשִּׁיר וּבְהַלֵּל לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי

יתיר ר'. יתיר כ'

לעולם

טהומע,[דען אַללע פריעסטער דיא זיך פֿאָרפֿאַנדען, האַטטען זיך געהייליגעט, דיא אַבטהיילונגען וואורדען ניכט בעאָבאַכטעט. (יב) דיא לויים, דיא זענגער אין איהרער געזאַממטהייט, אסף, הימן, ידותן אונד איהרע זאֶהנע אונד איהרע ברידער, אין ביסוס קליידערן, מיט צימבלן אונד לייטן אונד האַרפֿען, שטאַנדען אויף דער מאָרגענזייטע דעס אַלטאַרס, אונד בייא איהנען וואַרען אַן הונדערט אונד צוואַנציג פריעסטער, בלאַזענד אין טראָמפעטען. (יג) צו גלייכער צייט געשאַה עס דאַס בייא דען טראָמפעטערן אונד זענגערן, זיא זיך איינשטיממיג הערען ליעסען צו לאָבען אונד צו פרייזען דען עוויגען אונד דיא שטיממע ערהאָבען מיט טראָמפעטען אונד צימבעלן אונד (זאַכסטיגען) אינשטרומענטען דעס שפיעלעס, אונד מיט דעם לאָבע דעם עוויגען, דאַס ער גוט, אונד דאַס עוויג זיינע גנאַדע

רש"י

במלכים (א' ח') ויהי כצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא את בית ה' כי כל הכהנים הנמצאי' התקדשו לדבר זה אין לשמור למחלקות כ"ד של לוים וכ"ד של כהנים אלא כל הנמצאים התקדשו: (יג) ויהי כאח' למחצרים. פתרון ויהיו אחודים יחד למחצצרים כולם יחד ושמה היו אחודים לדבר זה להשמיע קול א' יחד להלל ולהודות לה':

באור

מפאת עצמם והיו בולטים בעובי הפרכת ונראים כשני כפתורים בשני מקומות מבלי לקרעו ולגלות התולה, וכן דרשו רז"ל בכמה מקומות על הכתוב בשיר השירים (א' ס') עיין רש"י במלכים. (יא) הנמצאים, הלד"י בשו"א והראוי נִמְצְאִים, רק בא בשו"א כנקודת העבר ובמנהג ארמיוכן הַנִּמְצְאִים בשושן הבירה (אסתר א' ו') ועוד איזה פעמים בספרנו. אין לשמור, מפני רוב העבודה והתפארת לא נשמרו למשמרותם ולמחלקותם, כ"א התקדשו כלם לעבודה. (יב) לכלם, בכל מספרם ובשלמותם היו פה, והלמ"ד הוא סימן הכללי כרבים שהזכרתי בדה"א. בוץ, הוא בד מלבים הלבן הנקרא שֵׁשׁ בתורה ומבואר בדה"א (ד' כ"א). במצלתים, אגנות נחשת להשמיע קול נעים. למאה, למ"ד נוסף כלמ"ד לאבשלום (שם ג' ב'), או יפורש במספר קרוב למאה וכן תרגמתי. מחצרים, משמיעים קול תרועה לאסוף ולקבץ. (יג) וכהרים, וכאשר הרימו קולם בחצצרות וכו' אז הבית מלא ענן, ויאמר וכהרים, ובהלל, בדרך המקור במנהגי, וכבר העירותי על הסגולה המיוחדת הזאת אשר לספרנו. כי טוב, מאמר: הודות

לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְהַבַּיִת מָלֵא עָנָן בֵּית יְהוָה׃ (יד) וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמוֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים׃

ו (א) אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכּוֹן בָּעֲרָפֶל׃ (ב) וַאֲנִי בָּנִיתִי בֵית־זְבֻל לָךְ וּמָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃ (ג) וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ
את

גנאַדע זיא]. ביים הערויסגע־
הען מוזיק) דאַ ווארד דאַז
הויז פֿאָלל פֿאָם געוואָלקע,
דאַז הויז דעס עווינען (געהאַ־
ויך). (יד) אונד דיא פריע־
סטער קאָננטען זיך ניכט היני־
שטעללען צים דיענסטע, פֿאָר
דעם געוואָלקע, דען ערפֿיללט
האַטטע דיא העררליכ־
קייט דעם עווינען דאַז גאָט־
טעסהויז.

ו (א) דא שפּראַך שלמה:
עווינגער! דער עס
אויסשפּראך צו וואָהנען אים
געוואָלקע! (ב) איך האַבע גע־
בויעט איין וואָהנהויז דיר צו
עהרען, איינען אָרט צו דיינעם זיץ צע אין עווינקייט. (ג) דאַן וואַנדטע דער קאָניג זיין אַנ־
גע־

רש"י

ו (א) אז אמר שלמה. הואיל והבית מלא ענן עכשיו אני יודע שהשכינה שרויה בו בערפל כי כן דרכו כדכתיב (שמות כ') ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ודאי שרצונו לשתשכן בו ובספרי פירש אז אמר שלמה כשראה הענן אמר עתה אני רואה שהשכינה שרויה בבית אשר בניתי שהרי כך הבטיח לבוא ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר (ויקרא ט"ז) כי בענן אראה על הכפורת: (ב) בית זבל. מדור: לשבתך עולמי'. שמשנבחר

באור

לה' כי טוב כי לעולם חסדו מלוי הוא לרוב בספרנו וכן בס' עזרא, אולי היה אחד ממאמרי דוד המלך אשר נשא אותו העם תמיד על שפתיו, ולזה הזכירו גם הספר כפעם בפעם. בית ה', חוזר ומפרש שם בַּיִת ואומר שהוא בית ה', ובלשון הנקיה היה ראוי לבוא יחדיו והַבַּיִת בֵּית ה', או בהשמטת הכפל ע"ד הארון הברית ת' הארון ארון הברית, וכבר העיר הראב"ע על מנהג זה בכמה מקומות.

ו (א) אז, פרשה זאת נאמרה במ"א ח' י"ב עד אמצע פסוק נ' שם ואז יפסיק סופרנו מן הנאמר שם עוד, ויוסיף שני כתובים האמורים בשנוי מעט גם בס' תהלים (קל"ב ח' וט'). ה' אמר, לדעתי הוא דרך קריאה והשיעור: ה' אשר אמר לשכון בערפל! לך בניתי בית זבול זה להיות מכון לשבתך עולמים. בערפל, רש"י הביא דברי חז"ל בספרי כשראה שלמה וכו' ע"ש, וא"כ שיעורו אשר אמר והבטיח להיות שוכן בבית הזה בתוך ענן וערפל. ושורש ערפל הוא ע פ ל המורה כמו אפל על דבר הנסתר והמכוסה, ומזה בכתיב עפלים במכות פלשתים ובתוכחת ישראל, ונאמר ערפל בתוספת רי"ש ע"ד שרביט, דרמשק. וכן כורסא בארמית ת' כסא, גם יתכן היות שרשו ערף המורה על נטפי מטר כענין יערוף כמטר לקחי (דברים ל"ב ב') כי העננים יאספו בקרבם את האדים הלחים העולים מן האדמה ויורידם אחת אחת אל הארץ והלמ"ד הוא סימן המשקל כמו חרגול, גבעול, עזאזל. ונקודת בָּעֲרָפֶל אין פתח הבי"ת לתשלום ה"א הידיעה, כי אז היה ראוי בקמץ כמשפט הידיעה לפני אות הגרון, רק פתח תנועה קלה תמור השוא הנשמט מפני חטף העי"ן, ובמלכים הבי"ת בקמץ מה שקשה קצת, כי עוד לא נזכר הערפל בעצמותו מקודם ולא יכון לאמור בהערפל, ואם שיש לדחוק ולאמור כי נכלל הוא במלת ענן הנזכרת, בכל זאת טובה הנקודה בספרנו. (ג) ויסב, כי עד

אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל
יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד:
(ד) וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִיד
אָבִי וּבְיָדָיו מִלֵּא לֵאמֹר: (ה) מִן־
הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר
מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת
לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וְלֹא־בָחַרְתִּי
בְאִישׁ לִהְיוֹת נָגִיד עַל־עַמִּי
יִשְׂרָאֵל: (ו) וָאֶבְחַר בִּירוּשָׁלַ͏ִם
לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִיד
לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל: (ז) וַיְהִי
עִם־לְבַב דָּוִיד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת
לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִיד אָבִי
יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת

בית

געזעגנעט אינד זעגנעטע דיא גאנ־
צע פֿערזאממלונג ישראל'ס,
דיא גאנצע פֿערזאממלונג
ישראל'ס שטאנד דא. (ד) אונד
ער שפראך: געלאבט זייא דער
עוויגע גאטט ישראל'ס, דער
עס אויסגעשפראכֿען צו
דוד מיינעם פֿאטער, אונד מיט
זיינער מאכֿט עס אויך ערפֿילל־
טע, ער שפראך נעהמליך:
(ה) זייט דעם טאגע, דא איך
מיין פֿאלק הערויסגעפֿיהרט
אויס דעם לאנדע מצרים, ער־
וועהלטע איך קיינע שטאדט
אויס אללן שטעממען ישראלים,
אום איין הויז צו בייען, דאס
מיין נאהמע דאזעלבסט וואֶ־
רע, איך ערוועהלטע קיינען
מאן צים פֿירשטען איבער מיין
פֿאלק ישראל. (ו) נור ירושלים
ערוועהלטע איך, דאס מיין
נאמע דאזעלבסט זייא, אונד
דוד ערוועהלטע איך, דאס ער
(רעגענט) איבער מיין פֿאלק
ישראל ווערדע. (ז) אלס עס
נון אים וויללען מיינעם פֿא־
טערס דוד וואר, איין הויז צו
בייען, דעם נאמען דעם עווי־
גען גאטטעס ישראל. (ח) דא
שפראך דער עוויגע צו דוד מיינעם פֿאטער: דוא האטטעסט דען וויללען איין הויז צו בויען
מיי־

רש"י

לא שרתה שכינה במקום אחר ולא הותרו הבמות: (ג) ויברך את כל קהל ישראל. ברכה האמורה בסוף הענין: (ד) אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה לו בית: מלא. קיים דברו הטוב: (ה) מן היום אשר הוצאתי. שאף זה דברת אל אבי: (ו) ואבחר בירושלם. מוסב
על

באור

נתה היה פניו מול הקודש. (ד) ובידיו, ובכחותיו העצומים מלא גם את אשר דבר. (ה) מן היום, סדר הכתוב הזה ושלאחריו הוא מכוון ומסודר בערך יפה, לא בחרתי בעיר ולא בחרתי באיש, ולעומתו ואבחר בירושלים ואבחר בדוד, אך במ"א (ח' ט"ז) נאמר לא בחרתי בעיר ולעומתו ואבחר בדוד מה שאין לו המשך יפה כמובן לכל משכיל. (ח) יען, אין מלת יען בזה לסימן הט.ס והסבה המוזלגת במשמעו בכל ס"הק, כי אז לא יבון עליו היטב פעל הטיבות,
אך

בַּיִת לִשְׁמִי הֱטִיבוֹתָ כִּי הָיָה עִם־
לְבָבֶךָ׃ (ט) רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה
הַבָּיִת כִּי בִנְךָ הַיּוֹצֵא מֵחֲלָצֶיךָ
הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃ (י) וַיָּקֶם
יְהוָה אֶת־־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר
וָאָקוּם תַּחַת דָּוִיד אָבִי וָאֵשֵׁב ה֯
עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ (יא) וָאָשִׂים שָׁם
אֶת־הָאָרוֹן אֲשֶׁר שָׁם בְּרִית יְהוָה
אֲשֶׁר כָּרַת עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
(יב) וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה נֶגֶד
כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו׃
(יג) כִּי־עָשָׂה שְׁלֹמֹה כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת
וַיִּתְּנֵהוּ בְּתוֹךְ הָעֲזָרָה חָמֵשׁ אַמּוֹת ג̃

ארכו

מיינעם נאַמען צו עהרען, דאַ·
ראַן האַסט דיא וואָהל געטהאַן,
עס געוואָללט צו האַבען.
(ט) אַבער ניכט דוא זאָללסט
דאַז הויז בויען, זאָנדערן דיין
זאָהן, דער אויס דיינען לענ·
דען הערפֿאָרגעהען ווירד, דיע·
זער זאָלל בויען דאַז הויז מיי·
נעם נאַמען צו עהרען. (י) דער
עוויגע האַט נון זיין וואָרט ער·
פֿיללעט דאַז ער געשפּראָכען,
אונד איך בין נון דאַ, אַנשטאַטט
דוד מיינעם פֿאַטערס, איך
זיטצע אויף דעם טהראָנע
ישראל'ס זאָ וויא דער עוויגע
געשפּראָכען, איך בויעטע
אויך איין הויז דעם נאַמען דעם
עוויגען גאָטטעס ישראל'ס,
(יא) אונד זעטצטע דאַהין דיא
לאַדע, אין וועלכער דער בונד
דעם עוויגען איזט, דען ער גע·
שלאָססען מיט דען קינדערן
ישראל'ס. (יב) הערנאַך טראַט
שלמה פֿאָר דען אַלטאַר דעם
עוויגען, אים אַנגעזיכטע דער
גאַנצען פֿערזאַמלונג ישראל'ס
אונד בריטעטע זיינע הענדע אויס. (יג) שלמה האַטטע אויך מאַכען לאַססען איין
רונדגעשטעללע אויס קופּפֿער אונד עס געשטעללט מיטטען אין דען פֿאָרהאָף, פֿינף עללען

וואַר

רש"י

על לא בחרתי בעיר. ואבחר בדויד מוסב על ולא בחרתי באיש: (ח) הטיבות כי היה עם לבבך. כלומר גם אני בוחר בבית אשר עלה בלבך לבנותו לשכן שמי שם כמו שאמר למעלה: (יב) ויפרוש כפיו. היה לומר כך ויפרוש כפיו השמימה ויאמר וגו' אלא שמפסיק בנתים להודיע על מה עמד וכן במלכים (א' ח') ויפרוש כפיו השמימה ויאמר: (יג) כי עשה שלמה. מוסב

על

באור

לך הודאתו בזה. כאלו אמר על דבר אשר היה עם לבבך לבנות בית לשמי, הנה הטיבות בזה, וקצת מזה יען כל תועבותיך (יחזקאל ה' ט') שיעורו על דבר כל תועבותיך. (יב) ויפרוש, טרם יחל בספרנו להזכיר תפלת שלמה כמו במ"א (ח' כ"ב) יודיענו עוד ענין הסתום שם, והוא איה מקום מעמד המלך בעת תפלתו? הלא על המזבח לא הותר לזר לעמוד? ולזה הוא אומר כי על הכיור הנחושת אשר עשה לו בתוך העזרה עליו היה עומד, ואחרי ההפסק

הזה

אָרְכּוֹ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רָחְבּוֹ וְאַמּוֹת
שָׁלוֹשׁ קוֹמָתוֹ וַיַּעֲמֹד עָלָיו וַיִּבְרַךְ
עַל־בִּרְכָּיו נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל
וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו הַשָּׁמָיְמָה׃ (יד) וַיֹּאמַר
יְהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין־כָּמוֹךָ
אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ שֹׁמֵר
הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לַעֲבָדֶיךָ הַהֹלְכִים
לְפָנֶיךָ בְּכָל־לִבָּם׃ (טו) אֲשֶׁר
שָׁמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ דָּוִיד אָבִי אֵת
אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לּוֹ וַתְּדַבֵּר בְּפִיךָ
וּבְיָדְךָ מִלֵּאתָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ (טז) וְעַתָּה
יְהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹר לְעַבְדְּךָ מ̊
דָוִיד אָבִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לּוֹ
לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מִלְּפָנַי
יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל רַק אִם־
יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת
בְּתוֹרָתִי כַּאֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְפָנָי׃
(יז) וְעַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאָמֵן

דברך

וואַר זיינע לענגע, אונד פֿינף עללען זיינע ברייטע, אונד דרייא עללען זיינע האֶהע. ער טראַט דאַרויף, וואַרף זיך אויף זיינע קניעע אים אַנגעזיכֿטע דער גאַנצען פֿערזאַממלונג ישראל'ס, בריישעטע זיינע העגדע אויס גען הימעל, (יד) אונד שפּראַך: עוויגער גאָטט ישראל'ס! אים הימעל אונד אויף ערדען, איזט קיין גאָטט וויא דוא, דער דוא האַלטעסט דען בונד אונד דיא ליעבע דיינען קנעכֿטען, דיא פֿאָר דיר וואַנדעלן מיט גאַנצעם הערצען. (טו) דער דוא אויך געהאַלטען האַסט דיינעם קנעכֿטע דוד מיינעם פֿאַטער, וואַס דוא צו איהם געשפּראָכֿען; דוא האַסט עס געשפּראָכֿען מיט דיינעם מונדע, אונד מיט דיינער מאַכֿט האַסט דוא עס פֿאָללפֿיהרט אַם הייטיגען טאַגע. (טז) האַלטע נון עוויגער גאָטט ישראל'ס! דיינעם קנעכֿטע דוד, מיינעם פֿאַטער, וואַס דו צו איהם געשפּראָכֿען, דוא שפּראַכֿסט נעהמליך: עס זאָלל דיר ניע איין מאַן פֿעהלען פֿאָר מיר, צו זיטצען אויף דעם טהראָנע ישראל'ס, ווען נור דיינע זאָהנע בעאָבאַכֿטען איהרען וועג, צו וואַנדעלן זאָ וויא דוא געוואַנדעלט ביזט פֿאָר מיר. (יז) זאָ לאַס בעוועהרען, עוויגער גאָטט ישראל'ס,

ר ש " י

על נגד כל קהל ישראל כלומר היאך היה גבוה מכולם להשמיע דבריו: ויעמד עליו. ועתה יכולין לראותו כל ישראל ומשום שמפסיק הענין צריך לומר כבראשונה נגד כל קהל ישראל וכן ויפרוש כפיו השמימה: (יד) אין כמוך אלהים. ממה שאתה שומר הברית והחסד שאתה גוזר מן השמים לתת לאוהביך אתה מכניע וגונז הברית והחסד לקיים הבטחתך בארץ: ההולכי'

ב א ו ר

הזה יתחיל בלשון ס' מלכים כמשפט. (טו) לעבדך דוד, הראוי לעבדך לדוד אבי, כמשפט הכלל לפני הפרט, ובספרי תנ"ך המקוריים לא הגיהו על זה תמיד ד"מ כעבדי איוב (איוב מ"ב ז') על עבדי איוב (שם א' ח') הראוי כעבדי באיוב, על עבדי על איוב. (יז) יאמן,

דְּבָרְךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְעַבְדְּךָ
לְדָוִיד׃ (יח) כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים
אֶת־הָאָדָם עַל־הָאָרֶץ הִנֵּה
שָׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ
אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃
(יט) וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־
תְּחִנָּתוֹ יְהוָה אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל־
הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ
מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ׃ (כ) לִהְיוֹת עֵינֶיךָ
פְּתֻחוֹת אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה יוֹמָם
וָלַיְלָה אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ
לָשׂוּם שִׁמְךָ שָׁם לִשְׁמוֹעַ אֶל־
הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עַבְדְּךָ אֶל־
הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ (כא) וְשָׁמַעְתָּ אֶל־
תַּחֲנוּנֵי עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יתפללו

דיין וואָרט, וועלכעס דוא גע־
שפראָכען צו דיינעם קנעכטע
דוד. (יח) אַבער זאָלל דען
גאָטט וואָהנען ביי דען מענ־
שען אויף דער ערדע? —
זיעהע! דיא היממעל אונד
דער היממעל היממעל פאַס־
סען דיך ניכט, פיעלווענינגער
דיעזעס הויז וועלכעס איך
געבויעט. (יט) ווענדע דיך
צום געבעטהע דיינעס קנעכ־
טעס אונד צו זיינעם פלע־
הען, עוויגער מיין גאָטט!
דאס דוא הערעסט אויף דאַז
רופען אונד אויף דאַז געבעטה
וועלכעס דיין קנעכט היטע
בעטעט פאָר דיר. (כ) לאַס
דיינע פאָרזעהונג וואַלטען אי־
בער דיעזעס הויז טאַג אונד
נאַכט, איבער דען אָרט וואָ
דיינען נאַמען הין צו זעטצען
דוא פערהייסען; דאַס דוא
הערעסט, אויף דאַז פלעהען,
וועלכעס דיין קנעכט בעטעט
אַן דיעזעם אָרטע. (כא) זאָ
טאָגעסט דוא אויך הערען אויף דיא ביטטען דיינעס קנעכטעס אונד דיינעס פאָלקעס ישראל,
וועל־

רש"י

לפניך. כמו שהלך דוד אבי וזהו אשר אמרת לעבדך דוד בל' אמנת הבטחה: (יח) כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ. ל' תמיה וכי אפשר שיאמין אדם שישב אלהים על הארץ כי שמים ושמי השמים וגו' אלא מחמת חסד שגמלת לדוד אבי למלאת שבינתך: אף כי הבית הזה אשר בניתי. ולמה בניתיו להתפלל לפני האלהים ולפנות הוא אל תפלתינו: (יט) לשמוע אל הרנה. זו צעקה כמו (מלכים א' כ"ב) ויתעבר הרנה במחנה ועל כרחך על צעקתם של כל אדם שהוא גם מפני צרתו אל יתפלל אלא בצעקתו בסתר. כך חבור המקראות וסוף הענין מוכיח שאמר ואתה תשמע ממקום שבתך למדת שלא בנאו אלא לדעת כן להוריד בושבינה כדי שישב על הארץ לשמוע ממכון שבתו אל התפלה שיתפללו בו: (כ) להיות עיניך
פתוחות

באור

תקיים ויתחזק כי הוראת אמן הוא הקיים כידוע. (יח) הַאֻמְנָם, האל"ף בקמוץ וכן בספר מלכים וברוב ס"הק הוא בק"ץ חטף אך שתי התנועות האלה יתחלפו כמו שידעגו מבנין הָפְעַל ומשקל פוֹעָל וכי"ב. והוראת אמנם כמו אמת, והמ"ם בסוף לחוזק כמו יומם (על הראות אור היום לבדו בסילוק הלילה), ריקם (ריק מכל), חנם (בלי סבה אחרת זולתי החנינה) וכדומה. יכלכלוך, עיין למעלה ב' ה'.
ממקום

יתפללו אל־המקום הזה ואתה
תשמע ממקום שבתך מן־
השמים ושמעת וסלחת: (כב) אם־
יחטא איש לרעהו ונשא־בו
אלה להאלתו ובא אלה לפני
מזבחך בבית הזה: (כג) ואתה
תשמע מן־השמים ועשית
ושפטת את־עבדיך להשיב
לרשע לתת דרכו בראשו
ולהצדיק צדיק לתת לו
כצדקתו: (כד) ואם־ינגף עמך

ישראל

וועלכע ויא פֿלעהען ווערדען
אַן דיעזעם אָרטע, הערע זיא
דאָרט ווּאָ דוא טהראָנעסט
אים הימּמעל, אָ! הערע זיא
אונד פֿערגיב איהנען! (כב) ווען
יעמאַנד אַן זיינעם נעכֿסטען
זיך פֿערגעהעט, דאַראָב איי־
נען אייד צו שווערען האַט,
אונד עס קעממט דער אייד
פֿאָר דיינען אַלטאַר אין דיע־
זעם הויזע: (כג) זאָ מעגעסט
אוים דעם הימּמעל דוא עס
הערען, אונד רעכֿט אײַזאַי־
בען, אַן דיינען קנעכֿטען,
דעם בעזעוויכֿטע זיינען שלעכֿ־
טען וואַנדעל אָב זיינעם הויפּ־
טע צו פֿערגעלטען, אונד דעם
גערעכֿטען רעכֿט יוערדען צו
לאַססען נאַך זיינעם דעכֿטע.
(כד) ווירד דיין פֿאָלק ישראל

ר ש " י

פיוחות. בכל עת אשר יתפללו אליך: (כב) אם יחטא איש. מקרא זה על כל ישראל המחייב חבירו שבועה אם באמת הוא משביעו והנשבע נשבע לשקר אתה תשמע השמים ואם הדין עם הנשבע שבעל הדין מזקיקו על השבועה של חנם אף המשביע קרוי רשע: (כג) ולהצדיק צדיק. שלא לענשו על השבועה שהרי באמת הוא נשבע. ותוספת' דסוטה מפרש אם אשר יחטא בועל אשת איש. ונשא בו אלה ויחייב בו אלה כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו. לפני מזבחך דכתיב (במדבר ה') והעמיד הכהן את האשה: לתת דרכו בראשו. כדכתיב ולבתה בטנה (שם): ולהצדיק צדיק. דכתיב ונקתה ונזרעה זרע (שם): (כד) ואם ינגף עמך. ולא מפני שיהא קלרה מלהושיע אלא דבר זה גורם כי יחטאו לך: ושבו והודו את שמך

באור

(כא) ממקים, כמ"א (א' ל') אל מקום והוא לשון שאינו מכוון במאמר. (כב) אם יחטא, ושם (ח' ל"א) את אשר יחטא, הוא ע"ד אשר נשיא יחטא (ויקרא ד' כ"ב) שפירושו אם נשיא יחטא, ולרשיר כל ספק אמר בספרנו תמורתו אם יחטא איש לרעהו. ונשא, יחייבהו שבועה וישביעהו. אלה, שבועת קללה שיקבל עליו קללה נמרצת אם הוא נשבע לשקר, כי אלה הוראתו קללה וכן להאלותו, והוא מגל"ה, וכמ"א מלאנו ויואל שאול את העם (ש"א י"ד כ"ד) שהוא מגזרה אחרת, אך הנקים והחסרים יתחלפו על הרוב בהוראתם. ובא אלה, פירש הרד"ק ובא הנשבע לקבל האלה לפני מזבחך, ולפירוש זה חסר הלמ"ד ושעורו ובא לאלה, אך במלכים כתב שיש בו (ר"ל בפעל ובא) דבר נסתר נופל על לשון זכר ולא פירש עכ"ל, ורצה לומר כי שיעור המאמר ובאה האלה, ומה שנאמר ובא בלשון זכר הנה חסר פה שם אחד זכר שלא פירשו, וכאילו אמר ובא ענין האלה, או דבר האלה, וחסרון זה מצוי גם בשאר לשונות ונקרא (עלליפסים), והעיקר כי ובא הוא פעל סתמי בראש המאמר ואין שומר המין כרבים דוגמתו ולכן תרגמתי (עס קאָממט דער אייד) ולא (דער אייד קאָממט). (כג) ועשית, תגלה המשפט,

במעשה

ישראל לפני אויב כי יחטאו־לך
ושבו והודו את־שמך והתפללו
והתחננו לפניך בבית הזה:
(כה) ואתה תשמע מן־השמים
וסלחת לחטאת עמך ישראל
והשיבותם אל־האדמה אשר־
נתתה להם ולאבתיהם:
(כו) בהעצר השמים ולא־יהיה
מטר כי יחטאו־לך והתפללו
אל־המקום הזה והודו את־שמך
מחטאתם ישובון כי תענם:
(כז) ואתה תשמע השמים וסלחת
לחטאת עבדיך ועמך ישראל
כי תורם אל־הדרך הטובה אשר
ילכו־בה ונתתה מטר על־ארצך
אשר־נתתה לעמך לנחלה:
(כח) רעב כי־יהיה בארץ דבר
כי־יהיה שדפון וירקון ארבה
וחסיל

נעשלאַגען פֿאָר דעם פֿיינדע
וויל זיא געזינדיגעט ווידער
דיך, אונד זיא בעקעהרען זיך,
אונד ערקעננען דיינען נאַמען,
אונד בעטען אונד פֿלעהען
צו דיר אין דיעזעם הויזע:
(כה) זאָ מאֶגעסט אויס דעם
הימעל דוא עס הערען אונד
פֿערגעבען דיא זינדע דיינעס
פֿאָלקעס ישראל אונד זיא צו־
ריק ברינגען אין דאַז לאַנד,
וועלכעס דוא איהנען אונד
איהרען פֿאֶטערן געגעבען:
(כו) ווען דער הימעל פֿער־
שלאָססען איזט, אונד קיין
רעגען קאָממט וויל זיא גע־
זינדיגט ווידער דיך, אונד זיא
בעטען אַן דיעזעם אָרטע,
ערקעננען דיינען נאַמען, אונד
קעהרען צוריק פֿאָן איהרען
זינדען, וויל דוא זיא געדע־
מיטהיגעט: (כז) זאָ הערע
דוא עס אים הימעל, אונד
פֿערגיב דיא זינדע דיינער
קנעכטע אונד דיינעס פֿאָל־
קעס ישראל, נאַכדעם דוא
איהנען דען גוטען וועג גע־
צייגט, וואָרויף זיא וואַנדעלן
זאָללען, אונד גיב רעגען פֿיר
דיין לאַנד, וועלכעס דוא דיינעם פֿאָלקע געגעבען צור בעזיטצונג. (כח) ווען הונגער
איזט אים לאַנדע, ווען פעסט איזט, ווען שווינדזוכט אָדער געלבזוכט, ווען היישרעקע,
אָדער

רש"י

שמך. פתרון והתודו את עונם והאחרון מוכיח והודו את שמך ומחטאתם ישובון כי תענם: (כה) והשיבותם. והשב אותם אל האדמה כי כשנופלים ונגפים לפני אויביהם תופסים מה שיכולים ומביאים אותם בשביה אל ארץ אחרת: (כו) בהעצר השמים. כדכתיב ועצר את השמים ולא יהיה מטר (דברים י"א): (כז) כי תורם אל הדרך. כמו שעשית כשהיה רעב בימי דוד ג' שנים (שמואל ב' כ"א) והורית ואמרת להם על שאול ועל בית הדמים כמו כן תורם איזה
חטא

באור

כמו נשא בפועל. (כו) מחטאתם, שיעורו ומחטאתם כמו שהוא במ"א (ח' ל"ה).
תסיל

וְחָסִיל כִּי יִהְיֶה כִּי יָצַר־לוֹ אֹיְבָיו
בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל־נֶגַע וְכָל־
מַחֲלָה׃ (כט) כָּל־תְּפִלָּה כָל־תְּחִנָּה
אֲשֶׁר יִהְיֶה לְכָל־הָאָדָם וּלְכֹל
עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּ אִישׁ נִגְעוֹ
וּמַכְאֹבוֹ וּפָרַשׂ כַּפָּיו אֶל־הַבַּיִת
הַזֶּה׃ (ל) וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִן־הַשָּׁמַיִם ח
מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְסָלַחְתָּ וְנָתַתָּה
לָאִישׁ כְּכָל־דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע
אֶת־לְבָבוֹ כִּי־אַתָּה לְבַדְּךָ יָדַעְתָּ
אֶת־לְבַב בְּנֵי הָאָדָם׃ (לא) לְמַעַן
יִירָאוּךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכֶיךָ כָּל־
הַיָּמִים אֲשֶׁר־הֵם חַיִּים עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לַאֲבֹתֵינוּ׃
(לב) וְגַם אֶל־הַנָּכְרִי אֲשֶׁר לֹא־ ש
מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ

רחוקה

אָדער פֿעלדפֿראַס דאַ איזט, ווען איין פֿיינד איהם אים לאַנדע זיינע שטערטע בעלאַגערט, אָדער ווען זאָנסט איינע פּלאַגע, אָדער איינע קראַנקהייט דאַ איזט: (כט) זאָ מעגעסט דוא יעדעס געבעטה, יעדעס פֿלעהען, פֿאָן איינעם איינצעלנען מענשען אונד פֿאָן דיינעם גאַנצען פֿאָלקע ישראל, ווען זיא ערקעננען יעדער זיינע פּלאַגע אונד זיינען שמערץ, או ד איהרע הענדע אוי ברייטען אין דיעזעם הויזע, (ל) מאָגעסט דוא אים הימּמעל, עם אָרטע דיינעם וואָהנזיצעס עס ערהערען, אונד פֿערגעבען, אונד איינעם יעדען נאָך זיינעם וואַנדעל פֿערגעלטען, זאָוויא דוא זיין הערץ קעננעסט, דען נור דוא אַלליין קעננסט דאַז הערץ דער מענשענקינדער, (לא) אויף דאַס זיא דיך פֿירכטען אונד אין דיינען וועגען וואַנדלען אַללע צייט, וועלכע זיא פֿערלעבען אים לאַנדע דאַז דוא געגעבען איהרען פֿאָטערן. (לב) אויך דער פֿרעמדע, דער ניכט פֿאָן דיינעם פֿאָלקע ישראל איזט, דער אויס איינעם פֿערנען לאַנדע קאָממט

אום

רש"י

חטא גורם להם על מה נעצרו השמים: (כח) כל נגע. פתרון הרי זכרתי לך דבר שדפון וירקון נגיפה אף בעצירת גשמים ומה עוד להרבו' אלא כל נגע וכל מחלה כי יהיה והתפלל: (כט) ופרש כפיו אל הבית הזה. וזה שאמר כל תפלה וכל תחנה שיתפלל ויתחנן על זאת מכל אחת מהדברים האלה אשר ידעו איש נגעו כלומר אם יתפלל על נגעו ועל מכאובו להסירו ממנו: (ל) וסלחת ונתתה לאיש ככל דרכיו וגו'. לרשע ברשעתו ולצדיק בצדקתו שאם לא ישלם לרשע כפי רוע מעללו יטיח דברים כלפי מעלה ויאמר אין אלהים יודע לבבו ויהיה חילול השם כמו כן תעשה לצדיק כצדקתו שתעשה לו כשיתפלל לפניך: (לא) למען ייראוך. וישוב הרשע מדרכו ולכך אני מתפלל

לתת

באור

(כח) וחסיל, ארבה משחית התבואה, ונקרא חסיל מן יחסלנו הארבה (דברים כ"ח ל"ח) כי חסל מורה בארמית על קץ ותכלית, ומזה נסדר ההגדה חֲסַל סדור פסח וכן בסוף המסכתא. (כט) ידעו,

יבינו

רְחוֹקָה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְיָדְךָ
הַחֲזָקָה וּזְרוֹעֲךָ הַנְּטוּיָה וּבָאוּ
וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה׃
(לג) וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִן־הַשָּׁמַיִם
מִמְּכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר־
יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּ
כָל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־שְׁמֶךָ
וּלְיִרְאָה אֹתְךָ כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
וְלָדַעַת כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־הַבַּיִת
הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃ (לד) כִּי־יֵצֵא עַמְּךָ
לַמִּלְחָמָה עַל־אוֹיְבָיו בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
תִּשְׁלָחֵם וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ
הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהּ
וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִיתִי לִשְׁמֶךָ׃
(לה) וְשָׁמַעְתָּ מִן־הַשָּׁמַיִם אֶת־
תְּפִלָּתָם וְאֶת־תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ
מִשְׁפָּטָם׃ (לו) כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ כִּי

אין

אום דיינעם גראָסען נאַמענס
אונד דיינער שטאַרקען מאַכֿט
אונד דיינעם אויסגעברייטע-
טען אַרמעס וויללען, אונד
קאָממט אונד בעטעט אין
דיעזעם הויזע: (לג) זאָ מאָ-
געסט דוא אים הימעל, דעם
אָרטע דיינעס וואָהנזיצעס עס
הערען, אונד ווילפֿאַהרע
איהם אין אַללעם אום וואָס
דער פֿרעמדע צו דיר רופֿט,
אויף דאַז אַללע פֿאָלקער
דער ערדע דיינען נאַמען
ערקעננען אונד דיך פֿירכֿטען
זאָ וויא דיין פֿאָלק ישראל,
אונד דאַס זיא ערקעננען דאַס
נאַך דיינעם נאַמען דיע-
זעס הויז גענאַננט ווירד, וועל-
כֿעס איך ערבויעט. (לד) ווען
דיין פֿאָלק אויסציעהעט צום
שטרייטע ווידער זיינע פֿיינדע
וואָהין דוא זיא זענדען ווירסט,
אונד זיא בעטען צו דיר ואך
דיעזער שטאַדט הין וועלכֿע
דוא ערוועהלעט, אונד נאַך
דעם הויזע וועלכֿעס איך ער-
בויעט דיינעם נאַמען צו עה-
רען: (לה) זאָ מעגעסט דוא
ערהערען אים הימעל איהר
נעבעטה אונד איהר פֿלעהען, אונד אויספֿיהרען איהר רעכֿט. לו) ווען זיא זינדיגען ווידער

דיך

רש״י

לתת לאיש כדרכיו: (לג) ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. בישראל אני מתפלל לתת לו כדרכיו אבל עובדי כוכבים ומזלות ככל אשר יקרא לך לפי שישראל מכירין בהקדוש ברוך הוא ויודעין שהיכולת בידו לעשות ואם אין תפלתו נשמעת תולה בעצמו בחטאיו ומפשפש במעשיו אבל העובד כוכבים ומזלות קורא תגר ואומר שמעתי שמעו בכל העולם ונתיגעתי בדרכי' הרבה עד שבאתי והתפללתי במקום הזה ולא מצאתי בו ממש כשאר אלהות לפיכך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי: (לד) דרך העיר. פניהם לצד ירושלים: (לה) ועשית משפטם. נקמתם

באור

ירגישו ויצירו בקירבם את נגעם, אך אין להם ממתיק סוד זולתי אביהם שבשמים (לג) וליראה, המקרא תמור המקור, או שהמקור בה״א נוסף והענין אחד; ודוגמתו בתורה לאהבה את ה׳ אלקיך, לדבקה בו, לאשמה בה ובדומה. (לד) אליך, בנוכח, כמו שדבר עד עתה בלשון

אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יֶחֱטָא וְאָנַפְתָּ
בָם וּנְתַתָּם לִפְנֵי אוֹיֵב וְשָׁבוּם
שׁוֹבֵיהֶם אֶל־אֶרֶץ רְחוֹקָה אוֹ
קְרוֹבָה׃ (לז) וְהֵשִׁיבוּ אֶל־לְבָבָם
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבּוּ־שָׁם וְשָׁבוּ ׀
וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בְּאֶרֶץ שִׁבְיָם
לֵאמֹר חָטָאנוּ הֶעֱוִינוּ וְרָשָׁעְנוּ׃
(לח) וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ בְּכָל־לִבָּם וּבְכָל־
נַפְשָׁם בְּאֶרֶץ שִׁבְיָם אֲשֶׁר־שָׁבוּ
אֹתָם וְהִתְפַּלְלוּ דֶּרֶךְ אַרְצָם
אֲשֶׁר־נָתַתָּה לַאֲבֹתָם וְהָעִיר אֲשֶׁר
בָּחַרְתָּ וְלַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִיתִי
לִשְׁמֶךָ׃ (לט) וְשָׁמַעְתָּ מִן־הַשָּׁמַיִם
מִמְּכוֹן שִׁבְתְּךָ אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־
תְּחִנֹּתֵיהֶם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם
וְסָלַחְתָּ לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ־לָךְ׃
(מ) עַתָּה אֱלֹהַי יִהְיוּ־נָא עֵינֶיךָ

פתוחות

דיך, [דען עס איזט יאַ קיין מענש דער ניכט זינדיגעט] אונד דוא צירנעסט איבער זיא אונד גיבסט זיא פריין דעם פיינדע, אונד איהרע זיעגער פֿהרען זיא אין איין אַנדערעם לאַנד, פֿערן אָדער נאַהע; (לז) אונד זיא ענדערן איהרען זין אין דעם לאַנדע וואָ זיא געפֿאַנגען זינד, בעקעהרען זיך, פֿלעהען צו דיר אים לאַנדע איהרער געפֿאַנגנשאַפֿט, אונד שפרעכען: וויר האַבען געזינדיגעט, האַבען אונז פֿערגאַנגען אונד זינד שולדיג; (לח) אונד זיך בעבעקעהרען צו דיר מיט גאַנצעם הערצען אונד מיט גאַנצער זעעלע, אים לאַנדע איהרער געפֿאַנגענשאַפֿט, וואָהין מאַן זיא געפֿיהרט, אונד בעטען נאַך איהרעם לאַנדע הין, וועלכעס דוא איהרען פֿאָטערן געגעבען, נאַך דער שטאַדט וועלכע דוא ערוועהלט, אונד נאַך דעם הויזע וועלכעס איך געבויעט דיינעם נאַמען צו עהרען: (לט) זאָ מעגעסט דוא ערהערען אים הימעל, דעם אָרטע דיינער וואָהנונג, איהר געבעטה אונד איהר פֿלעהען, אינד אויספֿיהרען איהר רעכט, אונד דיינעם פֿאָלקע פֿערגעבען, וואַס זיא געזינדיגעט ווידער דיך. (מ) זאָ לאַס מיין גאָטט! דיינע פֿאָר־

רש״י

נאויביהם. א״ע לרביהם דוגמא לעשות משפט עבדו (מלכים א׳ ח׳): (לח) אשר בניתי לשמך. פתרון הבית הזה אשר בניתי כדי לגדל שמך כי אז כשתקבל תפלתם אז יתפללו לך בבית הזה או בכל מקום שהם ויפנו לביתך זה: (לט) ושמעת וגו׳ את תפלתם. ועל זה יתגדל שמך

באור

נוכח אל הקב״ה, ובמ״א אל ה׳ בעירוב גופי המאמר. (לו) ושבום, והוליכום בשביה. ועל זה מוסב ארץ רחוקה, ופעל וְשָׁבוּם הוא מנחי הלמ״ד ולזה הטעם בני״ת. (לז) והשיבו, שיעורו והשיבו את המחשבה הטובה אל לבבם, וקרוב מזה זאת אשיב אל לבי (איכה ג׳ כ׳). (לח) דרך ארצם, פונים בפניהם ובלבנם מול דרך ארצם כי פניית הגוף תסבב גם נטית המחשבה אחריה, ועל זה נוסד מדרש חז״ל בזה. והעיר, שיעורו ודרך העיר, ודרך

פְּתֻחוֹת וְאָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לִתְפִלַּת
הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ (מא) וְעַתָּה קוּמָה
יְהוָה אֱלֹהִים לְנוּחֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן
עֻזֶּךָ כֹּהֲנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהִים יִלְבְּשׁוּ
תְשׁוּעָה וַחֲסִידֶיךָ יִשְׂמְחוּ בַטּוֹב׃
(מג) יְהוָה אֱלֹהִים אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי
מְשִׁיחֶךָ זָכְרָה לְחַסְדֵי דָּוִיד עַבְדֶּךָ׃
ז (א) וּכְכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל
וְהָאֵשׁ יָרְדָה מֵהַשָּׁמַיִם
וַתֹּאכַל הָעֹלָה וְהַזְּבָחִים וּכְבוֹד
יהוה

זעהונג וואַלטען, אונד דיין אָהר
מעגע פֿערנעהמען דאַז גע-
בעטה אַן דיזעם אָרטע.
(מא) אונד נון, ערהעבע דיך
עוויגער גאָטט! צו דיינעם
רוהעזיצע, דוא אונד דיא לאַ-
דע דיינער הערר ליכקייט; דיי-
נע פריעסטער, עוויגער גאָטט!
זייען בעקליידעט מיט הייל,
אונד דיינע פֿראָממען מעגען
זיך פֿרייען דעס גוטען. (מג) אָ!
עוויגער גאָטט! וויזע ניכט
צוריק, דיינען געזאַלבטען,
דענקע אַן דיא גנאַדע געגען
דוד דיינען קנעכט.
ז (א) אַלס שלמה געענדיגט
האַטטע, פֿיעל פֿייער
פֿאָם הימעל, אונד פֿער-
צעהרטע דאַז בראַנדאָפּפֿער אונד דיא אַנדערן אָפּפֿער, אונד דיא הערר ליכקייט דעס עווי-
גען

רש"י

בעולם: (מא) ועתה קומה ה'. שלא להטלטל כאשר עד עתה משילה לנוב ומנוב לגבעון: אתה וארון עוזך. שלא יטלטל עוד מעתה: עוזך. על שם כן קרוי עוזך על שעשה נפלאות ועזיזות בפלשתים וכן כתוב (לעיל ט"ז) בהודו לה' דרשו ה' ועזו ועוד אמרו רבותינו במסכת ע"א וישרנה הפרות (שמואל א' ו') מה שירה אמרו הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (תהלים צ"ח): ילבשו תשועה. מחמת שלא יטלטלו ממקום למקום כמו והיה צדק אזור מתניו (ישעיה י"א): וחסידיך ישמחו בטוב. ברוב טובות ומעשרות הניתן ללוים בשכר שומרין את הארון ומשוררין לפניו: (מב) אל תשב פני משיחך. מלעשות טובה עמדי ואם לא למעני עשה למענך:
והכהנים

באור

עומד במקום שנים. (מ) קשבות, היחיד מזה קַשֻּׁבָה במשקל נוטה לארמית, וגם בתהלים בשירי המעלות (המאוחרים בחיבורם כידוע) מלאנו תהיינה אזניך קַשֻּׁבוֹת (ק"ל ב') וממשקל אחר קַשֻּׁבָת (נחמיה א' ו'). (מא) לנוחך, תחת למנוחתך בתהלים, ובא במקור תחת שם המקרה כמנהג הספר. וארון עזך, טעמו מבואר למעלה (דה"א ט"ז י"א). תשועה, תחת צדק, הנאמר בתהלים, וכן ישמחו בטוב תחת ירננו שם, ונראה כי שינו את דברי השיר בימי סופר ד"הי, באופן המסכים יותר לתכונת העם ולמצבו בעת ההיא.
ז (א) והאש, וי"ו והאש הוא להורות על שווי הזמן בין כלות שלמה להתפלל ובין ירידת האש, ודוגמתו (ה' י"א ע"ש). והנה מן ירידת האש לא נאמר מאומה בספר מלכים, רק נזכר (א' נ"ד) כי ככלות שלמה להתפלל קם מלפני מזבח ה' וגו' ואז נזכרה שם הברכה אל העם אשר אין זכר לה בספרנו. והטעם פשוט כי סופרנו ישמיט אריכות דברי המדברים (אם אינו מוסב אל הקב"ה), אך יודיענו חלף זה גם ירידת האש והשתוממות העם על זה והכהנים והלוים במשמרותם, כי כל כמו אלה יקר בעיניו ונוגע לתכליתו, וכן תמצא למעלה בגורן ארנן גם ירידת האש (דה"א כ"א כ"ו) אשר אין זכר לו בס' שמואל. וכבוד ה', הנראה ע"י
האש

יהוה מלא את־הבית: (ב) ולא
יכלו הכהנים לבוא אל־בית
יהוה כי־מלא כבוד־יהוה את־
בית יהוה: (ג) וכל ׀ בני ישראל
ראים ברדת האש וכבוד יהוה
על־הבית ויכרעו אפים ארצה
על־הרצפה וישתחוו והודות
ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו:
(ד) והמלך וכל־העם זבחים זבח
לפני יהוה: (ה) ויזבח המלך
שלמה את־זבח הבקר עשרים
ושנים אלף וצאן מאה ועשרים
אלף ויחנכו את־בית האלהים
המלך וכל־העם: (ו) והכהנים
על־משמרותם עמדים והלוים
בכלי

גען ערפיללטע דאז הויז. (ב) עס
פערמאכטען דיא פריעסטער
ניכט איינצוגעהען אין דאז
הויז דעס עווינען, דען עס ער־
פיללטע דיא הערליכקייט
דעס עווינען דאז גאטטעסהויז.
(ג) אונד אללע קינדער ישראל'ס
זאהען, דאס זיך דאז פייער
אונד דיא הערליכקייט דעס
עווינען אויף דאז הויז הערב־
ליעס; זיא בייגטען זיך מיט
דעם אנטליטצע צור ערדע
אויף דאז פפלאסטער, ווארפ־
פען זיך הין, אונד דאנקטען
דעם עווינען, דאס ער גוט, אונד
דאס עוויג זיינע גנאדע איזם.
(ד) אונד דער קעניג אונד
דאז גאנצע פאלק בראכטען
אפפער פאר דעם עווינען.
(ה) דער קעניג שלמה אפפער־
טע צווייא אונד צוואנציג טוי־
זענד רינדער אונד הונדערט
אונד צוואנציג טויזענד שאא־
פע; אונד זא וויהעטען דער
קעניג אונד דאז גאנצע פאלק
דאז גאטטעסהויז. (ו) דיא פריעסטער שטאנדען אין איהרען פערריכטונגען, אונד דיא
לוים

רש"י

ז (ו) והכהנים על משמרותם. כאשר תקן דוד לכ"ד משמרות לשרת כל משמרה ומשמרה שבוע שלו והלוים כמו כן על כ"ד משמרות שלהם להודות בכלי שיר שהיו אומרים הודו

באור

האש הזה, כי הענן והערפל אשר מלאו בראשונה את הבית (ה' י"ד) כבר נעלו מעל הכפורת בעת התפלה, ועתה ברדת הלהב מן השמים מלא כבוד ה' עוד הפעם את הבית. (ג) על הרצפה, יפה העיר הרד"ק כי זכר כריעתם על הרצפה כמו שזכר בריעת שלמה על הכיור (ו' י"ג) וכל אחד במקום עמידתו היה כורע ומשתחוה. ומלת רצפה היא כסוי הקרקע באבנים מסודרות ומורכבות יחד, והן היו אבני שיש בעלי צבעים שונים, כי רצף ונן לרף יורו גם שניהם על החיבור והתאחדות, ועיין בדרשת חז"ל (בפסיקתא ובילקוט על פסוק אל גנת אגוז ירדתי בש"הש), ועכ"פ נלמד מהם טעם נכון לשם רצפה על גחלת, והוא היותו במליץ המולא מן רשפה. (ה) ויחנכו, הפעולות הראשונות הנעשות בענין מיוחד יקראו חניכתו. המלך, המלך והעם הם נושאי המאמר ויחנכו ובאו בסופו אחרי הפעול (בית האלהים) מה שאינו מיוסד
הלשון

בִּכְלֵי־שִׁיר יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִיד
הַמֶּלֶךְ לְהֹדוֹת לַיהוָה כִּי־לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ בְּהַלֵּל דָּוִיד בְּיָדָם וְהַכֹּהֲנִים
מַחְצְצְרִים נֶגְדָּם וְכָל־יִשְׂרָאֵל
עֹמְדִים׃ (ז) וַיְקַדֵּשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־
תּוֹךְ הֶחָצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵית־יְהוָה
כִּי־עָשָׂה שָׁם הָעֹלוֹת וְאֵת חֶלְבֵי
הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת
אֲשֶׁר־עָשָׂה שְׁלֹמֹה לֹא יָכוֹל
לְהָכִיל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
וְאֶת־הַחֲלָבִים׃ (ח) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה

יתיר צ' את

ליים האטטען אין דער האַנד
די אינשטרומענטע פיר דען
געטטליכען געזאַנג [וועלכע
דער קעניג דוד בעריטעט
האטטע, אום דעם עוויגען צו
דאַנקען מיט דעם לאָבגעזאַנ=
גע דוד'ס: „דען עוויג וואָה=
רעט זיינע הולד"]. די פריע=
סטער שטיעסע איהנען נעגענ=
איבער אין די טראָמפעטען,
אונד גאַנץ ישראל שטאַנד דאַ.
(ז) דאַ היילינטע שלמה דען
איננערן רוים דעם פֿאָרהאָ=
פֿעס פֿאָר דעם הויזע דעם עווי=
גן; דען מאַן בראַכטע דאָ=
זעלבסט די גאַנצאָפּפֿער אונד
די פֿעטטשטיקקע דער פֿריי=
דענאָפּפֿער דאַר, וויל דער
קופּפֿערנע אַלטאַר, וועלכען שלמה געמאַכט, ניכט פֿאַססען קאָננטע די גאַנצאָפּפֿער
אונד די שפּייזעאָפּפֿער אונד די פֿעטטשטיקקע. (ח) שלמה היעלט דאַז (וויבהיטטען=)פֿעסט

צור

רש"י

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו: בהלל דויד. הכלי שיר שהיו אומרין בו הלל של דוד וההודיות בידם של לוים: והכהנים מחצרים נגדם. שעליהם לשיר בחצוצרות שנאמר ובני אהרן הכהנים יתקעו וגו' (במדבר י'): (ז) ויקדש שלמה את תוך החצר. רבותינו חולקין בדבר זה רבי יהודה אומר קדש את רצפת העזרה בקדושת המזבח להקטיר על הרצפה כי מזבח הנחשת קטן מהכיל שרבו קרבנות להביא אמר לו רבי יוסי והלא כבר נאמר (לעיל ב' א') אלף עולות יעלה שלמה על מזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ומניין עולות תמצא שזה של אבנים גדול משל משה שהמזבח של משה מקום מערכתו אמה על אמה ושל שלמה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה ג' מאות ושבעים וגם כשל משה אם כן מה הוא קדש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה: לא יכול להכיל. כשל משה

באור

הלשון. (ו) בהלל דויד, לדעתי הלל שם הנעשה מן הפעל ונסמך אל דוד, כלומר שיר הלל של דוד היה בידם כתוב לפניהם, וכן אמרו חז"ל היותו הלל הגדול של דוד, ולר"ק פירושו שעשה דוד המלך את הכלים האלה ויקדם לאותו הזמן שהיה מהלל ע"י הלוים, והנומר יבחר. נגדם, לעומתם ואצלם, וכן נגד אחיהם ישבו בירושלים (דה"א ח' ל"ב), ובני גד לנגדם ישבו (שם ה' י"א) הנכל שיעורו אצל. עומדים, כוונת מאמר זה שנעשה לעיני כל ישראל, וכן למעלה (ו' ג') וכל קהל ישראל עומד שיעורו לעיני קהל ישראל. (ז) ויקדש, אם גם עשה שלמה את מזבח הנחשת ארבעתים בארכו וברחבו על מזבח משה (עיין ראש פרשה ד') בכל זאת הוצרך להוסיף עוד מקום מיוחד ומובדל ברצפת החצר לעשות שם את הזבחים כי רבים היו מאד, זה בפשוט, ודרשת חז"ל עיין זבחים נ"ט ע"א. הנחשת, כתב רש"י במלכים (א' ס"ד) הוא מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחשת ע"כ, וכן צריכין אנו לפרש גם מה שנאמר למעלה (ד' א') ויעש מזבח נחשת. אשר עשה, במלכים בא תמורתו אשר לפני ה', אך שם יש לכוונו

גם

אֶת־הֶחָג בָּעֵת הַהִיא שִׁבְעַת
יָמִים וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל
גָּדוֹל מְאֹד מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־נַחַל
מִצְרָיִם׃ (ט וַיַּעֲשׂוּ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי
עֲצָרֶת כִּי ׀ חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ עָשׂוּ
שִׁבְעַת יָמִים וְהֶחָג שִׁבְעַת יָמִים׃
(י) וּבְיוֹם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי שִׁלַּח אֶת־הָעָם
לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל־
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִיד
וְלִשְׁלֹמֹה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ׃

ויכל

ח צור וועלבען צייט זיעבען טאַגע,
אונד גאַנץ ישראל מיט איהם,
אין זעהר גראָסער פֿערזאממ־
לונג, פֿאָן חמת ביז אַן דען באַך
מצרים (עגיפטן). (ט) אַם אַכטען
טאַגע היעלטען זיא דאַז שלוס־
פֿעסט, דען דיא איינווייהינג
דעס אַלטאַרס פֿייערטען זיא
זיעבען טאַגע, אונד דאַז (וויב־
היטטען־) פֿעסט זיעבען טאַגע.
(י) אַם דרייא אונד צוואַנציג־
סטען טאַגע דעס זיעבענטען
מאָנאַטס ענטליעס ער דאַז
פֿאָלק אין איהרע צעלטע, דיא
פֿריידיג אונד וואָהלגעמוטה
וואַרען איבער אַללדאַז גוטע,
וועלכעס דער עוויגע געטהאַן
אַן דוד אונד אַן שלמה אונד אַן
ישראל, זיינעם פֿאָלקע (יא) זאָ
פֿאָל.

רש״י

היא אומר כאדם האומר נגע פלוני ופלוני ופסול לעבודה: (ח) מלבוא חמת. שהיא בלפון של ארץ ישראל: עד נחל מצרים. שהיא כנגדו כמפורש באלה מסעי: (י) וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם. שהוא ט׳ לחנוכת הבית ובמלכים (א׳ ח׳) כתיב וביום השמיני שהוא כ״ב לחדש פתרון ביום ח׳ נתן להם רשות לילך לאחר החג ולמחר כשילא החג אז הלכו כולם יחד. ע״א ביום ח׳ נתן להם רשות ושלח אותם היושבים בתוך תחום שבת וכל מי שירלה ליסע ולילך באותו היום באותו התחום ולמחר שלח כל העם כולו ובב״ר מפרש נטלו רשות ממנו והמתינו עוד שם יום אחד וחזרו ונטלו רשות עוד למחר פעם שנייה לכך נאמר ביום כ״ג בחדש: שמחים וטובי לב וגו׳ לדוד ולשלמה. כי מה שדבר בפיו (לעיל כ״א) בנך שלמה הוא יבנה בית לשמי מלא בידו שנתן לו בן יושב על כסאו שבנה הבית לשם ה׳ ובב״ר מפרש א״ר לוי כתיב כי חנכת וגו׳ שמחים מוסב על אשר אמר ה׳ לדוד שקיים מה שנדר לשלמה מה שבחר בו מכל אחיו כי חכם הוא: ולישראל עמו. כדכתיב במלכים (א׳ ח׳) לא נפל דבר אחד וגו׳. ע״א ולישראל עמו שהיה להם מושל שהיו יושבין בבטחון ובהשקט כדכתיב

וישב

באור

גם על מזבח משה, ולזה בארו פה במאמר אשר עשה שלמה. (ח) חמת, בכר המתמשך בגבול לפון לא״י עד נהר פרת ומבואר למעלה (דה״א י״ג ג׳). נחל מצרים, בפשוט הוא המעין היולא מנהר נילום ותאר הגבול סמוך לנגבו של א״י. ולהעתקת השבעים (ישעי׳ כ״ז י״ב) הוא שם מקום בגבול מלרים וארם, ויהיה נחל בהוראת עמק, ע״ד נחל אשכול (במדבר י״ג כ״ג). (ט) כי חנכה, ר״ל כי עשו אחר סכות עלרת לחנכת הבית ולשמחת החג כאחד, כי החנוכה היתה ז׳ ימים לפני החג והחג מיד אחריה, זה בפשוט ומדרשם ז״ל עיין מ״ק (ט׳ ע״א). (י) עשרים ושלשה, ובמ״א (א׳ ס״ו) ביום השמיני שלח את העם, ור״ל ממחרת יום השמיני והוא כ״ג לתשרי, ולדעת רז״ל במ״ק (שם) נפטרו בשמיני ולנו בירושלים הלילה על כן חזרו

ונפטרו

(יא) וַיְכַל שְׁלֹמֹה אֶת־בֵּית יְהוָֹה
וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־הַבָּא
עַל־לֵב שְׁלֹמֹה לַעֲשׂוֹת בְּבֵית־
יְהוָֹה וּבְבֵיתוֹ הִצְלִיחַ׃ (יב) וַיֵּרָא
יְהוָֹה אֶל־שְׁלֹמֹה בַּלָּיְלָה וַיֹּאמֶר
לוֹ שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתֶךָ וּבָחַרְתִּי
בַּמָּקוֹם הַזֶּה לִי לְבֵית זָבַח׃
(יג) הֵן אֶעְצֹר הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה
מָטָר וְהֵן־אֲצַוֶּה עַל־חָגָב לֶאֱכוֹל
הָאָרֶץ וְאִם־אֲשַׁלַּח דֶּבֶר בְּעַמִּי׃
(יד) וְיִכָּנְעוּ עַמִּי אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי
עֲלֵיהֶם וְיִתְפַּלְלוּ וִיבַקְשׁוּ פָנַי
וְיָשֻׁבוּ מִדַּרְכֵיהֶם הָרָעִים וַאֲנִי
אשמע

פֿאָללענדעטע שלמה דאַז הויז
דעם עוויגען אונד דאַז הויז דעם
קעניגס ; אַללעס, וואַס שלמה
אים זיננע האַטטע, צו מאַכֿען
אים הויזע דעם עוויגען אונד אין
זיינעם הויזע, געלאַנג איהם.
(יב) דאַ ערשין דער עוויגע דעם
שלמה דעם נאַכֿטס, אונד
שפראַך צו איהם : איך האַבע
ערהאֶרעט דיין געבעט, אונד
מיר ערוועהלט דיעזעס הויז
צום אָפּפֿערהויזע. (יג) ווען איך
דען הימעל פֿערשליעסע,
אונד קיין רעגען קאָממט, ווען
איך דען היישרעקקען געביע=
טהע, דאַז לאַנד צו פֿערצעה=
רען, אָדער ווען איך פעסט
זענדע איבער מיין פֿאָלק,
(יד) אונד עס דעמיטהיגעט
זיך מיין פֿאָלק, דאַז נאַך מיי=
נעם נאַמען גענאַננט איזט, זיא
בעטען אונד זוכֿען מיין אַנגעזיכֿט, אונד קעהרען צוריק פֿאָן איהרעם באֶזען וואַנדעל: זאָ
וויל

רש"י

וישב יהודה וישראל וגומר (שם ה'): (יב) וירא ה' אל שלמה בלילה. בחזיון לילה: שמעתי את תפלתך. בלשון שאמר שלמה ושמעת השיב הקב"ה שמעתי תפלתך הוא התפלל בהעצר השמים השיב הקב"ה הן אעצור. הוא התפלל רעב וארבה והקב"ה משיבו והן אצוה על חגב הוא התפלל על דבר והקב"ה משיבו ואם אשלח דבר בעמי: (יד) ויכנעו עמי. במה שיתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים הרי ג' כנגד ג'. הן אעצור והן אצוה ואם אשלח כנגד ג'

באור

ונפטרו מאתו עוד הפעם ממחרתו וע"ע בפירש"י. (יא) ואת כל הבא, הוא ביאור למלת חשק (מ"א ט' א') ור"ל כל אשר בא בלבו ועלה במחשבתו לעשות הצליח, ונשוא המאמר הצליח חסר שם כלל. הצליח, יוצא ור"ל היה מצליח את המעשה ועושהו בשלימות, והוראת צלח על העושה מעשהו בחוזק ובא ויבקע את כל צורי מכשול הנצבים ממולו לשטנו, למען מצוא דרך ואורח אל מחוז חפצו, ומזה יאמר צלח על העובר בין בתרי הנהר (ש"ב י"ט י"ח) וכן על המתנפל ממלכו בחוזק ועוז על ענין אחר (עמוס ה' ו'). (יב) וירא, נזכר במ"א (ט' ב') אך דברי הקב"ה הנאמרים פה עד פסוק ט"ז נשמטו שם. לבית זבח, תואר לבהמ"ק אם ע"ש הקרבנות, או יען ישפכו שם הולכי שמה את שיחם לפני ה' וזבחי אלהים רוח נשברה, ולא נמצא תואר זה לבהמ"ק בשאר ס"הק. (יג) חגב, כבר באה דעתי בהמאמר ס' ויקרא, כי נאמר חגב בחילוף המוצא מן חגוי סלע, כמו שנקרא סלעם מן סלע, והוא ע"ש סלעי צורים אשר הוא שוכן בהם, ומן האחרון עשו בארמית פעל להורות על ההשחתה ד"מ ובלע בהר הזה (ישעי' כ"ה ז') תרגומו דיסהלעמון בטורא דין. (יד) ויכנעו, יכניעו את עצמם,
והנפעל

אֶשְׁמַע מִן־הַשָּׁמַיִם וְאֶסְלַח
לְחַטָּאתָם וְאֶרְפָּא אֶת־אַרְצָם׃
(טו) עַתָּה עֵינַי יִהְיוּ פְתֻחוֹת וְאָזְנַי
קַשֻּׁבוֹת לִתְפִלַּת הַמָּקוֹם הַזֶּה׃
(טז) וְעַתָּה בָּחַרְתִּי וְהִקְדַּשְׁתִּי אֶת־
הַבַּיִת הַזֶּה לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם עַד־
עוֹלָם וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל־
הַיָּמִים׃ (יז) וְאַתָּה אִם־תֵּלֵךְ לְפָנַי
כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִיד אָבִיךָ וְלַעֲשׂוֹת
כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ וְחֻקַּי וּמִשְׁפָּטַי
תִּשְׁמוֹר׃ (יח) וַהֲקִימוֹתִי אֵת כִּסֵּא
מַלְכוּתֶךָ כַּאֲשֶׁר כָּרַתִּי לְדָוִיד
אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ
מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל׃ (יט) וְאִם־תְּשׁוּבוּן
אַתֶּם וַעֲזַבְתֶּם חֻקּוֹתַי וּמִצְוֹתַי
אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם וַהֲלַכְתֶּם
וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם׃ (כ) וּנְתַשְׁתִּים

מעל

וויל איך ערהאֶרען אים הים-
מעל, וויל פֿערגעבען איהרע
זינדען, אונד היילען איהר
לאַנד. (טו) מיינע פֿאָרזעהונג
זאָלל וואַלטען איבער זיא, אונד
מיין אָהר האֶרען אויף דאַז גע-
בעטה אַן דיעזעם אָרטע.
(טז) נון האַבע איך דיעזעס הויז
ערוועהלעט אונד געהייליגעט,
דאַס דאַזעלבסט מיין נאַמע
רוהע אין עווינקייט, אונד מיי-
נע פֿאָרזעהונג אונד מיין
וואָהלוואָללען זאָללען דאַ-
זעלבסט וויילען אימּמערוואֶה-
רענד; (יז) אונד ווען דוא פֿאָר
מיר וואַנדעלסט, זאָ וויא גע-
וואַנדעלט איזט פֿאָר מיר דוד,
דיין פֿאַטער, אונד פֿאָלל-
פֿיהרעסט אַלל דאַזיעניגע,
וואַס איך דיר געביעטהע, אונד
מיינע געזעטצע אונד פֿעראָרד-
נונגען בעאָבאַכטעסט, (יח) זאָ
וויל איך בעפֿעסטיגען דען
טהראָן דיינעס קעניגרייכס,
זאָ וויא איך מיך דיינעם פֿאַ-
טער דוד פֿערבונדען, אינדעם
איך זאַגטע: עס זאָלל דיר
(דיינעם שטאַממע) ניע פֿעהלען
איין מאַן, דער איבער ישראל
הערשט! (יט) ווען איהר אייך אַבער אַבווענדעט, אונד פֿערלאַססעט מיינע געזעטצע אונד
מיינע געבאָטע, דיא איך פֿיר אייך בעשטיממט, אונד געהעט הין, דיענעט אַנדערן
געֶטטערן, אונד בעטעט זיא אַן: — (כ) דאַ וויל איך זיא אויסרייסען אויס מיינעם לאַנ-

דע

רש"י

ג' תפלות ואני אשמע ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם: (טז) והיה עיני ולבי. תרגם יונתן ותהא שכינתי שריא בי' אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא והיו עיני שם. אם לבי

באור

והנפעל בהוראת ההתפעל על דרך הִשָּׁמֶר לך שיעורו שמור את עצמך. (טו) קשבות, נוטה לארמית במשקלו עיין למעלה (ו' מ'). (טז) עיני ולבי, כתב הרד"ק במלכים השגחתי ורצוני ע"כ, ונראה שרצה לרמוז בעין על האהבה השכלית, ובלב על האהבה הפנימית. (יט) אתם, מתחיל פתאום בלשון רבים וכן במ"א (ע' ו'), וזרות בסדר הגופים אינו זר. (כ) ונתשתים,

נטע

מֵעַל אַדְמָתִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם
וְאֶת־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־הִקְדַּשְׁתִּי
לִשְׁמִי אַשְׁלִיךְ מֵעַל פָּנָי וְאֶתְּנֶנּוּ
לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל־הָעַמִּים׃
(כא) וְהַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־הָיָה עֶלְיוֹן
לְכָל־עֹבֵר עָלָיו יִשֹּׁם וְאָמַר בַּמֶּה
עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת
וְלַבַּיִת הַזֶּה׃ (כב) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר
עָזְבוּ אֶת־יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיהֶם
אֲשֶׁר הוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיַּחֲזִיקוּ בֵּאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ
לָהֶם וַיַּעַבְדוּם עַל־כֵּן הֵבִיא
עֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃

ויהי

תרגום אשכנזי

דע, וועלכעס איך איהנען געגעבען, אונד דיעזעס הויז, וועלכעס איך געהייליגעט מיינעם נאַמען, וויל איך פערווערפען פאָן מיינעם אַנגעזיכטע, אונד וויל עס מאַכען צום בייאשפיעל אונד צור וואַרנונגסלעהרע פיר אַללע פעלקער. (כא) דיעזעס הויז, וועלכעס זאָ ערהאָבען וואַר, דאַריבער ווירד יעדער פאָרבייאַנגעהענדע זיך ענטזעטצען, אונד ווירד פראַגען: וועסוועגען האַט דער עווינע אַלזאָ געטהאַן דיעזעם לאַנדע אונד דיעזעם הויזע? — (כב) אונד מאַן ווירד אנטוואָרטען: וויל זיא פערלאַססען האַבען דען עווינען גאָטט איהרער פאָטער, וועלכער זיא הערויסגעפיהרט אויס דעם לאַנדע מצרים, אַן אַנדערן געטטערן הינגען, זיא אַנבעטעטען, אונד איהנען דיענטען; דאַרום האַט ער איבער זיא געבראַכט אַלל דיעזעס אונגליק.

רש"י

ותפלי שם: (כ) אשליך מעל פני. כתנאי שביני וביניכם ואם לא תשמעו לי (ויקרא כ"ו) מה נאמר והשימותי את מקדשיכם: ואתננו למשל ולשנינה. כענין שמושלים משל על מי שאירע לו דבר פגע. ולשנינה כמו (דברים ו') ושננתם לבניך ותתינון לשון סיפור רעות וכן תרג"ם ויספר ואישתעי ולשועי: (כא) לכל עובר עליו ישים. כלומר יחרב הבית ואז כל עובר עליו ישום כמו (איוב י"ח) על יומו נשמו אחרונים: במה עשה ה'. כמו על מה עשה ה' (דברים כ"ט) וכן כתיב במלכים א' ט':

ויהי

באור

נעש ונתש ונתץ שלשתם יורה בעיקרם, על העתקת שום ענין ממקום חיבורו, ועל פירודו ממשכנו אשר הוא דבק בו, ונאמר ונתשתים בלשון נסתר (ולא בנוכח כמו שדבר עד עתה) מפני הקללה, והשם באהבתו נראה כאינו יכול לדבר עמהם פנים בפנים בעת הקללה. למשל, לדמיון על אחרית רעה. ולשנינה, להתול ולבוז, ושנינה הוא מענין יחרוק שן, כי המהתל והמשחק על דבר הנבזה בעיניו, יחרוק שיניו כלעגי מעוג. (כא) אשר היה עליון, במלכים יהיה עליון, והכוונה שם אשר היה ראוי להיות עליון. לכל עובר, הלמ"ד נוסף, כלמ"ד לאבשלום בן מעכה (דה"א ג' ב'). ישם, שמם יורה על חסרון הסדר והחיבור בשום ענין, כמו חורבן בית. ויסתמש גם על הרואה דבר הנפלא בעיניו במאד, כי אז כל מחשבותיו הם מבוהלים ואין סדרים על המחזה ההוא.

ויהי

ח (א) וַיְהִי מִקֵּץ עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר
בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת־בֵּית יְהוָה
וְאֶת־בֵּיתוֹ׃ (ב) וְהֶעָרִים אֲשֶׁר נָתַן
חוּרָם לִשְׁלֹמֹה בָּנָה שְׁלֹמֹה אוֹתָם
וַיּוֹשֶׁב שָׁם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
(ג) וַיֵּלֶךְ שְׁלֹמֹה חֲמָת צוֹבָה וַיֶּחֱזַק
עָלֶיהָ׃ (ד) וַיִּבֶן אֶת־תַּדְמֹר
בַּמִּדְבָּר וְאֵת כָּל־עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת
אֲשֶׁר בָּנָה בַּחֲמָת׃ (ה) וַיִּבֶן אֶת־

בית

ח (א) צו ענדע פֿאָן צוואנציג יאַהרען, אין וועלכֿען שלמה דאָז גאָטטעסהויז אונד זיין אייגנעס הויז ערבויעט האַטטע, (ב) שלמה אויך יענע שטעדטע וועלכֿע חירם איהם געגעבען, ערבויעט, אונד דיא ישראל דאַזעלבסט אַנזעססיג געמאַכֿט: (ג) דאַ צאָג ער נאַך חמת אן צובה, אונד איבערוועלטיגטע עס. (ד) ער בויעטע תדמר אין דער וויסטע אינד אַללע פֿאָרראַטס־שטעדטע דיא אין חמת אַנגעלעגט זינד. (ה) בויעטע אייך

בית

רש"י

ח (א) ויהי מקץ עשרים שנה. פתרון מקץ עשרים שנה שנגמר כל הבנין של בית ה' שבע שנים ואת ביתו י"ג שנים כדכתיב במלכים (שם ו'): (ד) ויבן את תדמור במדבר. במלכים (א' ט') כתיב את תמר ותדמור קרינן וזה ששנינו ביבמות אין מקבלים גרים מן התרמודי' ובב"ר בפרשת עקידה מפרש שעזרו לשונאיהם של ישראל ולפי שהמירו עצמם ונתחלפו לרעה בסוף על כן נכתב במלכים תמר לשון תמורה שהיה להם לעשות לישראל חסד שעשה עמהם שלמה שבנ' להם כרך תדמור. ומשום שלמה לא נכתב כאן תמר אלא תדמור כלומר עיר חשובה הכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לומר כאן הוא בנה כרך שמרדו בו וקלקלו

בו

באור

ח (א) ויהי מקץ, בפשוט הוא מוסב על וילך שלמה בפסוק ג' ואולי מאמר ויהי מקץ הוא בעצמו נשוא המשפט, ור"ל עתה כבר עברו עשרים שנה אשר בקרבם בנה שלמה את בית ה' ואת ביתו. (ב) והערים, ובקרב הימים האלה בנה שלמה גם את הערים אשר נתן לו חורם, ויושב שם בני ישראל. והנה במלכים (א' י"א) נאמר כי חירם נתן לשלמה עצי ארזי' וברושים וזהב, ושלמה נתן לחיר' עשרים עיר בארץ הגליל, ומן עשרים הערים האלה, לא נשמע מאומה בספר דברי הימים, וכמו כן אינו מדבר במלכים מן הערים אשר נתן חורם לשלמה (וכן תמצא עוד כמה פעמים כי יפרש האחד את הסתום בתוך השני). ולדעתי שם הוא רוצה להזכיר את המשפטים אשר דבר חירם את שלמה על אודות הערים אשר נתן לו, וכי קרא להם ארץ הכבול לכן באו שם הערים אשר נתן שלמה לחירם; ובספרנו אשר כל מגמתו להגדיל תפארת בית דוד (אם לא נגד האמת היא) הוא מזכיר את הרחבת גבול ישראל ע"י ערים הנתונים לשלמה והכבושים מידו; אפס כי לא תהיה תפארתו בו אם יסופר כי נתן ממלכותו חלק למלך זר, לכן החריש מזה, אחרי שלא תשחית זאת את הסדר והמערכה במחברתו, ובאמת נתנו שלמה וחירם ערים איש לאחיו להחזיק אחוה. (ג) חמת צובה, העיר הזאת מבוארת למעלה (דה"א י"ח ג') ועליה התחזק שלמה ויכבשה, וכן בא להלן (כ"ז ה') ויחזק עליהם בהוראה זאת. (ד) ויבן את תדמור וגו' ואת כל ערי המסכנות, היטב לורתם והגדיל בצרונם כי הבנין העיקרי נבר הי' בהם לפנים. והוא הוסיף שלימותם ויבנם כפי ראות עיני חכמתו, וכן ויבן את הסר (מ"א ט"ז כ"ד) שיעורו הגדיל עוד בצרונו נחוק ועוז למחסה אדם בבנותו עליו בנין חזק ואמיץ. המסכנות, בתי אוצר ואסמות המלך כמו (שמות א' י"א) ערי מסכנות, והזומר

כל

בֵּית חוֹרוֹן הָעֶלְיוֹן וְאֶת־בֵּית
חוֹרוֹן הַתַּחְתּוֹן עָרֵי מָצוֹר חוֹמוֹת
דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ׃ (ו) וְאֶת־בַּעֲלָת
וְאֵת כָּל־עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת אֲשֶׁר־הָיוּ
לִשְׁלֹמֹה וְאֵת כָּל־עָרֵי הָרֶכֶב וְאֵת
עָרֵי הַפָּרָשִׁים וְאֵת ׀ כָּל־חֵשֶׁק
שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָשַׁק לִבְנוֹת
בִּירוּשָׁלַיִם וּבַלְּבָנוֹן וּבְכֹל אֶרֶץ
מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ (ז) כָּל־הָעָם הַנּוֹתָר ע
מִן־הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא מִיִּשְׂרָאֵל הֵמָּה׃
(ח) מִן־בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר נוֹתְרוּ
אַחֲרֵיהֶם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־כִלּוּם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס
עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ (ט) וּמִן־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר לֹא־נָתַן שְׁלֹמֹה לַעֲבָדִים ש
לִמְלַאכְתּוֹ כִּי־הֵמָּה אַנְשֵׁי

מלחמה

תרגום אשכנזי

בית הורון דאַז אָבערע, אונד
בית חרון דאַז אונטערע, פֿעַ־
סטע שטעדטע מיט מויערן,
טהאָרען אונד ריגעלן. (ו) אויך
בעלת אונד אַללע פֿאָרראַטס־
שטערטע דיא שלמה האַטטע,
זאָ וויא אַללע שטערטע פֿיר
דיא וואַגען אונד דיא שטערטע
פֿיר דיא רייטער, אונד אַללעם
וואַס שלמה לוסט האַטטע צו
בויען אין ירושלים, אונד אויף
דעם לבנון אונד אים גאַנצען
לאַנדע זיינער הערשאַפֿט.
(ז) אַללעם פֿאָלק דאַז איברינ־
געבליבען פֿאָן חתי, אמורי,
פרזי, חוי אונד יבוסי וועלכֿע
ניכֿט געהערטן צו דען קינדערן
ישראל'ס, (ח) איהרע נאַכֿ־
קאָממען נעהמליך, דיא נאַך
איהנען געבליעבען אים לאַנ־
דע, וועלכֿע דיא קינדער
ישראל ניכֿט פֿערטילגעט,
דיזע האָב שלמה צום פֿראָהנ־
דיענסטע אוים, פֿיר אימטער־
וועהרענד. (ט) אַבער אוים
דען קינדערן ישראל'ס מאַכֿטע
שלמה קיינע קנעכֿטע צו זיינער
אַרבייט; דען זיא וואַרען דיא
קריעגס־

רש"י

בו ועל כן כתב תדמור ולא תמר: (ה) ערי מצור. לפי שהיו עומדים על התחום הולרכו חוזק כל כך: (ט) למלאכתו. למלאכת בנינו למה כי הגרים למלאכתו ולא אנשי ישראל לפי

כי

באור

על אסמות כאלה נקרא סוּבָּן. ולדעת החכם געזעניוס המלה מחולפת עם כנס. (ה) מצור, עיר אשר תתילב בחומות וחיל נגד לורריה, תקרא עיר מָצוֹר (תהלים ל"א כ"ב יחזקאל ד' ז'). (ו) הרכב, מרכבות המלך ועגלותיו היו קלתם גם חוץ לירושלים כמו שכתבתי כבר אלל ערי הרכב הנזכרים למעלה (דה"ב א' י"ד). הפרשים, הם רוכבי הלבא, והערים אשר ישבו בהם והתלמדו במשמרתם שמה, נקראו ערי הפרשים. (ח) אשר לא כלום, במלכים (ע' כ"א) אשר לא יכלו בני ישראל להכריתם, וטעם השנוי באורתי בהקדמה. עד היום הזה, עיין באורו בהקדמה. אשר לא נתן, מלת אשר מיותרת כמו להלן (כ"ב ו'), או שהכתוב

מסורס

מלחמה ושרי שלישיו ושרי
רכבו ופרשיו׃ (י) ואלה שרי
הנציבים אשר־למלך שלמה
חמשים ומאתים הרדים בעם׃
(יא) ואת־בת־פרעה העלה
שלמה מעיר דויד לבית אשר
בנה־לה כי אמר לא־תשב אשה
לי בבית דויד מלך־ישראל כי־
קדש המה אשר־באה אליהם
ארון יהוה׃ (יב) אז העלה שלמה
עלות ליהוה על מזבח יהוה אשר

יתיר י׳ בנה

קריעגסלייטע אונד דיא אָבער־
סטען זיינער וואַנענשטרייטער
אונד דיא אָבערסטען זיינער
וואַגען אונד זיינער רייטער.
(י) דיא אָבעראויפזעהער (דער
מַרבייט) דעם קעניגס שלמה
וואַרען צווייא הונדערט אונד
פינפציג, דיא איבער דאַז
פאָלק דיא אויפזיכט האַטטען.
(יא) דיא טאָכטער פרעה׳ס
פיהרטע שלמה הערויף אוים
דער שטאַדט דוד׳ס אין דאַז
הויז, דאַז ער פיר זיא געבויעט,
דען ער שפראַך: עס זאָלל קיין
וייב וואָהנען אים הויזע דוד׳ס,
דעם קעניגס פאָן ישראל; דען
עס איזט הייליג וויל דיא לאַדע
דעם עוויגען היניין געקאָממען
איזט. (יב) דאַמאַלס אָפפער־
טע שלמה דעם עוויגען גאַנצאָפפער אויף דעם אַלטאַרע דעם עוויגען, וועלכען ער געבויעט
פאָר

רש״י

כי ישראל המה אנשי חיל ואנשי מלחמה ושרי רכבו ופרשיו: (י) חמשים ומאתים. ובמלכים
(א׳ ה׳) חמשים וחמש מאות אלא זה וזה אחד הוא שמחסר לשם ג׳ מאות ושינה ומנה אותם
שם שהרי שם כתוב למעלה לבד משרי הנצבים וגו׳ שלשת אלפים ושלש מאות הרודים וכאן
כתיב לעיל שלשת אלפים ושש מאות נמצא מה שחסר בפסוק אחד הוסיף בפסוק אחר ומחלקם
בשביל שהשלש מאות היתרים גרים היו והיו ממונים על אותן ג׳ אלפים וג׳ מאות הרודים על
ע׳ אלף נשא סבל ופ׳ אלף חוצב בהר ואלו חמשים ומאתים הנאמר כאן ישראלים היו ממונים
על אותם ג׳ מאות גרים: (יא) העלה שלמה מעיר דוד. היא ציון שהושיבה בעיר דוד
כשלקחה והיתה לשם עד כלותו לבנות את ביתו: כי קדש המה. כל העיר וכל הבתים: אשר
באה אליהם. לפי שבאה אליהם ארון ה׳. באה לשון נקבה דוגמא (שמואל א׳ ד׳) וארון ברית
ה׳ נלקחה: (יב) על מזבח ה׳. זה מזבח הנחשת שבנה שלמה וי״מ מזבח אבנים שעשה שלמה
תחת מזבח הנחשת שבנה משה ותימה בדבר שהרי כתיב (מלכים ב׳ י״ו) ואת עולת כל העם
וכל דם העולה וגו׳ יהיה לי לבקר כלומר מזבח הנחשת שהיה שם קודם לכן יהיה לי לבקר

באור

משורש, ושיעורו: ואשר מבני ישראל לא נתן שלמה וכו׳. (י) חמשים ומאתים, במ״א ט׳
כ״ג חמשים וחמש מאות, והרד״ק השכיל לבאר זה באמרו, כי שלש מאות העודפים שם הם
גרים, אשר חסרו בספרנו מפני שנכללו למעלה ב׳ א׳ בין שלשת אלפים ושש מאות המנצחים,
אך במלכים א׳ ה׳ ל׳ ל״א נרשמו שם כ״א שלשת אלפים ושלש מאות, ולזה נוספו ג׳ מאות החסרים
למנין חמשים וחמש מאות. (יא) לי, מוסב על תשב, כמו עד ימים רבים תשבי לי (הושע ג׳ ג׳)
כלומר לרצוני ולחפצי. בבית, שיעורו בבית אחד מבתי דוד מלך ישראל, ועל זה מוסב
כי קדש המה. באה, כתב הרד״ק זכר הארון לשון נקבה, וכן וארון אלקים נלקחה (ש״א
ד׳ י״ז) ע״כ. (יב) אשר בנה, עיין בפירש״י. ולמועדות, הם עתים הנועדים לתכלית

בָּנָה לִפְנֵי הָאוּלָם׃ (יג) וּבִדְבַר־
יוֹם בְּיוֹם לְהַעֲלוֹת כְּמִצְוַת מֹשֶׁה
לַשַּׁבָּתוֹת וְלֶחֳדָשִׁים וְלַמּוֹעֲדוֹת
שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה בְּחַג הַמַּצּוֹת
וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת׃
(יד) וַיַּעֲמֵד כְּמִשְׁפַּט דָּוִיד־אָבִיו ב°
אֶת־מַחְלְקוֹת הַכֹּהֲנִים עַל־
עֲבֹדָתָם וְהַלְוִיִּם עַל־מִשְׁמְרוֹתָם ח°
לְהַלֵּל וּלְשָׁרֵת נֶגֶד הַכֹּהֲנִים
לִדְבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ וְהַשּׁוֹעֲרִים
בְּמַחְלְקוֹתָם לְשַׁעַר וָשָׁעַר כִּי כֵן
מִצְוַת דָּוִיד אִישׁ־הָאֱלֹהִים׃
(טו) וְלֹא סָרוּ מִצְוַת הַמֶּלֶךְ עַל־ ס°
הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְכָל־דָּבָר
וְלָאֹצָרוֹת׃ (טז) וַתִּכֹּן כָּל־מְלֶאכֶת
שְׁלֹמֹה עַד־הַיּוֹם מוּסַד בֵּית־יְהוָה
וְעַד־כְּלֹתוֹ שָׁלֵם בֵּית יְהוָה׃ (יז) אָז
הָלַךְ שְׁלֹמֹה לְעֶצְיוֹן־גֶּבֶר וְאֶל־
אילות

תרגום אשכנזי

פֿאָר דער האַללע. (יג) אונד דאַז טעגליכֿע פֿיר יעדען טאַג וואַרד נאַך דעם געבאָטהע משה'ס פֿיר דיא רוהעטאַגע, פֿיר דיא נייאמאָנדע אונד פֿעסטע דרייאמאַל אים יאַהרע דאַרגעבראַכֿט, אַם פֿעסטע דעם אונגעזייערטען בראָדעס, אַם וואָכֿענפֿעסטע, אונד אַם לויבהיטטענפֿעסטע. (יד) נאַך דער אָרדנונג דוד'ם זיינעם פֿאַטערם בעשטיממטע ער דיא אַבטהיילונגען דער פריעסטער צו איהרעם דיענסטע, אונד דיא לוים צו איהרען פֿערריכֿטונגען, צו לאָבזינגען אונד צו דיענען פֿאָר דען פריעסטערן בייא דעם טעגליכֿען דיענסטע, אונד דיא טהאָרוועכטער נאַך איהרען אַבטהיילונגען פֿיר יעדעם טהאָר; דען אַלזאָ וואַר דאַז געבאָט דוד'ם דעם גאָטטליכֿען מאַננעס. (טו) זיא וויכֿען ניכֿט אַב היערין, דען דער קעניג האַטטע פֿיר יעדען דיענסט זאָ וויא פֿיר דיא שעטצע, דען לוים אונד דען פריעסטערן דאַז געבאָטהע ערטהיילט. (טז) אַלזאָ וואַרד הערגעשטעללט דאַז גאַנצע ווערק שלמה'ס פֿאָם טאַגע דער גרינדונג דעם גאָטטעסהויזעס ביז ער עס גאַנץ פֿאָללענדעט האַטטע. (יז) דאַמאַלס גינג שלמה נאַך עציון גבר אונד נאַך
אילות

רש"י

מנלל שהמזבח היה של נחשת: (טז) עד היום מוסד בית. מיום הוסדו עד כלותו:

באור

ידוע, ורבוי הנקבה מזה אינו נמלא בספרי הקדש, כי תמיד רבויו מועדים. (טו) ולא סרו מצות וגו', שיעורו ולא סרו (כי) מלות המלך על הכהנים הלוים וכו', וכמו שתרגמתי, ומלת המיבור כי, לא אחת ולא שתים תחסר בס' ד"הי ומובנת מעלמה, ולא יפלא בעיני הקורא שאינו מפורש ממה שלא סרו? כי מלוי הוא שיסמוך בפעלים על המבין, ולא יפרש את הפעול, ד"מ וישליחו הרלים והשליפים (מ"ב י' כ"ה) הכוונה וישליכו אותם. (טז) עד היום, שיעורו מן יום מוסד בית ה' ועד כלותו שלם, כמו עד ירכה עד פרחה (במדבר ח' ד'). כלותי ישלם, כלותו בשלימותו.

אֵילוֹת עַל־שְׂפַת הַיָּם בְּאֶרֶץ
אֱדוֹם׃ (יח) וַיִּשְׁלַח־לוֹ חוּרָם בְּיַד־
עֲבָדָיו אֳנִיּוֹת וַעֲבָדִים יוֹדְעֵי יָם
וַיָּבֹאוּ עִם־עַבְדֵי שְׁלֹמֹה אוֹפִירָה
וַיִּקְחוּ מִשָּׁם אַרְבַּע־מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים כִּכַּר זָהָב וַיָּבִיאוּ אֶל־
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃

ט (א) וּמַלְכַּת־שְׁבָא שָׁמְעָה אֶת־
שֵׁמַע שְׁלֹמֹה וַתָּבוֹא לְנַסּוֹת
אֶת־שְׁלֹמֹה בְחִידוֹת בִּירוּשָׁלִַם
בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד וּגְמַלִּים נֹשְׂאִים ל׳
בְּשָׂמִים וְזָהָב לָרֹב וְאֶבֶן יְקָרָה
וַתָּבוֹא אֶל־שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר עִמּוֹ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבָהּ׃
(ב) וַיַּגֶּד־לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־
דְּבָרֶיהָ וְלֹא־נֶעְלַם דָּבָר מִשְּׁלֹמֹה

יתיר ו׳

אשר

אילות אַם אופֿער דעם מעע־
רעס אים לאַנדע אדום.
(יח) אונד חורם זאַנדטע איהם
דורך זיינע קנעכֿטע שיפֿפֿע
אונד קנעכֿטע, דעם מעע־
רעס קונדיגע, דיעזע גינגען
מיט דען קנעכֿטען שלמה׳ס
נאַך אופיר, האָלטען פֿאָן
דאָרט פֿיער הונדערט אונד
פֿינפֿציג טאַלענטע גאָלדעס,
אונד בראַכֿטען עס דעם קעני־
גע שלמה.

ט (א) דיא קעניגין פֿאָן שבא
הערטע דען רוף שלמה׳ס,
אונד קאַם, אום שלמה דורך
ראֶטהזעל צו פרִיפֿען, נאַך
ירושלים, מיט איינעם זעהר
גראָססען צוגע, אויך מיט קאַ־
מעעלען, דיא מיט שפעצעריי־
ען אונד גאָלד אין מענגע אונד
מיט קעסטליכֿען שטיינען בע־
לאַדען וואַרען, צו שלמה,
אונד שפראַך מיט איהם פֿאָן
אַללעם, וואַס זיא אים הער־
צען האַטטע. (ב) שלמה ער־
קלערטע אַללע איהרע רעדען,
ניכֿטס וואַר פֿערבאָרגען פֿאָר
שלמה

רש״י

ט (א) לנסות את שלמה. אם אמת מה ששמעה מחכמתו ובאה לנסותו: בחידות. כמו (שופטים י״ד) אחודה נא לכם חידה דשמשון: (ב) ולא נעלם דבר. כיון שראתה שהגיד לה הכל לא נעלם דבר ממה ששאלה אשר לא הגיד לה אז הודתה על השמועה כי אמת שמעה

באור

ט (א) בחידות, שרשו חוד מענין חוד חידה ומשול משל (יחזקאל י״ז ב׳) וזה מורה על דבר סתום מעיני הבחינה הפשוטה (אם מפאת איכותו או זמנו ומקומו וכיו״ב) השואל עיון וחקירה לגלותו ולפתרו, וקרוב לזה שרש חדד וחדה בל״הק, וכמה שנאמר לנסות את שלמה בחידות כבר נאמר בשמי במאמר לתהלים (כ״ו ב׳) היות הוראת נסה על הוצאת דבר מה ממחשבת אנוש אחר, אל הפעולה לעיני השמש, ושם שמתי גבול בין פעל זה ובין בחן הנרדף אתו עיי״ש - בירושלים, נראה שביאורו ותבוא לירושלים, וכן במלכים נאמר ותבוא ירושלמה. (ב) את כל דבריה, הכוונה את כל עניניה אשר עליהם נדברה אתו ושאלה עלתו.

דבר

אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד לָהּ׃ (ג) וַתֵּרֶא
מַלְכַּת־שְׁבָא אֵת חָכְמַת שְׁלֹמֹה
וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה׃ (ד) וּמַאֲכַל
שֻׁלְחָנוֹ וּמוֹשַׁב עֲבָדָיו וּמַעֲמַד
מְשָׁרְתָיו וּמַלְבּוּשֵׁיהֶם וּמַשְׁקָיו
וּמַלְבּוּשֵׁיהֶם וַעֲלִיָּתוֹ אֲשֶׁר יַעֲלֶה
בֵּית יְהוָה וְלֹא־הָיָה עוֹד בָּהּ רוּחַ׃
(ה) וַתֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֱמֶת
הַדָּבָר אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּאַרְצִי עַל־
דבריך

שלמה, דאז ער איהר ניכט צו
ערקלערען וואוסטע. (ג) אלס
נון דיא קעניגין פאן שבא דיא
וייזהייט שלמה'ס אונד דאז
הויז זאה, וועלכעס ער געבוי־
עט, (ד) אונד דיא שפייזען זיי־
נעס טישעס, דיא וואהנונג
זיינער קנעכטע, דיא שטעל־
לונג זיינער דיענער אונד איה־
רע קליידונג, זיינע מונדשענקן
אונד איהרע קליידונג, אונד זיי־
נען אויפגאנג, ווא ער הינויף
שטיעג צום הויזע דעם עוויגען,
דא פערלאר זיא איהרע ניי־
כטעסנעגנווארט, (ה) אונד
שפראך צום קעניגע: עס איזט וואהר, וואס איך געהערט האבע אין מיינעם לאנדע פאן דיי־
נען

רש"י

שמעה. ובתרגום מגלת אסתר שם כתובים קצת מן החידות אשר שאלתו: (ד) ומאכל שלחנו. ברבורים ומיני מעדנים העולים על שולחנו לרוב: ומושב עבדיו. שכל אחד ואחד היה מכיר את מקומו כשהיו יושבים על השלחן ורואי פני המלך תדיר לא היה א' רשאי לישב במקום חברו כל ימי חייו: ומעמד משרתיו. כל אחד ואחד היה מחזיק במעמד שלו ובשירות שלו ולא היה משנה למחר: ומלבושיהם. לא כמלבושיהם שהם לבושים היום לובשים למחר: ומשקיו. רוב משקיו: ועליתו. מסלות עליותיו אשר יעלה עליהם מביתו לבית ה': ולא היה עוד בה רוח. שהיתה סבורה שאין חכמה בכל המלכות כי אם באר"צ' וכמו חכמיה כי ארצ' במזרח ולפיכך הם חכמים ביותר לפי שמסתכלין במזלות כדאיתא בפרק קמא. דראש השנה לדידן מבני סיהרא י"ח שעות דארץ ישראל במערב בבל וזהו שכתוב ותרב חכמת שלמה מכל חכמת בני קדם שהם היו במזרח כדכתיב ויהי בנסעם מקדם (בראשית י"א) ומכל חכמת מצרים שהיו מכשפים חרטומים ואשפים וחכם היה בט"ר כך כתוב בפסיקת' טייר היא ל' ערבי ובויקרא
רבה

באור

דבר, דבר אחד מדברים. (ג) ותרא, פעולות החושים ישאלו גם במלותיהם על מעשה הרוח והנפש המשכלת, ולכן יאמר שמע בידוע גם על הבנת דברים בנת השכל ועל עשייתם, וכן ריח על עונג הנפש וגילה בענין רואני כמו והריחו ביראת ה' (ישעיה י"א ג') ומזה גם ראה על התבוננות השכל והתבונה כמו ראיתי חכמה (קהלת ט' י"ג). (ד) ומושב, ישיבתם על הלחם בסדר נכון בהדרת כבוד ובאימת מלכות; או יורה מושב על בתי מושבם בכבוד ובתפארת, סביב לבית המלך. ומעמד, מערכת האנשים במשמרותם איש איש על מקומו ומחלקתו. ומשקיו, הם שרי המשקים, ומשקה יאמר בלשון הקודש גם על הדבר השתוי בעצמו, גם על המושיטו לאחר. ומלבושיהם, כנראה מכתוב זה היו לשרי המשקים מלבושים מיוחדים, ובספר מלכים א' (י' ה') לא נאמר ומלבושיהם כ"א פעם אחד על המשרתים. ועליתו, הוא הַמַּעֲלֶה המיוחד הנעשה מבית שלמה ללכת אל בית המקדש והיה פונה מול שער שלכת הנזכר למעלה (דה"א כ"ו ט"ז) ראה מ"ש שם. ובמ"א (י' ה') נאמר וְעֹלָתוֹ, והוא אחד בהוראתו עם עֲלִיָּה כמו שבעה עֹלֹתָיו (יחזקאל מ' כ"ו). ולא היה עוד בה רוח, מאמר זה הוא להפלגת הפלא והשתוממות ודוגמתו ונשמה לא נשארה
בי

דְּבָרֶיךָ וְעַל־חָכְמָתֶךָ׃ (ו) וְלֹא־
הֶאֱמַנְתִּי לְדִבְרֵיהֶם עַד אֲשֶׁר־
בָּאתִי וַתִּרְאֶינָה עֵינַי וְהִנֵּה לֹא
הֻגַּד־לִי חֲצִי מַרְבִּית חָכְמָתֶךָ
יָסַפְתָּ עַל־הַשְּׁמוּעָה אֲשֶׁר
שָׁמָעְתִּי׃ (ז) אַשְׁרֵי אֲנָשֶׁיךָ וְאַשְׁרֵי
עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ
תָּמִיד וְשֹׁמְעִים אֶת־חָכְמָתֶךָ׃
(ח) יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּרוּךְ אֲשֶׁר
חָפֵץ בְּךָ לְתִתְּךָ עַל־כִּסְאוֹ לְמֶלֶךְ
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּאַהֲבַת אֱלֹהֶיךָ
אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַעֲמִידוֹ לְעוֹלָם
וַיִּתֶּנְךָ עֲלֵיהֶם לְמֶלֶךְ לַעֲשׂוֹת
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ (ט) וַתִּתֵּן לַמֶּלֶךְ
מֵאָה וְעֶשְׂרִים כִּכַּר זָהָב וּבְשָׂמִים
לָרֹב מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה וְלֹא הָיָה
כבשם

נען אַנשטאַלטען אונד פֿאָן דיי־
נער ווייזהייט; (ו) אַבער איך
גלויבטע איהרען רעדען ניכט,
ביז איך קאַם, אונד מיינע אוי־
גען עס זאַהען, דאָך ניכט דיא
העלפֿטע וואורדע מיר געזאַגט
פֿאָן דער פֿיללע דיינער וייז־
הייט, דען דוא איבערטריפֿפֿסט
וויט דאַז גערוכט, דאַז איך
געהאָרט האַבע. (ז) הייל דיי־
נען לייטען! הייל דיזען דיי־
נען קנעכטען, דיא אימּמער
פֿאָר דיר שטעהען, אונד דיי־
נע ווייזהייט הערען! (ח) גע־
פריעזען זייא דער עוויגע, דיין
גאָטט, דער דיך ערקאָרען
אונד געזעטצט האַט אויף דיי־
נען טהראָן אַלס קעניג דעם
עוויגען דיינעס גאָטטעס. אין
דער ליעבע צו ישראל, אום
עס עוויג צו ערהאַלטען, זעטצ־
טע גאָטט דיך איבער זיא צום
קעניגע, דאַס דוא רעכט אונד
גערעכטיגקייט איבעסט.
(ט) זיא גאַב דעם קעניגע הונ־
דערט אונד צוואַנציג טאַלענ־
טע גאָלדעס, שפעצרייען אין גראָסער מענגע אונד קעסטליכע שטיינע. ניעמאַלס
נאָך

ר ש " י

ונה כפ' בן המלכי כי עוף השמים יוליך את הקול (קהלת י') זה עורב וחכמת טיואלי: (ו) חצי

ב א ו ר

ני (דניאל י' י"ז). (ה) על דבריך, על ענייניך. (ו) מרבית, רבוי׳ גם ענין יותר על הראוי
נכמותו או באיכותו, יקרא בשם זה; וכן נמצא גם על קבלת פירות מיד הלוה חלף הלואתו
(ויקרא כ"ה ל"ז); וכן יאמר גם על מספר הרוב מסך אנשים ידועים, מפני היותו החלק
היותר גדול בתוכו (דה"א י"ב כ"ט) ועוד רבים. יספת, שיעורו הוספת חכמה, וכא בקל
כמו יספת לגוי וגו' (ישעיה כ"ו ט"ו). (ח) לה' אלהיך, לכבוד ה' אלהיך. להעמידו,
להעמיד את ישראל לעולם, ולתכלית נתנך עליהם למלך, כי אין מלך בארץ אשר יוכשר להשגת
התכלית הזה יותר ממך, ואולי י"ל כי להעמידו לעולם, מוסב מול הכסא, והוא לשון תפלה
דוגמת ה' להושיעני (ישעיה ל"ח כ') ויתורגם: [אָ דאַס דער עוויגע אין זיינער ליעבע
צו ישראל, איהן (דען טהראָן) עוויג אויפרעכט ערהאַלטען מאָכטע, זאָ וויא ער דיך דעם
פאָלקע יעצט צום קעניגע גאַב, אום רעכט אונד גערעכטיגקייט אויסצואיבען.] (ט) ואבן
יקרה, בלשון יחיד, והוא על סך גדול בלתי ידוע, וכן ויהי לי שור וחמור (בראשית ל"ב
ו') ביחיד על הרבוי הכללי. ולא היה, בארץ ישראל לא היה ולא נראה בושם כדומה לבושם

כַּבֹּשֶׂם הַהוּא אֲשֶׁר־נָתְנָה מַלְכַּת־
שְׁבָא לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ (י) וְגַם עַבְדֵי
חוּרָם וְעַבְדֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר־הֵבִיאוּ
זָהָב מֵאוֹפִיר הֵבִיאוּ עֲצֵי
אַלְגּוּמִּים וְאֶבֶן יְקָרָה׃ (יא) וַיַּעַשׂ
הַמֶּלֶךְ אֶת־עֲצֵי הָאַלְגּוּמִּים
מְסִלּוֹת לְבֵית־יְהוָה וּלְבֵית
הַמֶּלֶךְ וְכִנֹּרוֹת וּנְבָלִים לַשָּׁרִים
וְלֹא־נִרְאוּ כָהֵם לְפָנִים בְּאֶרֶץ
יְהוּדָה׃ (יב) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן
לְמַלְכַּת־שְׁבָא אֶת־כָּל־חֶפְצָהּ
אֲשֶׁר שָׁאָלָה מִלְּבַד אֲשֶׁר־הֵבִיאָה

רח"ש אל

נאָך האַטטע יעמאַנד זאָלכע
שפעצערייען, ווי זיא דיא
קעניגין פאָן שבא דעם קעניגע
שלמה גאַב. (י) אויך דיא
קנעכטע דעם חורם אונד דיא
קנעכטע שלמה'ס, וועלכע
גאָלד בראַכטען אויס אופיר,
בראַכטען אלגום־האָלץ אונד
קעסטליכע שטיינע. (יא) אונד
דער קעניג מאַכטע פאָן דעם
אלגום־האָלצע טרעפפען אים
הויזע דעם עוויגען אונד אים
קעניגסהויזע אונד האַרפען
אונד לויטען פיר דיא זענגער,
דערגלייכען פריהער ניכט גע־
זעהען ווארדען אים לאַנדע
יה'דה'ס. (יב) דער קעניג שלמה
גאַב דער קעניגין פאָן שבא
אַללעס ווינשענסווערטהע,
וואַס זיא נור בעגעהרען קאָננטע, נאָך מעהר אַלס זיא דעם קעניגע געבראַכט האַטטע,

אונד

רש"י

מרבית. רבוי חכמות: (י) עלי אלגומים. מפרש בפסיקתא כתוב אחד אומר אלמוגים וכתיב אחר אומר אלגומים אלא אלגומים שמם ונקרא אלמוגים לפי שהיה מתמוגג ונכפף מחוך רכיכתו כמו כוסות שהוא נכפף מתוך חשיבותו: (יא) מסלות. מדרגות ובמלכים א' כתיב מסעד כדרך שעושין לעולין בדרך מעלות ומדרגות וי"א מסעד ומסילה אחד הם: וכנורות ונבלים לשרים. יש אומרים לבני לוי המשוררים בכלי שיר ור' אליעזר ז"ל פי' לשרי' המשוררים לטייל לפני המלך דוגמא (מ"א ד') ויהי שירו חמשה ואלף הם שירות של חול שעש' לשורר לפניו לטייל והוא שכתוב (לקמן ל"ה) ויקונן ירמיה על יאשיה ויאמרו כל השרים והשרות וגו': (יב) מלבד אשר הביאה. משום כבוד מלכי יהודה כתוב כאן דמשמע שהיא נתנה לו יותר ממה שנתן לה ובמלכים (שם י') כתיב מלבד אשר נתן לה כיד המלך דברים

באור

זה' המובא ממלכת שבא. ובמ"א (י' י') לא בא כבשם ההוא עוד לרב על הבמות ולא על האיכות. (י) וגם, בדברו מן הענינים היקרים אשר קבל שלמה מארץ נכריה, הוא מזכיר גם את אשר הביאו עבדיו באותו הזמן מאופיר, בדרך מאמר מוסגר, ובפסוק י"ב הוא חוזר לענין הראשון. אלגומים, ראה מ"ש למעלה ב' ז'. (יא) מסלות, ובמלכים א' (י' י"ב) מסעד לבית ה', ונכתב רש"י שם: מסעד, בד"הי כתיב מסלות לבית ה', לכן אני אומר המסעד הזאת הוא לשון רצפה ע"כ. ובפירש"י פה כתב כי היה כדרך שעושין מעלות ומדרגות לעולין בדרך, ועפי"ז י"ל כי אם גם נאמר בספרנו מסלות, אין הכוונה שעשה כל המסלות מאלגומים, כ"א שהשתמש באלגומים למסלות בית ה' ובית המלך, והוא לעשות בהם מסעד, ולדעת הרד"ק יורה מסעד על עמוד סמיכות התקרות. לשרים, הם המשוררים. כהם, בעלים האלה או כמעשה המסילות וכלי השיר. (יב) מלבד אשר הביאה, במלכים א' (י' י"ג) כתוב: מלבד אשר נתן לה כיד המלך שלמה, עיין פי' הרד"ק. וקצת חכמים פירשו כי השיב לה גם

את

אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּהֲפֹךְ וַתֵּלֶךְ לְאַרְצָהּ הִיא וַעֲבָדֶיהָ׃ (יג) וַיְהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב אֲשֶׁר־בָּא לִשְׁלֹמֹה בְּשָׁנָה אֶחָת שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ כִּכְּרֵי זָהָב׃ (יד) לְבַד מֵאַנְשֵׁי הַתָּרִים וְהַסֹּחֲרִים מְבִיאִים וְכָל־מַלְכֵי עֲרַב וּפַחוֹת הָאָרֶץ מְבִיאִים זָהָב וָכֶסֶף לִשְׁלֹמֹה׃ (טו) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מָאתַיִם צִנָּה זָהָב שָׁחוּט שֵׁשׁ מֵאוֹת זָהָב

שחוט

אונד זיא קעהרטע צוריק אין איהר לאַנד, זיא אונד איהרע קנעכטע. (יג) דאַז געוויכט דעם גאָלדעס, דאַז שלמה אין איינעם יאַהרע בעקאַם, וואַר זעכס הונדערט זעכס אונד זעכציג ככר גאָלדעס, (יד) אויסער דעם, וואַס דיא קרעמער אונד דיא האַנדעלסלייטע בראַכטען, אונד וואַס אַללע קעניגע פאַן ערב אונד דיא שטאַטהאַלטער דעם לאַנדעס בראַכטען אַן גאָלד אונד זילבער פיר שלמה. (טו) דער קעניג שלמה מאַכטע צווייא הונדערט פאַנצער פאַן געשלאַגענעם גאָלדע; זעכס הונדערט שקל געשלאַ

רש״י

המלוין בארץ ישראל ואינן מלוין במקומה: (יד) לבד מאנשי התרים. שהיו דולגים לעבור ממדינה למדינה וממלכות למלכות בלא תייר והיו נותנין לו שכר תייר: והסוחרים מביאים. שהיו מביאים לו על ידי עלילה כדי לראות חכמתו: וכל מלכי ערב. מלכי ערביים: ופחות הארץ. כולם מביאים כדי לראות חכמתו: (טו) מאתים צנה. צנה מקפת את האדם משלש רוחותיו הוא שכתוב (תהלים ה') כצנה רצון תעטרנו: זהב שחוט. זהב רך ונוח להרקע מרוב חשיבותו שנטוה כחוט: שש מאות זהב. שש מאות זהובים והוא שש מנים שהזהב הוא הדינר:

באור

את המתנות שהביאה לו, וזה רחוק מאוד, אך יותר יש לאמור, כי מלכת שבא לא שאלה מתנה מאת המלך (כי זה יהיה נגד כבוד המלוכה לבקש מנחה ותשורה) אך שלמה נתן לה את כל הענינים אשר חשב בלבו כי יקרים הם בעיניה, חוץ מן הדברים אשר הביאה לו (וזה פי' מלבד אשר הביאה למלך שלמה) כי אם גם יקרו בעיניה בכל זאת אינו מן הצורך ומן הכבוד להשיבם לה, מאחר שהם מלוים לרוב בארצה. (יד) התרים, העוברים וסוחרים בארץ לשור ולחזות במעלותיו, ולקבל תועלת ממנו, (כי תור הוא אחד עם שור) ונבדל בזה מן פעל רגל שהוא לרעה (כמ"ש החכם מוה' שד"ל נב"הע לשנת תקפ"ו) ואמר אַנְשֵׁי הַתָּרִים בסמיכות, אף כי ת ר י ם הוא תואר לאנשי, והיה ראוי אֲנָשִׁים הַתָּרִים ע"ד דברי צדיקי' (דברים ט"ז י"ט) שביעורו דברים המצודקים כמ"ש רש"י שם. והסחרים, הם המוכרים וקונים בארץ, ובמלכים נאמר הרכלים, וענינו אחד, ומזה הולך ר כ י ל על המטה אוזן לקנות דבת עם ולהוציאה בלשון רעה. מביאים, כוונת הכתוב: לבד מאשר מביאים אנשי התרים והסוחרים. ובמלכים א' (י' ט"ו) חסרה מלה זאת. עֲרַב, ובמלכים מלכי הָעֶרֶב, ושניהם יורו על הערביים ועיין במחקרי ארץ. ופחות, היחיד פֶּחָה בספר חגי ורבוי פַּחוֹת (באסתר ובנחמיה), ובמקום אחר (נחמיה ב' ט') פַּחֲוות (והוא ע"ד הארמי פַּחֲוָתָא), וממשקל אחר פֶּחָה או פֶּחָם (שם ה' י"ד) הכל בהוראה אחת על הממלאים מקום המלך ונצבים תחתיו באחת המדינות. (טו) צנה, הוא לבוש מתכת מכף רגל ועד ראש להולך במלחמה, להשמר על ידו מחרב וחצים ולהשיג את כל מנוחיהם אחור, ודוגמתו צנה וסוחרה אמתו (תהלים

כ"א

שָׁחוּט יַעֲלֶה עַל־הַצִּנָּה הָאֶחָת׃
(טז) וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת מָגִנִּים זָהָב
שָׁחוּט שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל־
הַמָּגֵן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בְּבֵית
יַעַר הַלְּבָנוֹן׃ (יז) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּסֵּא־
שֵׁן גָּדוֹל וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהוֹר׃
פ (יח) וְשֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּא וְכֶבֶשׁ
בַּזָּהָב לַכִּסֵּא מָאֳחָזִים וְיָדוֹת מִזֶּה
וּמִזֶּה עַל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנַיִם
אֲרָיוֹת עֹמְדִים אֵצֶל הַיָּדוֹת׃

ושנים

תרגום אשכנזי

שלאַגענען גאָלדעס גינג אויף צו איינעם פאַנצער. (טז) אונד דרייא הונדערט שילדע פֿאָן געשלאַגענעם גאָלדע; דרייא הונדערט שקל גאָלדעס גינג אויף צו איינעם שילדע, אונד דער קעניג לעגטע זיא אין דאַז הויז אים וואַלדע לבנון. (יז) דער קעניג מאַכטע איינען גראָסען טהראָן פֿאָן עלפֿענביין, אונד איבערצאָג איהן מיט ריינעם גאָלדע. (יח) זעכס שטופֿען וואַרען אַן דעם טהראָנע, אונד איין גאָלדענער פֿוסטריטט וואַר אַן דעם טהראָנע פֿעסט געמאַכט, צוביידען זייטען אַם זיטצע וואַרען אַרמלעהנען, אונד צווייא לאָווינען שטאַנדען נעבען דען אַרמלעהנען,

אונד

רש״י

(טז) יער הלבנון. בית גדול בנה שלמה בירושלים כדמוכח לקמן וכל אות' מגינים לקח שישק ומריבוי עצי לבנון הגדולים עשאו כדכתיב במלכים (א' ז') ויבן את בית יער הלבנון על ארבע טורי ארזים ושם נתן אותם מגינים והוא שכתוב ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער (ישעיה כ"ב): (יז) כסא שן. שן של פיל: (יח) ושש מעלות לכסא. מדרגות לעלות בו: וידות מזה ומזה על מקום השבת. כמין מקלות מפאה לפאה מימין ומשמאל ולסמוך זרועותיו עליהם: ושנים אריות עומדים אצל הידות. של זהב וכל צורת הכסא וצורת החיות שבכסא

באור

כ"א ד'). ושרש השם הוא צנן בעבור הדגש, אם על שהוא מצנן ומקרר את כל הגוף כטבע המתכת, או ע"ש שהוא שומר את הגוף ומכניסו בתוכו, דוגמת שם צנצנת (שמות ט"ז ל"ג) שנקרא ג"כ בשם זה על שהוא שומר וכונס את הדבר הנתון בו, ונאמר צנה ביחיד אחרי מאתים במשפט הלשון, כמו שלשים שקל, אלפים איש, וכדומה. שש מאות, במלכים א' (י' ט"ז) נאמר ג"כ שש מאות זהב, אך בפסוק הבא אצל המגנים נאמר שם: שלשת מנים זהב, תחת אשר כתוב בספרנו שלש מאות זהב. ובאמת ידוע הוא מלשון חז"ל, כי מנה שם כולל למספר מאה, וכן העיר הרד"ק בפי' מלכים ע"ש. (טז) מגנים, מחסה נחושה לעומת החזה, ותכליתו לגונן את חיי האדם, ועיין גם להלן י"ד ז'. בית יער, הוא בית הנשק הבנוי לתלות בו כל מגן וכל שלטי הגבורים, ונאמר ג"כ בישעיה (כ"ב ה') ותבט ביום ההיא אל נשק בית היער. (יז) שן, לדעת רוב המפרשים הוא שן פיל היקר מאוד, והנביא מורה על חשיבותו באמרו השוכבים על מטות שֵׁן וסרוחים על ערשותם (עמוס ג' ט"ו). טהור, במלכים מופז, כי זהב פז הוא הטהור בכל מיני הזהב. (יח) וכבש בזהב, שיעור כל הכתוב, שש מעלות וכבש היו מאחזים בזהב לכסא, וכבש בשי"ן ימנית הוא שם מאומר וידוע מלשון המשנה בהוראת הדום רגל, או על מדרגה העולה למעלה (ונקראו הדום ומדרגה בשם זה מפני כבוש הרגל עליהם כמבואר בדה"א כ"ב י"ח). ובספר מלכים לא נזכר מאומה מן הכבש הזה, ונאמר תמורתו וראש עגול לכסא מאחריו, וכ"ל כי ספר אחד יפרש את הסתום בתוך השני, ושם יבאר את ראש הכסא מאחריו כמין רקיע, ובספרנו יבאר את הכבש למדרך כף

רגל

(יט) וּשְׁנֵים עָשָׂר אֲרָיוֹת עֹמְדִים
שָׁם עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה
לֹא־נַעֲשָׂה כֵן לְכָל־מַמְלָכָה׃
(כ) וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵית־יַעַר הַלְּבָנוֹן
זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף נֶחְשָׁב בִּימֵי
שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה׃ (כא) כִּי־אֳנִיּוֹת
לַמֶּלֶךְ הֹלְכוֹת תַּרְשִׁישׁ עִם עַבְדֵי
חוּרָם אַחַת לְשָׁלוֹשׁ שָׁנִים
תָּבוֹאנָה ׀ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ נֹשְׂאוֹת
זָהָב וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים וְקוֹפִים

ותוכיים

(יט) אונד צוועלף לאֶווינּנעןּ
שטאַנדרען אויף דען זעכס שטו-
פען צו ביידען זייטען, דער-
גלייכען אין קיינעם קעניגריי-
כע ווארען. (כ) אַללע טרינק-
געשיררע דעם קעניגס שלמה
וואַרען פאָן גאָלד, אַללע גע-
רעטהע דעם וואַלדהויזעס אים
לבנון וואַרען פאָן קעסטליכעם
גאָלדע; זילבער וואַר פיר
ניכטס געאַכטעט אין דען צײ-
טען שלמה'ס; (כא) דען דיא
שיפפע דעם קעניגס פוהרען
נאַך תרשיש מיט דען קנעכטען
דעם חורם, איין מאַל אין
דרייא יאַהרען קאַמען דיא
תרשיש-שיפפע, אונד בראַכ-
טען גאָלד אונד זילבער, על-
פענביין אונד אַפפען אונד
פפויען

רש"י

מפורש בתרגום של מגלת אסתר: (כא) שנהבים. שן פיל ופיל עצמו: וקופים. מע"ר קאטי"ן:

ותוכיים

באור

רגל. ועיין בספר הקדמוניות להחכם המרון פאָבער (לד ת"ד), ודבריו נשענים על סיפור יוסיפון ע"ש. (כ) סגור, י"ת במלכים דהב טב, ונראה שפירש סגור לתואר הטוב מענין דרש חז"ל, שבשעה שנפתח כל חנויות אחרות נסגרות. ואולי יהיה סגור תואר לזהב רק הנוזל (פויסיגעס גאָלד), כמו שיורה סגריר: (משלי כ"ז ט"ו) על הזלת המים, ודוגמתו בלשון ערב. (כא) הרשיש, עיר הנטועה מן הצוריים על חוף ים הגדול בארץ ספרד (היספאַניא). ומפני היות העיר הזאת (הנקראה טאַרטעסוס) הנטיעה הראשונה בארץ מרחק אשר נוסדה מאניות צור הבאים שמה, לכן נעשה תַּרְשִׁישׁ שם כולל לכל מקומות הרחוקות אשר להם באניות סוחר יהלכון והמסע תמשוך זמן רב, בפרט לכל חלק אַפריקאַ (כי הוא הנודע לסוחרי הארץ יותר משאר חלקי העולם) כעדות התרגום תרשיש אפריקי; ומענין זה מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו (תהלים ע"ב י') עברו תרשישה הילילו יושבי אי (ישעיה כ"ג ו') שהוראתו נרדפת עם איי הים. ותדע לך כי כדברי כן הוא, הלא הכתוב אומר: אחת לשלש שנים תבואנה אניות תרשיש וגו', ולמה להם מסע זמן רב כזה, מארץ ישראל עד היספאַניא? ולכן ברור הוא כמ"ש, כי לא הלכו האניות האלה תרשישה, כ"א הלכו בדרך רחוקה, והתעכבו והתמהמהו בכל מקום מסחר ומרכלת באיי הים לאסוף ולקנות כל דבר יקר, ואחרי תום שלש שנים חזרו פעם אחת לביתם להריק אניותיהם והאצרות אשר בהם. ובמלכים נאמר בקיצור יותר מזה אני תרשיש, ומזה תבין הכתוב להלן (כ' ל"ו) ויחברהו עמו לעשות אניות ללכת תרשיש, ובמ"א (כ"ב מ"ט) הוא אומר אניות תרשיש ללכת אופירה. שנהבים, כמו שֵׁן הַבִּים והם שני הפיל כתרגום יונתן במלכים וכן בהעתקה היונית, ולדעתי נקרא הפיל בעצמו שֶׁנְהַב (כי כן יעידו חבריו קופים ותכיים וכן

נראה

וְתוּכִּיִּים׃ (כב) וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וְחָכְמָה׃ (כג) וְכֹל מַלְכֵי הָאָרֶץ מְבַקְשִׁים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת־חָכְמָתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן הָאֱלֹהִים בְּלִבּוֹ׃ (כד) וְהֵם מְבִיאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת נֵשֶׁק וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפְרָדִים דְּבַר־שָׁנָה בְּשָׁנָה׃ (כה) וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבַּעַת אֲלָפִים אֻרְיוֹת סוּסִים וּמַרְכָּבוֹת וּשְׁנֵים־

עשר

פפויען. (כב) דער קעניג שלמה וואַרד אַלזאָ גרעסער אַלס אַללע קעניגע דער ערדע אַן רייכטהום אונד אַן וויזהייט (כג) אַללע קעניגע דער ערדע זוכטען צו שלמה צו קאָממען, אום זיינע וויזהייט צו העֶרען, דיא איהם גאָטט פערליעהען. (כד) איין יעדער פאָן איהנען בראַכטע זיין געשענק, זילבערנע אונד גאָלדענע געראֶטהע, קליידער, וואַפפען אונד שפעצרייען, ראָססע אונד מוילטהיערע, יאָהר פיר יאַהר. (כה) שלמה האַטטע פיער טויזענד פפערדעקריפפען אונד וואַגען, אונד צוועלף טויזענד ריי-

רש"י

ותוכיים. טווסין: (כב) ויגדל המלך שלמה וגו'. לקיים מה שאמר לו וגם אשר לא שאלת אתן לך גם כבוד (מלכים א' ג'): (כג) וכל מלכי הארץ וגו'. לקיים מה שאמר לו הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא יהיה (שם): (כד) והם מביאים איש מנחתו. על ידי עלילה שבאים לשמוע חכמתו כי אין כבוד לבוא לפני המלך ריקם דוגמת ולא יראה את פני ה' ריקם

דברים

באור

נראה ממה שנאמר שנהבים ברבים) ומפני חשק הסוחרים לקחת את שֶׁנּוֹ היקר מאוד, קראוהו שֶׁן הַב! כלומר תן לנו את שנך, ומלת שֶׁן שהם תורה על שן הפיל (פסוק י"ז), והוראת הַב לנתינה, ידוע ממקומות שונים בכתבי הקדש כמו הָבָה לי בנים (בראשית ל' א'). וקופים, חיה ידועה הדומה בפניה ובמנהגיה לבני אדם. ותוכיים, נדגש אחרי הנח כמו אַלְגּוּמִּים למעלה בפסוק יו"ד, והוראתו לדעת רש"י ורד"ק ועפ"י תרגם יונתן במלכים על העוף הנקרא (פפויא) אשר לו יופי הנולה בצבעים נחמדים ונפלאים למראה. ולדעת אחרים יורה על עופות אשר נקראו (פֿאזאַנען) מפני היותם מצוים לרוב בעדן ערב (שהוא לדעתם ארץ אופיר כמ"ש בפסוק יו"ד). ודעת מעתיקים שונים היות תֻּכִּי שם לצפור המדבר הנקרא (פאפאַגייא) וקראת דמיון לזה בשם היוני לצפור הלז. (כד) נשק, כלי מלחמה למלבוש אנשי הצבא יקראו בשם נשק, ומזה יקראו גם יום המלחמה יום נשק (תהלים ק"מ ח') שיעורו יום אשר יתראו בו הלוחמים בלבושי נשקם. דבר שנה, כי מלכי הארץ (הנזכרים בפסוק הקודם) הביאו מס שנה בשנה, ובמלכים א' (י' כ"ד) נאמר וכל הארץ תמיד וכל מלכי הארץ, וזה קשה קצת, כי לא יובן עפי"ז המנחה הזאת המובאה לו בכל שנה ושנה? הכי כל יושבי הארץ הביאו לו איש מנחתו בכל שנה? (כה) אריות, במלכים אֻרְוֹת סוסים, ומילוף היו"ד והוי"ו כמו וָלָד עם יֶלֶד. והנה אין אֻרְיָה או אֻרְוָה (כי בן היחיד מזה בלשון ארם וערב) שם לרפת בקר ומרבץ כללי לבהמות הבית, כ"א שם פרטי לאֵבוּס מיוחד אשר לבהמה בתוך הרפת, ושם תצמודנה אחת או שתים לבדיהן ובכתוב שלפנינו הכוונה על אבוס אשר

בו

עֶשֶׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיַּנִּיחֵם בְּעָרֵי
הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלִָם׃
(כו) וַיְהִי מוֹשֵׁל בְּכָל־הַמְּלָכִים מִן־
הַנָּהָר וְעַד־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד
גְּבוּל מִצְרָיִם׃ (כז) וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־
הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלִַם כָּאֲבָנִים וְאֵת
הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר־
בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב׃ (כח) וּמוֹצִיאִים
סוּסִים מִמִּצְרַיִם לִשְׁלֹמֹה וּמִכָּל־
הָאֲרָצוֹת׃ (כט) וּשְׁאָר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה
הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרוֹנִים הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־דִּבְרֵי נָתָן הַנָּבִיא
וְעַל־נְבוּאַת אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי
וּבַחֲזוֹת יֶעְדִּי הַחֹזֶה עַל יָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט׃ (ל) וַיִּמְלֹךְ שְׁלֹמֹה
בִּירוּשָׁלִַם עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל

יעדו קרי

ארבעים

רייטער, דיא ער אין דיא וואַ־
גענ־שטעדטע אונד צום קעני־
גע נאַך ירושלים הינזעטצטע.
(כו) ער הערשטע איבער אַל־
לע קעניגרייכע פאָם שטראָמע
(פרת) ביז צום לאַנדע דער
פלשתים אונד ביז צור גרענצע
מצרים'ס. (כז) דער קעניג מאַכ־
טע דאַז זילבער צו ירושלים דען
שטיינען גלייך, דיא צעדערן
מאַכטע ער גלייך דען זיקאָמאָ־
רען, דיא אין דער ניעדערונג
וואַכסען אין מענגע. (כח) מאַן
בראַכטע ראָססע פיר שלמה
אויס מצרים אונד אויס אַללען
לענדערן. (כט) דיא וויטערע
געשיכטע דעס שלמה, פאָן אַנ־
פאַנג ביז צו ענדע איזט פער־
צייכנעט אין דער געשיכטע
דעס פראָפעטען נתן אונד אין
דער פראָפעציייהונג אחיה'ס,
דעס שילוני, אונד אין דען
וויזזאָנונגען יעדו, דעס זע־
הערס, איבער ירבעם, דען
זאָהן דעס נבט. (ל) שלמה רע־
גיערטע צו ירושלים איבער
גאַנץ ישראל פיערציג יאַהרע.

ר ש " י

(דברים ט"ז): נשק. כלי זיין: (כה) ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלים. מקלתם וענר על לא ירבה לו סוסים: (כט) על דברי נתן. ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן וגו' (שמואל ב' י"ב) עד ויקרא שמו ידידיה: ועל נבואת אחי' השילוני. (מלכים א' י"א) שקרע ממנו המלכות ונתנה לירבעם: (ל) על כל ישראל מ' שנה. מה שאין כן בדוד שבחברון מלך ז' שנים ובירושלים שלשים ושלש:

בִּי

באור

כו יעמדו שלשה סוסים במחלקה מיוחדת. ויניחם, שרשו ינח, ופי' ויניחם נחנם למשמרת וכן וַיַּנִּחֻהוּ במשמר (ויקרא כ"ד י"ב), ובמלכים א' (י' כ"ו) כתב וַיַּנְחֵם משורש נחה וההוראת ההלכה, אשר אין לו כוונה ברורה. (כו) הנהר, הוא נהר פרת, וכן כל נהר סתם בספרי הקדש. (כז) ויתן, כתוב זה מבואר כבר למעלה (דה"ב א' ט"ו) ונכפל אות באות בפסוק שלפנינו, רק שנוסף גם הזהב אל הכסף. (כח) ומוציאים, פעל סתמי, ור"ל מוציאי הסוסים היו מוציאים וכו' וענין הלז מפורש יותר בכתוב שלמעלה (דה"ב א' ט"ז) ובמלכים א' (י' כ"ח):

וילך

אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ (לא) וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּעִיר דָּוִיד
אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

י (א) וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶמָה כִּי
שְׁכֶם בָּאוּ כָל־יִשְׂרָאֵל
לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ׃ (ב) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וְהוּא בְמִצְרַיִם
אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ
וַיָּשָׁב יָרָבְעָם מִמִּצְרָיִם׃ (ג) וַיִּשְׁלְחוּ
וַיִּקְרְאוּ־לוֹ וַיָּבֹא יָרָבְעָם וְכָל־
יִשְׂרָאֵל וַיְדַבְּרוּ אֶל־רְחַבְעָם
לֵאמֹר׃ (ד) אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־
עֻלֵּנוּ וְעַתָּה הָקֵל מֵעֲבֹדַת אָבִיךָ
הַקָּשָׁה וּמֵעֻלּוֹ הַכָּבֵד אֲשֶׁר־נָתַן
עָלֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ׃ (ה) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם

עוד

תרגום אשכנזי

(לא) שלמה לעגטע זיך צו זיינען פֿאָטערן, אונד מאַן בעגרוב איהן אין דער שטאַדט דוד'ס, זיינעס פֿאַטערס, אונד רחבעם זיין זאָהן, וואַרד קעניג אַנ־שטאַטט זיינער.

י (א) רחבעם צאָג נאַך שכם, דען נאַך שכם קאַם גאַנץ ישראל, איהן צום קעניגע צו מאַכען. (ב) אַלס דיעזעס ירבעם דער זאָהן דעס נבט הערטע, דער זיך אין מצרים בעפֿאַנד, וואָהין ער פֿאָר שלמה דעם קעניגע געפֿלאָהען וואַר, דאַ קעהרטע ירבעם אויס מצרים צוריק. (ג) זיא זאַנדטען אונד ליעסען איהן רופֿען, דאַרויף גינג ירבעם אונד גאַנץ ישראל, אונד שפראַכען צו רחבעם וויא פֿאָלגעט: (ד) דיין פֿאַ־טער האַט אונזער יאָך ער־שווערט, ערלייכטערע דוא אַלזאָ דען האַרטען דיענסט דיינעס פֿאַטערס אונד זיין שווערעס יאָך, דאַז ער אויף אונז געלעגט; זאָ וואָללען וויר דיר דיענען. (ה) ער אַנטוואָרטעטע איהנען: קאָממעט נאָך פֿער־

רש"י

י (א) כי שכם באו כל ישראל להמליך אותו. בשכם שהוא מקום ירבעם שבחלק אפרים וירבעם אפרתי וכל זאת היתה סיבה מאת הקדוש ברוך הוא לקיים דברו קרוע אקרע הממלכה: (ב) ויהי כשמע. פתרון ויהי כשמע מקודם לכן שבאו להמליכו בשכם כשהוא עודנו במצרים. (ג) וישלחו ויקראו לו ויבא. וכל זה להודיענו רצונו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאפילו [ירבעם] עצמו בא להמליכו לרחבעם והסב הקב"ה אחר דבריו עד שמלך ירבעם: (ד) אביך הקשה את עלינו. כי איש טורח במלאכה היה ועלינו הטיל לפרנס פועליו והמס

באור

י (א) וילך, דברי הפרשה הזאת כתובים במלכים א' פרשה י"ב. וכל הסיפור מנשי שלמה אשר הטו אל לבבו ונבואת אחיה לקרוע הממלכה מידו ע"י ירבעם (מסופר שם בפרשה י"א) נשמט בספרנו מטעם הידוע, כי כל ענין אשר הוא לחרפת בית דוד ולבוז משפחתו, יניח סופר ד"הי מלכתבו, אם אין בהשמטתו חסרון בסדר הענין או מטעה נגד האמת. שכם, הכוונה לשכם בחסרון למ"ד היחס בהיותו מובן מעצמו. ועל אודות בוא כל ישראל לשכם ולא לירושלים עיין הרד"ק במלכים. (ב) וַיָּשָׁב, במלכים וַיֵּשֶׁב ירבעם במצרים (והוא שפת יתר בלי ענין כלל, אחרי

עוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלָי וַיֵּלֶךְ
הָעָם׃ (ו) וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
אֶת־הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר־הָיוּ עֹמְדִים
לִפְנֵי שְׁלֹמֹה אָבִיו בִּהְיֹתוֹ חַי
לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם נוֹעָצִים לְהָשִׁיב
לָעָם־הַזֶּה דָּבָר׃ (ז) וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו
לֵאמֹר אִם־תִּהְיֶה לְטוֹב לְהָעָם
הַזֶּה וּרְצִיתָם וְדִבַּרְתָּ אֲלֵהֶם
דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ לְךָ עֲבָדִים
כָּל־הַיָּמִים׃ (ח) וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת
הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ וַיִּוָּעַץ אֶת־
הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ הָעֹמְדִים

לפניו

פֿערלויף פֿאָן דרייא טאַגען וויעדער צו מיר, אונד דאַז פֿאָלקגינג פֿאָרט. (ו) דאַבעריעטהזיך דער קעניג רחבעם מיט דען אַלטען, וועלכע פֿאָר שלמה זיינעם פֿאַטער שטאַנדען, אַלס ער נאָך לעבטע, אונד שפּראַך: וויא ראַטעהט איהר אַנטוואָרט צו געבען דיעזעם פֿאָלקע? (ז) אונד זיא שפּראַכען צו איהם, וויא פֿאָלגעט: ווען דוא דיעזעם פֿאָלקע וואָהלוואָללענד זיין, דיך איהנען נעפֿעלליג צייגען, אונד גיטיגע וואָרטע צו איהנען רעדען ווירסט; זאָ ווערדען זיא דיר דיענען אַללע צייט. (ח) ער אַבער פֿערליעס דען ראַטה דער אַלטען, וועלכען זיא איהם ערטהיילטען, אונד בעריעטהע זיך מיט דען יינגלינגען, וועלכע מיט איהם גראָס געוואָרדען

רש"י

כדכתיב במלכים (א' ה') ויעל המלך שלמה מס וגומר: (ו) נועצים. כמו יועצים וכן יאמר

באור

שנודע זה כבר מפרשה הקודמת שם). (ה) עוד שלשת, שיעורו בעוד שלשת ימים שובו אלי, ודוגמתו בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך (בראשית מ' י"ג) והכוונה בשניהם, עוד שלשת ימים יעבורו, ואז יעשה כזה וכזה. ובמלכים נאמר: לכו־עוד שלשה ימים ושובו אלי, ופה נחסר הפעל כמו שפירשתי ונאמר סתם בדרך הקריאה. עוד שלשת ימים — ושובו אלי, וכמוהו עוד מעט וסקלני. (ו) ויועץ, הנפעל בהוראות פעל חוזר, כמו הִשָּׁמֵר, הִטָּהֵר, הִזָּהֵר ודוגמתו את מי נועץ (ישעיה מ' י"ד) וענינו התיעץ עם הזקנים והתוכח אתם מה לעשות, ומלאנו גם בהתפעל ויתיעצו על צפוניך (תהלים פ"ג ד'). נועצים, נפעל מן יעץ, ושיעורו נותנים עצה מעצמם ומדעתם בענין הנשאל מהם, והיא הוראת התפעל, ויאמר גם על השואל עצה וגם על היועץ. ובפירש"י כתב נועצים כמו יועצים (ר"ל שרש נועצים היא יען כמו יועצים אף שנחסר היו"ד) וכן יאמר מן יודעים נודעים (בנפילת היו"ד) אך יועצים להבא (יועץ הוא תואר לאיש המוכן ליועץ לנו אם נשאלהו בענין מה, והוא להבא) ונועצים נתיעצים כבר (זהו תואר ליועץ המוכן לנו להבא, כ"א על פעולת אנשים המתיעצים כבר בעת הזאת ומתוכחים יחד) עכ"ל. (ז) תהיה לטוב, תהיה מראה להם פנים יפות ותדבר אתם טובות במענה רך המשיב חימה, אז תפיק רצונם והיו לך עבדים כל הימים. ובמלכים: אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדתם וגו', ומאשר לא יהיה זה לכבוד בן שלמה, בדבר הזקנים אליו קשות ולהיות עבד לעבדיו, לכן תקן סופרנו את המאמר באופן יותר נאות. ורציתם, תרצה אותם בדברי חן ותקבלם באהבה וברצון, מענין הקריבהו נא לפחתך הֲיִרְצְךָ (מלאכי א' ח') ובמלכים נאמר תמור ורציתם ועניתם. (ח) העמדים לפניו, לשרתו, ובמלכים אשר

העמדים

לְפָנָיו׃ (ט) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מָה
אַתֶּם נוֹעָצִים וְנָשִׁיב דָּבָר אֶת־
הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי לֵאמֹר
הָקֵל מִן־הָעֹל אֲשֶׁר־נָתַן אָבִיךָ
עָלֵינוּ׃ (י) וַיְדַבְּרוּ אִתּוֹ הַיְלָדִים
אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר
לָעָם אֲשֶׁר־דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר
אָבִיךָ הִכְבִּיד אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה
הָקֵל מֵעָלֵינוּ כֹּה תֹּאמַר אֲלֵהֶם
קָטָנִּי עָבָה מִמָּתְנֵי אָבִי׃ (יא) וְעַתָּה
אָבִי הֶעְמִיס עֲלֵיכֶם עֹל כָּבֵד וַאֲנִי
אֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם
בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי בָּעַקְרַבִּים׃ (יב) וַיָּבֹא
יָרָבְעָם וְכָל־הָעָם אֶל־רְחַבְעָם
בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר הַמֶּלֶךְ
לֵאמֹר שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי׃

ויענם

תרגום אשכנזי

וואָרדען, אונד דיא פֿאָר איהם שטאַנדען. (ט) שפּראַך נעהמ־ליך צו איהנען: וואַס ראַטהעט איהר דאַס וויר אַנטוואָרטען דיעזעם פֿאָלקע, וועלכֿעם מיך אַנגעשפּראָכֿען מיט דען וואָר־טען: ערלייכֿטערע דאַז יאָך, וועלכֿעם דיין פֿאַטער אונז אויפֿגע־לעגט האַט? (י) דאַ שפּראַ־כֿען צו איהם דיא יינגלינגע, וועלכֿע מיט איהם גראָס גע־וואָרדען, אַלזאָ מוסט דוא שפּרעכֿען צו דעם פֿאָלקע, וועלכֿעם דיך אַנגעשפּראָכֿען מיט דען וואָרטען: דיין פֿאַ־טער האַט אונזער יאָך ער־שווערט, ערלייכֿטערע דוא עס אונז; מוסט דוא אַלזאָ צו איה־נען שפּרעכֿען: מיין קליינער פֿינגער איזט דיקקער אַלס דיא לענדען מיינעם פֿאַ־טערס; (יא) האַט מיין פֿאַטער אייך איין שווערעס יאָך אויפֿ־געלאַדען, זאָ וויל איך אייער יאָך פֿערגרעסערן, האַט מיין פֿאַטער אייך געציכֿטיגעט מיט גייסעלן, זאָ וויל איך עס מיט שקאָרפּיאָנען. (יב) אונד אַלס ירבעם אונד אַללעם פֿאָלק צו רחבעם קאַם אַם דריטטען טאַגע, זאָ וויא דער קעניג געשפּראָכֿען, אינדעם ער זאַגטע: קאָממעט וויעדער צו מיר אַם דריטטען טאַגע:

דאַ

רש"י

מן יודעים נודעים אך יועצים להנאה נועצים נתייעצים כבר: (י) קטני עבה ממתני אבי. אצבע קטנה שלי גדולה ממתני אבי כלומר אני חזק ממנו: (יא) העמיס. כמו (בראשית מ"ג) ויעמס איש על חמורו: בעקרבים. ברימי"ן בל' אשכנז שעוקצין כעקרבים:

כי

באור

העמדים לפניו, ומלת אשר הנוספה שם, זרה למשמע אזן (אף כי לא יחידה היא בס"הק) ולזה השמיטה סופרנו. (י) קטני, במלכים כתוב קָטָנִּי, ומזה נראה היות הנפרד קָטָן בפלס קֹדֶשׁ, (ומטף הטי"ת אף שאינו אהח"ע כמו צְלָלוֹ, אֲרָדָה וכדומה), אך בספרנו כתוב כרוב הספרים קָטָנִּי, כקמץ הטי"ת והגהות הנו"ן, ועל נוסחא זאת עיין הרד"ק בס' מלכים.

ויענם

(יג) וַיַּעֲנֵם הַמֶּלֶךְ קָשָׁה וַיַּעֲזֹב
הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֵת עֲצַת הַזְּקֵנִים׃
(יד) וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם כַּעֲצַת הַיְלָדִים
לֵאמֹר אָבִי הִכְבִּיד אֶת־עֻלְּכֶם
וַאֲנִי אֹסִיף עָלָיו אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם
בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי בָּעַקְרַבִּים׃ (טו) וְלֹא־
שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם כִּי־הָיְתָה
נְסִבָּה מֵעִם הָאֱלֹהִים לְמַעַן הָקִים
יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד
אֲחִיָּהוּ הַשְּׁלוֹנִי אֶל־יָרָבְעָם בֶּן־
נְבָט׃ (טז) וְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי
לֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ לָהֶם וַיָּשִׁיבוּ

העם

(יג) דאַ אַנטוואָרטעטע דער קעניג האַרט, דער קעניג רחבעם פערליעס נעהמליך דען ראַטה דער אַלטן, (יד) אונד רערעטע זיא אַן נאַך דעם ראַטהע דער יינגלינגע, מיט דען וואָרטען: מיין פאַטער האַט אייער יאָך ערשווערט, אונד איך וויל עס נאָך פערגרע־סערן; מיין פאַטער האַט אייך געציכטיגעט מיט גייסעלן, אונד איך וויל עס מיט שקאָר־פיאָנען. (טו) דער קעניג גאַב אַלזאָ דעם פאָלקע קיין געהאָר; דען עס וואַר שיקונג פאָן גאָטט, אויף דאַס ער זיין וואָרט ער־פיללטע, וועלכעס ער אויס־געשפראָכען דורך אחיה דען שילוני, צו ירבעם, דעם זאָה־נע דעם נבט. (טז) אַלס נון
גאַנץ ישראל זאַה, דאַס דער קעניג איהנען קיין געהאָר גאַב, זאָ ערוויעדערטע דאַז פאָלק

דעם

רש"י

(טו) כי היתה נסבה וגו' למען הקים ה' את דברו. כמו שמפורש (במלכים א' י"א) להסיר ממנו י' השבטים וליתן לירבעם וזהו לא יסור שבט מיהודה (בראשית מ"ט) לא ירד ממלכותו עד כי יבא שלה פתרון עד כי יבא יהודה שילה להמליך שם רחבעם ושם לו יקהת עמים להמליכו ושם נחלקה המלכות ואבד מלכות של עשרת השבטים ושכם עיר קטנה סמוכה לשילה כדכתיב (סוף שופטים) הנה חג לה' בשילה מימים ימימה במסלה העולה מבית אל שכמה וכתיב בירמי' משכם ומשילה ולכבוד משכן שילה נאספים לשכם שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה וכשנאספים

באור

(יג) ויענם המלך קשה, מצאנו קשה תואר למענה כמו או מה יענך אביך קשה (ש"א כ' י') והיפוכו מַעֲנֶה־רך ישיב חמה (משלי ט"ו א'). (יד) הכביד, לפני' הרד"ק היה כתוב אַכְבִּיד תמור אבי הכביד כמו שהביא בעל מנחת שי נוסח זה, ולזה פירש רד"ק כאני אכביד את עלכם ועוד אוסיף עליו, או שהיה כתוב לפניו מלת אבי, (כמו שיש לכוון יותר בדבריו) רק שנאמר אחריו אכביד תמור הכביד ועפי"ז נחסר רק כ"ף הדמיון לפני אבי וכמו שנכתב כאבי אכביד את עלכם וכו', או שיש לומר כי בא האל"ף תמור ה"א במקור, ושיעורו הַכְבֵּד, דוגמת אַבְרֵךְ (בראשית מ"א מ"ג) אַשְׁכֵּם (ירמיה כ"ה ג') תמור הַבְרֵךְ, הַשְׁכֵּם, ופירוש הכתוב, אבי חשב על הַכְבִּיד עלכם ואני אוסיף עוד עליו. ועפי"ז מכוון יותר מלת ואני. ואני חפשתי בספרי תנ"ך נושנים ובכלם הגירסא הכביד כמו שהוא לפנינו. בשוטים, שבט מוסר יקרא שוט בחילוף המוצא, ונראה ספר ד"הי ימצא חילוף זה לרוב. (טו) נסבה, ובמלכים נאמר סִבָּה, והוא גם ידוע; ומה שנאמר נְסִבָּה עם שהנו"ן לסימן המשקל כמו נפתולי אלהים נפתלתי, ובעיקר הוראתה היא כמו סִבָּה או כי הנו"ן סימן הנפעל, ובא נְסִבָּה תמור נְסַבָּה בפלס נִשַּׁמָּה נִקְלָה מבינוני הנפעל,

ודוגמתו

הָעָם ׀ אֶת־הַמֶּלֶךְ ׀ לֵאמֹר מַה־
לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִיד וְלֹא־נַחֲלָה בְּבֶן־
יִשַׁי אִישׁ לְאֹהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל עַתָּה
רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִיד וַיֵּלֶךְ כָּל־יִשְׂרָאֵל
לְאֹהָלָיו׃ (יז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים
בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם
רְחַבְעָם׃ (יח) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
אֶת־הֲדֹרָם אֲשֶׁר עַל־הַמַּס
וַיִּרְגְּמוּ־בוֹ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶבֶן
וַיָּמֹת וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ
לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה לָנוּס יְרוּשָׁלִָם׃
(יט) וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִיד
עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

דעם קעניגע, אונד שפראַך: וואַס האַבען וויר פֿיר טהייל אַן דוד? וויר האַבען קיינען אַנטהייל מעהר אַם זאָהנע ישי׳ס! ישראל! יעדער פֿאָן איך ציעהע הין צו זיינעם צעלטע, דאַן זאָלסט דוא דיין הויז בעטראַכטען דוד! — אונד זאָ גינג גאַנץ ישראל צו זיינען צעלטען. (יז) איבער דיא זאָהנע ישראל׳ס, דיא אין דען שטעדטען יהודה׳ס וואָהנטען, איבער דיזע רעגירטע רחבעם. (יח) דאַ זאַנדטע דער קעניג רחבעם דען הדרם דער איבר דען פֿראָהן־דיענסט וואַר; אַבער דיא זאָהנע ישראל׳ס ווארפֿען איהן מיט שטיינען, דאַס ער שטאַרב; וואָרויף דער קעניג רחבעם איילענדס איינען וואַגען בעשטיעג, אונד נאַך ירושלים פֿלאָה. (יט) זאָ פֿיעל ישראל אַב פֿאָם הויזע דוד׳ס ביז אויף דיעזען טאַג.

ר ש " י

בשכם אז יסור שבט מיהודה ששם המלכות נחלקה: (טז) לאהליך ישראל. מוסב על מה לנו חלק בדוד מה לעזוב אהלינו ולילך אחריו לא כן אלא לכו כל ישראל איש לאלהיו: עתה ראה ביתך דוד. מוסב על ולא נחלה בבן ישי כלומר אין לנו בו נחלה אלא בבית המקדש שבירושלים שאנו זובחים בו ולראות בו בשלש רגלים. ראה ביתך דוד אין אנו צריכין לו לילך שם יהיה לך לבדך (וכל זה לא נראה לי) אלא ראה ביתך דוד אי אפשינו לא בך ולא בבית המקדש שלך: (יח) הדרם. הוא אדונירם (מלכים א' ד') שבימי שלמה גדולתו גדולה ובימי רחבעם נשפלה גדולתו על כן נקרא הדורם: וירגמו בו בני ישראל אבן. ולפי שרחבעם לא ידע הסבה והקשר שהסבו ממנו על כן נהרג בשביל המס שקבל עליהם שלמה: (יט) ויפשעו ישראל בבית דויד. לשון מרדות דוגמת (מלכים ב') בימיו פשע מואב וגו' (משלי י"א) אח נפשע מקרית עוז (לקמן ל"א) אז תפשע לבנה:

ב א ו ר

ודוגמתו לר"ק ארם נְחִתִּים (מ"ב ו' ט') אף כי בזה נראה יותר היות שרשו נחת. (טז) מה לנו, כל המשפטים האלה הם בדרך הקריאה איש פונה לעצמו ואין לו חיבור עם רעהו. וכן תרגמתי. ומזה יובן חסרון המשך בהם, מה שאינו בכל הפרשה. ראה ביתך, הביטה נא על ביתך דוד, אם יקום או יפול. (יז) וימלוך, ממנהג ספרי הקדש הוא, להזכיר בראש המאמר ענין סתמי אשר אין לו חיבור בפעולה או ביחס אל שלאחריו, ואח"כ יסופר במאמר מיוחד (המתחיל בו"ו) את המשך לענין ההוא. והראב"ע (לפעמים גם הרד"ק) יכנה וי"ו בזה, כפ"א רפה בלשון ישמעאל ומבואר בשמי במאמר לבראשית בפסוק והארץ היתה תוהו. (יח) התאמץ, עוד אסף את כל אמצו בעזרת השרידים המעטים אשר דבקו בו ועלה במרכבתו ירושלימה. (יט) עד היום הזה, וכן הם סרים מבית דוד על

יא (א) וַיָּבֹא רְחַבְעָם יְרוּשָׁלִַם
וַיַּקְהֵל אֶת־בֵּית יְהוּדָה
וּבִנְיָמִן מֵאָה וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף בָּחוּר
עֹשֵׂה מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם־יִשְׂרָאֵל
לְהָשִׁיב אֶת־הַמַּמְלָכָה לִרְחַבְעָם׃
(ב) וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־שְׁמַעְיָהוּ
אִישׁ־הָאֱלֹהִים לֵאמֹר׃ (ג) אֱמֹר
אֶל־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ
יְהוּדָה וְאֶל כָּל־יִשְׂרָאֵל בִּיהוּדָה
וּבִנְיָמִן לֵאמֹר׃ (ד) כֹּה אָמַר יְהוָה
לֹא־תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּ עִם־
אֲחֵיכֶם שׁוּבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ כִּי
מֵאִתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּשְׁמְעוּ
אֶת־דִּבְרֵי יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ מִלֶּכֶת
אל

יא (א) אַלס רחבעם נאַך ירושלים קאַם, פֿערזאַממעלטע ער דאַז הויז יהודה אונד בנימן, הונדרט אונד אַכֿטציג טויזענד אויסערלעזענע קריעגסלייטע צום שטרייטע ווידער ישראל, אים דאַז קעניגרייך וויעדער אַן רחבעם צו ברינגען. (ב) דאַ וואַרד דאַז וואָרט דעם עוויגען צו שמעיהו, דעם מאַננע גאָטטעס וויא פֿאָלגט: (ג) שפּריך צו רחבעם, דעם זאָהנע שלמה'ס, דעם קעניגע פֿאָן יהודה, אונד צו גאַנץ ישר׳ אין יהודה אונד בנימן, פֿאָלגענדעס: (ד) זאָ שפּריכֿט דער עוויגע: ציעהעט ניכֿט אויס, אונד שטרייטעט ניכֿט מיט אייערן ברידערן, קעהרעט איין, יעדער אין זיין הויז; דען פֿאָן מיר וואַרד דיזעס בעשטיממט. אונד זיא געהאָרכֿטען דעם וואָרטע דעם עוויגען אונד קעהרטען צוריק פֿאָם צוגע וויא

רש"י

יא (א) ויקהל את בית יהודה ובנימן. שהיו בתחום יחד וגם ירושלים היתה של שניהם ובית המקדש על תחום שניהם בנוי. ובגבולים ביהושע מפרש היאך היה תחומן

באור

עת כתיבת הפרשה הזאת. ודברים יקרים על אמר עד היום וכו' תמלא בהקדמה ליהושע, לידידי מהרו"מ נ"י:

יא (א) בחור, אם שהוראתו על אנשים הרכים בשנים, שהם גבורי כח, ועצמותם מלאו עלומיהם, דוגמת גם בחור גם בתולה (דברים ל"ב כ"ה), או על המבוררים מתוך העם כמו שבע מאות איש בחור (שופטים כ' ט"ז) והענין אחד, כי המבוררים ללכת בקרב, לרוב צעירים המה. עשה מלחמה, נאמר עֹשֵׂה מלחמה ביחיד, מפני שהוא תואר לבחור, ובחור נאמר ביחיד אף כי רבים המה, כמשפט השמות אחרי המספרים. (ג) ביהודה, ר"ל היושבים ביהודה ובבנימן, ובמלכים (י"ב כ"ג) הוא אומר ואל כל בית יהודה ובנימן ויתר העם, הכוונה על יתר העם משאר השבטים אשר ישבו ביהודה ובבנימן, ואלף זה הוא אשר נספחו במלין קצרות ומגוררות: אל כל ישראל (הנמצאים) ביהודה ובבנימן. (ד) נהיה, הוראת היה בנפעל, על ענין המתהוה באמצעות אחר, ופה היו"ד בקמץ מפני היותו זמן העבר, ובמלכים נִהְיֶה בסגול והוא זמן הבינוני, והעבר יותר מכוון הוא בגזרות הקב"ה הלופה עד סוף כל הדורות ויגזור על עתידותיהם בטרם תצמחנה. מלכת אל ירבעם, הכוונה מלכת על ירבעם להלחם אתו, ובמלכים נאמר וישובו ללכת כדבר ה', הכוונה כי שמעו את דבר

אֶל־יָרָבְעָם׃ (ה) וַיֵּשֶׁב רְחַבְעָם
בִּירוּשָׁלָ͏ִם וַיִּבֶן עָרִים לְמָצוֹר
בִּיהוּדָה׃ (ו) וַיִּבֶן אֶת־בֵּית־לֶחֶם
וְאֶת־עֵיטָם וְאֶת־תְּקוֹעַ׃ (ז) וְאֶת־
בֵּית־צוּר וְאֶת־שׂוֹכוֹ וְאֶת־עֲדֻלָּם׃
(ח) וְאֶת־גַּת וְאֶת־מָרֵשָׁה וְאֶת־

זיף

דער ירבעם. (ה) רחבעם בליעב
אַלזאָ צו ירושלים, אונד בויע־
טע שטעדטע צו פֿעסטונגען
אין יהודה. (ו) ער בויעטע
בית לחם אונד עיטם אונד
תקוע; (ז) אונד בית צור, שוכו
אונד עדלם; (ח) גת, מרשה

אונד

רש"י

יחד וגם רבותינו אמרו רצועה יוצאה מחלק בנימן ונכנסת בחלקו של יהודה ועליה מזבח בנוי לכך לא היו יכולין להפרד זה מזה וגם כתיב בסמוך עם אחיכם והלא אחיכם בני איש אחד: (ה) ויבן ערים למצור. ערים קטנים בנה וסבב כל סביבותיה מים משום חוזק וזה מצור כדאמרינן (בישעי' ל"ז) אני קרתי ושתיתי מים ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור ועתה הולך

לכך

באור

ה' וישובו הביתה, ומלת ללכת שם ביאר סופרנו במ"ס תמור הלמ"ד וכוונו על ירבעם. והנה מכתיב זה (והוא במ"א י"ב כ"ד) יפסיק שוי שני הספרים, כי בס' מלכים האריך עם ספורי ירבעם (כי אין להם ענין בספרנו, שהוא בעיקרו דברי הימים למלכי יהודה), ובספרנו יאריך בסיפורי רחבעם ובמלחמת שישק יאריך יותר מבמלכים (רק תועבות יהודה הגדולים ישמיט סופרנו מטעם הידוע) ויודיענו נבואת שמעיה, ותשובת רחבעם לאלהים, ובפרשה ט"ו במ"א וי"ג בספרנו יפגשו שני הסיפורים יחד במלכות אביה בן רחבעם על יהודה. (ה) למצור, לחזק ולאבטח המדינה נגד שכניהם, והנה הערים האלה רובם כולם היו בנגב יהודה, ולא נעשו א"כ למבצר ולמחסה נגד שאר שבטי ישראל, כי הם היו כלם מצפון ליהודה ובנימן וזולתי שמעון שהיתה נחלתו בתוך נחלת יהודה וכן דן שכן קרוב לו, ושניהם דבקו במלכות דוד והחזיקו עריהם לטובתו כמו שתמצא בתוך הערים האלה עיטם אחוזת שמעון ואילון וצרעה מנחלת דן), ונראה כי חזק רחבעם את הערים למבטח נגד מואב ואדום ומצרים ופלשתים, אשר היה ירא מפניהם, כי יאספו עליו בעת הזאת, בראותם כי אזלת יד וכי פשעו בו רוב שבטי ישראל, אך מצבריו נגד ירבעם בבנימן היו, עיין סוף פסוק י'. (ו) בית לחם, היא בית לחם יהודה הנקרא גם אפרתה (רות ד' י"א) או בית לחם אפרתה (מיכה ה' א'). ואין להחליף בית לחם זה עם בית לחם אשר בזבולן (יהושע י"ט ט"ו). עיטם, כבר נזכרו למעלה בוני העיר הזאת (דה"א ד' ג') והיא היתה בנחלת יהודה, ובאחרית הימים בנו אותה בני שמעון, שכן נאמר (שם שם ל"ב) על בני שמעון: וחצריהם עיטם. תקוע, עיר היושבת בהר בפאת נגב מתחת לירושלים ובנתה בשבט יהודה מן אשחור (שם ב' כ"ד), ויודע לנו עוד שם העיר הזה ממעשה האשה התקועית (ש"ב י"ד ב'), גם היתה מולדת עמוס הנביא כמפורש בראש נבואותיו. (ז) בית צור, עיר בנחלת יהודה בתוך ערי ההר (יהושע ט"ו נ"ח). שוכו, שני ערים נזכרו בשם זה בנחלת יהודה (יהושע ט"ו ל"ה ומ"ח) האחת בשפלה והשנית בהר, ונראה כי הכוונה בספרנו על הראשונה, כי נזכרו שם ביהושע בחברתה עֲדֻלָּם, וכן נאמר פה אחריה עדלם, ולמעלה דה"א י"א ט"ו תמצא ביאור המקום הזה והמערה אשר בו, ונאמר ביהושע בין ערי השפלה לנוכח שוכו הנזכר מקודם. (ח) גת, נראה שהוא גת פלשתים, יען כי לקח דוד את גת ובנותיה מיד פלשתים (דה"א י"ח א') וגת זה סמוך היה לעדלם ולשאר הערים הנזכרים בזה, או גת רמון (יהושע י"ט מ"ה) עיר הלוים בנחלת דן הסמוך ליהודה מצאת קדמה, וכן היתה אילון הנזכרת בתוך הערים שלפנינו, בנחלת דן בתוך ערי הלוים

(שם

וָזִיף: (ט) וְאֶת־אֲדוֹרַיִם וְאֶת־לָכִישׁ
וְאֶת־עֲזֵקָה: (י) וְאֶת־צָרְעָה וְאֶת־
אַיָּלוֹן וְאֶת־חֶבְרוֹן אֲשֶׁר בִּיהוּדָה
וּבְבִנְיָמִן עָרֵי מְצוּרוֹת: (יא) וַיְחַזֵּק
אֶת־הַמְּצוּרוֹת וַיִּתֵּן בָּהֶם נְגִידִים
וְאֹצְרוֹת מַאֲכָל וְשֶׁמֶן וָיָיִן:
(יב) וּבְכָל־עִיר וָעִיר צִנּוֹת וּרְמָחִים
וַיְחַזְּקֵם לְהַרְבֵּה מְאֹד וַיְהִי־לוֹ
יְהוּדָה וּבִנְיָמִן: (יג) וְהַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם אֲשֶׁר בְּכָל־יִשְׂרָאֵל
הִתְיַצְּבוּ עָלָיו מִכָּל־גְּבוּלָם:
(יד) כִּי־עָזְבוּ הַלְוִיִּם אֶת־מִגְרְשֵׁיהֶם
וַאֲחֻזָּתָם וַיֵּלְכוּ לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלִָם
כי

אונד זיף; (ט) אדורים, לכיש
אונד עזקה; (י) צרעה, אילון
אונד חברון, פֿיר יהודה אונד
בנימן אַלס פֿעסטונגספלעט=
צע. (יא) ער בעפֿעסטיגטע
דיאזעלבען אונד לעגטע היניין
בעפֿעהלסהאַבער אונד פֿאָר=
רעטהע פֿאָן שפייזען, אֶהל
אונד וויין. (יב) אין יערע
שטאַדט גאַב ער פֿאַנצער אונד
שפעערע, אונד בעפֿעסטיגטע
זיא זעהר; איהם געהערטע
אַלזאָ יהודה אונד בנימן.
(יג) דיא פריעסטער אונד דיא
לוים דיא אין גאַנץ ישראל וואַ=
רען, טראַטען צו איהם איבער
אויס דעם גאַנצען לאַנדע.
(יד) דיא לוים פֿערליעסען איה=
רע בעצירקע אונד איהר איי=
גענטהום, אונד צאָגען נאַך
יהודה אונד נאַך ירושלים; דאַ
ירבעם

רש"י

לבך כי פשעו בו ישראל: (יא) ויתן בהן נגידים. שרים ושליטים לשמור הערים והכרכים: ואוצרות מאכל ושמן ויין. לפי שיהא להם מאכל מזומן אם יעלו בית ישראל למצור: (יד) כי
עזבו

באור

(שם כ"א כ"ד). מרשה, עיר יהודה בתוך השפלה (יהושע ט"ו מ"ד). זיף, עיר בהר יהודה (שם שם נ"ה). (ט) אדורים, אם היא אדר הנזכ' ביהושע ט"ו ג' בגבול יהוד', או בחילוף המול' עֲדִיתַיִם בשפל' בנחל' יהודה (שם שם ל"ו) כי דטלנר"ת יתחלפו. לכיש, במישור יהודה (שם שם ל"ט). **עזקה**, גם זה שם (שם שם ל"ה). (י) צרעה, עיר בשפלה בנחלת יהודה (שם שם ל"ג). חברון, ידוע הוא מקברות האבות וממלכות דוד על יהודה. ובבנימן, על הכלל הוא אומר כן, כי אין אחת בכל הערים האלה אשר לבנימן תחשב (ראה יהושע י"ח כ"א עד סוף הפרשה) רק מפני שנקרא רחבעם מלך על יהודה ובנימן, לזה נקראו גם הבצורות על שם ממלכת יהודה ובנימן, כי תכליתם לחזקת כל הממלכה כלה. ולולא הנגינה הייתי אומר, כי ובבנימן למטה יחשב, וכמו שאמר בפסוק ה' ויבן ערים למצור ביהודה (למבטח נגד שאר העמים) כן הוא מזכיר עתה את מגבלי בנימן, ואומר דרך כלל: ובבנימן ערי מצורות, ר"ל וכן בנה או החזיק בבנימן ערי מבצר (נגד אפרים ושאר שבטי ישראל). ולא הזכירם בפרט, אם שלא היו חשובות בבצורתם ותקפם כמצורות יהודה, או שלא הפליא רחבעם לעשות בהם חדשות, כי בצורות ומוחזקות היו מקדם מעת מלחמת בנימן עם כל ישראל המסופרת בסוף ספר שופטים. (יא) ויחזק, מלבד בנותו אותם בשלימותם או בקצותם הוסיף להם גם חוזק ואומץ בכל כחו, ויתן בהם נגידים וגו'. (יב) **להרבה**, הלמ"ד נוסף כמו בכל יין להרבה (נחמי' ה' י"ח), ומצאנו שאר יקשים בס"פק

כִּי־הִזְנִיחָם יָרָבְעָם וּבָנָיו מִכַּהֵן
לַיהוָה׃ (טו) וַיַּעֲמֶד־לוֹ כֹּהֲנִים
לַבָּמוֹת וְלַשְּׂעִירִים וְלָעֲגָלִים
אֲשֶׁר עָשָׂה׃ (טז) וְאַחֲרֵיהֶם מִכֹּל
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הַנֹּתְנִים אֶת־
לְבָבָם לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בָּאוּ יְרוּשָׁלַםִ לִזְבּוֹחַ
לַיהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם׃ (יז) וַיְחַזְּקוּ
אֶת־מַלְכוּת יְהוּדָה וַיְאַמְּצוּ אֶת־
רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה לְשָׁנִים שָׁלוֹשׁ
כִּי הָלְכוּ בְּדֶרֶךְ דָּוִיד וּשְׁלֹמֹה
לְשָׁנִים שָׁלוֹשׁ׃ (יח) וַיִּקַּח־לוֹ
רְחַבְעָם אִשָּׁה אֶת־מָחֲלַת בַּן־
יְרִימוֹת בֶּן־דָּוִיד אֲבִיהַיִל בַּת־
אֱלִיאָב בֶּן־יִשָׁי׃ (יט) וַתֵּלֶד לוֹ

בת קרי   בנים

ירבעם אונד זיינע זאֶהנע זיא
פאָם פריעסטערטהום ביים
עוויגען פערשטיעסען. (טו) ער
אַבער בעשטיממטע פריע-
סטער פיר דיא האֶהען, פיר דיא
וואַלדטייפעל, אונד פיר דיא
קעלבער, דיא ער בערייטעט
האַטטע. (טז) נאַך איהנען (דען
לוים) צאָגן אוים אַללען שטעמ-
מען ישרא׳ם נאַך ירושלים, יענע
דערן הערץ זיך ניינטע, דען עווי-
גען דען גאָטט ישרא׳ם צו זוכען,
אום דעם עוויגען ראַזעלבסט צו
אָפפערן, דעם גאָטט איהרער
פאֶטער. (יז) זיא פערשטערק-
טען דאַז קעניגרייך יהודה׳ס
אונד בעפעסטיגטען זאָ דען
רחבעם, דען זאָהן שלמה׳ס
דורך דרייא יאַהרע; דען זיא
וואַנדעלטען אים וועגע דוד׳ס
אונד שלמה׳ס דרייא יאַהרע
הינדורך. (יח) רחבעם נאַהם
זיך צום וויבע מהלת, דיא
טאָכטער דעם ירימות, דעם
זאָהנעם פאָן דוד, אונד
אביחיל, דיא טאָכטער דעם אליאב דעם זאָהנעם פאָן ישי. (יט) איינע פאָן איהנען געבאַר
איהם

רש"י

עזבו הלוים את מגרשיהם. שבכל ארץ עשרת שבטים: כי הזניחם ירבעם. הזניחם מלעבוד ולכהן לה׳: (טו) כהנים לבמות. כלומר למה הזניח ירבעם הכהנים והלוים לפי שהעמיד כהנים כומרים לשעירים: (טז) ואחריהם. של לוים וכהנים: (יח) אביהיל בת אליאב. כמו ואביחיל דוגמא ככבש אלוף (ירמיה י"א) וזה שטעה שמואל הרואה כשהעביר ישי את אליאב לפני שמואל ואמר (שמואל א׳ י"ז) אך נגד ה׳ משיחו זה שהקב"ה עתיד לומר קום נא משחהו

באור

שיבאו באות נוסף לפניהם כמו תוך בְּתוֹך, טֶרֶם בְּטֶרֶם וכדומה. (יד) הזניחם, כבר כתבתי כי זנח מורה על עזיבת שום דבר במאון ובקלס, ובהפעיל על השלכת שום ענין מעל פניו בבוז ובגועל נפש עיין דה"א כ"ח ט׳. (טו) ולשעירים, וי"ו ולשעירים הוא לביאור הקודם, כמו ולבקר לבקר (דה"א ט׳ כ"ז) ותרגומו (חוכר לווטר); ובענין השעירים עיין פתרון המלות להרב מהרמ"ל בויקרא י"ז ז׳. ואחריהם, אחרי הכהנים והלוים אשר התילכו על רחבעם מכל גבול ישראל, באו גם אנשים מכל השבטים לזבוח בירושלים. (יז) לשנים שלש, כי בשנה הבאה אחריהם עזב הוא וכל ישראל עמו את תורת ה׳ (להלן י"ב א׳), ולכן בשנה החמישית עלה עליהם שישק מלך מצרים (שם שם ב׳). (יט) ותלד לו, אחת מהן.

בָּנִים אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־שְׁמַרְיָה וְאֶת־זָהַם׃ (כ) וְאַחֲרֶיהָ לָקַח אֶת־מַעֲכָה בַּת־אַבְשָׁלוֹם וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אֲבִיָּה וְאֶת־עַתַּי וְאֶת־זִיזָא וְאֶת־שְׁלֹמִית׃ (כא) וַיֶּאֱהַב רְחַבְעָם אֶת־מַעֲכָה בַת־אַבְשָׁלוֹם מִכָּל־נָשָׁיו וּפִילַגְשָׁיו כִּי נָשִׁים שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה נָשָׂא וּפִילַגְשִׁים שִׁשִּׁים וַיּוֹלֶד עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה בָּנִים וְשִׁשִּׁים בָּנוֹת׃ (כב) וַיַּעֲמֵד לָרֹאשׁ רְחַבְעָם אֶת־אֲבִיָּה בֶן־מַעֲכָה לְנָגִיד בְּאֶחָיו כִּי לְהַמְלִיכוֹ׃ (כג) וַיָּבֶן וַיִּפְרֹץ מִכָּל־בָּנָיו לְכָל־אַרְצוֹת יְהוּדָה וּבִנְיָמִן לְכֹל עָרֵי

המצרות

איהם זאֶהנע: דען יעוש, דען שמריה, אונד דען זהם. (כ) נאַך איהר נאַהם ער מעכה, דיא טאָלטער דעם אבשלום; דיע־זע געבאַהר איהם דען אביה, דען עתי, דען זיזא אונד שלמית. (כא) רחבעם ליעבטע מעכה, דיא טאָלטער דעם אבשלום, מעהר אַלס אַללע זיינע ווייבער אונד קעבסוויי־בער; דען ער האַטטע אַלט־צעהן ווייבער אונד זעלצינג קעבסווייבער, אונד צייגטע אַלט אונד צוואַנציג זאֶהנע אונד זעלצינג טעלטער. (כב) רחבעם בעשטיממטע צום אָבערסטען דען אביה, זאָהן דער מעכה, צום פירשטען אונטער זיינען ברידערן, דען ער וואָללטע איהן צום קעניגע מאַלען. (כג) ער האַטטע איינ־זיכט אונד פערטהיילטע זיינע זאֶהנע אין אַללע לענדער יהודה'ס אונד בנימן'ס אין אַל־

ר ש״ י

כי הוא זה וטעה בו שמואל שראה בתו של אליאב אשת רחבעם מלכה ועל זה הדבר נענש שמואל כי כששאל לו שאול איה בית הרואה (שם א' ט') ויאמר שמואל אנכי הרואה שלא ענהו דרך ענוה לומר מה תרבה אמר לו הקב"ה חייך אתה עתיד לראות ולא תדע מה תראה כי טעה באליאב ובתו המלכה: (כב) לנגיד באחיו. כדי להמליכו: (כג) ויפרץ. פיזר בניו לכל ארצות יהודה דוגמא (דה"א ד') ובית אבותיהם פרצו לרוב:

נכנעו

באור

(כ) מעכה בת אבישלום, ר"ל בת בתו של אבשלום, ובתו ההיא נקראה תמר (ש"ב י"ד כ"ז) ובעלה של תמר המוליד את מעכה, הי' אוריאל מן גבעה ככתוב להלן (י"ג ב') רק שרצה ליחסה פה מזרע המלוכה. (כב) לראש, בראש כל בניו, ואינו מחובר לרחבעם כי הלמ"ד בקמץ. לנגיד, ר"ל ויהי לנגיד באחיו. כי להמליכו, ר"ל כי היתה מגמת נפשו להמליכו אחריו, ולכן עשהו לנגיד באחיו בעודו בחיים, ולמ"ד להמליכו מורה על תכלית המעשים הנזכרים מקודם. (כג) ויבן, רחבעם חקר והתבונן על ענינים מועילים לממלכת אביה ועל המזיקים לה, ומלבד שהיתה העמדתו לראש ולנגיד לתועלת המלכתו, רחק גם כל נזק, ויפרוץ מכל בניו לארצות יהודה נערים הבלורות, למען ישבו שם בין דלתים ובריח בחגוי סלע או בערבה על קצה הגבול, יפקדו וימשלו באות נפשם על המדבר ועל אנשי הצבא, ולא יהי' להם דבר עם קרית המלוכה ועם

אים

הַמְּצֻרוֹת וַיִּתֵּן לָהֶם הַמָּזוֹן לָרֹב
וַיִּשְׁאַל הֲמוֹן נָשִׁים׃

יב (א) וַיְהִי כְּהָכִין מַלְכוּת רְחַבְעָם
וּכְחֶזְקָתוֹ עָזַב אֶת־תּוֹרַת
יְהוָה וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ׃ (ג) וַיְהִי
בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
עָלָה שִׁישַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עַל־
יְרוּשָׁלִָם כִּי מָעֲלוּ בַּיהוָה׃ (ג) בְּאֶלֶף
וּמָאתַיִם רֶכֶב וּבְשִׁשִּׁים אֶלֶף
פָּרָשִׁים וְאֵין מִסְפָּר לָעָם אֲשֶׁר־
בָּאוּ עִמּוֹ מִמִּצְרַיִם לוּבִים סֻכִּיִּים
וכושים

לע בעפֿעסטיגטען שטעדטע,
נאָך איהנען שפייזע אין
מעננע, אונד פֿערשאַפֿטע
איהנען איינע מעננע וויבער.
יב (א) אַלס דאַז רייך
רחבעם'ס געגרינ-
דעט וואַר, אונד ער זיך בע-
פֿעסטיגעט האַטטע, פֿערליעס
ער דיא לעהרע דעם עוויגען,
אונד גאַנץ ישראל מיט איהם.
(ג) אים פֿינפֿטען יאַהרע דעם
קאָניגס רחבעם, צאָג שישק,
דער קאָניג פֿאָן מצרים,
העראַן ווידער ירושלים, וויל
זיא זיך פֿערגאַנגען האַטטען
אַן דעם עוויגען. (ג) מיט
טויזענד אונד צוויא הונדערט
קריעגסוואַגען אונד זעכציג
טויזענד רייטערן; אונד צאַהל-
לאָז וואַר דאַז פֿאָלק, וועלכעס מיט איהם קאַם איס מצרים, דיא לובים, סכיים
אונד

באור

איש ישראל ביהודה ובבנימן. ויתן, נתן להם גם מזון לרוב והשיא להם נשים, לבלתי היות להם מחסור כל דבר. וכל אלה עשה רחבעם למען הרחיק מהם שלשה דברים הגורמים לרוב כל דבר פשע וכל מרד, והם הבטלה והמחסור והתאוה. וישאל המון נשים, כתב הרד"ק לבניו, כדי להרבות זרעו.

יב (א) כהכין, כאשר הכין רחבעם מעט מעט את מלכותו והחזיקה, כן עזב אחת אחת את תורת ה', וישמן ישורון ויבעט. (ג) באלף ומאתים, המון רכב כזה נפלא הוא לעינינו, ומאחר כי דברתי מזה בהקדמתי בחלק הצורה אין צורך להכפיל הדברים. אך מדי דברי בזה אעירך על ענין חדש אחד, אשר גלה זה שנתים ימים החוקר הגדול בחרטמי קדם, שאמפאָליאָן מארץ צרפת, כי במסעיו בארץ מצרים מצא בחרבות העיר נוא אמון (טהעבען) צורת המלך שישק חקוקה עלי אבן, ובידיו חבלים ומיתרים למשוך אחריו את המלכים הנכנעים תחת ידו, והמלכים האלה גם הם עומדים בתבנית פניהם ולפניהם מגנים ושלטים אשר עליהם נרשמו במכתב החרטמים שמות ארצותיהם ובדומה, והנה בין צורות המלכים האלה נמצא גם אחד יפה מראה וגבה עינים, ועל שלטו כתוב: מלך יהודה. ותחת זה: ארץ הרים. ומעתה אין ספק כפי ספורי מלכים וד"הי היות הכוונה בזה על רחבעם מלך יהודה, ומה מאוד ישמח לבנו לראות כי ספוני טמוני חול ושוממות אדמת עפר יקיצו להצדיק את אמתת ספרי הקדש נגד צעקת המחרפים הדוברים עתק עליהם; אך לא יפלא בעיניך כי לא נזכר מאומה בס"הק כי הוליך שישק את רחבעם בשבי, כי באמת אין הכרח לזה, ובאשר עשו הרומיים להוליך לפני גבוריהם את צורת המלכים הנכנעים אם לא גם עצם המלכים בשביה, כן יתכן גם בשישק אשר לקח את שלטי הזהב, והעתיק מהם את צורת המלך החקוקה עליהם כמשפט שאר גויי קדם, אף אמנם כי לא הביא את רחבעם בגולה. סֻכִּיִּים, מפני היות בארצם העיר סכות אשר שמה נסעו בני ישראל מרעמסס בצאתם ממצרים (שמות י"ב ל"ז) והעיר הזאת בנגב רעמסס היא וכן ארץ שוכני המערות, ואולי גם שם הצליל

וְכוּשִׁים׃ (ד) וַיִּלְכֹּד אֶת־עָרֵי
הַמְּצֻרוֹת אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיָּבֹא עַד־
יְרוּשָׁלִָם׃ (ה) וּשְׁמַעְיָה הַנָּבִיא בָּא
אֶל־רְחַבְעָם וְשָׂרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־
נֶאֶסְפוּ אֶל־יְרוּשָׁלִַם מִפְּנֵי שִׁישָׁק
וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם
עֲזַבְתֶּם אֹתִי וְאַף־אֲנִי עָזַבְתִּי
אֶתְכֶם בְּיַד־שִׁישָׁק׃ (ו) וַיִּכָּנְעוּ
שָׂרֵי־יִשְׂרָאֵל וְהַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ
צַדִּיק ׀ יְהוָה׃ (ז) וּבִרְאוֹת יְהוָה
כִּי נִכְנָעוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־
שְׁמַעְיָה ׀ לֵאמֹר נִכְנְעוּ לֹא
אַשְׁחִיתֵם וְנָתַתִּי לָהֶם כִּמְעַט
לִפְלֵיטָה וְלֹא־תִתַּךְ חֲמָתִי
בִּירוּשָׁלִַם בְּיַד־שִׁישָׁק׃ (ח) כִּי יִהְיוּ־

לו

אונד כושים. (ד) ער נאַהם
דיא בעפֿעסטיגטען שטעדטע
איין, דיא יהודה געהערטען,
אונד קאַם ביז ירושלים.
(ה) דאַ קאַם שמעיה דער
פראָפֿעט, צו רחבעם אונד
צו דען אָבערסטען פֿאָן יהודה,
דיא זיך פֿערזאַממעלט נאַך
ירושלים אום פֿורכֿט פֿאָר
שישק, אונד שפראַך צו איה־
נען: אַלזאָ שפריכֿט
דער עוויגע: איהר
האַבט מיך פֿערלאַס־
סען, דאַרום האַבע
איך אייך איבערלאַס־
סען דער האַנד דעם
שישק. (ו) דאַ דעמיטהיג־
טען זיך דיא אָבערסטען פֿאָן
ישראל אונד דער קאֶניג,
אונד שפראַכֿען: גערעכֿט
איזט דער עוויגע!
(ז) אַלס נון דער עוויגע זאַה,
דאַס זיא זיך דעמיטהיגטען;
דאַ וואַרד דאַז וואָרט דעם
עוויגען דעם שמעיה וויא
פֿאָלגט: זיא האַבען זיך
געדעמיטהיגעט דאַרום וויל איך זיא ניכֿט פֿערדערבען, אונד
וויל איהנען באַלד עררעטטונג שאַפֿפֿען, אונד מיין צאָרן זאָלל
זיך ניכֿט ערגיעסען איבער ירושלים דורך שישק. (ח) דאָך זאָללען
זיא

רש״י

יב (ז) נכנעו לא אשחיתם. דוגמא למטה עודנו הארץ לפנינו כי דרשנו ה' אלהינו דרשנו וגו'. כן דרך הפסוק כשמפסיק בנתים כופל עוד התיבה לאומרה דוגמא (במדבר י') והיה כי תלך עמנו והיה הטוב וגו': (ח) כי יהיו לו לעבדים. לשישק ולשאר אומות כמפורש: וידעו

באור

סִכּוּת (עמוס ה' כ"ו) מזה הוא. וכושים, עם ידוע השוכן אצל מצרים נגבה וימה ומולדת מצרים וכוש מן אב אחד היא והוא חם ככתוב (בראשית י' ו') ובני חם כוש ומצרים וגו'. (ה) ושמעיה, נזכר למעלה י"א ב': (ו) ויכנעו, השפילו את עצמם, ובא הנפעל תמור ההתפעל כמו השמר, הזהר, וכדומה, והוראת כנע ידוע, וגם בן חם נקרא בשם כנען על שם קללתו להיות נכנע לאחיו ועבד עבדים למו (בראשית ט' כ"ה). (ז) תתך, נתך מורה בלשוננו על נזילת המים כמו ויתכו כמים שאגותי (איוב ג' כ"ד) וכן על מיני נחושת אשר נמסו כאש ויהיו לנוזלים (יחזקאל כ"ב כ'), ונקרא על שם זה בלשון חז"ל בשם מַתֶּכֶת, ויושאל פעל נתך גם

על

לוֹ לַעֲבָדִים וְיֵדְעוּ עֲבוֹדָתִי וַעֲבוֹדַת
מַמְלְכוֹת הָאֲרָצוֹת׃ (ט) וַיַּעַל
שִׁישַׁק מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עַל־יְרוּשָׁלַםִ
וַיִּקַּח אֶת־אֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה
וְאֶת־אֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶת־
הַכֹּל לָקָח וַיִּקַּח אֶת־מָגִנֵּי הַזָּהָב
אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה׃ (י) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ
רְחַבְעָם תַּחְתֵּיהֶם מָגִנֵּי נְחֹשֶׁת
וְהִפְקִיד עַל־יַד שָׂרֵי הָרָצִים
הַשֹּׁמְרִים פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ (יא) וַיְהִי
מִדֵּי־בוֹא הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה בָּאוּ
הָרָצִים וּנְשָׂאוּם וֶהֱשִׁבוּם אֶל־
תָּא הָרָצִים׃ (יב) וּבְהִכָּנְעוֹ שָׁב

ממנו

זיא איהם דיענסטבאַר
ווערדען, דאַמיט זיא
ערקעננען, וואַס עס
זייא, מיר דיענען,
אָדער דען קאֶניגריי־
כען דער לאֶנדער
אונטערטהאַן זיין.
(ט) אונד שישק דער קאֶניג
פֿאָן מצרים, צאָג העראַן ווי־
דער ירושלים נאַהם דיא שעט־
צע דעם הויזעס דעם עוויגען
אונד דיא שעטצע דעם קאֶ־
ניגס־הויזעס, אַללעס נאַהם
ער, אויך דיא גאָלדענען שיל־
דע, וועלכע שלמה געמאַכט
האַטטע. (י) אונד דער קאֶ־
ניג רחבעם מאַכטע אַן דע־
רען שטעללע קופּפֿערנע שיל־
דע, אונד פֿערטרויעטע זיא
דער האַנד דער אָבערסטען
דער לייפֿער, וועלכע דיא
טהירען דעם קאֶניגס־הויזעס
בעוואַכטען. (יא) אונד זאָ אָפֿט דער קאֶניג אינס הויז דעם עוויגען קאַם, קאַמען
דיא לייפֿער אונד טרוגען זיא הין, אונד בראַכטען זיא ווידער צורק אין דאַז געמאַך
דער לייפֿער. (יב) דאַ ער זיך אַבער דעמיטהיגטע, וואַנדטע זיך פֿאָן איהם דער

צאָרן

רש"י

עבודתי. כשישובו לא יהיה עליהם שום מושל ממלכי אומות אבל כשתשובו מאחרי תורתי תדעו
עבודת מלכי הארצות ותעבדו להם: (י) והפקיד על יד שרי הרצים. לקח המגיני' מבית יער הלבנון
והפקידם לשרי הרצים ואח"כ הטיבם אל תא הרצים חדר הרצים כלומר אל מקומם. ענין אחר
מפי מורי לפי שהיה דואג ממלך מצרים וממלך ישראל היו נושאין אותן לפניו: (יב) ובהכנעו

שב

באור

על כליון חרון השוטף על אנשי זדון, ועל נהרות אש חרון ה' וחמתו, ומזה הנה אפי וחמתי
נתכת על המקום הזה ובערה ולא תכבה (ירמיה ז' כ') וכן ההך בכתוב שלפנינו. (ח) וידעו,
ויכירו להבדיל בין עבודתי הקלה אשר היתה להם למשא, ובין עבודת שאר ממלכות הארץ
אשר תכבד מחול ימים ונפש ובשר תכלה. (יא) בית ה', שיעורו לבית ה', ובחסרון הלמ"ד
במשפט פועלי ההליכה והביאה. תא, חדר מיוחד למשמר יקרא תא וברבויו תאים (יחזקאל מ'
ז') או תאות (שם שם י"ב) ושרשו, הוא לדעתי אתא הארמי, הנמצא גם לפעמים בספרי הקדש
(ישעיה כ"א י"ב, דברים ל"ג כ"א ובדומה), ובנפילת האל"ף כערך אותיות הנחים נקרא חדר
הנועד לביאה מיוחדת תא, וקצת חכמי' אומרי' היות שרשו תיה הערבי, המור' על דירה ומשכן. והנה
רחבעם עשה כל זה לתפארת המלוכה, ואולי גם מיראתו מפני מרד כמ"ש הרד"ק במלכים.

ולא

מִמֶּנּוּ אַף־יְהוָה וְלֹא לְהַשְׁחִית
לְכָלָה וְגַם בִּיהוּדָה הָיָה דְּבָרִים
טוֹבִים׃ (יג) וַיִּתְחַזֵּק הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
בִּירוּשָׁלִַם וַיִּמְלֹךְ כִּי בֶן־אַרְבָּעִים
וְאַחַת שָׁנָה רְחַבְעָם בְּמָלְכוֹ וּשְׁבַע
עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם הָעִיר
אֲשֶׁר־בָּחַר יְהוָה לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ
שָׁם מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אִמּוֹ
נַעֲמָה הָעַמֹּנִית׃ (יד) וַיַּעַשׂ הָרָע
כִּי לֹא הֵכִין לִבּוֹ לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה׃
(טו) וְדִבְרֵי רְחַבְעָם הָרִאשֹׁנִים
וְהָאַחֲרוֹנִים הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
בְּדִבְרֵי שְׁמַעְיָה הַנָּבִיא וְעִדּוֹ הַחֹזֶה

להתיחש

צארן דעם עוויגען, דאס ער איהן ניכט פאלליג פערניכטעטע דען אויך אין יהודה געשאה נאך מאנכעס גוטע. (יג) דער קאניג רחבעם בעפעסטיגטע זיך צו ירושלים, אונד רעגיערטע דאזעלבסט; איין אונד פירציג יאהרע וואר רחבעם אלט אלס ער קאניג ווארדע, אונד זיעבענצעהן יאהרע רעגיערטע ער צו ירושלים. דער שטאדט, וועלכע דער עוויגע ערוועהלט האט, זיינען נאמען דאהין צו זעטצען, אוים אללען שטעממען ישראל'ס. דער נאמע זיינער מוטטער וואר נעמה, דיא עמנית. (יד) ער פעראיבטע באזעס, דען ער נייגטע ניכט זיין הערץ, דען עוויגען צו זוכען. (טו) דיא געשיכטע דעס רחבעם פאן אנפאנג ביז צו ענדע, איזט פערציכנעט אין דער געשיכטע שמעיה, דעם פראפעטען, אונד עדו, דעם זעהערס,

נאך

רש"י

שב ממנו חרון אף ה'. היה לו לומר למעלה מיד כשאמר ויעל שישק וגומר אלא שהפסיק בינתים לצורך ויעש תחתיהן מגיני נחשת: (יג) ויתחזק המלך רחבעם. ומפרש למה שהרי כשהומלך תחלה היה בן מ"א לפיכך היה בו כח וחוזק להתחזק מעצמו כי היה בן שנה כשמת דוד שהרי שלמה מלך מ' שנה ושלמה עדיין לא מלך כשנולד רחבעם נמצא שרחבעם היה בן מ"א כשמלך: העיר אשר בחר ה' לשים את שמו שם מכל שבטי ישראל. אלא שנתקלקלו במעשיה' כדכתיב ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את ה' וגרמו שנסתלקה שכינה מהם וכאילו קובל ומפיגין על כך: (טו) בדברי שמעיה הנביא. כל נביא ונביא היה כותב ספרו מה שהיה מתנבא והו שמעיה שאמר לעיל (ב' י"א) ולקמן (י"ג) מוכיח ויתר דברי אביה ודרכיו ודבריו כתובין במדרש הנביא עדו ספרו היה נקרא מדרש:

באור

(יב) ולא להשחית, בחסרון הפעל כמו למעלה (י"א כ"ב) ושיעורו ולא עשה מעשים להשחיתו לכלה. וגם ביהודה, שיעורו מלבד הכנעתו היה גם ביהודה דברים טובים ומעלות ישרות, אשר הסבו כי לא עזבה ה' בהם כלה ברוב חסדיו. היה, ביחיד אף כי על דברים טובים הוא מוסב, והוא פעל סתמי כרבים בספרי הקדש. (יג) כי, מלת כי נראה כמיותרת, ואינה אלא לקיצור הכתוב במלכים (י"ד כ"א) אשר נסבא עד הנה, ולקישורו עם הדברים הנאמרים, והכוונה: ויתחזק רחבעם וימלוך, ומלוכתו היתה באופן זה, בן ארבעים ואחת וכו'. (טו) בדברי שמעיה, הם המשך דברי נתן ואחיה הנזכרים במות שלמה (מעלה ט' כ"ט). ועדו החוזה,

הוא

להתיחש ומלחמות רחבעם וירבעם כל־הימים: (טז) וישכב רחבעם עם־אבתיו ויקבר בעיר דויד וימלך אביה בנו תחתיו:

יג (א) בשנת שמונה עשרה למלך ירבעם וימלך אביה על־יהודה: (ב) שלוש שנים מלך בירושלם ושם אמו מיכיהו בת־אוריאל

נאך דעם געשלעכטספערצייכניססע. אונד דיא קריעגע צווישען רחבעם אונד ירבעם דויערטען דיא גאנצע צייט הינדורך. (טז) רחבעם לעגטע זיך צו זיינען פֿאֶטערן, אונד ווארד בעגראבען אין דער שטאדט דוד'ס, אונד אביה זיין זאָהן, ווארד קאֶניג אַנשטאטט זיינער.

יג (א) אים אַכטצעהנטען רעגיערונגסיאהרע דעם קאֶנינס ירבעם, ווארד אביה קאֶניג איבער יהודה.

(ב) דרייא יאהרע רעגיערטע ער צו ירושלים; דער נאמע זיינער מוטטער וואר מיכיהו דיא

רש"י

יג (ב) שלש שנים מלך בירושלים. ולא יותר כדמוכיח במלכים ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא מלך יהודה נמצא שאפילו שלשה שנים שלמים לא מלך: מיכיהו בת אוריאל. ולמעלה (ב' י"א) קורא לה שם אחר מעכה בת אבשלום ובמלכים כתיב כמו כן מעכה בת אבשלום. מיכיהו בת אוריאל היה שמה וכאן קורא אותה כן לפי שהוא ספר היחס של

באור

הוא יעדו אשר נזכרו חזיונותיו למעלה (שם שם) והם ספר בעצמם, ואינם נחשבים לדברי הזכרונות הכתובים מיד הנביאים אך פה הכוונה על דבריו אשר כתב בספר הזכרונות במשפט נביאי הדור ועל זה הוא מוסיף אלו מלת להתיחש כמו שאבאר. להתיחש, כבר כתבתי למעלה (דה"א ד' ל"ג) היות הוראת מלת יחש על חיבור הדברים וקשרם יחד, רק שיאמר ביחוד על חיבור המשפחות ומוצאם לבית אבותם, והכוונה פה לדעתי שהם כתובים שם ביחוס פרטי ובביאור קשר כל המעשים והשתלשלות הסבות הבן היטב, או שכוון במלת להתיחש לאמור כי אין להחליף דברי עדו הנאמרים בזה, עם חזות יעדו הנזכרת למעלה (ט' כ"ט) כי אלה אינם לנבואה או למליצה, כ"א להתיחש ולכתוב קורות העתים ודברי הימים ע"פ ממשלת המלכים בסדרם והתיחסם דור אחרי דור, וזאת היתה מלאכת נביאי הדור המוטלת עליהם, כמ"ש בסוף דה"א ועפי"ז תרגמתי.

יג (א) וימלוך, במלכים מלך והוא יותר קל להבין, ואין לוי"ו כזאת גם הוראת וי"ו החיבור בזה, כ"א כסימן העבר לבד תחשב, ד"מ ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם (למעלה י"א י"ז) שיעורו מלך עליהם רחבעם וכדומה. אביה, במלכים הוא נקרא אֲבִיָּם, וכן יתחלף אָמְנָה (בראשית כ' י"ב) עם אָמְנָם (הרבה פעמים בס"הק) שָׂפָה שָׂפָם, בָּנָה בָּנָם וכדומה. (ב) מיכיהו, היא מעכה הנזכרת למעלה (י"א כ') והיא בת בתו של אבשלום אשר נקרא מעכה ע"ש אמו של אבשלום מעכה בת אכיש מלך גת וילדה את אביה במפורש שם, ולמעלה מיחסה אחרי אבשלום (וכן במלכים) כדי להודיע את תכלית רחבעם בקחתו לו תמיד נשים מיוצאי ירך דוד או משאריו הקרובים אליו, למען החזיק המלוכה בידו ולבלתי את יד לפשע ומרד, ופה מודיענו שם אביה בעלם אשר לקח לו את תמר בת אבשלם (ש"ב י"ד כ"ז) לאשה והוליד את מעכה, ושם האיש הזה הוא אוריאל מן גבעה במפורש לפנינו. ומה שנאמר מיכיהו תמור מעכה, אם שנחלף בשווי המבטא ברבים בספר הזה, או בשווי הסורלם, כי מוך ומעך יורו שניהם על השפלת שום ענין והעמיקו חמתיו, כן דעתי בפשט,

ועיין

אוּרִיאֵל מִן־גִּבְעָה וּמִלְחָמָה הָיְתָה
בֵּין אֲבִיָּה וּבֵין יָרָבְעָם׃ (ג) וַיֶּאְסֹר
אֲבִיָּה אֶת־הַמִּלְחָמָה בְּחַיִל גִּבּוֹרֵי
מִלְחָמָה אַרְבַּע־מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ
בָּחוּר וְיָרָבְעָם עָרַךְ עִמּוֹ מִלְחָמָה
בִּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ בָּחוּר
גִּבּוֹר חָיִל׃ (ד) וַיָּקָם אֲבִיָּה מֵעַל
לְהַר צְמָרַיִם אֲשֶׁר בְּהַר אֶפְרָיִם
וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּנִי יָרָבְעָם וְכָל־
יִשְׂרָאֵל׃ (ה) הֲלֹא לָכֶם לָדַעַת כִּי

יהוה

דיא טאָכטער דעם אוריאל
פֿאָן גבעה. צווישען אביה
אונד ירבעם וואַר שטרייט.
(ג) אביה בעגאַן דען קריעג
מיט איינעם העערע שטרייט-
באַרער מאֶננער, פֿיערמאַהל
הונדערט טויזענד אויסערלע-
זענער מאַנשאַפֿט, אונד ירבעם
אָרדנעטע דען קאַמפף ווי-
דער איהן מיט אַכטמאַהל הונ-
דערט טויזענד אויסערלעזע-
נער מאַננשאַפֿט שטרייטבאַ-
רע מאֶננער. (ד) אביה
שטיעג אויף דען בערג צמרים,
דער אים געבירגע אפרים
ליגט, אונד שפראַך: האֶרעט
מיך, ירבעם אונד גאַנץ
ישראל! (ה) פֿירוואַר! איהר
זאָללט

רש"י

יהודה ובמלכים שהוא ספר מלכי ישראל ויהודה קראה בשם כנויה מעכה בת אבשלום ולפיכך כינוי שמה משם גמור שלה מיכיהו מעכה ושם אביה אוריאל אבשלום לפי שעל שם כלתה נקראת שהיתה אשת חיל גברתני' ככתוב (לקמן כ"ב) וגם מעכה אם אסא הסירה מגבירה ומשום כבודו של כלתה קראה לחמותה על שם כלתה. כך מפורש בירושלמי והמסורת הזה תקח בידך בשם רבינו אלעזר וכן אמר לי בשם אביו וכן מצאתי בפירוש אביו בכל מקום שהוסיף וי"ו בשם אשה זו משום שבחה כמו עתליה ועתליהו מולכ' על הארץ כי אשת חיל היתה וכן יכליה יכליהו לפי שהיתה גברתנית כי אמציה בעלה נס לכיש' ויהי שם חמש עשרה שנה עד שמת והיא שפטה את העם כל אותן חמש עשרה השנים ושוב כשמת המליכו את בנו עזיהו אחריו בן שש עשרה שנה: (ד) ויקם אביה. שהלך אביה למלחמה על ירבעם במחנו של ירבעם בהר אפרים: ברית

מלח

באור

ועיין מ"ש החכם ריב"ש בנ"הע לשנת תקפ"ח. ומלחמה, לא נודע מן המלחמה הזאת מאומה בספר מלכים, ויזכיר שם (ט"ו ג') בקצרה את תועבות אביה (הנשמטים בספרנו כלל וכלל) ואחרי כן הוא אומר (שם ו') ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו, אף שאין לרחבעם ענין כלל בסיפור הזה, ובספרנו יודיענו את המלחמה הזאת אשר היתה בין אביה ובין ירבעם בכל פרטיה ואת תוכחת אביה בהר צמרים אל כל ישראל, היקרה מאד מפאת חוזק ותוקף הלשון אשר בה, ואז בראש פרשה י"ד ישוב הסיפור להיות אחד עם ס' מלכים (ט"ו ט'). (ג) ויאסר, מפני היות דרך המלך היוצא למלחמה לאסור את מרכבתו בראשונה וללכת בראש העם (שמות י"ד ו') לכן נאמר בהשאלה על התחלת המלחמה ויאסור את המלחמה, וכן הכתוב אומר: מי יאסור המלחמה (מ"א כ' י"ד) ועיין רד"ק ורש"י שם. בחיל, הנפרד תמור הסמיכות, והכוונה בְּחֵיל גבורי מלחמה, ואולי באה המלה במנהג ארמי גברי חיל די בְּחַיְלֵהּ (דניאל ג' כ') תמור בְּחֵילֵהּ. ערך, סדר את המלחמה, והוא היה מעורר את המלחמה תחלה, כנראה מפסוק ח' ומפסוק י"ג. (ד) צמרים, הר זה הי' סמוך אצל העיר צמרים, הנזכרת בנחלת בנימן (יהושע י"ח כ"ב) והררי סלעים אשר בין נחלת בנימן ואפרים נקראו בשם הכללי הר אפרים כנודע. (ה) לכם לדעה, ראוי הוא לכם

לדעת

זאָללט וויססען, דאַס דער
עוויגע, דער גאָטט ישראל'ס,
דיא הערשאַפֿט איבער ישרא'
דעם דוד געגעבען אין עוויג־
קייט, איהם אונד זיינען זאָה־
נען, דורך איינען אונפֿער־
בריכֿליכֿען בונד. (ו) דאַ
ערהאָב זיך ירבעם זאָהן דעם
נבט, דער דיענער שלמה'ס
דעם זאָהנעם פֿאָן דויד אונד
עמפּאֶרטע זיך ווידער זיינען
העררן. (ז) צו איהם זאַמ־
מעלטען זיך שלעכֿטע, ניכֿטס־
ווירדיגע לייטע, אונד ווידער־
זעטצען זיך געגען רחבעם,
דעם זאָהנע דעם שלמה,
רחבעם וואַר נאָך זעהר יונג
אונד פֿערצאַגטען הערצענס,
אונד ווידערשטאַנד איהנען
ניכֿט. (ח) נון געדענקעט
איהר צו ווידערשטעהען דער
הערשאַפֿט דעם עוויגען אין
דער האַנד דער זאֶהנע דוד'ס
אונד זייד איינע גראָסע מענ־
גע, אונד האַבט בייא איך דיא גאָלדענען קעלבער, וועלכֿע אייך ירבעם אַלס גאָטטער
בערייטעט האַט. (ט) האַבט איהר ניכֿט דיא פריעסטער דעם עוויגען, דיא זאָהנע
אהרן'ס

יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נָתַן מַמְלָכָה
לְדָוִיד עַל־יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם לוֹ
וּלְבָנָיו בְּרִית מֶלַח׃ (ו) וַיָּקָם
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט עֶבֶד שְׁלֹמֹה בֶן־
דָּוִיד וַיִּמְרֹד עַל־אֲדֹנָיו׃ (ז) וַיִּקָּבְצוּ
עָלָיו אֲנָשִׁים רֵקִים בְּנֵי בְלִיַּעַל
וַיִּתְאַמְּצוּ עַל־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה
וּרְחַבְעָם הָיָה נַעַר וְרַךְ־לֵבָב וְלֹא
הִתְחַזַּק לִפְנֵיהֶם׃ (ח) וְעַתָּה ׀ אַתֶּם
אֹמְרִים לְהִתְחַזֵּק לִפְנֵי מַמְלֶכֶת
יְהוָה בְּיַד בְּנֵי דָוִיד וְאַתֶּם הָמוֹן
רָב וְעִמָּכֶם עֶגְלֵי זָהָב אֲשֶׁר עָשָׂה
לָכֶם יָרָבְעָם לֵאלֹהִים׃ (ט) הֲלֹא
הִדַּחְתֶּם אֶת־כֹּהֲנֵי יְהוָה אֶת־בְּנֵי
אהרן

רש"י

מלח. בקיום ואמונה. ועתה (ו) ויקם ירבעם בן נבט עבד שלמה וגו'. ועל זאת יש בזיון גדול: (ז) ויקבצו עליו אנשים רקים. רשעים: ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב. ולפי שמצאו בו שפלות ורכיכות לבב התאמצו עליו: נער. אע"פ שהיה בן מ"א שנה
כשמלך

באור

לדעת ולהעלות על זכרונכם כי ה' נתן ממלכה לדוד וכו', ונאמר לכם לדעת בדרך הקריאה בראש המאמר. ברית מלח, בברית קיים לעולם נתן הממלכה לו ולבניו, וכן אמר דוד המלך בדבריו האחרונים (ש"ב כ"ג ה') לא כן ביתי עם אל כי ברית עולם שם לי וגו'. (ז) אנשים רקים, הכוונה על אנשים המורדים ועליו מוסב על ירבעם וכן תרגמתי. נער, אף שהיה כבר בן מ"ב שנה ע"ד ומשרתו יהושע בן נון נער (שמות ל"ג י"א). (ח) להתחזק לפני, שעורו להתחזק יותר ממלכות ה' ביד דוד, ע"ד שיאמר הלועז: (עס יעמאנד צופאָרטהון), או תהיה היראה לפני כמו נגד, כי העומד לפני איש הוא נכח נגדו. ואתם, ובטחונכם הוא שאתם המון רב. ועמכם, בדרך התול ושחוק, והוא יורד חדרי בטן, ובאמת אמרו חז"ל במדרש כי נגף ה' את אביה על הדברים השנונים האלה, אשר הכלימו את עם ישראל והלבינו פני ירבעם
ברבים

אַהֲרֹן וְהַלְוִיִּם וַתַּעֲשׂוּ לָכֶם כֹּהֲנִים
כְּעַמֵּי הָאֲרָצוֹת כָּל־הַבָּא לְמַלֵּא
יָדוֹ בְּפַר בֶּן־בָּקָר וְאֵילִם שִׁבְעָה
וְהָיָה כֹהֵן לְלֹא אֱלֹהִים׃ (י) וַאֲנַחְנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְלֹא עֲזַבְנֻהוּ וְכֹהֲנִים
מְשָׁרְתִים לַיהוָה בְּנֵי אַהֲרֹן וְהַלְוִיִּם
בַּמְלָאכֶת׃ (יא) וּמַקְטִרִים לַיהוָה
עֹלוֹת בַּבֹּקֶר־-בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב
בָּעֶרֶב וּקְטֹרֶת־סַמִּים וּמַעֲרֶכֶת
לֶחֶם עַל־הַשֻּׁלְחָן הַטָּהוֹר וּמְנוֹרַת
הַזָּהָב וְנֵרֹתֶיהָ לְבָעֵר בָּעֶרֶב בָּעֶרֶב
כִּי־שֹׁמְרִים אֲנַחְנוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אֹתוֹ׃
(יב) וְהִנֵּה עִמָּנוּ בָרֹאשׁ הָאֱלֹהִים ׀
וְכֹהֲנָיו וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה
לְהָרִיעַ עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַל־

תל, מו

אהרן'ס, אונד דיא לוים פֿערשטאָסען, אונד אייך פריעסטער געמאַכֿט, וויא דיא פֿעֶלקער דער לאֶנדער? יעדער דער איינען יונגען שטיער אונד זיעבען ווידדער בראַכֿטע צום איינווייהונגסאָפּפֿער, ווארד פריעסטער דער ניכֿטיגען גאֶטטער. (י) וויר אַבער אונזער גאָטט איזט דער עוויגע וויר האַבען איהן ניכֿט פֿערלאַססען, אונד אַלס פריעסטער דיענען דעם עוויגען, נור דיא זאֶהנע אהרן'ס, אונד נור דיא לוים אין איהרעם געשעפֿטע. (יא) דיעזע רייכֿערן דעם עוויגען גאַנצאָפּפֿער מאָרגען פֿיר מאָרגען אונד אַבענד פֿיר אַבענד אונד וואָהלריכֿענדעם רויכֿווערק, אונד דיא בראָדשיכֿטע איזט אויף דעם טישע פֿאָן ריינעם גאָלדע אונד דער גאָלדענע לייכֿטער אונד זיינע לאַמפּען צום ברעננען אַבענד פֿיר אַבענד; דען וויר בעאָבאַכֿטען דיא פֿעררירכֿטונגען פֿיר דען עוויגען, אונזערן גאָטט; איהר אַבער האַבט איהן פֿערלאַססען. (יב) מיט אונז אַן דער שפּיטצע איזט גאָטט אונד זיינע פריעסטער, אונד דיא טראָמפּעטען צום לערמבלאַזען, אום זיא געגען אייך ערטענען צו לאַסען. דאַרום זאֶהנע ישראל'ס! שטרייטעט

ניכ

רש"י

נשמלך קורהו נער ופי' לעיל (א' כ"ב) על שלמה: (ט) כעמי הארצות. כל הרוצה לבוא ולמלא ידו ולהיות כהן לעגל זהב יביא עמו פר בן בקר ואילים שבעה ויקבלוהו והיה כהן ללא אלהים: למלא ידו. להבדיל בין טומאה לטהרה דוגמת (שמות כ"ט) למשחה בהם ולמלא בם את ידם: (י) והלוים במלאכת. כלומר במלאכתם זה לשיר וזה לשוער כל איש למלאכתו

באור

נרנים. (י) במלאכת, במלאכה הידוע והיא עבודת הקדש, והנה נחסר הדגש במ"ם אחרי הידיעה כמו בַּשְּׂאֵת (מרד"ק) ובא מלאכת בנפרד תמור מלאכה כדרך הסמיכות בסגו"ל ותי"ו אחריו, וכן יבוא אֵשֶׁת, עֲטֶרֶת, מן אִשָּׁה, עֲטָרָה, ובדומה גם בנפרד, אף שהם בעיקרם סמוכים, והחליפו ה"א הנפרד בתי"ו. (יב) והצצרות, כמשפט הכתוב בתורה בבואם למלחמה

במדבר

תִּלָּחֲמוּ עִם־יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבֹתֵיכֶם
כִּי־לֹא תַצְלִיחוּ׃ (יג) וְיָרָבְעָם
הֵסֵב אֶת־הַמַּאְרָב לָבוֹא
מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּהְיוּ לִפְנֵי יְהוּדָה
וְהַמַּאְרָב מֵאַחֲרֵיהֶם׃ (יד) וַיִּפְנוּ
יְהוּדָה וְהִנֵּה לָהֶם הַמִּלְחָמָה פָּנִים
וְאָחוֹר וַיִּצְעֲקוּ לַיהוָה וְהַכֹּהֲנִים
מַחְצְצְרִים בַּחֲצֹצְרוֹת׃ (טו) וַיָּרִיעוּ
אִישׁ יְהוּדָה וַיְהִי בְּהָרִיעַ אִישׁ
יְהוּדָה וְהָאֱלֹהִים נָגַף אֶת־יָרָבְעָם
וְכָל־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲבִיָּה וִיהוּדָה׃
(טז) וַיָּנוּסוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי יְהוּדָה
וַיִּתְּנֵם אֱלֹהִים בְּיָדָם׃ (יז) וַיַּכּוּ
בָהֶם אֲבִיָּה וְעַמּוֹ מַכָּה רַבָּה וַיִּפְּלוּ
חֲלָלִים מִיִּשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ־מֵאוֹת
אֶלֶף אִישׁ בָּחוּר׃ (יח) וַיִּכָּנְעוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא וַיֶּאֶמְצוּ בְּנֵי
יְהוּדָה כִּי נִשְׁעֲנוּ עַל־יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵיהֶם׃ (יט) וַיִּרְדֹּף אֲבִיָּה
אַחֲרֵי יָרָבְעָם וַיִּלְכֹּד מִמֶּנּוּ עָרִים
אֶת־בֵּית־אֵל וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־

יתיר ל׳ ישנה

תרגום אשכנזי

ניכט מיט דעם עוויגען דעם נאָטטע אייערער פֿאֶטער, דען עס ווירד אייך ניכט געלינגען. (יג) ירבעם אַבער ליעס זיא מיט איינעם הינטערהאַלטע אומגעהען, איהנען אין ריקען צו קאָממען, זיא שטאַנדען אַלזאָ פֿאָר יהודה אונד דער הינטערהאַלט וואַר אים ריקען. (יד) וואָהין נון יהודה זיך ווענדעטע, האַטטע ער שטרייט פֿאָן פֿאָרן אונד פֿאָן הינטען, דאַ שריעען זיא צו דעם עוויגען, אונד דיא פריעסטער בליעזען אין דיא טראָמפעטען. (טו) דיא מעננער פֿאָן יהודה ערהאָבען איין קריעגסגעשרייא, אונד אינדעם דיא מעננער פֿאָן יהודה איין קריעגסגעשרייא ערהאָבען, שלוג גאָטט דען ירבעם אונד גאַנץ ישראל פֿאָר אביה אונד יהודה. (טז) דיא קינדער ישראל׳ס פֿלאָהען פֿאָר יהודה, אונד גאָטט גאַב זיא אין איהרע האַנד. (יז) אביה אונד זיין פֿאָלק ריכטעטע איינע גראָסע ניעדערלאַגע אינטער איהנען אַן, אונד עס פֿיעלען ערשלאַגען פֿאָן ישראל פֿינף מאַל הונדערט טויזענד אויסערלעזענער מאַננשאַפֿט. (יח) זאָ וואורדען דיא קינדער ישראל׳ס דאַמאַהלס געדעמיטהיגעט, אונד דיא זאֶהנע יהודה׳ס וואורדען מאֶכטיג, וויל זיא זיך שטיצטען אויף דען עוויגען, דען גאָטט איהרער פֿאֶטער. (יט) אביה זעטצטע דעם ירבעם נאַך, אונד נאַהם איהם שטעדטע וועג, בית אל אונד איהרע געהאֶפֿטע

באור

(במדבר י׳ ט׳). (יט) בית אל, עיר בנימן בהר אפרים, וכן עפרון היא עיר על הר עפרון

ישנה ואת־בנותיה ואת־עפרון
ובנותיה: (כ) ולא־עצר כח־ירבעם
עוד בימי אביהו ויגפהו יהוה
וימת: (כא) ויתחזק אביהו וישא־
לו נשים ארבע עשרה ויולד
עשרים ושנים בנים ושש עשרה
בנות: (כב) ויתר דברי אביה
ודרכיו ודבריו כתובים במדרש
הנביא עדו: (כג) וישכב אביה
עם־אבתיו ויקברו אתו בעיר
דויד וימלך אסא בנו תחתיו
בימיו שקטה הארץ עשר שנים:

יד (א) ויעש אסא הטוב והישר

עפרין קרי
בעיני

טע, ישנה אונד איהרע געהאֶפּ־
טע אונד עפרין אונד איהרע
געהאֶפּטע. (כ) ירבעם קאַננטע
קיינע מאַכט מעהר זאַממעלן,
זאָ לאַנגע אביה לעבטע, אונד
דער עוויגע שלוג איהן, דאַס
ער שטאַרב. (כא) אביה בע־
פֿעסטיגטע זיך, נאַהם זיך
פֿיערצעהן ווייבער, אונד צייג־
טע צווייא אינד צוואַנציג זאָה־
נע אונד זעכֿצעהן טאָכֿטער.
(כב) דיא וייטערע געשיכֿטע
דעס אביה אונד זיינע טהאַ־
טען זאָ וויא זיינע רעדען,
זינד פֿערצייכֿנעט אין דען גע־
שיכֿטספֿאָרשונגען דעס פּראָ־
פֿעטען עדו. (כג) אביה לעג־
טע זיך צו זיינען פֿאֶטערן,
אונד מאַן בעגרוב איהן אין
דער שטאַדט דוד'ס. אסא,
זיין זאָהן, וואַרד קאֶניג אַנ־
שטאַטט זיינער; אונד אין
זיינער רעגיערונגסצייט האַטטע דאַז לאַנד פֿריעדען צעהן יאַהרע.
יד (א) אסא טהאַט, וואַס אין דען אויגען דעס עוויגען זיינעס גאָטטעס, גוט אונד
רעכֿט

רש"י

כאשר הבין דוד: (כ) ולא עצר כח וגו' ויגפהו ה' לירבעם וימת. לא שמת מיד אלא הולך
וחסר בעבור המלחמות ובב"ר מפורש ויגפהו ה' לאביה:

ויאמר

באור

אשר בין יהודה ובנימן (יהושע ט"ו ט') וישנה לא נמצא זולת זה בס"הק, אולי היא בית אל
הישנה. (כ) ולא עצר כח, ר"ל שהתחיל כבר לאבוד את עוצם ידו בימי אביה ולא יכול עוד
להכיל בקרבו את כל כחותיו בשלומתם כמלפנים עד אשר נגפו ה' שנים רבים אחרי כן וימות
(ובענין עצר כח ע"ע למעלה כ"ט י"ד) אבל לא מת בימי אביה, כ"א בשנת שנים לאסא בנו
(מ"א ט"ו כ"ה), ובמדרש חז"ל מוסב ויגפהו על אביה כמו שהעירותי בפסוק א' וע"ע בס"ע.
(כב) במדרש, על אודות המדרש הזה כבר הארכתי בהקדמה וגליתי מחשבותי בזה, שהיו
לפניהם שני מעינות נכבדים ורחבי ידים והם: ספר דברי הימים הגדול וספר מדרש מלכים
ומי שרוצה לחקור בהם משם ידרשם, ופה אין מקום להאריך. (כג) וימלוך אסא, בשנת
עשרים לירבעם (מ"א ט"ו ט') כי בשנת שמונה עשרה לירבעם מלך אביו אביה (שם שם א')
ושלש שנים מלך (שם שם ב') הרי מת בשנת עשרים לירבעם ובאותה שנה ישב בנו אסא על כסאו.

יד (א) ויעש, נאמר במלכים א' פרשה ט"ו פסוק י"א אך בקיצור נמרץ, ובספרנו ירחיב
למעניתו בבניני אסא ובמלחמתו עם הכושיים וברוב קרבנותיו וכו' עד סוף פרשה

י"ז

בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו׃ (ב) וַיָּסַר אֶת־מִזְבְּחוֹת הַנֵּכָר וְהַבָּמוֹת וַיְשַׁבֵּר אֶת־הַמַּצֵּבוֹת וַיְגַדַּע אֶת־הָאֲשֵׁרִים׃ (ג) וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וְלַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה׃ (ד) וַיָּסַר מִכָּל־עָרֵי יְהוּדָה אֶת־הַבָּמוֹת וְאֶת־הַחַמָּנִים וַתִּשְׁקֹט הַמַּמְלָכָה לְפָנָיו׃ (ה) וַיִּבֶן עָרֵי מְצוּרָה בִּיהוּדָה כִּי־שָׁקְטָה

הארץ

רעכט וואר ; (ב) ער שאפפטע אב דיא פרעמדען אלטארע אונד דיא האהען, צערבראך דיא זיילען, אונד היעב דיא אסטארטען (חייגע חרט געטצענבילדער) אום. (ג) בעפאהל יהודה, דען עוויגען, דען גאטט איהרער פאטער צו זוכען, אונד, דאז געזעטץ אונד געבאטה צו בעפאלגען. (ד) עבען זא שאפפטע ער אב אוים אללען שטעדטען יהודה'ס דיא האהען אונד דיא זאננענבילדער, אונד דאז קעניגרייך האטטע פריעדען אונטער איהם. (ה) ער ערבויעטע פעסטונגסשטעדטע אין יהודה,

דא

רש"י

יד (ג) ויאמר ליהודה לדרוש. ולא כעשרה שבטים שדרשו לאלהים אחרים חדשים מקרוב באו

ואת

באור

י"ז. (ב) ויסר, הפעיל כמו ויסר את אופן מרכבותיו (שמות י"ד כ"ה), ובמלכים הזכיר כי הסיר גם את מעכה אמו מגבירה יען עשתה מפלצת לאשרה, ובספרנו נאמר זה בסוף פרשה ט"ו, ראה מ"ש שם בפסוק ט"ז. והבמות, הם הבמות אשר הקימו להם לאלהי נכר, לזבח ולקטר עליהם, אך במות הקרבן אף שנאסרו אחרי בנין המקדש, בכל זאת לא סרו בימיו, כנתוב להלן (ט"ו י"ז) [והבדל זה יבאר לך הסתירה במלכות יהושפט בין ספרנו (להלן י"ז ו') ובין ספר מ"א (כ"ב מ"ד)], וזה היה כנראה מחסרון יכולת המלך נגד העם העלוס ממנו. ויגדע, שבירת דבר קשה במקום שהוא מחובר בו (ולא העתיקו מיסודו) עד אשר יפרד החלק הנשבר ממנו ויפול מטה נקרא לדעתי גדע, כמו הפלת העלים ביער (ישעי' ט' ט') ושבירת המטה (זכריה י"א י'), ובמשל על שבירת קרן ישראל (איכה ב' ג') ועל רפיון זרועו (ש"א ב' ל"א), ומענין זה נגדעת לארץ (ישע' י"ד י"ב), יכן יבוא פה בבנין החזק גדע על שבירת האשרים מלמעלה להפילם ארצה, ומזה יובן הבדל גדע מן שבר סתם. האשרים, לדעת חז"ל וכל מעתיקים נושנים יאמר אשרה על מחברת עצים נטועים יחד לכבוד אליל, ומענין הכתוב לא תטע לך אשרה כל עץ (דברים ט"ז כ"א) ובא גדע על הפלת העצים דוגמת שקמים גדעו (ישעי' ט' ט'), ועיין געזעניוס שהביא דעת אחרים בזה, והאריך למעניתם להצדיקם ולא הספיק. (ג) ויאמר, ויצו ליהודה, וכן יבוא אמר בספר הזה פעמים רבות על הצווי (ראה למעלה דה"א י"ד י"ב). (ד) את הבמות, במות האלילים כמ"ש בפסוק ב'. החמנים, צורות החמה אשר עבדו לה גויי הארץ ההיא, ולעומתה היו העשתרות, והם צורות הלבנה כמו שפירשתי למעלה (דה"א י' י') והראשונה חשבו להם בדמות המשפיע והשנית בדמות השפע והוא כח הטבע, וכן חשבו להם את הבעל לעומת פסל האשרה שהזכרתי (המשפיע לעומת מקבלת השפע). (ה) מצורה, למבצר ולחוזק נגד האויב, וראה מ"ש בשמי בהמעמר לסדר ויקרא (כ"א כ'), וכן יאמר תכן מן כנן, ותאב מן אבה, ומגר מן גרה, ומחץ מן חלה, וכן נוספו לגם צור בי"ת או מ"ם ויאמר בצורה או מצורה אף שהם בהוראתם הכללית אחת עם

הָאָרֶץ וְאֵין־עִמּוֹ מִלְחָמָה בַּשָּׁנִים
הָאֵלֶּה כִּי־הֵנִיחַ יְהוָה לוֹ׃ (ו) וַיֹּאמֶר
לִיהוּדָה נִבְנֶה אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה
וְנָסֵב חוֹמָה וּמִגְדָּלִים דְּלָתַיִם
וּבְרִיחִים עוֹדֶנּוּ הָאָרֶץ לְפָנֵינוּ כִּי
דָרַשְׁנוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דָּרַשְׁנוּ
וַיָּנַח לָנוּ מִסָּבִיב וַיִּבְנוּ וַיַּצְלִיחוּ׃
(ז) וַיְהִי לְאָסָא חַיִל נֹשֵׂא צִנָּה ח
וָרֹמַח מִיהוּדָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף ד
וּמִבִּנְיָמִן נֹשֵׂא מָגֵן וְדֹרְכֵי קֶשֶׁת

מאתים

דאַדאַז לאַנד רוהע האַטטע ;
ניעמאַנד פֿיהרטע קריעג מיט
איהם אין דיעזען יאַהרען, דען
דער עוויגע שאַפֿפֿטע איהם
רוהע. (ו) היערויף שפראַך ער
צו יהודה: לאַססעט אונז דיע־
זע שטעדטע בויען, אונד מוי־
ערן הערום פֿיהרען מיט טהיר־
מען, מיט טהירען אונד ריע־
געלן ; נאָך איזט דאַז לאַנד אונ־
זער, וויל וויר דען עוויגען,
אונזערן גאָטט זוכטען — יאַ !
וויר זוכטען איהן, אונד ער
שאַפֿפֿטע אונז רוהע רינגסאיב.
זאָ בויעטען זיא, אונד פֿאָלל־
פֿיהרטען עס גליקליך. (ז) אסא
האַטטע איין העער אויס
יהודה, פֿאַנצער־ אונד שפּער־
טרעגער, דרייאמאַל הונדערט טויזענד, אונד אויס בנימן, שילדטרעגער אונד באָגען־
שפּאַנ־

ר ש " י

ואת אלהי אבותם לא דרשו: (ו) עודנו הארץ לפנינו. בעוד שהמלכות נכונה לפנינו
שאם נלכדנו להם יהיו לנו למנות וכל אלה היה בעשר שנים שכתוב בימיו שקטה הארץ ולאחר
אותן עשר שנים היתה מלחמה בינו ובין בעשא כל ימיהם כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא וז'
שנים היה שלום ביניהם וכן מוכיח אף כאן אין עמו מלחמה בשנים האלה אבל בשנים אחרים
היתה עמו מלחמה ולמטה (ט"ו) כתיב ומלחמה לא היתה עד שנת ל"ה למלכות אסא אבל
יכולים אנו לפרש אותה מלחמה שהיתה לו עם הכושי' לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכותו
אבל זה קשה לי שכתוב למטה (ט"ז) בשנת ל"ו למלכות אסא עלה בעשא וגו' עד נסכלת על
זאת כי מעתה יהיו לך מלחמות משמע שקודם לכן לא היו לו מלחמות והוא לאחר בן כי אם
ג' שנים וכמלכים (א' ט"ו) כתיב ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ובסדר עולם
מפרש הטיב: כי דרשנו את ה' אלהינו דרשנו וגו'. לפי שדרשנוהו הניח לנו מסביב: ויבנו

ב א ו ר

פרש צור. (ו) נבנה, נשלים את בנינם ונחזיקם כמו ויבן את תדמור (למעלה ח' ד') ע"ש.
ונסב, שיעורו ונסב אותם. עודנו הארץ, כנוי ושם אחריו דוגמת ותראהו את הילד (שמות
ב' ו'), ולמעלה ויגלם לראובני ולגדי (דה"א ה' כ"ו) והרבה בספר זה, וכוונת הכתוב עוד
כל הארץ עומד לנו ולצרכינו, כענין הלא כל הארץ לפניך (בראשית י"ג ט') אין משטין ואין
פרץ גדודים ברחובותינו, כי דרשנו את ה' וינח לנו. דרשנו וינח לנו, פעל דרשנו נאמר
פעמים להורות כי כל עיקר טעם ההנחה איננו כ"א מצד כי דרשנו אותו, ולא מסבה אחרת
זולת זה, ואם תפסוק הדרישה גם ימי ההנחה לא ימשכו אף רגע. (ז) צנה, לבוש נחושה על
כל גוית הלוחם כמבואר למעלה ט' ט"ו. ורמח, חנית ארוך. מגן, מחסה נחושה כנגד הלב
וראשו גגן, לכן הרבוי מָגִנִּים בדגש הנו"ן, ובכל זאת נעשה ממנו פעל מַגֵּן עטרת תפארת תְּמַגְּנֶךָּ
(משלי ד' ט') · ודרכי קשת, הם מושכי קשת, ובפעל דרך אצל הקשת, כבר גליתי דעתי

מָאתַיִם וּשְׁמוֹנִים אָלֶף כָּל־אֵלֶּה
גִּבּוֹרֵי חָיִל׃ (ח) וַיֵּצֵא אֲלֵיהֶם זֶרַח
הַכּוּשִׁי בְּחַיִל אֶלֶף אֲלָפִים
וּמַרְכָּבוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיָּבֹא עַד־
מָרֵשָׁה׃ (ט) וַיֵּצֵא אָסָא לְפָנָיו
וַיַּעַרְכוּ מִלְחָמָה בְּגֵיא צְפַתָה
לְמָרֵשָׁה׃ (י) וַיִּקְרָא אָסָא אֶל־
יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמַר יְהוָה אֵין־עִמְּךָ
לַעְזוֹר בֵּין רַב לְאֵין כֹּחַ עָזְרֵנוּ יְהוָה

אלהינו

שפאננער, צווייאמאל הונ־
דערט אונד אכטציג טויזענד;
אללע דיעזע וואַרען שטרייט־
בארע מעננער. (ח) דאַ צאָג
ווידער זיא זרח דער כושי, מיט
איינעם העערע פאָן טויזענד
מאַל טויזענד מאַן אונד דרייא
הונדערט וואַגען, אונד קאַם
ביז מרשה; (ט) אונד אסא צאָג
איהם ענטגעגען, אונד זיא
שטעללטען זיך אין שלאַכט־
אָרדנונג אים טהאַלע צפתה
בייא מרשה. (י) דאַ ריעף אסא
צו דעם עוויגען זיינעם גאָט־
טע אונד שפראַך: עוויגער!
איזט עס ניכט בייא דיר, צו
העלפען זאָוואָהל דעם שטאַרקען אַלס דעם שוואַכען? — דאַרום הילף דוא אונז, עווי־
גער

רש"י

ערים וילליחו. ודוגמא (לעיל י"ב) ובראות ה' כי נכנעו וגומר: (י) אין עמך לעזור. כלומר
אע"פ שאנו מעטים והם רבים כחול הים ואין כח לנו בפניהם עמך לעזור בין רב לאין כח

באור

בדה"א ה' י"ח, וכן למעלה (דה"א י"ב א') נושקי קשת מימינים ומשמאילים וגו' ראה מ"ש שם.
(ח) אליהם, כמו עליהם, וחילוף אל ועל מצוי הרבה, ויהי הם יושבים אל השולחן (מ"א
י"ג כ') תמור על, הנני אליכם (יחזקאל י"ג ה') תמור עליכם ורבים עוד. זרח הכושי, לד"ק
הוא מלך כוש בעצם, והיא חטיפה לעומת מצרים, ובאמת נראה מרבוי האנשים והמרכבות
(בקצת ספרים נאמר ומרכבות שלשת אלפים) כי לא היה עם ההוא לבדו, והכתוב בעצמו אומר
להלן בפסוק י"ג כי הכה אשא במלחמה זאת את הערים סביבות גרר והוא בארץ פלשתים,
וכן נאמר (ט"ז ח') הכושים והלובים היו לחיל לרוב לרכב ולפרשים וגו'. ולדעתי
שם כושי תואר כללי להעמים שוכני ארץ החום אשר חשך משחור תארם. מרשה,
נזכרת בפרשה י"א פסוק ח' בין הערים אשר בנה רחבעם למצור. (ט) בגיא צפתה,
סמוך לצפת הנזכר בשופטים (א' י"ז) [ונוסף הה"א כמו סופתה, עולתה, עיפתה, גבעתה,
או שבא הה"א במקום למ"ד בתחילתה, כי יוקשה מאד לאמר, גיא לצפת למרשה], ואם גם
נקראה העיר אחרי כן בשם חרמה כנאמר שם בשופטים מ"מ הגיא עוד נשאר לו שמו הנושן
גיא צפתה. (י) אין עמך לעזור, המובן בכתוב זה הוא ע"ד שאמר יונתן, אין לה' מעצור
להושיע ברב או במעט (ש"א י"ד ו'), רק שקיצר הכתוב בפעלים ובתוארי המאמר, כמשפט
הספרים האחרונים אשר הזכרתי זה פעמים, ובשלימותו היה לשון הכתוב כזה, אם לעזור
אתה חפץ, אז אין עמך להבדיל בין רב כח ובין אין כח. רב, כנראה מלת רב וכן מלת אין
שניהם נסמכים אל כח, האף אמנם כי אינו ממנהג הלשון להעמיד שני נסמכים לפני סומך
אחד, ויאמר ד"מ אשי ה' ונחלתו ולא אשי ונחלת ה', ונפרטן אם יבוא אות יחס בין שני
הנסמכים כמו שבא בכתוב שלפנינו לאין, בלתי ספק זר הוא; ונוכל לאמר כי רב הוא בעצמו
תואר על יתרון האיכות דוגמת רב להושיע (ישעי' ס"ג א') וכן בארמית אֱלָהּ רב הודע למלכא
(דניאל ב' מ"ה) הכוונה אל גבור, וכן המובן בזה בין רב (והוא גבור) לאין כח, והשם אין
כח הוא מורכב ומורה על חסר כח, דוגמת לא אֱלוֹהַ (דברים ל"ב י"ז) על אל זר, אלקים

מעלי

אֱלֹהֵינוּ כִּי־עָלֶיךָ נִשְׁעַנּוּ וּבְשִׁמְךָ
בָאנוּ עַל־הֶהָמוֹן הַזֶּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אַתָּה אַל־יַעְצֹר עִמְּךָ אֱנוֹשׁ׃
(יא) וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הַכּוּשִׁים לִפְנֵי
אָסָא וְלִפְנֵי יְהוּדָה וַיָּנֻסוּ הַכּוּשִׁים׃
(יב) וַיִּרְדְּפֵם אָסָא וְהָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ
עַד־לִגְרָר וַיִּפֹּל מִכּוּשִׁים לְאֵין־
לָהֶם מִחְיָה כִּי־נִשְׁבְּרוּ לִפְנֵי־יְהוָה
וְלִפְנֵי מַחֲנֵהוּ וַיִּשְׂאוּ שָׁלָל הַרְבֵּה
מְאֹד׃ (יג) וַיַּכּוּ אֵת כָּל־הֶעָרִים
סְבִיבוֹת גְּרָר כִּי־הָיָה פַחַד־יְהוָה
עֲלֵיהֶם וַיָּבֹזּוּ אֶת־כָּל־הֶעָרִים
כִּי־בִזָּה רַבָּה הָיְתָה בָהֶם׃ (יד) וְגַם־

אהלי

גער! אונזער גאָטט! דען אויף
דיך שטיטצען וויר אונז, אונד
אין דיינעם נאַמען זינד וויר גע-
קאָממען געגען דיעזע מעננגע!
דוא, עווינער! ביזט אונזער
גאָטט! ווידער דיך פערמאַג
קיין מענש עטוואַס. (יא) דאַ
שלוג דער עווינע דיא כושים
פאָר אסא אונד פאָר יהודה;
דיא כושים פלאָהען. (יב) אסא
אונד דאַז פאָלק, דאַז בייא
איהם וואַר, פערפאָלגטע זיא
ביז נאַך גרר, אונד עס פיעלען
פאָן דען כושים זאָ פיעלע, ביז
קיינער פאָן איהנען אַם לעבען
בליעב; דען זיא ווארדען אויפ-
געריעבען פאָר דעם עווינען
אונד פאָר זיינעם העערע, אונד
מאַן טרוג זעהר פיעל בייטע
דאַפאָן. (יג) זיא שלוגען אַללע
שטערטע רינגס אום גרר, דען
דיא פורכט פאָר דעם עווינען
האַטטע זיך איבער זיא פער-
בריייטעט; זיא פלינדערטען אַללע שטעדטע, דען עס וואַר זעהר פיעל בייטע דאַרין.

רש"י

כלומר בידוע שיש לך כח לעזור לפיכך עזרנו ה' אלהינו כי עליך נשענו: אל יעצר עמך אנוש. אל יהיה לאויבינו לאותו אנוש כי אנוש אנוש מושל עוצר ידי עמך נגדך לנלחמו שלא יאמר נלחמו אלהיהם. ד"א מפי הרב. אל יהיה לנו אנו שאנו אנושי' עוצר יד מלנלח' דוגמא (דברים י"א) ועצר את השמים. (בראשית כ') כי עצר עצר ה'. (שופטים י"ג) אם תעצרני:

באור

(משלי ל' ל"א) ומלך אשר אל יקום איש נגדו וכדומה. נשענו, העי"ן בפתח והנו"ן בדגש, כן הוא בכל הספרים המדויקים. אל יעצור, כבר כתבתי (דה"א כ"ט י"ד) כי הנחת עצר היא על אחיזת שום ענין או הסגרו במקום ידוע ע"ש, ומענין זה בא גם בכתוב שלפנינו, אל יעצור עמך אנוש, ושיעורו אין לאנוש כח להיות מושל או מכוה נגד רצונך. (יב) וירדפם, כבר כתבתי בפסוק ח' כי היו גם פלשתים בתוך החיל הזה, ולזה רדפום עד לגרר שהיא עיר מפורסמה בפלשתים (בראשית כ' א') ויכו ויבוזו את כל הערים שם, כי זר הוא לאמר שהכו את ערי פלשתים אם שלמים הם אתם. לאין להם מחיה, שיעורו מבלי היות להם מחיה (קיום חייהם) נגד ישראל, כי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו, וכלל המושג אין להם מחיה כתואר אחד יחשב בכתוב זה, ולזה בא למ"ד לפניו ע"ד ויפלו לרב, וירבו לאין מספר. או שיעורו אין להם מזון ואוכל, ולמ"ד לאין הוא לטעם, דוגמת ושרט לנפש הכוונה על נפש, וכרבים נמ"הק, ואולי כוון הכתוב להורות כי לא נותר מהם שריד ולא ניכר מהם שום אות או זכרון בחיים, דוגמת מאמר איוב, יבלענו ממקומו וכחש בו לא ראיתיך (ח' י"ח) וכן לא יכירנו עוד מקומו (שם ז' י' ובתהלים ק"ג ט"ו). (יג) סביבות גרר, כלם נתיחסו על גרר כי כל הבקעה נקראה נחל גרר (בראשית כ"ו י"ז). כי, אין כי לתת טעם כ"א להמשך הסיפור כהרבה בספר

הזה

אָהֳלֵי מִקְנֶה הִכּוּ וַיִּשְׁבּוּ צֹאן לָרֹב
וּגְמַלִּים וַיָּשֻׁבוּ יְרוּשָׁלָ͏ִם׃

טו (א) וַעֲזַרְיָהוּ בֶּן־עוֹדֵד הָיְתָה
עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים׃ (ב) וַיֵּצֵא לִפְנֵי
אָסָא וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁמָעוּנִי אָסָא
וְכָל־יְהוּדָה וּבִנְיָמִן יְהוָה עִמָּכֶם
בִּהְיוֹתְכֶם עִמּוֹ וְאִם־תִּדְרְשֻׁהוּ
יִמָּצֵא לָכֶם וְאִם־תַּעַזְבֻהוּ יַעֲזֹב
אֶתְכֶם׃ (ג) וְיָמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל
לְלֹא ׀ אֱלֹהֵי אֱמֶת וּלְלֹא כֹּהֵן
מוֹרֶה וּלְלֹא תוֹרָה׃ (ד) וַיָּשָׁב
בַּצַּר־לוֹ עַל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
וַיְבַקְשֻׁהוּ וַיִּמָּצֵא לָהֶם׃ (ה) וּבָעִתִּים
ההם

(יד) איך דיא פיה־צעלטע ער־
אָבערטען זיא, פיהרטען שאַא־
פע אונד קאַמעעלע אין מעננע
הינווענ, אונד קעהרטען נאַך
ירושלים צוריק.

טו (א) איבער עזריהו, דען
זאָהן דעם עודד, קאַם
דער גייסט גאָטטעס. (ב) ער
גינג אסא ענטגעגען, אונד
שפראַך צו איהם: העֶרע מיך,
אסא אונד גאַנץ יהודה אונד
בנימן! דער עוויגע איזט מיט
איך, וויל איהר מיט איהם
זייד, אונד וועןן איהר איהן זו־
כען ווערדעט, זאָ ווירד ער פאָן
איך זיך פינדען לאַססען,
וועןן איהר איהן אַבער פער־
לאַססעט זאָ ווירד ער איך
איך פערלאַססען. (ג) לאַנ־
גע צייט האַטטע ישראל פאַל־
שע גיטטינע גאָטטער, וואַר
אָהנע לעהרענדען פריעסטער
אונד אָהנע געזעטץ; (ד) דאַ זיא אַבער אין דער בעדרענגניס זיך בעקעהרטען צו דעם עווי־
גען, דעם גאָטטע ישראל'ס, אונד איהן זוכטען, זאָ ליעס ער זיך פינדען פאָן איהנען.
אין

רש"י

טו (ג) וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת. עד שבאת אתה: וללא כהן מורה. שאין מי שואל להם שום דבר תורה משום הכי לא יורו אתכם הכהנים: (ד) וישב בצר לו על ה' אלהי ישראל. כלומר עתה כשבאה צרה להם נקבצו על ה' אלהי ישראל ויבקשו לפיכך וימלא להם המלוי והושיעכם בכל אשר הלכתם: (ה) ובעתים ההם אין שלום. באותן הימים

באור

הזה. (יד) אהלי מקנה, מזה נראה כי גם ערביים היו בתוך הכושיים, ואין זה זר כלל, כי ידוע הוא היות המדינים עם שוכן בערב על חוף ים סוף, ואשת משה שהיתה ממדין נקראה האשה הכושית (במדבר י"ב א') עיין למעלה פסוק ח'.

טו (א) בן עודד, בן עודד הנביא הנזכר בפסוק ח' ע"ש, ואולי עודד הוא עִדּוֹ, הנזכר למעלה י"ב ט"ו, ורק כי עדו הוא בתמונה ארמית, ובהשלם אות הכפל ע"י דגש הדל"ת, ועודד הוא משקל עברי בתוספת אות הכפל ובתמונת בנין החזק. (ב) ימצא, כמו דרשו ה' בהמצאו (ישעי' נ"ה ו') ולמעלה אם תדרשנו ימצא לך (דה"א כ"ח ט') והוא הנפעל בהוראת התפעל כמו הִשָּׁמֶר, ושיעורו יסבב ויגרום למצוא אותו (זיך פינדען לאַססען), ומזה תבין כי אין נמצא בלי מבקש, רק בהפלגת הענין יאמר הנביא: נמצאתי ללא בקשני (ישעי' ס"ה א') שזה נראה ענין שאי אפשר. (ג) ללא אלהי אמת, מדרך הסופר במ"ש לכלול לו בדמיונו מושגים שלמים ומחוברים ולאספם בשם יחידי יחדו, וכן המאמרים: לא אלהי אמת, לא כהן מורה, לא תורה, בשמות מיוחדים בפ"ע יחשבו, ולזה יחוברו ביחס הלמ"ד כמשפט השמות. (ד) על ה', כמו אל ה'. (ה) ובעתים ההם, ר"ל בעתים האלה, אשר גם ישראל

ההם אין שלום ליוצא ולבא כי
מהומות רבות על כל־יושבי
הארצות: (ו) וכתתו גוי־בגוי
ועיר בעיר כי־אלהים הממם
בכל־צרה: (ז) ואתם חזקו ואל־
ירפו ידיכם כי יש שכר
לפעלתכם: (ח) וכשמע אסא
הדברים האלה והנבואה עדד
הנביא התחזק ויעבר השקוצים
מכל־ארץ יהודה ובנימן ומן־
הערים אשר לכד מהר אפרים
ויחדש את־מזבח יהוה אשר
לפני אולם יהוה: (ט) ויקבץ
את

(ה) אין דיעזען צייטען איזט קיין פֿריעדע פֿיר דען אויסציעהענדען אונד איינקעהרענדען, זאנדערן פֿיעלע אונרוהען זינד איבער אַללע בעוואָהנער דער לאַנדער. (ו) פֿאָלק שטעסט אַן פֿאָלק אונד שטאַדט אַן שטאַדט, דען גאָטט בעאונרוהיגעט זיא מיט אַללען בעדרענגניססען. (ז) איהר אַבער זייד שטאַנדהאַפֿט, אונד לאַססעט אייערע הענדע ניכט זינקען, דען דער לאָהן פֿיר אייערע ווערקע ווירד אייך צו טהייל ווערדען. (ח) אַלס אסא דיעזע וואָרטע אונד דיא פּראָפֿעצייהונג עודד'ס, דעס פּראָפֿעטען, האָרטע, פֿאַססטע ער מוטה, אונד שאַפֿפֿטע היננוועג דיא שייאזאַלע אוים דעם גאַנצען לאַנדע יהודה'ס אונד בנימן'ס אונד אוים דען שטעדטען, וועלכע ער עראָבערט פֿאָם געבירגע אפרים'ס, אונד ערנייערטע דען אַלטאַר דעס עוויגען, וועלכער פֿאָר דער האַללע שטאַנד. (ט) ער פֿערזאַממעלטע גאַנץ יהודה אונד
בנימן

רש"י

רבים לישראל ללא אלהי אמת: אין שלום ליוצא ולבא וגו'. ברחבעם כתיב לעיל (ב' י"ב) עליו עלה שישק מלך מצרים על ירושלים כי מעלו בה' וכל הפרשה ואף לאבי' היו מהומות רבות: (ו) וכתתו גוי בגוי. דוגמא (במדבר י"ד) ויכום ויכתום: (ז) ואתם חזקו. לדרוש באלהים:
ויזנחו

באור

אל אלהיו, אין שלום לכל העמים מסביב וגו' (כי בעת ההיא כבר החלו הגוים להכניע את שכניהם ויהי מגור מסביב, ומריבה תמיד עד בוא אשור ובלע את כלם), אך בכל זאת אל תיראו פן גם עליכם יעבר כוס ולא ירפו ידכם בעבודת הקדש מפחד אויב, כי לצדקתכם ונקיון כפיכם ראה אלהים ונתן יתן לכם גם שכר טוב לפעולתכם. ובא ההם אף שהוא על הנוכחים (הראוי ובעתים האלה) ע"ד גם אתם כושים חללי חרבי המה (צפני' ב' י"ב). (ו) וכתתו, יהיו כתותים ונגפים איש ממכות רעהו, ובנינו פֻּעַל והקל מזה וְכַתּוֹתִי מפניו צריו (תהלים פ"ט כ"ד). הממם, לתשלום עונש המם אותם הקב"ה בכל הצרות האלה, ופה נאמר הֲמָמָם ע"ד השלמים, ובאופן הכפולים ראוי הַמָּם או הָמַם (דברים ז' כ"ג). (ח) והנבואה עודד הנביא, שיעורו והנבואה נבואת עודד הנביא (מרד"ק). עודד, שיעורו בן עודד כמפורש בראש הפרשה, ואולי י"ל כי הנבואה באמת לעודד הנביא ונאמר למעלה עזריה בן עודד ת' עודד בן עזריה, דוגמת יהוידע בן בניהו (דה"א כ"ז ל"ד) תחת בניהו בן יהוידע, וכן אחימלך בן
אביתר

אֶת־כָּל־יְהוּדָה וּבִנְיָמִן וְהַגָּרִים
עִמָּהֶם מֵאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וּמִשִּׁמְעוֹן
כִּי־נָפְלוּ עָלָיו מִיִּשְׂרָאֵל לָרֹב
בִּרְאֹתָם כִּי־יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ׃
(י) וַיִּקָּבְצוּ יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁלִישִׁי לִשְׁנַת חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה
לְמַלְכוּת אָסָא׃ (יא) וַיִּזְבְּחוּ לַיהוָה
בַּיּוֹם הַהוּא מִן־הַשָּׁלָל הֵבִיאוּ
בָּקָר שְׁבַע מֵאוֹת וְצֹאן שִׁבְעַת
אֲלָפִים׃ (יב) וַיָּבֹאוּ בַבְּרִית לִדְרוֹשׁ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם בְּכָל־
לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם׃ (יג) וְכֹל
אֲשֶׁר לֹא־יִדְרֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֵי־
יִשְׂרָאֵל יוּמָת לְמִן־קָטֹן וְעַד־
גָּדוֹל לְמֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה׃
(יד) וַיִּשָּׁבְעוּ לַיהוָה בְּקוֹל גָּדוֹל

ובתרועה

בנימן אונד דיא פֿרעמדלינגע
מיט איהנען אוים אפרים אונד
מנשה אונד אויס שמעון, דען
עס וואַרען איהם פֿאָן ישראל
פֿיעלע צוגעפֿאַללען, דאַ זיא
זאַהען, דאַס דער עווינע, זיין
גאָטט מיט איהם וואַר. (י) זיא
פֿערזאַמטעלטען זיך צו ירושלים
אים דריטטען מאָנאַטע דעם
פֿינפֿצעהנטען רעגיערונגסיאַה־
רעס דעס אסא, (יא) אונד
אָפּפֿערטען דעם עווינען אַן
דיעזעם טאַגע פֿאָן דער בייטע,
דיא זיא געבראַכֿט, זיעבען
הונדערט רינדער אונד זיעבען
טויזענד שאַאפֿע, (יב) אונד
טראַטען אין דען בונד, דען
עווינען, דען גאָטט איהרער
פֿאָטער, צו זוכֿען מיט גאַנצעם
הערצען אונד מיט גאַנצער
זעעלע; (יג) אונד ווער דען
עווינען, דען גאָטט ישראל׳ס,
ניכֿט זוכֿטע, דער זאָללטע גע־
טערטעט ווערדען, זאָוואָהל
קליין אַלס גראָס, זאָוואָהל
מאַן אַלס וייב. (יד) זיא שוואו־
רען דעם עווינען מיט לויטער

ר ש " י

(יא) ויזבחו לה' ביום ההוא מן השלל הביאו. פתרון ומן השלל שהביאו זבחו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים שבו וממנו הביאו כדלמעלה (ב' י"ד) וגם אהלי מקנה הביאו וישבו צאן לרוב וגומר. ד"א נראה לי ויזבחו לה' ביום ההוא שבא ובא בשלום בירושלים מן השלל הביאו

כלומר

ב א ו ר

אביתר (שם י"ק ט"ז) ת' אביתר בן אחימלך. (ט) נפלו עליו, עזבו את מקום תחנותם עד עתה ובקשו משכן ומחסה אצל אסא. (י) חמש עשרה, עשר שנה שקטה הארץ (למעלה י"ג כ"ג) ואז היתה מלחמת הכושים, ואחרי התגבר אסא עליהם, נפלו עליו רבים מבני ישראל, על כן יעד לכבוד ה' בשנת חמש עשרה למלכותו מקהלה גדולה בירושלים להקבץ כל עובדי אל אמת ולקרוא בשם אחד, כי נרוב עם הדרת מלך המלכים, והאסיפה הגדולה והנכבדה כזאת, העירה את קנאת בעשא מלך ישראל, ומיד בשנה הבאה בנה את הרמה בגבול ממשלתו לבלתי תת יוצא ובא למלך יהודה כמפורש ברֹאש הפרשה הבאה. (יא) ויזבחו וגו', מן השלל אשר הביאו. (יג) למן קטון, למ"ד למן וכן למאיש אינו הכרח, כמו למ"ד למן היום אשר ברא

אלהים

וּבִתְרוּעָה וּבַחֲצֹצְרוֹת וּבְשׁוֹפָרוֹת׃
(טו) וַיִּשְׂמְחוּ כָל־יְהוּדָה עַל־
הַשְּׁבוּעָה כִּי בְכָל־לְבָבָם נִשְׁבָּעוּ
וּבְכָל־רְצוֹנָם בִּקְשֻׁהוּ וַיִּמָּצֵא
לָהֶם וַיָּנַח יְהוָה לָהֶם מִסָּבִיב׃
(טז) וְגַם־מַעֲכָה אֵם ׀ אָסָא הַמֶּלֶךְ
הֱסִירָהּ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה
לַאֲשֵׁרָה מִפְלָצֶת וַיִּכְרֹת אָסָא
אֶת־מִפְלַצְתָּהּ וַיָּדֶק וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל
קִדְרוֹן׃ (יז) וְהַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ
מִיִּשְׂרָאֵל רַק לְבַב־אָסָא הָיָה
שָׁלֵם כָּל־יָמָיו׃ (יח) וַיָּבֵא אֶת־
קָדְשֵׁי אָבִיו וְקָדָשָׁיו בֵּית הָאֱלֹהִים
כֶּסֶף וְזָהָב וְכֵלִים׃ (יט) וּמִלְחָמָה
לא

שטיממע אונטער יובעלגעשרייא, אונטער טראָמפעטענשאַלל אונד דעם שמעטטערן דער פאָזוינען; (טו) עס פרייעטע זיך גאַנץ יהודה איבער דען שוואור, דען מיט גאַנצעם הערצען שווארען זיא (דעם עוויגען), אונד מיט גאַנצעם וויללען זוכטען זיא איהן; ער ליעס זיך אויך פאָן איהנען פינדען, אונד שאַפֿפֿטע איהנען רוהע רינגסאום. (טז) אויך מעכה, דיא מוטטער דעם קעניגס אסא, זעטצטע ער אַבּ פאָן [דער ווירדע] דער קעניגין, וויל זיא דער אַסטאַרטע איין געטצענבילד געמאַכט. אסא פערניכטעטע איהר געטצענבילד, צערמאַלמטע אונד פערבראַננטע עס אים טהאַלע קדרון; (יז) אַבער דיא האָהען אין ישראל ווארדען ניכט אַבגעשאַפֿפֿט, דאָך וואַר דאַז הערץ אסא'ס גאַנץ נאָטט ערגעבען, זאָ לאַנגע ער לעבטע. (יח) ער בראַכטע, וואַס זיין פאַטער געהייליגט, אונד וואַס ער זעלבסט געהייליגט, אין דאַז הויז דעם עוויגען, זילבער אונד גאָלד אונד געריטהע. (יט) אונד עס וואַר קיין קריעג

רש"י

כלומר מן השלל אשר הביאו הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים: (טז) וגם מעכה אם אסא המלך הסירה מגביר'. לפי שעשתה לאשר' מפלצת מפליא ליצנות' זכרות עשתה לה לצל' והיתה נבעלת לו: (יז) והבמות לא סרו. במות יחיד שהורגלו להקריב עליהם לשמי' משחרבה שילה עד שנבנה הבית והיו עונשים עליהם כרת: (יט) ומלחמה לא היתה וגו'. תניא בסדר עולם בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא אפשר לומר כן והלא מת כבר בעשא בשנת כ"ו למלכות אסא כדכתיב במלכים (א' ט"ז) בשנת כ"ו לאסא מלך יהודה מלך אלה בן בעשא אלא מה ת"ל בשנת ל"ו למלך אסא כנגד ל"ו שנים שנתחתן שלמה לבת פרעה שהרי כתיב כן במלכים (א' ג') ויהי מקץ ג' שנים ויברחו שני עבדים לשמעי (שם) עד ויכו המלך את בניהו ויצא ויפגע בו

באור

אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים וגו' (דברים ד' ל"ב). (טז) מעכה אם המלך, לא אם המלך כ"א אם אביו היתה (למעלה י"א כ'). מפלצת, תבנית אליל אשר פלצות ובעתה תאחזנה כל מכבדיו. הסירה, ה"א במפיק והוא כנוי אמר השם, דוגמת ויגלם לראובני ולגדי (דה"א ה' כ"ו) בכנוי לפני השם. (יז) והבמות, במות הקרבן מימים הקדמונים אשר הוקמו לעבודת ה' בשעת היתר הבמות לפני הבנות המקדש. (יט) ומלחמה, ר"ל מעת מלחמת זרח
הכושי

לֹא הָיָתָה עַד שְׁנַת־שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ לְמַלְכוּת אָסָא׃

טז (א) בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָשֵׁשׁ לְמַלְכוּת אָסָא עָלָה בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל עַל־יְהוּדָה וַיִּבֶן אֶת־הָרָמָה לְבִלְתִּי תֵּת יוֹצֵא וָבָא לְאָסָא מֶלֶךְ־יְהוּדָה׃

(ב) וַיֹּצֵא אָסָא כֶּסֶף וְזָהָב מֵאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וּבֵית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח

אל

קריעג ביז צום פֿינף אונד דריי״סיגסטען רעגיערונגסיאַהרע דעם אסא.

טז (א) אים זעכּס אונד דריי״סיגסטען רעגיערונגס״יאַהרע דעם אסא צאָג בעשא, דער קעניג פֿאָן ישראל, הערויף געגען יהודה, אונד בויעטע רמה, דאַמיט ניעמאַנד אוים״אָרער איינגעהע ביי אסא, דעם קעניגע פֿאָן יהודה. (ב) דאַ נאַהם אסא זילבער אונד גאָלד אויס דען שעטצען דעס גאָטטעס״הויזעס אונד דעס קעניגס״הויזעס, אונד זאַנד״

רש"י

וכתיב בסמוך (שם ג') ויתחתן שלמה בבת פרעה כלומר מיד אחר אותן ג' שנים ובשנת ד' לקחה והוא מלך מ' שנים נמלא שהיתה עמו ל"ו שנים וכנגדן ל"ו שנים שנגזרה גזרה על מלכי ארם להיות שוטנים על ישראל ובאחרונה ליפול ביד בני דוד לכך נאמר בשנת ל"ו למלך אסא ובשנת ל"ו למלכותו מאחר שנפל זרח הכושי בידו היא שנת ל"ו משמת שלמה בשנת י"ח לאסא כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא וקלקל אסא שנאמר ויולא אסא כסף וזהב לאמר כרות ברית ביני ובינך:

באור

הכושי, לא היתה מלחמה עד חמש שנים אחרי כן, והיא שנת חמש עשרה לאסא, ושנת חמש ושלשים למלכות אסא, הכוונה לחשבון ימי הממלכה (אשר עליה מלך אסא בעת הזאת, והיא מיום חלוקת המלוכה בקשר ירבעם כמו שאוכיח בראש הפרשה הבאה (י"ז לירבעם ושלש לאביה וט"ו לאסא הרי חמש ושלשים) וכ"ה בס"ע. והנה מה שנאמר שלא היתה מלחמה, הכוונה מלחמה גלויה בחיל וצבא ובשדה המערכה, אבל ריב ומדון היה תמיד בין בעשא ובין אסא, וממלחמה קטנה זאת יאמר הכתוב במלכים (ט"ו ט"ז) ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא מלך ישראל כל ימיהם, אך לעיני השמש לא נגלתה המלחמה הזאת עד ל"ו שנה לממלכת יהודה והיא שנת ט"ז לאסא כמו שכתבתי, וכמבואר בראש הפרשה הסמוכה.

טז (א) למלכות אסא, למנין שנות המלכות אשר בידו, והוא מעת פירוד שני הממלכות יהודה וישראל, כי איך יצדק היות עלות בעשא בשנת שלשים וש"ש למלכות אסא מיום שבתו לכסא, והלא בעשא בשנת שלש לאסא מלך (מ"א ט"ו כ"ח) ובשנת עשרים ושש לאסא כבר מלך אלה בן בעשא תחת אביו (שם ט"ז ח') רק העיקר כמ"ש. ולמלוך אסא היא שנת השש עשרה. ויבן, אחרי ראות בעשא כי נפלו מישראל רבים מאוד אל אסא (למעלה ט"ו ט') ירא לנפשו פן ישוב לב העם כלו אל אדניו, ולזה בנה על קצה הגבול בהר אפרים את מבצר הרמה לתת בזה מעצור אל היוצאים מארצו לארץ יהודה וכן אל הבאים משם (פן יסיתו את לב אחיהם לנטוש את נחלתם ולשבת עמהם בממשלת אסא) ומכוון מאמר הכתוב: לבלתי תת יוצא ובא לאסא מלך יהודה. הרמה, שם עיר פרטית בהר אפרים ובנחלתו כמו שכתבתי, ונזכרת לרוב בספר שמואל, והיא הנקראת שם בראש הספר הרמתים צופים. (ב) ויוצא, בראותו כי ע"י בנין הרמה לא יכולו יראי ה' בשבטי מלכות ישראל, ללכת אחת או שלש בשנה לירושלים הטיב חרה לו אך לא יכול לצאת לצבא נגד מלך ישראל, כי בבנין הרמה לא על אדמת יהודה דרכה רגלו ורק בארץ אחוזת אפרים בנה לו את המבצר, אשר

מכאת

אֶל־בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם הַיּוֹשֵׁב
בְּדַרְמֶשֶׂק לֵאמֹר׃ (ג) בְּרִית בֵּינִי
וּבֵינֶךָ וּבֵין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה
שָׁלַחְתִּי לְךָ כֶּסֶף וְזָהָב לֵךְ הָפֵר
בְּרִיתְךָ אֶת־בַּעְשָׁא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
וְיַעֲלֶה מֵעָלָי׃ (ד) וַיִּשְׁמַע בֶּן־הֲדַד
אֶל־הַמֶּלֶךְ אָסָא וַיִּשְׁלַח אֶת־שָׂרֵי
הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־לוֹ אֶל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל
וַיַּכּוּ אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־דָּן וְאֵת אָבֵל
מָיִם וְאֵת כָּל־מִסְכְּנוֹת עָרֵי
נַפְתָּלִי׃ (ה) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ בַּעְשָׁא
וַיֶּחְדַּל מִבְּנוֹת אֶת־הָרָמָה וַיַּשְׁבֵּת
את

זאַנדטע צו בן הדר, דעם קע־
ניגע פֿאָן ארם, דער צו דרמשק
וואָהנטע, אום איהם צו זאַ־
גען: (ג) עס איזט איין
בונד צווישען מיר
אונד דיר אונד צווי־
שען מיינעם פֿאַטער
אונד דיינעם פֿאַטער;
זיעהע! איך זענדע דיר
זילבער אונד גאָלד!
בריך אַלזאָ דיינען
בונד מיט בעשא, דעם
קעניגע פֿאָן ישראל,
דאַס ער אַבציעהע פֿאָן
מיר. (ד) בן הדר געהאָרכ־
טע דעם קעניגע אסא, אונד
זאַנדטע זיינע קריעגסאָבער־
סטען ווידער דיא שטערטע
ישראל׳ס, אונד זיא שלוגען
עיון אונד דן אונד אבל מים אונד אַללע פֿאָרראַטהסהייזער אין דען שטערטען נפתלי׳ס.
(ה) אַלס בעשא דיעס ערפֿוהר, שטאַנד ער אַב פֿאָן דעם בויע רמה׳ס, אונד ליעס אויפֿהאָ־
רען

רש״י

טז (ד) וישמע בן הדד. ולא פסקו מלכי ארם מלהיות שוטנים לישראל עד שמת אחז ובשנת ג׳ לאחז כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באחז ולא היה זכות באחז

באור

מפאת היושר המוחלט אין מוחה בידו בדבר הזה, ואיך יצדק לעיני השמש אם ינקעו אל אסא כישראל, ובעשא יאמר: כנפול בני עולה ושודדי לילה נפל אסא בארצי בלא חמס בכפי. אפס אסא ידע בלבו, כי רק גאון בעשא ובטחונו על עזר ארם הסבו את הבנין הזה, ולולא כן היה לו לירוא מפני אסא פן ביד חזקה יתגולל עליו ויכנו כאשר הכה את המון הכושים, על כן השכיל אסא להפר את הברית אשר בין בעשא ובין מלך ארם, כי העמיק לחשוב שיבוטל בנין הרמה עם ביטול הברית הזה, וכן היה באמת כמו שתראה בפסוק ה׳. (ג) שלחתי, העבר בהוראת ההוה ושיעורו הנני שולח, וכן נתתי כסף השדה קח ממני (בראשית כ״ג י״ג) הכוונה הנני נותן. (ד) אבל מים, במלכים (ט״ו כ׳) אבל בית מעכה, והוא אחד, רק שהוסיף לו שם בית מעכה, להורות כי סמוך לעיר בית מעכה הוא, ופה הוסיף לו מים, להודיע כי על מים (מי מרום) מושבו, ובזה הוא נבדל משאר ערים, אָבֵל מצרים, אבל מחולה וכדומה. מסכנות, ערי אוסם המלך ואוצר אילו היו במקום יבלי מים ובארץ שמנה ורחבה, והנה אין לך ארץ מבורכת יותר מכבר ים כנרת (המפואר בלשון חז״ל וביונית בשם גינוסר) לכן בחר שמה ישראל את ערי מסכנותיו, והערים האלה נקראו על שם זה במלכים כנרות הם העומדים על חבל ים כנרת. (ה) וישבת, מלבד שחדל מבנות את הרמה גם הסיר את כל מלאכות המבצר ממלכם וממחברתם למען לא יהפוך אותה אסא לשטן נגדו ויתחזק בה ביתר שאת ויתר עוז, ועל כן נתן את כל מבנה חזק וישחוב את הגבורה. ובמלכים (ט״ו כ״א) נאמר
תמור

אֶת־מְלַאכְתּוֹ׃ (ו) וְאָסָא הַמֶּלֶךְ
לָקַח אֶת־כָּל־יְהוּדָה וַיִּשְׂאוּ אֶת־
אַבְנֵי הָרָמָה וְאֶת־עֵצֶיהָ אֲשֶׁר
בָּנָה בַּעְשָׁא וַיִּבֶן בָּהֶם אֶת־גֶּבַע
וְאֶת־הַמִּצְפָּה׃ (ז) וּבָעֵת הַהִיא
בָּא חֲנָנִי הָרֹאֶה אֶל־אָסָא מֶלֶךְ
יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּהִשָּׁעֶנְךָ עַל־
מֶלֶךְ אֲרָם וְלֹא נִשְׁעַנְתָּ עַל־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן נִמְלַט חֵיל מֶלֶךְ־
אֲרָם מִיָּדֶךָ׃ (ח) הֲלֹא הַכּוּשִׁים
וְהַלּוּבִים הָיוּ לְחַיִל לָרֹב לְרֶכֶב
וּלְפָרָשִׁים לְהַרְבֵּה מְאֹד וּבְהִשָּׁעֶנְךָ
עַל־יְהוָה נְתָנָם בְּיָדֶךָ׃ (ט) כִּי
יְהוָה עֵינָיו מְשֹׁטְטוֹת בְּכָל־הָאָרֶץ
להתחזק

רען צו אַרבייטען. (ו) דער
קעניג אסא נאַהם גאַנץ יהודה,
אינד זיא טרוגען הינוועג דיא
שטיינע אונד דאַז האָלץ פאָן
רמה, וואָמיט בעשא נעבויט,
אונד (אסא) בויטע דאַמיט
גבע אונד מצפה. (ז) צו דער=
זעלבען צייט קאַם חנני, דער
זעהער, צו אסא, דעם קע=
ניגע פאָן יהודה, אונד שפראַך
צו איהם: וייל דוא דיך גע=
שטיטצט אויף דען קעניג פאָן
ארם, אונד דיך ניכט גע=
שטיטצט אויף דען עוויגען,
דיינען גאָטט, דאַרום איזט
דאַז הער דעם קעניגס פאָן
ארם דיינער האַנד ענטקאָמ=
מען. (ח) וואַרען ניכט דיא
כושים אונד דיא לובים איינע
גראָסע מאַכט מיט זעהר פיע=
לען וואַגען אונד רייטערן?
אַבער וייל דוא דיך שטיטצ=
טעסט אויף דען עוויגען, גאַב
ער זיא אין דיינע האַנד; (ט) דען דעם עוויגען אויגע שוועבט אומהער איבער דיא גאַנצע
ערדע

רש"י

באחז שיפלו בידו ונפלו שניהם ביד תגלת פלאסר מלך אשור בדמשק ובמלכים (ב' ט"ז) כתיב דמשק ובפסוק אחר דרמשק וכולו א' הוא ודוגמא שיט שבט שרביט: (ז) על כן נמלט. שלא יכולת לו למה שלא הבטחת בהקב"ה כי אם בטחת בהקב"ה כשנשבעו וכרתו ברית יחד מלך ישראל ומלך ארם עליך כאשר בטחת בו כשבאו עליך הכושים לא נמלטו מידך והיית נוצח לכולם ואף לא היית מאבד ממונך שנתת לו כדי להפר בריתו עם בעשא ועתה שלא בטחת בהקב"ה אבדת ממונך:

באור

תמור וישבת את מלאכתו וישב בחרצה (עיין בהקדמה). (ו) לקח, אסף את כל אנשי יהודה לעבודה, דוגמת קח את הלוים (במדבר ח' ו'). ובמלכים (ט"ו כ"ב) נאמר: השמיע את כל יהודה אין נקי, וגם שם כוונתו שקבץ את כל יהודה למלאכתו ולא נקה אף אחד מן החובה הזאת, ויורה השמיע על קיבוץ אנשי מלחמה לעבודה, כענין השמיעו אל בבל רבים (ירמיה נ' כ"ט). גבע, היא גבע בנימן כמפורש בס' מלכים. (ז) נמלט, כפי גזירת העליון היית נוצח גם על בעשא גם על בעל בריתו מלך ארם, אך יען לא נשענת על אלקיך ותשען על מלך ארם, לכן נמלט חיל ארם ולא יותן בידך עוד לעולם. (ח) להיל, ע"י התחברם, או הלמ"ד נוסף. (ט) משוטטות, בינוני מבנין החזק מפעל שוט יאמר על השגחת העין ומרוצתו בענינים רבים בסקירה אחת, כמו שיאמר גם על תנועה ממקום למקום, מצפון ועד מזרח ישוטטו (עמוס ח' י"ב); וכן
על

לְהִתְחַזֵּק עִם־לְבָבָם שָׁלֵם אֵלָיו
נִסְכַּלְתָּ עַל־זֹאת כִּי מֵעַתָּה יֵשׁ
עִמְּךָ מִלְחָמוֹת׃ (י) וַיִּכְעַס אָסָא
אֶל־הָרֹאֶה וַיִּתְּנֵהוּ בֵּית הַמַּהְפֶּכֶת
כִּי־בְזַעַף עִמּוֹ עַל־זֹאת וַיְרַצֵּץ
אָסָא מִן־הָעָם בָּעֵת הַהִיא׃
(יא) וְהִנֵּה דִּבְרֵי אָסָא הָרִאשׁוֹנִים
וְהָאַחֲרוֹנִים הִנָּם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר הַמְּלָכִים לִיהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל׃
(יב) וַיֶּחֱלֶא אָסָא בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים
וָתֵשַׁע לְמַלְכוּתוֹ בְּרַגְלָיו עַד־
לְמַעְלָה חָלְיוֹ וְגַם־בְּחָלְיוֹ לֹא־
דָרַשׁ אֶת־יְהוָה כִּי בָּרֹפְאִים׃
(יג) וַיִּשְׁכַּב אָסָא עִם־אֲבֹתָיו וַיָּמָת

בשנת

ערדע, אים דענען בייאצושטע-
הען, דערען הערץ איהם גאַנץ
ערגעבען איזט! היראין האַסט
דוא טהעריכט געהאַנדעלט,
אונד ווירסט פֿאָן נון אַן קריעג
האַבען. (י) אסא וואַרד ער-
צירנט איבער דען זעהער,
אונד ליעס איהן אינז געפֿענג-
ניס ברינגען; דען ער צירנטע
איהם דאַראָב; אויך איבטע
אסא בעדריקקונגען אים אונ-
טער דעם פֿאָלקע צו דערזעל-
בען צייט. (יא) דיא בעגעבענ-
הייטען דעם אסא פֿאָם אַנ-
פֿאַנגע ביז צו ענדע זינד פֿער-
צייכנעט אים ביכע דער קעני-
גע פֿאָן יהודה אונד ישראל.
(יב) אים נייון אונד דרייסיגסטען
יאַהרע זיינער רעגיערונג ער-
קראַנקטע אסא אַן זיינען פֿיסען
זאָ, דאַס זיינע קראַנקהייט
איממער העהער שטיעג, אַבער
איך אין זיינער קראַנקהייט
זוכטע ער ניכט הילפֿע בייא
דעם עוויגען, זאָנדערן בייא דען אֶרצטען. (יג) אסא לעגטע זיך צו זיינען פֿאֶטערן, אונד
שטאַרב

רש"י

וגם מלך ארם נמלט מידך: (י) בית המהפכ'. בית הסוה' שעשוי מלאכ' המהפכ' גוולפ"ט בלע"ז: (יב) עד
למעלה

באור

על עיון חרוץ ומחקרי מדע בשקידה וחיפוש, ישטטו רבים ותרבה הדעת (דניאל י"ב ד'). עם לבבם שלם, עם האנשים אשר לבבם שלם אליו כמו למעלה אל הבינותי לו (דה"א ט"ו י"ב) הכוונה: אל המקום אשר הבינותי לו. על זאת, על ידי עשית זאת. כי מעתה, מלת כי לחיבור סתם היא, כמו למעלה כי בן ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו (דה"ב י"ב י"ג). עמך, נגדך ועליך, כי עם הוא סימן כללי לכל התיחסות שני אנשים או ענינים קרובים, אם איש אל אחיו (והוא השלום), או איש נגד אחיו (והוא המלחמה). (י) אל הרואה, אל נמקום על. בית המהפכת, נודע לנו ממעשי ירמיהו (כ' ב' וג'; כ"ט כ"ו) כי מהפכת הוא מקום ככל אשר נתנו עליו איש משתגע ומתנבא, להשיב ע"י עינוי נופו את רוחו אליו ועיין ברד"ק. עמו, עליו דוגמת עמך בכתוב הקודם. וירצץ, הכניע והחליש אותם, ומעניין קנה רצוץ (ישעיה מ"ב ג') כי חשד את העם להיותם שונאיו והביא רבים מהם במאסורים וביסורים, כדרך המושל בחשבים ואין נוגה לו. ויחלא, באל"ף בסוף תמור ה"א. עד למעלה, תואר

להפלגת

בִּשְׁנַת אַרְבָּעִים וְאַחַת לְמָלְכוֹ׃
(יד) וַיִּקְבְּרֻהוּ בְקִבְרֹתָיו אֲשֶׁר
כָּרָה־לוֹ בְּעִיר דָּוִיד וַיַּשְׁכִּיבֻהוּ
בַּמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר מִלֵּא בְּשָׂמִים וּזְנִים
מְרֻקָּחִים בְּמִרְקַחַת מַעֲשֶׂה
וַיִּשְׂרְפוּ־לוֹ שְׂרֵפָה גְּדוֹלָה
עַד־לִמְאֹד׃
יז (א) וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשָׁפָט בְּנוֹ תַּחְתָּיו
וַיִּתְחַזֵּק עַל־יִשְׂרָאֵל׃
(ב) וַיִּתֶּן־חַיִל בְּכָל־עָרֵי יְהוּדָה
הַבְּצֻרוֹת וַיִּתֵּן נְצִיבִים בְּאֶרֶץ
יְהוּדָה וּבְעָרֵי אֶפְרַיִם אֲשֶׁר לָכַד

אסא

שטארב אים איין אונד פיער־
ציגסטען יאהרע זיינער רעגיע־
רונג. (יד) אונד מאן בעגרוב
איהן אין זיינעם בעגרעבניססע,
דאז איהם געגראבען ווארדע
אין דער שטאדט דויד'ס. אונד
לעגטע איהן אויף איין לאגער,
דאז מאן אנגעפיללט מיט גע־
ווירצען אונד אללערלייא ארט
שפעצעריין נעבסט קינסטלי־
כען אפאטהעקער־ארבייטען,
אונד בערייטעטע איהם איינען
זעהר גראסען בראנד.

יז (א) זיין זאהן יהושפט ווארד
קעניג אנשטאטט זיינער
אונד ווארד מעכטיג ווידער
ישראל. (ב) ער לעגטע קריעגס־
פאלק אין אללע בעפעסטיג־
טען שטעדטע יהודה'ס, אונד
לעגטע בעזאטצונגען אין דאז לאנד יהודה'ס אונד אין דיא שטעדטע אפרים'ס, וועלבע

זיין

רש"י

למעלה הליו. נכח שברגליו עלה מכף רגלו עד קדקדו: (יד) וזנים. מיני בשמים הם והבשמים
היו מרוקחים במרקחות מעשה רוקח מרקחת וזה פתרון מרוקחים במעשה רוקח: וישרפו לו
שרפה גדולה. שרפו לו בשמים טובים לאפר ואותו אפר יזורו עליו ויש מפרשין כמו שורפין
על המלכים ומהו שורפין וכו' ועוקרין על המלכות:

בדרכי

באור

להפלגת החולי, ודעת חז"ל מובאה בפירש"י. (יד) כרה לו, בנטותו למות יעד לו מקום קבורה,
והפעל כרה אם שהוא בדרך משל על הכנת הקבר, או כי חפר לו באמת את קברו טרם מותו.
ומצאנו לשון זה גם בתורה: בקברי אשר כריתי לי. מלא, הממלא, כמו ויאמר ליוסף (בראשית
מ"א א'), או הכוונה על אסא בעצמו. בשמים, בבשמים. וזנים, היחיד ממנו זן (תהלים קמ"ד
י"ג) ומורה כמ"ש שם הראב"ע ז"ל זן מין כמו תרגום למינהו לזנוהי וכן וזנים מרקחים עכ"ל,
וגם חז"ל אמרו בפ"ק במס' ב"ק (ט"ז ב') וזנים מרקחים אר"א זני זני, והם מיני בשמים:
במרקחת מעשה, לא בדבר המריח מצד הטבע, כ"א בהרכבה מלאכותית ובתבלול בשמים
הנותן ריחו למרחוק, וזה ענין מרקחת מעשה לדעתי. וישרפו לו, את הבשמים
והמרקחים במנהג הימים הקדמונים, וכן בגדיו וכלי תשמישו כמו שספרו חז"ל (עיין דה"א י' י"ב).

יז (א) וימלוך, נאמר במ"א ט"ו כ"ד, אך בפרשה שלפנינו ירחיב הסופר למעניתו על ענין
הבלתי נזכר שם, והוא עמל יהושפט ויגיעתו להטיב ארחות ישראל וללמדם את תורת
ה' בכל ערי יהודה אשר הם יושבים. (ב) נציבים, ענין נציב מבואר בדה"א י"א ט"ז.

הראשונים

אָסָא אָבִיו׃ (ג) וַיְהִי יְהוָה עִם־
יְהוֹשָׁפָט כִּי הָלַךְ בְּדַרְכֵי דָּוִיד
אָבִיו הָרִאשֹׁנִים וְלֹא דָרַשׁ
לַבְּעָלִים׃ (ד) כִּי לֵאלֹהֵי אָבִיו דָּרָשׁ
וּבְמִצְוֺתָיו הָלָךְ וְלֹא כְּמַעֲשֵׂה
יִשְׂרָאֵל׃ (ה) וַיָּכֶן יְהוָה אֶת־
הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ וַיִּתְּנוּ כָל־יְהוּדָה
מִנְחָה לִיהוֹשָׁפָט וַיְהִי־לוֹ עֹשֶׁר
וְכָבוֹד לָרֹב׃ (ו) וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ בְּדַרְכֵי
יְהוָה וְעוֹד הֵסִיר אֶת־הַבָּמוֹת
וְאֶת־הָאֲשֵׁרִים מִיהוּדָה׃ (ז) וּבִשְׁנַת

קמץ בז"ק שלוש

זיין פֿאַטער אסא עראָבערט
האַטטע· (ג) דער עווינע וואַר
מיט יהושפט, דען ער וואַנ־
דעלטע אין דען פֿאָרצינליכען
וועגען דויד'ס זיינעם פֿאַטערס,
אונד הינג ניכט דען בעלים נאַך.
(ד) זאָנדערן ער זוכטע דען
גאָטט זיינעם פֿאַטערס אונד
וואַנדעלטע נאַך זיינען געבאָ־
טען אַבער ניכט נאַך דען
האַנדלונגען ישראל'ס. (ה) דער
עווינע בעפֿעסטיגטע דיא רעּ־
גיערונג אין זיינער האַנד, אונד
גאַנץ יהודה בראַכטע דעם
יהושפט געשענקע דאַר, דאַס
ער פֿיעל רייכטהום אונד עהּ־
רע האַטטע. (ו) דאַ ערשטערק־
טע זיין מוטה אין דען וועגען
דעס עוויגען, אונד ער שאַפֿפֿ־
טע נאָך אַב, דיא איבריגען העהען אונד אַסטאַרטען אוים יהודה· (ז) אים דריטטען יאַהרע
זיי־

רש"י

יז (ג) בדרכי דוד אביו הראשונים· ולא האחרונים שפשע במעשה בת שבע וגם הסית אותו שטן למנות את ישראל ועיקר ויש מפרשים ראשונים ראש לשלמה ורחבעם שלמה נשיו הטו לבבו באחרית ימיו ובנה במה לכמו' תועבת מואב ולמולך שיקוץ בני עמון ורחבעם כתיב (לעיל ב' י"ב) ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת ה' ולא כאביה שכתוב בו במלכים (א' ט' י') ולא היה לבו שלם עם ה' אלהיו ולא כאסא שלא נשען בה' אלא כדוד אביו שלא היה לו אלא לב אחד לאביו שבשמים: ולא דרש לבעלים. כמעשה ישראל שבימיו כי אחאב היה בימיו שעבד את הבעלים הוא וישראל שבימיו: (ו) ויגבה לבו בדרכי ה'. גבה לבו

באור

(ג) הראשונים, ולא האחרונים שפשע במעשה בת שבע וגם הסית אותו שטן למנות את ישראל (פירש"י), ולדעתי אין הראשונים בכתוב זה על סדר הזמן, כ"א על היתרון במעלה, ושיעור הכתוב כי בחר לו למופת את הדרכים הישרים והנבחרים בתוך דרכי דוד אביו, ובהם הלך. (ד) ישראל, עשרת השבטים. (ו) ויגבה, אין גובה לב הנאמר בענין זה, מאותו מין הגאות שעליו אמר החכם מכל אדם: תועבת ה' כל גבה לב (משלי ט"ז ה'), כ"א מורה על הנהגת הלב והרומו מגל לתעתועי אדמה, והתקרבו אל דרכי ה' הישרים, וכן יש הבדל דק בלשוננו בין השמות (הָאָכמוּטה, גראָסמוּטה)· ושיתוף תוארי הלב כאלה לשני מושגים מכרי בלשוננו, ד"מ רחב לב אותו לא אוכל (תהלים ק"א ה') הוא האיש אשר מרחבי לבו מלאו כל היום ממעלותיו ומדותיו, ובגאותו זאת לא ישגיח על אחיו בני אדם שהם כחגבים בעיניו, אך ותבונה הרבה מאוד ורחב לב (מ"א ה' ט') הוא מענין אחר, ומורה על כשרון הלב להכיל בקרבו מדעים רבים ונשגבים מבלי אשר יצר להם המקום. ועוד, ר"ל מלבד אשר הלך הוא בעצמו בדרכי ה', הגביה עוד את לבו לקום נגד תשוקת העם ודרכם הקשה, ולהסיר את הבמות והם במות הבעל בעבודות האשרים שאחריהם, אבל במות הקרבן לה' לא סרו אף שאשורים,

זיינער רעגיערונג, זאנדטע ער
זיינע אבערסטען בן חיל אונד
עובדיה, זכריה, נתנאל אונד
מיכיהו, אום צו לעהרען אין
דען שטערטען יהודה'ס. (ח) מיט
איהנען ווארען דיא לוים,
שמעיה אונד נתניהו, זבדיהו
עשהאל, שמרימות, יהונתן,
אדניהו, טוביהו אונד טוב
אדניה דיא לוים, אונד מיט
איהנען ווארען אלישמע אונד
יהורם דיא פריעסטער. (ט) זיא
לעהרטען אין יהודה, אונד
האטטען מיט זיך דאז געזעטצ־
ביך גאטטעס, צאגען אומהער
אין אללען שטערטען יהודה'ס
אונד לעהרטען אונטער דעם
פאלקע. (י) דיא פורכט פאר
דעם עווינען וואר פערברייטעט
איבער אללע רעגיערונגן דער
לענדער דיא יהודה אומגאבען,

שלוש למלכו שלח לשריו לבן־
חיל ולעבדיה ולזכריה ולנתנאל
ולמיכיהו ללמד בערי יהודה:
(ח) ועמהם הלוים שמעיהו
ונתניהו וזבדיהו ועשהאל
ושמרימות ויהונתן ואדניהו
וטוביהו וטוב אדוניה הלוים
ועמהם אלישמע ויהורם
הכהנים: (ט) וילמדו ביהודה
ועמהם ספר תורת יהוה ויסבו
בכל־ערי יהודה וילמדו בעם:
(י) ויהי ׀ פחד יהוה על כל־
ממלכות הארצות אשר סביבות

ושמירמות קרי

יהודה

רש"י

בדבר זה שלא הלך כי אם בדרכי ה' דוגמא (שמות ל"ה) אשר נשא לבו אותנה בחכמה: (ז) שלח לשריו לבן חיל. כך היה שמו ויש מפרשים שלח לשריו כל שר בן חיל וקשי' לי א"כ לא היה לו לומר אלא לעובדיה אלא ממה שאמר ולעובדי' מכלל לבן חיל שם אדם הוא: ללמד בערי יהודה. תורה ולהורות בני ישראל: (ח) ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו וגו' ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים. כי על הכהנים והלוים ללמד ולהורות כדכתיב (דברים כ"ד) ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים והשרים הלכו עמהם לפי שלא ימרו את פיהם ולהכריח' לשמוע להם ולשמור לעשות כמלות השופטים דוגמת (שם ט"ז) שופטים ושוטרים תתן לך שופטים לשפוט את העם ושוטרים להכריחם לעשות לווי השופטים: (י) ויהי פחד ה' על כל ממלכות הארצות

נזכות

באור

שאסורי' בזמן המקדש, ולזה נאמר במ"א (כ"ב מ"ד) אך הבמות לא סרו עוד העם וגו' וכן להלן כ' ל"ג. (ז) שלח לשריו, את שריו, כמו הרגו לאבנר, פתחת למוסרי וכדומה. לבן חיל, שם פרטי כמו בן עזרה (דה"א ד' י"ז) בן חנן (שם שם כ') וכדומה. ללמד, ע"י פירוד השבטים וכן ע"י חטאי רחבעם ואביה ביהודה, נשכחה התורה אחת אחת, כמו שהלכה בדרך כלל הלוך וחסור ממות יהושע בן נון; ובפרט יושבי הארץ חוץ לירושלים, אשר למדו מעשרת השבטים לבלתי הקפיד בזה על עלית הרגל, לא ידעו את דרכי ה' ולא ראו עבודתו וקדושתו, ויגדלו כפרא למוד מדבר, ולא נמלאה ס"ת ביד אחד מהם, על כן התעודד יהושפט ללמדם ספר ע"י הלוים ולהורות את פקודי האלקים. (ח) אלישמע ויהורם, אין אחד מהם הכה"ג, כי עפ"י חשבון סדר עולם (שהוא העד הנאמן ביותר לענין זה) היה הכהן גדול בימי יהושפט אחזיה שמו, ואולי יהורם זה הכה"ג מימי אסא, ולא נזכר בס"ע במלכות יהושפט, אם שלא כהן בימיו רק זמן מעט, או שנתן בעת זקנתו את הכהונה הגדולה לאחזיה, והוא עמד לעזר יהושפט בלימוד העם

והוראתו

יְהוּדָה וְלֹא נִלְחֲמוּ עִם־יְהוֹשָׁפָט׃
(יא) וּמִן־פְּלִשְׁתִּים מְבִיאִים
לִיהוֹשָׁפָט מִנְחָה וְכֶסֶף מַשָּׂא גַּם
הָעַרְבִיאִים מְבִיאִים לוֹ צֹאן
אֵילִים שִׁבְעַת אֲלָפִים וּשְׁבַע
מֵאוֹת וּתְיָשִׁים שִׁבְעַת אֲלָפִים
וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ (יב) וַיְהִי יְהוֹשָׁפָט
הֹלֵךְ וְגָדֵל עַד־לְמָעְלָה וַיִּבֶן
בִּיהוּדָה בִּירָנִיּוֹת וְעָרֵי מִסְכְּנוֹת׃
(יג) וּמְלָאכָה רַבָּה הָיָה לוֹ בְּעָרֵי
יְהוּדָה וְאַנְשֵׁי מִלְחָמָה גִּבּוֹרֵי חַיִל
בירושלים

דאס זיא ניכט קריעג פיהרטען
מיט יהושפט. (יא) דיא פלשתים
בראכטען דעם יהושפט גע=
שענקע אונד זילבער צום טרי=
בוט; אויך דיא ערביאים בראכ=
טען איהם קליינעם פיה, זיע=
בען טויזענד אונד זיעבען הונ=
דערט ווידדער, אונד זיעבען
טויזענד אונד זיעבען הונדערט
בעקקע. (יב) יהושפט נאהם
אימער מעהר אן גרעסע צו,
אויך בויעטע ער אין יהודה
שלעססער אונד שטעדטע מיט
פארראטהסהייזערן. (יג) אונד
האטטע פיעלען פארראטה
אין דען שטעדטען יהודה'ס
קריעגסלייטע אונד שטרייט=
בארע מעננער צו ירושלים.

רש"י

בזכות שלמדו תורה: (יא) וכסף משא. משאות של כסף דוגמא (ישעיה מ"ו) היו נשואותיכם עמוסות משא: (יב) ויהי יהושפט הולך וגדל. שלשה שנאמר בהם כלשון זה יצחק שמואל ויהושפט אבל משה דוד מרדכי נאמר בהם וגדול אבל יצחק שמואל יהושפט כתיב בהם וגדל שאין נכון לומר וגדול בשמואל כתיב ויגדל הנער שמואל עם ה' ות"ו לומר גדול עם ה' וכאן כמו כן גדל עד למעלה לכן לא הגון לומר גדול וכן ביצחק: בירניות. מגזרת בירה מגדלים גדולים לחוזק: וערי מסכנות. ערי אוצרות לתת בהם תבואה ויין ודגן:

ועל

באור

ובהוראתו, ודברתי מזה למעלה (דה"א ה' ל') עיי"ש. (יא) וכסף משא, פעל נשא יאמר על נתינת מתנה נכבדה (הצריכה להנשא מפאת כובדה) כמו אם נִשֵּׂאת נִשָּׂא לנו (ש"ב י"ט מ"ג), והמתנה בעצמה תקרא נשאת כמו בפסוק הנזכר, או מַשְׂאַת (אסתר ב' י"ח), וביחוד יאמר משאת על המנחה הקבועה המוטלת על איש או אומה לתתה מן דבר ידוע, או בזמן ידוע, כמו ראשית מַשְׂאוֹתֵיכֶם בכל קדשיכם (יחזקאל כ' מ') על תרומת הכהן, וכן מַשְׂאַת משה עבד ה' (דה"ב כ"ד ו') על כסף השקלים לגלגלותם כמצוה בתורה, ומענין זה גם משא בכתוב שלפנינו, על מנחה קבועה לזמן ידוע, ובזה הוא נבדל מן מנחה הנזכרת לפניו, שאין הוראתה רק על מתנה סתם, ואף שרק פעם אחת תנתן. הערביאים, שוכני ארץ ערביא, והיחיד מזה גשם הָעַרְבִי (נחמיה ב' י"ט) והרבוי הפלשתים וְהָעַרְבִים (להלן כ"א ט"ז) בהשמטת יו"ד היחס, ופה נוסף האל"ף ונאמר ערביאים. (יב) בִּירָנִיּוֹת, בפשטותו הנפרד בִּירָנִית, והנרת בית לסימן המשקל והנקבה היא כמו אֲחוֹרַנִּית, ורבויו בירניות בא בפלס קַדְמוֹנִית, קַדְמוֹנִיּוֹת כמ"ש הרד"ק, והוראתו על בנין חזק ומפואר כמו בירה (למעלה דה"א כ"ט א'). מסכנות, אוצרות מאכל ושאר צרכי המדינה לעתות בצרה נקראו בשם זה. (יג) ומלאכה רבה, בכלי ברזל ונחושת לצבא וכן במעשה אורג ורוקם ובשאר מלאכת מחשבת להרים ראש המסחר, (כמו שתמצא בראש ספרנו דה"א ד' בית עבודת הבוץ לבני שלה

בן

בִּירוּשָׁלָֽםִ׃ (יד) וְאֵלֶּה פְקֻדָּתָם
לְבֵית אֲבוֹתֵיהֶם לִיהוּדָה שָׂרֵי
אֲלָפִים עַדְנָה הַשָּׂר וְעִמּוֹ גִּבּוֹרֵי
חַיִל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אָֽלֶף׃ (טו) וְעַל־
יָדוֹ יְהוֹחָנָן הַשָּׂר וְעִמּוֹ מָאתַיִם
וּשְׁמוֹנִים אָֽלֶף׃ (טז) וְעַל־יָדוֹ
עֲמַסְיָה בֶן־זִכְרִי הַמִּתְנַדֵּב לַיהוָה
וְעִמּוֹ מָאתַיִם אֶלֶף גִּבּוֹר חָֽיִל׃
(יז) וּמִן־בִּנְיָמִן גִּבּוֹר חַיִל אֶלְיָדָע
וְעִמּוֹ נֹֽשְׁקֵי־קֶשֶׁת וּמָגֵן מָאתַיִם
אָֽלֶף׃ (יח) וְעַל־יָדוֹ יְהוֹזָבָד וְעִמּוֹ
מֵאָה־וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָֽא׃
(יט) אֵלֶּה הַמְשָׁרְתִים אֶת־הַמֶּלֶךְ
מִלְּבַד אֲשֶׁר־נָתַן הַמֶּלֶךְ בְּעָרֵי
הַמִּבְצָר בְּכָל־יְהוּדָֽה׃

ויהי

(יד) פֿאָלגענדעס איזט דיא מו־
סטערונג נאַך איהרען שטאַמ־
הייזערן, אין יהודה וואַרען
אָבערסטע איבער טויזענד:
עדנה דער אָבערסטע, אונד
מיט איהם וואַרען שטרייטבא־
רע מעננער דרייאמאַל הונ־
דערט טויזענד. (טו) איהם
צור האַנד וואַר דער אָבער־
סטע יהוחנן, אונד מיט איהם
וואַרען צווייאמאַל הונדערט
אונד אַכטציג טויזענד; (טז) אונד
איהם צור האַנד וואַר עמסיה,
דער זאָהן דעם זכרי, דער
דעם עווינן פֿרייוויללינ זיך ווי־
העטע אונד מיט איהם וואַרען
צווייאמאַל הונדערט טויזענד
שטרייטבאַרע מעננער. (יז) פֿאָן
בנימן וואַר דער קריעגסהעלד
אלידע, אונד מיט איהם וואַ־
רען צווייאמאַל הונדערט טוי־
זענד באָגענשפאַננער אונד
שילדטרעגער. (יח) דיעזעם
צור האַנד וואַר יהוזבד, אונד
מיט איהם וואַרען הונדערט
אונד אַכטציג טויזענד קריעגסנעריסטעטע. (יט) דיעזע דיענטען דעם קעניגע, אויסער דע־
נען וועלכע דער קעניג געלעגט אין דיא פֿעסטען שטעדטע אין גאַנץ יהודה.

יהושפט

רש"י

(טו) ועל ידו. אצלו דוגמא חלקת יואב על ידי (שמואל ב' י"ד): המתנדב לה'. דוגמא (שופטים ה') המתנדבים בעם ברכו ה':

וירד

באור

בן יהודה) או במרעה הצאן והבקר וגדרות המקנה, הנקרא ביחוד מלאכת המלך (דה"א ד' כ"ג). (טו) ועל ידו, אצלו ותחת משמרתו כמו על יד אסף הנביא (דה"א כ"ה ב'). (טז) המתנדב לה', לדעתי נתן המלך שם תואר זה לעמסיה שר הצבא על אשר חרף את נפשו למות לכבוד ה' במעשה אחד מן המעשים אשר לא נודע לנו, והוא מענין בהתנדב עם (שופטים ה' ב'). (יז) ומן בנימין, עד הנה ספר שרי האלפים אשר ליהודה, ועתה יחשוב גם שרי הצבאות לבנימין. נשקי קשת ומגן, סגולת בנימין היא זאת ועיין דה"א י"ב א':

ויהי

יח (א) וַיְהִי לִיהוֹשָׁפָט עֹשֶׁר וְכָבוֹד
לָרֹב וַיִּתְחַתֵּן לְאַחְאָב׃
(ב) וַיֵּרֶד לְקֵץ שָׁנִים אֶל־אַחְאָב
לְשֹׁמְרוֹן וַיִּזְבַּח־לוֹ אַחְאָב צֹאן
וּבָקָר לָרֹב וְלָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ
וַיְסִיתֵהוּ לַעֲלוֹת אֶל־רָמֹת גִּלְעָד׃
(ג) וַיֹּאמֶר אַחְאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
אֶל־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה הֲתֵלֵךְ
עִמִּי רָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר לוֹ
כָּמוֹנִי כָמוֹךָ וּכְעַמְּךָ עַמִּי וְעִמְּךָ
בַּמִּלְחָמָה׃ (ד) וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט
אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל דְּרָשׁ־נָא כַיּוֹם

את

יח (א) יהושפט האטטע פֿיעל רייכטהום אונד עהרע, פֿער־שוועגערטע זיך מיט אחאב. (ב) אונד נאַך פֿערלויף פֿאָן איי־ניגען יאַהרען צאָג ער הינאַב צו אחאב נאַך שמרון, אחאב שלאַכטעטע פֿיר איהן שאַאפֿע אונד רינדער אין מעננע אונד פֿיר דאַז פֿאָלק דאַז מיט איהם וואַר, אונד רייצטע איהן צו ציעהען ווידער רמות אין גלעד. (ג) דאַ שפּראַך אחאב דער קע־ניג פֿאָן ישראל צו יהושפט, דעם קעניגע פֿאָן יהודה: וויללסט דוא מיט מיר ציעהען ווידער רמות אין גלעד? אונד דיעזער אנטוואָרטעטע איהם: איך וויא דוא, דיין פֿאָלק זאָ וויא דאַז מיינינגע, פֿער־איינט וואָללען וויר אין דען קריעג ציעהען. (ד) פֿערנער שפּראַך יהושפט צום קעניגע פֿאָן ישראל: בעפֿראַגע דאָך ערשט

רש"י

יח (ב) וירד לקץ שנים. ובמלכים (א' כ"ב) כתיב ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט וגו'. בשנה השלישית מששלח את בן הדד: ויסיתהו לעלות אל רמות גלעד. כמו שכתוב שם בספר מלכים הידעתם כי לנו רמות גלעד כי כשהלך יעקב אבינו שם את הגל (בראשית ל"א) וקרא לו גלעד הוחזק בו ואבותינו לקחו גלעד והרמות מסובים ומוחזקים אחרי העיר ואבותינו אז בימי משה כשתפשו גלעד שתקו אז מלקחת אותה כי לא חששו בהם או שמא בימי משה לקחוה ואחרי כן לקחוה האומות מיד ישראל ושלנו הם: (ד) דרש נא כיום את דבר

באור

יח (א) ויהי, פרשה זאת נמצאת בספורה עם פרשה כ"ב במ"א. ויתחתן, נקחתו את עתליה בתו לבנו יהורם לאשה (להלן כ"א ו'). (ב) לקץ שנים, אחרי שנים אחדים מעת שבתה המלחמה בין ארם ובין ישראל, ובמלכים נאמר: וישבו שלש שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישראל, ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט מלך יהודה אל מלך ישראל. ויסיתהו, כי ליהושפט לא היתה תועלת מאומה, בקחת אחאב את רמות גלעד מידי ארם, כי היא בצפון ארץ ישראל ויהודה בנגב. (ג) כמוני כמוך, כפיל"ת הכ"ף בשני שמות מורה על דמיון שניהם איש לאחיו והכוונה בזה, כמוני כמוך, אין הבדל בין מחשבותיך ובין מחשבותי בענין זה. וכעמך עמי, ר"ל כאשר ילך עמך במלחמה, כן ילך גם עמי. וְעִמְּךָ במלחמה, ר"ל בענין זה עמי כעמך, להיות אתך במלחמה, והוי"ו ועמך הוא נוסף ובמלכים נאמר במליצה נכונה: כמוני כמוך, כעמי כעמך, כסוסי כסוסיך. (ד) דרש, דרש נרדף הוא עם שאל, רק שמחובר בפעל דרש ענין השאלה וענין החקירה בכוונה ובלב נאמן, ד"מ ותלך לדרוש את ה' (בראשית כ"ה

אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ (ה) וַיִּקְבֹּץ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַנְּבִאִים אַרְבַּע
מֵאוֹת אִישׁ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הֲנֵלֵךְ
אֶל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם־
אֶחְדָּל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה וְיִתֵּן הָאֱלֹהִים
בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ (ו) וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט
הַאֵין פֹּה נָבִיא לַיהוָה עוֹד
וְנִדְרְשָׁה מֵאֹתוֹ׃ (ז) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל ׀ אֶל־יְהוֹשָׁפָט עוֹד אִישׁ־
אֶחָד לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה מֵאֹתוֹ
וַאֲנִי שְׂנֵאתִיהוּ כִּי אֵינֶנּוּ מִתְנַבֵּא
עָלַי לְטוֹבָה כִּי כָל־יָמָיו לְרָעָה
הוּא מִיכָיְהוּ בֶן־יִמְלָא וַיֹּאמֶר
יְהוֹשָׁפָט אַל־יֹאמַר הַמֶּלֶךְ כֵּן׃

ויקרא

ערשט דאַז וואָרט דעס עווינען! (ה) דאַ פֿערזאַמעלטע דער קעניג פֿאָן ישראל דיא פראָפֿעטן פֿיער הונדערט מאַן, אונד שפראַך צו איהנען: זאָללען וויר ציעהען וויעדער רמות נאַך גלעד אין דען קריעג? אָדער זאָלל איך עס אונטערלאַססען? דאַ אַנטוואָרטעטען זיא: ציעהע הין, דען גאָטט ווירד עס געבען אין דיא האַנד דעם קעניגס.
(ו) אונד יהושפט שפראַך: איזט דען קיין פראָפֿעט דעס עווינען מעהר דאַ, דען וויר בעפֿראַגען קעננטען? (ז) דאַריף אַנטוואָרטעטע דער קעניג פֿאָן ישראל דעם יהושפט: וואָהל איזט נאָך איין מאַן דאַ, דורך דען וויר דען עווינען בעפֿראַגען קאֶננטען; אַבער איך האַססע איהן, דען ער פראָפֿעציהעט מיר ניע צום גוטען, זאָנדערן יעדערצייט צום באֶזען; עס איזט מיכיהו דער זאָהן דעם ימלא. אונד יהושפט ערווידערטע: עס שפרעכע דער קעניג ניכט אַלזאָ. (ח) דאַ

ריעף

רש"י

ה'. ולא מנביאי הבעלים אשר אתה בוטח בהם: (ה) ויקבץ מלך ישראל את הנביאים ד' מאות. וכולם נביאי אמת היו כי מה ששאל ממנו יהושפט קנן לו וכן מוכיח (בסמוך י"ח) ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו וגו' עד והייתי לרוח שקר בפי כל נביאיו שאומר להם לאמר לאחאב עלה ויתן האלהים ביד המלך מכלל שהיו נביאי ה' שלא היו מתנבאים אלא דבר ה' שאם היו נביאי שקר אין הפתוי נופל עליהם שלא היו מתנבאים אלא מה שהיו בודי' מלבן ועוד שאמר יהושפט שוב האין פה נבי' לה' עוד ודאי יודע אני שהם נביאי ה' אלא מקובלני מבית אבי אבא שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון א' ולשון א' והללו כול' מתנבאים עלה והצלח: (ז) כי

כל

באור

כ"ב). כיום, כעת הזאת, וכן מכרה כיום את בכורתך לי (שם שם ל"א). (ה) את הנביאים, הידועים היותם לבעל, ולזה לא פרט לאמור נביאי הבעל. (ו) עוד, לכבוד אחאב אמר עוד, לבלתי ידמה כאילו מבזהו שהנביאים עד הנה לא היו נביאים לאלקי אמת. או יתכן לאמור האין פה עוד נביא מלבד אלה, אשר לא יתנבא בלתי לה' לבדו, ויכוון מלת עוד על שם נביא בכלל, ולא על נביא ה' ביחוד. (ז) כי כל ימיו, נראה כי איננו מוכן כל ימיו כ"א להתנבאות רעה, וע"ז אמר יהושפט: אל יאמר המלך כן, ור"ל כי אין הנבואה

תלויה

(ח) וַיִּקְרָא֙ מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֔ל אֶל־
סָרִ֖יס אֶחָ֑ד וַיֹּ֕אמֶר מַהֵ֖ר מִיכָ֥הוּ
בֶן־יִמְלָֽא׃ (ט) וּמֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֗ל
וִיהוֹשָׁפָ֣ט מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֡ה יוֹשְׁבִים֩
אִ֨ישׁ עַל־כִּסְא֜וֹ מְלֻבָּשִׁ֣ים בְּגָדִ֗ים
וְיֽוֹשְׁבִים֙ בְּגֹ֔רֶן פֶּ֖תַח שַׁ֣עַר שֹׁמְר֑וֹן
וְכָל־הַ֨נְּבִיאִ֔ים מִֽתְנַבְּאִ֖ים
לִפְנֵיהֶֽם׃ (י) וַיַּ֧עַשׂ ל֛וֹ צִדְקִיָּ֥הוּ
בֶֽן־כְּנַעֲנָ֖ה קַרְנֵ֣י בַרְזֶ֑ל וַיֹּ֣אמֶר
כֹּה־אָמַ֣ר יְהוָ֔ה בְּאֵ֛לֶּה תְּנַגַּ֥ח אֶת־
אֲרָ֖ם עַד־כַּלּוֹתָֽם׃ (יא) וְכָל־
הַ֨נְּבִיאִ֔ים נִבְּאִ֥ים כֵּ֖ן לֵאמֹ֑ר עֲלֵ֞ה
רָמֹ֤ת גִּלְעָד֙ וְהַצְלַ֔ח וְנָתַ֥ן יְהוָ֖ה

מיכיהו קרי — ביד

ריעף דער קעניג פֿאָן ישראֵל איינען פֿערשניטטענען, אונד זאַגטע: ברינגע שנעלל מיכיהו דען זאָהן דעס ימלא הער. (ט) דער קעניג פֿאָן ישרא׳ אונד יהושפט דער קעניג פֿאָן יהודה זאַסען יעדער אויף זיינעם טהראָנע, אַנגעקליידעט אים (קעניגליכען) געוואַנדע, אונד האַטטען איהרען זיטץ אין דער טעננע אַם טהאָרע פֿאָן שמרון, אונד אַללע דיא פּראָפּעטען ווייזאַגטען פֿאָר איהנען. (י) צדקיהו דער זאָהן כנענה׳ס האַטטע זיך אייזערנע הערנער געמאַכט אונד שפּראַך, זאָ שפּריכט דער עוויגע: זאָ ווירסט דוא ארם שטאָסען, ביז דוא זיא פֿערניכטעסט. (יא) אונד אַללע דיא פּראָפּעטען ווייזאַגטען אַלזאָ, אונד שפּראַכען: ציעהע הין געגען רמות אין גלעד, אונד זייא גליקליך, דער עוויגע ווירד עס געבען אין דיא

האַנד

רש"י

כל ימיו לרעה. כי זהו שאמר (מלכים א' כ"ב) יען אשר שלחת איש חרמי וגו': (ח) מהר מיכהו. כתיב חסר יו"ד משום בזיון כינה לו שם אחר מיכהו: (ט) מלבשים בגדים. בגדי מלכות: ויושבים בגורן פתח שער שומרון. בא להודיענו כי כשנתנבאו הנביאים לפניהם היו יושבים חוץ לעיר ושם באו מרגלים של מלך ארם ושמעו שהודיע למלך ישראל שהוא לבדו יפול במלחמה והוא שצו' מלך ארם לחיילותיו (לקמן י"ח) לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו לקיים דברי מיכיהו לפיכך כתיב בגורן שהיה מקום מרגלים לרגל אבל אם הוועד בתוך העיר לא היו המרגלים של מלך ארם יכולין לבא שמא ירגישו בהם שהם מרגלים אבל כשהם חוץ לעיר אפילו ירגישו בהם ויבינו כי מרגלים הם יכולין הם לומר למקום אחר אנו הולכים מה שקרבנו פה אל הגורן בשביל הרגש גדול וקבוץ חיילות הנה פתח העיר תמהנו ופנינו מן הדרך לראות מה זה והמרגלים הם הודיעו למלך ארם והוא צוה שלא להרוג שום אדם כי אם מלך ישראל לבדו שאם לא כן מה עלה בלבו שצוה שלא להרוג מישראל רק המלך

לבדו

באור

תלויה במדות הנביא ובכשרונו, כ"א ברצון ה' לבד. (ח) מהר, כמו מהרו את המן, מהרי שלש סאים קמח סולת. ואולי הוא עומד ובדרך הקריאה לעבד: מהר! מיכיהו בן ימלא! כמנהג המלכים לקרא בפקודיהם. (ט) מלבשים בגדים, בתלבושת המלוכה ובמעילי ארגמן כאשר ילבשו מלכים ורוזנים בשבתם לכסאותם בשער. (יא) ונתן ה', הראוי ונתני ה' ביד המלך, אך מדרך הלשון להשמיט הכנוי אם הענין מובן מעצמו, כמו וישליכו הרלים (מ"ב

בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ (יב) וְהַמַּלְאָךְ אֲשֶׁר־
הָלַךְ ׀ לִקְרֹא לְמִיכָיְהוּ דִּבֶּר אֵלָיו
לֵאמֹר הִנֵּה דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים פֶּה־
אֶחָד טוֹב אֶל־הַמֶּלֶךְ וִיהִי־נָא
דְבָרְךָ כְּאַחַד מֵהֶם וְדִבַּרְתָּ טּוֹב׃
(יג) וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ חַי־יְהוָה כִּי
אֶת־אֲשֶׁר־יֹאמַר אֱלֹהַי אֹתוֹ
אֲדַבֵּר׃ (יד) וַיָּבֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ מ׳
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו מִיכָה הֲנֵלֵךְ
אֶל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם־
אֶחְדָּל וַיֹּאמֶר עֲלוּ וְהַצְלִיחוּ
וְיִנָּתְנוּ בְּיֶדְכֶם׃ (טו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו
הַמֶּלֶךְ עַד־כַּמֶּה פְעָמִים אֲנִי
מַשְׁבִּיעֶךָ אֲשֶׁר לֹא־תְדַבֵּר אֵלַי ש׳
רַק אֱמֶת בְּשֵׁם יְהוָה׃ (טז) וַיֹּאמֶר
רָאִיתִי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל נְפוֹצִים
עַל־הֶהָרִים כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין־לָהֶן
רֹעֶה וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־אֲדֹנִים
לאלה

האַנד דעם קעניגס. (יב) דער באָטע דער הינגינג מיכיהו צו רופֿען, רעדעטע צו איהם, אונד שפּראַך: זיהע, דיא רעדען דער פּראָפֿעטען פֿערהייסען איינשטיממיג גוטעס דעם קעניגע, זאָ מעגע נון אויך דיינע רעדע זיין וויא דיא איהרע, אונד אויך דוא וואָללעסט גוטעס פֿאָרהערזאַגען. (יג) דאַ שפּראַך מיכיהו: זאָ וואַר דער עוויגע לעבט! וואַס מיין גאָטט מיר זאַגען ווירד דאַז וויל איך פֿערקינדען. (יד) אַלס ער נון צום קעניגע קאַם, שפּראַך דער קעניג צו איהם: מיכה זאָללען וויר ווידער רמות אין גלעד ציעהען אין דען קריעג, אָדער זאָלל איך עס אונטערלאַססען? אונד ער שפּראַך: ציעהעט הין אונד זייד גליקליך, מאָגען זיא אין אייערע האַנד געגעבען ווערדען! (טו) דאַ שפּראַך דער קעניג צו איהם: וויא אָפֿט מוס איך דיך בעשוואָרען דאַס דוא ניכטס צו מיר רעדעסט אַלס וואַהרהייט אים נאַמען דעס עוויגען? (טז) ער אַבער ערוויעדערטע: איך זאַה גאַנץ ישראל צערשטרייעט אויף דען בערגען, וויא איינע העערדע דיא קיינען היר טען האַט, אונד דער עוויגע שפּראַך: דיזע האַבען קיינען הערן, יעדער

ר ש " י

לבדו אלא מרגלים היו לו ושמעו את מיכיהו אומר ראיתי את כל ישראל נפוצים וגומר ויאמר ה׳ לא אדונים לאלה. סימן שיהרג המלך אבל ישראל ישובו איש לביתו לשלום ושמעו את זה שאמר אם שוב תשוב בשלום הכל שמעו המרגלים והגידו למלך ארם ואז צוה מלך ארם לעשות כדבר מיכיהו להרוג המלך לבדו: (יד) עלו והצליחו וינתנו בידכם. כלומר הלואי שתצליחו וינתנו בידכם: (טז) נפוצים על ההרים. כי כשבורחים מן המלחמה בורחים על ההרים לבית מנוס כמו (בראשית י״ד) והנשארים הרה נסו ועוד שהמלחמה היתה ברמות גלעד מקום הרים וגבעות: ויאמר ה׳ לא אדונים לאלה. לפיכך נפוצים כלאן על ההרים שאין להם רועה שמלכ׳

ב א ו ר

י׳ כ״ה) ת׳ וישליכים. (טו) עד כמה, כמה הוא שאלה על המספר כמו בַּמָּה ימי שני חייך (בראשית מ״ז ח׳) והחוקרים עשו מזה שם המקרה בַּמּוּת. (טז) כל ישראל, במובן ספרטי, והוא עשרת השבטים בלי יהודה: אדונים, שם יחיד במשקל הרבים כמו פנים,

לָאֵלֶּה יָשׁוּבוּ אִישׁ־לְבֵיתוֹ בְּשָׁלוֹם׃
(יז) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־
יְהוֹשָׁפָט הֲלֹא אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ לֹא־
יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי אִם־לְרָע׃
(יח) וַיֹּאמֶר לָכֵן שִׁמְעוּ דְבַר־יְהֹוָה
רָאִיתִי אֶת־יְהֹוָה יוֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ
וְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמְדִים עַל־
יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ׃ (יט) וַיֹּאמֶר יְהֹוָה
מִי יְפַתֶּה אֶת־אַחְאָב מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרָמוֹת גִּלְעָד
וַיֹּאמֶר זֶה אֹמֵר כָּכָה וְזֶה אֹמֵר
כָּכָה׃ (כ) וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי

יהוה

קעהרע אלזא צוריק אין זיין הויז אין פריעדען. (יז) דא שפראך דער קאניג פאן ישראל צו יהושפט: האבע איך עס דיר ניכט געזאגט? דאס ער מיר ניכטס גוטעס, זאנדערן נור בעזעס פראפעצייהען ווירד. (יח) אונד ער (מיכיהו) שפראך: וואהלאן הערעט דאז ווארט דעס עוויגען; איך זאה דען עוויגען, זיטצענד אויף זיינעם טהראנע, אונד דאז גאנצע העער דעס הימ־מעלס שטעהענד צו זיינער רעכטען אונד צו זיינער לינ־קען. (יט) אונד דער עוויגע שפראך: ווער וויל אחאב, דען קאניג פאן ישראל, בע־רעדען, דאס ער הינציעהע אונד פאללע בייא רמות אין גלעד? אונד דיעזער שפראך זא, אונד יענער שפראך זא. (כ) דא קאם איין גייסט הערפאר, שטעללטע זיך פאר דען עווי־

רש"י

יהרג: ישובו איש לביתו בשלום. שאחאב לבדו יהרג אבל שאר ישראל ישובו איש לביתו לשלום כאשר לוה ארם לעמו: (יח) וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו. אלו מלכי השרת העומדים לפניו: (כ) ויצא הרוח. פתרון ויצא המלאך שהרי אומר לעיל וכל צבא השמים וגו' ועתה יצא אחד מן המלאכים ויאמר אני אפתנו כדאמר (תהלים ק"ד) עושה מלאכיו רוחות ולפיכך קדם ואמר לעיל וכל צבא השמים עומדים שאל תתמה כשתאמר ויצא הרוח מי הוא ומהיכן יצא ובשאמר וכל צבא השמים עומדים כדי להודיע מהיכן יצא מאחר הרוחות העומדים

באור

עלומים, זקונים ובדומה, ויבוא גם תואר ביחיד כמו אדונים קָשֶׁה (ישעיה י"ט ד'), ובכתוב שלפנינו הכוונה על אחאב, וינבא על מותו במלחמה זאת, ולזה אמר אחאב אל יהושפט הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי טוב כ"א לרע. (יח) לכן, אינו מוסב אל הקודם, כ"א דרך חוזק וקריאה דוגמת לכן כל הורג קין שבעתים יוקם (בראשית ד' ט"ו). ראיתי, המראה הזה עמוק הוא מאוד וצריך עיון גדול, והרד"ק כתב בס' מלכים וז"ל: הדברים האלה הם מבוכה גדולה למי שמבין אותם כמשמעם, והאמת כי האל העיר רוח נביאי שקר לפתות את אחאב לפי שנתחייב מיתה לשמים, ולא שבאה רוח נבואה לאחד מהם אלא הערת החפץ לדבר אל אחאב דברים האלה והוא מה שאמר מיכיהו הנה נתן ה' רוח שקר, אבל שאר כל הדברים כמו ויאמר זה בכה וזה בכה ויצא הרוח וגו' ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו, כל אלה דברי מליצה הם, אמרם מיכיהו דרך הצעת הדברים, לא שראה מיכיהו הדברים האלה ולא שמעם, כי רוח הנבואה לא יהיה רק אמת ע"כ לשונו.

ביום

יהוה ויאמר אני אפתנו ויאמר
יהוה אליו במה: (כא) ויאמר אצא
והייתי לרוח שקר בפי כל־
נביאיו ויאמר תפתה וגם־תוכל
צא ועשה־כן: (כב) ועתה הנה
נתן יהוה רוח שקר בפי נביאיך
אלה ויהוה דבר עליך רעה:
(כג) ויגש צדקיהו בן־כנענה ויך
את־מיכיהו על־הלחי ויאמר אי
זה הדרך עבר רוח־יהוה מאתי
לדבר אתך: (כד) ויאמר מיכיהו
הנך ראה ביום ההוא אשר תבוא
חדר בחדר להחבא: (כה) ויאמר
מלך ישראל קחו את־מיכיהו
והשיבהו אל־אמון שר־העיר
ואל־יואש בן־המלך:
(כו) ואמרתם כה אמר המלך

קמץ בז"ק שימו

עווינען הין, אונד שפראך:
איך ווילל איהן בערע־
דען, דער עווינע שפראך
צו איהם, וואָדורך? (כא) אונד
ער ערוויעדערטע: איך ווילל
הינגעהען אונד איין ליגענ־
גייסט זיין אים מונדע אַללער
זיינער פּראָפּעטען. דאַ שפראך
דער עווינע: בערעדע איהן
דוא ווירסט עס פערמאָגען,
ציעהע הין, אונד טהוע אַל־
זאָ. (כב) נון, זיעהע, דער
עווינע האַט איינען ליגענ־גייסט
געלעגט אין דען מונד דיינער
פּראָפּעטען, דער עווינע האַט
בעזעס בעשלאָססען איבער
דיך. (כג) דאַ טראַט צדקיהו,
דער זאָהן כנענה'ס הינצו,
אונד שלוג מיכיהו אויף דיא
וואַנגע, אונד שפראך: אויף
וועלכעם וועגע איזט דער
גייסט דעם עווינען פאָן מיר
געוויכען, אום דיר צו־
שפרעכען? (כד) דאַרויף ער־
וויעדערטע מיכיהו, אַן יענעם
טאַגע ווירסט דוא עס זעהען,
וואָ דוא פאָן קאַממער צו קאַמ־
מער געהעסט, אום דיך צו פערבערגען. (כה) אונד דער קאָניג פאָן ישראל שפראך:
נעהמעט מיכיהו, אונד ברינגעט איהן צו אמון, דעם אָבערסטען דער שטאַדט, אונד צו
יואש, דעם קאָניגסזאָהנע, (כו) אונד זאַגעט: זאָ שפריכט דער קאָניג: לעגעט דיעזען

אינס

רש"י

העומדים עליו. ורבותינו פירשו זהו רוחו של נבות: (כא) בפי כל נביאיו. שישים דבר בפיהם
לאמר עלה והצלח. ויעלה ויפול. מכלל שהיו נביאי אמת שלא היו מתנבאים כי אם מה שישים
השם בפיהם: תפתה וגם תוכל. לפי שיש מפתה הבא לפתו' חבירו פעמים שהמפות' מבין שזה
רוצה לפתותו והוא נזהר ואינו שומע להתפתות אבל באתה תפתה וגם תוכל: (כד) הנך

רואה

באור

(כד) ביום ההיא, נתקיים הנבואה הנזכרת, הנך ראה כי עבר רוח ה' מאתך, בנואך
חדר בחדר להחבא. (כה) והשיבוהו, לא שהיה שם כבר לפנים כדעת קצת חכמים, כ"א

פירוש

שִׂימוּ זֶה בֵּית הַכֶּלֶא וְהַאֲכִילֻהוּ
לֶחֶם לַחַץ וּמַיִם לַחַץ עַד שׁוּבִי
בְשָׁלוֹם׃ (כז) וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ אִם־
שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא־דִבֶּר יְהוָה
בִּי וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם׃
(כח) וַיַּעַל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט
מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־רָמֹת גִּלְעָד׃
(כט) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־
יְהוֹשָׁפָט הִתְחַפֵּשׂ וָבֹא בַמִּלְחָמָה
וְאַתָּה לְבַשׁ בְּגָדֶיךָ וַיִּתְחַפֵּשׂ מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ בַּמִּלְחָמָה׃ (ל) וּמֶלֶךְ
אֲרָם צִוָּה אֶת־שָׂרֵי הָרֶכֶב אֲשֶׁר־
לוֹ לֵאמֹר לֹא תִּלָּחֲמוּ אֶת־הַקָּטֹן
ואת

אינם געפֿעננניס, אונד רייכעט
איהם נור קיממערליכע שפייזע,
אונד נור קיממערליכען טרונק,
ביז איך גליקליך צוריקקעה־
רע. (כז) מיכיהו אַבער שפראַך:
ווען דוא גליקליך צוריקקעה־
רעסט, זאָ האַט דער עוויגע
ניכט דורך מיך גערעדעט,
אונד זעטצטע הינצו: הערעט
עס, איהר פֿאָלקער אַללע!
(כח) זאָ צאָג דער קאָניג פֿאָן
ישראל אונד יהושפט, דער
קאָניג פֿאָן יהודה, נאַך רמות
אין גלעד. (כט) אונד דער
קאָניג פֿאָן ישראל שפראַך צו
יהושפט איך ווערדע מיך פֿער־
קליידען ווען איך אין דען
קאַמפף געהע, דוא אַבער
בעהאַלטע דיינע (קעניגליכען)
געוואַנדער, דער קאָניג פֿאָן
ישראל פֿערקליידעטע זיך אַל־
זאָ אונד זיא גינגען צום קאַמפפֿע. (ל) דער קאָניג פֿאָן ארם געבאָטה דען אָבערסטען
זיינער וואַגענשטרייטער, פֿאָלגענדעם: קעמפֿעט ווערדער מיט קליין נאָך מיט גראָס,
זאָנ׳

רש״י

רואה. שיהרג אחאב: (כו) שימו זה בית הכלא. ואע"פ שלא ראינו שנתנו קודם לכן בבית הכלא אלא מתוך שאמר והשיבוהו תוכל לומר שנתנו קודם לכן בבית הכלא ואם תרצה לומר שלא נתנוהו קודם לכן מעולם לא תקשי לך והשיבוהו כי כן דרך המקראות כמו (תהלים ט') ישובו רשעים לשאולה וכן הרבה: לחם לחץ ומים לחץ. דוגמא (ישעיה ל') לחם צר ומים לחץ: (כט) התחפש ובא. פתרון צריך אני להתחב' ולהתחפש בבגדים אחרים שלא יכירוני שאני מלך ישראל כי חשש לדברי מיכיהו שאמר לו אם שוב תשוב בשלום וגו' ואמר ליהושפט אני רוצה להשתנות עצמי ולבוא במלחמה שיש לי לחוש שמא שמעו ארמים מה שאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום ולא ישנו להלחם כי אם עלי: ואתה לבש בגדיך. תכשיטי מלכות ושריונות וכלי מלחמה של מלכות כי אין לחוש בדברי הנביא כי אם מלך ישראל לבדו כי כן הגידו מרגלים שלו דברי מיכיהו:
ויזעק

באור

פירוש והשיבוהו כמו והוליכוהו, עיין בפירש"י. (כו) לחם לחץ, לחץ הוא תואר ללחם הנתון במצור ובדוחק וכן למים, והראוי מי לחץ, והוא ע"ד והנבואה עודד הנביא (למעלה ט"ו ח') ת' נבואת עודד. (כז) כלם, המנהג לדבר ביחוסי הדברים בנסתר, אף כי בנוכח אז כמ"ש היה המאמר עד הנה, ד"מ גם אתם כושים חללי חרבי המה (צפניה ב' י"ב) ובדומה, ומה שאמר עמים על השבטים ידבר, וכמאמרם ז"ל על פסוק גוי וקהל גוים יהיה ממך, גוי בנימין, גוים מנשה ואפרים. (כט) התחפש, דרך המקור, ושיעורו צריך
אני

וְאֶת־הַגָּדוֹל כִּי אִם־אֶת־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ׃ (לא) וַיְהִי כִּרְאוֹת
שָׂרֵי הָרֶכֶב אֶת־יְהוֹשָׁפָט וְהֵמָּה
אָמְרוּ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּסֹבּוּ
עָלָיו לְהִלָּחֵם וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט
וַיהוָה עֲזָרוֹ וַיְסִיתֵם אֱלֹהִים מִמֶּנּוּ׃
(לב) וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב כִּי
לֹא־הָיָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיָּשֻׁבוּ
מֵאַחֲרָיו׃ (לג) וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת
לְתֻמּוֹ וַיַּךְ אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין

הדבקים

זאָנדערן נור מיט דעם קאֶני־
גע ישראל'ס אַלליין. (לא) אַלס
נון דיא אָבערסטען דער וואַ־
גענשטרייטער דען יהושפט
זאַהען, אונד זיך דאַכטען,
עס זייא דער קאֶניג פאָן
ישראל: דאַ לענקטען זיא היין
געגען איהן צום קאַמפפֿע,
יהושפט שריע (לו גאָטט) דער
עוויגע האַלף איהם, אונד
וואַנדטע זיא פאָן איהם אַב;
(לב) דען אַלס דיא אָבער־
סטען דען וואַגען זאַהען,
דאַס עס דער קאֶניג פאָן
ישראל ניכט וואַר, קעהרטען
זיא זיך פאָן איהם אַב. (לג) איין
מאַן אַבער, שפאַנטע אין
זיינער איינפאַלט דען באָגען, אונד שאָס דען קאֶניג פאָן ישראל צווישען דיא פוגען

אונד

רש"י

(לא) ויזעק יהושפט. אחר שני דגלו וקיילותיו שיבאו לעזור לו כמו אות אריה שבדגלו או דגל בני יהודה וכן מנהג בשלחמים שני גדודים מננה כל גדוד וגדוד שם אחד לסימן לדגלו לצורך הגדוד שעמו שאם יתפרדו איש מעל אחיו או יתערבו הגדודים זה בזה ילעקו כל גדוד וגדוד שם סימן שלו ויכירו בקול הסימן ויתקבלו כולם יחד ויהיו באגודה אחת כבראשונה. ולא שלעק לאלהיו וכן מוכיח (במלכים א' כ"ב) ויזעק יהושפט ולא נאמר לשם וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו. אך כתיב שם (לב) ויהי כראות שרי הרכב כי לא היה מלך ישראל. שהכירו והבינו מיד כשילעק אחר הסימן של דגלו כדמפורש כמו שהכירוהו וישובו מעליו כלווי מלך ארם ומה' הוא שהכירוהו: (לג) ואיש משך בקשת. איש ישראל מתכוון לירות במחנה ארם ובלא כוונתו: ויך. השאן את מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין בין אותה רלועה שמדביקין

הכובע

באור

אני להתפש, כי ידע מלווי מלך ארם הנאמר בכתוב הבא. (לא) וה' עזרו, סוף כתוב זה לא נאמר במלכים, ומודיענו פה כי לא בדרך מקרה או ברחמי אויב היתה ישועת יהושפט, כ"א ע"י ה', אשר הסיתם (נתן במחשבתם לסור) ממנו. (לג) לתמו, בלי כוונה רעה דוגמת הולכים לְתֻמָּם ולא ידעו כל דבר (ש"ב ט"ו י"א), ובלשון חז"ל מסיח לפי תומו. ורש"י שלפנינו כתב איש ישראל מתכוון לירות במחנה ארם ובלא כוונתו ע"כ והוא היפך ממ"ש במלכים (כ"ב ל"ד) ואיש משך זה בעמן ולתמו שלא ידע שהוא מלך ישראל ע"כ. ודבריו שם נוסדים על מאמר חז"ל שאמרו בכמה דברים השליט הקב"ה רך בקשה, לפרדע מלרים וכו' והחץ בעמן שהכה את אחאב ונכנס לתוך השריון וכו' (עיין ילקוט וארא בפסוק ותעל הלפרדע). ובאמת אינו זר שיביא רש"י במקום אחד את המדרש ובמ"א יפרש את היפוכו בפשטות הכתוב או עפ"י מדרש אחר, ד"מ בשמות (ב' כ') קראן לו ויאכל לחם כתב הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב וכו' ובקהלת (י"א א') שלח לחמך על פני המים כתב ראה מה נאמר ביתרו, קראן לו ויאכל לחם וסביר שהגא מלרי וכו'. וגם יש הוכחות שונות שאין כל פירוש רש"י שלפנינו

על

הַדְּבָקִים וּבֵין הַשִּׁרְיָן וַיֹּאמֶר לָֽרַכָּב הֲפֹךְ יָדֶיךָ וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַֽמַּחֲנֶה כִּי הָחֳלֵיתִי׃ (לד) וַתַּעַל הַמִּלְחָמָה בַּיּוֹם הַהוּא וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָיָה מַעֲמִיד בַּמֶּרְכָּבָה נֹכַח אֲרָם עַד־הָעָרֶב וַיָּמָת לְעֵת בּוֹא הַשָּׁמֶשׁ׃

יט (א) וַיָּשָׁב יְהוֹשָׁפָט מֶֽלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־בֵּיתוֹ בְשָׁלוֹם לִירוּשָׁלָ͏ִם׃ (ב) וַיֵּצֵא אֶל־פָּנָיו יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי הַחֹזֶה וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ יְהוֹשָׁפָט הֲלָרָשָׁע לַעְזֹר

יתיר י'

ולשנאי

אונד דען פאַנצער, דיעזער שפראַך נון צו זיינעם וואַגענפיהרער: לענקע אום, אונד פיהרע מיך אויס דעם לאַגער, דען איך בין פערוואונדעט. (לד) אַן דעמזעלבען טאַגע ווארדע דער קאַמפף העפטיג, דער קעניג פאָן ישראל אַבער, בליעב אויף דעם וואַגען, ארם געגענאיבער, ביז צום אַבענד, אונד שטאַרב צור צייט דעם זאָננען־אונטערגאַנגעס.

יט (א) יהושפט, דער קעניג פאָן יהודה, קעהרטע גליקליך אין זיין הויז צוריק נאַך ירושלים. (ב) דא גינג איהם ענטגעגען יהוא, דער זאָהן חנני'ס, דער זעהער, אונד שפראַך צום קעניגע יהושפט: זאָלל מאַן דעם פרעפלער בייִשטעהען?

רש"י

הכונע שעל ראשו לשריון ואין לומר ארמי היה כי למי נתכוין והלא מלך ארם לוה לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם מלך ישראל לבדו ואף לו לא נתכוון שהרי כתיב לתומו אלא בעל כרחו יש לומר ישראל היה המורה ונתכוון לירות במחנה ארם ולפי תומו הכה את מלך ישראל: ויאמר לרכב. למנהיג את המרכבה: והוצאתני מן המחנה. כלומר מן המערכה הזו הראשונה והשיבני במערכות האחרונות: (לד) מעמיד במרכבה. החזיק ועמד במרכבה שלא יבינו ישראל מכתו ויברחו ותקיל' נפיל' ניסה: ותעל המלחמה. נסתלק' ולא הוזק א' מישראל כי אם מלך ישראל לבדו כדבר הנביא שאמ' (לעיל כ' י"ח) לא אדונים לאלה ישובו איש לביתו בשלום לשלום לא נאמר כי נהרג אחאב:

באור

על ד"הי, מחובר מאת רש"י עצמו. הדבקים, יש שריונות שהם עשוים קליפים קליפים כענין שנאמר (ש"א י"ז ה') ושריון קשקשים, והקליפים נופלים על נקבי השריון וסותמי' אותם והם קרויין דבקים (רש"י במלכים). השרין, כסוי נחושה מלעומת החזה עד הירך להגינם נגד כלי האויב, ונקרא פה שרין בקמץ וברוב המקומות שִׁרְיוֹן בחולם ע"ד אָמָן ואָמון. הפך ידך, שיעורו הפך בידך את המרכבה. החליתי, נעשיתי חולה ע"י סבה מה, ובנינו הָפְעַל, והוא בנין הפעול מן וה' חפץ דכאו הֶחֱלִי (ישעיה נ"ג י'). (לד) ותעל, עלתה מעלה מעלה ותפשוט בכל מערכות הצבא במאוד מאוד. מעמיד, במלכים מָעֳמָד, והענין אחד אף שהבנינים הפוכים, כי גם המועמד ע"י אחרים, הנה הוא נושא ומעמיד את עצמו, והאחרים הם המסבבים את זה:

יט (א) וישב, אין זכר לדברי הפרשה הזאת בס' מלכים, ועל כן הכרת פניה תענה בה, וכל סגנון הלשון יתן עדיו כי כתיבתו מאוחרת היא. (ב) אל פניו, לקראתו. בן חנני, הנזכר למעלה במלכות אסא אביו (ט"ז ז'). הלרשע לעזור, הנכון הוא לעזור לרשע?

וּלְשֹׂנְאֵי יְהוָה תֶּאֱהָב וּבָזֹאת עָלֶיךָ
קֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְהוָה׃ (ג) אֲבָל
דְּבָרִים טוֹבִים נִמְצְאוּ עִמָּךְ כִּי־
בִעַרְתָּ הָאֲשֵׁרוֹת מִן־הָאָרֶץ
וַהֲכִינוֹתָ לְבָבְךָ לִדְרֹשׁ הָאֱלֹהִים׃
(ד) וַיֵּשֶׁב יְהוֹשָׁפָט בִּירוּשָׁלָםִ וַיָּשָׁב
וַיֵּצֵא בָעָם מִבְּאֵר שֶׁבַע עַד־הַר
אֶפְרַיִם וַיְשִׁיבֵם אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵיהֶם׃ (ה) וַיַּעֲמֵד שֹׁפְטִים
בָּאָרֶץ בְּכָל־עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת
לְעִיר וָעִיר׃ (ו) וַיֹּאמֶר אֶל־הַשֹּׁפְטִים
רְאוּ מָה־אַתֶּם עֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם
תִּשְׁפְּטוּ כִּי לַיהוָה וְעִמָּכֶם בִּדְבַר

משפט

ליעבסט דוא דיא פיינדע דעם
עווינען?— דארום קאממט
דער צארן דעם עווינען אי־
בער דיך; (ג) יעדאך ווער־
דען אויך גוטע טהאטען אן
דיר געפונדען, אינדעם דוא
דיא אסטארטע ווענגעשאפפט
אויס דעם לאנדע, אונד דיין
הערץ געלענקט האסט דען
עווינען צו זוכען. (ד) יהושפט
בליעב נון אין ירושלים,
צאג וויעדער אויס, אונטער
דאז פאלק פאן באר שבע,
ביז צום געבירגע אפרים'ס,
אונד פיהרטע זיא צוריק, צו
דעם עווינען, דעם גאטטע
איהרער פאטער. (ה) ער
בעשטעללטע ריכטער אים
לאנדע, אין אללען בעפעי־
סטיגטען שטעדטען יהודה'ס,
פיר יעדע שטאדט. (ו) אונד
שפראך צו דען ריכטערן:
בעדענקעט וואהל וואס איהר
טהוט! דען ניכט פיר מענשען ריכטעט איהר, זאנדערן פיר גאטט, ער איזט בייא
איך

רש"י

יט (ג) כי בערת האשרות. כדלעיל ועוד הסיר את הבמות וגומר: לדרוש האלהים. (כדלעיל
ב' י"ז) כי לאלהי אביו וגומר: (ה) ויעמד שופטים. כשאמר לו החוזה דברים
טובים נמצאו עמך כי בערת האשרות בא לו אצל ספר התורה אם בערם כמשפט ומתחלה
ראה כתיב אבד תאבדון עד ואשריה' תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ונזכר שכתוב בכי
תשא (שמות ל"ד) ואת אשרתם תכרתון וגו' תמה בעצמו על שהטיב בעיני ה' שבער האשירים
אשירי ישראל שהרי לא הזהירם אלא על אשיריהם ושוב חזר בשופטים ושוטרים ומצא כתוב
(דברים ט"ז) לא תטע לך אשירה ואז שמח שבערם וגם ראה שם כתוב שופטים ושוטרים
תתן לך (שם) מיד ויעמד שופטים מוחזקים בכל ערי יהודה: לעיר ועיר. בכל ערי הבצרות
העמיד מוחזקים להבריאם ולבופן לדין מתחלה ושוב העמיד שופטים שאינן מוחזקים כל כך
לעיירות שאינן בצורות לפי שהן יראים להיות סרבנים יותר מאותן היושבים בערים בצורות
שבוטחים בערי מבצרם: (ו) כי לא לאדם תשפטו. פתרון אל תחשבו בלבבכם לומר מה לנו

באור

ונשמט נשוא המאמר מפני שהוא בדרך הקריאה. (ג) אבל, הקלף לא ישתפך על
ראשך לרעה כי דברים טובים וגו', ודוגמת מאמר זה תמצא למעלה (דברי הימים ב' י"ב
י"ב). (ד) הר אפרים, הוא הגבול המשותף לארץ יהודה ובנימן ולארץ עשרת השבטים.
(ה) הבצרות, מתחלה בערים הבצורות ואחר כך לכל עיר ועיר, ועיין בפירש"י. (ו) לא
לאדם, לא במצות אדם ובמקום אדם תשפטו כ"א במקום אלהים אתם נצבים המשגיח עליכם.
ועמכם

מִשְׁפָּט׃ (ז) וְעַתָּה יְהִי פַחַד־יְהוָה
עֲלֵיכֶם שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ כִּי־אֵין עִם־
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַוְלָה וּמַשֹּׂא פָנִים
וּמִקַּח־שֹׁחַד׃ (ח) וְגַם בִּירוּשָׁלַםִ
הֶעֱמִיד יְהוֹשָׁפָט מִן־הַלְוִיִּם
וְהַכֹּהֲנִים וּמֵרָאשֵׁי הָאָבוֹת
לְיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּט יְהוָה וְלָרִיב
וַיָּשֻׁבוּ יְרוּשָׁלִָם׃ (ט) וַיְצַו עֲלֵיהֶם
לֵאמֹר כֹּה תַעֲשׂוּן בְּיִרְאַת יְהוָה

באמונה

אייך אים געריכטע. (ז) דעס־האלב זייא דיא פורכט פאר דעם עוויגען בייא אייך, וואהרעט אייך בייא אייערן האנדלונגען, דען בייא דעם עוויגען, אונזערעם גאטטע, איזט קיין אונרעכט, קיין אנזעהען דער פערזאהן אונד קיין גע־שענקע־נעהמען. (ח) אויך אין ירושלים בעשטעללטע יהושפט לוים אונד פריעסטער אונד פאמיל־ענהייפטער פאן ישראל צום געריכטע דעם עוויגען אונד צום רעכטס־שטרייטע, דיעזע גינגען אלזא נאך ירושלים. (ט) אונד ער בע־פאהל איהנען וויא פאלגט: זא זאללט איהר האנדעלן אין דער פורכט פאר דעם עווי־

רש״י

אם אנו מטים את הדין לזכות את אוהבינו להטות דין דלים ולישא פני עשירים הלא אין המשפט לה' לכך נאמר לה' שלי הוא אם חייבת את הזכאי כאלו נטלת ולקחת מאל בורא ודין שמים עקלת לתת משפט מעוקל לפיכך תראו מה שתעשו ויהיה לכנכם בכל דין ודין כאלו הקב"ה עומד לפניכם בדין וזהו עמכם בדבר משפט ובסנהדרין מפורש מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ושמא יאמר הדיין מה לי ולצער הזה ת"ל ועמכם בדבר משפט כלומר מוטל עליכם לעשות ואין לו לדיין לעשות אלא מה שעיניו רואות: (ז) אין עם ה' אלהינו עולה ומשא פנים ומקח שוחד. והוא עמכם במשפט לפיכך אינו רוצה שתעשו עול במשפט: (ח) וגם בירושלם העמיד. אע"פ שהוא היה בעצמו בירושלם: למשפט ה' ולריב. משפט נופל לומר על דיני ממונות דוגמא (במדבר כ"ז) והיתה לבני ישראל לחקת משפט דירושה בפנחס ולריב נופל על דיני נפשות וקבלות דוגמא (שמות כ"א) וכי יריבון אנשים וגו': (ט) כה תעשון. משום

באור

ועמכם, עש"הכ אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט. (ז) ומשא פנים, הכתוב אומר לא תשא פנים ולא תקח שוחד, ומן הפעלים האלה נעשו פה שני שמות משא פנים, במשקל משור, ומִקַּח שחד במשקל מִמְכָּר, ונפילת הלמ"ד כמשפט שרש לקח. (ח) למשפט ה' ולריב, עיין פירש"י, ול"נ כי משפט ה' הוא על המצות נגד הקב"ה, וריב הוא המחלוקת שבין אדם לחבירו. וַיָּשֻׁבוּ, כמו וַיֵּשְׁבוּ כי מושב הב"ד הגדול הי' בירושלים, ודוגמתו בס' מלכים שנאמר וַיֵּשֶׁב ירבעם (מ"א י"ב י"ב) תמור וַיָּשָׁב ירבעם (דה"ב י' ב'); ואולי י"ל כי וישובו ירושלים מוסב על ראשי האבות לישראל, אשר בלי ספק לא ישבו כולם בירושלים עד הנה, כ"א איש בבית אבותיו, ועתה כאשר הושיב יהושפט את הב"ד הגדול ורצה להיות בו ראשי אבות וכהנים ולויים מכל קצות ארצו הנה קרא את הנבחרים בהם לבוא לירושלים, ומעתה יהיה פירוש וישובו ירושלים, ויפנו ממושבותם ללכת לירושלים, כמו כי אם שוב תשובו (יהושע כ"ג י"ב) שיעורו פנה תפנו, וכן כי שב מאחרי (ש"א ט"ו י"א) הכוונה פנה מאחרי, ועיין בפירש"י למעלה (י"א כ"ה). (ט) כה תעשון, אם שהכוונה כל אשר תעשון במשמרתכם כה תעשון וגו' או שמוסב הענין על ראש הכתוב הבא, והוי"ו בתחלתו נוספה כמו ואלה שמות בני ישראל. ביראת ה', בבחינת הקב"ה תהיה יראתו על פניכם, כי ראשית חכמה יראת אלהים, ובבחינת

בֶּאֱמוּנָה וּבְלֵבָב שָׁלֵם׃ (י) וְכָל־
רִיב אֲשֶׁר־יָבוֹא עֲלֵיכֶם מֵאֲחֵיכֶם
הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵיהֶם בֵּין־דָּם ׀ לְדָם
בֵּין־תּוֹרָה לְמִצְוָה לְחֻקִּים
וּלְמִשְׁפָּטִים וְהִזְהַרְתֶּם אֹתָם וְלֹא
יֶאְשְׁמוּ לַיהוָה וְהָיָה־קֶצֶף עֲלֵיכֶם
וְעַל־אֲחֵיכֶם כֹּה תַעֲשׂוּן וְלֹא
תֶאְשָׁמוּ׃ (יא) וְהִנֵּה אֲמַרְיָהוּ כֹּהֵן
הָרֹאשׁ עֲלֵיכֶם לְכֹל ׀ דְּבַר יְהוָה
וּזְבַדְיָהוּ בֶן־יִשְׁמָעֵאל הַנָּגִיד
לבית

עזיגעז, מיט טרייע אונד מיט רעדליכעם הערצען; (י) ווען אירגענד איין רעכטסשטרייט פֿאָר אייך קאָממט פֿאָן אייערן ברידערן, דיא אין איהרען שטעדטען וואָהנען, איבער יעדע אַרט בלוטשולד, איבער דיא לעהרע איבער דאַז געבאָטה, אָדער איבער דיא געזעטצע אונד רעכטע, זאָ ערלייכטעט זיא, דאַס זיא זיך ניכט פֿערשולדען ווידער דען עוויגען, אונד קיין צאָרן קאָממע איבער אייך אונד איבער איהרע ברידער; זאָ מיסט איהר טהון, אויף דאַס איהר אייך ניכט פֿערשולדעט.

(יא) אמריהו, דער אָבערפריעסטער, איזט אייך פֿאָרגעזעטצט אין אַללען אנגעלעגענהייטען דעס עוויגען, אונד זבדיהו דער זאָהן ישמעאל'ס, דער פֿירשט פֿאָם הויזע

רש"י

זריזות והזהירות ולחוק הוסיף נו"ן כמו (רות ג') עד אשר תדעין איך יפול דבר וכמו (בראשית ל"ב) כה תאמרון לאדוני לעשו. וכה תדבקין וגו' אשר יקצרון (רות ב'): (י) בין דם לדם. בין דם רציחת שוגג למזיד: והזהרתם אותם. את אחיכם: והיה קצף עליכם ועל אחיכם. לפיכך כה תעשון והזהרתם את אחיכם: ולא תאשמו. אתם מכל מקום שאם תקבלו את האזהר' לא יהי'

באור

האדם תהיה אמונה בקרבכם לשקול הכל במאזני היושר המוחלט, כי הרחמים במשפט הכללי אכזריות הוא לכל העם, וחסד לאומים חטאת, אך בכל זאת לא תקשיחו את לבבכם להיות בשרו נחוש וקשה כחלמיש, כי אם בלבב שלם תשפוטו, ולא תכבשו את החסד הראוי לאדם על פי פעלו, כי אכזרי וקשה לב קל מהרה יעבור את גבול היושר כאשר יעבירהו כמוהו גם רך הלבב וחם המזג, אכן חלב השלם, התמים בכל מחשבותיו מבלי פנות מן הקלה אל הקלה בקלקול השורה, הוא אשר יבחר אלהים בו, ותחת שבטו חסד ואמת יפגשו ולדק עם רחמים ישקו. (י) והזהרתם, המאיר עיני רעהו בענין מה יקרא מַזְהִירוֹ (מענין זוהר) ואם ילמדהו לעשות דבר מה, אז יזהירהו ויאיר עיניו בהודיעהו תועלת הדבר הנעשה, ואם ילמדהו לחדול מעשה, אז יזהירהו מן המעשה ההוא ויפקיח עיניו על אחרית רעה אשר לעושהו, והחושב מחשבות להגיה מחשכי נפשו ולהבחין בין הטוב ובין הרע, הנה הוא מזהיר את עצמו ויקרא נִזְהָר (קהלת י"ב י"ב) כדרך הנפעל הבא בהוראת התפעל. ומעתה הכתוב אומר: אם יבואו עליכם אחיכם בריב בין דם לדם, ובין התורה לבין מצוה וחקים ומשפטים (שיסתפקו בתורה בענין המצות והחוקים והמשפטים הכתובים שם) אז לא יהיה די לכם להתיר ספיקותם כ"א תזהירו עיניהם גם בענין זה כולו ככל העולה על רוחכם, למען לא יאשמו לה', והיה ע"ז עליכם ועל אחיכם קצף. ולא תאשמו, מענין חטא ואשם כמשמעו או מענין כליה ועונש דוגמת כל אוכליו יאשמו (ירמי' ב' ג'), ובאמת כוון הכתוב לשני ההוראות יחד, כי העונש אחוז בעקב הפשע וגם הפשע הוא בעצמו העונש כאמרם שכר עבירה עבירה, ולכן ישותף שם עון ושם רעה אל המעשה המגונה ואל גמולו. (יא) אמריהו, כתבתי למעלה בשם ס"ע (דה"ב

לְבֵית־יְהוּדָה לְכֹל דְּבַר־הַמֶּלֶךְ
וְשֹׁטְרִים הַלְוִיִּם לִפְנֵיכֶם חִזְקוּ
וַעֲשׂוּ וִיהִי יְהוָה עִם־הַטּוֹב׃

כ (א) וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן בָּאוּ בְנֵי־
מוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן וְעִמָּהֶם
מֵהָעַמּוֹנִים עַל־יְהוֹשָׁפָט
לַמִּלְחָמָה׃ (ב) וַיָּבֹאוּ וַיַּגִּידוּ
לִיהוֹשָׁפָט לֵאמֹר בָּא עָלֶיךָ הָמוֹן
רָב מֵעֵבֶר לַיָּם מֵאֲרָם וְהִנָּם
בְּחַצְצוֹן תָּמָר הִיא עֵין גֶּדִי׃ (ג) וַיִּרָא
וַיִּתֵּן יְהוֹשָׁפָט אֶת־פָּנָיו לִדְרוֹשׁ

חסר י' ליהוה

הויזע יהודה'ס, אין אללען אנגעלעגענהייטען דעם קאָניגס; אונד לוים האבט איהר אלס פֿאָרשטעהער פֿאָר אייך זייד פֿעסט אין אייערעם טהון, אונד דער עוויגע שטעהע דעם גוטען בייא!

כ (א) איינגע צייט הערנאָך צאָגען דיא זאָהנע מואב'ס אונד דיא זאָהנע עמון'ס אונד מיט איהנען איין טהייל דער עמונים געגען יהושפט צום קריעגע. (ב) מאַן קאַם, אונד בעריכטעטע דעם יהושפט, ווייא פֿאָלגט: איינע גראָסע מעגנע פֿאָלקעס ציעהעט וויעדער דיך פֿאָן יענזייטס דעם מעערעס פֿאָן ארם דאַהער, זיא זינד שאָן צו חצצון תמר, דאַז איזט עין גדי. (ג) דאַ פירכטעטע יהושפט, בעשלאָס דען עוויגען צו זוכען, אונד

ליעם

רש"י

לכם קלף יאף לא יהיה בשום דבר אשם עליכם הואיל ועשיתם מובחכם המוטלת עליכם לעשות:
(יא) ויהי ה' עם הטוב. עם עושה הטוב והישר:

כ (א) ועמהם מהעמונים. זה עמלק ולמה נקראו עמונים לפי ששינה כסותו ולשונו כעמונים ונתערבו בהם ובא להלחם בישראל ובן מוכיח למטה בענין ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ה' מארבים על בני עמון ומואב בהר שעיר וגומר נמצא שהעמונים שנאמר כאן הם עמלקים ששינו לשונם וכסותם והוא שיסד הקליר בפרשת זכור זכור ערין בעמונים נמצא פרץ כרמי עין גדי כהובא כלומר זכור מה שעשה עמלק הערין שנמצא בין העמונים ובא לפרוץ כרמי ישראל באותו זמן כדכתיב והנם בחצצון תמר הוא עין גדי ועין גדי סמוך למחוז של עמלק כמו שנאמר בלך לך (בראשית י"ד) ויבו את כל שדה העמלקי וגם את האמורי היושב בחצצון תמר: (ב) היא

עין

באור

י"ז א') כי הכהן הגדול בימי יהושפט אחויה שמו, וי"ל שאמריהו היה רק זמן קצר בסוף ימי יהושפט כמו שהיה יהורם רק בתחלתם (עיין בכתוב הנזכר) ולזה לא הזכיר בימי יהושפט כ"א אחזיהו אשר כהן ברוב ימי המלך.

כ (א) בני מואב ובני עמון, שכנים קרובים היו בנגב מזרחית לארץ ישראל. מהעמונים, לדעתי נקראו בעלי ברית בני עמון בשם עמונים, כמו שנקראו למעלה אנשי ברית בני כוש בשם כושים (י"ד א') ועיין בפירש"י. (ב) מארם, הנראה כי ארם נחלף פה עם אדום בחילוף דמיון האותיות, ובפרט נהוג חילוף שני האומות האלה (ראה ד"מ דה"א י"א י"א אדום ובש"ב א' י"ב ארם ועוד רבים), כי איך יבאו עמון ומואב ועמלק על יהודה (השוכנים ארבעתם בנגב סמוכים יחד) מארץ ארם (אשר מקומו הנגבה למעלה בפאת צפון ואינו שכן אף לאחד מהם)? גם מלות מעבר לים ועין גדי נפלאו מהבין אם מארם יבואו, על כן נראה

כי

לַיהוָה וַיִּקְרָא־צוֹם עַל־כָּל־
יְהוּדָה׃ (ד) וַיִּקָּבְצוּ יְהוּדָה לְבַקֵּשׁ
מֵיְהוָה גַּם מִכָּל־עָרֵי יְהוּדָה בָּאוּ
לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה׃ (ה) וַיַּעֲמֹד
יְהוֹשָׁפָט בִּקְהַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם
בְּבֵית יְהוָה לִפְנֵי הֶחָצֵר הַחֲדָשָׁה׃
(ו) וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ
הֲלֹא אַתָּה־הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם
וְאַתָּה מוֹשֵׁל בְּכֹל מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם
וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וְאֵין עִמְּךָ
לְהִתְיַצֵּב׃ (ז) הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהֵינוּ
הוֹרַשְׁתָּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת
מִלִּפְנֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַתִּתְּנָהּ
לְזֶרַע אַבְרָהָם אֹהַבְךָ לְעוֹלָם׃

וישבי

ליעם איין פֿאַסטען אויסרופֿען
אין גאַנץ יהודה. (ד) יהודה
פֿערזאַממעלטע זיך, פֿאָן דעם
עוויגען (הילפֿע) צו ערפֿלעהען;
אויך אויס אַללען שטערטען
יהודה'ס קאַם מאַן, דען עווי־
גען צו זוכֿען. (ה) אונד יהושפט
טראַט הין פֿאָר דיא פֿערזאַממ־
לונג יהודה'ס אונד ירושלים'ס
אים הויזע דעם עוויגען פֿאָר
דעם נייען פֿאָרהאָפֿע, (ו) אונד
שפראַך: עוויגער, גאָטט אונ־
זערער פֿאֶטער! ביזט דוא ניכֿט
גאָטט אים הימעל אונד
הערשער איבער אַללע קע־
ניגרייכֿע דער פֿעלקער? אין
דיינער האַנד איזט קראַפֿט
אונד מאַכֿט, אונד ניעמאַנד
איזט, דער דיר ווידערשטעהט!
(ז) האַסט דוא ניכֿט, אונזער
גאָטט! דיא בעוואָהנער דיע־
זעס לאַנדעס פֿערטריעבען
פֿאָר דיינעם פֿאָלקע ישראל,
אונד גאַבסט עס אויף עוויג דעם זאַמען אבֿ־הם'ס, דער דיך ליעבטע? (ח) ויא וואָהנ־
טען

רש״י

עין נדי. כלומר שאמרו לו כבר באו כל כך בקרוב לנו: (ד) גם מכל ערי יהודה. שלא תאמר כשאמר בתחלה ויקבצו יהודה לבקש אלו יושבי ירושלם לבד הם אלא מכל ערי יהודה באו: (ו) ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך כח וגבורה. לנהוג ממשלתך עליהם לכך אנו מבקשים ממך לעזרנו מהם: ובידך כח. בעל כח וגבורה הרדי״ן בלע״ז: ואין עמך להתיצב. אין שום בריה יכולה לעמוד נגדך בכל ממלכות הגוים ודוגמתו (יהושע א׳) לא יתיצב איש לפניך וכן (איוב מ״א) מי הוא לפניו יתיצב (כך פי׳ רבינו מנחם בר חלבו זצ״ל): (ז) ותתנה לזרע אברהם. לפיכך עליך להחזיק בידם ולגרש הגוים האלה כי אפי׳ מלך ב״ו ואפי׳ שום

אדם

באור

כי מעבר לים המלח הסמוך לאדום, משם באו ובאדום נקבצו, ויעלו בנגב יהודה למעלה על חוף ים המלח עד בואם לחצצון תמר אשר שם מקומו כידוע ממפת הארץ. (ג) צום, קיבוץ ואסיפה כמו שיאמר בלשון חכמינו לומת הגידין על קיבוץ הגידין, וקרוב לזה פעל צמת על כריתת החיים (איכה ג׳ נ״ג) כמו שיאמר העברי גם פעל אסף על הכריתה (ירמי׳ ח׳ י״ג), ונקרא גם ענוי הגוף בשם צום, אם על שם המנהג להתענות ביום הקהל כזה, או ע״ש גידי האדם הנלמחים ונכמקים בחסרון המאכל. (ד) לבקש, שיעורו לבקש ישועה מן הקב״ה. (ה) החצר החדשה, לפשר שהיתה לריבה חיזוק וחזקו וחדשו אותה (רד״ק). (ו) להתיצב,

להציב

(ח) וַיֵּשְׁבוּ־בָהּ וַיִּבְנוּ לְךָ ׀ בָּהּ מִקְדָּשׁ
לְשִׁמְךָ לֵאמֹר׃ (ט) אִם־תָּבוֹא
עָלֵינוּ רָעָה חֶרֶב שְׁפוֹט וְדֶבֶר וְרָעָב
נַעַמְדָה לִפְנֵי הַבַּיִת הַזֶּה וּלְפָנֶיךָ
כִּי שִׁמְךָ בַּבַּיִת הַזֶּה וְנִזְעַק אֵלֶיךָ
מִצָּרָתֵנוּ וְתִשְׁמַע וְתוֹשִׁיעַ׃
(י) וְעַתָּה הִנֵּה בְנֵי־עַמּוֹן וּמוֹאָב
וְהַר־שֵׂעִיר אֲשֶׁר לֹא־נָתַתָּה
לְיִשְׂרָאֵל לָבוֹא בָהֶם בְּבֹאָם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם כִּי סָרוּ מֵעֲלֵיהֶם
וְלֹא הִשְׁמִידוּם׃ (יא) וְהִנֵּה־הֵם
גֹּמְלִים עָלֵינוּ לָבוֹא לְגָרְשֵׁנוּ
מִיְּרֻשָּׁתְךָ אֲשֶׁר הוֹרַשְׁתָּנוּ׃
(יב) אֱלֹהֵינוּ הֲלֹא תִשְׁפָּט־בָּם כִּי

טען דארין, בויעטען אללדא איין היילִיגטהום פיר דיינען נאַמען, אינד שפראַכען: (ט) ווען באֶזעס איבער אונז קעמט, שווערדט, שטראַפגעריכט, פעסט אָדער הונגער, דאַ וואָללען וויר טרעטען פאָר דיעזעם הויז אונד פאָר דיך, דען דיין נאַמע איזט אין דיעזעם הויזע, וואָללען צו דיר רופען, אָב אונזערער בעדרענגניס, אונד דוא מאֶגעסט אונז ערהאֶרען אונד אינז עררעטטען. (י) נון קאָממען דיא זאֶהנע עמון'ס אונד מואב'ס אונד יענע פאָם געבירגע שעיר, געגען וועלכע צו ציעהען דוא ישראל ניכט געשטאַטטעטעסט, אַלס עס אויס דעם לאַנדע מצרים קאַם, זאָנדערן זיא מוסטען זיך פאָן איהנען הינוועג ווענדען, אונד דורפטען זיא ניכט פערטילגען. (יא) זיעהע! זיא פערגעלטען עס אונז, אינדעם זיא קאָממען, אונז צו'פערטרייבען אויס דיינעם ערבטהייל

אין

רש"י

אדם כשנותן מתנה לאוהבו ובא אחר לגוזלו הימנו דוחק בעצמו להחזיקה בידו כ"ש אתה ושמא תאמר לא נתתיה לכם אלא לפי שעה בשביל כך נאמר לעולם ירושת עולם נתת לנו: (ח) ויבנו לך בה מקדש לשמך לאמר. שאם תבוא עלינו רעה חרב שפוט או שום דין ודבר ורעב: (ט) ונזעק אליך מצרתינו. בבית המקדש: ותשמע ותושיע. כאשר התפלל לפניך שלמה והבטחתו לעשות כך כמ"ש (לעיל ב' ו') ואם ינגף עמך וכל הפרשה עד וסלחת ונתת לאיש ככל דרכיו ויעתר לו ה' כדכתיב (שם) וירא ה' אל שלמה ויאמר לו שמעתי את תפלתך וכל הפרשה עד ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם. ועתה אני מתפלל שתזכור אותה הבטחה שהבטחתו ותשמע ותושיענו מאויבינו הבאים עלינו: (י) ועתה. על כל זאת שהבטחתנו להושיענו מאויבנו הבאים עלינו: הנה בני עמון ומואב והר שעיר אשר לא נתת לישראל לבוא בהם. להלחם בבואם מארץ מצרים. ועליהם היה לזכור את החסד ולבא בעזרתינו והם לא די להם שאינן זוכרין לנו אותו החסד להיות עמנו בכל צרותינו אלא שגומלין עלינו רעה ובאין עלינו: (יא) לגרשנו

מירושתך

באור

להציב את עצמו לעומתך. (ט) שפוט, שפט יאמר בכללו על המורץ פתגם ומאמר בענין מסופק, וביחוד יאמר גם על הנותן עונש חטא באים כמו שֹׁפֵט אני את ביתו עד עולם (ש"א ג' י"ג) ומשפט עונש בזה יקרא שפוט הנזכר בכתוב שלפנינו. (י) לא נתתה, לא נתת להם רשיון

דוגמת

נ° אין בנו כח לפני ההמון הרב הזה
הבא עלינו ואנחנו לא נדע מה־
נעשה כי עליך עינינו: (יג) וכל־
יהודה עמדים לפני יהוה גם־
טפם נשיהם ובניהם: (יד) ויחזיאל
י° בן־זכריהו בן־בניה בן־יעיאל
בן־מתניה הלוי מן־בני אסף
היתה עליו רוח יהוה בתוך
הקהל: (טו) ויאמר הקשיבו כל־
יהודה וישבי ירושלם והמלך
יהושפט כה־אמר יהוה לכם
ת° אתם אל־תיראו ואל־תחתו
מפני ההמון הרב הזה כי לא לכם
המלחמה כי לאלהים: (טז) מחר
רדו עליהם הנם עלים במעלה
הציץ

טהייל, וועלכעס דוא אונז פערערבטעסט. (יב) אונזער נאָטט! ווירסט דוא זיא ניכט ריכטען? דען וויר האַבען ניכט דיא קראַפֿט געגען דיזע גראָסע מעננע, דיא ווידער אונז קאָממט, אויך וויססען וויר ניכט, וואַס וויר טהון זאָללען, זאָנדערן נור אויף דיך זינד אונזערע אויגען געריכטעט. (יג) גאַנץ יהודה שטאַנד פֿאָר דעם עוויגען, אויך איהרע קינדער, איהרע וויבער, אונד איהרע זאֶהנע. (יד) דאַ קאַם איבער יחזיאל, דען זאָהן זכריהו'ס, דעם זאָהנעס פֿאָן בניה, דעם זאָהנעס פֿאָן יעיאל, דעם זאֶהנעס פֿאָן מתניה דעם לוי, פֿאָן דען זאֶהנען דעם אסף, דער גייסט דעם עוויגען אין דער פֿערזאַממלונג, (טו) אונד ער שפראַך: מערקעט אויף, גאַנץ יהודה אונד בעוואָהנער פֿאָן ירושלים אונד דוא, קעניג יהושפט! זאָ שפריכט דער עוויגע צו אייך: פֿירכטעט אייך ניכט, אונד צאַגעט ניכט פֿאָר דיזער גראָסען מעננע, דען ניכט אייער איזט דער שטרייט זאָנדערן דעם עוויגען! (טז) מאָרגען ציעהעט היגאַב ווידער זיא! זיא ווערדען איבער דיא אַנהאָהע

רש"י

מירושתך אשר הורשתנו. אתה בעצמך ולפיכך מה יש להם לערער על ירושתינו: (יב) כי עליך עינינו. להושיענו: (יג) גם טפם. כמנהג כשהגדודים באים על הארץ נורקים מן הכפרים לערי מבצריהם טפם נשיהם ובניהם: (טו) אל תיראו ואל תחתו. מוסב על שאמרו אין בנו כח לפני ההמון והנביא אמר להם אף על פי שהם רבים מכם אל תיראו מהם: כי לא לכם המלחמה כי לאלהים. מוסב על ואנחנו לא נדע והשיב הנביא ודאי כאשר אמרת' שעל הקב"ה עיניכם ובטחונכ' להושיעכם כן יעשה כי לא לכם המלחמה כי לאלהים: (טז) במעלה הציץ.
שם

באור

דוגמת ולא נתן סיחון את ישראל עבור בגבולו (במדבר כ"א כ"ג). (יד) מתניה, אחד מבני רבעים אשר לאסף (דה"א ט' ט"ו) וקבלת חכמים פותרים כי מאתו חובר שיר מזמור לאסף (תהלים פ"ג) על המעשה הזה. (טז) במעלה הציץ, מחוף ים המלח יתמשך נחל ירואל החונה פני מדבר תקוע נגבה, ונקלה הנחל ההוא נמלא מעלה הציץ, ונקרא כן כי יעלו וישקיפו משם על פני הככר הנחמד בלו, ובמפות הארץ שלפנינו נקרא ליף (הוא זיף) והענין אחד כי גם

הציץ ומצאתם אתם בסוף הנחל
פני מדבר ירואל: (יז) לא לכם
להלחם בזאת התיצבו עמדו
וראו את־ישועת יהוה עמכם
יהודה וירושלם אל־תיראו ואל־
תחתו מחר צאו לפניהם ויהוה
עמכם: (יח) ויקד יהושפט אפים
ארצה וכל־יהודה וישבי ירושלם
נפלו לפני יהוה להשתחות
ליהוה: (יט) ויקמו הלוים מן־
בני הקהתים ומן־בני הקרחים
להלל ליהוה אלהי ישראל בקול
גדול למעלה: (כ) וישכימו בבקר
ויצאו למדבר תקוע ובצאתם
עמד יהושפט ויאמר שמעוני
יהודה וישבי ירושלם האמינו
ביהוה אלהיכם ותאמנו האמינו

בנביאיו

הע ציץ הערויף קאמטען, אונד
איהר ווערדעט זיא טרעפפען
אם ענדע דעם טהאלעם פאר
דער וויסטע ירואל. (יז) איהר
ברויכט ניכט צו קעמפפען דא־
בייא, טרעטעט נור הין, בלייּ
בעט שטעהען, אונד זעהעט
דיא הילפע גאטטעס, דיא ער
אייך זענדעט. יהודה אונד
ירושלים! פירכטעט אייך ניכט,
אונד צאגעט ניכט, מארגען
ציעהעט איהנען ענטגעגען,
אונד דער עווינע ווירד מיט
אייך זיין. (יח) דא נייגטע זיך
יהושפט מיט דעם אנטליטצע
צור ערדע, אונד גאנץ יהודה
אונד דיא בעוואהנער פאן
ירושלים פיעלען ניעדער פאר
דעם עוויגען, אום איהן אנצו־
בעטען, (יט) אונד דיא לוים
פאן דען זאהנען דער קהתים
אונד פאן דען זאהנען דער
קרחים שטאנדען אויף, דעם
עווינען, דעם גאטטע ישראל'ס,
צו לאבזינגען מיט איבעראוים
לויטער שטיממע. (כ) דעם
מארגענס פריה מאכטען זיא
זיך אויף, אונד צאגען אוים נאך דער וויסטע תקוע, אונד בייא איהרעם אויסצוגע טראט
יהושפט הין, אונד שפראך: הארעט מיך, יהודה אונד בעוואהנער פאן ירושלים! האל־
טעט פעסט אן דעם עוויגען, אייערן גאטט! דאן זייד איהר פעסט געשטעללט; פערטרויּ

עט

רש"י

גם מקום: (יז) התיצבו. מוסב על לא לכם המלחמה: וראו את ישועת ה'. מוסב למעלה
הלא אתה אלהינו הורשתנו. ואמר להם הקב"ה הדין עמכם עלי להחזיקה בידכם: מחר לאו.
ואלהים בעדכם והם האמינו ונזדרזו וישכימו בבקר: (כ) ותאמנו. ותהיו בני אמונה ותכליתו

דוגמא

באור

צפה יורה על הבטה והשקפה, ועפ"ז י"ל כי מעלה הציץ הוא אצל העיר זיף הסמוכה לים
המלח בנחלת יהודה (יהושע ט"ו נ"ה), וע"ע בפסוק כ"ד. מדבר ירואל, הוא מדבר תקוע
הנזכר בפסוק כ', ונקרא מדבר ירואל בזה ע"ש נחל ירואל הסמוך לו. (כ) ותאמנו, תתקיימו

בִּנְבִיאָיו וְהַצְלִיחוּ׃ (כא) וַיִּוָּעַץ אֶל־
הָעָם וַיַּעֲמֵד מְשֹׁרְרִים לַיהוָה
וּמְהַלְלִים לְהַדְרַת־קֹדֶשׁ בְּצֵאת
לִפְנֵי הֶחָלוּץ וְאֹמְרִים הוֹדוּ לַיהוָה
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ (כב) וּבְעֵת
הֵחֵלּוּ בְרִנָּה וּתְהִלָּה נָתַן יְהוָה
ב מְאָרְבִים עַל־בְּנֵי עַמּוֹן מוֹאָב
וְהַר־שֵׂעִיר הַבָּאִים לִיהוּדָה
ד וַיִּנָּגֵפוּ׃ (כג) וַיַּעַמְדוּ בְּנֵי עַמּוֹן
וּמוֹאָב עַל־יֹשְׁבֵי הַר־שֵׂעִיר
לְהַחֲרִים וּלְהַשְׁמִיד וּכְכַלּוֹתָם
בְּיוֹשְׁבֵי שֵׂעִיר עָזְרוּ אִישׁ בְּרֵעֵהוּ

למשחיה

עט זיינען פראָפעטען, ווערדעט איהר גליקליך זיין. (כא) ער בעריעטה זיך מיט דעם פאָלקע, דאַן בעשטעללטע ער זאֶנגער דעם עווינען, וועלכע לאָבזאַנגען אים פעסטליכען שמוקקע, אינדעם זיא איינהער צאָגען פאָר דעם פאָרטראַבע, אונד ריעפען: דאַנקעט דעם עווינען, דען עווינ וואָהרט זיינע גנאַדע! (כב) אונד וועהרענד זיא יובעל אונד לאָבגעזאַנג בעגאָננען האַטטען, שטעללטע דער עוויגע איינען הינטערהאַלט ווידער דיא זאָהנע עמון'ס אונד מואב'ס אונד ווידער יענע פאָם נעבירגע שעיר, וועלכע געגען יהודה געקאָממען וואַרען, אונד זיא וואורדען געשלאַגען. (כג) דיא זאָהנע עמון'ס אונד מואב'ס אַבער ערהאָבען זיך ווידער דיא בעוואָהנער דעס נעבירגעס שעיר, זיא צו פערבאַננען אונד צו פערטילגען; אונד אַלס זיא דיא בעוואָהנער פאָן שעיר פערניכטעט האַטטען, ריעבען זיא זעלבסט איינאַנדער אויפ־

אַלס

רש"י

דוגמא (ישעיה ז') לא תאמנו: (כב) נתן ה' מארבים. נתן מארבים להשמידם ולהחרימם דוגמא באביה בן רחבעם (לעיל ב' י"ג) וירבעם הסב את המארב כמו כן הסיבם הקב"ה זה נזה וסיב אזר מואב ועזר לבני עמון וקמו שניהם על בני שעיר: (כג) ויעמדו בני עמון ומואב על יושבי הר שעיר להחרי' ולהשמיד וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו. הסיבן הקב"ה זה

אל

באור

ותתאמנו כי בן הוראת שרש אמן על הקיום והתוקף כמבואר כבר למעלה. (כא) ויועץ אל העם, התוכחו יחד והודיעו עצתם זה לזה, והנחת יעץ נאה למעלה (דה"ב י' ו') ע"ש. להדרת קדש, תואר למהללים, שיהיו מהללים בהדרת קדש ובתפארת, וכן בתהלים השתחוו לה' בהדרת קדש (עיין דה"א ט"ז כ"ט), ואולי הכוונה שהיו מהללים למען הדר את קודש האלהים, ולד"ק הדרת קודש הוא כנוי להקב"ה (דיא הייליגע מאַיעסטעט), אף שלא ידעתי טעם מספיק לפירוש זה. החלוץ, ההולך לפני הצבא יקרא חלוץ, כי הצבא כולו כגוף בלי יחשב, ומחלקותיו הן הן איבריו, ומעתה כאשר יתנועע האבר הראשון ויפרד ממנו, יאמר עליו היותו החלוץ, הנפרד ממקום חיבורו דוגמת חלוץ הנעל. (כב) נתן ה', במלות ה' נתן יהושפט בעת הרנה והתהלה מארבים, ומדרך הספר ליחס רוב הפעולות הגדולות בלי אמצעי אל הקב"ה בעצמו. מארבים, בקמ"ץ האל"ף לתשלום הדגש הראוי ברי"ש כמשפט הבנין החזק. (כג) עזרו, התחזקו איש על רעהו דוגמת ויעזרו עליהם (דה"א ה' כ') ראה מ"ש שם.

המלפפ

לְמַשְׁחִית׃ (כד) וִיהוּדָה בָּא עַל־
הַמִּצְפֶּה לַמִּדְבָּר וַיִּפְנוּ אֶל־הֶהָמוֹן
וְהִנָּם פְּגָרִים נֹפְלִים אַרְצָה וְאֵין
פְּלֵיטָה׃ (כה) וַיָּבֹא יְהוֹשָׁפָט וְעַמּוֹ
לָבֹז אֶת־שְׁלָלָם וַיִּמְצְאוּ בָהֶם לָרֹב
וּרְכוּשׁ וּפְגָרִים וּכְלֵי חֲמֻדוֹת
וַיְנַצְּלוּ לָהֶם לְאֵין מַשָּׂא וַיִּהְיוּ
יָמִים שְׁלוֹשָׁה בֹּזְזִים אֶת־הַשָּׁלָל
כִּי רַב־הוּא׃ (כו) וּבַיּוֹם הָרְבִעִי
נִקְהֲלוּ לְעֵמֶק בְּרָכָה כִּי־שָׁם בֵּרֲכוּ
אֶת־יְהוָה עַל־כֵּן קָרְאוּ אֶת־שֵׁם
הַמָּקוֹם הַהוּא עֵמֶק בְּרָכָה עַד־
הַיּוֹם׃ (כז) וַיָּשֻׁבוּ כָּל־אִישׁ יְהוּדָה
וִירוּשָׁלִַם וִיהוֹשָׁפָט בְּרֹאשָׁם
לָשׁוּב אֶל־יְרוּשָׁלִַם בְּשִׂמְחָה כִּי־
שִׂמְּחָם יְהוָה מֵאוֹיְבֵיהֶם׃

ויבאו

(כד) אַלס נון יהודה נאַך מצפה (חייכער מַכהעהע) נעגנען דיא וויסטע קאַם, אונד זיך געגנען דיא פֿיינדליכע מעננע װענדען וואָללטע, זיעהע! דאַ לאַגען זיא אַלס לייכען אויף דער ערדע, אונד קיינער וואַר ענטראָננען. (כה) דאַ גינג יהושפט אונד זיין פֿאָלק הין, איהרע בייטע צו פלינדערן, אונד פֿאַנדען בייא איהנען פֿיעל האַבזעלינקייטען אונד בייא דען לייכנאַמען קאָסטבאַרע גערעטהע, וואָפֿאָן זיא זאָ פֿיעל צוזאַממען ראַפֿפֿטען, דאַס עס קוים צו ערטראַגען וואַר. דרייא טאַגע פלינדערטען זיא אַן דער בייטע, דען זיא וואַר גראָס. (כו) אַם פֿיערטען טאַגע פֿערזאַממעלטען זיא זיך צו עמק ברכה; דען דאַזעלבסט לאָבטען זיא דען עוויגען; דאַהער נאַננטען זיא דען נאַמען דעסזעלבען אָרטעס „עמק ברכה" (זָעגנטהאַל) ביז אויף דיעזען טאַג. (כז) היערויף װענדעטען זיך אַללע מעננער פֿאָן יהודה אונד ירושלים אונד יהושפט אַן איהרער שפיטצע, אום נאַך ירושלים אין פֿריידען צוריק צו קעהרען, דען דער עוויגע ערפֿרייעטע זיא מיט דעם זיעגע איבער איהרע פֿיינדע. (כח) זיא קאַ־

רש"י

אל זה להשחיתם עד כלותם עד שנפלו הפגרים לארץ לאין פליטה: (כה) לאין משא. מרוב: (כו) נקהלו לעמק ברכה. לאותו עמק שלאחר כן נקרא עמק ברכה על שם המעשה כמו שמפורש בסמוך כלאמר כי שם ברכו את ה' והודו על כל הטובה אשר עשה להם שעזרם

באור

(כד) המצפה, בנסעם למדבר תקוע הלכו על המצפה [אולי העיר בנחלת יהודה (יהושע ט"ו ל"ח), ויותר יראה כי בחילוף ההוראה של צפה וציץ, (כי שניהם ענינם הבטה) יהיה מצפה זה אחד עם מעלה הציץ בפסוק ט"ז] וברדתם מעלה המצפה ובאו למדבר תקוע, ויפנו אל ההמון וגו'.
(כה) ופגרים וכלי חמדות, פגרים עם כלי חמדות אשר עליהם. וינצלו, הסרת ענין מיוחד ולקיחתו ממקומו בלי כוונה להשיבה שם יקרא נצל, ומזה וינצלו את מצרים (שמות י"ב ל"ו).
(כו) עמק ברכה, לדעת קצת עמק זה הוא עמק יהושפט, אשר קראוהו כן אחרי מות יהושפט

לזכרון

(כח) וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלִַם בִּנְבָלִים
וּבְכִנֹּרוֹת וּבַחֲצֹצְרוֹת אֶל־בֵּית
יְהוָה׃ (כט) וַיְהִי פַּחַד אֱלֹהִים עַל
כָּל־מַמְלְכוֹת הָאֲרָצוֹת בְּשָׁמְעָם
כִּי נִלְחַם יְהוָה עִם אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל׃
(ל) וַתִּשְׁקֹט מַלְכוּת יְהוֹשָׁפָט וַיָּנַח
לוֹ אֱלֹהָיו מִסָּבִיב׃ (לא) וַיִּמְלֹךְ
יְהוֹשָׁפָט עַל־יְהוּדָה בֶּן־שְׁלֹשִׁים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה בְּמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם
אִמּוֹ עֲזוּבָה בַּת־שִׁלְחִי׃ (לב) וַיֵּלֶךְ
בְּדֶרֶךְ אָבִיו אָסָא וְלֹא־סָר מִמֶּנָּה
לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ (לג) אַךְ
הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ וְעוֹד הָעָם לֹא־
הֵכִינוּ לְבָבָם לֵאלֹהֵי אֲבֹתֵיהֶם׃
(לד) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹשָׁפָט הָרִאשֹׁנִים
וְהָאַחֲרֹנִים הִנָּם כְּתוּבִים בְּדִבְרֵי
יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי אֲשֶׁר הֹעֲלָה עַל־
ספר

תרגום אשכנזי

קאָמען נאַך ירושלים מיט לוי־
טען אונד האַרפען אונד טראָמ־
פעטען צום הויזע דעס עוויגען,
(כט) אונד דיא פורכט פאָר דעם
עוויגען פערברייטעטע זיך אויף
אַללע קעניגרייכע דער לענ־
דער, דאַ זיא האָרטען, דאַס
דער עוויגע געשטריטטען מיט
דען פיינדען ישראל'ס. (ל) דאַז
קעניגרייך יהושפט'ס האַטטע
פריעדען, דען גאָטט שאַפ־
טע איהם רוהע רינגסאום.
(לא) אַלזאָ רעגיערטע יהושפט
איבער יהודה; פינף אונד דריי־
סיג יאַהרע וואַר ער אַלט, אַלס
ער קעניג וואַרד, אונד פינף
אונד צוואַנציג יאַהרע רעגיער־
טע ער צו ירושלים; דער נאַמע
זיינער מוטטער וואַר עזובה,
דיא טאָכטער שלחי'ס. (לב) ער
וואַנדעלטע אים וועגע זיינעס
פאַטערס אסא, וויך ניכט דאַ־
פאָן אַב, אונד טהאַט, וואַס
רעכט וואַר אין דען אויגען
דעס עוויגען. (לג) נור דיא האָ־
הען װאורדען ניכט אַבגע־
שאַפפט, אונד נאָך ריכטעטע
ניכט דאַז פאָלק זיין הערץ צו
דעם גאָטטע זיינער פאָטער.

(לד) דיא וייטערע געשיכטע יהושפט'ס, פאָם אַנפאַנגע ביז צו ענדע, איזט פערצייכנעט
אין דער געשיכטע יהוא'ס, דעס זאָהנעס פאָן חנני, וועלכע אויפגענאָממען וואורדע
אין

רש"י

מאויביהם: (כח) ויבאו ירושלם בנבלים ובכנורות ובחצצרות. הרי ג' כלי שיר כנגד ג' כל איש יהודה וירושלים ויהושפט: (לב) וילך בדרך אביו אסא. מאיזה דבר שלא סר מלעשות הישר מדרך הטוב והישר של אביו לא סר אבל מדרכיו הרעה של אסא סר כמו שכתוב (לעיל ב' ט"ו) ויוכח אסא כסף וזהב וכל הפרשה אבל יהושפט לא עשה כן אלא בטח כל ימיו בהקב"ה: (לד) בדברי יהוא בן חנני. שאמר אל מלך יהושפט (שם י"ט) הלרשע לעזור:

באור

לזכרון הישועה הגדולה אשר עשה ה' לעמו בימיו. (לג) לא הכינו לבבם, במלכים מזבחים ומקטרים בבמות, וסופרנו הסגיל ובאר הענין בדברים כלליים ולא בפרטיים, לבלתי תת יד ללעג ולבוז על מלכות יהושפט היקרה מאד בעיניו. (לד) יהוא בן חנני, נביא הדור אחרי

סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (לה) וְאַחֲרֵי־
כֵן אֶתְחַבַּר יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה
עִם אֲחַזְיָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הוּא
הִרְשִׁיעַ לַעֲשׂוֹת׃ (לו) וַיְחַבְּרֵהוּ
עִמּוֹ לַעֲשׂוֹת אֳנִיּוֹת לָלֶכֶת
תַּרְשִׁישׁ וַיַּעֲשׂוּ אֳנִיּוֹת בְּעֶצְיוֹן
גָּבֶר׃ (לז) וַיִּתְנַבֵּא אֱלִיעֶזֶר בֶּן־
דֹּדָוָהוּ מִמָּרֵשָׁה עַל־יְהוֹשָׁפָט
לֵאמֹר בְּהִתְחַבֶּרְךָ עִם־אֲחַזְיָהוּ
פָּרַץ יְהוָה אֶת־מַעֲשֶׂיךָ וַיִּשָּׁבְרוּ
אֳנִיּוֹת וְלֹא עָצְרוּ לָלֶכֶת
אֶל־תַּרְשִׁישׁ׃
כא (א) וַיִּשְׁכַּב יְהוֹשָׁפָט עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־
אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִיד וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם
בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ (ב) וְלוֹ־אַחִים בְּנֵי
יהושפט

אין דעם בוכע דער קעניגע פֿאָן ישראל. (לה) הערנאַך פֿערבאַנד זיך יהושפט, דער קעניג פֿאָן יהודה מיט אחזיה, דעם קעניגע פֿאָן ישראל, וועלכער פֿרעפֿעלטע אין זיינעם טהון. (לו) דיעזער פֿערבאַנד איהן מיט זיך, שיפֿפֿע צו בויען, אום נאַך תרשיש צו פֿאַהרען; אונד זיא בויעטען שיפֿפֿע צו עציון גבר. (לז) דא ווייסזאַגטע אליעזר, דער זאָהן דעם דודוהו פֿאָן מרשה, ווידער יהושפט, אונד שפראַך: דא דוא דיך פֿערבינדעסט מיט אחזיהו, זאָ צערשטאֶרט דער עווינע דיינע אונטערנעהמונגען. דיא שיפֿפֿע וואורדען אַלזאָ צערבראָכען, אונד זיא פֿערמאָכטען ניכט, נאַך תרשיש צו פֿאַהרען.

כא (א) יהושפט לעגטע זיך צו זיינען פֿאֶטערן, ווארד בעגראַבען ביא זיינען פֿאֶטערן אין דער שטאַדט דויד'ס, אונד יהורם, זיין זאָהן, ווארד קעניג אַנשטאַטט זיינער. (ב) דעססען ברידער, דיא זאֶהנע יהושפט'ס ווארען:
עזריה

רש"י

(לז) ולא עצרו. פתרון לא עצר כח האניות ללכת וישברו:

באור

אנשי אביו, ודבריו הועלו על ספר הימים למלכי ישראל, כמו שביארתי בסוף ספר דה"א בענין ספרי הזכרונות האלה בכלל. העלה, הָפְעַל, והה"א בחול"ם תמור קמץ חטף, מפני שו"א נע שאחריו. (לה) אתחבר, תמונה ארמית מבנין אתפעל, כמו וכל מלבושי אגאלתי (ישעי' ס"ג ג'), אשתוללו אבירי לב (תהלים ע"ו ו') וכי"ב. והאל"ף נקוד סגול כמשפט אל"ף העתיד בעברית, אף כי ע"פ הארמית היה ראוי בחיר"ק. הוא הרשיע, אחזיהו הרשיע לעשות, ולד"ק מוסב על יהושפט ור"ל רק בזה הרשיע לעשות והוא דחוק, ויותר ייטב להיות הרשיע בזה מענין בכל אשר יפנה ירשיע (ש"א י"ד מ"ז) ומורה על הצלחת אחזיהו במעשיו והזכיר זה להודיע כי רק להצלחת עמו התחבר עמו יהושפט. (לו) ויחברהו עמו, יהושפט חבר את אחזיהו עם עצמו וכו'. ללכת תרשיש, עיין במלכים כ"ב מ"ט, וביררתי כל הענין הזה למעלה (דה"ב ח' י"ח). עציון גבר, עליון גבר ואילת שתי ערי אדום הם על חוף ים סוף.

יְהוֹשָׁפָט עֲזַרְיָה וִיחִיאֵל וּזְכַרְיָהוּ
וַעֲזַרְיָהוּ וּמִיכָאֵל וּשְׁפַטְיָהוּ כָּל־
אֵלֶּה בְּנֵי יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל׃
ה° (ג) וַיִּתֵּן לָהֶם ׀ אֲבִיהֶם מַתָּנוֹת
רַבּוֹת לְכֶסֶף וּלְזָהָב וּלְמִגְדָּנוֹת
עִם־עָרֵי מְצֻרוֹת בִּיהוּדָה וְאֶת־
הַמַּמְלָכָה נָתַן לִיהוֹרָם כִּי־הוּא
הַבְּכוֹר׃ (ד) וַיָּקָם יְהוֹרָם עַל־
מַמְלֶכֶת אָבִיו וַיִּתְחַזַּק וַיַּהֲרֹג אֶת־
כָּל־אֶחָיו בֶּחָרֶב וְגַם מִשָּׂרֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (ה) בֶּן־שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם
שָׁנָה יְהוֹרָם בְּמָלְכוֹ וּשְׁמוֹנֶה
שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ (ו) וַיֵּלֶךְ
בְּדֶרֶךְ ׀ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ
בֵּית אַחְאָב כִּי בַּת־אַחְאָב הָיְתָה
לּוֹ לְאִשָּׁה וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃
(ז) וְלֹא־אָבָה יְהוָה לְהַשְׁחִית אֶת־

בית

עזריה, יחיאל, זכריהו, עזריהו, מיכאל אונד שפטיהו; אַללע דיעזע וואַרען זאָהנע דעם יהושפט, דעם קעניגס אין ישראל. (ג) איהר פאַטער האַטטע איהנען פיעלע געשענקע געגעבען אַן זילבער אונד אַן גאָלד אונד אַן קאָסטבאַרקייטען נעבסט פעסטען שטעדטען אין יהודה; דאַז קעניגרייך אַבער גאַב ער דעם יהורם, וויל דיעזער דער ערשטגעבאָרנע וואַר. (ד) אַלס יהורם צום קעניגטהומע זיינעס פאַטערס געלאַנגט וואַר, אונד זיך בעפעסטיגט האַטטע, טערטעטע ער אַללע זיינע ברידער מיט דעם שווערדטע אונד אויך איינינע דער אָבערסטען פאָן ישראל. (ה) צוויא אונד דרייסיג יאַהרע וואַר יהורם אַלט, אַלס ער קעניג וואַרד, אונד אַכט יאַהרע רעגיערטע ער צו ירושלים. (ו) ער וואַנדעלטע אים וועגע דער קעניגע פאָן ישראל, זאָ וויא עס דאַז הויז אחאב טהאַט, דען ער האַטטע איינע טאָכטער דעם אחאב צום וייבע, אונד טהאַט אַלזאָ וואַס באָזע וואַר אין דען אויגען דעם עוויגען. (ז) דער עוויגע אַבער וואָללטע דאַז הויז

דויד

באור

כא (ג) לכסף, למ"ד נוסף כרבים בספר זה, והוא לסימן הכלל או בהוראת יחס הפעול והקנין. ולמגדנות, מגד יורה בעיקרו על שפעת ברכה משמים ומארץ, כי יתנו פרי ליושבי תבל, וכמ"ש הכתוב (דברים ל"ג י"ג) ממגד שמים מטל וגו' וממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים וממגד גבעות עולם. ערי מצורות, כי כן יסד המלך רחבעם, להושיב את בני המלך על הנגידות והשררה במבצרי המדינה (דה"ב י"א כ"ג) ואותו טעם שביארתי שם אצל רחבעם, גם הוא יכון אצל יהושפט, ואת הממלכה, נראה שהקים יהושפט את בנו הבכור לנגיד ולעזר כנגדו (מיטרעגענט) בעודנו חי כמו שעשה רחבעם (דה"ב י"א כ"ב) למען יתחזק עי"ז על כסא המלוכה גם אחרי מותו, ולא יתגברו עליו אחיו הצעירים אשר הוא ירא מפניהם. (ה) בן שלשים ושתים, כמפורש גם במלכים ב' (ח' י"ז) ומשם עד פסוק כ"ד ישוו שני הספרים והוא עד פסוק י"א בפרשה שלפנינו, ואחרי כן יאריך סופרנו עוד במעשי יהורם

ובחלי

בֵּית דָּוִיד לְמַעַן הַבְּרִית אֲשֶׁר
כָּרַת לְדָוִיד וְכַאֲשֶׁר אָמַר לָתֵת
לוֹ נִיר וּלְבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃
(ח) בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־
יְהוּדָה וַיַּמְלִיכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ׃
(ט) וַיַּעֲבֹר יְהוֹרָם עִם־שָׂרָיו וְכָל־
הָרֶכֶב עִמּוֹ וַיְהִי קָם לַיְלָה וַיַּךְ אֶת־
אֱדוֹם הַסּוֹבֵב אֵלָיו וְאֵת שָׂרֵי
הָרָכֶב׃ (י) וַיִּפְשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת
יַד־יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה אָז תִּפְשַׁע

לבנה

דויד ניכט פֿערדערבען, אים דעם בונדעס וויללען, דען ער געשלאָססען מיט דויד, אונד זאָוויא ער פֿערהייסען האַט, איהם אונד זיינען זאָהנען זיין ליכט שט־אַהלען צו לאַססען איממערדאַר. (ח) צו זיינער צייט ענטצאָג זיך אדום דער מאַכט יהורה'ס, אונד זיא זעטצטען איינען קעניג איבער זיך. (ט) דאַ צאָג יהורם היניבער מיט זיינען אָבערסטען אונד אַלל זיינען וואַגען מיט זיך, מאַכטע זיך אויף דעם נאַכטס, אונד שלוג אדום זאַממט דען אָבערסטען דער וואַגען, דיא איהן אומרינגט האַטטען. (י) דאָך פֿיעל אדום אַב פֿאָן יהודה ביז אויף דיעזען טאַג; אויך לבנה ענטצאָג זיך זיינער מאַכט

מאַכט

ר ש " י

כא (ז) ניר. ת"י עול על ישראל: (ח) בימיו פשע אדום ונימר כי דוד הכרית כל זכר באדום ויתן בהם נציבים במקום מלך ופרעו לו מס וכן היו עושין לכל מלכי יהודה נותנין הנציבים הטובים בעיניהם ומימיו של יהורם ואילך פשעו מתחת יד יהודה: הסובב אליו. ויך אותו אדום הסובבים וסומכים לו לעזרו כי היה דרכם כשנולחי' במלחמה היו תופסי' האנשים הגבורים ומביאים אותן עמהם שלא יתוספו על אויביהם להיות לעזרה לאדום בני עמם וקם לילה פתאום והרגם ורבותינו פירשו הסובב אליו סמוכים לפניו: (י) ויפשע אדום. והלא כבר נאמר למעלה בימיו פשע אדום אלא כך דרך הפסוק לפי שהפסיק בנתיים פסוק אחד רוצה לומר אז תפשע לבנה לכך סידרן מתחילה ואומר ויפשע אדום: אז תפשע לבנה. של יהודה היתה והיתה עומדת על גבול אדום כדכתיב בספר יהושע ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה אל גבול אדום וכשראו שמרדו אדומיי' מרדו אף הם בעת ההיא שיושבים על גבול אדום

ב א ו ר

ונחלי מעיו עד סוף הפרשה, ויתחבר בפרשה הבאה פסוק כ' עם ספר מלכים במקום אשר נפרד ממנו (מ"ב ח' כ"ו) והוא במלוכת אחזיה בן יהורם. (ז) ניר, לדעת הרד"ק הוא כמו נֵר, וע"פ הכתוב ערכתי נֵר למשיחי (תהלים קל"ב י"ז) וחילוף הליר"י והמיר"ק מצוי בשמות ובפעלים כמו בֵּן בְּנוֹ · יֵפָקֵד יִפָּקִיד, ויאמר ניר על קיום המלכות, לאמר כי יאיר נרו תמיד ולא ידעך; והנה סופרנו הוסיף על ס' מלכים (פסוק י"ט) למען הברית אשר כרת לדוד כי כל עיקר כוונת הספר הוא להחזיק בלב העם את קדושת בית דוד ויעידתו מאת ה' למלכות ישראל. (ט) הסובב, אדום היו עוטרים אותו מסביב והוא הכה אותם פתאום בקומו בלילה, ובמלכים (פסוק כ"א) נוסף עוד וינס העם לאהליו, אולי השמיטו סופרנו מפני שנפלא בעיניו, אם נס העם איש לאהליו איך יכוון מה שנאמר מיד אחריו ויפשע אדום מתחת יד יהודה עד היום הזה? הלא כבש אותם יהורם בנצחון מוחלט, ומזה הוכיח לו כי לא היתה המכה באדום כ"א לפי שעה, ואחרי כן התנשאו וירימו יד לפשוע ביהודה לגמרי. (י) אז הפשע, בעתיד

במשמע

לִבְנָה בָּעֵת הַהִיא מִתַּחַת יָדוֹ כִּי
עָזַב אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו׃
(יא) גַּם־הוּא עָשָׂה בָמוֹת בְּהָרֵי
יְהוּדָה וַיֶּזֶן אֶת־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם
וַיַּדַּח אֶת־יְהוּדָה׃ (יב) וַיָּבֹא אֵלָיו
מִכְתָּב מֵאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר
כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי דָּוִיד אָבִיךָ
תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־הָלַכְתָּ בְּדַרְכֵי
יְהוֹשָׁפָט אָבִיךָ וּבְדַרְכֵי אָסָא מֶלֶךְ־
יְהוּדָה׃ (יג) וַתֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל וַתַּזְנֶה אֶת־יְהוּדָה וְאֶת־

ישבי

תרגום אשכנזי

מאַכט צו דערועלבען צייט, וייל ער (יהורם) דען עוויגען, דען גאָטט זיינער פֿאָטער פֿער־לאַססען האַטטע. (יא) אויך ליעס ער האָהען עררי͏כטען אויף דען בערגען יהודה׳ס, פֿערלייטעטע דיא בעוואָהנער פֿאָן ירושלים צום געטצענדיענ־סטע, אונד פֿערפֿיהרטע יהודה. (יב) דאַ קאַם איהם צו, איין שרייבען פֿאָן אליהו, דעם פּראָפֿעטען, וועלכעס אַלזאָ לוי־טעטע: זאָ שפּריכט דער עווי־גע, דער גאָטט דויד׳ס, דיי־נעס פֿאַטערס: וויל דוא ניכט געוואַנדעלט ביזט אין דען וועגען דעם יהושפט, דיינעס פֿאַ־טערס, אונד אין דען וועגען אסא׳ס, דעם קעניגס פֿאָן יהודה, (יג) זאָנדערן אין דעם וועגע דער קעניגע פֿאָן ישראל וואַנדעלטעסט, יהודה אונד

דיא

רש"י

אדום ועזרו לאדום וזהו אז תפשע לבנה: כי עזב את ה׳ אלהי אבותיו. מגיד מה גרם לו שמרדו בימיו יותר משאר מלכי יהודה שהיו לפניו. (יא) ויזן כל מי שעוזב ומימר ירא׳ הקב"ה בע"א מכוכבים ומזלות נופל לומר זנות שעשה דוגמת אשה מזנה ומאנפת מאחרים ודומה כי זנה תזנה הארץ (הושע ב׳) וזנו אחרי אלהי נכר וגו׳ (דברים ל"א): (יב) ויבא אליו מכתב

מאליהו

באור

במשפט הפעלים אחרי מלת אז, והכוונה אז עלה גם במחשבת לבנה כי תפשע במלכה. לבנה, אין הכרח לומר כי לבנה זאת היא עיר באדום (אשר לא נודעה לנו כלל) כ"א היא בנחלת יהודה בתוך ערי הלוים (יהושע ט"ו מ"ב וכ"א י"ג) ומרדה במלך יהורם אם מלד הסמכה לאדום כמ"ש רש"י, או מלד רשעת יהורם וחטאתיו, ועיין בספר מחקרי ארץ כי התאמן לחזק הכוונה האחרונה. (יא) ויזן, הפעיל מנחי הלמ"ד נפלם וַיֶּגֶל (מ"ב ט"ו כ"ט) והראוי וַיַּזְנֶה וַיַּגְלֶה, ונהוג הוא גם"הק לדמות יחס ישראל אל הקב"ה כאשה אל בעלה, והאומה בנגדה בו היא כבעולת בעל אשר תזנה מאחריו. (יב) מכתב מאליהו, כתב הרד"ק זה היה אחר שעלה (כי בימי יהושפט כבר היה אלישע נביא ישראל תחת אליהו כמסופר מ"ב ג׳ י"א) וענין זה כי אליהו נגלה ברוח נבואה לאחד מן הנביאים ושם בפיו דברי המכתב הזה, ואמר לו שיכתבם במכתב ויביא המכתב ליהורם, ויאמר לו שזה המכתב בא לו מן השמים ויבניע לבנו וידע כי רעה גדולה עשה וכו׳. ובסדר עולם אומר כי כבר היה לאליהו שבע שנים משנגנז בשבא ליהורם המכתב ממנו עכ"ל, וזר הוא בעיני לחשוב כי יתגלה אליהו לאחד מן הנביאים ויצוה לו לדבר שקר ולרמות את יהורם (כי תכלית טובה לא תצדיק את האמצעיים הפחותים), ודעת הרלב"ג במלכים, כי אליהו עובר בארץ ומתהלך בה (כמו שנמצא גם בספרי חז"ל) ועלותו בסערה הוא רק מקוה נפלא להתעלמו מעיני בני אדם, ובאמת לא עלה לשכן בשמים כי אם בתוכנו הא

יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם כְּהַזְנוֹת בֵּית
אַחְאָב וְגַם אֶת־אַחֶיךָ בֵית־אָבִיךָ
הַטּוֹבִים מִמְּךָ הָרָגְתָּ׃ (יד) הִנֵּה
יְהוָה נֹגֵף מַגֵּפָה גְדוֹלָה בְּעַמֶּךָ
וּבְבָנֶיךָ וּבְנָשֶׁיךָ וּבְכָל־רְכוּשֶׁךָ׃
(טו) וְאַתָּה בָּחֳלָיִים רַבִּים בְּמַחֲלֵה
מֵעֶיךָ עַד־יֵצְאוּ מֵעֶיךָ מִן־הַחֹלִי
יָמִים עַל־יָמִים׃ (טז) וַיָּעַר יְהוָה
עַל־יְהוֹרָם אֵת רוּחַ הַפְּלִשְׁתִּים
וְהָעַרְבִים אֲשֶׁר עַל־יַד כּוּשִׁים׃
(יז) וַיַּעֲלוּ בִיהוּדָה וַיִּבְקָעוּהָ וַיִּשְׁבּוּ
אֵת כָּל־הָרְכוּשׁ הַנִּמְצָא לְבֵית־
הַמֶּלֶךְ וְגַם־בָּנָיו וְנָשָׁיו וְלֹא

נשאר

דיא בעוואהנער פֿאן ירושלים
צום געמצענדיגסטע פֿער-
לייטעטעסט, זא וויא דאז
הויז אהאב זיא פֿערפֿהרט
האט, אונד וויל דוא אויך דיי-
נע ברידער אוים דעם הויזע
דיינעם פֿאטערס, דיא בעס-
סער וואַרען אַלם דוא, גע-
טערטעט האַסט, (יד) זיעהע!
זא ווירד דער עוויגע איינע
גראָסע פלאַגע פֿערהענגען אי-
בער דיין פֿאָלק, איבער דיינע
קינדר, דיינע ווייבר, אונד איבר
אַלל דיין פֿערמאָגען; (טו) דוא
אַבער ווירסט פֿיעלע ליידען
האַבען אין איינער קראַנקהייט
דיינעם איינגעווייַדעס, ביז
הערויסגעהעט דיין איינגעווייַ-
דע דורך דיא קראַנקהייט פֿאָן
טאַג צו טאַג. (טז) זא ערוועק-
טע דער עוויגע ווידער יהורם
דען גייסט דער פלשתים אונד דער ערבים, וועלכע אַן דער זייטע דער כושים וואָהנען,
(יז) אונד זיא צאָגען הערויַן ווידער יהודה, בראַכען איין (אין דיא שטאַדט), פֿיהרטען הינ-
וועג אַללעם פֿערמעגען, דאַז זיך אים הויזע דעם קעניגם פֿאַנד, אונד אויך זיינע זאָהנע

אונד

רש"י

מחליה. לאחר שעלה אלי' לשמים בא לו כתב זה של נבואה זו: (יז) ויבקעוה. כמו (ישעיה ז')

באור

יושב. אך לי נראה יותר כי ראה אליהו ברוחו את רשעת יהורם בן יהושפט כאשר ראה אלישע את פשעי חזאל (מ"ב ח' י"ב), ולזה כתב את המכתב הזה בהיותו בארץ ונתנו למשמרת לימים הבאים בהיותו נדרש, ולזה לא נאמר ויכתוב אליו אליהו, כ"א ויבוא אליו מכתב מאליהו. (יד) נגף מגפה, הפעל והשם מענין אחד כמנהג הלשון, הגזילה אשר גזל, העשק אשר עשק, הדברים אשר דברתי, חטא העם הזה חטאה גדולה וכדומה, והכוונה בזה כאלו אמר הנה ה' שולח מגפה גדולה בעמך וגו'. ובכל רכושך, ר"ל רכושך בבעלי חיים כמו צאן ומקנה ובקר וכו' אבל אינו מכוון על רכוש הדומם, כי על זה לא יכון שרש נגף. (טו) ואתה בחליים, בחסרון פעל המליצות כמשפט הספר, ושעורו ואתה תהיה בחליים רבים. ימים על ימים, ר"ל ימים ירבו על ימים ויספו שנים על שנים בהמשך החולי הזה. (טז) ויער, המסבב תנועת חי ממקום מנוחתו יקרא מֵעִיר והעתיד מזה וַיָּעַר, וכן למעלה (דה"א ה' כ"ו). על יד כושים, פירושו ערבים השוכנים סמוך לכושים וכמו על ידו החזיק (נחמי' ג' ח') והם ערביי כוש הנודעים לנו מסיפורי מצרים גם (היקסאס) או ערביים הסמוכים למדנים הנקראים כושים (במדבר י"ב א') והם השוכנים בסלע ובמדבר ערב. (יז) ויבקעוה, פתיחת דבר הסתום בחוזק וכן יקרא בקע, ולזה יאמר גם בהשאלה על בא חיל המתנפל על חיל אחר ומפריד

אגודת

נִשְׁאַר־לוֹ בֵּן כִּי אִם־יְהוֹאָחָז קְטֹן
בָּנָיו׃ (יח) וְאַחֲרֵי כָּל־זֹאת נְגָפוֹ
יְהוָה בְּמֵעָיו לָחֳלִי לְאֵין מַרְפֵּא׃
(יט) וַיְהִי לְיָמִים מִיָּמִים וּכְעֵת
צֵאת הַקֵּץ לְיָמִים שְׁנַיִם יָצְאוּ
מֵעָיו עִם־חָלְיוֹ וַיָּמָת בְּתַחֲלֻאִים
רָעִים וְלֹא־עָשׂוּ לוֹ עַמּוֹ שְׂרֵפָה
כִּשְׂרֵפַת אֲבֹתָיו׃ (כ) בֶּן־שְׁלֹשִׁים
וּשְׁתַּיִם הָיָה בְמָלְכוֹ וּשְׁמוֹנֶה
שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם וַיֵּלֶךְ בְּלֹא
חֶמְדָּה וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּעִיר דָּוִיד וְלֹא
בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים׃

וימליכו

תרגום אשכנזי

אונד ווייבער, זאָ דאַס איהם קיין זאָהן איבריג בליעב אויסער יהואחז, דעם יינגסטען זיינער זאָהנע; (יח אונד נאַך אַללעם דיעזעם שלוג איהן דער עווינע מיט איינער אונהייל־באַרען קראַנקהייט אַן זיינעם איינגעווײדע • (יט) דיעס דויערטע פֿאָן טאַג צו טאַגע, אונד נאַך אויסגאַנג פֿאָן צוויא יאַהרען (זייט זיינר ערקראַנקונג) טראַטען דורך זיינע קראַנקהייט זיינע איינגעווײדע הערויס; ער שטאַרב אונטער גראָסען שמערצען, אונד זיין פֿאָלק בערייטעטע איהם קיינען בראַנד, ווי א ער זיינען פֿאָטערן בערייטעט ווארדע. (כ) צווייא אונד דרייסיג יאַהרע וואַר ער אַלט, אַלס ער קעניג וואַרד, אונד אַכֿט יאַהרע רעגיערטע ער צו ירושלים, אונד גינג פֿריידענלעער דאַהין; מאַן בעגרוב איהן אין דער שטאַדט דויד'ס, אַבער ניכֿט אין דעם בעגרעבניססע דער קעניגע

דיא

רש"י

נעלה ביהודה ונבקיענה ונבקילנה וכן (מלכים ב' ג') להבקיע אל מלך אדום: (יט) וכעת לאת הקן. אותו קן שאמר לו הנביא: ולא עשו לו עמו שריפה. אע"פ שהיה לריך לאותו שריפה לפי שהלה בחלאים רעים ובשרו מסריח לא חפן הקב"ה בכבודו שיעשה לו שריפה וגם לא נקבר בקברות המלכים: (כ) בלא חמדה. פתרון כל ימיו היה ברעה ובתחלואים ועליו נתקיים (דברים ל"א) ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו' וגם קלר ימים ושבע רוגז:

כן

באור

אגודת מחברתו, כענין ויבקעו שלשת הגבורים במחנה פלשתים (ש"ב כ"ג ט"ז). יהואחז, הוא אחזיהו בנו, רק שהוספה הברת יהו (הנמלאת גם ות רוב המלכים לפניהם או לאחריהם להורות על עזרת הקב"ה) מאחריו ללפניו ע"ד יהויכין ויכניהו (ע' דה"א ג' ט"ז) וכן נקרא להלן (כ"ה כ"ג) עוד הפעם בשם יהואחז. (יח) לחלי, דוגמת כל ראש לחלי (ישעי' א' ה') שפירושו כל ראש עלול ונכנע הוא לחלי, וכן כוונת הכתוב פה, כי נגפו ה' במעיו להיותם עלולים ומשועבדי' לחלי אשר אין לו מרפא • (יט) לימים שנים, לשתי שנים, ונאמר ימים על שנה כענין תשב הנערה אתנו ימים או עשור, והכוונה מספר שלם בימים שהוא זמן הקף השמש בשנה תמימה. יצאו מעיו, מדה כנגד מדה, לא נכמרו מעיו על אחיו הלעירים להכותם ארלה, על כן נשפכו לארן. (כ) בלא חמדה, מבלי שעשו בקבורתו הוד ותפארת למחמד עין, כאו במלכים הראשונים האוספים אל עמם במשרפות ובבשמים וזנים מרקחים וכו', ולדעת רש"י הכוונה שהלך בלא חמדה ועונג אל בית עולמו, קלר ימים ושבע רוגז, וכן תרגמתי. ולא בקברות המלכים, אם מפני גאשו ולמתנו, או משנאת העם אות.

בערבים

כב (א) וַיַּמְלִיכוּ יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם ל
אֶת־אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ הַקָּטֹן
תַּחְתָּיו כִּי כָל־הָרִאשֹׁנִים הָרַג
הַגְּדוּד הַבָּא בָעַרְבִים לַמַּחֲנֶה
וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָהוּ בֶּן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ
יְהוּדָה׃ (ב) בֶּן־אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם
שָׁנָה אֲחַזְיָהוּ בְמָלְכוֹ וְשָׁנָה אַחַת
מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲתַלְיָהוּ
בַּת־עָמְרִי׃ (ג) גַּם־הוּא הָלַךְ
בְּדַרְכֵי בֵּית אַחְאָב כִּי אִמּוֹ הָיְתָה
יוֹעַצְתּוֹ לְהַרְשִׁיעַ׃ (ד) וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה כְּבֵית אַחְאָב כִּי־הֵמָּה

היו

כב (א) דיא בעוואָהנער פֿאָן ירושלים מאַכטען אַנשטאַטט זיינער דען אחזיהו, זיינען יינגסטען זאָהן צום קעניגע; דען אַללע עלטערן (ברידער) וואַרען פֿאָן דער שאַאר געטעדטעט, דיא מיט דען ערבים אין דאַז לאַגער קאַם, זאָ וואַרד אחזיהו דער זאָהן יהורם'ס קעניג אין יהודה. (ב) צוויא אונד פֿירציג יאַהרע וואַר אחזיהו אַלט אַלס ער קעניג וואַרד, אונד איין יאַהר רעגירטע ער צו ירושלים. דער נאַמע זיינער מוטטער וואַר עתליהו, דיא טאָכטער עמרי'ס. (ג) אויך ער וואַנדעלטע אין דען וועגען דעס הויזעס אחאב, דען זיינע מוטטער וואַר זיינע ראַטהגעבערין צום פֿרעפֿעל. (ד) אונד ער טהאַט, וואַס בעֶזע וואַר אין דען אויגען דעס עוויגען, זאָ וויא דאַז הויז אחאב; דען דיעזע

זע

רש"י

כב (ב) בן ארבעים ושתים. ובמלכים (ב' כ"ח) הוא אומר בן עשרים ושתים הא כיצד
לפי זה היה הבן גדול מאביו ב' שנים אלא ב' שנים קודם שנולד יהורם אביו
נגזרה גזירה זו על בית דוד שתכלה עם בית אחאב ובן הוא אומר ומאלהים היתה תבוס' אחזי'
וגומר ומיום שנש' אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה זו כך שנויה בסדר עולם
ובתוספתא דסוטה אך בכל המקראות לא מצינו שנשא יהושפט בת עמרי אך מצאתי (מלכים
ולעיל ב' י"ח) ויתחתן לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת ל"א לאסא נשאה שנא' במלכים
(א' ט"ו) ובשנת ל"א לאסא מלך עמרי ובשנשא אסא את בתו ליהושפט בנו שנתעלה עמרי והרג
תבני לא וחשוב משנת ל"א לאסא עד שמלך אחזיהו ותמצא מ"ב שנה ועוד כתוב אחד אומר
(במלכים ב' ח') בשנת י"ב ליורם בן אחאב מלך אחזיהו בן יהורם וכתוב א' אומר (שם ב'
ט') ובשנת י"א ליורם מלך אחזיה על כרחינו יהורם אביו לא מת אלא בשנת י"ב ליורם בן

באור

כב (א) בערבים, עם הערבים, ושימוש הבית בהוראה זאת מצוי הוא בספרי הקדש.
למחנה, אשר נקעוהו וישבו את כל הרכוש וגם בניו ונשיו (פרשה הקודמת פ' י"ז).
(ב) ארבעים ושתים, הכתוב זה יתאחד בסיפור מלוכת אחזיהו עם ס' מלכים ב' (ח' כ"ו).
ומיד בראשיתו נמצאה סתירה נפלאה כי שם נאמר בן עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו,
והנה בהעתקת שבעים הזקנים נראה שהיה לפניהם גם בד"הי מספר עשרים ושתים, וזה
נכון כי אי אפשר לבאר זה בענין אחר; הלא למעלה (כ"א כ') נאמר היות יהורם בן ל"ב
במלכו ושמונה שנה מלך ומעתה אם היה אחזיהו בן מ"ב שנה במלכו, אז הזקין הבן יותר
מאביו. והקדמה ארכה איך נתהוה בספרנו חילוף עשרים ושתים לארבעים ושתים. בת עמרי,

היו־לו יועצים אחרי מות אביו
למשחית לו: (ה) גם בעצתם הלך
וילך את־יהורם בן־אחאב מלך
ישראל למלחמה על־חזאל
מלך־ארם ברמות גלעד ויכו
הרמים את־יורם: (ו) וישב
להתרפא ביזרעאל כי המכים
אשר הכהו ברמה בהלחמו את־
חזהאל מלך ארם ועזריהו בן־
יהורם מלך יהודה ירד לראות
את־יהורם בן־אחאב ביזרעאל
כי־חלה הוא: (ז) וממאלהים היתה

תבוסת

זע וואַרען זיינע ראַטהגעבער נאַך דעם טאָדע זיינעם פֿאַטערס, צו זיינעם פֿערדערבען. (ה) אויף איהרען ראַטה צאָג ער אויך הין אונד גינג מיט יהורם דעם זאָהנע דעם אחאב דעם קעניגע פֿאָן ישראל, צום שטרייטעווידער חזאל דעם קעניגע פֿאָן ארם צו רמות אין גלעד, אונד דיא רמים שלוגען דען יורם. (ו) דאַ קעהרטע ער צוריק אום זיך היילען צו לאַססען צו יזרעאל; דען ער וואַרד פֿאָן דען שטרייטענדען פֿערוואונדעט צו רמה, אַלס ער שטריטט מיט חזהאל דעם קעניגע פֿאָן ארם, אונד עזריהו (אחזיהו) דער זאָהן דעם יהורם קעניג פֿאָן יהודה צאָג הינאַב אום יהורם דען זאָהן אחאב'ס צו בעזוכֿען אין יזרעאל; דאַ ער קראַנק וואַר. (ז) נון וואַר עס פֿאָן גאָטט בעשטיממט

שטיממט

רש"י

אחאב שהרי כתיב (שם ב' ח') בשנת ה' ליורם בן אחאב מלך יהורם בן יהושפט ומ' שנים מלך ומה שאמר שוב בשנת י"א ליורם לפי שמלך בחיי אביו שנה אחת לפי שהיה אביו נגוע בתחלואים קשים כמ"ש (לעיל כ' כ"ג) ואחרי כל זאת נגפו ה' וגומר וימליכו יושבי ירושלים את אחזיהו בנו הקטן שנה אחת בחיי אביו וזהו דכתיב בשנת י"א ליורם ומה שאמר בשנת י"ב ליורם אחר שמת אביו אז היה י"ב ליורם: (ה) ויכו הרמים. כמו הארמים הרבה מקומות חסר אל"ף כגון לעמשא תומרו ופעמים האל"ף נוספת בתיבה כגון (תהלים פ"ט) איתן האזרחי כמו הזרחי ואל"ף של ואחותי באזניכם (איוב י"ג): (ו) כי המכים אשר הכוהו. פתרון מן המכים וכן במלכים (ב' ח'): ועזריהו בן יהורם. זה אחזיהו וכן הוא אומר (שם) ואחזיהו מלך יהודה

באור

בת אחאב בן עמרי, וכן למעלה מעכה בת אבשלום (דה"ב י"א כ') והיא בת בתו. (ד) למשחית לו, בינוני תמור המקרה כענין והודי נהפך עלי למשחית (דניאל י' ח'), וכן המתנשא לכל לראש (שם כ"ט י"א); הכוונה על ההתנשאות. (ה) הרמים, לרד"ק שיעורו הארמים וכן הסורים תחת האסורים (קהלת ד' י"ד) מסורת הברית (יחזקאל כ' ל"ז) ת' מאסורת וכדומה. גם יתכן רמים מענין נושקי רומי קשת (תהלים ע"ח ט') כי נחי הלמ"ד והכפולים מתחלפים הם לרוב:
(ו) כי המכים, לפירש"י שיעורו מן המכים כמו שהוא כתוב במ"ב (ח' כ"ט) ופירוש המכים כמו המכות, רק שיולא מכה בשני רבויים כענין שיאמר מן שנה שנים וכן שנות, וכן אשרה ברבויו אשרים וגם אשרות. ויותר נראה כי המכים בזה אינו זז מפשוטו להורות על אנשי המלחמה המכים אותו ושיעור הכתוב וישב להתרפא ביזרעאל הסמוך לרמה כי המכים הכוהו ברמה ועל כן מהרו להביאו אל העיר הקרובה להתרפא שם ונוספה מלת אשר כמו למעלה (דה"ב ח' ט') ומבני ישראל אשר לא נתן שלמה עבד. ועזריהו, זה אחזיהו, וכן מזכירו הכתוב

במלכים

תְּבוּסַת אֲחַזְיָהוּ לָבוֹא אֶל־יוֹרָם
וּבְבֹאוֹ יָצָא עִם־יְהוֹרָם אֶל־יֵהוּא
בֶן־נִמְשִׁי אֲשֶׁר מְשָׁחוֹ יְהֹוָה
לְהַכְרִית אֶת־בֵּית אַחְאָב׃
(ח) וַיְהִי בְּהִשָּׁפֵט יֵהוּא עִם־בֵּית
אַחְאָב וַיִּמְצָא אֶת־שָׂרֵי יְהוּדָה
וּבְנֵי אֲחֵי אֲחַזְיָהוּ מְשָׁרְתִים
לַאֲחַזְיָהוּ וַיַּהַרְגֵם׃ (ט) וַיְבַקֵּשׁ אֶת־
אֲחַזְיָהוּ וַיִּלְכְּדֻהוּ וְהוּא מִתְחַבֵּא
בְשֹׁמְרוֹן וַיְבִאֻהוּ אֶל־יֵהוּא
וַיְמִתֻהוּ וַיִּקְבְּרֻהוּ כִּי אָמְרוּ בֶּן־
יְהוֹשָׁפָט הוּא אֲשֶׁר־דָּרַשׁ אֶת־
יְהֹוָה בְּכָל־לְבָבוֹ וְאֵין לְבֵית
אחזיהו

שטימטע צום אונטערגאַנגע
דעם אחזיהו, דאַס ער צו
יהורם קאַם; דען אַלס ער הינ-
קאַם, צאָג ער מיט יהורם
אויס, געגען יהוא דען זאָהן
נמשי'ס, וועלכען דער עוויגע
געזאַלבט אום דאַז הויז אחאב
אויסצוראָטטן. (ח) אַלס נון יהוא
דאַז שטראַפגעריכט אויסאיב-
טע אַן דעם הויזע אחאב,
טראַף ער דיא אָבערסטען פֿאָן
יהודה, אונד דיא זאָהנע פֿאָן
דען ברידערן אחזיהו'ס, וועל-
כע דעם אחזיהו דיענטען, אונד
ערשלוג זיא. (ט) היערויף זוכט
ער אויך דען אחזיהו אויף,
מאַן ערגריף איהן, אַלס ער
זיך פֿערבאַרג צו שמרון,
בראַכטע איהן צו יהוא, טער-
טעטע איהן, אונד זיא בע-
גרובען איהן, דען זיא שפראַ-
כען: ער איזט איין זאָהן דעם
יהושפט, וועלכער דען עוויגען געזוכט מיט גאַנצעם הערצען; אונד אים הויזע דעם
אחזיהו

ר ש " י.

ירד לראות את יורם: (ז) תבוסת. פתרון עירבוב כמו (יחזקאל ט"ז) מתבוססת בדמיך: (ח) ובני אחי אחזיהו. ומה שלא נאמר ואחי אחזיהו לפי שנהרגו בימי יהורם אביהם דכתיב לעיל (כ' כ"א) ויעלו ביהודה ויבקעוה וגו' ולא נשאר לו בן כי אם אחזיהו קטון בניו:
ויקם

ובאור

במלכים (ח' כ"ט) ונראה שני שמות היו לו. (ז) תבוסת, רמיסת אחזיהו, ודריכתו ברגלים למשל על חרפתו ואבדן כבודו. והוראת בוס ידוע מענין ונפש שבעה תבוס נופת (משלי כ"ז ז'). (ח) בהשפט, כענין הנני נשפט אתך (ירמיה ב' ל"ה) ושיעור שפט בנפעל ע"ד התפעל כמשפטו, על הרב את ריב עצמו (ולפעמים גם ריב לא לו) עם אדם ידוע ועושה בו שפטים. בני אחי, במלכים (י' י"ג) הוא אמר אחי, ובלי ספק אין הכוונה על אחים ממש, כי אחיו הומתו כולם כמסופר בראש הפרשה שלפנינו, גם איך יהיה לאחזיהו בן יהורם ארבעים ושנים אחים כנאמר שם במלכים, ויהורם אביהם לא חי כ"א ארבעים שנה? — אפס שם הכוונה על־קרוביו בני אחיו כענין ואת לוט אחיו (בראשית י"ד ט"ז) ולמען בל נטעה בכוונת אחיו הוסיף סופרנו לביאור נכון בני אחיו. (ט) וימיתוהו ויקברהו, פעלים סתמיים בלי יעידת הגוף והמקום ע"ד ויאמר ליוסף הנה אביך חולה, ומכוון וימיתהו כמו וילכדהו ויבאהו על עבדי יהוא במגדו, ויקברהו על עבדי אחזיהו בירושלים. בן יהושפט, יולא ירך יהושפט, כי בן הוראת בן פעמים רבות. ואין לבית אחזיהו, מאמר נפ"ב ומוסב למטה
ולא

אֲחַזְיָהוּ לַעְצֹר כֹּחַ לְמַמְלָכָה׃
(י) וַעֲתַלְיָהוּ אֵם אֲחַזְיָהוּ רָאֲתָה
כִּי־מֵת בְּנָהּ וַתָּקָם וַתְּדַבֵּר אֶת־
כָּל־זֶרַע הַמַּמְלָכָה לְבֵית יְהוּדָה׃
(יא) וַתִּקַּח יְהוֹשַׁבְעַת בַּת־הַמֶּלֶךְ
אֶת־יוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָהוּ וַתִּגְנֹב אֹתוֹ
מִתּוֹךְ בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ הַמּוּמָתִים
וַתִּתֵּן אֹתוֹ וְאֶת־מֵינִקְתּוֹ בַּחֲדַר
הַמִּטּוֹת וַתַּסְתִּירֵהוּ יְהוֹשַׁבְעַת
בַּת־הַמֶּלֶךְ יְהוֹרָם אֵשֶׁת יְהוֹיָדָע
הַכֹּהֵן כִּי הִיא הָיְתָה אֲחוֹת אֲחַזְיָהוּ
מִפְּנֵי עֲתַלְיָהוּ וְלֹא הֱמִיתָתְהוּ׃

ויהי

אחזיהו וואַר ניעמאַנד דער צום קעניגטהום טיכטיג געוועזען וואֶרע. (י) אַלס עתליה דיא מוטטער דעם אחזיהו זאַה, דאַס איהר זאָהן טאָדט וואַר, מאַכטע זיא זיך אויף אונד פֿערטילגטע אללע קעניגליכען נאַכקאָממען פֿאָם הויזע יהודה'ס. (יא) דא נאַהם יהושבעת דיא קעניגס־טאָכטער יואש דען זאָהן דעם אחזיהו, היימליך אויס דער מיטטע דער קעניגס־זאֶהנע, דיא געטעדטעט וואורדען, אונד בראַכטע איהן זאַממט זיינער אַממע אין דאַז שלאַף־געמאַך; זאָ פֿערבאַרג איהן פֿאָר עתליהו, יהושבעת, דיא טאָכטער דעם קעניגס יהורם דיא גאַטטין יהוידע'ס, דעם פֿריסטערס [דיא איינע שוועסטער דעם אחזיהו וואַר], דאַס מאַן איהן ניכט טעדטעטע.

ער

רש"י

(י) ותקם ותדבר. לשון דבר ובמלכים (ב' י"א) כתיב ותאבד ועל הדור הזה אמר דוד (תהלים י"ב) למנצח על השמינית שראה דוד ברוח הקודש שבדור שמיני יהרג כל זרעו על ידי עתליהו שהרי משלמה עד כאן שמנה דורות ונתפלל שנשתייר זרעו לזכרון ואומר (שם) הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו' ובמלכים (ב' י"א) אומר שע"י שם המות הרגת' שהרי כתב שם ותגנוב אותו מתוך בני המלך הממותי' וקרינן המומתים ויש אם למקרא ויש אם למסור' המומתי' משמע שכבר מתו ואם למסורת הממותים שמתים והולכים ע"י יסורים ל' הווה ולא לאלתר וזהו מיתת כיסוף ושם המות שלא מתים לאלתר אלא הולכים ומדוכים בתחלואים וסוף מתים ודוגמא ממותי תחלואי רעב כי גם הם אין מתים לאלתר: (יא) בחדר המטות. תרגום באדרון בית ערסהא כלומר בעזרה בחדר שכיבת הכהנים ורבינו שלמה זצ"ל פי' בעליית בית קדש הקדשים כדכתיב (במלכים ב' י') ויהי אתה בבית ה' מתחבא וגו' ועליו אמר דוד (תהלים כ"ז) כי יצפנני בסוכו וגו' וקורהו חדר המטות (במלכים ב' י"א) על שם בין שדי ילין והוא שיסד ר' אליעזר הקליר (בזכרונות דיום א' דר"ה יסד זה ע"ש) אם פן למטות נפן חדר המטות לכפור יזכור קורבן הבית יכפר עליכם:

באור

ולא למעלה. לעצור כח, ביאור מאמר זה תמלא למעלה (דה"א כ"ט י"ד). (י) ותדבר, מענין דָבָר על הכרתת בני אדם, ולכן מְדַבֵּר על המקום שנכרתת משם כל צמח וכל מזריע זרע. גם דַבֵּר על האמירה הקשה יתכן היותו מענין זה, כי המולא מלין מבוארות ונשמעות נדמה כאילו יכרתו האותיות מפיו ע"י מתוך המבטא) ועיין רלב"ג במלכים. (יא) יהושבעת, במלכים (י"א ב') נקשר התי"ו ונאמר יהושבע סתם. המומתים, פירוש רש"י בזה (פסוק י')

ל"ע

(יב) וַיְהִי אִתָּם בְּבֵית הָאֱלֹהִים
מִתְחַבֵּא שֵׁשׁ שָׁנִים וַעֲתַלְיָה
מֹלֶכֶת עַל־הָאָרֶץ׃

כג (א) וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִעִית הִתְחַזַּק
יְהוֹיָדָע וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת
לַעֲזַרְיָה בֶן־יְרֹחָם וּלְיִשְׁמָעֵאל
בֶּן־יְהוֹחָנָן וְלַעֲזַרְיָהוּ בֶן־עוֹבֵד
וְאֶת־מַעֲשֵׂיָהוּ בֶן־עֲדָיָהוּ וְאֶת־
אֱלִישָׁפָט בֶּן־זִכְרִי עִמּוֹ בַבְּרִית׃
(ב) וַיָּסֹבּוּ בִּיהוּדָה וַיִּקְבְּצוּ אֶת־
הלוים

(יב) ער וואַר בייא איהנען אים
גאָטטעסהויזע פֿערבאָרגען
דורך זעכֿס יאַהרע וועהרענד
עתליה איבער דאַז לאַנד רע־
גיערטע.
כג (א) אים זיעבענטען יאַה־
רע פֿאַסטע יהוידע
מוטה, אונד פֿעראייניגטע דיא
אָבערסטען איבער דיא הונ־
דערטע, נעהמליך עזריה, דען
זאָהן דעם ירוחם אונד ישמעאל
דען זאָהן דעם יהוחנן, עזריהו,
דען זאָהן דעם עובד, מעשיהו
דען זאָהן דעם עדיהו אונד
אלישפט דען זאָהן דעם
זכרי מיט זיך אין איינען בונד.
(ב) זיא צאָגען אומהער אין
יהודה, פֿערזאַממעלטען דיא

באור

ל"ע, וכוונתו לדעתי כי מומתים הוא מבנין ההפעיל ומורה על בני אדם אשר יוכו במכת מות בפועל ד"מ כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת (דברים כ"א כ"ב), אך ממותים הוא שם לתואר הדבק בנושאו, ומורה על האנשים השותים אחת אחת את קבעת כוס המות, ע"י תחלואים או ע"י ענין אחר כענין ממותי תחלאים ימותו (ירמיה ט"ז ד'), והנפרד ממנו הוא ממות בפלס מרום, ועד"ז יתאמת לך הבדל חז"ל (נדרים ל' ע"ב) בין ילודים ובין נולדי כי הראשון הוא תואר הדבק בנושאו והשני הוא הפעולה בזמנה. בחדר המטות, אם בחדר המטות שלה מפני היותה בטוחה שלא יערוב איש את לבו לפגוע בכבודה ילדרוך שם, גם יתכן שהיה חדר המטות בבית המלך סמוך לשער היוצא לב"המק, ועל כן הסתירתהו בו למען הביאו על נקלה משם אל מקום המקדש לאישה יהוידע. כי היא היתה, מאמר מוסגר באמצע הדיבור, כדי לתת טעם למה הסתירתהו וחרפה את נפשה למות, ואמר כי היתה אחר בשר לאחזיהו ואחותו הקרובה אליו (ואף שנאמר בבר בת יהורם הנה אין מוכח עוד מזה כי לא היה לה בהללת יואש שום פניה אחרת כ"א מצד שהיא אחותו ודבקה באחיה ובזרעו, ולזה הוסיף כי היא היתה וגו' ר"ל סבת הצלתה את יואש היא רק מפני שהיתה אחות אביו לא זולת) ועל כן מלטה את בנו מפני עתליהו. (יב) אתם, את יהושבעת ואת אישה, כלומר עמם, ובמ"כ (י"א ג') נאמר ויהי אתה, ולמען שלא נחשוב כי על מינקת יואש ידבר, הנזכרת מקודם, לזה הוא אומר בספרנו אתם תמור אתה. בבית האלהים, אם באחד התאים והלשכות או בעליית בית המקדש (עיין רש"י מ"א ו' כ') וחז"ל נחלקו בזה בשוחר טוב.

כג (א) ובשנה השביעית, המשך לסיפור מיתת עתליה והמלכת יואש, הנאמר בפרשה י"א לספר מלכים ב'. והנה השנה השביעית היתה גם למנין שנותיו של יואש (דה"ב כ"ד א') וגם לעת התחבאו עם מינקתו אך בכתוב הזה לא כוון כ"א על עת התחבאו, ולזה הוא אומר השביעית בה"א הידיעה כי הוא מוסב על שש שני התחבאותו הנזכרים מקודם. התחזק, הרבה את אומץ רוחו והגדיל גם את חילו וכחו מאילונה בכרתו ברית עם שרי המאות ראשי הגבורים. שרי המאות, אשר על הכרי והרצים במפורש במלכים (י"א ד'). לעזריה, למ"ד במקום יחס הפעול את כרנים דוגמתו בספר זה, והנה הוא מזכיר בזה את שרי המאות בשמותם.

עמו

הַלְוִיִּם מִכָּל־עָרֵי יְהוּדָה וְרָאשֵׁי
הָאָבוֹת לְיִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־
יְרוּשָׁלָם׃ (ג) וַיִּכְרֹת כָּל־הַקָּהָל
בְּרִית בְּבֵית הָאֱלֹהִים עִם־הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה בֶן־הַמֶּלֶךְ יִמְלֹךְ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עַל־בְּנֵי דָוִיד׃
(ד) זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ
הַשְּׁלִישִׁית מִכֶּם בָּאֵי הַשַּׁבָּת
לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם לְשֹׁעֲרֵי הַסִּפִּים׃
(ה) וְהַשְּׁלִישִׁית בְּבֵית הַמֶּלֶךְ

והשלישית

לוים אוים אַללען שטעדטען
יהודה'ס, אונד דיא פַאמיליענ=
הייפטער פָאן ישרא', אונד גינ=
גען נאַך ירושלים. (ג) (יהוידע)
שלָאס פיר דיא גאַנצע פער=
זאַממלונג איינען בונד אים הויּ=
זע גָאטטעס מיט דעם קעניגע,
אונד שפראַך צו איהנען: זעהעט
דער קעניגס=זאָהן זאָלל רע=
גיערען, זאָ וויא עס דער עווי=
גע פערהייסען דען זאֶהנען
דוד'ס. (ד) פָאלגענדעס מיסט
איהר נון אויספיהרען: איין
דריטטהייל פָאן אייך זאָוואָהל
פאָן דען פריעסטערן אַלס פאָן
דען לוים אונד דען טהירהי=
טערן זאָלל דען וואָכֶענדיענסט פערריכטען. (ה) איין דריטטהייל זאָלל אים קעניגסהויזע

אונד

רש"י

כג (ג) ויכרות כל הקהל ברית בבית האלהים עם המלך. שיהיו לעזרתו: (ד) באי השבת. וגם מיוצאי השבת כדכתיב בסמוך ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת המשמרות היו מתחדשות בשבת כהונה ולויה אחת יוצאה ואחת נכנסה ואז עכב יהוידע גם משמר היוצא עם משמר הנכנס וחלקן לשלשה חלקים: (ה) והשלישית בבית המלך. לשמור

באור

עמו בברית, מוסב על הפעל ויקח בראש הכתוב. (ג) עם המלך, במלכים שם פסוק ד' יודיענו כי יהוידע כרת לשרי המאות ברית וישביעם בבית ה' לאמונה, ואחרי כן הראם את בן המלך, ועפי"ז כוונת הכתוב בזה, כי כרת יהוידע לכל הקהל ברית עם המלך ואחרי כן הראם את המלך ויאמר להם: הנה בן המלך אשר ימלוך כאשר דבר ה' על בני דוד, וההוספה האחרונה הזאת גם היא נולדה מתכלית הספר, שהוא תפארת בני דוד ובחירתם ותעודתם מאת ה' להיות נגידים ומושלים על בית ישראל לעולמים. ויאמר להם, אם פעל ויכרת בראש הכתוב מכוון על הקהל (כדעת כל המפרשים) אז קשה הוא לפרש ויאמר להם באמצע הכתוב על יהוידע, אמנם כפי מ"ש עפ"י ס' מלכים כי לא המלך כרת את הברית, כ"א לפני הראותו כרת יהוידע את ברית האמונה לכל העם, אז יכון לאמור ביותר, כי ויכרת כל הקהל שיעורו ויכרת לכל הקהל, דוגמת ושני שרי גדודים היו בן שאול ת' לבן שאול, ועל זה מוסב גם ויאמר להם. (ד) באי השבת, הוא המשמר הנכנס לעבודת הקודש תחת המשמר היוצא בשבת אחרי המוספים, והם כהנים ולויים כמפורש בכתוב שלפנינו. לשערי הספים, משמר באי השבת היו נועדים לעזור ולתומך אל אנשי הצבא שומרי הסף בשער בית המלך, וכן כתוב במלכים: השלישית מכם באי השבת ושומרי משמרת בית המלך, ולדעת הרד"ק שוערי הספים הם בית הָאֲסֻפִּים (דה"א כ"ו ט"ו) והשער הזה הוא לדעתו שער אחר הרצים הנזכר במלכים שם י', ומקומו היה בדרום העזרה. (ה) בבית המלך, הוא לדעתי משמרת הצבא בשער אחר הרצים בבית המלך, אשר משם היה הולך במערכות הרצים אל בית המקדש (דה"ב י"ב י"א) והמצב הזה היה ראוי להשגחה מיוחדה, כי משם תצא בלי ספק גם עתליה בשמעה את קול המון חוגג מצד בית המקדש העומד ממולה. ועם הצבא הזה התאחדו גם הלוים יוצאי השבת למקומם, כנראה ממלכים שם פסוק ז'.

וְהַשְּׁלִשִׁית בְּשַׁעַר הַיְסוֹד וְכָל־
הָעָם בְּחַצְרוֹת בֵּית יְהוָה׃ (ו) וְאַל־
יָבוֹא בֵית־יְהוָה כִּי אִם־הַכֹּהֲנִים
וְהַמְשָׁרְתִים לַלְוִיִּם הֵמָּה יָבֹאוּ
כִּי־קֹדֶשׁ הֵמָּה וְכָל־הָעָם יִשְׁמְרוּ
מִשְׁמֶרֶת יְהוָה׃ (ז) וְהִקִּיפוּ ק׳
הַלְוִיִּם אֶת־הַמֶּלֶךְ סָבִיב אִישׁ
וְכֵלָיו בְּיָדוֹ וְהַבָּא אֶל־הַבַּיִת יוּמָת
וִהְיוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּבֹאוֹ וּבְצֵאתוֹ׃
(ח) וַיַּעֲשׂוּ הַלְוִיִּם וְכָל־יְהוּדָה כְּכֹל
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיִּקְחוּ
אִישׁ אֶת־אֲנָשָׁיו בָּאֵי הַשַּׁבָּת עִם
יוֹצְאֵי הַשַּׁבָּת כִּי לֹא פָטַר יְהוֹיָדָע
הכהן

אונד איין דריטטהייל אַם טהאָרע יסוד, אונד דאַז גאַנ־צע פֿאָלק זאָלל אין דען פֿאָר־האָפֿען דעם גאָטטעסהויזעס זיין. (ו) ניעמאַנד זאָלל אין דאַז הויז דעם עוויגען קאָממען אויסער דען פריעסטערן אונד דען דיענסטהאַבענדען לוים, נור דיעזע זאָללען היניין קאָמ־מען, דען זיא זינד היילִיג, אונד דאַז גאַנצע (איבריגע) פֿאָלק זאָלל וואַכע האַלטען אים הויזע דעם עוויגען. (ז) דיא לוים זאָללן דען קעניג אומגעבען רינגס־אום, יעדער מיט זיינען וואַפֿפֿען אין דער האַנד, אונד ווער אין דאַז הויז איינדרינגט, זאָלל גע־טעדטעט ווערדען; זאָ זאָללט איהר אום דען קעניג זיין, בייא זיינעם איין אונד אויסגאַנגע. (ח) דיא לוים אונד גאַנץ יהודה טהאַטען גאַנץ זאָ, וויא יהוידע דער פריעסטער איהנען געבאָטהען האַטטע. זיא נאַהמען יעדער זיינע לייטע, זאָוואָהל דיא דען וואָכענדיענסט אַנטרעטענדען, אַלס דיא דאַפֿאָן אויסטרעטענדען, דען יהוידע

רש״י

שלא יקבלו עליו להרוג אותו: והשלישית. היא השני׳: בשער היסוד. ובמלכים (ב׳ י״א) כתיב בשער סור וביומא ירושלמי מפורש ז׳ שמות היו לו לשער היסוד סור על שם שהיו מטהרים שם את המצורעים על כהן ידם ועל שם סורו טמא קראו למו (איכה ד׳): (ו) וכל העם ישמרו. שלא יבואו בית ה׳: (ז) וכליו בידו. כלי מלחמתו בידו: (ח) באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר. אותן מחלקות היוצאים ללכת לביתם אלא עכבם שם עם הבאים

באור

בשער היסוד, הוא לדעת מז״ל שער המזרחי שמטהרין שם המצורעים וז׳ שמות היה לו עיין פירש״י. וכל העם, אם אמנם מצד בית המלך שם פחדו פחד ביותר, ובמקום ההוא העמיד יהוידע את מבחר הכהנים והלוים, ככל זאת העמיד (כמפורש פ׳ יו״ד) את שאר העם בחצרות בית ה׳, למען יחזיקו גם את המקום ההוא. (ו) והמשרתים ללוים, שיעורו והמשרתים שהם הלוים, והלמ״ד במקום ה״א הידיעה כמו השליש אשר למלך נשען על ידו (מ״ב ז׳ ב׳). (ז) והקיפו הלוים, במלכים שם פ׳ ח׳ נאמר סתם והקפתם, ובלי ספק כיון שעמד בבית המקדש בעצמו, לא הקיפוהו כ״א לוים לבד, ומזה תיקן סופרנו והקיפו הלוים. וכליו, כלי זין להלחם בהם. השדרות, מענין סדר והם מערכות אנשי הצבא, וכן נקראו מסדרות עצי ארזים בשם שדרות (מ״א ו׳ ט׳). והיו, הווי במקום העתיד כענין אשר תְּנָה הודך על השמים ת׳ אשר תתן. כי לא פטר, טעם למה שנשארו יוצאי השבת עם באי השבת במקום המקדש

הַכֹּהֵן אֶת־הַֽמַּחְלְקוֹת׃ (ט) וַיִּתֵּן
יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן לְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת אֶֽת־
הַחֲנִיתִים וְאֶת־הַמָּגִנּוֹת וְאֶת־
הַשְּׁלָטִים אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ דָּוִיד אֲשֶׁר
בֵּית הָאֱלֹהִים׃ (י) וַיַּעֲמֵד אֶת־כָּל־
הָעָם וְאִישׁ ׀ שִׁלְחוֹ בְיָדוֹ מִכֶּתֶף
הַבַּיִת הַיְמָנִית עַד־כֶּתֶף הַבַּיִת
הַשְּׂמָאלִית לַמִּזְבֵּחַ וְלַבָּיִת עַל־
הַמֶּלֶךְ סָבִיב׃ (יא) וַיּוֹצִיאוּ אֶת־
בֶּן־הַמֶּלֶךְ וַיִּתְּנוּ עָלָיו אֶת־הַנֵּזֶר
וְאֶת־הָעֵדוּת וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ
וַיִּמְשָׁחֻהוּ יְהוֹיָדָע וּבָנָיו וַיֹּאמְרוּ

יחי

דער פריעסטער האַטטע דיא אַבטהיילונגען ניכֿט ענטלאַסען. (ט) נון פֿערטהיילטע יהוידע דער פריעסטער, דען אָבערסטען איבער דיא הונדערטע, דיא שפיעסע אונד דיא גראָסען אונד קליינען שילדע דעם קעניגס דוד, דיא אים גאָטטעסהויזע וואַרען. (י) אונד שטעללטע דאַז גאַנצע פֿאָלק איינען יעדען מיט זיינער וואַפֿפֿע אין דער האַנד, פֿאָן דער רעכֿטען זייטע דעם הויזעס, ביז צור לינקען זייטע דעם הויזעס, אַם אַלטאַר אונד אַם הויזע רינגס אום דען קעניג. (יא) זיא פֿיהרטען דען קעניגסזאָהן הערוים, זעטצטען איהם דיא קראָנע אויף, איבערגאַבען איהם דאַז געזעטץ, מאַכֿטען איהן צום קעניגע, אונד יהוידע מיט זיינען זאָהנען זאַלבטען איהן אינדעם זיא שפראַכֿען

ר ש " י

דוגמא בלשכות פטורים כלומר פטירים היו מכל מלאכה שבעזרה כי אם לשמור הלשכות כי יומם ולילה חובה עליהם במלאכה לשמור העזרות והלשכות לפיכך היו פטורין מכל שאר מלאכת העזרה: (י) ואיש שלחו בידו. כלי זיינו כמו ובעד השלח דיואל: (יא) את הנזר. היא העטרה שלקח דוד מרבת בני עמון כדכתיב (לעיל א' כ') ויקח דוד עטרת מלכם ותהי על ראש דוד ומשם והלאה היו מלכי יהודה מניחים אותה הנזר על ראשם: ואת העדות. זה ספר תורה וכן הוא אומר (דברים י"ז) וקרא בו כל ימי חייו ורבותינו אמרו הנזר זה העדות שכל הראוי

ב א ו ר

שניהם יחד. פטר, התיר מעבודה כי כן הוראת פטר בכללו על דבר היוצא חפשי מאיסורו השוגר בעדו, ומענין פטר רחם. ונהוג הרבה בלשון חז"ל עיין ביאורו למעלה (דה"א ט' ל"ג). (ט) את החניתים, מין רומח קטן. את המגנות, לגונן את הלב ואת איברי איש מתחת לצוארו עד בטנו במכסה נחושה וכן השלטים מענין זה, והנה במלכים נשמט מגנים אולי שהמגנים נכללו בשם שלטים. בית האלהים, באחד לשכותיו אוצרותיו. (י) שלחו, כלי קרב הוא ונמצא על הרוב בספרים האחרונים, וכן להלן ויעש שֶׁלַח לרוב (דה"ב ל"ב ה'). למזבח ולבית, מזבח הוא אשר העמיד שלמה בחצר (דה"ב ז' ז'), ובית הוא בית המקדש בעצמותו, וההבדל בין שניהן, כי הראשון פתוח הוא בין לזר ובין לכהנים והשני רק לכהנים ולוים לבד. (יא) הנזר, ידוע היותו הכתר, ונקרא נזר לפי שעל ידי המלוכה הוא מנוזר מכל אחיו ומוכתר אצל כל יודעי שמו, כי נזר עיקר הוראתו על ההבדל והפרישה ומזה נזיר. העדות, לדעת הרד"ק מן עֲדִי, והוא מן עדי עדים ולבוש מלכות שהעטירו בו את המלך ביום הזה. ויותר נכון שהוא הס"ת הנקראת עדות בתורתנו, וכאמור גם המשורר עֵדוּת ה' נאמנה, ונתנו לו ס"ת לקיים מצות התורה והיה בשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה

התורה

יְחִי הַמֶּלֶךְ׃ (יב) וַתִּשְׁמַע עֲתַלְיָהוּ
אֶת־קוֹל הָעָם הָרָצִים וְהַמְהַלְלִים
אֶת־הַמֶּלֶךְ וַתָּבוֹא אֶל־הָעָם בֵּית
יְהוָה׃ (יג) וַתֵּרֶא וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ פ
עוֹמֵד עַל־עַמּוּדוֹ בַּמָּבוֹא וְהַשָּׂרִים
וְהַחֲצֹצְרוֹת עַל־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עַם פ
הָאָרֶץ שָׂמֵחַ וְתוֹקֵעַ בַּחֲצֹצְרוֹת
וְהַמְשׁוֹרְרִים בִּכְלֵי הַשִּׁיר
וּמוֹדִיעִים לְהַלֵּל וַתִּקְרַע עֲתַלְיָהוּ
אֶת־בְּגָדֶיהָ וַתֹּאמֶר קֶשֶׁר קָשֶׁר׃
(יד) וַיּוֹצֵא יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶת־שָׂרֵי
הַמֵּאוֹת פְּקוּדֵי הַחַיִל וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם הוֹצִיאוּהָ אֶל־מִבֵּית
הַשְּׂדֵרוֹת וְהַבָּא אַחֲרֶיהָ יוּמַת
בֶּחָרֶב כִּי אָמַר הַכֹּהֵן לֹא

תמיתוה

בען: עס לעבע דער קעניג! (יב) עתליהו הערטע דאַז געשרייא דעם פֿאָלקעס דאַז הינצוליעף, אונד דען קעניג פריעז, אונד גינג צום פֿאָלקע אין דאַז הויז דעם עוויגען. (יג) דאַ ערבליקטע זיא דען קעניג אַם איינגאַנגע אויף דעם געריסטע שטעהענד, דיא אָבערסטען אונד דיא טראָמפעטער בייא דעם קעניגע, אונד דאַז גאַנצע פֿאָלק דעם לאַנדעס פֿראֶהליך ביים שמעטטערן דער טראָמפעטען, אונד דיא זאֶנגער מיט אינשטרומענטען דעם טאָנשפיעלס דען לאָבגעזאַנג אַנשטיממענד, דאַ צעררים עתליה איהרע קליידער אונד ריעף: פֿערשוואֶרונג! פֿערשוואֶרונג! (יד) יהוידע דער פריעסטער אַבער ליעס דיא אָבערסטען איבער דיא הונדערטע, דיא בעפֿעהלסהאַבער דעם העערעס פֿאָרטרעטען, אונד שפראַך צו איהנען: ברינגעט זיא הינויס אויס דען רייהען, אונד וועער איהר פֿאָלגט ווערדע דורך דאַז שווערדט געטאֶדטעט; דען דער פריעסטער טהאַט דען אויסשפרוך: אים הויזע דעם עווי

רש"י

למלכות הולמתו ושאינה ראוי למלכות אינו הולמתו: (יג) עומד על עמודו. כדאמר (לעיל כ') ויעמד המלך על העמוד כי עשה שלמה כיור· נחשת וגו' ויעמד עליו ויברך על ברכיו (שם) ועוד היום מנהג בשמועדים יחד עומד המלך או הדוכוס במקום גבו' כדי שיוכלו לראותו לשמוע את דבריו: קשר קשר. מרד מרד: (יד) השדרות· פי' רש"י מקום מבוא המלך מביתו לבית ה' ולא ידעתי מה לי' שדרות ויונתן תרגם סודריא: והבא אחריה יומת. אל תניאוהו לבאת דרך מולא העזרה אל העיר פן תמלא עוזרי' מתחברים אליה והבא אחריה לעזרה

באור

התורה וגו' (דברים י"ז י"ח). (יב) הרצים והמהללים, במלכים הרצים לבד, ולמען בל נחשוב כי הרצים הוא עם הצבא כמו הכרי והרצים, לזה הוא מבאר בספרנו הרצים ומהללים, למען נראה כי רצים הוראתו על אנשים הרצים בשמחה ובתהלה ואינו מורה על עם הצבא. (יג) עמודו, כיור הגדול שעמדו אשר הכין שלמה (דה"ב ו' י"ג). במבוא, ולא בקודש הקדשים כי זר היה, ואם נאמר פה לרוב בית ה' אין זה כ"א במובן הכללי על כל הבנין. (יד) ויאמר אליהם, ע"י אחר, כי הוא בעצמו לא עזב את מכבו אצל המלך: כי אמר

 הכהן

תְמִיתוּהָ בֵּית יְהוָה׃ (טו) וַיָּשִׂימוּ
לָהּ יָדַיִם וַתָּבוֹא אֶל־מְבוֹא שַׁעַר־
הַסּוּסִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְמִיתוּהָ שָׁם׃
(טז) וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע בְּרִית בֵּינוֹ
וּבֵין כָּל־הָעָם וּבֵין הַמֶּלֶךְ לִהְיוֹת
לְעָם לַיהוָה׃ (יז) וַיָּבֹאוּ כָל־הָעָם
בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ וְאֶת־
מִזְבְּחֹתָיו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבֵּרוּ
וְאֵת מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי
הַמִּזְבְּחוֹת׃ (יח) וַיָּשֶׂם יְהוֹיָדָע
פְּקֻדֹּת בֵּית יְהוָה בְּיַד הַכֹּהֲנִים
הַלְוִיִּם אֲשֶׁר חָלַק דָּוִיד עַל־בֵּית
יְהוָה לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת יְהוָה
כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה בְּשִׂמְחָה
ובשיר

עווינגען זאללזיא ניכט געטער=
טעט ווערדען. (טו) זיא ליעסען
איהר רוים, זיא גינג דורך דען
איינגאנג דעם ראָסטהאָרעס
אין דאז קעניגס=הויז, אונד
ווארדע דאזעלבסט פאָן איה=
נען געטעדטעט. (טז) יהוידע
שלאָס איינען בונד צווישען זיך
אונד דעם גאנצען פאָלקע אונד
דעם קעניגע, דאמיט דאז
פאָלק פערנער דעם עוויגען אנ=
געהערע. (יז) אונד דאז גאנ=
צע פאָלק גינג אין דאז הויז
דעם בעל, ריססען עס ניע=
דער, צערבראכען זיינע אל=
טערע אונד זיינע בילדער, אונד
טערטעטען מתן דען פריע=
סטער דעם בעל, פאָר דען
אלטערען. (יח) היערויף בע=
שטיממטע יהוידע דיא אמ=
טער אים הויזע דעם עוויגען,
פיר דיא פריעסטער אונד פיר
דיא לוים, וויא זיא דוד איינגע=
טהיילט האטטע פיר דאז גאטטעסהויז, נאך דער פאָרשריפט אין דער לעהרע
משה'ס, דעם עוויגען גאנצאָפפער דארצובריגנען מיט פריידען אונד געזאנגען, אי=
בער=

רש"י

יומת המיתוהו: (טו) וישימו לה ידים. מקום לנוס: (טז) ברית בינו ובין כל העם ובין המלך. שיהו כולם המלך והעם עבדי ה': (יח) פקודת. ממונים על זה להעלות עולות וכל האמור בפרשה דוגמא (ירמיה כ') וישמע פשחור וגו' והוא פקיד נגיד בית ה':

כל

באור

הכהן, כן דבר השליח המדבר לשרי הצבא בשם יהוידע. (טו) ידים, בהשאלה לנוס ולהמלט לא סגרו בעדה הדרך, כ"א להיפך נתנו לה מרחב ידים למהר משם לבל תומת בבית ה', ואז במבוא שער הסוסים בבית המלך המיתוה אנשי יהוידע הנצבים שם למשמרת בית המלך. ובענין ידים, הנה הם סימן התנועה ומרחב הדרך לפנות לאן אשר נחפץ, ומענין זה ולא היה בהם ידים לנוס (יהושע ח' כ'). בית המלך, בבית המלך, ונחסר הבי"ת כענין שבת ימים עשה ה'. (יז) מתן, שם פרטי לכהן הבעל. (יח) פקדות, פקידים ונגידים במשמרת בית ה', והשם פקודות הוא בנוי הרבים למשמרת הפקידים בענינים שונים הנתונים תחת השגחתם (אמטער, פערוואלטונגען), ולהלן היחיד מזה אל פקדת המלך (כ"ד י"א). על

ידי

וּבְשִׁיר עַל יְדֵי דָוִיד׃ (יט) וַיַּעֲמֵד
הַשּׁוֹעֲרִים עַל־שַׁעֲרֵי בֵּית יְהוָה
וְלֹא־יָבוֹא טָמֵא לְכָל־דָּבָר׃
(כ) וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־
הָאַדִּירִים וְאֶת־הַמּוֹשְׁלִים בָּעָם
וְאֵת ׀ כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיּוֹרֶד אֶת־
הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבֹאוּ בְּתוֹךְ־
שַׁעַר הָעֶלְיוֹן בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיּוֹשִׁיבוּ
אֶת־הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא הַמַּמְלָכָה׃
(כא) וַיִּשְׂמְחוּ כָל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר
שָׁקָטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ
בֶחָרֶב׃

כד (א) בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ
וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם
וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע׃

ויעש

בערליפערט פאָן דוד. (יט) אונד בעשטעללטע דיא טהאָר-וועטער פיר דיא טהאָרע דעס גאָטטעסהויזעס, דאמיט ניכט אויף אירגענד איינע אַרט איין אונרייינער היניין קאָממע. (כ) ער פעראייניגטע דיא אָבערסטען איבער דיא הונדערטע, דיא פאָרנעהמען אונד דיא בעפעהלסהאַבער אים פאָלקע אונד דאַז גאַנצע פאָלק דעס לאַנדעס, אונד פיהרטע דען קעניג הינאַב אויס דעם הויזע דעס עוויגען זיא קאַמען דורך דאַז אָברע טהאָר אין דאַז קעניגסהויז, אונד זעטצטען דען קעניג אויף דען טהראָן דעס רייכעס. (כא) דאַז גאַנצע פאָלק דעס לאַנדעס וואַר פראָהליך, אונד דיא שטאַדט וואַר רוהיג, נאַכדעם זיא עתליהו מיט דעם שווערדטע געטעדטעט האַטטען.

כד (א) זיעבען יאַהרע וואַר יואש אַלט אַלס ער קעניג וואַרד, אונד פירציג יאַהרע רעגיערטע ער צו ירושלים, דער נאַמע זיינער מוטטער וואַר צביה אויס באר שבע.

יואש

רש"י

(יט) ולא יבוא טמא לכל דבר, אף היו פקידים שלא יניחו ליכנס בעזרה שום טמא משום צורך כל דבר:

באור

ידי דוד, תחת הנהגת דוד ואחרי מותו על פי חקיו ושיריו, וכן על ידי אביהם (דה"א כ"ה ג'), על ידי המלך (שם שם ב') הכונה הנהגה ומערכה על פי איש אחר. (יט) ולא יבוא, למען לא יבוא, והרבה ווי"ן כאלה בספרי הקודש, כמו ואל יבוא בכל עת אל הקדש וגו' ולא ימות, שיעורו למען לא ימות. והנה הכתוב הזה ושלפניו נוסף רובו על ס' מלכים, וזאת ייעד גם הסגנון הלשון. (כ) ואת האדירים, תחת הכרי והרצים (מ"ב י"א י"ט) היא אומר בזה אדירים ומושלים בעם, ואולי כי בעוני המלוכה בעת ההיא חדלו הכרי והרצים (אשר הם ממיתי המורדים ומריצי פתגם המלך לדעת גזעניום במלת כרי) מהיות במספר רב כמו לפנים, כי קצרה יד המלכות מלכלכל אותם (גם יתכן היות יד יהוידע בהסרה הזאת לבלתי הגבר אותם על הלוים) ולא נשארו מהם אצל המלך כ"א הנכבדים והגדולים בתוכם ואלה היו שומרי ראש המלך, ועפ"י הרוב גם האדירים והמושלים בכל העם, ולזה במלכים סופרנו את בכול הכרי והרצים באמרו האדירים והמושלים, כלומר לא כל הכרי והרצים כ"א הראשים אשר בהם. (כא) ואת עהליהו המיתו, כלומר אחרי שהמיתו את עתליהו בחרב:

כד (א) בן שבע, פרשה זאת מסופרת במלכים י"ב א'.

(ב) וַיַּעַשׂ יוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
כָּל־יְמֵי יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃ (ג) וַיִּשָּׂא־
לוֹ יְהוֹיָדָע נָשִׁים שְׁתָּיִם וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת׃ (ד) וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן
הָיָה עִם־לֵב יוֹאָשׁ לְחַדֵּשׁ אֶת־בֵּית
יְהוָה׃ (ה) וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם וַיֹּאמֶר לָהֶם צְאוּ לְעָרֵי
יְהוּדָה וְקִבְצוּ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל כֶּסֶף
לְחַזֵּק אֶת־בֵּית אֱלֹהֵיכֶם מִדֵּי
שָׁנָה בְּשָׁנָה וְאַתֶּם תְּמַהֲרוּ לַדָּבָר
ולא

(ב) יואש טהאט וואס רעכט
וואר אין דען אויגען דעם עווי־
גען, זא לאנגע יהוידע
דער פריעסטער לעבטע.
(ג) יהוידע גאב איהם צווייא
וויבער מיט דענען ער זאהנע
אונד טעכטר צייגטע. (ד) הער־
נאך האטטע יואש דען וואונש
דאז הויז דעם עוויגען צו ער־
נייערן. (ה) ער פערזאממעל־
טע אלזא דיא פריעסטער אונד
דיא לוים, אונד שפראך צו
איהנען: געהעט הין אין דיא
שטערטע יהודה'ס, אונד זאמ־
מעלט געלר פאן גאנץ ישראל
פאן יאהר צו יאהר צור אויס־
בעססערונג דעם הויזעם אייערעס גאטטעס, פאללציעהעט יעדאך שנעלל דיעזען אויפ־
טראג

רש"י

כד (ב) כל ימי יהוידע. ובמלכים (ב' י"ב) כתיב כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן אבל לאחר שמת אז באו שרי המלך להשתחוות לו לעשותו קדש ובמדרש מפורש לפי שנטמן בבית קדש קדשים ולא הוזק אמרו כדי אתה להיות אלוה: (ג) ויולד בנים ובנות. לפי שנאמר למטה (כ"ד) שהרג יואש את בני יהוידע הוצרך לומר שהיו לו בנים: (ה) וקבצו מכל ישראל. כלומר קבלו אותו כסף שהיו ישראל נותנים מדי שנה בשנה כדכתיב (שמות ל') כל העובר על הפקדים ובמלכים (ב' י"ב) כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר וגו' שלש כספים היו כסף עובר שקלים בכל שנה ש אמר (שמות ל') בכל העובר על הפקדים עובר על שם העובר וכסף נפשות ערכו על איש שהתנדב ערך נפשו כמו האומר ערכי עלי וכל כסף אשר יעלה על לב איש נדבה לבדק הבית: ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים. מפורש

באור

(ב) כלימי, כי כל ימי חייו הורהו ולמדהו דרך ה' (מ"ב י"ב ג'). (ג) וישא לו, לפי פשוטו נשא יהוידע ליואש שתי נשים, ורש"י פי', לפי שנא' למטה שהרג יואש את בני יהוידע (פסוק כ"ב וכ"ה), לכך הוצרך לומר שהיו לו בנים ע"כ, וא"כ מוסב לו על יהוידע. (ד) לחדש, להחזיק את בדקו ולהסיר כל מלאה למען יתראה כחדש, כי עבדי עתליה ובניה פירצוהו מאד כמבואר בפסוק ז'. (ה) ויקבץ, מכתוב זה (במ"ב י"ב הוא פסוק ה') ישובו הסתירות בין שני הספרים להתרחות, ובסדר הכתובים אעיר עליהם, כיד ה' הטובה עלי, ואיגע לשום בהם אחוה ורעות. צאו לערי יהודה, במלכים (י"ב ו') יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו, ור"ל על מכירי הכהנים בערי יהודה ובירושלים, ומה שנאמר שם אשר יובא בית ה', להביא בית ה', אין הכוונה דוקא על הבאים מחוץ לירושלים ומביאים בעצמם לירושלים, כ"א על המתנדבים ונודרים לבית ה', והבאתו לשם תוכל להיות גם ע"י אחרים, כמו ע"י הלוים היוצאים לערי יהודה ומקבלים מהם, וסופרנו הודיענו מהלך הכהנים והלוים לקבץ בתוך הערים את הכסף לקדשים, מפני שכן היה גם המנהג בזמנו אחר עלית הגולה. מדי שנה בשנה, לא נאמר בספר מלכים, וכן לא נאמר מפורש בתורה כי חוב מחצית השקל הוטל לכל שנה ושנה, והוא ע"פ הקבלה. וסופרנו בא להחזיק את הקבלה הזאת בס"הק, וגם הקבלה ע"י הלוים הנהוגה בימיו, לזה
פירשה

וְלֹא מִהֲרוּ הַלְוִיִּם: (ו) וַיִּקְרָא
הַמֶּלֶךְ לִיהוֹיָדָע הָרֹאשׁ וַיֹּאמֶר לוֹ פ
מַדּוּעַ לֹא־דָרַשְׁתָּ עַל־הַלְוִיִּם
לְהָבִיא מִיהוּדָה וּמִירוּשָׁלִַם אֶת־
מַשְׂאַת מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָֹה וְהַקָּהָל
לְיִשְׂרָאֵל לְאֹהֶל הָעֵדוּת: (ז) כִּי
עֲתַלְיָהוּ הַמִּרְשַׁעַת בָּנֶיהָ פָרְצוּ
את

טראַג. דיא לוים אַבער איילטען ניכט דאַמיט. (ו) דאַ בעריעף דער קעניג דען אָבערסטען יהוידע אונד שפראַך צו איהם: וואַרום האַסט דוא דיך ניכט בעשטרעבט בייא דען לוים, דאַס זיא אויס יהודה אונד ירושלים איינבראַכטען דיא אויפערלגטע אַבגאַבע משה'ס דעס קנעכטעס דעס עווי׳גען, אונד (דיא חַבגַחַבע) דער פערזאַממלונג ישראל'ס פיר דאַז צעלט דעס צײגניססעס?

(ז) דען דיא זאָהנע דער פערפלערין עתליה האַבען דאַז הויז גאָטטעס צערשטערעט, אינד אויך

רש"י

כמוב (במלכים ב' י"ב) שאמר המלך יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו ויתעצלו בדבר להטריח מכריהם וכשראה המלך כן אמר להם (שם) ועתה אל תקחו כסף מאת מכריכם כי לבדק הבית תתנוהו וזהו שאמר כאן ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים: (ו) משאת משה עבד ה' כלומר שקלים שצוה עליהם במדבר: משאת. על שם כי תשא: (ז) כי עתליהו המרשע' בניה פרצו. הוצרך לומר כי מקדש בנאו שלמה בניין חזק כי משבנאו שלמה עד יואש לא היו

באור

פירשה היטב. ולא מהרו, למען לא יביאנו הכתוב (מ"ב י"ב ז') לחשוב כי מעלו הכהנים ח"ו ושמו בכליהם את כסף הנתון למקדש מאת העם, ובפרט שנאמר שם בפסוק ח' כי אמר יהואש לכהנים מדוע אינכם מחזקים את בדק הבית, מעתה אל תקחו כסף מאת מכריכם, כי לבדק הבית תתנוהו ע"כ, לזה יודיענו סופרנו כי רק עצלותם והתרשלות ידם היתה סבה, והיה להם למהר ולקבץ את הכסף כאשר צוה עליהם המלך למען הקים גם את בדק הבית, והם התרפו בקבילת הכסף וממילא גם בחיזוק הבדק, ועל כן אמר להם המלך לא אתם תקחו עוד את הכסף מאת מכריכם לחזק על ידכם את הבית, כי לבדק הבית תתנוהו. (ו) הראש, הכהן הגדול כמנהג הספר לקרוא אותו בשם זה. להביא מיהודה, כי זה היה עיקר חטאם שהתעצלו לקבצו מיהודה כמ"ש בפסוק הקודם. משאת משה, הוא מחצית השקל אשר תקן משה במדבר רק שלא יכלו להקפיד עתה בשעת הדחק והשערוריה, על מצות התורה העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל, והניחו לכל איש להשליך לארון כל מה שירצה, ואחרי שהוכן סדר העבודה על מכונו וגבולו קיימו מצות התורה כדין וכהלכה, וכן תמצא כי קבלו עליהם בימי נחמיה (י' ל"ג) שלישית השקל לעבודת הקודש, ובין אם נאמר כי היתה זאת מצד עניות, או שהוסיפו שליש כדעת חז"ל, עכ"פ סרו ממצות התורה מפני דוחק הזמן. והקהל לישראל, נתקשו המפרשים בזה, ולדעתי הוא סומך לשם משאת, וכאילו אמר משאת משה ומשאת קהל ישראל, והאחרון מורה על נדרי ערכין וקדשי בדק הבית, ונקראו משאת כי גם צריכים תשלומין לזמן ידוע כדי שלא לעבור על בל תאחר. ומה שנאמר והקהל לישראל, בלמ"ד סימן הקנין הוא ובמקום הסמיכות כרבים במ"הק, ד"מ ראשי האבות לישראל (מ"א ח' א') שיעורו ראשי אֲבוֹת של ישראל, מרעה לרכנו (ירמי' מ"ז י"ג) שיעורו מרעה של רכנו, וכן הקהל לישראל שיעורו קְהַל ישראל. לאוהל העדות, מוסב על הפעל להביא. (ז) כי עתליה המרשעת, ביארתי למעלה (דה"א כ"ו ו') כי רוב השמות על משקל מִפְעָל שיעורם כמו מִפְעָל, וכן פה שיעורו מָרְשַׁעַת כלומר מורגלת ברשע ומלאה תהפוכות. ואין בכל לבנה ובכל מעשיה. בניה, דוחק קצת לומר שהיה לה בנים מאיש אחר זולת יהורם, ויותר נראה לי שהיתה מצד

אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים וְגַם כָּל־קָדְשֵׁי בֵית־יְהוָה עָשׂוּ לַבְּעָלִים׃ (ח) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲשׂוּ אֲרוֹן אֶחָד וַיִּתְּנֻהוּ בְּשַׁעַר בֵּית־יְהוָה חוּצָה׃

ויתנו

אויך דאַז, וואַס געהייליגעט וואַר צום הויזע דעם עוויגען, האַבען זיא פֿערוועגדעט פֿיר דיא בעלים. (ח) היערויף בעפֿאַהל דער קעניג דאַס מאַן איינע לאַדע מאַכֿע, אונד זיא שטעללע פֿאָר דאַז טהאָר דעם גאָטטעסהויזס הינויס. (ט) מאַן

רש"י

רק קכ"ה שנה ובכך היה נפרץ שאם לא שפרצו עתליהו ובניה עדיין היה קיים שהרי מיואש עד יאשיהו יותר ממאתים שנה ולא הוצרכו לחזקו עד יאשיהו ואעפ"כ לא עשאו יואש חדש כבתחלה ומגמר הבית עד יואש קכ"ה שנה כיצד שלמה מלך מ' שנה בד' שנה למלכותו התחיל לבנותו וי"ו שנה עיכב בבניינו הרי י' שנה ונשאר ל' ורחבעם מלך י"ז הרי מ"ז ואביה ג' הרי נ' ואסא מ"א הרי צ"א ויהושפט כ"ה הרי קי"ו ויהורם ח' הרי קכ"ד ואחזיה א' הרי קכ"ה ומיואש עד יאשיהו כיצד אמצי' מלך כ"ט שנים עזיהו נ"ב יותם ט"ז אחז ט"ז חזקיה כ"ט מנשה נ"ה ואמון ב' הרי מאתים חסר אחת ואותן שנים יותר שהיה יואש לאחר חזקת הבית נמצא שלא הוצרכו לחזק את בדק הבית אם לא עתליהו המרשעת ובניה פרצוהו: כי עתליהו וגו'. לכך אין תימה אם צריך מהרה כל כך חיזוק וגם אל תתמה שלא היה כסף וזהב של הקדשות באוצרות בית ה' עד שהוצרכו ליתן קול ביהודה ובירושלים להביא משאת כי גם כל קדשי בית ה' עשו לבעלים: (ח) ויעשו ארון אחד. ובמלכים (ב' י"ב) כתיב ויקב חור בדלתו וע"י אותו חור היו זורקין בארון ההקדשות ולא לפתוח הדלת פן יבא רמאי ויגנוב ממנו: ויתנהו בשער בית

באור

ע"ז שלה כמין כהנת ונביאה בתוך עובדי הבעל, ועפ"ז יהיו בניה כמו בני הנביאים, ושיעורו כהנים צעירים אשר שמעו לקולה ולקחו לקח מפיה ומתורתה. כל קדשי בית ה', שאילו לא הוציאו קדשי ה' לבעלים היו הקדשים מספיקים לחזק בדק הבית, אבל עשו אותם לבעלים לפיכך היה צריך לקבץ כסף מכל ישראל, ולא הוציאו עתליה ובניה כל קדשי הבית כ"א רובם, וכל קדשי בית ה' פירושו רוב כמו וכל טוב אדוניו בידו (בראשית כ"ד י') והראיה כי נשארו מן הקדשים בבית ה', כמו שאומר בס' מלכים כשעלה חזאל ירושלים ויקח יהואש מלך יהודה את כל הקדשים אשר הקדישו יהושפט ויהורם ואחזיהו אבותיו (מ"ב י"ב י"ט) והנותר ההוא לא רצה יהואש להוציאו למלאכה שלא ישאר האוצר רק, ואילו לא פרצו עתליה ובניה את הבית עדיין היה קיים, כי מיום שנבנה הבית עד שבדקי יהואש לא היה אלא נ"ה שנה עכ"ל הרד"ק. ודבריו בסוף עלו קמשונים במספר הזמן, וצ"ל קכ"ה במקום נ"ה וכן הוא בסדר עולם, רק שגם הוא אומר כי בשנת כ"ג ליואש חזק את הבית ועפ"ז אינם רק קנ"ג שנה, ובאמת לפי החשבון של הרד"ק שחשב עשרים ושלש שנה ליהואש מעת אשר תיקן את אסיפת הכסף עד שחזק הוא בעצמו את בדקי הבית (מ"ב י"ב ז') אז הם קנ"ד שנה, ונקנ"ה לבנין הבית חזק את הבית. וברש"י שלפנינו לא חשב כ"ג שנה ליואש, ולא זו בלבד אלא שהשמיט גם שש שני עתליה, ולזה לא עלו לו בחשבון כ"א קנ"ד שנה מבנין שלמה, ובכל זאת הוא אומר: מגמר הבית עד יואש קכ"ה, אולי ר"ל עד יואש עד לידת יואש שהוא בראש מלוכת עתליה (כי בן שבע יהואש במלכו ועתליה מלכה שש שנים). (ח) ויאמר המלך ויעשו, לא הודיענו מה שאמר המלך, רק מכלל הפעולה הנאמרת אחרי האמירה נדע כי היא היתה אמירתו, ודוגמתו למעלה (דה"א כ"א כ"ז) ויאמר ה' למלאך וישב חרבו אל נדנה. ויתנהו, במלכים הודיענו שעשו חור בדלתו וכי נתנוהו מימין אצל המזבח אך מדרך סופרנו לקצר בענינים פרטיים הבלתי נוגעים לתועלת הכלל, אם לא בענין הלוים הכהנים והיקרים בעיניו. חוצה, ר"ל בחצר שקבע בו שלמה את מזבח האבנים (דה"ב ז' ז') עיין מ"ש שם, ועל המזבח הזה נאמר במלכים (י"ב י') ויתן אותו אצל המזבח מימין, ר"ל את הארון שעשה יהואש לקיבוץ הכסף העמידו בתוך החצר מימין למזבח הקבוע שם ברצפה.

ויתנו

(ט) ויתנו־קול ביהודה ובירושלם להביא ליהוה משאת משה עבד־האלהים על־ישראל במדבר׃ (י) וישמחו כל־השרים וכל־העם ויביאו וישליכו לארון עד־לכלה׃ (יא) ויהי בעת יביא את־הארון אל־פקדת המלך ביד הלוים וכראותם כי־רב הכסף ובא סופר המלך ופקיד כהן הראש ויערו את־הארון מ̃

וישאהו

פערקינדיגטע אין יהודה אונד ירושלים, דאס מאן דעם עווי־גען דיא אבגאבע איינברינגען זאלל, וועלכע משה דער קנעכט דעס עוויגען, ישראל אין דער וויסטע אויפערלעגט האטטע. (י) אונד עס פרייעטען זיך אל־לע אבערסטען אונד דאז גאנ־צע פאלק, זיא בראכטען דאר אונד ווארפען עס אין דיא לא־דע ביז זיא פאלל וואר. (יא) ווען עס נון צייט וואר, דאס מאן דיא לאדע דורך דיא לוים צור פערוואלטונג דעם קעניגס ברינגען זאללטע, אדער ווען מאן זאה, דאס פיעל געלד דא־רין וואר, זא קאם דער שריי־בער דעם קעניגס, אונד דער אבגעארדנעטע דעם אבערפריעסטערס לעערטען דיא לאדע

רש"י

ה'תולה. כדי שיוכלו לבא אליו כל נדיב לב לתת בו את תרומת ה': (יא) וכראותם כי רב הכסף. אז בא סופר המלך ופקיד כהן הראש משרתו הממונה תחת כהן הראש והוא סגן כהונה עם סופר המלך ובמלכים (שם) כתיב ויעל סופר המלך וכ"הג פתרון ויעל סופר המלך ואף כ"הג שלא פקידו הוא הסופר הכותב מה שכ"ג מלוה לו כי אין הגון וכבוד לכ"ג לילך עם עבדי המלך: ויערו את הארון. דוגמא

באור

(ט) ויתנו קול, הכריזו בקול ממש או במכתב וספר. על ישראל, משאת משה אשר נתן על ישראל. (י) וישליכו, כנראה ממלכים (שם) נתנו הכהנים שמה את הכסף המובא, ועפ"ז יהיה וישליכו שלפנינו יוצא לשלישי, ושיעורו השליכו על ידי הכהנים, כי הם נתנוהו לכהנים והכהנים לארון. (יא) יביא, פעל סתמי. אל פקדת המלך, פקדה הוא שם המקרה למשמרת הפקידים והנגידים יחד כמו למעלה פקדות בית ה' (כ"ג י"ח) וכן ושמתי פקדתך שלום ונגשיך צדקה (ישעי' ס' י"ז) ושוה בהוראתו למלתנו (אמט, פערוואלטונג), ולפ"ז הכוונה כי הביאו הארון אל בית פקידי המלך, בזמן אשר ראו כי רב הכסף, ותהיה וי"ו וכראותם לחבר את המאמר ביחס הזמן אל הקודם, כמו ולבקר לבקר (דה"א ט' כ"ז) ויתורגם: (אונד לוואר געטאהן דיעם, זאבאלד זיא זאהען דאס לופיעל געלד דארין וואר) וזה מסכים עם ס' מלכים (שם) שלא אמר רק ויהי כראותם כי רב הכסף בארון ויעל וכו' ולא הודיענו טעם אחר לזה. ופקיד כהן הראש, כמו שאלא המלך איש ממונה על מקומו והוא סופרו, כן שלח גם כ"הג פקיד תחתיו, ובמלכים (שם י"א) נאמר ויעל סופר המלך וכהן הגדול, ומשמע שעלה הכ"הג בעצמו אולי מפני שאלוחו (נפרט פקידו ונאמן ביתו) של אדם כמותו, ונחשב לו פקידו כאילו עלה הוא בעצמו, ויותר נראה עוד כי סופר נסמך גם למלך ולכ"הג, ושיעורו סופר המלך וסופר הכ"הג, ודומה לו משאת משה והקהל (פסוק ו') שיעורו גם כן משאת משה ומשאת הקהל. ויערו, בנין החזק מנחי הלמ"ד והקמ"ץ בעי"ן לתשלום, ויפה דמהו רש"י אל ותער כדה (בראשית כ"ד כ') כי גם הוא מגזרה זאת ומן הפיעל, רק שבא פת"ח בעי"ן בנפילת הלמ"ד ע"י וי"ו ההיפוך; ובמלכים נאמר ויצרו וימנו את הכסף (אולי נתחלף פה הצד"י לעי"ן כמנהג

מעברית

וַיִּשָּׂאֻהוּ וִישִׁיבֻהוּ אֶל־מְקֹמוֹ כֹּה
עָשׂוּ לְיוֹם בְּיוֹם וַיַּאַסְפוּ כֶסֶף לָרֹב׃
(יב) וַיִּתְּנֵהוּ הַמֶּלֶךְ וִיהוֹיָדָע אֶל־
עוֹשֵׂה מְלֶאכֶת עֲבוֹדַת בֵּית־יְהוָה
וַיִּהְיוּ שֹׂכְרִים חֹצְבִים וְחָרָשִׁים
ג לְחַדֵּשׁ בֵּית יְהוָה וְגַם לְחָרָשֵׁי
בַרְזֶל וּנְחֹשֶׁת לְחַזֵּק אֶת־בֵּית
יְהוָה׃ (יג) וַיַּעֲשׂוּ עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה
וַתַּעַל אֲרוּכָה לַמְּלָאכָה בְּיָדָם
וַיַּעֲמִידוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים עַל־
מַתְכֻּנְתּוֹ וַיְאַמְּצֻהוּ׃ (יד) וּכְכַלּוֹתָם

הביאו

לאדע אויס, טרוגען זיא צוריק, אונד זעטצטען זיא ווידער אן איהרען אָרט; אַלזאָ מהאַטען זיא טאַג פיר טאַג, אונד זאַממעלטען געלד אין מענגע. (יב) דער קעניג אונד יהוידע גאַבען עס דען אַרבייטערן אים דיענסטע דעם גאָטטעסהױזעס, אונד דיעזע נאַהמען שטיין=הויער אונד צימערלייטע איין, צור ערנייערונג דעס גאָטטעסהויזעס, אונד אויך אייזענ=אונד קופפערשמידע, דאַז הויז דעס עוויגען אויסצובעססערן. (יג) דיא אַרבייטער וואַרען טהעטיג, דאַז ווערק דער הערשטעללונג געלאַנג אין איהרען הענדען; זיא שטעללטען דאַז הויז גאָטטעס ווידער הער אין זיינען שטאַנד, אונד בעפעסטיגטען עס. (יד) אַלס זיא עס פאָלי

רש"י

ותער כדה (בראשית כ"ד): וישאהו. בכל יום ויום כשרואין כי רב הכסף שבו מביאין אותו לפקיד המלך בתוך העזרה ומערין אותו ונושאין אותו ומחזירין אל מקומו בשער ה' עולה: (יג) ותעל ארוכה למלאכה. דוגמא היחיו את האבנים דעזרא (נחמיה ג') וגם יואב יחיה את שאר העיר: על מתכונתו. על מכונו:

באור

מעברית לארמית) והוראתו על קיבוץ הכסף לצרור. ליום ביום, כי פעמים רבות בקיבוץ עם רב הוכרחו להריק הכסף מן הארון כמה פעמים ביום כראותם כי רב הוא, ולזה הוא אומר בסוף, כי עכ"פ עשו זה פעם אחת בכל יום ויום בקביעות. (יב) עושה, בה"א חסור יו"ד ושיעורו עושי, גם יתכן כוונתו אל כל עושה מלאכת וגו'. שכרים, לקחו עובדים בשכר. חוצבים, לחצוב אבנים בהר ועצים ביער. וחרשים, חרשי אבן וחרשי עץ לחדש את החומות והבנין מחיצון. לחרשי ברזל, להחזיק את הבנין בפנימותו ע"י בריחי ברזל ונחושת. (יג) ותעל ארוכה למלאכה, כמו שהושאל רפא לבנין מזבח ה' ההרוס (מ"א י"ח ל') כן יאמר גם בהבנותו כי עלתה לו ארוכה, כמו שיאמר כן על האדם הורפא, ודומה לזה כי עלתה ארוכה לחומות ירושלים (נחמי' ד' א'), והראב"ע כתב שם שהוא על אריכות הימים ואין צורך לזה כי ממנהג הלשון הוא להשתמש בענינים הראוים רק לבע"ח לבדו, גם על שאר דברים מסוג הצומח והדומם ד"מ יחיו דגן (הושע י"ד ח') היחיו את האבנים (נחמיה ג' ל"ד) וכן יאמר פה עלה ארוכה על קיום הבנין וחיזוק בדקיו. מתכנתו, הנפרד מתכונת, ומורה על שלימות הענין בלי שום חסרון, ומזה מתכונת הלבנים (שמות ה' ח') וחז"ל אמרו מטעם זה על מ"ש ובמתכנתו לא תעשו כמוהו (שם ל' ל"ב) אבל אם פיחת או ריבה סממנים וכו', מכיון שאינו הענין בשלימותו. ויאמצהו, עוד יתר על מה שהיה בשלימותו אחרי בנין שלמה, למען בל יהיה ביד הפריצים להשחיתו על נקלה. (יד) וככלותם, כי טרם כלותם לא השתמשו בכסף המובא בית ה' לענין

אחר

הביאו לפני המלך ויהוידע את־
שאר הכסף ויעשהו כלים לבית־
יהוה כלי שרת והעלות וכפות
וכלי זהב וכסף ויהיו מעלים
עלות בבית־יהוה תמיד כל ימי
יהוידע: (טו) ויזקן יהוידע וישבע
ימים וימת בן־מאה ושלשים
שנה במותו: (טז) ויקברהו בעיר־
דויד עם־המלכים כי־עשה טובה
בישראל ועם־האלהים וביתו:
(יז) ואחרי מות יהוידע באו שרי

יהודה

פֿאָללענדעט האַטטען בראַכ־טען זיא פֿאָר דען קעניג אונד יהוידע, דען איבעררעסט דעס געלדעס, מאַן פֿערוועגדעטע עס צו גערעטהען פֿיר דאַז הויז דעס עוויגען, נעהמליך צו גערעטהען פֿיר דען דיענסט אונד פֿיר דיא אָפּפֿער צו שאַ־לען אונד צו (חֲנִרעכן) גאָלדע־נען אונד זילבערנען גערעטהען אונד בראַכֿטע בעשטענדיג אים הויזע דעס עוויגען גאַנצ־אָפּפֿער דאַר, זאָ לאַנגע יהוידע לעבטע. (טו) יהוידע וואַרד אַלט אונד לעבענסזאַטט אונד שטאַרב; הונדערט אונד דרייסיג יאַהרע וואַר ער אַלט אַלס ער שטאַרב. (טז) אונד מאַן בעגרוב איהן אין דער שטאַדט דוד'ס בייא דען קעניגען, וויל ער גוטעס געטהאַן אין ישראל פֿאָר גאָטט אונד אין זיינעם הויזע. (יז) נאַך דעם טאָדע דעס יהוידע קאַמען דיא אָבערסטען פֿאָן יהודה אונד ביק־

רש"י

(יד) כלי שרת והעלות. שטושי"ל בלע"ז הוא שבותשין את הבשמים במכתשת דוגמא (משלי כ"ז) אם תכתוש את האויל במכתש כן אמר לי ר' יצחק בר שמואל בנרבונ"א: ויש אומרים והעלות אלו הנסרים שחותכין עליהם בשר ודוגמא בגילה אין מטלטלין את העלי לקצב עליו בשר: וכפות וכלי זהב וכסף. (ובמלכים ב' י"ב) כתיב אך לא יעשה בית ה' ספות כסף הא כילד מפורש בכתובות בפרק קמא בעא מיניה רב הונא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית וכו':

באור

אמר זולתי לתתו לעושי המלאכה וחזקו בו את בית ה' (מ"ב י"ב י"ד וט"ו), אך ככלותם את המלאכה ונשאר עוד כסף, עשאוהו לכלי שרת, וחז"ל אמרו בכתובות (ק"ו ע"ב) שהיה לב ב"ד מתנה עליו מתחלה, אם הוצרך הוצרך ואם לאו יהיו לכלי שרת ע"ש. והעלות, לדעת רש"י הוא מענין אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בֶּעֱלִי (משלי כ"ז כ"ב) והוא דחוק, כי למה יזכור כלי קטן כזה, שלא נאמר בכלי המקדש בשום מקום, ויוציאו מן הכלל? הלא גדולים ממנו יש, ולמה יזכור העלי ולא המכתש? ולפירוש אחר שהביא יהיו העלות הנסרים לחתוך בשר כדוגמא בביצה (י"א ע"א) העלי לקצב עליו בשר, ולדעת רד"ק חהיה הכוונה על כלי קטן לשאוב היין, מענין עלות נפקת בכד (עירובין נ"ג ע"ב) והנפרד עֲלָת וברבים עלות, וכל זה דחוק ולחוץ הוא, כאשר יבין כל משכיל, גם כמשפט ראוי הָעֲלוֹת או בלי ס' הידיעה כלל, ולא ידעתי למה נזז מפשוטו, שעשו כלי הָעֲלוֹת, והוא לתשמיש הקרבנות אשר יעלו ע"ג המזבח, ולא יפלא שבא העלות בדמות שם והוא דרך המקור, כי אחת מסגולות הספר היא להשתמש במקור תמור השם, כמו שתראה משלים על זה בהקדמתי, וכן הוא אומר למעלה ולכל העלות עולות לה' (דה"א כ"ג ל"א) והבדל בין כלי השרת ובין כלי העלות, כי הראשונים הם לתשמיש עבודת הקדש במו כלי שיר, וכלי העלות הם לצורך הקרבנות ביחוד. וכלי כסף

וזהב

יְהוּדָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמֶּלֶךְ אָז שָׁמַע
הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם׃ (יח) וַיַּעַזְבוּ אֶת־
בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם
וַיַּעַבְדוּ אֶת־הָאֲשֵׁרִים וְאֶת־
הָעֲצַבִּים וַיְהִי־קֶצֶף עַל־יְהוּדָה
וִירוּשָׁלַםִ בְּאַשְׁמָתָם זֹאת׃
(יט) וַיִּשְׁלַח בָּהֶם נְבִיאִים לַהֲשִׁיבָם
אֶל־יְהוָה וַיָּעִידוּ בָם וְלֹא הֶאֱזִינוּ׃
(כ) וְרוּחַ אֱלֹהִים לָבְשָׁה אֶת־זְכַרְיָה
בֶּן־יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיַּעֲמֹד מֵעַל
לָעָם וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה ׀ אָמַר
הָאֱלֹהִים לָמָה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־
מִצְוֺת יְהוָה וְלֹא תַצְלִיחוּ כִּי־
עֲזַבְתֶּם אֶת־יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶתְכֶם׃

ויקשרו

תרגום אשכנזי

כיקטען זיך פֿאָר דעם קעניגע--
דער קעניג הארטע אויף זיא .
(יח) זיא פֿערליעסען דאַז הויז
דעם עוויגען , דעם גאָטטעם
איהרער פֿאֶטער, דיענטען דען
אַסטאַרטען אינד דען אַנדערן
גאֶטצען , אונד דער צאָרן דעם
עויגען וואַר איבער יהודה
אינד ירושלים , וועגען דיעזעם
איהרעם פֿערשולדענס.(יט) ער
זאנדטע אונטער זיא פראָפֿע=
טען אום זא צוריק צו פֿיהרען
צו דעם עוויגען , דיעזע וואַרנ=
טען זיא ; זיא מערקטען אַבער
ניכֿט דאַרויף. (כ) דאַ ערגריף
דער גייסט גאָטטעם דען זכריה
זאָהן דעם יהוידע דעם פריע=
סטערם , ער ערהאָב זיך פֿאָר
דעם פֿאָלקע אונד שפראַך צו
איהנען : זאָ שפריכֿט גאָטט!
וואַרום איבערטרעטעט איהר
דיא געבאָטע דעם עוויגען?
איהר װערדעט ניכֿט גליקליך
זיין , אונד וויל איהר דען עוויגען פֿערלאַססעט , זאָ פֿערלעסט ער אייך . (כא) דאַ פֿער=

שוואו=

ר ש " י

(ב) מעל לעם . גבוה מכל העם כדי להשמיע קולות ובאיכה רבתי דורש סמך על עלמו שהיה שר גבוה מכל העם נביא וכהן ביום הכפורים וחתן המלך ולא נתיירא מלומר נבואה ועל זה נאמר (איכה ב׳)

אם

ב א ו ר

וזהב , כלל אחרי הפרט . (יז) וישתחוו , נכנעו תחתיו והחליקו לו בשפת חנפים , עד אשר גנבו את לבבו ויפתוהו לעבודת אל נכר , ועיין ברד"ק ובסדר עולם . (כ) לבשה , על התחזק הרוח והתכוננו בלב איש , יאמר כי עטה את הרוח כשלמה והענין כי דבק בו רוח נכון ולא סר ממנו כמו לבושו , וכן למעלה ורוח לבשה את עמשי (דה"א י"ב י"ח) עיין מ"ש שם. ויעמוד מעל לעם , במקום גבוה ממעל לכולם , למען ישמעו ויראו אותו כל ישראל , ויש לפרשו בענין אחר ע"פ מאמרם ז"ל באיכה רבתי ויעמוד מעל כל העם (כ"ל מעל לעם) , וכי על ראשי העם היה , אלא שראה עלמו גבוה מכל העם , חתן המלך (ר"ל בן חתן המלך) כהן ונביא ודיין , התחיל מדבר גדולות וכו׳ , ועפ"ז יהי׳ ויעמוד מעל לעם טעם למה שקדם , ור"ל שלבשה אותו רוח אלהים ולא חת מפני כל , כי הוא עמד בגדולתו ממעל לכל העם (דען ער שטאַנד הָאָך

איבער

(כא) וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו וַיִּרְגְּמֻהוּ אֶבֶן
בְּמִצְוַת הַמֶּלֶךְ בַּחֲצַר בֵּית יְהוָה׃
(כב) וְלֹא־זָכַר יוֹאָשׁ הַמֶּלֶךְ הַחֶסֶד
אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹיָדָע אָבִיו עִמּוֹ
וַיַּהֲרֹג אֶת־בְּנוֹ וּכְמוֹתוֹ אָמַר יֵרֶא
יְהוָה וְיִדְרֹשׁ׃ (כג) וַיְהִי לִתְקוּפַת
הַשָּׁנָה עָלָה עָלָיו חֵיל אֲרָם וַיָּבֹאוּ
אֶל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַ͏ִם וַיַּשְׁחִיתוּ
אֶת־כָּל־שָׂרֵי הָעָם מֵעָם וְכָל־
שְׁלָלָם שִׁלְּחוּ לְמֶלֶךְ דַּרְמָשֶׂק׃
(כד) כִּי בְמִצְעַר אֲנָשִׁים בָּאוּ חֵיל
אֲרָם וַיהוָה נָתַן בְּיָדָם חַיִל לָרֹב
מְאֹד כִּי עָזְבוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵיהֶם וְאֶת־יוֹאָשׁ עָשׂוּ

שפטים

שוואורען זיא זיך געגען איהן, אונד ווארפען איהן מיט שטיי= נען טאָדט אויף דאז געבאָט דעם קעניגס, אים פֿאָרהאָפֿע דעם גאָטטעסהויזעס. (כב) אונד יואש דער קעניג גערא‍בטע גיבּט דער ליעבע, וועלכע דעם= סען פֿאטער יהוידע איהם ערוויעז, אונד טערטעטע זיי= נען זאָהן, אונד אַלס דיעזער שטארב שפראך ער: דער עווי= גע זיעהעט עס אונד ווירד עס ראָבּען! (כג) נאך פֿערלויף איי= נעס יאהרעס צאָג ווידער איהן הערא‍ן איין העער פֿאָן ארם, וועלכעס נאך יהודה אונד ירושלים גינג, זיא פֿערשטימ= מעלטען אַללע פֿאָלקסאָבער= סטען איים דעם פֿאָלקע אונד דיא גאַנצע בייטע זאנדטען זיא דעם קעניגע נאך דרמשק. (כד) אָבוואָהל דאז העער ארם'ס נור איין גערינגער אַנצאַהל קאַם, דעננאָך גאַב דער עוויגע אין דעססען האנד איין זעהר גראָסעס העער [וויל זיא דען עוויגען דען גאָטט איהרער פֿאָטער פֿערליעסען] אונד אויך אַן יואש ווארדע דיא שטראַ= פֿע

רש"י

אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא. (כב) וכמותו אמר ירא ה' וידרוש כי לא הרגוני אלא שאמרתי שליחותו של מקום ומאחר שנהרגתי עליו מן הדין והגון וכדי הוא שידרוש דמי וכן היה כי מיד נדרש דמו כי לתקופת השנה וגו': (כג) ויהי לתקופת השנה. לפי שבני יהודה חטאו יותר מש"ר שבטים כמו שאמר לעיל (בדף זה ולפני זה) ויעזבו את בית ה' אלהי אבותיהם: וישחיתו את כל שרי העם. מוסב למעלה ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך והסטיאו את יואש אחריהם על זה נפרע להם גמולם שבאו חיל ארם והשמיתו את כל שרי

באור

איבער דאז פֿאָלק). (כא) ויקשרו, העם השומעים נקבצו יחדו ויהיו לאגודה' אחת. במצות המלך, אף שקשרו עליו בלי מצות המלך, בכל זאת לבלתי היות כרוצחים שאלו ברשיונה את פי המלך, והוא לוה להם לרגמו, והיה כפיי טובה ושוכח גמול. (כב) וכמותו, ר"ל נרגע מותו עוד הוציאו מבלי מות מפיו את הדברים האלה. (כג) ויבואו, פנו לבוא לירושלים ולא באו לשם כמסופר במלכים, רק מפני כי שם חזאל מלך ארם פניו לעלות אל ירושלים (מ"ב י"ב י"ח) יאמר עליו כי בא על ירושלים ר"ל כי בא בכוונה לצור על ירושלים. מעם, מתוך העם. למלך דרמשק, הוא חזאל היושב בדרמשק ראש ארם. (כד) במצער אנשים, לשון יורה על פחיתות אם בכח או במדרגה או במספר. עשו שפטים, הביאו עליו עונש חטאיו אשר חטא נגד הקב"ה, והיו שבט אפו ומטה זעמו, ומאמר עשו שפטים מבואר למעלה (דה"ב כ' ט') יבכרהו מגלכים (שם כ"א) שבב יואש בבית מלוא במחלתו מן המכות אשר הכוהו הארמי'

שְׁפָטִים׃ (כה) וּבְלֶכְתָּם מִמֶּנּוּ כִּֽי־
עָזְבוּ אֹתוֹ בְּמַחֲלְיִים רַבִּים
הִתְקַשְּׁרוּ עָלָיו עֲבָדָיו בִּדְמֵי בְּנֵי
יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיַּהַרְגֻהוּ עַל־
מִטָּתוֹ וַיָּמֹת וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּעִיר דָּוִיד
וְלֹא קְבָרֻהוּ בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים׃
(כו) וְאֵלֶּה הַמִּתְקַשְּׁרִים עָלָיו זָבָד
בֶּן־שִׁמְעָת הָעַמּוֹנִית וִיהוֹזָבָד בֶּן־
שִׁמְרִית הַמּוֹאָבִית׃ (כז) וּבָנָיו וְרֶב
הַמַּשָּׂא עָלָיו וִיסוֹד בֵּית הָאֱלֹהִים
הִנָּם כְּתוּבִים עַל־מִדְרַשׁ סֵפֶר
הַמְּלָכִים וַיִּמְלֹךְ אֲמַצְיָהוּ בְנוֹ
תַּחְתָּיו׃

ירב קרי

בן

פע פאָללצאָגעו. (כה) דען אַלס זיא פאָן איהם הינוועגצאָגען, אונד אין זיינען פיעלען וואונדען איהן פערליעסען, פערשוואורען זיך ווידער איהן זיינע קנעכטע, וועגען דעם בלוטעם דער זאֶהנע יהוידע'ס דעם פריעסטערס, ערשלוגען איהן אויף זיינעם בעטטע, אינד אַלס ער טאָדט וואַר בעגרוב מאַן איהם אין דער שטאַדט דוד'ס, אין דען גראֶבערן דער קעניגע אַבער וואַרד ער ניכט בעגראַבען. (כו) פאָלגענדע וואַרען עס דיא זיך ווידער איהן פערשוואָרען: זבד, דער זאָהן שמעת דער עמונית, אונד יהוזבד, זאָהן דער שמרית דער מואבית. (כז) זיינע זאֶהנע אַבער, אונד דיא מענגע דער בייאטרעגע דיא ער ערהיעלט, אונד דיא (דאַרוך בעווירקטע) בעגרינדונג דעם גאָטטעסהויזעס, זינד פערצייכנעט אין דען געשיכטספאָרשונגען דעם בוכעס דער קעניגע; אַנשטאַטט זיינער וואורדע קעניג זיין זאָהן אמציהו.

רש"י

העם: מעם. מהיות עם: (כה) בדמי בני יהוידע. בשביל דמי זכריה שהיה בן יהוידע כי הי' לו לזכור טובה וחסד שגמל עמו יהוידע ובשביל אותו עון נתקשרו עליו עבדיו והרגוהו על מטתו מדדו לו מדה כנגד מדה על שנהרג זכריה שקט ושליו ובטוח שאין לו לדאג כי בן יהוידע הוא ולכבודו ינהגו בו כבוד ושפכו דמיו לארץ וע"כ נהרג גם הוא בשלוה והשקט על מטתו: (כו) המואבית. מה לי מי היו וממי יבאו אם מבני ישראל או ממואבים אלא יבאו כפויי טובה שכפו טובתו של אברהם אבינו ללוט אביהם שנלחם עם המלכים כששמע שנשבה לוט והם שכרו את בלעם לקלל בניו ויפרעו מיואש שכפה טובתו של יהוידע והרג את זכריה בנו כן מפורש במכילתא:

באור

ושם הכוהו עבדיו. (כה) כי עזבו, מאמר מוסגר עד התקשרו עליו עבדיו. בְּמַחֲלְיִים. הנפרד מַחֲלֶה (דה"ב כ"א ט"ו) והיה ראוי ברבויו מַחֲלִים רק שבא פה על דרך השלמים ונפלא מַחֲמַדִּים (איכה א' ז') מן מַחְמָד. בדמי בני יהוידע, עון הרציחה וחיוב העונש עליה יקרא דמים במקומות רבים, כש"הק ובלשוננו (בלוטשולד), ומה שנאמר בני יהוידע אם שהרג בנים רבים מיהוידע ולא נזכרו, או כי בא בני על הבן האחד, כמו ובני דן חושים (מרד"ק). (כו) זבד, במלכים יוזבר שמו. בן שמרית, שם אשה כעדות יתם המואבית הנאמר אחריה ובמלכים בן שֹׁמֵר. (כז) ורב, ע"פ הכתיב יפורש כפשוטו וְרֹב המשא עליו, כי על משאת משה עבד האלהים ידבר, אשר הביאו אליו העם לרוב (פסוק ו' וט'), וע"ז הוא אומר פה כי המשא הזה אשר התרבה למאד ויסוד בית האלהים עי"ז, כתובים בביאור בספר מדרש המלכי'.

כה (א) בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה
מָלַךְ אֲמַצְיָהוּ וְעֶשְׂרִים
וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם
אִמּוֹ יְהוֹעַדָּן מִירוּשָׁלָיִם׃ (ב) וַיַּעַשׂ
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא בְּלֵבָב
שָׁלֵם׃ (ג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חָזְקָה
הַמַּמְלָכָה עָלָיו וַיַּהֲרֹג אֶת־עֲבָדָיו
הַמַּכִּים אֶת־הַמֶּלֶךְ אָבִיו׃ (ד) וְאֶת־
בְּנֵיהֶם לֹא הֵמִית כִּי כַכָּתוּב
בַּתּוֹרָה בְּסֵפֶר מֹשֶׁה אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה לֵאמֹר לֹא־יָמוּתוּ אָבוֹת
עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יָמוּתוּ עַל־
אָבוֹת כִּי אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יָמוּתוּ׃
(ה) וַיִּקְבֹּץ אֲמַצְיָהוּ אֶת־יְהוּדָה
וַיַּעֲמִידֵם לְבֵית־אָבוֹת לְשָׂרֵי
הָאֲלָפִים וּלְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת לְכָל־
יְהוּדָה וּבִנְיָמִן וַיִּפְקְדֵם לְמִבֶּן

עשרים

כה (א) פינף אונד צוואַנציג יאַהר וואַר אמציהו אַלט, אַלס ער קאֶניג וואַרד, אונד ניין אונד צוואַנציג יאַהר רעגיערטע ער צו ירושלים, דער נאַמע זיינער מוטטער וואַר יהועדן פאָן ירושלים. (ב) ער טהאַט וואָהל וואַס רעכט וואַר אין דען אויגען דעם עוויגען, אַבער ניכט מיט גאַנצעם הערצען. (ג) אונד, אַלס דאַז רייך אין זיינער געוואַלט בעפעסטיגעט וואַר, דאַ בראַכטע ער זיינע קנעכטע אום, דיא דען קאֶניג, זיינען פאַטער, ערשלאַגען האַטטען. (ד) איהרע זאֶהנע אַבער טאֶדטעטע ער ניכט, נאַך דער פאָרשריפט דעם געזעטצעס, אים בוכע משה'ס, דאַז דער עוויגע געבאָטען, וואָ עס הייסט: דיא פאֶטער זאָללען ניכט געטאֶדטעט ווערדען אום דער זאֶהנע וויללען, אונד דיא זאֶהנע זאָללען ניכט געטאֶדטעט ווערדען אום דער פאֶטער וויללען, זאָנדערן איין יעדער זאָלל פיר זיינע זינדע געטאֶדטעט ווערדען. (ה) אמציהו פערזאַממעלטע הירויף יהודה אונד ליעס זיא צוזאַממענטרעטען נאַך פאַמיליענהייזערן, נאַך אָבערסטען איבער טויזענד אונד נאַך אָבערסטען איבער הונדערט, גאַנץ יהודה אונד בנימין, ער מוסטערטע זיא פאָן

באור

וע"פ הקרי יְרַב נראה לי כי נאמר ביחיד אף כי על בנים רבים ידבר כענין בנות צעדה עלי שור (בראשית מ"ט כ"ב) ושיעור הכתוב כי בניו הרבו עליו המשא, אם במותו ע"י שנשאו עליו קול קינה או בחייו ע"י היותם עליו למשא כבד ולמעמסה.

כה (ג) עליו, על ידו ובכח זרועו ובמ"ב (י"ד ה') נאמר חזקה הממלכה בידו. (ד) כי ככתוב, להמשך הקודם נאמר מלת כי, כמו למעלה (י"ב י"ג) כי בן ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו, ויתורגם (אונד צוואר). לא ימותו, בתורה (דברים כ"ד ט"ז) בא שורש מת בהפעל יומתו, אולי נאמר להורות כי לא לבד המיתה על ידי ב"ד אסורה, כ"א דרך כלל אינו ממדת הקב"ה כי ימותו בנים בחטא אבותם או להיפך, ומאחר שכן, הטיבו חז"ל להפליא מזה על מה שכתוב במקום אחר פוקד עון אבות על בנים והשיבו כאן באוחזין מעשי

עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה וַיִּמְצָאֵם
שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף בָּחוּר יוֹצֵא
צָבָא אֹחֵז רֹמַח וְצִנָּה: (ו) וַיִּשְׂכֹּר
מִיִּשְׂרָאֵל מֵאָה אֶלֶף גִּבּוֹר חָיִל
בְּמֵאָה כִכַּר־כָּסֶף: (ז) וְאִישׁ
הָאֱלֹהִים בָּא אֵלָיו לֵאמֹר הַמֶּלֶךְ
אַל־יָבוֹא עִמְּךָ צְבָא יִשְׂרָאֵל כִּי
אֵין יְהוָה עִם־יִשְׂרָאֵל כֹּל בְּנֵי
אֶפְרָיִם: (ח) כִּי אִם־בֹּא אַתָּה
עֲשֵׂה חֲזַק לַמִּלְחָמָה יַכְשִׁילְךָ
הָאֱלֹהִים לִפְנֵי אוֹיֵב כִּי יֶשׁ־כֹּחַ
בֵּאלֹהִים לַעְזוֹר וּלְהַכְשִׁיל:
(ט) וַיֹּאמֶר אֲמַצְיָהוּ לְאִישׁ הָאֱלֹהִים
וּמַה־לַּעֲשׂוֹת לִמְאַת הַכִּכָּר
אֲשֶׁר נָתַתִּי לִגְדוּד יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
אִישׁ הָאֱלֹהִים יֵשׁ לַיהוָה לָתֶת
לְךָ הַרְבֵּה מִזֶּה: (י) וַיַּבְדִּילֵם

יתיר ו'   אמציהו

פֿאָן צוואַנציג יאַהרען אונד
דאַריבער, אונד פֿאַנד דרייא
מאַהל הונדערט טױזענד אויס=
ערלעזענע מאַננשאַפֿט, דיא
אויסצאָגען אים העערע, אַלם
שפּעער אינד שילדטרעגער.
(ו) אונד מיטהעטע פֿאָן ישראל
הונדערט טויזענד שטרייט=
באַרע מעננער פֿיר הונדערט
טאַלענטע זילבערס. (ז) דאַ
קאַם איין מאַן גאָטטעס צו
איהם, אונד שפּראַך אָ קאָ=
ניג! לאַס דאַז העער פֿאָן
ישראל ניכֿט מיט דיר ציעהען,
דען דער עוויגע איזט ניכֿט
מיט ישראל אויך מיט אַללען
זאָהנען אפרים'ס ניכֿט. (ח) זאָנ=
דערן ציהע דוא אַלליין, האַנד=
לע, זייא פֿעסט אים שטרייטע,
עס מעכֿטע דיך גאָטט זאָנסט
זינקען לאַססען פֿאָר דעם
פֿיינדע; דען גאָטט האַט דיא
מאַכֿט צו העלפֿען אונד זינ=
קען צו לאַססען. (ט) אמציהו
אַנטוואָרטעטע דעם מאַננע
גאָטטעס: וואַס זאָלל געשע=
העען מיט דען הונדערט טאַ=
לענטען, דיא איך דער שאַאר
פֿאָן ישראל געגעבען האַבע? אונד דער מאַן גאָטטעס ערוויעדערטע: עס שטעהעט בייא
דעם עוויגען דיר מעהר צו געבען, אַלם דיעזעס. (י) דאַ זאָנדערטע אמציהו אַב, דיא
שאַאר

רש"י

כה (ז) כי אין ה' עם ישראל כל בני אפרים. לפי שירבעם משבט אפרים והוא היה הראשון שהחטיא את ישראל ובכל דור ודור אחריו היה להם למוקש שהיו עובדין לעגלי זהב של ירבעם: (ח) כי אם בא אתה. פתרון אם לא תאמין בדברי הלא תנסה בא אתה ועשה וחזק למלחמה: לעזור ולהכשיל. פתרון יש לו כח וגבורה לעזור לך בלא חיל של אפרים ולהכשיל

באור

אבותיהן וכו'. (ו) מישראל, ממלכות ישראל ומשבטיו, בפרט מאפרים הסמוך לו. (ז) המלך, בה"א לסימן הקריאה בראש המאמר כענין הבעל עננו (מ"א י"ח כ"ו). כל בני אפרים, מימות ירבעם שהוא מנחלת אפרים, יאמר שם אפרים על כל עשרת השבטים שהם תחת שבטו. (ח) בא אתה, לבדך, ולזה הוסיף כנוי אתה אחר הצווי. יכשילך, יכול להכשילך כי העתיד בעברי ישתמש להוראת כל פעלי העזר שאין להם הוראה עצמית בלה"ק (קֶֿננען, מֶֿגען, דירפֿען, זאָללען ח. ז. ע.). (י) ויבדילם אמציה להגדוד, בכנוי הפעול ושם הפעול

אֲמַצְיָהוּ לְהַגְּדוּד אֲשֶׁר־בָּא אֵלָיו
מֵאֶפְרַיִם לָלֶכֶת לִמְקוֹמָם וַיִּחַר
אַפָּם מְאֹד בִּיהוּדָה וַיָּשׁוּבוּ
לִמְקוֹמָם בָּחֳרִי־אָף׃ (יא) וַאֲמַצְיָהוּ
הִתְחַזַּק וַיִּנְהַג אֶת־עַמּוֹ וַיֵּלֶךְ גֵּיא
הַמֶּלַח וַיַּךְ אֶת־בְּנֵי־שֵׂעִיר עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים׃ (יב) וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים חַיִּים
שָׁבוּ בְּנֵי יְהוּדָה וַיְבִיאוּם לְרֹאשׁ
הַסָּלַע וַיַּשְׁלִיכוּם מֵרֹאשׁ הַסֶּלַע
וְכֻלָּם נִבְקָעוּ׃ (יג) וּבְנֵי הַגְּדוּד
אֲשֶׁר הֵשִׁיב אֲמַצְיָהוּ מִלֶּכֶת עִמּוֹ
לַמִּלְחָמָה וַיִּפְשְׁטוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה
מִשֹּׁמְרוֹן וְעַד־בֵּית חוֹרוֹן וַיַּכּוּ
מֵהֶם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַיָּבֹזּוּ בִּזָּה
רבה

שאַאר וועלכֿע צו איהם גע־
קאָממען פֿאָן אפרים, דאַס
זיא וועגג־נגען נאַך איהרעם
אָרטע, זיא וואורדען זעהר
ערצירנט איבער יהודה, אונד
קעהרטען נאַך איהרעם אָר־
טע צוריק מיט ענטבראַננטעם
צאָרנע. (יא) אמציהו אַבער
פֿאַסטע מוטה, אונד פֿיהר־
טע זיין פֿאָלק אַן, צאָג אין
דאַז זאַלץ־טהאַל, אונד שלוג
דיא זאָהנע שעיר'ס, צעהן
טויזענד מאַן. (יב) צעהן
טויזענד נאהמען דיא זאָהנע
יהודה'ס לעבענדיג געפֿאַנגען
פֿיהרטען זיא אויף דיא שפּיט־
צע דעם פֿעלזענס אונד
שטירצטען זיא הינאַב פֿאָן
דער שפּיטצע דעם פֿעלזענס,
דאַס זיא אַללע צערשמעט־
טערט וואורדען. (יג) אַבער
דיא מעננער דער שאַאר,
וועלכֿע אמציהו צוריקגעשיקט,
דאַס זיא ניכֿט מיט איהם
צאָגען אין דען שטרייט, דיעזע פֿיעלען איין אין דיא שטעדטע יהודה'ס פֿאָן שמרון ביז
נאַך בית חורון, ערשלוגען פֿאָן דענזעלבען דרייא טויזענד מאַן, אונד ערבייטע־
טען

רש"י

אותך אם תוליכ' עמך: (יב) וכולם נבקעו וגו' ויהי אחרי בא וגומר. באיכה רבתי נאמר עליו ורגז ושחק ואין נחת (משלי כ"ט): (יג) ויפשטו בערי יהודה משמרון ועד בית חורון. לאחר שחזרו למקומם כדלעיל ויחר אפם מאד ביהודה וישבו למקומם שאם לא כן אלא מיד שנבדלו מאמציה פשטו

באור

אחריו בעניין ויגלם לראובני ולגדי (דברי הימים א' ה' כ"ו) ואומר ויבדילם ברנוי מפני קיבוץ העם אשר בתוך הגדוד. (יא) התחזק, אמץ את לבבו והחזיק את רוחו והנה נלחם באדום מפני מרדם זה זמן רב מימות יהורם (דה"ב כ"א ח'). גיא המלח, ערבה גדולה רחבת ידים בנגב א"י משמאל לים המלח וממעל לארץ אדום. (יב) נבקעו, התפוצצו בעצמותיהם, וכן והרותיהם תבקע (מ"ב ח' י"ב). ומנהג השלכת הרשעים מראשי הסלע נמצא גם אצל היונים והרומיים ומעשים כאלה תמצא בארץ קדם לחכם ראזענמיללער (חלק ג'). (יג) משמרון, הנה גם שומרון גם בית חורון ערי אפרים היו ואיך יאמר הכתוב בערי יהודה? — וצ"ל כי על מחוז שומרון ועל מחוז בית חורון ידבר, שהיה גבול שניהם סמוך לבנימן אשר ליהודה ואומר

רַבָּה׃ (יד) וַיְהִי אַחֲרֵי בוֹא אֲמַצְיָהוּ
מֵהַכּוֹת אֶת־אֲדוֹמִים וַיָּבֵא אֶת־
אֱלֹהֵי בְּנֵי שֵׂעִיר וַיַּעֲמִידֵם לוֹ
לֵאלֹהִים וְלִפְנֵיהֶם יִשְׁתַּחֲוֶה וְלָהֶם
יְקַטֵּר׃ (טו) וַיִּחַר־אַף יְהוָה
בַּאֲמַצְיָהוּ וַיִּשְׁלַח אֵלָיו נָבִיא
וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה דָרַשְׁתָּ אֶת־
אֱלֹהֵי הָעָם אֲשֶׁר לֹא־הִצִּילוּ אֶת־
עַמָּם מִיָּדֶךָ׃ (טז) וַיְהִי ׀ בְּדַבְּרוֹ
אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הַלְיוֹעֵץ לַמֶּלֶךְ
נְתַנּוּךָ חֲדַל־לְךָ לָמָּה יַכּוּךָ וַיֶּחְדַּל
הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי כִּי־יָעַץ
אֱלֹהִים לְהַשְׁחִיתֶךָ כִּי־עָשִׂיתָ זֹּאת
וְלֹא שָׁמַעְתָּ לַעֲצָתִי׃ (יז) וַיִּוָּעַץ
אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּשְׁלַח אֶל־ ל'
יוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא מֶלֶךְ

ישראל

טען גראָסע בייטע. (יד) נאַכ־דעם אמציה צוריקגעקאָממען פֿאָן דער ניעדערלאַגע דער אדומים, בראַכֿטע ער מיט, זיא גאֶטטער דער זאֶהנע שעיר'ס, שטעללטע זיא זיך אַלס גאֶטטער אויף, בעטעטע פֿאָר איהנען, אונד רייכֿער־טע איהנען. (טו) דאַ ענט־בראַננטע דער צאָרן דעם עוויגען איבער אמציהו, אונד ער זאַנדטע צו איהם אינען פּראָפֿעטען, דיעזער שפּראַך צו איהם: וואַרום זוכֿסט דוא אויף, דיא גאֶטטער דעם פֿאָלקעס, דיא איהר פֿאָלק ניכֿט רעטטען קאָננטען אויס דיינער האַנד? (טז) אויף דיעזע אַנרעדע אַן איהן, ערוויעדערטע ער: גאַב מאַן דיך דעם קאֶניגע אַלס ראַטה־געבער? האֶרע אויף! וואַרום זאָלל מאַן דיך שלאַגען? דאַ האֶרטע דער פּראָפֿעט אויף, אינדעם ער שפּראַך: איך זעהע, דאַז גאָטט בעשלאָס־סען האַט, דיך צו פֿערדער־בען, וויל דוא זאָ האַנדעלסט, אונד מיינעם ראַטהע ניכֿט געהער גיבסט. (יז) אמציהו, דער קאֶניג פֿאָן יהודה, בע־ריעטה זיך אונד זאַנדטע צו יואש, דעם זאָהנע דעם יהואחז, זאָהן דעם יהוא, דעם קאֶני־

גע

רש"י

פשטו בערי יהודה היו לו לומר ויפשטו בערי יהודה מבית חורון עד שומרון : (טז) כי יעץ אלהים להשחיתך · כלומר אם אין אתה שומע לעצתי לילך בדרך ישרה דע לך אתה המלך כי יעץ ה' להשחיתך הואיל כי עשית זאת ולא שמעת לעצה ומה היא העצה שהשיאך להתגרות במלך

באור

ואומר כי בכל החבל הזה ממזרח הגבול עד למערבו פשטו בני הגדוד. (טז) נתנוך, מדברים בעדם ובכנוי הנוכח, ובפלס פְּקַדְנוּךָ רק שנפל נו"ן ל"ס כדרך חסרי הקלוות. יכוך, פעל סתמי כרבים בספרנו, והכוונה למה יכוך האנשים השומעים דבריך נגדי, ולא יהיה בילתי למנוע אותם, כי כל מלכי יהודה אם גם עבדו אלילים, בכל זאת לא חדלו מלכבד אף את ה' ונביאיו רק לא בלבב שלם, כי התאוה וכן הפחד מפני עבדיהם המתפרצים, התעום לעבוד גם אלהי נכר. (יז) ויועץ, נשא ונתן עם יועציו מה לעשות לאנשי ישראל, אשר פשטו

יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לְךָ נִתְרָאֶה פָנִים׃
(יח) וַיִּשְׁלַח יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
אֶל־אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר
הַחוֹחַ אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן שָׁלַח אֶל־ ל
הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן לֵאמֹר תְּנָה
אֶת־בִּתְּךָ לִבְנִי לְאִשָּׁה וַתַּעֲבֹר
חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וַתִּרְמֹס
אֶת־הַחוֹחַ׃ (יט) אָמַרְתָּ הִנֵּה הִכִּיתָ
אֶת־אֱדוֹם וּנְשָׂאֲךָ לִבְּךָ לְהַכְבִּיד
עַתָּה שְׁבָה בְּבֵיתֶךָ לָמָּה תִתְגָּרֶה
בְּרָעָה וְנָפַלְתָּ אַתָּה וִיהוּדָה עִמָּךְ׃
ולא

גע פֿאָן ישראל, אום איהם
צו זאַגען: קאָם, וויר וואָל-
לען איינאַנדער פֿאָן אַנגעזיכֿט
זעהען (ד׳ ה׳ קריעג פֿיהרען)!
(יח) דאַ זאַנדטע יואש, דער
קאָניג פֿאָן ישראל, צו אמציהו,
דעם קאָניגע פֿאָן יהודה אום
איהם צו ערוויעדערן: דער
דאָרנשטרויך אים לבנון זאַנד-
טע צור צעדער אים לבנון,
מיט דען וואָרטען: גיב דיי-
נע טאָכֿטער מיינעם זאָהנע
צום וויבע! דאַ וולר דעם
פֿעלדעם אַבער אים לבנון
צאָג פֿאָראיבער, אונד צער-
טראַט דען דאָרנשטרויך.
(יט) דו דענקסט, וויל דו
דיא ארומים געשלאַגען האַסט
דאַרום ע״העבט זיך דיין מוטה, רוהם צו זוכֿען; בלייבע ליעבער צו הויזע! וואַרום ווילּסט
דוא דאַז אונגליק אויפֿרייצען? דוא מעכֿטעסט פֿאַללען, דוא אונד יהודה מיט
דיר

רש״י

ישראל וליפול לפניו כדכתיב ויעל אמציה מלך יהודה וישלח אל יואש וגו׳: (יז) לך נתראה פנים. להראות גבורתינו על סוסים ברמחים: (יח) החוח אשר בלבנון. שהוא שפל רוח: שלח אל הארז. שהוא שר גדול מכל האילנות: ותעבר ותרמוס. ולא רצה הארז להרגו כי זילות הוא בעיניו לכרות החוח אלא עברה עליו ורמסתו לבזיון כי היאך נשאו לבו לשאול בזיון גדול כזה לארז גבוה אף אתה כחוח שאין לך רק שני שבטים ועתה עבדי יקומון עליך וירמסוך כשישמעו הבזיון הזה: (יט) ונשאך לבך. לרדוף אחר הכבוד ורוצה אתה להתכבד אף כי

באור

ביהודה וגמרו יחדיו להלחם עם מלך ישראל, אשר הניח לעבדיו לעשות כאלה ולא כהה בם. לך, במסורה ג׳ כתיב לך בלשון הליכה וחסר ה״א ובמלכים (י״ד ח׳) לכה. נתראה פנים, כלומר לא במארב ולא בגדודים פושטים (כאשר עשו אנשיך בגבול יהודה) כי בבא מערכה פנים אל פנים נתראה יחד. (יח) החוח, ענין המשל הזה אתה (החוח) שולח אלי (הארז) להעמיד את נשאותי מול נשאיך למען ישחקו לפנינו ויתפשו זה בזה (והוא לתת את בתך לבני לאשה), אמנם בטרם תבוא המלחמה ביניהם כבר יתגברו עבדי וירמסוך עם כל אילך החלש, כמדרך כף רגלם לבד (וזה תעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס את החוח) בן כ״ל. (יט) ונשאך לבך להכביד, ולבך יעלה את משאותיך עוד למעלה להרבות כבודך אין קץ. ובא להכביד על הכבוד בהפעיל והוראתו התפעל ע״ד כי החזיק עד למעלה (דה״ב כ״ו ח׳) שיעורו התחזק. ופעל כבד על הכבוד בהפעיל יקר הוא בספרי הקודש ובא רק על הכובד והמשא. ובאמת הענין אחד, כי איש יקר הערך יכונה בתואר הגדול והכובד, וכן הפחות והנבזה יקרא נקלה, על היותו קל וקטן בערכו, ודומה בלשוננו (איין וויכֿטיגער אמן) מעניין (געוויכֿט). התגרה, על התעוררת הריב והרקבת המדון יאמר גרה בפיעל (משלי ט״ו י״ח) והמתעורר מלד עצמו לריב ולמחלקת עם אחר יקרא מתגרה, כמו אל תתגר בם מלחמה

(כ) וְלֹא־שָׁמַע אֲמַצְיָהוּ כִּי
מֵהָאֱלֹהִים הִיא לְמַעַן תִּתָּם בְּיָד
כִּי דָרְשׁוּ אֵת אֱלֹהֵי אֱדוֹם׃
(כא) וַיַּעַל יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
וַיִּתְרָאוּ פָנִים הוּא וַאֲמַצְיָהוּ
מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּבֵית שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר
לִיהוּדָה׃ (כב) וַיִּנָּגֶף יְהוּדָה לִפְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אִישׁ לְאֹהָלָיו׃
(כג) וְאֵת אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
בֶּן־יוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז תָּפַשׂ יוֹאָשׁ
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שָׁמֶשׁ
וַיְבִיאֵהוּ יְרוּשָׁלַם וַיִּפְרֹץ בְּחוֹמַת
יְרוּשָׁלַם מִשַּׁעַר אֶפְרַיִם עַד־שַׁעַר

הפונה

דיר. (כ) אַבער אמציהו גאַב קיין געהער; דען עס וואַר פֿאָן גאָטט (בעשטיממט) זיא פרייז צו געבען, וויל זיא דיא גאֶטטער אדום'ס אויפֿגעזוכֿט האַטטען. (כא) דאַ צאָג יואש, דער קאֶניג פֿאָן ישראל, הערוַן, אונד זיא זאַהען איינאַנדער פֿאָן אַנגעזיכֿט, (דאַס הייסט זיא טטריטטען מיט אייכאַנדער), ער אונד אמציהו דער קאֶניג פֿאָן יהודה, צו בית שמש וועלכֿעס צו יהודה געהערטע. (כב) דאַ וואַרד יהודה געשלאַגען פֿאָר ישראל, אונד זיא פֿלאָהען, איין יעדער נאַך זיינעם צעלטע. (כג) אונד אמציהו, דען קאֶניג פֿאָן יהודה, זאָהן דעם יואש, זאָהן דעם אחזיהו, ערגריף יואש, דער קאֶניג פֿאָן ישראל, צו בית שמש, אונד פֿיהרטע איהן נאַך ירושלים, ערריס דיא מויער פֿאָן ירושלים ניעדער, פֿאָם טהאָרע אפרים ביז צום ווענ־

רש"י

ובמלכים הכנד ושב בניתך: (כ) כי מהאלהים היא למען תתם ביד. כלומר בידיהם כדלעיל ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך: (כא) בבית שמש. היתה המלחמה והוכרך לומר שלא תאמר כשתפשו אמציה למה הביאו לירושלים ולא לשומרון לפי שהיה בית שמש סמוך לירושלים: (כג) ויפרץ בחומת. שאמר מעתה לא ימרוד בי כי לא גבה לבו כל כך למרוד הואיל ונפרצה

באור

(דברים ב' ה'), ושיעור הכתוב בזה, למה תתעורר למלחמה אשר רק לרעתך ולמפלתך תהיה. (כ) תתם ביד, תת אותם למשסה, ושם יָד הוא לביאור הפעל נתן (פרייז געבען), ולזה אין צורך להזכיר ביד מי. או שהמקרה תמור התואר [כי יד הוא שם המקרה לחוזק ולכח כענין אזלת יד (דברים ל"ב ל"ו) לא ביד (איוב ל"ד כ')] ושיעורו לתתם ביד אנשי כח המתגברים עליהם (זונג זיא דער איבערמאַכֿט פרייז צו געבען). (כא) בבית שמש אשר ליהודה, במלכים נאמר סתם בית שמש, ומפני שהיו בעת ההיא ערים רבים בשם זה כמו און במצרים שנקרא בית שמש (ירמיה מ"ג י"ג) וכן בנפתלי (יהושע י"ט ל"ח) וביששכר (שם שם כ"ב) לזה יודיענו סופרנו כי בית שמש זה הוא ביהודה, ונמנה גם בחלוקת הארץ (יהושע כ"א ט"ז). (כג) בן יהואחז, כמו אחזיהו, רק שהוסב תואר שם יהו מאחריו ללפניו וכן למעלה (כ"א י"ז). משער אפרים, שער אפרים היה בחומת הצפון ובפנותה מול הקצה המערבי היה שער הַפִּנָּה, אם מפני שהיו שם המגרעות והמקצועות אשר נקראו בפרשה הבאה פסוק ט"ו בשם פִּנּוֹת או מפני היותו על פנת החומה, והוא נקרא גם שער הפוֹנֶה, מפני היותו פונה במקצוע

הַפּוֹנֶה אַרְבַּע מֵאוֹת אַמָּה׃
(כד) וְכָל־הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וְאֵת כָּל־
הַכֵּלִים הַנִּמְצְאִים בְּבֵית־הָאֱלֹהִים
עִם־עֹבֵד אֱדוֹם וְאֶת־אֹצְרוֹת בֵּית
הַמֶּלֶךְ וְאֵת בְּנֵי הַתַּעֲרֻבוֹת וַיָּשָׁב
שֹׁמְרוֹן׃ (כה) וַיְחִי אֲמַצְיָהוּ בֶן־
יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה אַחֲרֵי מוֹת
יוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ (כו) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
אֲמַצְיָהוּ הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרוֹנִים
הֲלֹא הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר
מַלְכֵי־יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל׃ (כז) וּמֵעֵת
אֲשֶׁר־סָר אֲמַצְיָהוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה

ויקשרו

ווענדעטהארע, פיער הונדערט
עללען וויט, (כד) אונד נאהם
אללעס גאלד אונד זילבער
אונד אללע גערעטהע, דיא
זיך פאנדען אים הויזע גאט־
טעס בייא עובד אדום, אונד
דיא שעטצע דעס קאניגס־הוי־
זעס אונד דיא גייסעלן, אונד
קעהרטע נאך שמרון צוריק.
(כה) אמציהו, דער זאהן
דעס יואש, דער קאניג פאן
יהודה, לעבטע נאך דעם
טאדע דעס יואש, דעס זאה־
נעס פאן יהואחז, קאניגס
פאן ישראל, פינפצעהן יאה־
רע. (כו) דיא וויטערע גע־
שיכטע דעס אמציהו פאם
אנפאנגע ביז צו ענדע,
איזט פערצייכנעט אים בוכע
דער קאניגע פאן יהודה אונד
ישראל. (כז) אונד פאן דער
צייט אן, דא אמציהו פאן
דעם עוויגען וויך, שטיפטע־
טע

רש"י

החומה: (כד) הנמצאים בבית האלהים עם עובד אדום. כי הוא ובניו נגידים על האוצרות כל ימיהם כדלעיל: ואת בני התערובות. שלא הניחו ישראל את אמציהו להיות עוד מלך בירושלים עד שנתן בני השרים ערבון שלא ימרדו עוד בו וכן תרגם יונתן אותו במלכים (ב' י"ד) בני רברביא. ורבינו יוסף פירש תערובות אותן התערובו' שהיה לו למלך נתונים בערבות שלא ימרדו אבותם בו ולא נראה לי כי לא מצינו שגברה יד יהודה כל כך על אחרים שיהו צריכים ליתן ליהודה בניהם לערבון ומעת אשר סר אמציה מאחרי ה' ונפל לפני מלך ישראל מיד ויקשרו עליו קשר בירושלים להרגו כי היה לבם דוה איש על בנו ועל אחיו ועל קרובו שנהרגו על ידו

באור

החומה מלפון לים, והראשון נאמר במלכים והשני בספרנו והוא אחד. ארבע מאות אמה, היו הפרכים בחומת ירושלים הלוך וסבוב. עובד אדום, שהיו הוא ובניו נגידים על האוצרות (דה"א כ"ו ט"ו), וכ"כ הרד"ק. בני התערבות, בני השרים שנותנים המלכים זה ביד זה להקים הברית והשלום ביניהם (רד"ק). והיו עפי"ז ערבון, על קיום השלום והאמת. ושני דעות יש בזה, לד"ק היו בני מלכים אחרים הנתונים ביד אמציהו או בני שרי יהודה אשר תפש אמציהו לבל ימרדו בו אבותיהם (וכן פירש"י במלכים); ולדעת אחרים לקח לו מלך ישראל מיהודה את בני השרים לערבון, לבל יפריע עוד אמציה את השלום והשלוה, וכן נראה דעת רש"י בזה, והוא דחוק, כי לא יכון עפ"ז ה"א הידיעה התערובות, אחרי שלקחם באותה שעה לערבון, והיה לו לאמור בני תערובות, או בנים לתערובות. (כז) ומעת, בפשטות הכתוב נראה היות הענין כך, מעת מלחמתו עם ישראל, והוא בזמן אחד עם סורו מאחרי ה', נמשה השנאה בין שרי יהודה ובינו, והם קשרו הקשר הלוך ורב, ויתנו גאלי המרד על ראשו חמש

עשרה

וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו קֶשֶׁר בִּירוּשָׁלַםִ
וַיָּנָס לָכִישָׁה וַיִּשְׁלְחוּ אַחֲרָיו
לָכִישָׁה וַיְמִיתֻהוּ שָׁם׃ (כח) וַיִּשָּׂאֻהוּ
עַל־הַסּוּסִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־
אֲבֹתָיו בְּעִיר יְהוּדָה׃

כו (א) וַיִּקְחוּ כָּל־עַם יְהוּדָה אֶת־
עֻזִּיָּהוּ וְהוּא בֶּן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו
אֲמַצְיָהוּ׃ (ב) הוּא בָּנָה אֶת־
אֵילוֹת וַיְשִׁבֶהָ לִיהוּדָה אַחֲרֵי
שְׁכַב־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו׃ (ג) בֶּן־
שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה עֻזִּיָּהוּ בְמָלְכוֹ
וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ יְכָלְיָה מִן־
יתיר י'
ירושלים

טע מאַן ווידער איהן איינע
פֿערשווערונג צו ירושלים,
ער פֿלאָה נאַך לכיש, אונד
זיא זאַנדטען איהם נאַך, גען
לכיש, אונד טאָדטעטען איהן
דאַזעלבסט. (כח) דאַן לעג־
טען זיא איהן אויף פפֿערדע,
אונד כּאַן בעגרוב איהן בייא
זיינען פֿאָטערן, אין דער
שטאַדט יהודה.
כו (א) דאַז גאַנצע פֿאָלק
יהודה וועהלטע דען
עזיהו [דער אין זיינעם זעכ־
צעהנטען יאַהרע וואַר] אונד
מאַכטע איהן צום קאָניגע
אַנשטאַטט זיינעם פֿאַטערס
אמציהו. (ב) ער בויעטע
אילות, אונד בראַכטע עס
צוריק אַן יהודה, נאַכדעם
דער קאָניג זיך געלעגט צו
זיינען פֿאָטערן. (ג) זעכצעהן
יאַהר וואַר עזיהו אַלט, אַלס
ער קאָניג וואַרד, אונד צווייא
אונד פֿינפֿציג יאַהרע רעגיער־
טע ער צו ירושלים. דער נאַהמע זיינער מוטטער וואַר יכליה פֿאָן ירושלים. (ד) ער
טהאַט

ר ש " י

לפי שנתגרה במלך ישראל: (כז) וינס לכישה. עיר מבלר אשר נלחם עליה סנחרב ונסע לכיש'
ויהי שם ט"ו שנים עד ששלחו אחריו לכישה וימתהו שם ואותן ט"ו שנה שהיה בלכיש מולכת
יכליהו אם עזיהו תחתיו אך קשה לי ובפי' ר' יוסף זצ"ל ראיתי גם אותן ט"ו שנים שהי' בלכיש
מלך עזיהו בנו תחתיו ולא נכון לפתרו כן שהרי כתיב בסמוך והוא בן שש עשרה שנה ומלא
שלא היה בזמן שברח אביו אלא בן שנה ועוד שא"כ היה לו לומר ויקחו את עזיהו וימליכו
תחת אביו בחייו אלא משמע שלא מלך בחיי אבי:

ב א ו ר

עשרה שנה ואז הוציאו מחשבתם לעיני השמש וקשרו עליו בירושלים, והוא נמלט לכישה, אך הם שלחו
מיד אחריו וימיתוהו שם. לכישה, אחת המבורות בנגב יהודה אשר החזיק רחבעם (דה"ב י"ב
ט'). (כח) בעיר יהודה, היא עיר דוד אשר שם קברות מלכי יהודה.

כו (א) עזיהו, במלכים עזריהו והרי"ש נוסף כמו דרמשק. ויש למלוא טעם החילוף בשווי
ההוראה כי עזי יה אחד הוא עם עזרי יה. וימליכו אותו, כי לא את מלכות
אביו וזרעו שנאו העם כ"א את עלילותיו לבד. (ב) הוא בנה את אילות וישיבה
ליהודה, שיעורו בנה את אילת אחרי שהשיבה ליהודה. ובנה שיעורו החזיק. אחרי שכב
המלך

יְרוּשָׁלִָם׃ (ד) וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה אֲמַצְיָהוּ
אָבִיו׃ (ה) וַיְהִי לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים בִּימֵי
זְכַרְיָהוּ הַמֵּבִין בִּרְאֹת הָאֱלֹהִים
וּבִימֵי דָּרְשׁוֹ אֶת־יְהוָה הִצְלִיחוֹ
הָאֱלֹהִים׃ (ו) וַיֵּצֵא וַיִּלָּחֶם
בַּפְּלִשְׁתִּים וַיִּפְרֹץ אֶת־חוֹמַת גַּת
וְאֵת חוֹמַת יַבְנֶה וְאֵת חוֹמַת
אַשְׁדּוֹד וַיִּבְנֶה עָרִים בְּאַשְׁדּוֹד
וּבַפְּלִשְׁתִּים׃ (ז) וַיַּעְזְרֵהוּ הָאֱלֹהִים
עַל־פְּלִשְׁתִּים וְעַל־הָעַרְבִיִּים
הַיֹּשְׁבִים בְּגוּר־בָּעַל וְהַמְּעוּנִים׃
(ח) וַיִּתְּנוּ הָעַמּוֹנִים מִנְחָה לְעֻזִּיָּהוּ
וַיֵּלֶךְ שְׁמוֹ עַד־לְבוֹא מִצְרַיִם כִּי

יחיר '   החזיק

טהאט וואס רעכט וואר אין דען אויגען דעם עוויגען, גאנץ זא, וויא אמציהו, זיין פאטער, געטהאן האטטע. (ה) ער זוכטע גאטט, זא לאנגע זכריהו לעבטע וועלכער דורך דיא ערשיינונגען גאטטעס בעלעהרטע; אונד זא לאנגע ער דען עוויגען זוכטע, ליעס איהן גאטט גליקליך זיין. (ו) ער צאג אוים, אונד שטריטט ווידער דיא פלשתים, אונד ריס ניערער דיא מויער פאן גת אונד דיא מויער פאן יבנה אונד דיא מויער פאן אשדוד, אונד בויעטע שטעדטע אום אשדוד אונד אונטער דען פלשתים. (ז) אונד גאטט האלף איהם ווידער דיא פלשתים, אונד ווידער דיא ערבים, דיא צו גור בעל וואהנטען אונד ווידער דיא מעונים. (ח) דיא עמונים גאבען דעם עזיהו געשענקע, אונד זיין נאמע געלאנגטע ביז נאך מצרים; דען ער ווארד

זעהר

רש"י

כו (ד) ויעש הישר בעיני ה'. ככל הישר שעשה אביו עשה ולא עשה כרשעתו. (ה) בימי זכריה. זה עוזיהו וג' שמות נקראו לו עזיהו זכריהו עזריהו ודוגמא (מלכים ב' י"ב) יהואחז אחזיהו: המבין בראות אלהים. שהבין בירא‍ת האלהים שטובה היא ונתירא מה':

וינן

באור

המלך, מזה למד נס"ע כי מלך גם בחייו. (ד) ככל אשר עשה, בתחלת מלכותו. (ה) ויהי לדרוש אלהים, שיעור הכתוב ויהי מוכן ומרוצה לדרוש את אלקים, יען כי להכליכו (דה"ב י"א כ"ב) שיעורו כי חשב ורצה להמליכו, ונכלל מיבן הרצון כיאם הלמ"ד. המבין בראות האלהים, המוזה בראות אלקים בנבואה ומבינם. ואולי מבין יונא, והכוונה שהיה מבין לבני הנביאים או לשאר העם את כל מראות ה' אשר ראתה עינו. (ו) גת, גת ואשדוד ידועים הם מחמשה סרני פלשתים השוכנים במערב יהודה, והעיר יַבְנֶה לא נזכרה עוד זולת זה בש"הק, אבל בדברי חז"ל מפוארה היא ועליה נקש ריב"ז מאת אספסינוס קיסר לתתה לו עם חכמיה ולגלתי הקריבה (גיטין נ"ו ע"ב), ובלשון היונים ורוב הסופרים שמה יאמני"א, והיתה בגבול ארץ פלשתים. באשדוד, בככר העיר אשדוד ובחצרותיה. ובפלישתים, כלל אחרי הפרט, (ז) והמעינים, נזכרו למעלה (דה"א ד' מ"א). (ח) העמונים, לפי פשטות הכתוב נרא: כי

הם

זעהר מעלטיג. (ט) עזיהו בויעטע טהירמע צו ירושלים אויף דעם עקטהארע אונד אויף דעם טהאל־טהארע, אונד אן דען ווינקעלן, אונד בעפעסטיגטע זיא. (י) ער בויעטע אויך טהירמע אין דער וויסטע, אונד גרוב פיעלע ברוננען; דען ער האטטע גראסע העערדען, אונד אין דען גרינדען אונד אין דער עבענע (האטטע ער) אקער־לייטע, אונד ווינצער אויף דען בערגען אונד אויף דעם כרמל, אינדעם ער איין פריינד דעם לאנדבויעס וואר. (יא) עזיהו האטטע איין העער פאן קריעגסמעננערן דיא צור ארמעע אין שאארען אויס־צאגען נאך דער צאהל איהרער מוסטערונג דורך יעיאל, דען שרייבער, אונד מעשיהו, דען פארשטעהער, אונטער אויפזיכט דעם חנניהו, דער פאן דען אבערסטען דעם קאניגס וואר. (יג) דיא גאנצע צאהל דער פאמיליענהייפטער בייא דען שטרייטבארען מעננערן וואר צוויא טויזענד

הֶחֱזִיק עַד־לְמָעְלָה׃ (ט) וַיִּבֶן
עֻזִּיָּהוּ מִגְדָּלִים בִּירוּשָׁלַםִ עַל־
שַׁעַר הַפִּנָּה וְעַל־שַׁעַר הַגַּיְא וְעַל־
הַמִּקְצוֹעַ וַיְחַזְּקֵם׃ (י) וַיִּבֶן מִגְדָּלִים
בַּמִּדְבָּר וַיַּחְצֹב בֹּרוֹת רַבִּים כִּי
מִקְנֶה־רַּב הָיָה לוֹ וּבַשְּׁפֵלָה
וּבַמִּישׁוֹר אִכָּרִים וְכֹרְמִים בֶּהָרִים
וּבַכַּרְמֶל כִּי־אֹהֵב אֲדָמָה הָיָה׃
(יא) וַיְהִי לְעֻזִּיָּהוּ חַיִל עֹשֵׂה מִלְחָמָה
יוֹצְאֵי צָבָא לִגְדוּד בְּמִסְפַּר
פְּקֻדָּתָם בְּיַד יְעוּאֵל הַסּוֹפֵר
וּמַעֲשֵׂיָהוּ הַשּׁוֹטֵר עַל יַד־חֲנַנְיָהוּ
מִשָּׂרֵי הַמֶּלֶךְ׃ (יב) כֹּל מִסְפַּר
רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְגִבּוֹרֵי חָיִל

יעיאל קרי · קמץ בז"ק

אלפים

רש"י

(ט) ויבן עזיהו מגדלים וגומר. הוצרך לחזק מה שפרצו בחומה בימי אביו: (י) אכרים ארלאטו"רי בלע"ז: וכורמים. דוגמא (שם ב' כ"ה) לכורמים וליוגבים שומרי בהמות היו לו: כי אהב אדמה היה. מפורש בב"ר כ' להיטים אחרי אדמה היה ולא נמצא בם תועלת הוא

באור

הם המעונים הנזכרים מקודם רק נהיפך כנש וכשב. החזיק, תמור התפעל ושיעורו התחזק, ובן למעלה ונאמר לבך להכביד (כ"ה י"ט) שיעורו להתכבד. (ט) שער הפנה, מבואר בפרשה הקודמת פסוק כ"ג והוא במקצוע הצפון לפאת מערב, והשער הזה נשמט בסדר השערים בנחמיה ג' וי"ב. שער הגיא, במקצוע המערב לצד צפון ושם התחיל הגיא הגדול אשר בו נזלו מימי השלוח (ישעיה ח' ו') או נחל גיחון (מ"א א' ל"ג) וסמוך לו במערב (מצפון לדרום) שער אשפות (עיין נחמיה ב' י"ג וט"ו). ועל המקצוע, הפנה בקצוי שתי חומות או שורות נקרא מקצוע, והוי"ו ועל המקצוע לביאור הקודם, כלומר המגדלים שבנה על שער הפנה והגיא, במקצוע החומה לצד מזרח ומערב היו בנויים. (י) מגדלים במדבר, לראות משם את האויב הבא למלחמה, וכן למשמר אנשי הצבא, כי רוב האויבים דרך המדבר היו באים. אכרים, עובד אדמה נקרא אכר. אוהב אדמה, אוהב עבודת האדמה. (יב) מספר ראשי האבות, המספר אשר הורם מאת ראשי האבות, כי ראשי האבות ספרו אנשיהם בכל

משפחה

אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ (יג) וְעַל־
יָדָם חֵיל צָבָא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף
וְשִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
עוֹשֵׂי מִלְחָמָה בְּכֹחַ חָיִל לַעְזֹר
לַמֶּלֶךְ עַל־הָאוֹיֵב׃ (יד) וַיָּכֶן לָהֶם
עֻזִּיָּהוּ לְכָל־הַצָּבָא מָגִנִּים
וּרְמָחִים וְכוֹבָעִים וְשִׁרְיֹנוֹת
וּקְשָׁתוֹת וּלְאַבְנֵי קְלָעִים׃
(טו) וַיַּעַשׂ ׀ בִּירוּשָׁלַ͏ִם חִשְּׁבֹנוֹת
מַחֲשֶׁבֶת חוֹשֵׁב לִהְיוֹת עַל־
הַמִּגְדָּלִים וְעַל־הַפִּנּוֹת לִירוֹא
בַּחִצִּים וּבָאֲבָנִים גְּדֹלוֹת וַיֵּצֵא
שְׁמוֹ עַד־לְמֵרָחוֹק כִּי־הִפְלִיא
לְהֵעָזֵר עַד כִּי־חָזָק׃ (טז) וּכְחֶזְקָתוֹ
השין בדגש גבה

זענד אונד זעכס הונדערט. (יג) אונד דיא קריעגסמאַכט אונטער איהנען וואַר דרייא מאַהל הונדערט טויזענד אונד זיעבענטויזענד אונד זיעבענהונדערט, דיא דען קריעג פיהרטען מיט העלדענקראַפט, דעם קאֶניגע בייא צו שטעהען ווירער דען פיינד. (יד). עזיהו בעשטיממטע פיר זיא, פיר דאַז גאַנצע העער נעהמליך, שילדע, שפעערע, העלמע, פאַנצער אונד באָגען נעבסט שטיינשלייד ערן. (טו) ער ליעס איך צו ירושלים קינסטליכע ווערקציינגע מאַכען, קינסטלער ערפינדונג וועלכע בעשטיממט וואַרען פיר דיא טהירמע אונד פיר דיא עקען, אום מיט פפיילען אונד מיט גראָסען שטיינען צו שליידערן; זיין נאַמע פערברייטעטע זיך ביז אין דיא פערנע; דען ער טראַף אויסעראָרדענטליכע פערטהיידיגונגסאַנשטאַלטען, ביז ער זיך גענצליך בעפעסטיגעט האַטטע. (טז) אַלס ער זיך אַבער בעפעסטיגעט האַטטע וואַרד

רש"י

וקין: (טו) חשבונות מחשבת חושב. דוגמא (שמות כ"ח) מעשה חשב כלי מלחמות עשה באומנות כגון דיק ואלים המנגחים בחומה כדכתיב (משלי כ"ד) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה: וימעל

באור

משפחה ועיר, והם מסרוהו ליעיאל ומעשיהו, ושני אלה ליד חנניהו השר. (יג) חיל צבא, מלבד גבורי חיל הנזכרים מקודם. בכח חיל, כפל ענין אחד בסמיכות כמו הבלי שוא, שמחת גילי, אישון חושך, ומורה על החוזק המופלג. (יד) וכובעים, כובע הוא מכסה על הראש להולכים במלחמה (ש"א י"ז ה'). ולאבני, למ"ד בהוראת על (נעבסט) אושהוא נוסף כלמ"ד לאבשלום (דה"א ג' ב'). קלעים, קלע יאמר על השלכת האבן לנגדו, והאבן המקלוע יקרא קֶלַע ובהפסק קָלַע (ש"א כ"ה כ"ט) וברבוי קְלָעִים. (טו) חשבונות, בדגש השי"ן ודוגמתו בקהלת (ז' ט') והוראתו על עומק המחשבה להשכיל המלאכה מכל צד. מחשבת, חסר בית ושיעורו במחשבת חושב, והוראת חוֹשֵׁב ידוע מן התורה (שמות ו' כ"ו א') על אומן וחרש אשר יחשוב וישכיל וימציא חדשות לעשותה על אופן השלום ביותר. הפנות, מגרעות רכים עשו מקדם נפנים החומה, והם היו יוצאים מחוץ לעיר בעיגול כמין בליטה ונקרא (ברוסטוועהרען), ושם נכנו הלוחמים בעת מצור והורו מעל החומה, והבליטות העגולות האלה

גָּבַהּ לִבּוֹ עַד־לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל
בַּיהֹוָה אֱלֹהָיו וַיָּבֹא אֶל־הֵיכַל
יְהֹוָה לְהַקְטִיר עַל־מִזְבַּח
הַקְּטֹרֶת׃ (יז) וַיָּבֹא אַחֲרָיו עֲזַרְיָהוּ
הַכֹּהֵן וְעִמּוֹ כֹּהֲנִים ׀ לַיהֹוָה
שְׁמוֹנִים בְּנֵי־חָיִל׃ (יח) וַיַּעַמְדוּ
עַל־עֻזִּיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־
לְךָ עֻזִּיָּהוּ לְהַקְטִיר לַיהֹוָה כִּי
לַכֹּהֲנִים בְּנֵי־אַהֲרֹן הַמְקֻדָּשִׁים
לְהַקְטִיר צֵא מִן־הַמִּקְדָּשׁ כִּי
מָעַלְתָּ וְלֹא־לְךָ לְכָבוֹד מֵיְהֹוָה
אֱלֹהִים׃ (יט) וַיִּזְעַף עֻזִּיָּהוּ וּבְיָדוֹ
מִקְטֶרֶת לְהַקְטִיר וּבְזַעְפּוֹ עִם־
הַכֹּהֲנִים וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ
לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים בְּבֵית יְהֹוָה מֵעַל
לְמִזְבַּח הַקְּטֹרֶת׃ (כ) וַיִּפֶן אֵלָיו
עֲזַרְיָהוּ כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְכָל־הַכֹּהֲנִים

והנה

ווארד ער איבערמיטהיג ביז
צום פערדערבען; ער פרע־
פעלטע געגען דען עוויגען,
זיינען גאָטט, וויל ער אין
דען טעמפעל דעם עוויגען
גינג, אום צו רייכערן אויף
דעם אַלטאַרע מיט רייכער־
ווערק. (יז) עזריהו דער פריע־
סטער גינג איהם נאַך, אונד
מיט איהם וואַרען אַכציג
פריעסטער דעם עוויגען ביע־
דערע מאֶננער. (יח) זיא
ווידערשטאַנדען עזיהו,
דעם קאֶניגע, אונד שפראַ־
כען צו איהם: ניכט דיר עזיהו,
געביהרט עס, צו רייכערן
פאָר דעם עוויגען, זאָנדערן
דען פריעסטערן, דען זאֶה־
נען אהרן'ס, דיא געהייליגעט
זינד אום צו רייכערן! ענט־
פערנע דיך אוים דעם היי־
ליגטהומע, דען דוא פרע־
פעלטעסט, אונד עס גערייכט
דיר ניכט צור עהרע בייא
גאָטט דעם עוויגען! (יט) דאַ
וואַרד עזיהו צאָרניג; דאַז
רויכפאַס צום רייכערן, וואַר
שאָן אין זיינער האַנד אונד
אינדעם ער געגען דיא פריעכטער זיך ערצירנטע, ערשיען איין אויסזאַטץ אַן זיי־
נער שטירנע, אין געגענוואַרט דער פריעסטער אים הויזע דעם עוויגען, פאָר דעם רויכ־
אַלטאַרע. (כ) אַלס נון עזריהו, דער אָבער־פריעסטער, אונד אַללע פריעסטער זיך צו איהם

וואַנד־

רש"י

(טז) וימעל בה' אלהיו. כאן ניפל לומר מעילה כי בשגגה עשה דוגמא (ויקרא ה') נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה: ויבא אל היכל ה'. שאמר נאה למלך לשרת למלך הכבוד: (יט) ובידו מקטרת להקטיר. ורצה להכות בו הכהן המונעו מלהקטיר קטרת:

באור

ראלה החלולים מפנים נקראו פנות, ונזכרו גם בצפניה (א' ט"ז וג' ו'). (יז) ויבא, עיין למעלה (דה"א ה' ל"ו). (יח) ולא לך לכבוד, בחסרון פעל המליאות כחביריו הרבים, ושיעורו לא יהיה לך לכבוד. (יט) מקטרת, הכלי וכל עניני הקטרת אשר בו נקרא בשם מקטרת לכלול המחתה ואשר בתוכה יחד. זרחה, הצרעת היתה בהירה כשמש ומזה שם נהרת (מהרד"ק) והמגאר היקר לס' עמוס (א' א') העתיק דברי יוסיפון בענין זה ע"ש.

וְהִנֵּה־הוּא מְצֹרָע בְּמִצְחוֹ
וַיַּבְהִלוּהוּ מִשָּׁם וְגַם־הוּא נִדְחַף
לָצֵאת כִּי נִגְּעוֹ יְהוָה׃ (כא) וַיְהִי
עֻזִּיָּהוּ הַמֶּלֶךְ מְצֹרָע׀ עַד־יוֹם
מוֹתוֹ וַיֵּשֶׁב בֵּית הַחָפְשׁוּת מְצֹרָע
כִּי נִגְזַר מִבֵּית יְהוָה וְיוֹתָם בְּנוֹ
עַל־בֵּית הַמֶּלֶךְ שׁוֹפֵט אֶת־עַם
הָאָרֶץ׃ (כב) וְיֶתֶר דִּבְרֵי עֻזִּיָּהוּ
הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרֹנִים כָּתַב
יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא׃
(כג) וַיִּשְׁכַּב עֻזִּיָּהוּ עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־אֲבֹתָיו בִּשְׂדֵה
הַקְּבוּרָה אֲשֶׁר לַמְּלָכִים כִּי אָמְרוּ
מְצוֹרָע הוּא וַיִּמְלֹךְ יוֹתָם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃

החפשית קרי כן

וואַנדטען, זיעהע! דאַ וואַר ער אויסזעטציג אַן זיינער שטירנע, זיא טריעבען אהן אַלזאָ הינוועג, אונד אייך ער זעלבסט איילטע הינויס, דען דער עווינגע האַטטע איהן געשלאַגען. (כא) עזיהו, דער קאֶניג, וואַר אויסזעטציג ביז צו זיינעם שטערבעטאַגע, אונד וואָהנטע אין איינעם זיעכען־הויזע, אַלס אויסזעטציגער; דען ער וואַר אויסגעשלאָססען פֿאָם הויזע דעס עוויגען, אונד יותם, זיין זאָהן, וואַר איבער דאַז הויז דעס קאֶניגס געזעטצט, אַלס ריכטער איבער דאַז פֿאָלק דעס לאַנדעס. (כב) דיא וויטערע געשיכטע דעס עזיהו, פֿאָם אַנפֿאַנגע ביז צו ענדע פֿערצייכנעטע דער פּראָפֿעט ישעיהו, דער זאָהן דעס אמוץ. (כג) עזיהו לעגטע זיך צו זיינען פֿאֶטערן, אונד מאַן בעגרוב איהן בייא זיינען פֿאֶטערן נור אויף דעם בעגרעבניספֿעלדע דער קאֶניגע; דען זיא שפּראַכען: ער איזט אויסזעטציג. אַנשטאַטט זיינער וואַרד קאֶניג זיין זאָהן יותם.

פינף

רש"י

(כא) בית החפשית. ובירושלמי מפורש עשה לו בית בבית הקברות על שם במתים חפשי (ת פ"א): כי נגזר. לא מלכא עוד בין הבריות דוגמא (מגילה ב׳) ואת אשר נגזר עליה: (כג) בשדה הקבורה. ולא במערה עם המלכים:

באור

(ב) נדחף, הדוחק והלוחץ את חבירו ויניעהו ממקום מלבו הלאה נקרא דוחפו כמו שנמצא הרבה בלשון המשנה, והנדחק מלב עצמו לצאת ממקום ידוע בחפזון יקרא נדחף בנפעל המורה על התפעל כמנהג הלשון. (כא) בבית החפשית, בבית הנפרד והנבדל משאר הבתים והוא כמו חפשי מכל חיבור ודבק, ולזה ת"י במלכים (אשר נשמט כל המעשה הארוך שלפנינו ולא נאמר רק בסתמות כי נגעו ה׳ וכי היה מצורע וישב בבית החפשית) בר מן ירושלים. ולהחכם געזעניוס דעת אחרת בזה ע"ש. נגזר, נבדל ונפרד מבוא אל בית ה׳ מחמת טומאתו, ומפני גנאי זה הסתיר את נפשו במסתרים ולא שזפתו עין איש, כי יותם בנו היה ממונה על בית המלך ושופט את הארץ. (כג) בשדה הקבורה, בשדה ולא במערה אשר בו לקברות המלכים:

ירושה

כז (א) בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה
יוֹתָם בְּמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ
יְרוּשָׁה בַּת־צָדוֹק׃ (ב) וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה
עֻזִּיָּהוּ אָבִיו רַק לֹא־בָא אֶל־הֵיכַל
יְהוָה וְעוֹד הָעָם מַשְׁחִיתִים׃
(ג) הוּא בָּנָה אֶת־שַׁעַר בֵּית־יְהוָה
הָעֶלְיוֹן וּבְחוֹמַת הָעֹפֶל בָּנָה לָרֹב׃
(ד) וְעָרִים בָּנָה בְּהַר־יְהוּדָה
ובחרשים

כז (א) פינף אונד צוואַנציג יאַהרע וואַר יותם אַלט, אַלס ער קעניג ווארדע, אינד זעכצעהן יאַהרע רעגיערטע ער אין ירושלים. דער נאַמע זיינער מוטטער וואַר ירושה, דיא טאָכטער דעם צדוק. (ב) ער טהאַט, וואַס רעכט וואַר אין דען אויגען דעם עווינען, גאַנץ זאָ, וויא עזיהו זיין פאַטער געטהאַן האַט; נור גינג ער ניכט אין דען טעמפעל דעס עווינען, אונד דאַז פאָלק בליעב נאָך אין דער פער־דערבנים. (ג) ער בויעטע דאַז אָבערע טהאָר דעם גאָטטעס־הייזעס, אונד אַן דער מויער דעם עופל (איינעם בעזאָנדערס פעסטען געביידעס) בויעטע ער פיעל. (ד) ער בויעטע אויך שטעדטע אויף דעם געבירגע פאָן יהודה, אונד אין דען וועל־

רש"י

כז (ב) ככל אשר עשה עזיהו אביו. הטובות שעשה אביו וזהו שאמר רבי שמעון בן יוחאי במס' סוכה אלמלא יהיה אברהם אבינו מקבל עליו כל עונות הדורות עד לו אני הייתי מקבל עלי חטאי הדורות מאברהם עד לי ואם היה יותם בן עזיהו עמי היינו מקבלין עלינו מאברהם ועד סוף הדורות שבכל המלכים שלפניו ולאחריו מצינו בהם חטא חוץ מיותם. דוד רק באוריה החתי שלמה נשיו הטו לבבו רחבעם עזב את תורת ה' אביהו וילך בכל חטאת אביו אסא הוציא כסף וזהב מאוצרות בית ה' ונתן הנביא בית המהפכת יהושפט נתחבר לרשע יהורם הרג אחיו אחזיהו אמו יועצתו להרשיע יואש הרג זכריה ועשה קדש אמציה השתחוה לפסילי שעיר עזיהו נכנס להיכל להקטיר אחז הלך בדרכי מלך ישראל וגם עשה מסכות לבעלים חזקיה גבה לבו ויהי עליו קצף ועל שלשה לא הודו לו מנשה עשה הרע בעיני ה' יאשיהו לא שמע דברי נכו מפי אלהים צדקיה עשה הרע בעיני ה' ולא נכנע מפני ירמיה אבל יותם לא נמצא בו שום דופי (כך אמר לי רבי אליעזר בר משה): ועוד העם משחיתי'. כדכתיב (במלכי' ב' ט') עוד העם מזבחים ומקטרים: (ג) ובחומות העיפל. דוגמא (ישעיה ל"ב) עופל ובחן

באור

כז (א) ירושה, במלכים ירושא באל"ף בפלס ארמי. (ב) רק לא בא, הנכון כפי' הרד"ק כי לא בא אל היכל ה' בעבור שנכשל בו אביו, ולא רצה לבוא ולהתפלל שם ולהקריב קרבנותיו והיה מקריב בבמות, וזה מה שאמר אחריו ועוד העם משחיתים, כמו שמפורש במלכים (פסוק ל"ה) עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות. ועוד הביא פי' אחר, כי הישר בעיני ה' עשה כאביו, ורק במה שבא אל ההיכל להקטיר לא עשה כמוהו. (ג) בנה, החזיקו וחדשו, כי כבר היה השער הזה בימי יואש (למעלה כ"ג כ') ומפני היותו רעוע החזיק יותם את בדקו ויחדש אותו, ונקרא על שם זה בירמיה (ל"ו י') שער בית ה' החדש. והנה אם גם לא בא יותם אל היכל ה' (לפי' ראשון של הרד"ק) אין הכוונה שלא בא שם כלל עיקר (כי כל מלכי יהודה לא חדלו מלכבד את המקדש, אם גם איזהו מהם הקריבו בבמות או זנו בתעתועי העם) כ"א שלא בא שם כראוי, ולזה אינו מן התימה, שבנה את שער בית ה' העליון, שהוא נוכח בית המלכות. ובחומת העופל, עופל נראה היותו בעיקר הלשון שם למקום

וּבֶחֳרָשִׁים בָּנָה בִּירָנִיּוֹת
וּמִגְדָּלִים׃ (ה) וְהוּא נִלְחַם עִם־ ה°
מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן וַיֶּחֱזַק עֲלֵיהֶם
וַיִּתְּנוּ־לוֹ בְנֵי־עַמּוֹן בַּשָּׁנָה הַהִיא
מֵאָה כִּכַּר־כֶּסֶף וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים
כֹּרִים חִטִּים וּשְׂעוֹרִים עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים זֹאת הֵשִׁיבוּ לוֹ בְּנֵי עַמּוֹן
וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית וְהַשְּׁלִשִׁית׃
(ו) וַיִּתְחַזֵּק יוֹתָם כִּי הֵכִין דְּרָכָיו
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו׃ (ז) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
יוֹתָם וְכָל־מִלְחֲמֹתָיו וּדְרָכָיו הִנָּם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה׃ (ח) בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ
שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָיִם׃ (ט) וַיִּשְׁכַּב
יוֹתָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ

בעיר

וועלדערן בויעטע ער שלעססער אונד טהירמע. (ה) ער שטריטט מיט דעם קעניגע דער זאָהנע עמון'ס, אונד איבערוואַנד זיא. דיא זאָהנע עמון'ס גאַבען איהם אין דיעזעם יאַהרע הונדערט טאַלענטע זילבערס, צעהן טויזענד כור וואַיצען אונד צעהן טויזענד כיר גערשטע. דיעס בראַכטען איהם דיא זאָהנע עמון'ס אויך אים צווייטען אונד אים דריטטען יאַהרע. (ו) יותם וואַרד מעכטיג, וויל ער דען רעכטען וועג גינג פֿאָר דעם עוויגען, זיינעם גאָטטע. (ז) דיא וויטערע געשיכטע דעם יותם, אַללע זיינע קריעגע אונד זיינע טהאַטען זינד פֿערצייכנעט אים בוכע דער קעניגע פֿאָן ישראל אונד יהודה. (ח) פֿינף אונד צוואַנציג יאַהרע וואַר ער אַלט, אַלס ער קעניג וואורדע, אונד זעכצעהן יאַהרע רעגיערטע ער צו ירושלים. (ט) יותם לעגטע זיך צו זיינען פֿאָטערן, אונד מאַן בעגרוב איהן אין דער

רש"י

היה בונה מלודות: (ד) ובחרשים בנה בירניו'. ל' בירה גדולה:

באור

גבוה ורם ועל זה יורה הפעל ויעפלו לעלות (במדבר י"ד מ"ד). (ד) ובחרשים, לד"ק ע"י חרשים ואומנים וזה דחוק, ויותר נראה פי' הרד"ק שהוראתו יער והיחיד חֹרֶשׁ (יחזקאל ל"א ג') והרבוי חרשים כמשפט. בירניות, בנין בצור ומוקף חומה נקרא בירן והוא אחד עם בירה (דה"א כ"ט א'). (ה) השיבו לו, מענין והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים וגו' (מ"ב ג' ד') כי כמו שיפול פעל שוב על הליכה סתמית למקום ידוע, אף אם לא יחזור ההולך למקום שהלך משם כמו וישובו ירושלים (י"ט א') ישובו רשעים לשאלה (תהלים ט' י"ח) כן יאמר השיב בהפעיל על המוליך שום ענין למקומו הראוי. ואולי יאמר השיב ביחוד על הבאת מנחה ומס קבוע מפני כי ישוב הענין הזה ויחזור מדי שנה בשנה. (ז) ודרכיו, הם עלילותיו ופעולותיו בכל הדרך אשר הלך בארץ. (ח) בן עשרים, בכל הענין, כי כבר נאמר זה בראש הפרשה, נראה שהוא תוספת מאוחרת, כי בהעתקת שבעים הזקנים נשמט כלל וכלל:

בְּעִיר דָּוִיד וַיִּמְלֹךְ אָחָז בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃
כח (א) בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה אָחָז
בְּמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְלֹא־עָשָׂה
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּדָוִיד אָבִיו׃
(ב) וַיֵּלֶךְ בְּדַרְכֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
וְגַם מַסֵּכוֹת עָשָׂה לַבְּעָלִים׃
(ג) וְהוּא הִקְטִיר בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם
וַיַּבְעֵר אֶת־בָּנָיו בָּאֵשׁ כְּתֹעֲבוֹת
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (ד) וַיְזַבֵּחַ וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת
וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃
(ה) וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהָיו בְּיַד מֶלֶךְ
אֲרָם וַיַּכּוּ־בוֹ וַיִּשְׁבּוּ מִמֶּנּוּ שִׁבְיָה
גְדוֹלָה וַיָּבִיאוּ דַּרְמָשֶׂק וְגַם בְּיַד־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִתָּן וַיַּךְ־בּוֹ מַכָּה
גְדוֹלָה׃ (ו) וַיַּהֲרֹג פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ
בִּיהוּדָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף בְּיוֹם

קמץ בז"ק
אחד

שטאַרט דויד'ס. אַנשטאַטט זיינער וואורדע קעניג זיין זאָהן אחז.

כח (א) צוואַנציג יאַה־ע וואַר אחז אַלט, אַלס ער קעניג וואורדע, אונד זעכצעהן יאַהרע רעגיערטע ער צו ירושלים. ער טהאַט ניכט, וואַס רעכט וואַר אין דען אויגען דעם עוויגען וויא דויד, זיין אַהנהערר, (ב) זאָנדערן ער וואַנדעלטע אין דען וועגען דער קעניגע פאָן ישראל, ליעס אויך געגאָססענע בילדער מאַכען פיר דיא בעלים; (ג) ער בראַכטע רייכערווערק דאַר אים טהאַלע דער זאֶהנע הנם, אונד פערבראַננטע זיינע זאֶהנע אים פייער, נאַך דען גרייעלטהאַטען דער פעלקער, וועלכע דער עוויגע פערטריעבען האַטטע פאָר דען זאֶהנען ישראל'ס. (ד) ער אָפפערטע אונד רייכערטע אויף דען האֶהען, אויף דען היגעלן אונד אונטער יעדעם בעלויבטען בוימע. (ה) דאַגאַב איהן דער עוויגע, זיין גאָטט, אין דיא האַנד דעם קעניגס פאָן ארם; זיא שלוגען איהן, מאַכטען פאָן איהם פיעלע געפאַנגענע, אונד פיהרטען זיא נאַך דרמשק; אייך אין דיא האַנד דעם קעניגס פאָן ישראל וואורדע ער געגעבען, דער איהם איינע גראָסע ניעדערלאַגע ביא בראַכטע. (ו) פקח, דער זאָהן דעם רמליהו, ערשלוג אין יהודה הונדערט אונד צוואַנציג טויזענד

באור

כח (א) בן עשרים, נאמר במלכים ב' פרשה ט"ז. (ב) מסכות, תבנית בעלים נסוכה בהתוך
כפזוט הנמוסה והמתכת, והפעל מזה הפסל נסך חרש (ישעי' מ' י"ט). (ג) ויבער,
כפשוט הנ״ה על שריפה ממש וכן תרגמתי, ויותר היה נ"ל כי ויבער הוא נחילוף כנב
וכתב וכמו ויעבר. בגיא בן הנים, הוא מקום מגועל אשר כבדו בו את המולך והעבירו
לו שם את בניהם באש יוקדת (ירמיה ז' ל"ב) ונקרא גם גיא הנם (יהושע ט"ו ח').

אֶחָד הַכֹּל בְּנֵי־חָיִל בְּעָזְבָם אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם׃ (ז) וַיַּהֲרֹג
זִכְרִי ׀ גִּבּוֹר אֶפְרַיִם אֶת־מַעֲשֵׂיָהוּ
בֶּן־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־עַזְרִיקָם נְגִיד
הַבָּיִת וְאֶת־אֶלְקָנָה מִשְׁנֵה
הַמֶּלֶךְ׃ (ח) וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאֲחֵיהֶם מָאתַיִם אֶלֶף נָשִׁים
בָּנִים וּבָנוֹת וְגַם־שָׁלָל רָב בָּזְזוּ
מֵהֶם וַיָּבִיאוּ אֶת־הַשָּׁלָל לְשֹׁמְרוֹן׃
(ט) וְשָׁם הָיָה ׀ נָבִיא לַיהוָה עֹדֵד שׁ°
שְׁמוֹ וַיֵּצֵא לִפְנֵי הַצָּבָא הַבָּא
לְשֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה בַּחֲמַת ג°
יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבוֹתֵיכֶם עַל־יְהוּדָה
נְתָנָם בְּיֶדְכֶם וַתַּהַרְגוּ־בָם בְּזַעַף
עַד לַשָּׁמַיִם הִגִּיעַ׃ (י) וְעַתָּה בְּנֵי־ ת°
יְהוּדָה וִירוּשָׁלַםִ אַתֶּם אֹמְרִים
לִכְבֹּשׁ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת לָכֶם
הֲלֹא רַק־אַתֶּם עִמָּכֶם אֲשָׁמוֹת

ליהוה

זענד מאַן, אַללע שטרייטבאַ=
רע מעננער, אַן איינעם טאַגע,
וייל זיא דען עוויגען, דען גאָטט
איהרער פֿאָטער פֿערלאַססען
האַטטען. (ז) זכרי, איין העלד
פֿאָן אפרים, ערשלוג דען
מעשיהו, דען זאָהן דעם קע=
ניגס, אונד עזריקם, דען פֿאָר=
שטעהער דעם (קעניגליכען) הויז=
זעס, אונד אלקנה, דען צווייא=
טען נאַך דעם קעניגע; (ח) אונד
דיא זאָהנע ישראל'ס פֿיהרטען
געפֿאַנגען פֿאָן איהרען ברי=
דערן הינוועג צווייא מאַל הונ=
דערט טויזענד, וייבער, זאָה=
נע אונד טעכטער, אויך מאַכ=
טען זיא גראָססע בייטע פֿאָן
איהנען, אונד בראַכטען זיא
נאַך שמרון. (ט) דאָרט בע=
פֿאַנד זיך איין פראָפֿעט דעם
עוויגען, נאַמענס עודד; דיע=
זער גינג דעם העערע, דאַז
נאַך שמרון קאַם, ענטגעגען,
אונד שפראַך צו איהנען: אים
צאָרנע דעם עוויגען, דעם
גאָטטעס אייערער פֿאָטער,
איבער יהודה, האַט ער זיא
אין אייערע האַנד געגעבען,
אונד איהר ערשלוגט אים
גריממע זאָ פֿיעלע פֿאָן איהנען, דאַס עס הינויף רייכטע ביז אַן דען הימּמעל. (י) נון
דענקעט איהר, דיא זאָהנע יהודה'ס אונד ירושלים'ס אַלס קנעכטע אונד מעגדע אייך צו
אונטערוועדפֿען. פֿירוואַהר! נור בייא אייך אַלליין ווירד דאַז פֿערגעהען געגען דען עוויגען
אייערן

רש"י

כח (ז) את מעשיהו בן המלך. אחז הרג וכרי גביר אפרים: ואת עזריקם. ואת דוגמא

באור

(ז) בן המלך, כנראה הוא בן יותם ואחי אחז. ואת עזריקם, כתב בפירש"י ואת דוגמת ואיה וענה (בראשית ל"ו כ"ד) וכו', וליישב דבריו התמוהים נ"ל כי הוא פירש ואת עזריקם כמו ועם עזריקם (כענין מצחק את רבקה) ועפ"ז היה די באמרו ויהרוג את מעשיה בן המלך את (עם) עזריקם וכו', ובאמת את הוא יחס הפעול כמו את הקודם לו, ואולי היה כתוב לפניו ואת מעשיהו והסב את דבריו על זה. (ט) בזעף, בחמה ובאכזריות אשר עד לשמים הגיעה, וזעף הוא נרדף עם זעם, כמו מלט ופלט. (י) הלא רק אתם, שיעור-

לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ (יא) וְעַתָּה
שְׁמָעוּנִי וְהָשִׁיבוּ הַשִּׁבְיָה אֲשֶׁר
שְׁבִיתֶם מֵאֲחֵיכֶם כִּי חֲרוֹן אַף־
יְהוָה עֲלֵיכֶם׃ (יב) וַיָּקֻמוּ אֲנָשִׁים
מֵרָאשֵׁי בְנֵי־אֶפְרַיִם עֲזַרְיָהוּ בֶן־
יְהוֹחָנָן בֶּרֶכְיָהוּ בֶן־מְשִׁלֵּמוֹת
וִיחִזְקִיָּהוּ בֶּן־שַׁלֻּם וַעֲמָשָׂא בֶּן־
חַדְלָי עַל־הַבָּאִים מִן־הַצָּבָא׃
(יג) וַיֹּאמְרוּ לָהֶם לֹא־תָבִיאוּ
אֶת־הַשִּׁבְיָה הֵנָּה כִּי לְאַשְׁמַת
יְהוָה עָלֵינוּ אַתֶּם אֹמְרִים לְהֹסִיף
עַל־חַטֹּאתֵנוּ וְעַל־אַשְׁמָתֵנוּ כִּי־
רַבָּה אַשְׁמָה לָנוּ וַחֲרוֹן אַף עַל־
יִשְׂרָאֵל׃ (יד) וַיַּעֲזֹב הֶחָלוּץ אֶת־
הַשִּׁבְיָה וְאֶת־הַבִּזָּה לִפְנֵי הַשָּׂרִים
וְכָל־הַקָּהָל׃ (טו) וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־נִקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ

קמץ בלא מס"ק · בשביה

אייערן גאָטט דאַן זיין. (יא) דאַ־
רום געהאָרכעט מיר, אונד
געבעט צוריק דיא געפאַנגע־
נען, דיא איהר הינווענ גע־
פיהרט פאָן אייערן ברידערן,
זאָנסט ענטברעננט דער צאָרן
דעם עוויגען איבער אייך.
(יב) דאַערהאָבען זיך פאָן דען
הייפטערן דער זאֶהנע
אפריט'ס, עזריהו, דער זאָהן
דעם יהוחנן, ברכיהו, דער
זאָהן פאָן משלמות, אונד
יחזקיהו, דער זאָהן דעם שלם,
אונד עמשא, דער זאָהן
חדל'ס, דען פאָם העערע
קאָממענדען ענטגעגען, (יג) אונד
שפראַכען צו איהנען: איהר
זאָללט דיא געפאַנגענען ניכט
היעהער ברינגען, דען צו אונ־
זערעם פערגעהען געגען דען
עוויגען געדענקעט איהר נאָך
זינדע אונד פערגעהען צו היי־
פען; גראָס איזט יאַ שאָן אונ־
זרע פערשולדונג, אונד דער
צאָרן איזט יאַ שאָן ענטבראַננט
איבער ישראל. (יד) דאַ ענט־
ליעסען דיא קריעגער איהרע
געפאַנגענען אונד איהרע בייטע פאָר דען אָבערסטען אונד פאָר דער גאַנצען פערזאַמ־
לונג. (טו) דיא נאַמענטליך גענאַננטען מעננער ערהובען זיך, אונד נאַהמען דיא גע־
פאַנ־

רש"י

(בראשית ל"ו) ואית יענה וכן נרדם ורכב וסוס (תהלים ע"ו): (טו) ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות. למעלה מי הם אותם אנשים שהם מראשי בני אפרים עזריהו בן יהוחנן

באור

המאמר הזה, הלא רק אשמות אתם (מביאים בזה) עמכם לה' אלהיכם, ואשם הוראתו גם על העון גם על הכליון. (יב) ע' הבאים, נגד הנאים, ונגד מחשבתם להביא את השביה לשמרון: (יג) לאשמה ה', למען תגדל עוד אשמת ה' ועונשו עלינו, אתם אומרים להוסיף עוד על חטאתינו ואשמתנו, כי אמנם רבה אשמה לנו כבר בהכותנו בלי חמלה את אחינו והניאונים בשביה. (יד) החלוץ, עם חלוצי צבא. השביה, בני האדם. הבזה, יכ ש השלל. (טו) אשר נקבו בשמות, למעלה בפסוק י"ב. ויחזיקו בשביה, למען לא תגבר התאוה ותמדת ההון על כל עם הצבא או על קצתם לאמר מה זאת עשינו, אך מאחר שהפקירו את השביה ויעזבוה והאנשים

בשביה וכל־מערמיהם הלבישו
מן־השלל וילבשום וינעלום ל
ויאכלום וישקום ויסכום וינהלום
בחמרים לכל־כושל ויביאום
ירחו עיר־התמרים אצל אחיהם
וישובו שמרון: (טו) בעת ההיא
שלח המלך אחז על־מלכי אשור
לעזר לו: (יז) ועוד אדומים באו
ויכו ביהודה וישבו־שבי:
(יח) ופלשתים פשטו בערי
השפלה והנגב ליהודה וילכדו נ
את־בית־שמש ואת־אילון ד
ואת־הגדרות ואת־שוכו

ובנותיה

פאַנגענען, בעקליידעטען אַל־
לע דיא נאַקטען אונטער איה־
נען מיט דער בייטע, בעקליי־
דעטען נעהמליך אונד בעשוה־
טען זיא, גאַבען איהנען שפיי־
זע אונד טראַנק, זאַלבטען זיא,
פיהרטען אויף עזעלן יערען,
דער ערמאַטטעט וואַר, בראַב־
טען זיא נאַך ירחו, דער פאַל־
מען־שטאַדט, צו איהרען ברי־
דערן, אונד קעהרטען היע־
רויף נאַך שמרון צוריק. (טז) צו
דערזעלבען צייט זאַנדטע דער
קעניג אחז אַן דיא קעניגע פאַן
אשור, דאַס זיא איהם העל־
פען מעכטען. (יז) אויך דיא
ארומים קאַמען, אונד שלוגען
יהודה, אונד פיהרטען גע־
פאַנגענע הינוועג. (יח) אונד
דיא פלשתים פיעלען איין אין
דיא שטערטע דעם טהאַלעס
אונד דער מיטטאַגסזייטע פאַן יהודה, נאַהמען ב״ת שמש, אילון, גדרות, שוכו אונד איה־
רע

רש״י

וחביריו: וכל מערומיהם. לשון ערום ועריה: (יח) ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב. שהוא

באור

והאנשים הנכבדים הנ"ל קנו את השבוים בהחזיקם בהם, שוב אין לאיש משפט לנגוע בהם, כי משועבדים המה כבר לאדונים זולתו. (טו) מערמיהם, הערומים אשר בהם [ומערמים הוא בפלס מַחֲמַדִּים (איכה א' ז'), מַחֲלֻיִים (למעלה כ"ד כ"ה)], והמ"ם לשם תואר כמו הַמְמַשְׁלִים (דה"א כ"ו ו') הַמִּרְשַׁעַת (דה"ב כ"ד ז'), ולר"ק מערמים הם מדויהם ועריתם נכתב שמות עם מ"ם המשקל לפניהם שהוראתם על מקרה ולא על תואר. עיר התמרים, על רוב התמרים אשר סביבותיה, נקראה יריחו עיר התמרים והיתה בגבול נחלת בנימן (יהושע י"ח כ"א) ולזה הביאום שם האנשים הנזכרים, כי לא אבו לעבור את הגבול ולא היה צורך לזה. (טז) על מלכי, שיעורו אל מלכי, והענין מפורש ביתר ביאור במלכים (ט"ז ז' — י"א) אך מפני היותו לשפלות בית דוד ולבוז המקדש השמיטו סופרנו. (יז) אדומים, הם האדומים מעיר אילת, אשר שמה החזירם רצין מלך ארם בגרשו את היהודים משם בעת עלותו למצור על ירושלים (מ"ב ט"ז ו'), ואלה אשר הורגלו כבר במרד נגד אדוניהם (שם ח' כ') הכו ביהודה וישבו מהם שבי. ומ"ש ואדומים באו, אם כוונתו שבאו אל ארץ יהודה כמשמעו, או שהכוונה כי באו אילת כמפורש במלכים, והכו באנשי יהודה היושבים שם וישבו מהם שבי. (יח) השפלה, חלק ארץ ישראל בפאת מערבית דרומית על שפת הים הגדול נקרא שפלה, כי שם ישפלו מרומי הרים וישאו מטה מטה נגד חוף הים, ושם היו בית שמש ואילון (ערי הלוים בנחלת יהודה ודן) וגדרות ושוכו מנחלת יהודה (יהושע ט"ו ל"ה ול"ו), ואילון וזה כו נאמרו למעלה בין

וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־תִּמְנָה וְאֶת־
בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־גִּמְזוֹ וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ
וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ (יט) כִּי־הִכְנִיעַ יְהוָה
אֶת־יְהוּדָה בַּעֲבוּר אָחָז מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל כִּי הִפְרִיעַ בִּיהוּדָה וּמָעוֹל
מַעַל בַּיהוָה׃ (כ) וַיָּבֹא עָלָיו
תִּלְּגַת פִּלְנְאֶסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וַיָּצַר
לוֹ וְלֹא חֲזָקוֹ׃ (כא) כִּי־חָלַק אָחָז
אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ
וְהַשָּׂרִים וַיִּתֵּן לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וְלֹא
לעזרה

רע נעהאֶפֿטע, תמנה אונד
איהרע נעהאֶפֿטע, גמזו אונד
איהרע געהאֶפֿטע, אונד בעֿ
זעטצטען זיך דאַרין; (יט) דען
דער עוויגע דעמיטהיגטע
יהודה וועגען אחז, קעניגס
פֿאָן יהודה, ווייל ער יהודה
פֿערווילדערטע, אונד זיך פֿערֿ
גינג געגען דען עוויגען. (כ) אונד
תגלת פלנאסר, דער קעניג
פֿאָן אשור, צאָג געגען איהן,
דרענגטע איהן, אונד שטאַנד
איהם אַלזאָ ניכט בייא.
(כא) אחז פלינדערטע צוואַר
דאַז הויז דעם עוויגען אונד דאַז
הויז דעם קעניגס אונד דער
אָבערסטען אויס, אונד גאַב
עס דעם קעניגע פֿאָן אשור;

רש"י

בנגדם כדכתיב והכנעני יושב על הים: (יט) כי הפריע ביהודה. דוגמא (שמות ל"ב) כי פרעה אהרן. בפרוע פרעות (שופטים ה'): (כ) ויבא עליו. שבא אחריו לעזור לו כמו שכתוב במלכים (ב' ט"ז) וישלח מלאכים אל תגלת פלנאסר: ויצר לו. ממה שחלק לו את בית ה' ואת בית המלך וגו'. (כא) ולא לעזרה לו. אף על פי שמצינו במלכים (שם) ויעל מלך אשור אל דמשק

באור

הערים אשר החזיק רחבעם למבצר ביהודה (דה"ב י"א ז' ו') ע"ש. ואת תמנה, תמנה איננה בשפלה כמו הערים הקודמים, כ"א בהרי הנגב אשר ליהודה (יהושע ט"ו נ"ז) וכן גמזו כמו שאמר. ואת גמזו, לא נזכרת בשום מקום בשה"ק, וגם תמונת שמה איננו מעברית הנקיה כראה לעין, והערוך בערך גמזו הביא שם יוחנן איש גם זו (תענית כ"א ע"א), ואמר בשם יש מפרשים, היות גם זו שם מקום, ובד"הי יש שם אחת מן העיירות גמזו שמה ע"כ, וכוון לעיר שלפנינו. (יט) מלך ישראל, במסורה ו' פעמים תואר מלכי ישראל למלכי יהודה, ואחד מהם גם בסוף הפרשה, ומה שנקראו מלכי ישראל, אם מצד שהיתה ראוי להם נאמנת המלוכה על כל ישראל, או שהתנהגו בדרך מלכי ישראל, ובדרך כלל יתחלפו שמות ישראל ויהודה לרוב בנבואות הקב"ה, וכן נאמר גם במלכים ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם (מ"א י"ב י"ז). הפריע, פרע בהפעיל יורה על הגורם לאחר לעזוב את חק משמרתו ולעבור מגבולו הראוי, ד"מ תפריעו את העם ממעשיו (שמות ה' ד') וכן בכתוב שלפנינו. (כ) תגלת פלנאסר, בחילוף השם הזה עיין למעלה (דה"א ה' ו') מ"ש שם. ומה שנאמר כה ויבא עליו שיעורו אליו (כמו בפסוק ט"ז שלח המלך אחז על מלכי אשור), ושיעור הכתוב הזה, אם אמנם כי בא אליו תגלת פלנאסר כשאלתו, (והכה את ארם ורצין כמפורש במלכים), בכל זאת הצר לו אחרי כן במאד. ויצר לו, הפעיל מפעלי הכפל, ושיעורו הרבה לו צרות, ורש"י פירשו כמו מן וַיֵּצֶר לו (בראשית ל"ב ח') וכוונו על אחז, אך לא יכון לפירושו מה שנאמר אחריו ולא חזקו, וגם וַיֵּצֶר הוא מנחי הע"ד ומקל, אך וַיָּצַר הוא מפעלי הכפל ומהפעיל. ולא חזקו, לא יכול אחז להיות חזק ממנו, ובא בינם הפעול תמור מן, כמו וַיֶּחֱזַק העם אשר אחרי עמרי את העם אשר אחרי תבני (מ"א ט"ז כ"ב) תחת מן העם וגו'. (כא) חלק, כפשוטו חלק את האוצרות אשר בבית ה' וכו' ונתן מחלקיהם או חלק גדול מהם למלך אשור. גם יש ליישב חסרון אצרות בזה, אם נאמר בדעת געזעניוס כי חלק מורה על הגזלה ועל הבזה מענין לחלק יגיד רעים (איוב י"ז ה') וכן העתיקו השבעים ועד"ז תרגמתי

לְעֶזְרָ֖ה לֽוֹ׃ (כב) וּבְעֵת֙ הָצֵ֣ר ל֔וֹ
וַיּ֖וֹסֶף לִמְע֣וֹל בַּיהוָ֑ה ה֖וּא הַמֶּ֥לֶךְ
אָחָֽז׃ (כג) וַיִּזְבַּ֗ח לֵאלֹהֵ֣י דַרְמֶשֶׂק֮ מ׳
הַמַּכִּ֣ים בּוֹ֒ וַיֹּ֗אמֶר כִּ֣י אֱלֹהֵ֣י מַלְכֵֽי־
אֲרָ֞ם הֵ֚ם מַעְזְרִ֣ים אֹתָ֔ם לָהֶ֥ם
אֲזַבֵּ֖חַ וְיַעְזְר֑וּנִי וְהֵ֥ם הָֽיוּ־ל֛וֹ
לְהַכְשִׁיל֖וֹ וּלְכָל־יִשְׂרָאֵֽל׃
(כד) וַיֶּאֱסֹ֨ף אָחָ֜ז אֶת־כְּלֵ֣י בֵית־
הָאֱלֹהִ֗ים וַיְקַצֵּץ֙ אֶת־כְּלֵ֣י בֵית־
הָאֱלֹהִ֔ים וַיִּסְגֹּ֖ר אֶת־דַּלְת֣וֹת
בֵּית־יְהוָ֑ה וַיַּ֨עַשׂ ל֧וֹ מִזְבְּח֛וֹת
בְּכָל־פִּנָּ֖ה בִּירוּשָׁלִָֽם׃ (כה) וּבְכָל־
עִ֨יר וָעִ֤יר לִֽיהוּדָה֙ עָשָׂ֣ה בָמ֔וֹת
לְקַטֵּ֖ר לֵאלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֑ים וַיַּכְעֵ֕ס
אֶת־יְהוָ֖ה אֱלֹהֵ֥י אֲבֹתָֽיו׃ (כו) וְיֶ֤תֶר
דְּבָרָיו֙ וְכָל־דְּרָכָ֔יו הָרִאשֹׁנִ֖ים
והאחרונים

דאָך אַבער האַלף ער איהם ניכֿט. (כב) אונד אין דער צייט, אַלס מאַן איהן בעדרענגטע, פֿערגינג ער זיך נאָך מעהר אן דען עוויגען: ער, נעהמלך דער קעניג אחז, (כג) אָפּפֿער־טע דען גאָטטערן פֿאָן דרמשק, דיא איהן געשלאַגען, אונד שפראַך: דיא גאָטטער דער קענינע פֿאָן ארם העלפֿען איהנען, איהנען וויל איך אָפּפֿערן, דאַס זיא מיר העל־פֿען. אַבער זיא ריענטען נור דאַצו, איהן אונד גאַנץ ישראל פֿאַללען צו מאַכֿען. (כד) אויך נאַהם אחז דיא גערעטה׳ץ דעס גאָטטעס־הויזעס צוואַמטען, צערשניטט דיא גערעטהע דעס גאָטטעסהויזעס, שלאָס דיא טהי־ען דעס הויזעס דעס עוויגען, אונד מאַכֿטע זיך אַל־טאָרע אַן אַללען עקקען צו ירושלים. (כה) אונד אין אַל־לען שטערטען פֿאָן יהודה מאַכֿטע ער האָהען, אַנדערן גאָטטערן צו רייכֿערן. זאָ ער־צירנטע ער דען עוויגען, דען גאָטט זיינער פֿאָטער. (כו) זיינע וויטערע געשיכֿטע אונד אַללע זיינע טהאַטען פֿאָם אַנ־פֿאַנג

רש״י

ויתפסה ויגלה קירה וזאת רצין המית לא היה לו לעזרה כל כך לחזקו ולהשיב לו ערים שלקחו ממנו פלשתים: (כד) ויסגר את דלתות בית ה׳. כדי שלא יבואו הכהנים לעבוד עבודתם באהל מועד כי אם לבא למזבחות שעשה בכל פנה בירושלם וחזקיה פתח דלתות בית ה׳ לפי שאביו סגר דלתות בית ה׳:

באור

ולא לעזרה, בחסרון פעל המליאות היה כמשפט הספר, ושעורו ולא היתה זאת לעזרה לו, כי בכל זאת עוד לא שבתה מדהבה בלב מלך אשור ותשוקת הממשלה והגאוה אשר בקרבו לא אמרה הון, להיות לרועץ ולעלוקה לאחז ולאחרכו הנבהלים והירא׳ים מפניו, כן נ״ל. (כב) הצר, מקור תמור שם המקרה כמנהגו. הוא המלך אחז, ר״ל המלך אחז הנזכר למעלה, ואמר זאת מפני שנזכר גם מלך אשור בס״ף הפסוק הקודם. גם יתכן שהוא כפול בסוף לחוזק הענין כמו להלן ב״ט ל״ב. (כג) מַעְזִרִים, לדעת רד״ק כמו מַעֲזִירִים, וכן מַחְלְמִים (ירמי׳ כ״ט ח׳) משפטו מחלימים, ופירושו כי הם עוזרים אותם ומעזירים אותם על אחרים ע״כ. (כד) ויקצץ,

וְהָאַחֲרוֹנִים הִנָּם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר מַלְכֵי יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל׃
(כז) וַיִּשְׁכַּב אָחָז עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּקְבְּרֻהוּ בָעִיר בִּירוּשָׁלִַם כִּי לֹא
הֱבִיאוּהוּ לְקִבְרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּמְלֹךְ יְחִזְקִיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃
כט (א) יְחִזְקִיָּהוּ מָלַךְ בֶּן־עֶשְׂרִים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָיִם וְשֵׁם אִמּוֹ
אֲבִיָּה בַּת־זְכַרְיָהוּ׃ (ב) וַיַּעַשׂ
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־
עָשָׂה דָּוִיד אָבִיו׃ (ג) הוּא בַשָּׁנָה
הָרִאשׁוֹנָה לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן פָּתַח אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־
יְהוָה וַיְחַזְּקֵם׃ (ד) וַיָּבֵא אֶת־

הכהנים

פֿאנגע ביז צום ענדע זינד פֿער־
צייכֿנעט אים בוכֿע דער קע־
ניגע פֿאָן יהודה אונד ישראל.
(כז) אחז לעגטע זיך צו זיינען
פֿאָטערן, אונד מאַן בעגרוב
איהן אין דער שטאַדט ירושלים
דען מאַן בראַכֿטע איהן ניכֿט
אין דיא בעגרעבניססע דער
קעניגע פֿאָן ישראל, אונד אַנ־
שטאַטט זיינער וואַרד קעניג
זיין זאָהן יחזקיהו.
כט (א) יחזקיהו ווארדע קע־
ניג אים אַלטער פֿאָן פֿינף
אונד צוואַנציג יאַהרען, אונד
רעגיערטע ניין אונד צוואַנציג
יאהרע צו ירושלים; דער נאַ־
מע זיינער מוטטער וואר אביה,
דיא טאָכֿטער דעם זכריהו.
( ) ער טהאַט וואַס רעכֿט וואַר
אין דען איגען דעם עוויגען,
גאנץ זאָ וויא דוד זיין אַהנהערר
געטהאַן. (ג) אים ערשטען יאַה־
רע זיינער רעגיערונג, אים ער־
סטען מאָנאַט אָפֿפֿנעטע ער
דיא טהירען דעם גאָטטעסהויזעס אונד פֿערבעססערטע זיא. (ד) ער ליעס דיא פריעסטער
אונד

ר ש " י

כט (ג) ויחזקם. לפי שאחז קלץ את כל כלי בית האלהים:

ב א ו ר

קלץ פתילי הזהב ושאר יקרות אשר בכלי הקדש, והסיפור הזה מבזיון המקדש ע"י אחז נאמר פה בקילור, ובארוכות במלכים (מ"ב ט"ז י"ז וי"ח). (כז) בעיר, בקמ"ץ הבי"ת ושעורו בהעיר ור"ל בתוך העיר הידועה שהיא עיר דוד. מלכי ישראל, כתב הרד"ק לפי שהיו במלכי יהודה מלכים שמלכו על כל ישראל והם דוד ושלמה, קראם מלכי ישראל עכ"ל, ור"ל שנשאר להם תואר זה להקרא כלם מלכי ישראל, אף בהפרד שתי הממלכות, ולכן נקרא אחז גם למעלה (פסוק י"ט) מלך ישראל. ומה שלא הביאוהו לקברי המלכים, הנה זה היה ממשפטי העם בימים ההם, כמו שהביא החכם דאַזענגאַהווער בספרו ארץ קדם ממעשי בני מצרים אשר נועדו וישבו למשפט על כל איש ואיש במותו כאביון כמלך, אם יאתה לו קבורה נכבדה ע"פ מעשיו או לא, ואם נודע כי עול עשה האיש ההוא בימי אדמתו, אז לא הובא לקברות אבותיו בכבוד. והמנהג הזה יקר ונכבד הוא מאד למוסר בני אדם, כי יחדלו מן העול אשר בכפם בראותם כי ילכו בלא חמדה לבור שחת ובני תמוס שפת חנפים אחרי אשר שם המות גבול לעולר רעה ויגון.
כט (ג) פתח, כי סגר אחז את דלתות בית ה' (פרשה הקודמת פסוק כ"ד).

התקדשו

הַכֹּהֲנִים וְאֶת־הַלְוִיִּם וַיַּאַסְפֵם לִרְחוֹב הַמִּזְרָח׃ (ה) וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמָעוּנִי הַלְוִיִּם עַתָּה הִתְקַדְּשׁוּ וְקַדְּשׁוּ אֶת־בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם וְהוֹצִיאוּ אֶת־הַנִּדָּה מִן־הַקֹּדֶשׁ׃ (ו) כִּי־מָעֲלוּ אֲבֹתֵינוּ וְעָשׂוּ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֵינוּ וַיַּעַזְבֻהוּ וַיַּסֵּבּוּ פְנֵיהֶם מִמִּשְׁכַּן יְהוָה וַיִּתְּנוּ־עֹרֶף׃ (ז) גַּם סָגְרוּ דַּלְתוֹת הָאוּלָם וַיְכַבּוּ אֶת־הַנֵּרוֹת וּקְטֹרֶת לֹא הִקְטִירוּ וְעֹלָה לֹא־הֶעֱלוּ בַקֹּדֶשׁ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ח) וַיְהִי קֶצֶף יְהוָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ͏ִם וַיִּתְּנֵם לְזַוָּעָה לְשַׁמָּה

לזעוה קרי ולשרקה

אונד לוים קאָממען אונד פֿערזאַממעלטע זיא אויף דעם פּלאַטצע געגען זאָננענאויפֿגאַנג; (ה) אונד שפּראַך צו איהנען: הערעט מיך איהר לוים! הייליגעט אייך נון, אונד הייליגעט דאַז הויז דעם עוויגען, דעם גאָטטעס אייערער פֿאָטער, אונד שאַפֿפֿעט דיא אונרייניגקייט אויס דעם הייליגטהומע. (ו) דען עס האַבען זיך אונזערע פֿאָטער פֿערגאַנגען, אונד האַבען געטהאַן וואַס בעזע איזט אין דען אויגען דעם עוויגען אונזערעס גאָטטעס, זיא פֿערליעסען איהן, וואַנדטען איהר אַנגעזיכֿט פֿאָן דער וואָהנונג דעם עוויגען, אונד קעהרטען (חיהם) דען ריקקען צו. (ז) זיא פֿערשלאָסען דיא טהירען דער האַללע, לעשטען דיא לאַמפּען אויס, אונד האַבען ניכֿט מיט רייכֿערווערק געריכֿערט, ניכֿט גאַנצאָפּפֿער דאַרגעבראַכֿט דעם גאָטטע ישראל׳ס אים הייליגטהומע. (ה) דאַ קאַם דער צאָרן דעם עוויגען איבער יהודה אונד ירושלים, אונד ער מאַכֿטע עס צום שרעקבילדע, צום ענטזעטצען אונד שפּאָט.

ר ש " י

(ה) והוציאו את הנדה. ע"א את המת לא נאמר כאן כי אם נדה ומיאוס יותר מן המת המוטל! ש"ס ד׳ גמא נטומאת הנדה כי דם נדה מאוס ומוסרח: (ז) ויכבו את הנרות והקטורת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל. אבל לאלהים אחרים עשו במות בכל עיר ועיר לקטר להם:

באור

(ה) התקדשו, את עצמכם, כי בהסגר המקדש לא נהוג בטהרת הקדש גם הם. וקדשו, את המקדש לבער כל שמן וכל דופי מקרבו. הנדה, הנכון כמ"ש הרד"ק היות נדה שם לעבודת אליליכם, וענינו בכלל על דבר הראוי להפרד ממנו ולהרחיק נדוד ממקומו ומכנו, ויאמר על האשה בימי דותה וזוב דמה מטעם הידוע, וכן נקראה ע"ז בשם נדה מפני שהיא מגועלת ומורחקת מאת כל בר לבב. (ו) וַיַּסֵּבּוּ, בפתח היו"ד ובדגש הסמך, והראוי וַיָּסֵבּוּ במשפט פעלי הכפל בבנין הפעיל ודוגמתו לא יַחֵל דברו (במדבר ל׳ ג׳). ויתנו עורף, משל על עוזבם את משכן ה׳, ובמדרש כי הרגלם אחז לבלתי פנות עוד בתפלתם לצד מזרח והיא מקום המקדש, כ"א לצד מערב כדרך ע"ז, וממילא הסבו פניהם ממשכן ה׳ ופנו לו עורף. (ז) ויכבו, אחרי כבותם את הנרות וקטורת לא הקטירו וגו׳ סגרו גם את דלתות האולם, והרבה כזה במקרא

ולשרקה כאשר אתם ראים
בעיניכם: (ט) והנה נפלו אבותינו
בחרב ובנינו ובנותינו ונשינו
בשבי על־זאת: (י) עתה עם־
לבבי לכרות ברית ליהוה אלהי
ישראל וישב ממנו חרון אפו:
(יא) בני עתה אל־תשלו כי־בכם
בחר יהוה לעמד לפניו לשרתו
ולהיות לו משרתים ומקטרים:
(יב) ויקמו הלוים מחת בן־עמשי
ויואל בן־עזריהו מן־בני הקהתי
ומן־בני מררי קיש בן־עבדי
ועזריהו בן־יהללאל ומן־
הגרשני יואח בן־זמה ועדן בן־
יואח: (יג) ומן־בני אליצפן שמרי
ויעואל ומן־בני אסף זכריהו
ומתניהו: (יד) ומן־בני הימן

ויעיאל קרי — יחואל

שפאטטע, זא וויא איהר זעהט מיט אייערען אויגען. (ט) דארום פיעלען אונזערע פאטער דורך דאז שווערדט, אינד אינזערע זאהנע אונד טעכטער אונד וייבער אין דיא געפאנגענשאפט. (י) נון זעהנט זיך מיין הערץ איינען בונד צו שליעסען מיט דעם עוויגען, דעם גאטטע ישראל'ס דאס ער פאן אונז אבוועגדע זיינען ענטבראנטען צארן. (יא) מיינע זאהנע זייד נון ניכט לאססיג, דען איך האט דער עוויגע ערוועהלעט אין זיינעם דיענסטע פאר איהם צו שטעהען, אונד זיינע דיענער צו זיין דיא איהם רייכערן. (יב) דא ערהאבען זיך דיא לוים: מחת דער זאהן דעם עמשי, יואל דער זאהן דעם עזריהו פאן דען זאהנען דער קהתים, אונד פאן דען זאהנען דעם מררי; קיש דער זאהן דעם עבדי, אונד עזריהו דער זאהן דעם יהללאל, אינד פאן גרשון יואח, דער זאהן דעם זמה, אינד ערן דער זאהן דעם יואח. (יג) פאן דען זאהנען דעם אליצפן: שמרי אונד יעיאל, אונד פאן דען זאהנען דעם אסף: זכריהו אונד מתניהו. (יד) פאן דען זאהנען דעם הימן יחיאל אונד שמעי, אונד

רש"י

(יא) אל תשלו. לשון שגגה:

באור

שבא המעשה הכללי בתכליתו לראשונה, ואז יבוא פרטיו שנעשו לפניו. (יא) תשלו, הבנין כדעת רבינו יונה, היותו הנפעל (בדרך התתפעל) מפעל שלה, והוראתו נקל על המנוחה וחסרון הדאגה כמו אויביה שלו (איכה א' ה') ובהפעיל אל תשלה אתי (מ"ב ד' כ"ח) ר"ל אל תרגיע את לבבי ותנחמני, ומזה הנפעל אל תשלו, אל תתנו מרגוע ומנוחה לנפשכם ואל תתעצלו, כי הלא בכם בחר ה' לשרתו. או יאמר בכוונתו, אל תתחבאו ואל תעמדו במסתרים, ומענין לדבר אתו בשלי (ש"ב ג' כ"ז) והוא קרוב לענין הראשון, והרד"ק פירשו מענין שגגה, כתרגום שגגה שלו (ויקרא ד' כ"ז) כלומר לא יהיה לכם שגגה ושכחה בדבר עכ"ל, ועפי"ז יהיה נרדף עם של תשלו לה (רות ב' ט"ז) אף כי שם הוא מהכפולים, ויש

יְחוֹאֵל וְשִׁמְעִי וּמִן־בְּנֵי יְדוּתוּן
שְׁמַעְיָה וְעֻזִּיאֵל׃ (טו) וַיַּאַסְפוּ
אֶת־אֲחֵיהֶם וַיִּתְקַדְּשׁוּ וַיָּבֹאוּ
כְמִצְוַת־הַמֶּלֶךְ בְּדִבְרֵי יְהוָה
לְטַהֵר בֵּית יְהוָה׃ (טז) וַיָּבֹאוּ
ג̊ הַכֹּהֲנִים לִפְנִימָה בֵית־יְהוָה
לְטַהֵר וַיּוֹצִיאוּ אֵת כָּל־הַטֻּמְאָה
אֲשֶׁר מָצְאוּ בְּהֵיכַל יְהוָה לַחֲצַר
בֵּית יְהוָה וַיְקַבְּלוּ הַלְוִיִּם לְהוֹצִיא
ח̊ לְנַחַל־קִדְרוֹן חוּצָה׃ (יז) וַיָּחֵלּוּ
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְקַדֵּשׁ
וּבְיוֹם שְׁמוֹנָה לַחֹדֶשׁ בָּאוּ לְאוּלָם
יְהוָה וַיְקַדְּשׁוּ אֶת־בֵּית־יְהוָה
לְיָמִים שְׁמוֹנָה וּבְיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר
לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן כִּלּוּ׃ (יח) וַיָּבוֹאוּ

יחיאל קרי　　פנימה

אונד פאָן דען זאָהנען דעם ידותון שמעיה אונד עזיאל. (טו) דיעזע פערזאַממעלטען איהרע ברידער היילינגטען זיך, אונד קאַמען נאַך דעם נעבאָטע דעם קעניגס, נאַך דעם וואָרטע דעם עוויגען, אום דאַז הויז דעם עוויגען צו רייניגען. (טז) אונד דיא פריעסטער גינגען הינייַן אין דאַז אינגערע דעם גאָטטעסהויזעס אים צו רייניגען, בראַכטען אַללע אונרייניגקייט הינייַס, וועלכע זיא אים טעמפעל דעם עוויגען פאַנדען, אין דען פאָרהאָף דעם גאָטטעסהויזעס וואָ דיא לויים זיא עמפפינגען, אום זיא הינויס צו שאַפפען אין דען באַך קדרון. (יז) זיא בעגאַננען אַם ערסטען (טאַגע) דעם ערסטען מאָנאַטס צו היילינגען, אונד אַם אַכטען טאַגע דעם מאָנאַטס קאַמען זיא אַן דיא האַללע דעם עוויגען, היילינגטען דאַז הויז דעם עוויגען אַכט טאַגע, אונד אַם זעכצעהנטען טאַגע דעם ערסטען מאָנאַטס האַטטען זיא געענדעט. (יח) דאַן גינגען זיא

א׳נז

רש״י

(טז) ויבאו הכהנים לפנימה. כי לא על הלוים ליכנס פנימה: לחצר בית ה׳. מקום מעמד הלוים וחומר ויקבלו הלוים וגומר ויחלו באחד לחדש: (יז) ויקדשו את בית ה׳ לימים שמונה. לכך עכבו בטהרה לטהר כל כך לפי שאחז ביער כל הכתלים צלמי מסכית כדכתיב (יחזקאל ח״י) צלמי כשדים חקוקים בששר ועכבו ח׳ ימים עד שהשחיתו דמות הצלמים מן הכתלים וביום ט״ז לחדש כלי הכל הבית והעזרה:

באור

להסב מלת תישלו עפ״י הפירוש הזה למטה, ויתורגם (פערגעססעט יא ניכט דאס גאָטט חייך ערוועָהלט האט פאָר איהם צו שטעהען א. ז. וו.). (טו) בדברי ה׳, בעניני ה׳ ובעבודתו. (טז) לפנימה, בה״א נוסף כמו למעלה, והיא נסמך אל בית ה׳, או שעיקור בית ה׳ כמו לבית ה׳. ויקבלו הלוים, כי לא היו רשאים ליכנס להיכל, והוציאו הכהנים את הטומאה משם והלוים קבלו את האשפה מהם להוציאה לנחל קדרון. וקבל מלה ארמית היא, ונרדפת עם לקח במובן הכללי עיין (דה״א י״ב י״ח). לנחל קדרון, הנוזל במערב להר הבית ומקדם לירושלים, והיו תוצאותיו אל ים המלח. (יז) שמונה לחודש, מספר יסודי תמור הבא כי ושיעורו שמיני לחודש, וכן ושלש עשרה שנה מרדו (בראשית י״ד ד׳), הכוונה בשנת שלש עשרה,

והנה

פְנִימָה אֶל־חִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמְרוּ טִהַרְנוּ אֶת־כָּל־בֵּית
יְהוָה וְאֶת־מִזְבַּח הָעוֹלָה וְאֶת־
כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־שֻׁלְחַן הַמַּעֲרֶכֶת
וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו׃ (יט) וְאֵת כָּל־
הַכֵּלִים אֲשֶׁר הִזְנִיחַ הַמֶּלֶךְ אָחָז
בְּמַלְכוּתוֹ בְּמַעֲלוֹ הֵכַנּוּ וְהִקְדָּשְׁנוּ
וְהִנָּם לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה׃
(כ) וַיַּשְׁכֵּם יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֶּאֱסֹף
אֵת שָׂרֵי הָעִיר וַיַּעַל בֵּית יְהוָה׃
(כא) וַיָּבִיאוּ פָרִים־שִׁבְעָה וְאֵילִים
שִׁבְעָה וּכְבָשִׂים שִׁבְעָה וּצְפִירֵי
עִזִּים שִׁבְעָה לְחַטָּאת עַל־
הַמַּמְלָכָה וְעַל־הַמִּקְדָּשׁ וְעַל־

יהודה

אינז איננערע (דעם פּאַלאַסטעם) צו יחזקיהו דעם קעניגע, אונד שפראַכען: וויר האַבען דאַז הויז דעם עוויגען גערייניגעט, אונד דען גאַנצאָפּפֿער־אַלטאַר אונד אַללע זיינע געראַטהע, אונד דען טיש דער בראָדשיכטע אונד אַללע זיינע געראַטהע, (יט) אונד אַללע דיא געראַטהע, וועלכע דער קעניג אחז וועהרענד זיינער רעגיערונג דורך זיין פֿערגעהען ענטווייהעט האַט, האַבען וויר הערגעשטעללט אונד געהייליגעט, אונד זיעהע זיא זינד פֿאָר דעם אַלטאַרע דעם עוויגען. (כ) דאַ מאַכטע זיך יחזקיהו דער קעניג פֿריה אויף, פֿערזאַממעלטע דיא אָבערסטען דער שטאַדט, אונד גינג היניויף צום הויזע דעם עוויגען. (כא) זיא בראַכטען דאַר, זיעבען שטיערע, זיעבען ווידדער, זיעבען לעממער, אונד זיעבען ציעגענבאָקקע אַלס זינדאָפּפֿער פֿיר דאַז קעניגרייך, פֿיר דאַז הייליגטהום אונד פֿיר

רש"י

(יט) הכנו והקדשנו. מפורש בע"א בפרק רבי ישמעאל כלים ששמשו בבית חניו מהו כו' עד איתיבי אשר הזניח אחז הכנו והקדשנו מאי לאו הכנו דאנטלינהו הקדשנו דאקדשינהו אמר לו ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי הכנו שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם: (כא) וצפירי עזים וגו'. הוראת

באור

והנה ביום הזה באו אל אולם ה', כי עד עתה טהרו מחוץ. (יח) פנימה, אל משכן המלך שהוא תמיד במקום היותר פנימי, וכן שכן אחשורש בתוך החצר הפנימית. המערכת, שמעריכים עליו מערכות לחם הפנים, והוא שלחן של משה, וזה קשה נגד דעת האומר כי על כל שלחנות שעשה שלמה היו מסדרין את לחה"פ (מנחות צ"ט ע"א) אם שלא נאמר, כי נשאר שם שלחן ומערכה לשלחן של משה; כדי להבדילו משאר השלחנות, אף שגם עליהם היו מסדרין. (יט) הזניח, שהרחיקם מעבודת הקדש והשתמש בהם לענין מגועל ונבזה, ופעל זנח מבואר למעלה (דה"א כ"ח ט'). הֵכַנּוּ, הפעיל מנחי העי"ן ונשלם הֲכִינוֹנוּ, רק שבשלש לה"פ נהוג בדרך חסרי הכפולות נַחְנוּ תמור נַחְנְנוּ וכדומה. והנם, כמו הננם דגוש לאות הנה. ודוגמתו ראשון לציון הנה הִנָּם, ומלת הנה תשמש פ' מים רבות כבינוני מפעל המציאות היה (שאינו נהוג בלשון) ר"מ הִנְנִי שיעורו אנכי הֹוֶה (איך בין) וכן באר הבאורים. (כא) וצפירי עזים, תרגום שעיר צפיר וא"כ צפירי עזים כמו שעירי עזים ומהם היו מביאים

חטאות

יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לִבְנֵי אַהֲרֹן
הַכֹּהֲנִים לְהַעֲלוֹת עַל־מִזְבַּח
יְהוָה׃ (כב) וַיִּשְׁחֲטוּ הַבָּקָר וַיְקַבְּלוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם וַיִּזְרְקוּ
הַמִּזְבֵּחָה וַיִּשְׁחֲטוּ הָאֵלִים וַיִּזְרְקוּ
הַדָּם הַמִּזְבֵּחָה וַיִּשְׁחֲטוּ הַכְּבָשִׂים
וַיִּזְרְקוּ הַדָּם הַמִּזְבֵּחָה׃ (כג) וַיַּגִּישׁוּ
אֶת־שְׂעִירֵי הַחַטָּאת לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ
וְהַקָּהָל וַיִּסְמְכוּ יְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם׃
(כד) וַיִּשְׁחָטוּם הַכֹּהֲנִים וַיְחַטְּאוּ
אֶת־דָּמָם הַמִּזְבֵּחָה לְכַפֵּר עַל־
כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי לְכָל־יִשְׂרָאֵל
אָמַר הַמֶּלֶךְ הָעוֹלָה וְהַחַטָּאת׃
(כה) וַיַּעֲמֵד אֶת־הַלְוִיִּם בֵּית יְהוָה
בִּמְצִלְתַּיִם בִּנְבָלִים וּבְכִנֹּרוֹת
בְּמִצְוַת דָּוִיד וְגָד חֹזֵה־הַמֶּלֶךְ

ונתן

יהודה, אונד ער בעפאהל דען
זאהנען אהר"ן'ס דען פריע־
סטערן צו אפפערן אויף דעם
אלטאר דעם עוויגען. (כב) דא
שלאכטעטען דיא פריעסטער
דיא רינדער, נאהמען דאז
בלוט אונד שפרענגטען עס
אויף דען אלטאר, שלאכטעטען
דיא ווידדער אונד שפרענגטען
דאז בלוט אויף דען אלטאר,
אונד שלאכטעטען דיא לעמ־
מער אונד שפרענגטען דאז
בלוט אויף דען אלטאר. (כג) זיא
בראכטען הערבייא דיא באק־
קע דעם זינדענאפפערס פאר
דען קעניג אונד פאר דיא פער־
זאממלונג, אונד לעגטען איה־
רע הענדע אויף דיזעלבען.
(כד) דיא פריעסטער שלאכ־
טעטען זיא, אונד שפרענגטען
צור ענטזינדיגונג דערען בלוט
אויף דען אלטאר אום גאנץ
ישראל צו זיהנען, דען פיר
גאנץ ישראל בעפאהל דער
קעניג דאז גאנצ־ אונד זינדענ־
אפפער. (כה) ער שטעללט
דיא לוים אים הויזע דעם עווי־
גען אן, מיט צימבעלן, מיט לויטען אונד מיט הארפען, נאך דעם געבאטע דעם דוד אונד

דעם

רש"י

שעה היתה: על מזבח ה'. ולא על אותן מזבחות שעשה אחז אביו: (כד) לכפר על כל ישראל. שחטאו בע"א כן אמר המלך תהי העולה והחטאת עבור כל ישראל בפרשת שלח לך (במדבר ט"ו כתיב ועשו כל העדה פר וגו' וכתיב (ויקרא ד') והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת וכאן

באור

חטאות הצבור כידוע כי הפרים והאלים והכבשים בלי ספק לעולה היו כמו בכל מקום בתורה, ולכן נאמר בפסוק כ"ד כי לכל ישראל אמר המלך העולה והחטאת. ובפירש"י כתב ולצפירי עזים וגו' הוראת שעה היתה, ואין כוונתו על לצפירי העזים בלבד כ"א על כל הקרבנות האלה, וכן בעזרא (ו' י"ז) והקרבו לחנוכת בית אלהא דנא תורין מאה דכרין מאתין, אמרין ארבע מאה, וצפירי עזין לחטיא על כל ישראל תרי עשר למנין שבטי ישראל, כתב רש"י הקריבו לחנוכת בית זה קרבנות הללו והוראת שעה היתה עכ"ל, וטעם הדבר כמו שכתוב בפסוק כ"ד מפני שלא היה ראוי ע"פ התורה (ויקרא ד' י"ד ובמדבר ט"ו כ"ד) כ"א חטאת אחת ועולה אחת, ופה הקריבו פרים וכבשים ואילים וצפירי עזים שבעה. (כה) במצות דוד, על פי

וְנָתָן הַנָּבִיא כִּי בְיַד־יְהוָה הַמִּצְוָה
בְּיַד נְבִיאָיו׃ (כו) וַיַּעַמְדוּ הַלְוִיִּם
בִּכְלֵי דָוִיד וְהַכֹּהֲנִים בַּחֲצֹצְרוֹת׃
(כז) וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ לְהַעֲלוֹת
הָעֹלָה לְהַמִּזְבֵּחַ וּבְעֵת הֵחֵל
הָעוֹלָה הֵחֵל שִׁיר־יְהוָה
וְהַחֲצֹצְרוֹת וְעַל־יְדֵי כְּלֵי דָוִיד
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ (כח) וְכָל־הַקָּהָל
מִשְׁתַּחֲוִים וְהַשִּׁיר מְשׁוֹרֵר
וְהַחֲצֹצְרוֹת מַחְצְצְרִים הַכֹּל עַד
לִכְלוֹת הָעֹלָה׃ (כט) וּכְכַלּוֹת
לְהַעֲלוֹת כָּרְעוּ הַמֶּלֶךְ וְכָל־
הַנִּמְצְאִים אִתּוֹ וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃
(ל) וַיֹּאמֶר יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים

יתיר צ'

ללוים

דעם גד, זעהערס דעם קעניגס,
אונד נתן דעם פראָפעטען; דען
פאָם עוויגען קאַם דאַז געבאָט
דורך זיינע פראָפעטען. (כו) דיא
לוים שטאַנדען אַלזאָ מיט דען
אינשטרומענטען דוד'ס וויא
אויך דיא פריעסטער מיט דען
טראָמפעטען. (כז) אונד יחזקיהו
בעפאַהל דאַז גאַנצאָפפער
דאַרצוברינגען אויף דען אַל-
טאַר, אונד ביים בעגין דעם
גאַנצאָפפערס בעגאַן אויך
דער לאָבגעזאַנג דעם עוויגען
מיט טראָמפעטען, אונד מיט
בעגלייטונג דער אינשטרומענ-
טע דוד'ס דעם קעניגס פאָן
ישראל. (כח) דיא גאַנצע פער-
זאַממלונג וואַרף זיך הין, דער
געזאַנג ערטאָנטע, אונד דיא
טראָמפעטען שמעטטערטען,
אללעס ביז צור ענדיגונג דעם
גאַנצאָפפערס. (כט) אונד אַלס
מאן געענדעט האַטטע מיט
דעם אָפפערן, בייגטען דאַז קניע, דער קעניג אונד אַללע דיא בייא איהם וואַרען, אונד
וואַרפען זיך הין. (ל) אונד יחזקיהו דער קעניג אונד דיא אָבערסטען בעפאַהלען דען
לוים

רש"י

כתיב ויביאו פרים ואלים ולפירי עזים שבעה אלא הוראת שעה היתה: (כה) כי ביד ה' המלוה ביד נביאיו. לשורר הלוים בכלי שיר לא כתיב בתורה שיהא קרבן טעון שירה אלא מלות ה' שלוה ביד נביאיו לשורר על הקרבן ורבותינו פי' במסכת ערכין מניין שהלוים טעונין לשורר בכלי שיר דכתיב עבודת עבודה איזהי עבודה שלריכה עבודה אחרת עמה הוי אומר זה השיר בכלי שיר ועב דת משא נכון לפרש על השיר כדכתיב (לעיל א' ט"ו) וכנניהו שר הלוים במשא כי מבין הוא שהיה ממונה להרים קול הנגון של שיר: (כו) והכהנים בחצוצרות. ככתוב

באור

המלוה והמערכה אשר שם דוד ונביאיו לשיר הקודש. כי ביד ה', מלת כי היא להמשך הקידש ולא לנתינת טעם כמו למעלה (דה"ב י"ב י"ג), ושיעור המאמר, וביד ה' (ר"ל על פי ה') נתנה המלוה הזאת ביד עבדיו ועל כן היא חשובה כאחת משמות התורה, ומ"ש ביד ה' הוא ע"ד שאמר למעלה מיד ה' עלי השכיל (שם כ"ח י"ט). (כח) והשיר, הכוונה על כת המשוררים (דאז זאָנגער = קאָהר) ונאמר מקרה הפעולה תמור התואר הכולל כמנהג לשונות רבות. (כט) וככלות, אסר הפועל ושיעורו וככלות המעלים להעלות.

להלל

לַלְוִיִּם לְהַלֵּל לַיהוָה בְּדִבְרֵי דָוִיד וְאָסָף הַחֹזֶה וַיְהַלְלוּ עַד־לְשִׂמְחָה וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ (לא) וַיַּעַן יְחִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר עַתָּה מִלֵּאתֶם יֶדְכֶם לַיהוָה גֹּשׁוּ וְהָבִיאוּ זְבָחִים וְתוֹדוֹת לְבֵית יְהוָה וַיָּבִיאוּ הַקָּהָל זְבָחִים וְתוֹדוֹת וְכָל־נְדִיב לֵב עֹלוֹת׃ (לב) וַיְהִי מִסְפַּר הָעֹלָה אֲשֶׁר־הֵבִיאוּ הַקָּהָל בָּקָר שִׁבְעִים אֵילִים מֵאָה כְּבָשִׂים מָאתָיִם לְעֹלָה לַיהוָה כָּל־אֵלֶּה׃ (לג) וְהַקֳּדָשִׁים בָּקָר שֵׁשׁ מֵאוֹת וְצֹאן שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים׃ (לד) רַק הַכֹּהֲנִים הָיוּ לִמְעָט וְלֹא יָכְלוּ לְהַפְשִׁיט אֶת־

קמץ בז"ק כל

לוים דעם עוויגען צו לאָבזינגען מיט דען וואָרטען דעם דוד אונד אסף דעם זעהערס; זיא לאָבזאַנגען מיט פֿריידען, נייגטען זיך אונד וואַרפֿען זיך הין. (לא) דאַ בעגאַן יחזקיהו אונד שפראַך: נון האַבט איהר איירער הענדע גאַבען דעם עוויגען דאַרגעבראַכֿט, טרעטעט הינצו אונד ברינגעט אויך שלאַכֿט= אונד פֿריידענאָפּפֿער פֿיר דאַז הויז דעם עוויגען; דאַ בראַכֿטע דיא פֿערזאַממלונג, שלאַכֿטאָפּפֿער אונד פֿריידענאָפּפֿער, אונד יעדער פֿרייאווילליגע בראַכֿטע גאַנצאָפּפֿער. (לב) דיא צאַהל דער גאַנצאָפּפֿער וועלכֿע דיא פֿערזאַממלונג דאַרבראַכֿטע וואַר: זיעבענציג רינדער, הונדערט ווידדער, אונד צווייא הונדערט לעממער, צום גאַנצאָפּפֿער פֿיר דען עוויגען (וואַרען) אַללע דיעזע. (לג) אונד געהייליגעט וואורדען זעכֿס הונדערט רינדער אונד דרייא טויזענד שאַאַפֿע. (לד) אַבער דער פריעסטער וואַרען צו וועניג, זיא פֿערמאָכֿטען ניכֿט אַללען גאַנצ=

רש"י

ככתוב ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות (במדבר י'): (ל) להלל לה' בדברי דוד. זה הודו לה' קראו בשמו ככתוב למעלה (א' ט"ז) ביום ההוא אז נתן דוד בראש להודות וגומר: (לא) ויביאו הקהל זבחים ותודות. דבר המותר לבעלים באכילה: וכל נדיב לב עולות. קצת מהם מי שהתנדב לבו הביא עולות ולא כולם לפי שאין לבעלים היתר אכילה בהם: (לג) והקדשים. קדשים קלים זבחים ושלמים מה שהבעלים נהנים בהם: (לד) רק הכהנים היו למעט. כלומר אותן שהקדישו היו עדיין למעט: ויחזקום אחיהם הלוים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים. וא"ת היאך יתקדשו הלוים ולא יתקדשו הכהנים ומפורש לפי כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים ויסרו לבם הלוים להתקדש יותר מהכהנים והיו הכהנים והלוים וכל יראי השם מתחפשים ומתנכרים ואף מסתתרים כל ימי המלכים הרשעים ובשנת חזקיהו שהיה צדיק לא היה יכולים מיד להתקדש ולטהר שזה בשנה ראשונה היה למלכו והיו באים ומתקדשים על

באור

(ל) להלל, להשמיע לפני העם תהלות דוד ואסף. עד לשמחה, עד שהיה לשמחת העם ולחדות נפשם. (לא) מלאתם ידכם, הקדשתם והכנתם את עצמכם לעבודת הקדש. זבחים ותודות, שיש לבעלים חלק בהם. עלות, כליל לה', ולזה לא הביאום רק נדיבי הלב. (לב) לעלה לה', להרבות התפארת ולהתעורר הקוראים הוא אומר לעלה לה' כל אלה. (לג) והקדשים, הם אשר הי' לבעלים חלק בהם כמו שלמים ותודות, היו נחשבים בקר שש מאות וגו'. (לד) למעט, מעט ביותר,

כָּל־הָעֹלוֹת וַיְחַזְּקוּם אֲחֵיהֶם הַלְוִיִּם עַד־כְּלוֹת הַמְּלָאכָה וְעַד־יִתְקַדְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים כִּי הַלְוִיִּם יִשְׁרֵי לֵבָב לְהִתְקַדֵּשׁ מֵהַכֹּהֲנִים׃
(לה) וְגַם־עוֹלָה לָרֹב בְּחֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים וּבַנְּסָכִים לָעֹלָה וַתִּכּוֹן עֲבוֹדַת בֵּית־יְהוָה׃ (לו) וַיִּשְׂמַח יְחִזְקִיָּהוּ וְכָל־הָעָם עַל הַהֵכִין הָאֱלֹהִים לָעָם כִּי בְּפִתְאֹם הָיָה הַדָּבָר׃

ל (א) וַיִּשְׁלַח יְחִזְקִיָּהוּ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְגַם־אִגְּרוֹת כָּתַב עַל־אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה

לבוא

גאַנצאָפּפֿערן דיא הויט אַבצו־ציעהען; דאַ שטאַנדען איהנען בייא איהרע ברידער, דיא לוים, ביז דיא פֿעררי־כֿטונג פֿאָללענדעט וואַר, אונד ביז זיך דיא (אַנדערן) פריעסטער געהייליגעט האַטטען; דען דיא לוים וואָרען אייפֿריגער אין דער היילינונג אַלס דיא פריעסטער. (לה) אויך וואַרען גאַנצאָפּפֿר אין מענגע, נעבסט פֿעטטשטיקקען דער פֿריידען אָפּפֿער אונד נעבבט טראַנק־אָפּפֿערן צום גאַנצאָפּפֿר, אונד זאָ וואַר נון הערגעשטעללט דער דיענסט דעם גאָטטעס־הויזעס. (לו) יחזקיהו אונד דאַז גאַנצע פֿאָלק פֿרייעטען זיך דאַס גאָטט דעם פֿאָלקע דיעס בערייטעט האַטטע, דען שנעלל וואַר עס געשעהען.

ל (א) יחזקיהו זאַנדטע באָ־טען אויס אין גאַנץ ישראל אונד יהודה, שריעב אויך בריעפֿע אַן אפרים אונד מנשה,

דאַם

רש"י

יד כדכתיב (משלי כ"ח) בעלוז לדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם וכתיב (שם) בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו לדיקים כלומר בקום רשע אז יסתר אדם ובאבדם ירבו לדיקים חזקיהו וסיעתו: (לו) על ההכין האלהים לעם. לעבדו ולעשות רצונו דוגמא דלמטה (ל') כל לבבו הכין לדרוש וגו' וגם שמחו כי בפתאום היה הדבר עליהם בשנה ראשונה למלכו לשוב אל ה' ושבו מיד:

ל (א) וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה וגו'. כי עדיין לא גלו כי זה היה בשנה ראשונה

באור

ושימוש הלמ"ד ע"ד שיאמר גם האשכנזי (לו ווענינ). להתקדש מהכהנים, תוס ויושר נפשם העירו אותם להתקדש במהירות יתירה מן הכהנים אשר התמהמהו, ולא התקדשו עוד רבים מהם, ולדעת חז"ל התרשלו בדבר, כי לא האמינו היות מחשבת בן אחז באמת ובתמים לחזק את עבודת המקדש. (לה) וגם עולה, וגם אמנם עולות היו לרוב, לפאר המקדש ולכונן את עבודתו, עם חלבי השלמים ועם נסכי העולה, ועי"ז רבה העבודה. (לו) ההכין, נה"א לפני העבר, וכן הנמצאו (ד"הא כ"ט י"ז), ושיעור הכתוב כי שמח חזקיה על אשר הכין ה' את הדבר הזה לעמו. כי בפתאם, אות היא כי מאת ה' היתה זאת, כי ביד אדם וברצונו לבד ודאי לא היתה יכולת בו לעצור כח ולכלות את המלאכה הגדולה בזמן פתאום וקצר לולא ה' יכין את צעדיו ויכלכל את מעשהו.

ל (א) אגרות, הנפרד אִגֶּרֶת ומורה על המכתב האוגר וכולל בתוכו את מחשבות האדם אל רעהו, ואל תתפלא איך שלח מלך יהודה מלאכים אל עבדי מלך ישראל, כי לא מלאכו

אבל

לָבוֹא לְבֵית־יְהֹוָה בִּירוּשָׁלָ͏ִם
לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהֹוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (ב) וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו
וְכָל־הַקָּהָל בִּירוּשָׁלָ͏ִם לַעֲשׂוֹת
הַפֶּסַח בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי׃ (ג) כִּי לֹא
יָכְלוּ לַעֲשֹׂתוֹ בָּעֵת הַהִיא כִּי
הַכֹּהֲנִים לֹא־הִתְקַדְּשׁוּ לְמַדַּי
וְהָעָם לֹא־נֶאֶסְפוּ לִירוּשָׁלָ͏ִם׃
(ד) וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ
וּבְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל׃ (ה) וַיַּעֲמִידוּ
דָבָר לְהַעֲבִיר קוֹל בְּכָל־יִשְׂרָאֵל
מִבְּאֵר־שֶׁבַע וְעַד־דָּן לָבוֹא
לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהֹוָה אֱלֹהֵי־
ישראל

דאס זיא קאָמְמֶען מעכטען צום
הויזע דעם עוויגן נאך ירושלים,
אום דאַז פסח־פֿעסט צו פֿיי־
ערן דעם עוויגען דעם גאָטטע
ישראל'ס. (ב) דער קעניג אונד
זיינע אָבערסטען אונד דיא
גאַנצע פֿערזאַמלונג צו ירושלים
בעשלאָססען אים ראַטהע דאַז
פסח, פֿעסט צו פֿייערן אים
צווייטען מאָנאַטהע. (ג) דען
זיא קאָננטען עס ניכט פֿייערן
צו יענער (פֿאָרגעטריעבענען)
צייט, וויל דיא פריעסטער
זיך נאָך ניכט געהייליגעט האַט־
טען אין גענוגענדער אַנצאַהל,
אונד דאַז פֿאָלק ניכט פֿערזאַמ־
מעלט וואַר אין ירושלים.
(ד) דיזער בעשלוס וואַר וואָהל־
געפֿעללִיג אין דען אויגען דעם
קעניגס, אונד אין דען אויגען
דער גאַנצען פֿערזאַממלונג.
(ה) עס ווארדע אַלזאָ בעשטיממט, אייסרופֿען צו לאַססען אין גאַנץ ישראל, פֿאָן באר
שבע ביז נאָך דן, דאַס מאַן קאָממע דאַז פסח־פֿעסט צו פֿייערן דעם עוויגען דעם גאָט־
טע

ר ש " י

למלכו והם לא גלו כי אם בשנ' למלכו כדכתיב (במלכים ב' י"ח) וילכדה בקצה שלש שנים
בשנת שש לחזקיה והיא שנת ט' להושע מלך ישראל כאשר תמצא כתוב בסיף הספר: (ג) כי לא
יכלו לעשותו בעת ההיא. בחדש הראשון בניסן: כי הכהנים לא התקדשו למדי. לא התקדשו
להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם ואין צריך לומר שלא היו יכולים לעשותו בניסן שהרי
לא כלו לקדש את הבית עד י"ו בניסן וכן פתרון כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כלומר אפילו
אם לא שכבו טהרת הבית שלא כלו עד י"ו בניסן לא היינו יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים
לא התקדשו למדי: והעם לא נאספו. עדיין כולם לירושלים: (ה) מבאר שבע ועד דן. זהו

ב א ו ר

אשר הושע מלך ישראל את עבודת האלילים בחזקה ותקפה כאשר היתה לפנים בישראל,
והכתיב בעצמו אומר אכלו ויעש הרע, רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו (מ"ב י"ז ב'),
ועל כן לא היה צורר ושונא למקדש אל, ולא השבית את השרידים אשר אהבו את ה' מלעלות
לירושלים. על, נאמר ב"פ בכתוב זה תמור אל. (ב) בחדש השני, חז"ל ספרו לנו שהיה
יחזקיה מעבר את השנה ביום שלשים לאדר ועשה ניסן לאדר שני ואייר במקום ניסן (כי לא
יכול לסמוך על פסח שני מטעם יחיד נדחה ואין צבור נדחה עד פסח שני). (ג) למדי,
כתב הרד"ק כמו לְמַן דַּי, והמ"ם פתוחה כמ"ם לְמִבָּרִאשׁוֹנָה (דה"א ט"ו י"ג) ופי' שלא התקדשו
על כך כהנים, שיהיה די מהם להקריב קרבנות. (ה) ויעמידו, העמידו לחק ונתנו פתגם
להעביר קול וגו'. מבאר שבע ועד דן, הם שני גבולות הארץ אשר העמיד שם ירבעם את
שני העגלים להחטיא את ישראל, ובאותו הדרך עצמו שלח יחזקיה את אגרותיו להשיב הים אל
אלהיו

לָבוֹא לְבֵית־יְהֹוָה בִּירוּשָׁלָ͏ִם
לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהֹוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (ב) וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו
וְכָל־הַקָּהָל בִּירוּשָׁלָ͏ִם לַעֲשׂוֹת
הַפֶּסַח בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי׃ (ג) כִּי לֹא
יָכְלוּ לַעֲשֹׂתוֹ בָּעֵת הַהִיא כִּי
הַכֹּהֲנִים לֹא־הִתְקַדְּשׁוּ לְמַדַּי
וְהָעָם לֹא־נֶאֶסְפוּ לִירוּשָׁלָ͏ִם׃
(ד) וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ
וּבְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל׃ (ה) וַיַּעֲמִידוּ
דָבָר לְהַעֲבִיר קוֹל בְּכָל־יִשְׂרָאֵל
מִבְּאֵר־שֶׁבַע וְעַד־דָּן לָבוֹא
לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהֹוָה אֱלֹהֵי־
יִשְׂרָאֵל

דאס ויא קאמען מעכטען צום הייזע דעם עוויגן נאך ירושלים, אום דאז פסח־פעסט צו פייערן דעם עוויגען דעם גאטטע ישראל'ס. (ב) דער קעניג אונד זיינע אבערסטען אונד דיא גאנצע פערזאמלונג צו ירושלים בעשלאסען אים ראטהע דאז פסח, פעסט צו פייערן אים צווייטען מאנאטהע. (ג) דען זיא קאננטען עס ניכט פייערן צו יענער (פארגעטריעבענען) צייט, וויל דיא פריעסטער זיך נאך ניכט געהייליגט האטטען אין גענינגענדער אנצאהל, אונד דאז פאלק ניכט פערזאממעלט וואר אין ירושלים. (ד) דיזער בעשלום וואר וואהלגעפעלליג אין דען איינען דעם קעניגס, אונד אין דען אויגען דער גאנצען פערזאממלונג.

(ה) עס וואורדע אלזא בעשטיממט, אויסרופען צו לאססען אין גאנץ ישראל, פאן באר שבע ביז נאך דן, דאס מאן קאממע דאז פסח־פעסט צו פייערן דעם עוויגען דעם גאטטע

טע

רש"י

למלכו והם לא גלו כי אם בשש למלכו כדכתיב (במלכים ב' י"ח) וילכדה בקצה שלש שנים בשנת שש לחזקיה והיא שנת ט' להושע מלך ישראל כאשר תמצא כתוב בסוף הספר: (ג) כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא. בחדש הראשון בניסן: כי הכהנים לא התקדשו למדי. לא התקדשו להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם ואין צריך לומר שלא היו יכולים לעשותו בניסן שהרי לא כלו לקדש את הבית עד י"ו בניסן וכן פתרון כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כלומר אפילו אם לא עכבו טהרת הבית שלא כלו עד י"ו בניסן לא היינו יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים לא התקדשו למדי: והעם לא נאספו. עדיין כולם לירושלים: (ה) מבאר שבע ועד דן. זהו

באור

אל הושע מלך ישראל את עבודת האלילים בחזקה ותקפה כאשר היתה לפנים בישראל, והכתוב בעצמו אומר עליו ויעש הרע, רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו (מ"ב י"ז ב'), ועל כן לא היה צורר ומונע למקדש אל, ולא השבית את הסרידים אשר אהבו את ה' מלעלות לירושלים. על, נאמר כ"פ בכתוב זה תמור אל. (ב) בחדש השני, חז"ל ספרו לנו שהיה יחזקיה מעבר את השנה ביום שלשים לאדר ועשה ניסן לאדר שני ואייר במקום ניסן (כי לא יכול לסמוך על פסח שני מטעם יחיד נדחה ואין צבור נדחה עד פסח שני). (ג) למדי, כתב הרד"ק כמו לְמִן דַּי, והמ"ם פתוחה כמ"ם לְמִבָּרִאשׁוֹנָה (דה"א ט"ו י"ג) ופי' שלא התקדשו כל כך כהנים, שיהיה די מהם להקריב קרבנות. (ה) ויעמידו, העמידו לחק ונתנו פתגם להעביר קול וגו'. מבאר שבע ועד דן, הם שני גבולות הארץ אשר העמיד שם ירבעם את שני העגלים להחטיא את ישראל, ובאותו הדרך עצמו שלח יחזקיה את אגרותיו להשיב העם אל

אלהיו

יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלָ͏ִם כִּי לֹא לָרֹב
עָשׂוּ כַּכָּתוּב׃ (ו) וַיֵּלְכוּ הָרָצִים
בָּאִגְּרוֹת מִיַּד הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו בְּכָל־
יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וּכְמִצְוַת הַמֶּלֶךְ
לֵאמֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אֶל־
יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק
וְיִשְׂרָאֵל וְיָשֹׁב אֶל־הַפְּלֵיטָה
הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִכַּף מַלְכֵי אַשּׁוּר׃
(ז) וְאַל־תִּהְיוּ כַּאֲבוֹתֵיכֶם וְכַאֲחֵיכֶם
אֲשֶׁר מָעֲלוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵיהֶם וַיִּתְּנֵם לְשַׁמָּה כַּאֲשֶׁר
אַתֶּם רֹאִים׃ (ח) עַתָּה אַל־תַּקְשׁוּ

ערפכם

תרגום אשכנזי

טע ישראל'ס צו ירושלים; דען
מייסטען טהיילס האטטען זיא
עס ניכט זאָ געפייערט, וויא
עס פֿאָרגעשריעבען איזט.
(ו) דאַ צאָגען דיא שנעללבאָ־
טען מיט דען בריעפֿען פֿאָן
דער האַנד דעס קעניגס אונד
זיינער אָבערסטען דורך גאַנץ
ישראל אונד דורך יהודה נאַך
דעם געבאָטע דעס קעניגס,
אונד פֿערקינדגטען: איהר
זאֶהנע ישראל'ס, קעהרעט
צוריק צו דעם עוויגען דעם
גאָטטע אברהם'ס, יצחק'ס
אונד ישראל'ס, דאַס ער זיך
ווענדע צו דען ענטראָננענען,
דיא איך איבריג געבליעבען
פֿאָן דער מאַכט דער קעניגע
אשור'ס; (ז) אונד זייד ניכט
וויא אייערע פֿאֶטער אונד וויא
אייערע ברידער, דיא זיך פֿער־
גינגען אַן דעם עוויגען, דעם גאָטטע אייערער פֿאֶטער, דאַרום מאַכטע ער זיא צום ענט־
זעטצען, זאָ וויא איהר עס זעהעט. (ח) זייד אַלזאָ ניכט האַלשטאַרריג, וויא אייערע
פֿאֶ־

רש"י

תמים עשרת השבטים: כי לא לרוב. פתרון כי רובי שנים עברו שלא עשאו כהלכתו: (ו) וישב
אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור. אע"פ שלא הגלו עדיין קורא להם פליטה כי היה
נחשב בעיניהם כאשר גלו כבר ועוד כי מלכי אשור תפשו הכל בימי אחז ומה שהיה בעיניהם
כאילו גלו לפי כי שש שנים היו ישראל למלך אשור עבדים נושאי מנחה והיה מושל בהם ומוליכן
בגולה ועושה בהם כרצונו וזה היה בתוך אותן שש שנים וכבר גלו כמה פעמים בימי מלכי
ישראל ואחז והם יודעים מיד כשימרדו ישראל במלך אשור יוליכם בגולה ולהם קורא פליטת אשור
לפי שלא משל בהם ולא בכל ארץ יהודה: (ז) ואל תהיו כאבותיכם וכאחיהם. פתרון וא"ת
עדיין נוטחים אנו שיצלנו מעלינו מלך אשור אל תהיו כאבותיכם כל דור ודור שהיו לפניכם
מה אירע להם כשעזבו את ה' וימעלו בו מעל ויתנם לשמה כאשר אתם רואים. (ח) עתה
אל

באור

אלהיו. כי לא לרב, שיעורו כי לרוב לא עשו ככתוב בתורה בשמירת הפסח ובזהירותו.
(ו) הפליטה. כי כבר הגלה אז מלך אשור לראובני ולגדי ולחצי מנשה (עיין דה"א ה' כ"ו)
וכן משאר השבטים (מ"ב ט"ו כ"ט) על כן עורכם חזקיה עוד הפעם לתשובה, למען ירחם ה'
את הנשארים וישיב את האובדים בארץ אשור, ויתן את הגולים בשביה לרחמים לפני שוביהם,
והם לא שמעו ויתנו כתף סוררת, על כן באה הפקודה קל מהרה, ובשנה הרביעית לחזקיה
עלה עליהם מלך אשור, ובשנת שש הגלה את כולם לחלח וחבור כמאומר בספר מלכים. (ח) תנו
יד

עָרְפְּכֶם כַּאֲבוֹתֵיכֶם תְּנוּ־יָד
לַיהוָה וּבֹאוּ לְמִקְדָּשׁוֹ אֲשֶׁר
הִקְדִּישׁ לְעוֹלָם וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְיָשֹׁב מִכֶּם חֲרוֹן אַפּוֹ׃
(ט) כִּי בְשׁוּבְכֶם עַל־יְהוָה אֲחֵיכֶם
וּבְנֵיכֶם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שׁוֹבֵיהֶם
וְלָשׁוּב לָאָרֶץ הַזֹּאת כִּי־חַנּוּן
וְרַחוּם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא־יָסִיר
פָּנִים מִכֶּם אִם־תָּשׁוּבוּ אֵלָיו׃
(י) וַיִּהְיוּ הָרָצִים עֹבְרִים מֵעִיר ׀
לָעִיר בְּאֶרֶץ־אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְעַד־
זְבֻלוּן וַיִּהְיוּ מַשְׂחִיקִים עֲלֵיהֶם
וּמַלְעִגִים בָּם׃ (יא) אַךְ אֲנָשִׁים
מֵאָשֵׁר וּמְנַשֶּׁה וּמִזְּבֻלוּן נִכְנְעוּ
וַיָּבֹאוּ לִירוּשָׁלִָם׃ (יב) גַּם בִּיהוּדָה
הָיְתָה יַד הָאֱלֹהִים לָתֵת לָהֶם
לֵב אֶחָד לַעֲשׂוֹת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ
והשרים

פאָטער, ערגעבעט איך דער מאַכט דעם עוויגען, אונד קאָממעט אין זיין הייליגטהום, וועלכעס ער געהייליגעט פיר עוויג, אונד דיענעט דעם עוויגען, אייערעם גאָטטע, דאַמיט זיך ווענדע פאָן אייך זיין ענטבראַננטער צאָרן. (ט) דען ווען איהר צוריקקעהרעט צו דעם עוויגען, ווירד אייערן ברידערן אונד אייערן זאָהנען ערבאַרמען ווערדען בייא איהרען זיעגערן, דאַס זיא צוריקקעהרען קעננען אין דיעזעס לאַנד; דען גנעדיג אונד באַרמהערציג איזט דער עוויגע אייער גאָטט, אונד ער ווירד זיין אַנגעזיכט ניכט וועגוועגדען פאָן אייך (ד. ה. זיינע פאָרזעהונג איבער איך ענטציהען) ווען איהר צו איהם צוריק קעהרעט. (י) אַלזאָ דורכצאָגן דיא שנעללבאָטהען פאָן שטאַדט צו שטאַדט דאַז לאַנד אפרים'ס אונד מנשה'ס ביז נאַך זבלון; דיעזע אַבער פערלאַכטען אונד פערשפאָטטעטען זיא. (יא) איינינע יעדאָך פאָן אשר אונד מנשה אונד פאָן זבלון, דעמיטהיגטען זיך, אונד קאַמען נאַך ירושלים. (יב) אויך איבער יהודה וואַלטעטע דיא מאַכט דעם עוויגען דיא איהנען הערצענסאיינינקייט פערליעה, דאַס זיא פאָללפיהרטען דאַז געבאָטה דעם קע

רש"י

אל תקשו ערפכם וגו' (ט) בשובכם על ה' אחיהם ובניכם יהיו לרחמים לפני שוביהם ולשוב לארץ הזאת. אפילו אותן קצת שגלו כבר שהיו נלחמים עם ישראל ויגלו להם ומוליכין את בניהם ואת בנותיהם בשביה ואם תשובו אליו יתנם לרחמים לפני שוביהם לשובם לארץ הזאת כי חנון ורחום ה' אלהיכם:

באור

יד, התאחדו ותקעו כף בכף לכבוד ה'. (ט) על ה', כמו אל. לרחמים, בחסרון כינוי המציאות ושיעורו לרחמים יהיו. (יא) אנשים, אחדים ויחידים מתוך השבטים הנזכרים. (יב) היתה יד, מאמר זה נהוג על התגלות כח הקב"ה בענין מיוחד על בן אדם; ושיעורו
כתוב

וְהַשָּׂרִים בִּדְבַר יְהוָה׃ (יג) וַיֵּאָסְפוּ
יְרוּשָׁלַ͏ִם עַם־רָב לַעֲשׂוֹת אֶת־חַג
הַמַּצּוֹת בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי קָהָל לָרֹב
מְאֹד׃ (יד) וַיָּקֻמוּ וַיָּסִירוּ אֶת־
הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְאֵת
כָּל־הַמְקַטְּרוֹת הֵסִירוּ וַיַּשְׁלִיכוּ
לְנַחַל קִדְרוֹן׃ (טו) וַיִּשְׁחֲטוּ הַפֶּסַח
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם נִכְלְמוּ וַיִּתְקַדְּשׁוּ
וַיָּבִיאוּ עֹלוֹת בֵּית יְהוָה׃ (טז) וַיַּעַמְדוּ
עַל־עָמְדָם כְּמִשְׁפָּטָם כְּתוֹרַת
מֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים הַכֹּהֲנִים
זֹרְקִים אֶת־הַדָּם מִיַּד הַלְוִיִּם׃
(יז) כִּי־רַבַּת בַּקָּהָל אֲשֶׁר לֹא־

התקדשו

קאניגם אונד דער פירשטען נאך דעם ווארטע דעם עווי־גען. (יג) עס פערזאממעל־טע זיך צו ירושלים פיעל פאלק, אום דאז פעסט דעם אונגעזייערטען בראדעס צו פייערן, אים צווייטען מא־נאטהע, אין איינער פערזאממ־לונג דיא זעהר צאהלרייך וואר. (יד) זיא ערהאבען זיך, אונד שאפפטען דיא אל־טערע הינוועג, דיא אין ירושלים ווארען, אויך אללע רייכער־געפעסע שאפפטען זיא הינ־וועג, אונד ווארפען זיא אין דען באך קדרון. (טו) זיא שלאכטעטען דאז פסח אם פיערצעהנטען דעם צווייטען מאנאטהס, דיא פריעסטער אונד לוים הייליגטען זיך, פאלל שאאם (חב דער פערלעגענהייט) אונד בראכ־טען גאנצאפפער דאר, אים הויזע דעם עוויגען. (טז) זיא שטאנדען אין איהרער שטעללונג, נאך איהרעם געברויכע נאך דעם געזעטצע משה׳ם, דעם גאטטליכען מאננעס, אונד דיא פריעסטער שפרענגטען דאז בלוט אויס דער האנד דער לוים. (יז) דען עס ווארען פיעלע אין דער פערזאממלונג, דיא זיך ניכט גע־

הייי

רש"י

(יד) המקטרות. מקום שהיו בו כהנים ולוים: (טו) והכהנים והלוים נכלמו. שעכבו להתקדש ולפיכך עכבו כל כך מלבוא עד עתה כי לא יוכלו להאמין בדבר הזה קודם לכן לפי שהזניחן אחז מכהן כך היו אומרים אפשר אתמול עבד אחז עבודת אלילים ובנו יחזקיהו לאחר בשנה הראשונה מיד בחדש הראשון ויאמר לכהנים וללוים לעבוד לאל אחד לבדו ויצטרך לנו ולכך נתעצלו ונתרשלו מלבא וגם שאר יהודה שלפניו הזניח אחז וכשחקרו והבינו בדבר שהכל היה לשם שמים באו ויתקדשו כלם: (טז) הכהנים זורקים. כי מקבלה ואילך מצות כהונה. ואל

תתמה

באור

בכתוב זה, כי נראו רחמי ה' וחסדיו בהטותו את לבב כלם לטובה, וע"ד אמרם ז"ל כל הבא לטהר מסייעין לו. (יד) המקטרות, ממה שנאמר אחריו וישליכו לנחל קדרון, נראה היות מְקַטְּרָה כלי להקטרה כמו מִקְטֶרֶת (דה"ב כ"ו י"ט), והוא שם בפלס בינוני הפיעל. (טו) והכהנים והלוים, אותם שלא התקדשו כמפורש בפסוק ג'. (טז) עמדם, דוגמתו בדניאל (ח' י"ח וי"ט) על עָמְדִי. (יז) רבת, כתב הרד"ק שם כמו רבה לגרוני מנעורי (תהלים קכ"ט א') כלומר

הרבה

הִתְקַדָּ֑שׁוּ וְהַלְוִיִּ֞ם עַל־שְׁחִיטַ֣ת
הַפְּסָחִ֗ים לְכֹל֙ לֹ֣א טָה֔וֹר לְהַקְדִּ֖ישׁ
לַיהוָֽה׃ (יח) כִּ֣י מַרְבִּ֣ית הָעָ֡ם רַבַּ֣ת
מֵאֶפְרַ֣יִם וּ֠מְנַשֶּׁה יִשָּׂשכָ֤ר וּזְבֻלוּן֙
לֹ֣א הִטֶּ֔הָרוּ כִּֽי־אָכְל֥וּ אֶת־הַפֶּ֖סַח
בְּלֹ֣א כַכָּת֑וּב כִּי֩ הִתְפַּלֵּ֨ל יְחִזְקִיָּ֤הוּ
עֲלֵיהֶם֙ לֵאמֹ֔ר יְהוָ֥ה הַטּ֖וֹב יְכַפֵּ֥ר
בְּעַֽד׃ (יט) כָּל־לְבָב֣וֹ הֵכִ֗ין לִדְר֛וֹשׁ
האלהים

הייליגעט האטטען, דארום
איבערנאהמען דיא לוים דאז
שלאכטען דער פסח-לאממער
פיר אללע אונריינען, זיא צו
הייליגען דעם עוויגען. (יח) זא-
גאר איינע מענגע פאלקעס,
גראסטנטהיילס אויס אפרים,
מנשה, יששכר אונד זבלון,
האטטען זיך ניכט גערייניגעט,
זאנדערן זיא אסען דאז פסח-
אפפער ווידער דיא פאר-
שריפט; דאך יחזקיהו בעטעטע
פיר זיא, אונד שפראך: דער
עוויגע, דער גיטיגע, פערגעבע אללען, (יט) דיא איהר הערץ גערינטעט האט צו
וואלען

רש״י

תתמה למה לא שחטו בעלים עלמם לפי שכתוב בסמוך כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלוים
היו על שחיטת פסחיהם לכל לא טהור שהיה לוי במקומו להקדיש לה': (יח) כי. אכלו את
הפסח בלא ככתוב. שלא כהלכה שאכלוהו בטומאה. כי התפלל יחזקיהו עליהם וגו': (יט) כל
לבבו הכין. כך מפורש בברייתא דר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי המתחלת בכל מקום שאתה
מולא דברי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי באגדה עשה אזנך כאפרכס' שנאמר (משלי כ')
להקשיב אזנך לתבונה משלשים ושתים מדות האגדה נדרשת וזה אחד מהם נחלק הסדר כגון
זה ה' הטוב יכפר בעד כל מי שבל לבבו הכין לדרוש האלהים לעשות פסחו להקריב קרבנו

באור

הרבה היו בקהל שלא התקדשו ע"כ. לכל לא טהור, בעבור כל איש אשר לא טהור היו הלוים
מוכנים על שחיטת פסחיהם, כי אע"פ שהרבה מהם אכלו את הפסח בטומאה מפני שאי
אפשר בענין אחר בשלא היה להם פנאי לטהר, עכ"פ לא הותר להם ליכנס לעזרה טמאים,
כי היו יכולים לעשותו ע"י הלוים (רד"ק). (יח) מרבית העם, אם שהכוונה על חלק גדול
מן העם דוגמת מרבית אכמתך (דה"ב ט' ו') או על רובו כמו מרביתם שומרי משמרת בית
שאול (דה"א י"ב י"ט). רבת, כלומר רוב המרבית הזה אשר לא הטהרו היה מאפרים וכו',
או שהוכפל לשון לורך ע"ד שנאמר למעלה. ממחצית מטה חצי מנשה (דה"א ו' מ"ו). כי
אכלו, כי בלשון אלא. בלא כבתוב, בלי היות אכילתם ככתוב. כי התפלל, כי בלשון אבל.
יכפר בעד, נכונו דברי הרד"ק, כי שני הכתובים מחוברים יחד בטעמם, ושיעור המאמר:
יכפר בעד כל אשר לבבו הכין וגו'. והנה בפירש"י כתב בלא ככתוב, שלא כהלכה שאכלוה בטומאה
ע"כ. ואם אמנם כי יתכן פירושו בפשטות הכתוב, בכל זאת נפלא הוא בעיני להיות פירוש זה
המחזיק בדרושי חז"ל תמיד, דלא כמוס תנא בסנהדרין (י"ב ע"ב), כי לר"י טעה מפני שעיבר
מפני הטומאה, ולר"ש מפני שעבר ביום ל' של אדר, ולר"ש בן יודא בשם ר"ש שהשיאן לפסח
שני עיי"ש, אבל שהאכילן בטומאה ליכא למ"ד עיי"ש. ובבואי לבקר את פני מ"ב מר ידידי ורב
חביבי הרב הגאון המפואר החכם השלם מו"ה שמואל ליב קוידער נ"י רא"בד בק"ק פראג
יע"א, והעלתי לפניו זה הענין בתוך שאר פירושי רש"י בל"הי המתנגדים לקבלת חז"ל, בבדני
ימים מספר אחרי הדברים באגרת שלומים ודברי נועם, והודיעני היות הדבר תמוה מאוד,
רק מעב"ת בקש להלדיק הענין בפלפול יקר, אשר קלר פה המלע להזכירהו, ואם יחנני ה'
להדפיס מאמרי על פירוש רש"י לל"הי כאשר הבטחתי, אז בדבריו אכבדה ואזכירם בלי חסרון
מלה, זולתי התוארים אשר כבדני גם בענותו ובאהבתו אותי, והם יתר מערכי, אלה ימצאו

הָאֱלֹהִים יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתָיו
וְלֹא כְּטָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ׃ (כ) וַיִּשְׁמַע
יְהוָה אֶל־יְחִזְקִיָּהוּ וַיִּרְפָּא אֶת־
הָעָם׃ (כא) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
הַנִּמְצְאִים בִּירוּשָׁלַםִ אֶת־חַג
הַמַּצּוֹת שִׁבְעַת יָמִים בְּשִׂמְחָה
גְדוֹלָה וּמְהַלְלִים לַיהוָה יוֹם ׀
בְּיוֹם הַלְוִיִּם וְהַכֹּהֲנִים בִּכְלֵי עֹז
לַיהוָה׃ (כב) וַיְדַבֵּר יְחִזְקִיָּהוּ עַל־
לֵב כָּל־הַלְוִיִּם הַמַּשְׂכִּילִים שֵׂכֶל־
טוֹב לַיהוָה וַיֹּאכְלוּ אֶת־הַמּוֹעֵד
שִׁבְעַת הַיָּמִים מְזַבְּחִים זִבְחֵי
שְׁלָמִים וּמִתְוַדִּים לַיהוָה אֱלֹהֵי
אבותיהם

זוכען, דען עוויגען, דען גאָטט איהרער פֿאֶטער, ווען אויך ניכט אין דער ריינהייט דער היילינגונג. (כ) אונד דער עווי־גע ערהאֶרטע יחזקיהו, אונד פֿערציעהה דעם פֿאָלקע. (כא) זאָ היעלטען דיא זאֶהנע ישראל'ס, דיא זיך צו ירושלים איינגע־פֿונדען, דאַז פֿעסט דעם אונגעזייערטען בראָדעס זיע־בען טאַגע אין גראָסער פֿריי־דע, אונד עס פריעזען דען עוויגען טאַג פֿיר טאַג דיא לוים אונד דיא פריעסטער מיט הערלקלינגענדען אינשטרו־מענטען דעם עוויגען צו עה־רען. (כב) אונד יחזקיהו שפראַך הערצליך מיט אַללען לוים דיא אין דער טרעפֿפֿליכען גאָט־טעסלעהרע אונטערריכט ער־טהיילטען, אונד זיא אַסען דיא פֿעסטאָפֿפֿער זיעבען טאַ־גע לאַנג, שלאַכטעטען פֿריידענאָפֿפֿער אונד לאָבזאַנגען דעם עוויגען, דעם גאָטט איה־

רש"י

אף על פי שלא עשו בטהרת הקדש כי לא הטהרו ויהודה כולם נטהרו לפי שהיו קרובים לירושלים והיו יכולים לטהר ולהתקדש ולשוב לירושלים אבל רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולן אין להם כל כך פשע בדבר לפי שהיה להם הדבר רחוק על ידי אגרות לא היה להם להמתין ולאחר מלבוא עד שיתקדשו לפיכך באו ולא נטהרו ולפי שלא היתה פשיעתם לפיכך תכפר בעדם וכן (ישעיה ל"ה) ישושו' מדבר וציה וגו' הוא נחלק הסידור: (כא) והכהנים בכלי עז. בחצוצרות: (כב) המשכילים שכל טוב לה'. לענין שירה נופל לומר לשון שכל כמו שנא' (לעיל א' כ"ו) ויפל הגורל מזרחה לשלמיהו וזכריהו בנו יועץ בשכל וגו' ודבר חזקיהו על לבם תנחומים ודברים טובים לחזקם ולעזור להם כדי שיחזקו אף הם בשיר שכל טוב לה': ומתודים לה'.
על

באור

ובאמתחתי ישארו. (יט) ולא כטהרת הקדש, כלומר אשר הכינו לבבם לדרוש את ה', אם גם לא הכינוהו על פי טהרת הקודש בשמירת הפסח. (כ) וירפא, רפאם מטומאת נפשם בנשאו להם עונם, ודוגמתו ארפא משובתיכם (ירמיה ג' כ"ב). (כא) בכלי עז, הם כלי זמר המשמיעים קול עז וחזק, כענין יתן בקולו קול עז (תהלים ס"ח ל"ד). (כב) המשכילים, כנראה הוא יולא, שיעירו משכילים את אחרים בשכל טוב לה', ודבר יחזקיה על לבם להחזיקם ולאמצם לבל ייעפו וייגעו בעבודת הקודש אשר על שכמם. ויאכלו את המועד, הכוונה לדעת רד"ק על זבחי המועד. ומתודים, פעל התודה יאמר על שני פנים, אם על הכרת חטאינו לאחרים נפה מלא, או על הכרת הטובה והגמול הנעשה לנו מהם, ושלפנינו הוא מענין השני

אבותיהם: (כג) ויועצו כל-הקהל
לעשות שבעת ימים אחרים
ויעשו שבעת ימים שמחה: (כד) כי
חזקיהו מלך-יהודה הרים לקהל
אלף פרים ושבעת אלפים צאן
והשרים הרימו לקהל פרים אלף
וצאן עשרת אלפים ויתקדשו
כהנים לרב: (כה) וישמחו | כל-
קהל יהודה והכהנים והלוים
וכל-הקהל הבאים מישראל
והגרים הבאים מארץ ישראל
והיושבים ביהודה: (כו) ותהי
שמחה גדולה בירושלם כי מימי
שלמה בן-דויד מלך ישראל לא
כזאת בירושלם: (כז) ויקמו
הכהנים

איהרער פֿאָטער. (כג) דיא גאַנ-
צע פֿערזאַממלונג בעשלאָס,
נאָך זיעבען אַנדערע טאַגע
צו פֿייערן, אונד ווידמעטען
אַלזאָ נאָך זיעבען טאַגע דער
פֿריידע. (כד) דען יחזקיהו
דער קאָניג פֿאָן יהודה, שפענ-
דעטע דער פֿערזאַממלונג טוי-
זענד שטיערע אונד זיעבענ-
טויזענד שאַפֿע, אונד דא
אָבערסטען שפענדעטען דער
פֿערזאַממלונג טויזענד שטיע-
רע אונד צעהן טויזענד שאַפֿע;
אונד פריעסטער האַטטען זיך
געהייליגעט אין מענגע. (כה) עס
פֿרייעטע זיך אַלזאָ דיא גאַנ-
צע פֿערזאַממלונג פֿאָן יהודה
אונד דיא פריעסטער אונד
דיא לוים אונד דיא גאַנצע
פֿערזאַממלונג, דיא פֿאָן ישראל
געקאָממען וואַר, זאָ וויא דיא
פֿרעמדלינגע, דיא יעטצט אויס
דעם לאַנדע ישראל געקאָמ-
מען וואַרען, אַלס אויך יע-
נע, וועלכע שאָן אין יהודה
וואָהנטען. (כו) אונד עס וואַר גראָסע פֿריידע צו ירושלים; דען זייט דער צייט שלמה׳ס,
דעם זאָהנעס פֿאָן דוד, קעניגס פֿאָן ישראל, וואַר דעסגלייכען ניכט צו ירושלים.
דיא

רש"י

על זבח תודה ומודים לה' על הנס שעשה להם שזבח תודה על נס הוא בא: (כג) שבעת ימים אחרים. כמו שמפורש ויעשו שבעת ימים שמחה: (כד) הרים לקהל. מאלו ומנקרו לקהל אלף פרים וגו' והיו אוכלים ביחד מלך ושרים והעם שמחים: (כו) כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא היתה כזאת בירושלים. שאף עם רב יותר היו באין לרגל לירושלים בימי שלמה אבל שמחה גדולה לא היתה בירושלים כזאת מימות שלמה כי ביותר שמחו על מה שאם היו כל רגל ורגל מקובצים בירושלים לפי שלא היה להם חדוש אין להם שמחה אבל עתה שכל ימי אחז ומלכי יהודה הרשעים לא עלו לרגל לירושלם ועתה הורשו לעלות לירושלם שמחו שמחה גדולה ולפי שהיה כמה שנים שלא עלו לירושלים עד עתה הוקטן בעיניהם ז' ימים דחג
המלות

באור

השני. (כד) הרים, הפריש בעבורם ונתן להם מספר בקר ולאן ידוע להקריב עולות ושלמים לכבוד ה'. (כו) כי, לביאור הענין הקודם ולא לטעם והרבה דוגמתו. לא כזאת, לא היתה
כזאת

הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וַיְבָרְכוּ אֶת־הָעָם
וַיִּשָּׁמַע בְּקוֹלָם וַתָּבוֹא תְפִלָּתָם
לִמְעוֹן קָדְשׁוֹ לַשָּׁמָיִם׃
לא (א) וּכְכַלּוֹת כָּל־זֹאת יָצְאוּ כָל־
יִשְׂרָאֵל הַנִּמְצְאִים לְעָרֵי
יְהוּדָה וַיְשַׁבְּרוּ הַמַּצֵּבוֹת וַיְגַדְּעוּ
הָאֲשֵׁרִים וַיְנַתְּצוּ אֶת־הַבָּמוֹת
וְאֶת־הַמִּזְבְּחֹת מִכָּל־יְהוּדָה
וּבִנְיָמִן וּבְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה עַד־
לְכַלֵּה וַיָּשׁוּבוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אִישׁ לַאֲחֻזָּתוֹ לְעָרֵיהֶם׃ (ב) וַיַּעֲמֵד
יְחִזְקִיָּהוּ אֶת־מַחְלְקוֹת הַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם עַל־מַחְלְקוֹתָם אִישׁ כְּפִי
עבדתו

תרגום אשכנזי

(כז) דיא פריעסטער אונד לוים
ערהאָבען זיך אונד זעגנעטען
דאַז פֿאָלק, איהר געבעטה
ווארד ערהערט, אונד איהר
פֿלעהען קאַם צו זיינער הייליּ
גען וואָהנונג אין דען הימּמעל.
לא (א) אַלס אַללעס דיעּ
זעס פֿאָללענדעט
וואַר, צאָג גאַנץ ישראל
וועלכעס זיך איינגעפֿונדען
האַטטע, נאַך דען שטעדטען
פֿאָן יהודה, זיא צערבראַכען
דיא זיילען, היעבען דיא אַ
סטאַרטען אום, ריססען דיא
האָהען אונד דיא אַלטערע
נידער אין גאַנץ יהודה, בנימן,
אפרים אונד מנשה, ביז אַלּ
לעס פֿערטילגט וואַר, דאַן
קעהרטען אַללע קינדער
ישראל'ס צוריק, יעדער צו
זיינעם בעזיטצטהום אין איהּ
רע שטעדטע. (ב) יחזקיהו
בעשטיממטע דיא אַבטהיילוּ
גען דער פריעסטער אונד דער לוים, נאַך איהרען אַבטהיילונגען, יעדען נאַך זייּ
נעם

רש"י

הגלות והוסיפו עוד ז' ימים כדי לשמוח בהם ושמחו שמחה גדולה: (כז) ויברכו את העם. את תפלה לומר ברכם בזה שבקש לשוב מארץ שוביהם וישמע ה' בקולם וישיבום או ד"א וישמע בקולם וכן הוא למעלה (כ' ל') וישמע ה' אל יחזקיהו וירפא את העם:

לא (ב) איש כפי עבודתו. הכהנים לשרת והלוים להיות משוררים ושוערים וכל איש ואיש

באור

כזאת וגו'. (כז) הכהנים הלוים, הלוים תואר לכהנים דוגמת והכהנים הלוים בני צדוק (יחזקאל מ"ד ט"ו). וישמע בקולם, כתב הרד"ק נתרצה להם וכן לשמע אוזן יִשָּׁמְעוּ לִי (ש"ב כ"ב מ"ה) ע"כ, ואין הנדון דומה לראיה, גם לא נתישב יחס הבי"ת אחר הנפעל הנאמר לפנינו; אכן האמת בזה, כי על פי מחקר הלשון האמתי אין פה זרות כלל, כי מטבע היחס הנהוג אצל הפעולה או התואר, להיות היחס ההוא דבק בהם תמיד, אין הבדל אם הבנין פועל או פעול ד"מ ואני אֲדַבֵּר בְּךָ אל אבי (ש"א י"ט ג') שבא הפעל ביחס שבו, יאמר גם בפעול נכבדות מְדֻבָּר בָּךְ (תהלים פ"ז ג'), וכן אם יאמר שמע בקל עם יחס שבו ד"א שָׁמַע בְּקֹלִי (בראשית ל' ו') מן ההכרח לבוא מזה בנפעל נִשְׁמַע בְּקוֹלִי (עס ווורדע אויף מיינע שטיממע געהאָרט), ומזה בכתוב שלפנינו וַיִּשָּׁמַע בְּקוֹלָם.

לא (א) ובאפרים, ר"ל העם הנמצא בירושלים מן השבטים ההם, עשו כשנה וכהנה במקומותם ובעריהם. עד לכלה, בגלילים האלה עשו כלה עד אשר אלפו

עֲבֹדָתוֹ לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם לְעֹלָה
וְלִשְׁלָמִים לְשָׁרֵת וּלְהֹדוֹת וּלְהַלֵּל
בְּשַׁעֲרֵי מַחֲנוֹת יְהוָה׃ (ג) וּמְנָת
הַמֶּלֶךְ מִן־רְכוּשׁוֹ לָעֹלוֹת לְעֹלוֹת
הַבֹּקֶר וְהָעֶרֶב וְהָעֹלוֹת לַשַּׁבָּתוֹת
וְלֶחֳדָשִׁים וְלַמֹּעֲדִים כַּכָּתוּב
בְּתוֹרַת יְהוָה׃ (ד) וַיֹּאמֶר לָעָם
לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ לָתֵת מְנָת
הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְמַעַן יֶחֶזְקוּ
בְּתוֹרַת יְהוָה׃ (ה) וְכִפְרֹץ הַדָּבָר
הִרְבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל רֵאשִׁית דָּגָן
תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וּדְבַשׁ וְכֹל תְּבוּאַת
שָׂדֶה וּמַעְשַׂר הַכֹּל לָרֹב הֵבִיאוּ׃

ובני

נעם דיענסטע, דיא פריע־
סטער אונד דיא לוים, ביא
דעם גאַנץ · אונד פֿריידענ־
אָפּפֿער צום דיענסטע אינד
צום לאָבזינגען אונד פּרייזען,
אין דען טהאָרען דער לאַ־
גער דעם עוויגען. (ג) אונד
איינע גאַבע דעם קאָניגס
(וואַר בעשטיממט) פֿאָן זיינעם
פֿערמאָגען צו דען גאַנצאָ־
פּפֿערן, זאָוואָהל צו דען
גאַנצאָפּפֿערן דעם מאָרגענס
אַלס צו יענען דעם אַבענדס,
אונד צו דען גאַנצאָפּפֿערן דער
רוהעטאַגע זאָ וויא דער נייא־
מאָנדע אונד דער פֿעסטע,
וויא עס פֿאָרגעשריעבען איזט
אים געזעטצע דעם עוויגען.
(ד) ער בעפֿאַהל דעם פֿאָלקע,
דען בעוואָהנערן פֿאָן ירושלים,
דיא בעשטיממטען גאַבען דער
פריעסטער אונד לוים צו פֿער־
אַבפֿאָלגען, אויף דאַס זיא אַם געזעטצע דעם עוויגען פֿעסטהאַלטען מאָכֿטען.
(ה) אַלס דיזער בעפֿעהל זיך פֿערברייטעט האַטטע, בראַכֿטען דיא זאָהנע ישראל'ס אין
מענגע דיא ערשטלינגע פֿאָן געטריידע, פֿאָן מאָסט, אָהל אונד האָניג אונד יעדעם ער־
צייגניסע דעם פֿעלדעס, אויך דען צעהנטען פֿאָן אַללעם בראַכֿטען זיא אין מענגע·
אונד

ר ש " י

על עבודתו הנכונה: (ג) ומנת המלך מן רכושו לעלות וגו'. אשר נתן לעשות אותם (ברצון): (ד) ויאמר לעם ליושבי ירושלים וגומר למען יחזקו בתורת ה'. יותר ברצון ועוד בעוד שיהא להם פרנסתם מזומנת יוכלו לעשות ולעסוק בתורת ה' לפי שלא נתנה התורה אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה: (ה) וכפרוץ הדבר. מפי המלך לתת מנת לכהנים והלוים: הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש. דבש תמרים: וכל תבואת שדה. וכל אלו לא מתבואת השדה הם אלא כך מפורש במסכת נדרים בפרק הנודר

ב א ו ר

כליל ולא נותר מהם כל מאום. (ב) לכהנים, למ"ד במקום יחס הפעול, או לשים הכלל. לעולה ולשלמים, נועד לכהנים, ולהדות ולהלל נועד ללוים. מחנות ה', הם מחנות הלוים סביב למקום המקדש (דה"א ט' י"ח וכ"ז) ומטעם זה נקרא ג"כ מחניהם מחנה ה' (שם שם י"ט) ובשערים אשר למחנות האלה בארבע רוחות השמים עמדו גבורי הלוים במשמרותיו (שם שם כ"ג וכ"ד וכ"ו) והם שערי מחנות ה' הנזכרים לפנינו. (ג) ומנה המלך, כוונתו כי נתן המלך מאוצרו מנה נבבדה והגונה להעלות עולת הבוקר והערב וכו'. (ד) מנת, מתנה הראוי לכל אחד ואחד מן התורה. למען יחזקו, מבלי היות להם דאגה על משען לחם ומשען מים. (ה) וכפרוץ, כאשר נפרץ מאמר המלך והתפשט בין העם:

(ו) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה הַיּוֹשְׁבִים
בְּעָרֵי יְהוּדָה גַּם־הֵם מַעְשַׂר בָּקָר
וָצֹאן וּמַעְשַׂר קֳדָשִׁים הַמְקֻדָּשִׁים
לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֵבִיאוּ וַיִּתְּנוּ
עֲרֵמוֹת עֲרֵמוֹת׃ (ז) בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁלִשִׁי הֵחֵלּוּ הָעֲרֵמוֹת לִיסּוֹד
וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי כִּלּוּ׃ (ח) וַיָּבֹאוּ
יְחִזְקִיָּהוּ וְהַשָּׂרִים וַיִּרְאוּ אֶת־
הָעֲרֵמוֹת וַיְבָרְכוּ אֶת־יְהוָה וְאֵת
עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃ (ט) וַיִּדְרֹשׁ יְחִזְקִיָּהוּ
עַל־הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם עַל־
הָעֲרֵמוֹת׃ (י) וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲזַרְיָהוּ
הַכֹּהֵן הָרֹאשׁ לְבֵית צָדוֹק וַיֹּאמֶר

הס' נדגש
מהחל

תרגום אשכנזי

(ו) אונד דיא זָאהנע ישראל'ס אונד יהודה'ס, דיא אין דען שטעדטען פָאן יהודה וואָהנטען, אויך דיזע בראַכטען דען צעהנטען פָאן רינדערן אונד שאַפען, אונד דען צעהנטען פָאן דעם געהייליגטען, דאַז דעם עווינען, איהרעם גאָטט, געהייליגעט וואַר, דיעס גאַבען זיא הויפענווייזע. (ז) אים דריטטען מאָנאַטה בעגאַננען זיא דיא הויפען צו אָרדנען אונד אים זיעבענטען מאָנאַטהע וואַרען זיא צו ענדע. (ח) נון קאַמען יחזקיהו אונד דיא אָבערסטען זאַהען דיא הויפען, אונד פריעזען גאָטט אונד זעגנעטען זיין פָאלק ישראל. (ט) יחזקיהו בעפראַגטע דיא פריעסטער אונד דיא לוים וועגען דער הויפען. (י) דאַ ערוויעדערטע איהם עזריהו, דער אָבערפריעסטער, פָאם הויזע צדוק'ס, אונד שפראַך: זייט מאַן בעגאַני

רש"י

מן הירק הנודר מן הירק מותר בדלועים מתיב רב יוסף ובפרוץ הדבר הרבו בני ישראל וגו' ואי אמרת דגן כל אלו נמי דגן משמע מאי ובפרוץ וגומר אמר אביי לאתויי פירות האילן וירק עד אמר רבא תבואה לחוד ותבואת שדה לחוד: (ו) ומעשר קדשים המקדשים לה'. המעשר מן המעשר שהלוים נותנים לכהנים: ויתנו ערמות ערמות. הוי"פין בלשון אשכנז דוגמא (שיר ז') ערימות חטים: החלו הערמות ליסוד. כל תחלת דבר נקרא יסוד כמו יסוד הבית שהוא ראש לבנין ודומה לו (בעזרא ז') הוא יסוד המעלה וגומר: (ח) ויברכו את ה'. שנתן בלב ישראל להפריש תרומותיהם ומעשרותיהם: (ט) וידרוש יחזקיהו. לפי שראה חזקיהו הערימות גדולות אמר בלבו שמא לא לקחו הכהנים והלוים מהם ולא נגעו בהם שאם נגעו בהם איך נתרבו כל כך ותמה ודרש מהם על דבר הערימות על מה זה: (י) ויאמר אליו
עזריהו

באור

(ה) ערמות, המון דגן המונח בגודש נקרא עֲרֵמָה (רות ג' ז') ורבויו ערמות, ובירמיה (נ' כ"ו) ערמים. (ז) ליסוד, שיעור הכתוב: בחודש השלישי הוחל להנתן יסוד אל הערמות הנזכרים, כלומ' התחילה הבאת הבכורים (בחג הבכורים ככתוב בתורה) ובחודש השביעי הוא מועד האסיף כלו את הכל, והשלימו את מתנות התרומות והמעשרות לשנה ההיא. ומה שנאמר ליסוד עיין רש"י. (י) הכהן הראש, לפי מה שהבאתי מנין הכהנים בשם סדר עולם ויוסיפון לרומיים (למעלה דה"א ה' ל"ו) היה הכה"ג בימי חזקיה נריה שמו, ופה נקרא הכה"ג עוריה, ול"ל כי היה עוזריה כה"ג זמן קצר בראש ימי יחזקיהו, אך נריה שמש ברוב ימי מלוכתו, ולזה נמנה בס"ע וביוסיפון:
לביא

מֵהָחֵל הַתְּרוּמָה לָבִיא בֵית־יְהֹוָה
אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהוֹתֵר עַד־לָרוֹב כִּי
יְהֹוָה בֵּרַךְ אֶת־עַמּוֹ וְהַנּוֹתָר אֶת־
הֶהָמוֹן הַזֶּה׃ (יא) וַיֹּאמֶר יְחִזְקִיָּהוּ
לְהָכִין לְשָׁכוֹת בְּבֵית יְהֹוָה וַיָּכִינוּ׃
(יב) וַיָּבִיאוּ אֶת־הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר
וְהַקֳּדָשִׁים בֶּאֱמוּנָה וַעֲלֵיהֶם נָגִיד
כָּוֺנַנְיָהוּ הַלֵּוִי וְשִׁמְעִי אָחִיהוּ
מִשְׁנֶה׃ (יג) וִיחִיאֵל וַעֲזַזְיָהוּ וְנַחַת
וַעֲשָׂהאֵל וִירִימוֹת וְיוֹזָבָד וֶאֱלִיאֵל
וְיִסְמַכְיָהוּ וּמַחַת וּבְנָיָהוּ פְּקִידִים
מִיַּד כָּוֺנַנְיָהוּ וְשִׁמְעִי אָחִיו בְּמִפְקַד
יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַעֲזַרְיָהוּ נְגִיד
בֵּית־הָאֱלֹהִים׃ (יד) וְקוֹרֵא בֶן־
יִמְנָה הַלֵּוִי הַשּׁוֹעֵר לַמִּזְרָחָה עַל

נדבות

יתיר ו'

גאָננען, דיא העבע צו ברינ-
גען אינם הויז דעם עוויגען,
וואורדע ביז צור זעטטיגונג
געגעססען, אונד עס בליעב
נאָך אין מעננע איבריג; דען
דער עוויגע האַט זיין פֿאָלק
געזעגנעט, זאָ דאַס דיעזע
גראָסע מעננע איבריג בליעב.
(יא) דאַ בעפֿאַהל יחזקיהו
פֿאָרראַטהסקאַממערן איינצו-
ריכטען אים הויזע דעם עווי-
גען, אונד מאַן ריכטעטע
(זיא) איין. (יב) דאַהין בראַכ-
טען זיא געוויססענהאַפֿט
דיא גאַבען אונד דיא צעהנ-
טען אונד דאַז געהייליגטע
אונד איבער דיעזעלבען וואַר
פֿאָרגעזעטצטער כנניהו, דער
לוי, אונד שמעי, זיין ברו-
דער, וואַר דער צווייטע.
(יג) דאַן יחיאל, עזזיהו,
נחת, עשהאל, ירימות,
יוזבד, אליאל, יסמכיהו,
מחת אונד בניהו וואַרען אויפֿ-
זעהער צור האַנד דעם כנניהו
אונד דעם שמעי זיינעם
ברודערס, נאַך אַנאָרדנונג יחזקיהו דעם קאָניגס, אונד עזריהו דעם פֿירשטען אים
גאָטטעסהויזע. (יד) אונד קורא, דער זאָהן דעם ימנה, דער לוי, דער וועכטער דעם
טהאָ-

רש"י

עזריהו. הוא היה בימי עוזיהו: מהחל התרומה לביא. אכלנו אכול ולא אכילת עראי אלא אכול ושבוע והותר. ומה שאתה מתמה על שאכלנו ד' חדשים ואעפ"כ ערמותיהם כל כך גדולות זה הדבר כי ברך ה' את עמו ונתן להם תבואות הרבה לפיכך הרבו התרומות והמעשרות שלנו: והנותר. מן אכילתנו זה: את ההמון הזה. אשר אתה רואה ערמות ערמות: (יא) להכין לשכות בבית ה'. לשום בהם התרומות:

באור

לביא, להביא כמו לנחותם תמור להנחותם. את ההמון, יחס הפעול במקום הישר, ושיעורו והנותר (מן אשר אכלנו) הוא ההמון הזה. (יא) לשכות, חדרים סמוכים יחד לאוצרות עניני המקדש. (יב) משנה, הנגיד השני לו במעלה (דה"א שם ט"ו י"ח). (יג) מיד, אם גם היו פקידים, לא עשו שום דבר מרצון עצמם, כ"א קבלו תורת משמרתם מיד כנניהו ושמעי הנגידים. במפקד, וכולם כקטן כגדול תחת מפקד המלך ועזריה. נגיד, גדר המלה מבואר למעלה (דה"א ה' ב') והיה עזריה הכה"ג גם נגיד בית האלקים המשגיח על מולאי הכסף ומוצאו

נִדְבוֹת הָאֱלֹהִים לָתֵת תְּרוּמַת
יְהוָה וְקָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים׃ (טו) וְעַל־
מן יָדוֹ עֵדֶן וּמִנְיָמִן וְיֵשׁוּעַ וּשְׁמַעְיָהוּ
אֲמַרְיָהוּ וּשְׁכַנְיָהוּ בְּעָרֵי הַכֹּהֲנִים
בֶּאֱמוּנָה לָתֵת לַאֲחֵיהֶם
בְּמַחְלְקוֹת כַּגָּדוֹל כַּקָּטָן׃
(טז) מִלְּבַד הִתְיַחְשָׂם לִזְכָרִים מִבֶּן
שָׁלוֹשׁ שָׁנִים וּלְמַעְלָה לְכָל־הַבָּא
לְבֵית־יְהוָה לִדְבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ
לַעֲבוֹדָתָם בְּמִשְׁמְרוֹתָם
כְּמַחְלְקוֹתֵיהֶם׃ (יז) וְאֵת הִתְיַחֵשׂ
הַכֹּהֲנִים לְבֵית אֲבוֹתֵיהֶם וְהַלְוִיִּם
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּלְמַעְלָה
בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בְּמַחְלְקוֹתֵיהֶם׃

ולהתיחש

טהאָרעס געגען זאָננענ־אויפ־
גאַנג, וואַר איבער דיא גאָטט
געווייהעטען פֿרייאוויללינגען
גאַבען, אום צו פֿערטהיי־
לען דיא העבע דעם עוויגען
אונד דיא אַללערהייליגסטען.
(טו) אונטער זיינער אויפֿזיכט
וואַרען ערן, מנימן, ישוע,
שמעיהו, אמריהו אונד שכניהו
אין דען שטעדטען דער פריע־
סטער פֿאָלל געוויססענהאַפֿ־
טיגקייט, אום צו פֿערטהיי־
לען איהרען ברידערן אין דען
אַבטהיילונגען דעם גראָסען
וויא דעם קליינען. (טז) אוי־
סערדען פֿערצייכנעטען
מעננליכֿען געשלעכֿטעס, פֿאָן
דרייא יאַהרען אונד דאַריבער
גאַב מאַן אויך אַללען דיא
טאַג פֿיר טאַג צו איהרעם
דיענסטע נאַך איהרען פֿער־
ריכֿטונגען, נאַך איהרען אַב־
טהיילונגען אין דאַז הויז דעם
עוויגען קאַמען, (יז) זאָ וויא
אויך נעבסט דען פֿערצייכֿנעטען דער פריעסטערן נאַך איהרען שטאַממהייזערן, אונד דען
לוים, פֿאָן צוואַנציג יאַהרען אונד דאַריבער, נאַך איהרען פֿערריכֿטונגען, נאַך אַב־
רען

רש״י

(יז) ואת התיחש הכהנים לבית אבותיהם והלוים. ועם ייחוס טפם נשיהם בניהם ובנותיהם לכל אותם קהל היו מספיקין מזונותיהם מהתרומות ומעשרות הקדש והתרומות והמעשרות כל אלו שאמרנו לאותן העומדים לשרת בעזרה וגם לבני אהרן הכהנים שלא הגיעה משמרותם
לשרת

באור

ומבואו ושאר ענינים אילוניים בדברי המקדש׃ (טז) מלבד, כלומר על כל התקנות הנזכרות לתועלת הכהנים, עוד רבו אחרות עליהן, כמו התיחש הכהנים לזכרים מבן שלש ומעלה, והם הנולדים לכל הבא לבית ה'. ועשו כל זה, למען לא יחסר להם מאומה ויודע צורך ביתם בפרטות, וכן למען לא ירבה לו האחד מתנות יותר מן הראוי, והשני יהיה בכפן ומחסור. והרד"ק כתב שהתיחשו מבן שלש ומעלה, כי הזכרים הפחותים מבן שלש לא היו ראוים להביא בית ה' והנקבות לא היו באות לא כך ולא כך; גם יתכן שאמר בן שלש שנים, כי פחות מבן שלש אין לו דעת לשמור מה שבידו, ואין נותנין בידיו תרומה שמא יטמאנה כמנהג לטפח בשרלים המתים, אבל אחרי כן יודע לשמור ידיו ומרגילין אותו לטהרה ע"כ. (יז) ואת ההיחש, שיעורו ועם התיחש, ור"ל ועם התיחש הכהנים שהזכרתי, היה גם התיחש הלוים לדעת צרכיהם ולתת להם לאם חקם באין מחסור כל דבר. מבן עשרים, הקדים חמש שנים
על

(יח) ולהתיחש בכל־טפם נשיהם
ובניהם ובנותיהם לכל־קהל כי
באמונתם יתקדשו־קדש:
(יט) ולבני אהרן הכהנים בשדי
מגרש עריהם בכל־עיר ועיר
אנשים אשר נקבו בשמות לתת
מנות לכל־זכר בכהנים ולכל־
התיחש בלוים: (כ) ויעש כזאת
יחזקיהו בכל־יהודה ויעש הטוב
והישר והאמת לפני יהוה אלהיו:
(כא) ובכל־מעשה אשר־החל
בעבודת בית־האלהים ובתורה

וכמצות

רען אבטהיילונגען. (יח) אונד
נעבסט דען פערצייכנעטען
פיר אלל איהרע קינדער,
איהרע וויבער, איהרע זאה-
נע אונד איהרע טאכטער,
דער גאנצען מענגע; דען
רעדליך הייליגטען זיא זיך
צום דיענסטע. (יט) אונד
פיר דיא זאהנע אהרן׳ס,
פיר דיא פריעסטער, וואַרען
אויף דען בעצירקספעלדערן
איהרער שטעדטע, שטאַדט
פיר שטאַדט, מעננער (בע-
סטיממט), דיא מיט נאַמען
אַנגעגעבען וואַרען, אום אַל-
לען מעננליכען קינדערן דער
פריעסטער אונד אַללען פער-
צייכנעטען דער לוים איהרען
טהייל צו געבען. (כ) אַלזאָ
פערפוהר יחזקיהו אין גאַנץ
יהודה, אונד טהאַט וואַס
גוט אונד רעכט אונד רעדליך וואַר פאָר דעם עוויגען זיינעם גאָטטע. (כא) בייא
יעדער אונטערנעהמונג דיא ער בעגאַן אים דיענסטע דעס גאָטטעסהויזעס, אונד אין דער
לעהע.

רש״י

לשרת והם בשדה מגרש עריהם בכל עיר ועיר: (יט) אנשים אשר נקבו בשמות. למעלה (כ׳ ל״א) כניהו ואחיו היו ממונים עליהם לקבל המנות התרומות והמעשרות מאת ישראל לתת המנות לכל זכר בכהנים ולוים: לכל זכר בכהנים. וגם לכל נשיהם בניהם ובנותיהם

באור

על הכתוב בתורה עיין מ״ש (דה״א כ״ג כ״ז) בטעם הדבר. (יח) טפם, שם כולל לכל בני הבית הנגררים ונמשכים אחרי אבי הבית. ושרשו טפף המורה על משיכה וגרירה (שלעפפען, נאכשליעהען) כענין הלוך וטפוף תלכנה (ישעיה ג׳ ט״ז), ובא בתחלה דרך כלל טפם, ואח״כ פרט נשיהם ובניהם, וכן למעלה (דה״ב כ׳ י״ג) גם טפם נשיהם ובניהם בכלל ואחריו פרט. לכל קהל, נראה שהוא קהל אנשי ביתם הסמוכים על שלחנם. באמונתם, בפשוט כוונתו, כי הם באמונתם התקדשו ובתום לבם השתעבדו למלאכת בית ה׳, על כן השגיחו גם העם אליהם לבל יבצר מהם מאומה, ובא יתקדשו בעתיד להורות על התמידות כענין ככה יעשה איוב כל הימים. קדש, בחסרון הלמ״ד ושיעור הכתוב יתקדשו לקדש, או שהוא תואר הפעל לחזק ההתקדשות, כמו שיבוא לפעמים המקור לאחר הפעל לחזק הענין הולכים הלוך (מ״ב ב׳ י״א) ומילוף המקור ושם המקרה ידוע כמו למסע את המחנות (במדבר י׳ ב׳). (יט) ולבני אהרן, שיעור הכתוב ולבני אהרן הכהנים היושבים בשדי המגרשים ודבר אין להם עם עבודת הקודש, גם להם הושמו בכל עיר ועיר אנשים הנקובים בשמותם וידועים לשבטיהם, לתת מנות וכו׳. ולכל התיחש, ולכל אשר יתיחש על נכונה משבט הלוי. ובא התיחש במקור כמשפט הספר. (כ) הטוב, מזכיר כלל המדות היקרות הטוב (הפך הרע) והוא הצדקה והשלום; הישר (הפך העול) וה״א המשפט והדין במוחלט; והאמת (הפך השקר) והוא

וּבַמִּצְוָה לִדְרֹשׁ לֵאלֹהָיו בְּכָל־לְבָבוֹ עָשָׂה וְהִצְלִיחַ׃

לב (א) אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה בָּא סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וַיָּבֹא בִיהוּדָה וַיִּחַן עַל־הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת וַיֹּאמֶר לְבִקְעָם אליו

לעהרע אונד אים געבאָטע, אים זיינען גאָטט צו זוכען, וואר ער מיט גאנצעם הערצען טהעטיג אונד אויך גליקליך:

לב (א) נאך דיזען בעגעבענהייטען אונד פראָממען טהאַטען קאם סנחריב דער קעניג פאָן אשור, דראַנג איין אין יהודה, לאַגערטע זיך פאָר דען פעסטען שטעדטען, אונד דאַכטע זיא זיך צו ערא

רש״י

ומה שאמר כאן לכל זכר מגיס רבותא שאפילו לזכרים קטנים היו מספיקין כדלעיל (שם) לזכרים מבן שלש ומעלה וכל שכן שהיו מספיקין לנשיהם ולבניהם ולבנותיהם:

לב (א) אחרי הדברים והאמת האלה וגו׳ ויאמר לבקעם. כמו לבוקעם כמו (עמוס ב׳) על מברם נכסף כמו מוכרם וסמוך ליה (שם א׳) על בקעם הרו׳ הגלעד ופתרונו

באור

נקיון האמונה וטוהר המחשבה בהסכמתה עם הפועל. והם המה שלשה הדברים, שלום דין ואמת, שעליהם קיים העולם כמאמר חז״ל. (כא) בכל לבבו, כי הכוונה הרצויה תמשוך גם פעולה רצויה אחריה:

לב (א) אחרי. בפרשה הזאת יש שינוים רבים בין ישעי׳ ומלכים ובין ספרנו, אמנם כבר אמרתי פעמים כי הדבר אשר איננו נוגע אל תכלית הספר ואשר יהי׳ לבוז ולחרפת בית דוד השמיט סופרנו, ובשביל זה יחריש מן סבת המלחמה שהיא מרידת חזקיה במלך אשור, כי עי״ן היה צריך להודיע שהיה חזקיה ואבותיו עד עתה למס אל מלך אשור, וכל כזה ימנע סופרנו מלשאת על שפתיו, אם לא יאלצהו ההמשך וסדר הסיפור להזכירו, וגם חרופי מלך אשור לא יזכיר רק בכלל, ואת שם רבשקה לא ישא על שפתיו, רק יאמר (פסוק ט׳) אחר זה שלח סנחריב וגו׳ לאמר, וכן יודיע (פסוק י״ז) כי כתב ספרים לחרף וגו׳ וישנה וישלש את סיפור החירוף הזה, אך נזהר מלפרוט את החירופים והגדופים בעצמותם כמו בס׳ מלכים, מהטעם שאמרתי, גם בענין חולי המלך יאריך במלכים ובישעי׳ (פרשה כ׳ ול״ח) בנבואת מותו ע״י ישעיה ובתפלתו ובנבואה השנית על חיותו ובמופת הנפלא במעלות השמש, וכספרנו יקצר מאד (פסוק כ״ד) כי ענין פרטי הוא בחיי המלך, הבלתי נוגע לכבוד האומה הכללי ולתפארת המקדש והלוים. גם מעשה בראדך בלאדן וחטא יחזקיה והנבואה על זאת (מ״ב כ׳ י״ב—י״ט) לא נפרט בספרנו, כ״א יספר (פסוק כ״ה וכ״ו) מגובה לב יחזקיה ומקצף ה׳ עליו ומהכנעתו בדרך כללי, כי הפרט יהיה לגנות המלך התמים בכל מעשיו, ועתה אבוא לביאור פרטי הכתובים. והאמת, שיעורו ומעשי האמת האלה, ויאמר אמת ביחוד על אימן הלב והתמדתו בדרך האלהים (כי שרשו אמן המורה על הקיום והתמידות כידוע) כמו ללכת לפני באמת (מ״א ב׳ ד׳), ומעתה אמר אחר הדברים והאמת האלה בא סנחריב וגו׳ כלומר אל תחשוב כי בחטא יחזקיה באה הצרה הזאת על יהודה, כ״א אחרי תמימות לבו ואומן לבו באמונת ה׳ בא סנחריב, והטעם כמ״ש הרד״ק כי ביהודה נמצאו דברים רעים ולא היה לבבם שלם עם ה׳ כמו שאמר ישעי׳ בתוכחות רבות עכת״ד, ועמוקה עצת עליון מי ימצאנה, כי הגיע את לבב חזקיה למרוד במלך אשור (מ״ב י״ח ז׳) לבלתי הכנע תחתיו כאחז אביו (דה״ב כ״ח כ״א), ועי״ז נענש יהודה על חטאיו. ויאמר לבקעם, אמר משותף על המחשבה ועל הדיבור מטעם שבררתי למעלה (שם א׳ י״ח) והכוונה חשב לבקעם, ר״ל לבקוע את חומותיהם בכלי הברזל ובשאר כלי המצור, וללכדם עי״ז, או הכוונה לבא אליהם בחוזק יד ובחרב נטויה כענין ויבקעו השלשה במחנה פלשתים (דה״א י״א י״ח) והדבר אחד. והניקוד לְבִקְעָם כתב בפירש״י כמו לבוקעם [ר״ל לְבָקְעָם והעמיד תנועת האב תמור התולדה, ר״ל חולם תמור קמץ חטף להבדילו מן לְבִקְעָם בכתב

הבלתי

אֵלָיו׃ (ב) וַיַּרְא יְחִזְקִיָּהוּ כִּי־בָא
סַנְחֵרִיב וּפָנָיו לַמִּלְחָמָה עַל־
יְרוּשָׁלִָם׃ (ג) וַיִּוָּעַץ עִם־שָׂרָיו
וְגִבֹּרָיו לִסְתּוֹם אֶת־מֵימֵי הָעֲיָנוֹת
אֲשֶׁר מִחוּץ לָעִיר וַיַּעְזְרוּהוּ׃
(ד) וַיִּקָּבְצוּ עַם־רָב וַיִּסְתְּמוּ אֶת־
כָּל־הַמַּעְיָנוֹת וְאֶת־הַנַּחַל
הַשּׁוֹטֵף בְּתוֹךְ־הָאָרֶץ לֵאמֹר
לָמָּה יָבוֹאוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר וּמָצְאוּ
מַיִם רַבִּים׃ (ה) וַיִּתְחַזַּק וַיִּבֶן אֶת־
כָּל־הַחוֹמָה הַפְּרוּצָה וַיַּעַל עַל־
הַמִּגְדָּלוֹת וְלַחוּצָה הַחוֹמָה אַחֶרֶת
וַיְחַזֵּק אֶת־הַמִּלּוֹא עִיר דָּוִיד

ויעש

בערן, (ב) אַלס יחזקיהו זאַה
דאַז סנחריב קאַם מיט דער
אַבזיכט, צו שטרייטען ווידער
ירושלים. (ג) דאַ בעשלאָס
ער זאַממט זיינען אָבערסטען
אונד זיינען העלדען דיא וואַס-
סערקוועללן צו פֿערשטאָפּפֿען
אויסערהאַלב דער שטאַדט,
אונד דיעזע אונטערשטיטצ-
טען איהן. (ד) זיא פֿערזאַמ-
מעלטען פֿיעל פֿאָלק, אונד
דיעזע פֿערשטאָפּפֿטען אַללע
קוועללען אונד דען באַך, וועל-
כער מיטטען דורך דאַז לאַנד
פֿליעסט, זאַגטען נעהמליך:
וואַרום זאָללטען דיא קעניגע
פֿאָן אשור קאָממען, אונד פֿיעל
וואַססער פֿינדען? (ה) ער
(יחזקיהו) פֿאַסטע מוטה, בוי-
עטע אַללע ניעדערגעריססע-
נען מויערן, פֿיהרטע פֿאָן דען
טהירמען אויסווערטס יאָך
איינע אַנדערע מויער אויף, בעפֿעסטיגטע מלוא אַן דער שטאַדט דוד'ס, אונד מאַכטע
וואַפֿ-

רש״י

ודוגמא (ישעיה ז׳) ונבקיענה ויבקעו את עלי העגלה (שמואל א׳ ו׳): (ה) ויחזק את

באור

הבלתי נקוד, ותמצא הרבה כזה בלשון חז״ל והמדקדקים וכן נכתיב תְּקִהַּת (דה״ב ל״ד כ״ב)] כמו על מכרם בכסף (עמוס ב׳ ו׳) כמו מוכרם, וסמיך ליה (שם א׳ י״ג) על בִּקְעָם הרות הגלעד, ופתרונו ודוגמא ונבקיענה [ר״ל פתרון נקע הוא בדוגמת ונבקיענה בישעי׳ ז׳ ו׳] ויבקעו את עלי העגלה, ע״כ. (ב) ופניו, כלומר ומחשבתו ופניית דרכו היא למלחמה על ירושלים, וכן והבינותה את פניך אליה (יחזקאל ד׳ ג׳) ומגמת פניהם קדימה (חבקוק א׳ ט׳), ואף הנחת שם פנים על פרצוף האדם, הוא על פנותו לרוב אנה ואנה. (ג) שריו, ממה שנאמר בסוף הכתוב ויעזרוהו, נראה כי לא היו חכמי ישראל בחוכם, כי המה לא הודו לו בסתימת נחל גיחון (פסחים נ״ו ע״א), ואולי אם גם לא הודו לו, בכל זאת אחרי הסכמת העצה לא נמנעו מלעזור אותו בכל כח, ובזה יתישב לך תמיהת רד״ק להלן (פסוק ל׳). (ד) הנחל, הוא הגיחון לדעת רד״ק, שהיה אז מלא ושוטף וסתמו אותו, וזה נכון ומוסכם ממה שנאמר גם למטה בענין (פסוק ל׳) והוא יחזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון העליון ויישרם למטה מערבה לעיר דוד. מלכי, בעלי ברית אשור, או המלכים אשר היו לאשור למס נקראו מלכי אשור. גם יתכן שנקראו הפחות אשר לו מלכים כמו אשר בן הדד (מ״א כ׳ כ״ד). (ה) ויתחזק, העושה מעשים יתר ממה שנראה בכחו, נקרא מתחזק. הפרוצה, מאז השל יואש מלך ישראל לפרוץ בה (דה״ב כ״ה כ״ג). החומה, בה״א הדעת מפני שהיתה ידועה

וַיַּעַשׂ שֶׁלַח לָרֹב וּמָגִנִּים׃ (ו) וַיִּתֵּן
שָׂרֵי מִלְחָמוֹת עַל־הָעָם וַיִּקְבְּצֵם
אֵלָיו אֶל־רְחוֹב שַׁעַר הָעִיר וַיְדַבֵּר
עַל־לְבָבָם לֵאמֹר׃ (ז) חִזְקוּ וְאִמְצוּ
אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תֵּחַתּוּ מִפְּנֵי
מֶלֶךְ אַשּׁוּר וּמִלִּפְנֵי כָּל־הֶהָמוֹן
אֲשֶׁר־עִמּוֹ כִּי־עִמָּנוּ רַב מֵעִמּוֹ׃
(ח) עִמּוֹ זְרוֹעַ בָּשָׂר וְעִמָּנוּ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ לְעָזְרֵנוּ וּלְהִלָּחֵם
מִלְחֲמֹתֵנוּ וַיִּסָּמְכוּ הָעָם עַל־
דִּבְרֵי יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה׃ ל°
(ט) אַחַר זֶה שָׁלַח סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־
אַשּׁוּר עֲבָדָיו יְרוּשָׁלַיְמָה וְהוּא
עַל־לָכִישׁ וְכָל־מֶמְשַׁלְתּוֹ עִמּוֹ
עַל־יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַל־
כָּל־יְהוּדָה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַםִ

לאמר

וואַפֿפֿען אין מעננע אונד אויך
שילדע. (ו) ער זעטצטע
קריענסאָבערסטע איבער דאַז
פֿאָלק, פֿערזאַממעלטע עס
צו זיך אויף דען פלאַטץ אַם
טהאָרע דער שטאַדט, רע=
דעטע איהנען צום הערצען
אונד שפראַך: (ז) זייד שטאַנד=
האַפֿט אונד מוטהיג, פֿירכֿטעט
אייך ניכֿט, אונד פֿערצאַגעט
ניכֿט פֿאָר דעם קעניגע פֿאָן
אשור אונד פֿאָר אַללדער מענ=
גע דיא מיט איהם איזט; דען
וויר האַבן גרעסערן ביישטאַנד
אַלס ער. (ח) מיט איהם איזט
איין פֿליישליכֿער אַרם מיט
אונז אַבער איזט דער עוויגע
אונזער גאָטט, דער אונז הילפֿט
אונד אונזערן שטרייט פֿיה=
רעט; אונד עס פֿערליעס זיך
דאַז פֿאָלק אויף דיא רעדע
יחזקיהו'ס דעם קעניגס פֿאָן
יהודה. (ט) היערויף זאַנדטע
סנחריב דער קעניג פֿאָן אשור
זיינע קנעכֿטע נאַך ירושלים,
וועהרענד ער אונד זיינע גאַנ=
צע מאַכֿט מיט איהם בייא לכיש
שטאַנד, אַן יחזקיהו דען קעניג פֿאָן יהודה אונד אַן גאַנץ יהודה אין ירושלים, מיט דען
וואָר=

רש"י

המלוא. דוגמא ויבן את המלוא: ויעש שלח לרוב. כלי זיין דוגמא איש שלחו המים (נחמיה ה')

באור

היטב בעת כתיבת הספר, ונאמר אחרת במסרון ה"א, שלא כמשפט תוארי ההמלט אחרי התואר, דוגמת הכנס אחד, העגלה חדשה. עיר, חסר וי"ו או למ"ד ושעורו המלוא ועיר דוד, או המלוא (אשר) לעיר דוד. שלח, כתב רד"ק שם כולל לכלי זין וכן ואיש שלחו בידו (למעלה כ"ג י') עכ"ל, וגם המלחמה תקרא בשם זה (איוב ל"ג י"ח ול"ו י"ב), ונראה היותו נרדף עם שלך בכ"ף ובחילוף אבל וכבל, ומעתה יאמר שלח אם מפני שיש ליכוס נגד האויב, ומזה לשלח לי למטרה (ש"א כ' כ') או מפני שההולך במלחמה ישליך חייו מנגד. (ו) על לבבם, לא למשמע אוזן השמיע דבריו, כ"א על לבבם דבר, למען יסכימו אותו במחשבה ובמעשה, וכן הוראת הפעל דבר בצירוף על לב בכל מקומות ס"הק. (ז) עמנו, כלומר העזר אשר עמנו רב הוא מאשר עמו. (ח) ויסמכו, נפעל בהוראת התפעל. (ט) ממשלתו,

ר"ל

לֵאמֹר׃ (י) כֹּה אָמַר סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ
אַשּׁוּר עַל־מָה אַתֶּם בֹּטְחִים
וְיֹשְׁבִים בְּמָצוֹר בִּירוּשָׁלָםִ׃
(יא) הֲלֹא יְחִזְקִיָּהוּ מַסִּית אֶתְכֶם
לָתֵת אֶתְכֶם לָמוּת בְּרָעָב וּבְצָמָא
לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יַצִּילֵנוּ מִכַּף
מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ (יב) הֲלֹא־הוּא יְחִזְקִיָּהוּ
הֵסִיר אֶת־בָּמֹתָיו וְאֶת־
מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה
וְלִירוּשָׁלַםִ לֵאמֹר לִפְנֵי מִזְבֵּחַ
אֶחָד תִּשְׁתַּחֲווּ וְעָלָיו תַּקְטִירוּ׃
(יג) הֲלֹא תֵדְעוּ מֶה עָשִׂיתִי אֲנִי
וַאֲבוֹתַי לְכֹל עַמֵּי הָאֲרָצוֹת הֲיָכוֹל
יָכְלוּ אֱלֹהֵי גּוֹיֵ הָאֲרָצוֹת לְהַצִּיל
אֶת־אַרְצָם מִיָּדִי׃ (יד) מִי בְּכָל־
אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הֶחֱרִימוּ
אֲבוֹתַי אֲשֶׁר יָכוֹל לְהַצִּיל אֶת־

עמו

וואָרטען: (י) אַלזאָ שפריכט סנחריב דער קעניג פאָן אשור: וואָרויף פערטרויעט איהר, דאַס איהר בלייבעט אין דער פעסטונג אין ירושלים? (יא) פירוואַהר! יחזקיהו פער־פיהרט אייך, אום אייך פריין צו געבען דעם טאָדע דורך הונ־גער אונד דורשט, אינדעם ער שפריכט: דער עוויגע אונזער גאָטט וויררד אונז רעטטען אויס דער האַנד דעם קעניגס פאָן אשור. (יב) איזט עס ניכט יחזקיהו דער זיינע העהען אונד זיינע אַלטאָרע אַבגעשאַפפט, דער יהודה אונד ירושלים בע־פאָהלען האַט וויא פאָלגט: נור פאָר איינעם אַלטאַרע זאָללט איהר אַנבעטען, אונד אויף דיעזעם זאָללט איהר רייכערן! (יג) וויסט איהר ניכט וואַס איך אונד מיינע פאָטער געטהאַן אַן אַללען פעלקערן דער לענדער? פערמאָכטען עס דיא געטטער דער פעל־קער אין דיזען לענדערן, איהר לאַנד צו רעטטען אויס מיינער האַנד? (יד) וועלכער אונטער אַללען געטטערן דיעזער פעלקער, דיא מיינע פאָטער פערטילגעט, פערמאָכטע זיין פאָלק

רש"י

ה'): (י) על מה אתם בוטחים. לפי שכתוב (במלכים ב' י"ח) בה' אלהי ישראל בטח וגם כתוב בם וימרד במלך אשור לכן אמר על מה אתם בוטחים שמרדתם בי: ויושבים במצור בירושלים. כדכתיב (כאן) למות ברעב ובצמא: (יב) הלא הוא יחזקיהו. הבוטח באלהיו הלא הוא פשע ואפילו אם היה יכולת לעזור לו לא היו עוזרו כי חטא לו שהסיר את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלים לפני מזבח אחד תשתחוו ולא מוטב שתשתחוה יהודה לפני מזבח א' וירושלים לפני אחד או שנים ויותר ומה מועיל אחד לעם רב כזה שהיו סבורי' שכל אותן במות שהסיר כדלעיל (ל"א) ויגדע את האשרה וגו' שהיו בנויים לשם אלהי ישראל: (יד) החרימו אבותי. פול מלך אשור ותגלת פלאסר:

באור

ר"ל שרי ממשלתו או גבורי ממשלתו, ועכ"פ בא המקרה בהוראת התואר. (יא) מַסִּית, הראוי מֵסִית כמשפט נחי העי"ן בבינוני ההפעיל ובא בדגש לתשלום נח וכן הֲלִינוּ (שמות ט"ז ז'). לתת, לתת את נפשכם למשסה אל הרעב והצמא. (יד) אשר, מצטרף על הגוים.

עַמּוֹ מִיָּדִי כִּי יוּכַל אֱלֹהֵיכֶם
לְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדִי׃ (טו) וְעַתָּה
אַל־יַשִּׁיא אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ וְאַל־
יַסִּית אֶתְכֶם כָּזֹאת וְאַל־תַּאֲמִינוּ
לוֹ כִּי־לֹא יוּכַל כָּל־אֱלוֹהַּ כָּל־גּוֹי
וּמַמְלָכָה לְהַצִּיל עַמּוֹ מִיָּדִי וּמִיַּד
אֲבוֹתַי אַף כִּי אֱלֹהֵיכֶם לֹא־יַצִּילוּ
אֶתְכֶם מִיָּדִי׃ (טז) וְעוֹד דִּבְּרוּ
עֲבָדָיו עַל־יְהוָֹה הָאֱלֹהִים וְעַל
יְחִזְקִיָּהוּ עַבְדּוֹ׃ (יז) וּסְפָרִים כָּתַב
לְחָרֵף לַיהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
וְלֵאמֹר עָלָיו לֵאמֹר כֵּאלֹהֵי גּוֹיֵי
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר לֹא־הִצִּילוּ עַמָּם
מִיָּדִי כֵּן לֹא־יַצִּיל אֱלֹהֵי יְחִזְקִיָּהוּ
עַמּוֹ מִיָּדִי׃ (יח) וַיִּקְרְאוּ בְקוֹל־
גָּדוֹל יְהוּדִית עַל־עַם יְרוּשָׁלִַם
אֲשֶׁר עַל־הַחוֹמָה לְיָרְאָם
וּלְבַהֲלָם לְמַעַן יִלְכְּדוּ אֶת־הָעִיר׃

וידברו

צו רעטטען אויס מיינער האַנד
דאס אייער גאָטט עס
פֿערמעגען זאָללטע אייך צו
רעטטען אויס מיינער האַנד?
(טו) זאָ לאַססעט אייך נון ניכֿט
טיישען פֿאָן יחזקיהו, לאַססטעט
אייך ניכֿט פֿערפֿיהרען אויף
זאָלכֿע וויזע, אונד גלויבעט
איהם יאַ ניכֿט! דען קיין גאָטט
אַללער פֿעלקער אונד קעניג=
רייכֿע פֿערמאָכֿטע זיין פֿאָלק
צו רעטטען אויס מיינער האַנד
אונד אויס דער האַנד מיינער
פֿאָטער, עבען זאָ וועניג ווירד
אייער גאָטט אייך רעטטען
אויס מיינער האַנד. (טז) אונד
נאָך מעהרערעם שפּראַכֿען
זיינע קנעכֿטע ווידער גאָטט
דען עוויגען, אונד ווידער
יחזקיהו זיינען קנעכֿט. (יז) אויך
שריעב ער בריעפֿע וואָרין ער
דען עוויגען דען גאָטט ישרא׳ס
האָהנטע, אונד ווידער איהן
רעדעטע אינדעם ער שפּראַך:
וויא דיא געטטער דער פֿעל=
קער אין דען לענדערן וועלכֿע
איהר פֿאָלק ניכֿט רעטטעטען
אויס מיינער האַנד, אַלזאָ ווירד
אויך דער גאָטט יחזקיהו׳ס זיין
פֿאָלק ניכֿט רעטטען אויס מיינער האַנד. (יח) אונד זיא ריעפֿען מיט לויטער שטיממע
אויף יידיש דעם פֿאָלקע פֿאָן ירושלים צו, דאַז אויף דער מויער וואַר, אום זיא צו שרעק=
קען אונד בעשטירצט צו מאַכֿען, דאַמיט זיא דיא שטאַדט איינגעהמען קענטען. (יט) אונד

ר ש " י

(יז) וספרים כתב לחרף לה׳ אלהי. (ובמלכים ב׳ י״ט) (ובישעיה ל״ז) כתיב ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלכים ויקראם ויעל בית ה׳ ויפרשהו חזקיהו לפני ה׳: (יח) בקול גדול יהודית. ליראם ולבהלם. כאן סתם הענין ובמלכים מפורש היטב מה אמר להם וגם בישעיה וידברו אל אלהי ירושלם

ב א ו ר

(טו) ישיא, הגור׳ את ההנשאו׳ האד׳ ממלכ מחשבותיו עד עתה יקרא משיא אותו, כלומ׳ שהוא מסבב את התרוממותו. (יח) ליראם, היו״ד במתג ונקמץ גדול, כי מבנין פיעל הוא, והק״ג לתשלום דגש הראוי ברי״ש, והוראת ירא בפיעל על הגורם יראת אחרים. ולבהלם, מבואר כבר למעלה

היות

(יט) וַיְדַבְּרוּ אֶל־אֱלֹהֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם
כְּעַל אֱלֹהֵי עַמֵּי הָאָרֶץ מַעֲשֵׂה
יְדֵי הָאָדָם׃ (כ) וַיִּתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ
הַמֶּלֶךְ וִישַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא
עַל־זֹאת וַיִּזְעֲקוּ הַשָּׁמָיִם׃
(כא) וַיִּשְׁלַח יְהוָה מַלְאָךְ וַיַּכְחֵד
כָּל־גִּבּוֹר חַיִל וְנָגִיד וְשָׂר בְּמַחֲנֵה
מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיָּשָׁב בְּבֹשֶׁת פָּנִים
לְאַרְצוֹ וַיָּבֹא בֵּית אֱלֹהָיו וּמִיצִיאֵו
מֵעָיו שָׁם הִפִּילֻהוּ בֶחָרֶב׃
(כב) וַיּוֹשַׁע יְהוָה אֶת־יְחִזְקִיָּהוּ וְאֵת
יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם מִיַּד סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ
אַשּׁוּר וּמִיַּד־כֹּל וַיְנַהֲלֵם מִסָּבִיב׃
(כג) וְרַבִּים מְבִיאִים מִנְחָה לַיהוָה
לִירוּשָׁלַ͏ִם וּמִגְדָּנוֹת לִיחִזְקִיָּהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּנַּשֵּׂא לְעֵינֵי כָל־
הַגּוֹיִם מֵאַחֲרֵי־כֵן׃ (כד) בַּיָּמִים
הָהֵם חָלָה יְחִזְקִיָּהוּ עַד־לָמוּת

ויתפלל
ומיציאי קרי

תרגום אשכנזי רכד

זיא רעדעטען פאָן דעם גאָטטע ירושלים'ס וויא פאָן דען געטטערן דער ערדען-פֿעלקער, וועלכע דאַז ווערק פאָן מענשענהענדען וואַרען. (כ) אַבער יחזקיהו דער קעניג, אונד ישעיהו דער זאָהן דעם אמוץ דער פראָפעט, בעטעטען דאַראָב אונד שריען' צום הימ-מעל. (כא) דאַ זאַנדטע דער עוויגע איינען ענגעל, וועלכער אַללע קריעגסהעלדען אונד פירסטען אונד אָבערסטען אים העערע דעם קעניגס פאָן אשור פערטילגטע, דיעזער צאָג פאָלל שאַנדע אין זיין לאַנד צוריק, אונד קאַם אין דאַז הויז זיינעס גאָטצען, וואָ איהן דיא שפראָססען זיינער לענדען (זיינע קינדער) דורכם שווערדט אומבראַכטען. (כב) אַלזאָ רעטטעטע דער עוויגע דען יחזקיהו אונד דיא בעוואָהנער ירושלים'ס אויס דער האַנד סנחריב'ס דעם קעניגס פאָן אשור אונד אויס דער האַנד אַללער, אונד שיטצטע זיא רינגסאום. (כג) אונד פיעלע בראַכטען דעם עוויגען געשענקע דאַר נאַך ירושלים, אונד קאָסטבאַרקייטען דעם יחזקיהו קעניגע פאָן יהודה, זייטדעם וואַרד ער ערהאָבען אין דען אויגען אַללער פֿעלקער. (כד) אין דיעזער צייט וואַרד יחזקיהו קראַנק צום שטערבען, דאַ

רש"י

מי שכתב ספר זה הוא קובל על נבל זה סנחרב שחירף אלהים חיים: (יט) כעל אלהי עמי הארץ שהם מעשה ידי אדם ודמו את אלהי יוצרנו יוצר הכל ואלהי העמים שהם מעשה ידיהם כמו שאמר לעיל מי בכל אלהי וגו' כי לא יוכל אלהיכם להציל אתכם מידי: (כ) ויתפלל יחזקיהו. במלכים ובישעיה מפורשת התפלה: (כא) ומוציאי מעיו. כדכתיב (שם) ובניו הכוהו בחרב:

באור

היות ענין נהל על ביטול המזג השוה בתנועת האדם הפנימית ומזה יתהוה גם חסרון הסדר בתנועותיו החיצונות. (יט) אל, כמו על. (כא) ומיציאי מעיו, הם בניו היוצאים ממעיו, ונאמר יציאי כמו ילידי בית. (כב) וינהלם, הנהיגם בנחת וטובה ומעניינו על מי מנוחות ינהלני (תהלים כ"ג ב'), גם יתכן שיעורו שנתן להם מקיף ע"י המספר מסביב, וכמו וינהלם בלחם

ויתפלל אל־יהוה ויאמר לו ומופת נתן לו: (כה) ולא־כגמול עליו השיב יחזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף ועל־יהודה וירושלם: (כו) ויכנע יחזקיהו בגבה לבו הוא ויושבי ירושלם ולא־בא עליהם קצף יהוה בימי יחזקיהו: (כז) ויהי ליחזקיהו עשר וכבוד הרבה מאד ואוצרות עשה־לו לכסף ולזהב ולאבן יקרה ולבשמים ולמגנים ולכל כלי חמדה: (כח) ומסכנות לתבואת דגן ותירוש ויצהר

וארות

תרגום אשכנזי

בעטעטע ער צו דעם עווינען, דער עווינע פערהיעס איהם (היילפע) אונד גאב איהם איין וואונדערצייכען. (כה) אבער יחזקיהו ענטשפראך ניכט דער איהם ערצייגטן וואהלטהאט, פיעלמעהר וואר זיין הערץ איבערמיטהיג, דארום ערהאב זיך דער צארן (גאטטעס) איבער איהן איבער יהודה אונד איבער ירושלים. (כו) דא דעמיטהיגטע זיך יחזקיהו וועגן דעס איבערמוטהעס זיינעס הערצענס, זאוואהל ער אלס דיא בעוואהנער ירושלים'ס, אונד דער צארן דעם עווינען קאם ניכט איבער זיא ביים לעבען יחזקיהו'ס. (כז) דעם יחזקיהו ווארד זעהר גראסער רייכטהום אונד הערר־ליכקייט צו טהייל, אונד ער שאפפטע זיך שאטצקאממערן אן, פיר זילבער אונד פיר גאלד, פיר קאסטליכע שטיינע, שפעצעריען אונד שילדע, אונד פיר פערשיעדענע קאסטבארע געראטהע. (כח) אויך פארראטהסהייזער פיר דיא ערצייגניססע אן געטריידע, מאסט אונד אהל, זא וויא אויך שטאללע

פיר

רש"י

(כד) ויתפלל אל ה'. כמפורש במלכים: ויאמר לו. מה האות: ומופת נתן לו. וזה לך האות הכל מפורש שם: (כה) ולא כגמול עליו השיב. לא כמו שגמל הב"ה על יחזקיהו שרפאהו השיב לו יחזקיהו כי גבה לבו (שם) שהראה את כל בית נכותו וגו' עד ובכל ממשלתו: ויהי עליו קצף ועל יהודה וירושלים. על זאת והכותב הספר הזה קצרו כאן לפי שכתוב במלכי' (ל"ח) ובישעיה (ל"ט): (כו) ויכנע יחזקיה בגבה לבו. כדכתיב שם ויאמר חזקיה אל ישעיה טוב וגומר ובשנכנע לא בא עליהם הקצף בימיו: (כז) ולכל כלי חמדה. עשה מיני אוצרות: (כח) ומסכנות לתבואה. על אוצרות התבואה נופל לומר מסכנות בכל מקום כמו (שמות א') ערי מסכנות לפרעה וכן (לעיל ב' ח') ויבן תדמר במדבר ואת כל ערי מסכנות אשר בנה

באור

(בראשית מ"ז י"ז). (כד) ויאמר לו, להושיעו, או הכוונה ויאמר לו וישיבהו דבר, כי כן השיבהו ע"י הנביא, אך נשמט מה שאמר לו מפני האריכות. ומופת, כמסופר בארוכה במלכים וגם נקרא אות ונספרנו מופת והענין אחד, רק שיאמר אות על הדבר הנפלא מצד עצמו, ומופת ממה שיתאמת על ידו שום ענין לכל רואיו ושומעיו, ובענין זה הוא קרוב לשרש פתה כמו שהעיר הרמב"ן בבאור התורה (שמות ז' ט'). (כה) כגמול, כטובת ה' וצדקת חסדו עליו, כי גמול הוא גם הטובה הנעשית בלי תנאי השכר והפרס, וכאילו נאמר שהמעשה בעצמו הוא גמולו, ואין גמול אחר מקווה מחוכה לו. בגבה לבו, במצבה מראדך בלאדן. (כז) ולאבן יקרה, יחיד לסימן קבוץ הבלתי מסוים, וכן ויהי לי שור וחמור. (כח) ומסכנות, אסמות

לפני

וְאֻרָוֺת לְכָל־בְּהֵמָה וּבְהֵמָה
וַעֲדָרִים לָאֲוֵרוֹת׃ (כט) וְעָרִים עָשָׂה
לוֹ וּמִקְנֵה־צֹאן וּבָקָר לָרֹב כִּי
נָתַן־לוֹ אֱלֹהִים רְכוּשׁ רַב מְאֹד׃
(ל) וְהוּא יְחִזְקִיָּהוּ סָתַם אֶת־מוֹצָא
מֵימֵי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן וַיַּישְּׁרֵם
לְמַטָּה־מַּעְרָבָה לְעִיר דָּוִיד
וַיַּצְלַח יְחִזְקִיָּהוּ בְּכָל־מַעֲשֵׂהוּ׃
(לא) וְכֵן בִּמְלִיצֵי ׀ שָׂרֵי בָבֶל

הסי"ן דגושה — המשלחים

כי

פֿיר אַללערלייא פֿיעה, ער האַטטע אויך מאַסטפֿיעה אונד העערדען אין דען שטאַללען. (כט) אויך שטעדטע בויעטע ער זיך, אונד האַטטע שאַאַף־ אונד רינדפֿיעה (וויידעפֿיעה) אין מענגע: דען גאָטט גאַב איהם זעהר גראָסן רייכטהום. (ל) אונד ער יחזקיהו פֿער־שטאָפּפֿטע אויך דען אָבערן אויספֿלוס דער געוועססער דעם גיחון, אונד לייטעטע איהן אַבווערטס נעגען דיא אַבענדזייטע דער שטאַדט דוד'ס, זאָ וואַר יחזקיהו גליק־ליך אין אַללען זיינען ווערקען. (לא) בייא דען באָטשאַפֿטערן דער פֿירסטען פֿאָן בבל אַבער

דיא

רש"י

נחמת ועל כרחך לצורך תבואה שבמדבר לא היה לו לאצור זהב וכסף: וארות לכל בהמה ובהמה. אינטבלאות גדולות: (ל) ויישרם למטה מערבה. הוליכם דרך ישר למטה מערבה לעיר דוד: (לא) וכן במליצי. שלוחי דוגמא (בראשית מ"ב) כי המליץ בינותם על שם שהמליץ מלין בין השולח למשתלח ונופל על פסוק שאמר ויצלח יחזקיהו בכל מעשיו ואחר כל הטוב הזה

באור

לפרי תבואה. וארות, מבואר כבר (דה"ב ט' כ"ה). ועדרים, פי' הרד"ק מערכות כמו עודרי מערכה (דה"א י"ב ל"ח), ואורות הפוך אֻרות, ואחרים פירשוהו כמו אורות לעדרים, וכמו שפי' רש"י גם למעלה את אהליהם ואת המעונים (דה"א ד' מ"א) כאלו כתוב את המעונים ואת אהליהם, ולדעתי הכוונה בפשוטו, שהיה לו עדרי צאן לארות הנזכרים, ויודיענו בזה כי מלבד עדרי הצאן אשר לו למרעה בהר (ועליהם יכוון בכתוב הבא) עוד היו לו עדרים בתוך מרבק אשר היו מבריאים ומשמינים אותם על אבוס בעליהם בבית, וכל זה מעושר מלכותו. (כט) ומקנה, הוא צאן ובקר הרועים בשדה. (ל) סתם, נזכר ענין זה בראש הפרשה (פסוק ד') ויודיענו פה, שלא היה מעשהו תקלה לאויב בלבד, כ"א גם תקנה ליושבי ירושלים כי בסתמו את מוצא המים עשה ברכה ותעלה ממרומי ההר בתוך חגוי הצורים להשיר את מרוצת המעין למטה, והוא למערב עיר דוד (כי הגיחון במערב ירושלים) למען השקות ממנו את יושבי ירושלים והוא עין התנין (נחמי' ב' י"ג), אולי נקרא בשם זה מפני דרך עקלתון אשר למרוצתו, וזה שנאמר (מ"ב כ' כ') כי עשה חזקיה את התעלה ואת הברכה ויבא את המים העירה. העליון, נראה כי שני פלגים הן לנחל גיחון, והעליון סתם (רד"ק), וחכמים לא הודו לו בסתימה זאת (פסחים נ"ו ע"ב) עיין רש"י שם שכתב מפני שהיה לו לבטוח בהקב"ה, ובפשוט הטעם יען מנע מן עם הארץ את המים האלה, כי הנחל היה שוטף בתוך הארץ, וע"י הסתימה בקל היו יכולים לבוא במכור ובכמה. (לא) במליצי, המדבר במקום איש אחר ומלאו על לשונו (יען אין לאיש הבוא הרצון או היכולת לדבר בעצמו) נקרא מליץ; ומזה נקראו פה שלוחי בבל מליצים כי דברו מטעם המלך ובמקומו אל חזקיה, ואולי נקראו ביחוד מליצים, מפני שדברו בשפת קדש והעתיקו דברי מלכם ללשון המלך שהם נשלחים אליו, כמו המליץ בינותם (בראשית מ"ב כ"ג). שרי בבל, הם המשלחים את המליצים אל חזקיה, אז יפורש ששלח המלך מליצים שהיו משרי

בבל

הַמְשַׁלְּחִים עָלָיו לִדְרֹשׁ הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר הָיָה בָאָרֶץ עֲזָבוֹ הָאֱלֹהִים לְנַסּוֹתוֹ לָדַעַת כָּל־בִּלְבָבוֹ׃ (לב) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְחִזְקִיָּהוּ וַחֲסָדָיו הִנָּם כְּתוּבִים בַּחֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא עַל־סֵפֶר מַלְכֵי־יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל׃ (לג) וַיִּשְׁכַּב יְחִזְקִיָּהוּ עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּמַעֲלֵה קִבְרֵי בְנֵי־דָוִיד וְכָבוֹד עָשׂוּ־לוֹ בְמוֹתוֹ כָּל־יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם וַיִּמְלֹךְ מְנַשֶּׁה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

בן

דיא צו איהם געזאַנדט וואָרען, אום איבער דאַז וואונדער צו פֿראַגען וועלכעס אים לאַנדע געשעהן, פֿערליעס איהן גאָטט אום איהן צו פֿערזוכען, אונד דיא געזיננונג זיינעס הערצנס צו ערקעננען. (לג) דיא וויטערע געשיכטע יחזקיהו'ס אונד זיינע פֿראָממע טהאַטען, זינד פֿערצייכנט אין דער ווייזאַגונג ישעיהו'ס, דעם זאָהנעס אמוץ דעם פראָפֿעטען, אים בוכע דער קעניגע פֿאָן יהודה אונד ישראל. (לג) יחזקיהו לעגטע זיך צו זיינען פֿאֶטערן, מאַן בעגרוב איהן אין דען פֿאָרנעהמסטען בעגרעבניססע דער זאָהנע דוד'ס, אונד עס ערוויעז איהם עהרענבעציגונגען ביא זיינעם טאָדע, גאַנץ יהודה אונד דיא בעוואָהנער פֿאָן ירושלים, אונד מנשה זיין זאָהן וואַרד קעניג אַנשטאַטט זיינער.

צוועלף

רש"י

הזה שהבליטו הקב"ה עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו ביד מליצי שרי בבל המשלחים עליו לדרוש המופת אשר היה בארץ. לא עמד בנסיון והראה להם את כל בית נכותו ומסיפיה לרישיה נדרוש: (לג) במעלה. במיטב כדמפורש בסוף פרק קמא דבבא קמא:

בירושלים

באור

בבל, ויסמך מליצי אל שרי כענין כלי נבלים (דה"א ט"ז ה'), שפירושו כלים שהם נבלים, וְהַמְשַׁלְּחִים הוא תואר למשולחים אף שתמונתו פועל, דוגמת מְתָעֵב (ישעי' מ"ט ז') שהוראתו מתועב, וכן לדעת הרד"ק מְמַלֵּא על כל גדותיו (דה"א י"ב ט"ו). עזבו, כלומר עזבו לעצמו והניחו לעשות עתה בבחירתו כל מה שירצה (כי לב מלך ביד ה' והשגחת ה' תחת מתג ורסן לבחירתו כל הימים, למען בל יעבור חק ויפרוץ גבולות עולם) למען נסותו ולהוציא את מחשבותיו לאור עולם, ובענין פעל נסה ראה מ"ש בשמי במאמר תהלים (כ"ו ב'). לדעת, לדעת בני האדם כמו שכתב הרד"ק. (לג) במעלה, סופרי קדם יספרו לנו כי קברי מלכי יהודה (הנשארים עוד כיום הזה) היו חצובים בהררי סלע ובחגוי צורים רמים ונשאים, ותבין מזה הוא מעלה הקברות האלה שקברו שם את יחזקיה, והם השכינוהו במקום גבוה ונשא להראות בזה את חשיבותו, וחז"ל פירשו מעלה על חשיבות ממש כענין האדם המעלה (דה"א י"ז י"ז) ואמרו שקברוהו אצל המעולים שבמשפחה ומאן נינהו דוד ושלמה, ובעיקר הדבר הענין אחד. וכבוד, רבותינו ספרו לנו (ספ"ק דב"ק) מרוב הכבוד הזה ע"ש.

אשרות

לג (א) בֶּן־שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה
מְנַשֶּׁה בְמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ׃
(ב) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
כְּתוֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ
יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ג) וַיָּשָׁב
וַיִּבֶן אֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר נִתַּץ
יְחִזְקִיָּהוּ אָבִיו וַיָּקֶם מִזְבְּחוֹת
לַבְּעָלִים וַיַּעַשׂ אֲשֵׁרוֹת וַיִּשְׁתַּחוּ
לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבֹד אֹתָם׃
(ד) וּבָנָה מִזְבְּחוֹת בְּבֵית יְהוָה
אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה בִּירוּשָׁלַםִ יִהְיֶה־
שְּׁמִי לְעוֹלָם׃ (ה) וַיִּבֶן מִזְבְּחוֹת
לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם בִּשְׁתֵּי חַצְרוֹת
בֵּית־יְהוָה׃ (ו) וְהוּא הֶעֱבִיר אֶת־
בָּנָיו בָּאֵשׁ בְּגֵי בֶן־הִנֹּם וְעוֹנֵן וְנִחֵשׁ

וכשף

לג (א) צוועלף יאהר וואר מנשה אלט אלם ער קאניג וואורדע, אונד פינף אונד פינפציג יאהרע רעגיער־טע ער צו ירושלים. (ב) ער טהאט, וואס באזע וואר אין דען אויגען דעם עוויגען, נאך דען גרייעלן דער פעל־קער, וועלכע דער עוויגע פערטריעבען פאר דען קינ־דערן ישראל'ם. (ג) ער ער־בויעטע נייערדינגם דיא הא־העין, וועלכע יחזקיהו, זיין פאטער, ניעדערגעריססען האטטע, עררילכטעטע אל־טארע פיר דיא בעלים, אונד בערייטעטע אסטארטען; ער בעטעטע דאז גאנצע הימ־מעלסהעער אן, אונד דיענ־טע איהנען. (ד) ער ערבוי־עטע אלטארע אים הויזע דעם עוויגען פיר וועלכעם דער עוויגע פערהייסען: צו ירושלים זאלל עוויג מיין נאמע זיין. (ה) אויך ערבויעטע ער אלטארע פיר דאז גאנצע הימעלסהעער, אין דעןביידען פארהאפען דעם גאטטעסהויזעס. (ו) פיהרטע זיינע זאהנע דורך דאז פייער אים טהאלע בן הנם'ס, טריעב וואלקענדייטעריי, שלאנגענבעשווארונג,

אונד

רש"י

לג (ד) בירושלים יהיה שמי לעולם. הפסוק קובל זה מנשה שבנה מזבחות לע"א בבית שאמר הקב"ה אני רוצה שישכון שמי שם וגם פסוק שאמר בסמוך לשון קיבלה

היא

באור

לג (ג) נתץ, במלכים אבד, וסופרנו מנאר בדרכו את ענין האיבוד הזה. אשרות, האלילים האלה ושאר ענינים הנזכרים בעבודת נכר בפרשה זאת מבוארים כלם למעלה, ושפת יתר תהיה להכפיל הדברים או לרמוז על מקומם, ובמלכים ויעש אשרה כיחיד, לסימן המספר הבלתי מסוים כדרך ויהי לי שור וחמור. (ד) אשר אמר, כלומר אשר בעבורו אמר, או יפורש אשר כמו כאשר, ויתורגם: (אבווֹאהו דער עוויגע געזאגט: אין ירושלים זאלל מיין נאמע זיין אין עוויגקייט). (ה) בשתי חצרות, חצר הכהנים והעזרה הגדולה לאנשי ישראל. (ו) בגי בן הנם, מקום שהיה מעבירים את הבנים באש לכבוד האליל מולך, ובפשוט לא

היה

וְכִשֵּׁף וְעָשָׂה אוֹב וְיִדְּעוֹנִי הִרְבָּה
לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
לְהַכְעִיסוֹ: (ז) וַיָּשֶׂם אֶת־פֶּסֶל
הַסֶּמֶל אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֶל־דָּוִיד וְאֶל־
שְׁלֹמֹה בְנוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה וּבִירוּשָׁלַםִ
אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל

אשים

אונד צויבערייא, ער בע־
שטעללטע טאַרטענבעשוואַ־
רער אונד צוקונפֿטסדייטער
אונד טהאַט אַלזאָ פֿיעל באָ־
זעס אין דען אויגען דעס
עוויגען, וואָמיט ער איהן ער־
צירנטע. (ז) איך זעטצטע
ער דאַז געטצענבילד דאַז
ער געמאַכֿט, אין דאַז גאָט־
טעסהויז, פֿאָן וועלכֿעם גאָטט
דעם דוד אונד זיינעם זאָהנע
שלמה, פֿערהייסען האַטטע:
אין דיעזעם הויז אונד
אין ירושלים, דאַז איך ערוועהלעט אוים אַללען שטעממען
ישראל'ס

רש"י

הוא וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים וגימר. וגם הפסוק ולא אוסיף להסיר את רגל: (ו) ועשה אוב וידעוני. מלא בוי"ו לפי שהרבה לעשות והוא הוסיף על פסל הסמל
אשר

באור

היה המלך מעונן ושורף בניו כדעת חכמים שנאמר מעבירים בחילוף כנו וכתב תחת מעבירים (כמו למעלה כ"ח ג'), רק העבירם בין שני שלהבות אש לאות ברית האליל ההוא). ועונן, כל הנזכרים בזה מינים מיוחדים הם מסוג הכישוף הכללי, ומבוארים לרוב בפרק ד' מיתות בסנהדרין ס"ה ע"א, ועיין דעת הרמב"ם בזה בסדר קדושים, ועיין מה שהביא החכם געזעניוס בשמות האלה. ועשה, כלומר העמיד בארץ, וכן אשר עשה את משה ואת אהרן (ש"א י"ב ו') ומזה כי אותו עשו לבית הכלא (ירמיה ל"ז ט"ו) ר"ל נתנוהו והעמידוהו שם. (ז) פסל הסמל, במלכים פסל האשרה, והנה כל המפרשים נדחקו לבאר שם סמל על כלס ולורה ונתחבטו לבאר חילוף סמל באשרה בשני הספרים, וכן מה שנאמר פסל תמונת כל סמל (דברים ד' ט"ז) וסמל הקנאה (יחזקאל ד' ג' וה'), ולדעתי אין סמל שם לכלס ולצורה, נ"א הוא תואר לאליל הנעבד, וכמו שנקרא עצב על שמעציב את עובדיו, ואליל על היותו אל ואין, כן נקרא סמל מענין להימין ולהשמאיל (ש"ב י"ד י"ט) וידוע הוא שיכונה הטוב בשם ימין (כי יד הימין היא היקרה והנבחרת ביותר) כמו לב חכם לימינו, כי מימיני בל אמוט, ולהפך הגרוע והמזיק בשם שמאל כמו לב כסיל משמאלו, ומזה יקרא המשטין בל' המקובלים סמאל, ורוח זלעפות הממית סמיאל עד היום הזה, ועל כן נקרא האליל סמל כלומר מסיר את מכבדיו מדרך הישר רק לגרוע ולהשחית בהם, ומעתה יהיה תמונת כל סמל כמו תמונת אליל, וכן סמל הקנאה כמו אליל הקנאה, ובכתוב שלפנינו פסל הסמל כלומר פסל האליל הידוע, והיא האשרה המכובדת בימים ההם יותר מכל שאר האלילים, כמו שנאמר תחת זה במלכים פסל האשרה, כן נ"ל לבאר הענין בפשוט, ולהסיר כל לזן המפרשים. בבית האלהים, אין ברור בזה אם בית האלהים הוא פה במובן הכללי כלומר באחד המקומות הנחשבי' לבית ה' כמו אלרותיו ועליותיו ובדומה, או אם הוא במובן הפרטי ור"ל בהיכל או בקדש הקדשים, ורמז לזה האחרון במה שנאמר להלן בימי יאשיהו (ל"ה ג') תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה, מכלל כי הוסר עד עתה ממקומו בקדש הקדשים, וזה נעשה כנראה ע"י מלכים הקודמים שהעמידו האשרה במקום הארון. וקבלת רז"ל (סנהדרין ק"ג ע"ב) היא הזמתית שאמרו אחז העמיד את הפסל בעלייה וכו' מנשה העמידו בהיכל וגו' אמון הכניסו
לבית

אָשִׂים אֶת־שְׁמִי לְעֵילוֹם׃ (ח) וְלֹא
אוֹסִיף לְהָסִיר אֶת־רֶגֶל יִשְׂרָאֵל
מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הֶעֱמַדְתִּי
לַאֲבוֹתֵיכֶם רַק ׀ אִם־יִשְׁמְרוּ
לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִים
לְכָל־הַתּוֹרָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
בְּיַד־מֹשֶׁה׃ (ט) וַיֶּתַע מְנַשֶּׁה אֶת־
יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם לַעֲשׂוֹת
רָע מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד יְהוָה
מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (י) וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מְנַשֶּׁה וְאֶל־עַמּוֹ וְלֹא
הִקְשִׁיבוּ׃ (יא) וַיָּבֵא יְהוָה עֲלֵיהֶם
אֶת־שָׂרֵי הַצָּבָא אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ

ישראל'ס, וויל איך זעצען מיינען נאַמען פיר אימערדאַר. (ח) איך וויל פירדער, ניכט מעהר ענטפערנען דען פוס ישראל'ס אויס דעם לאַנדע, וועלכעס איך בעשטיממט איהרען פאֶטערן, ווען זיא נור דאַרויף אַכטען אַללעס צו טהון, וואס איך איהנען געבאָטען, נאַך דער גאַנצען לעהרע, אונד דען געזעטצען אונד נאַך דען רעכטען, דורך משה. (ט) אויך פערלייטעטע מנשה יהודה אונד דיא בעוואָהנער פאָן ירושלים מעהר איבלעס אויסצואיבען אַלס דיא פאֶלקער, וועלכע דער עויגע פערטילגט האַטטע פאָר דען קינדערן ישראל'ס. ( ) דער עוויגע ערמאַהנטע מנשה אונד זיין פאָלק, אבער זיא הערטען ניכט דאַרויף. (יא) דאַ בראַכטע דער עוויגע איבער זיא, דיא העערפיהרער דעם קאָ׳

רש"י

אשר עשה: לעילום. לעולם: (ח) ולא אוסיף להסיר את רגל ישראל. מוסב על פסוק של מעלה והכל קובלנא הוא כלומר הקב"ה אומר כך אמרתי אל דוד ואל שלמה בבית הזה אשים שמי שם לעולם וגם הבטחתי לא אוסיף להסיר רגל ישראל מעל האדמה רק אם ישמורו וגו' ועתה ויתע מנשה וגו' נמלא שעל ידו נסתלקה שכינה וגם אנו עדיין לגלות על ידו

באור

לבית קודש הקדשים. לעילום, בפלס אֵפוד, עֵירם, והוראתו כמו לעולם וכן כתוב במלכים. (ח) להסיר, במלכים להניד, ומפני קושי המובן קלת, יבארו בספרנו בפעל להסיר. העמדתי לאבותיכם, מענין ויעמידה ליעקב לחק (דה"א ט"ו י"ז), כלומר העמדתיה וכוננתי אותה לאחוזת אבותיכם, ונאמר אבותיכם בנוכחים מול דוד ושלמה אשר ידובר להם, ובמלכים אשר נתתי לאבותם. (ט) וַיֶּתַע, הפעיל משרש תעה, ונפל הלמ"ד כדרך העתידים בגזרה זאת עם וי"ו ההיפוך (ועל המעט גם בלי וי"ו) כמו וַיֶּגֶל את ישראל (מ"ב י"ז ו'), רק כי תי"ו ויתע בפת"ח מפני עי"ן גרונית שאחריו. מן הגוים, כלומר יותר מן הגוים. (י) וידבר, ולא פירש מה דבר, אבל במלכים משמיענו הדיבור הזה מפסוק י"א עד ט"ו, וטעם ההשמטה הזאת היא במנהג הסיפר להסיר כל דברי איש לרעהו באריכות ובמליצה, וכל נבואות ותפלות רבו הכמות, כי רק סיפור המעשים לבד הוא תכלית ספרו. (יא) ויבא, לכל הסיפור מכתוב זה עד סוף ימי מנשה אין זכרון בס' מלכים והטעם כמ"ש, מפני שלא היה המעשה הזה רשום נכתב אמת בספרי הזכרונות, כ"א מקובל בפי העם, ובזמן תיבור ד"הי העלוהו עלי ספר נתיך

אַשּׁוּר וַיִּלְכְּדוּ אֶת־מְנַשֶּׁה בַּחֹחִים
וַיַּאַסְרֻהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם וַיּוֹלִיכֻהוּ
בָּבֶלָה׃ (יב) וּכְהָצֵר לוֹ חִלָּה אֶת־
פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיִּכָּנַע מְאֹד
מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו׃ (יג) וַיִּתְפַּלֵּל
אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ
וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלִַם לְמַלְכוּתוֹ וַיֵּדַע
מְנַשֶּׁה כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים׃
(יד) וְאַחֲרֵי־כֵן בָּנָה חוֹמָה חִיצוֹנָה
לְעִיר־דָּוִיד מַעְרָבָה לְגִיחוֹן
בַּנַּחַל וְלָבוֹא בְשַׁעַר הַדָּגִים וְסָבַב
לָעֹפֶל וַיַּגְבִּיהֶהָ מְאֹד וַיָּשֶׂם שָׂרֵי־
חַיִל בְּכָל־הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת
בִּיהוּדָה׃ (טו) וַיָּסַר אֶת־אֱלֹהֵי °,
הנכר

קאָניגס פאָן אשור, דיעזע לענטען מנשה אין פעססעלן באַנדען איהן מיט קעטטען אונד פיהרטען איהן נאַך בבל. (יב) דאַ ער נון בעדרענגט וואַר, פלעהעטע ער צו דעם עוויגען, זיינעם גאָטטע, אונד דעמיטהיגטע זיך זעהר פאָר דעם גאָטט זיינער פאָטער, (יג) ער פלעהעטע צו איהם, דער עוויגען ליעס זיך פאָן איהם ערביטטען, ער הערטע זיין פלעהען, אונד ליעס איהן נאַך ירושלים ווידערקעהרען אין זיין קאָניגרייך, דאַ ער־קאַננטע מנשה, דאַס דער עוויגע דער וואַהרע גאָטט איזט. (יד) הירויף בויעטע ער דיא אייסערע מויער דער שטאַדט דוד'ס צור אַבענר־זייטע דעם גיחון אים טהאַ־לע, ביז אַן דאַז פישטהאָר, צאָג זיא אום דען אופל (איין בעזאָנדערער פעסטער גע־ביידע נאַכסט דעם בערגע ציון) אונד מאַכטע זיא זעהר האָך אויך לעגטע ער קריעגסאָ־בערסטען אין אַללע פעסטען שטאָדטע יהודה'ס. (טו) ער שאַפטע היגווענג דיא פרעמדען

רש"י

ידו: (יד) לגיחון בנחל. אצל נחל גיחון שם מקום: וסבב לעופל. וסבב משם חוזק המגדלים ויזכח

באור

בתוך אחר הספורים. בחוחים, הם זקים וכבלי ברזל והיחיד מזה חוח על יחד ברזל כאיוב (מ' כ"ו) ובס"הק זולת זה, הוא נקרא תמיד חח והרבוי חחים. (יב) ובהצר לו, מקור עם כ"ף היחס להורות על שווי הזמן עם הפעולה שאחריו. (יג) ויתפלל אליו, גם פה נראה שנשמטו דברי התפלה מתוך המאמר לטעם שכתבתי בפסוק י'. והתפלה הזאת יקרה היא מאד ונכבדה בתכניתה, הלא היא כתובה בספרי אפאקריפא ונעתקה ללה"ק בפ"ע בנ"הע לשנת תקפ"ה, וכן נעתקו כל הספרים האלה גם יחד זה זמן מעט מאני חכמים נכבדים. הוא האלהים, כלומר רק העלם הנלתי בעל תכלית ית"ש הוא אלהים ושופט על הארץ, ואין כח ביד מושלי אדמה, לדעת או לשנות עלתו ע"י כשפים ונחשים, ולא יועיל קסם על שפתי

הַנֵּכָר וְאֶת־הַסֶּמֶל מִבֵּית יְהוָה
וְכָל־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בְּהַר
בֵּית־יְהוָה וּבִירוּשָׁלִָם וַיַּשְׁלֵךְ
חוּצָה לָעִיר: (טז) וַיִּכֶן אֶת־מִזְבַּח
יְהוָה וַיִּזְבַּח עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים
וְתוֹדָה וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה לַעֲבוֹד
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (יז) אֲבָל
עוֹד הָעָם זֹבְחִים בַּבָּמוֹת רַק
לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם: (יח) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
מְנַשֶּׁה וּתְפִלָּתוֹ אֶל־אֱלֹהָיו וְדִבְרֵי
הַחֹזִים הַמְדַבְּרִים אֵלָיו בְּשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנָּם עַל־
דִּבְרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: (יט) וּתְפִלָּתוֹ
וְהֵעָתֶר־לוֹ וְכָל־חַטָּאתוֹ וּמַעְלוֹ
וְהַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בָהֶם בָּמוֹת
וְהֶעֱמִיד הָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִלִים לִפְנֵי
הִכָּנְעוֹ הִנָּם כְּתוּבִים עַל דִּבְרֵי

ויבן קרי חוזי

פֿרעמדען נאָטטער אונד דאַז
גאָטצענבילד אויס דעם הוי־
זע דעם עוויגען אונד אַללע
אַלטאֶרע, דיא ער געבויעט
אויף דעם בערגע דעם גאָט־
טעסהויזעם אונד צו ירושלים,
אונד וואַרף זיא הינויס פֿאָר
דיא שטאַדט. (טז) ער שטעלל־
טע דען אַלטאַר דעם עווי־
גען הער, אונד אָפּפֿערטע
אויף דעמזעלבען, פֿריידענ־
אונד דאַנקאָפּפֿער, אונד בע־
פֿאַהל יהודה צו דיענען דעם
עוויגען, דעם גאָטטע ישראל,
(יז) אַבער דאַז פֿאָלק אָפּפֿער־
טע נאָך אויף דען האֶהען,
יעדאָך נור דעם עוויגען, איה־
רעם גאָטטע. (יח) דיא ווי־
טערע געשיכטע דעם מנשה
אונד זיין געבעט צו זיינעם
גאָטטע אונד דיא רעדען דער
זעהער, דיא צו איהם גע־
רעדעט האַבען אים נאַמען
דעם עוויגען, דעם גאָטטעס
ישראל, זינד אין דער גע־
שיכטע דער קאֶניגע פֿאָן ישראל;
(יט) זיין געבעט, אונד וויא
ער ערהערט וואורדע, אונד
אַלל זיינע זינדען אונד זיין
פֿערגעהען, אונד דיא אֶרטער אַן וועלכען ער האֶהען געבויעט אונד דיא אַסטאַרטען
אונד גאֶטצען עררִיכטעט, בעפֿאָר ער זיך דעהמיטהיגטע: זינד בעשריעבען אין דער
געשיכטע

רש"י

הכנוי' באלהי' עופ': (טו) וישלך חוצה. ולא שברם ולא גנזם מן העין לפיכך נכשל בהם בנו כדכתיב ולכל הפסילים אשר עשה מנשה אביו וגו' שלקח אותם ממקום שהשליך אותם: (טז) ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה. שהביא קרבן תודה והתודה להקב"ה שהשיבו לירושלם ולמלכותו: (יח) ותפלתו היאך נתפלל: והעתר לו. והשיבו על מלכותו:

באור

שפתי מלך לדרוש האותיות לאחור. (יח) דברי מלכי ישראל, ספורי מלכי ישראל כמו דברי מנשה, דברי הימים. (יט) ותפלתו, מלבד שנכתבה תפלתו בדברי מלכי ישראל, עוד היא נאמרת בדברי חוזי, דברי חוזי, אין פירוש חוזי כמו חוזים ע"ד ושרי ביששכר ת' שרים, כי מלבד הדוחק בזה בשנוי הפשוט, הנה מדברי החוזים נזכר דבר בפסוק הקודם, אמנם בלי
ספק

חוֹזָי׃ (כ) וַיִּשְׁכַּב מְנַשֶּׁה עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּקְבְּרֻהוּ בֵּיתוֹ וַיִּמְלֹךְ אָמוֹן בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃ (כא) בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם
שָׁנָה אָמוֹן בְּמָלְכוֹ וּשְׁתַּיִם שָׁנִים
מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ (כב) וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה
אָבִיו וּלְכָל־הַפְּסִילִים אֲשֶׁר עָשָׂה
מְנַשֶּׁה אָבִיו זִבַּח אָמוֹן וַיַּעַבְדֵם׃
(כג) וְלֹא נִכְנַע מִלִּפְנֵי יְהוָה כְּהִכָּנַע
מְנַשֶּׁה אָבִיו כִּי הוּא אָמוֹן הִרְבָּה
אַשְׁמָה׃ (כד) וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו עֲבָדָיו
וַיְמִיתֻהוּ בְּבֵיתוֹ׃ (כה) וַיַּכּוּ עַם־
הָאָרֶץ אֵת כָּל־הַקֹּשְׁרִים עַל־
הַמֶּלֶךְ אָמוֹן וַיַּמְלִיכוּ עַם־הָאָרֶץ
אֶת־יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

לד (א) בֶּן־שְׁמוֹנֶה שָׁנִים יֹאשִׁיָּהוּ
בְמָלְכוֹ וּשְׁלֹשִׁים וְאַחַת
שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ (ב) וַיַּעַשׂ
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדַרְכֵי

דוד

תרגום אשכנזי

געשיכטע דעם חוזי. (כ) מנשה
לעגטע זיך צו זיינען פֿעטערן,
מאן בעגרוב איהן אין זיינעם
הויזע, אונד אמון, זיין זאהן,
ווארד קאֶניג אנשטאטט זיי-
נער. (כא) צווייא אונד צוואנ-
ציג יאהר וואר אמון אלט
אלס ער קאֶניג ווארד, אונד
צווייא יאהרע רעגירטע ער
צו ירושלים. (כב) ער טהאט
וואס באֶזע וואר אין דען אוי-
גען דעם עוויגען, זא וויא
מנשה, זיין פֿאטער, געטהאן;
אונד אללען יענען גאֶטצען,
וועלכע מנשה, זיין פֿאטער,
געמאכט, אפּפֿערטע אמון,
אונד דיענטע איהנען. (כג) ער
דעהמיטהיגטע זיך ניכט פֿאר
דעם עוויגען, וויא זיך מנשה,
זיין פֿאטער, געדעמיטהיגעט;
זאָנדערן דיעזער אמון, הייפֿ-
טע נאָך דען פֿרעפֿעל. (כד) דא
פֿערשוואָרען זיך זיינע קנעכ-
טע ווידער איהן, אונד טאֶד-
טעטען איהן אין זיינעם הוי-
זע. (כה) דאז פֿאָלק דעם
לאנדעס אבער ערשלוג אללע
דיא פֿערשוואָרענען ווידער
דען קאֶניג אמון, אונד מאכ-
טע יאשיהו, זיינען זאָהן,
צום קאֶניגע אנשטאטט זיינר.
לד (א) אכט יאהרע וואר
יאשיהו אלט אלס ער קעניג ווארדע אונד איין אונד דרייסיג יאהרע רעגירטע ער
צו ירושלים. (ב) דיעזער טהאט וואס רעכט וואר אין דען אויגען דעם עוויגען, וואנדעלטע

רש"י

(כ) ויקברוהו ביתו. כמו בביתו (ובמלכים ב׳ כ״א) כתוב בגן ביתו לא זכה ליקבר עם אבותיו:

באור

ספק חוזי שם פרטי הוא כמו אהלי, יעדי הנזכרים למעלה, והיה נביא מפורסם בזמן ההוא,
אשר ספריו כל הזמן נרפס ולא נשארו לדור אחרון. (כ) ביתו, כמו בביתו.
לד (א) שמונה שנים, אם במלך מנשה בן שתים עשרה שנה היה ראוי לאמר אי לך
ארץ שמלכך נער, עתה במלוך יאשיה ראוי לאמור אשרי הדור שהגדולים נשמעין

דָּוִיד אָבִיו וְלֹא־סָר יָמִין וּשְׂמֹאול׃
(ג) וּבִשְׁמוֹנֶה שָׁנִים לְמָלְכוֹ וְהוּא
עוֹדֶנּוּ נַעַר הֵחֵל לִדְרוֹשׁ לֵאלֹהֵי
דָּוִיד אָבִיו וּבִשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה
הֵחֵל לְטַהֵר אֶת־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם
מִן־הַבָּמוֹת וְהָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִילִים
וְהַמַּסֵּכוֹת׃ (ד) וַיְנַתְּצוּ לְפָנָיו אֵת
מִזְבְּחוֹת הַבְּעָלִים וְהַחַמָּנִים
אֲשֶׁר־לְמַעְלָה מֵעֲלֵיהֶם גִּדֵּעַ
וְהָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִילִים וְהַמַּסֵּכוֹת
שִׁבַּר וְהֵדַק וַיִּזְרֹק עַל־פְּנֵי
הַקְּבָרִים הַזֹּבְחִים לָהֶם׃
(ה) וְעַצְמוֹת כֹּהֲנִים שָׂרַף עַל־

מ ברותים

אין דען וועגען דויד'ס, זיינעס אהנהעררן, אונד וויך ניכט אב, וועדער צור רעכטען נאך צור לינקען. (ג) אים אכטען יאהרע זיינער רעגיערונג, דא ער נאך איין קנאבע וואר, בעגאנן ער, דען גאטט דויד'ס, זיינעס אהנהעררן צו זוכען; אונד אים צוועלפטען יאהרע בעגאנן ער, יהודה אונד ירושלים צו רייניגען פאן דען האהען דען אסטארטען אונד פאן דען געשניטצטען אונד געגאססענען געטצענבילדערן. (ד) ער ליעס פאר זיינען אויגען דיא אלטארע דער בעלים ניעדערייסען, אויך דיא זאננענזיילען איבער דענזעלבען היעב ער אב, דיא אסטארטען אונד דיא געשניטצטען אונד געגאססענען געטצענבילדער צערבראך אונד צערמאלמטע ער, אונד שטרייעטע זיא אויף דיא גרעבער דערער, דיא דענזעלבען געאפפערט האטטען. (ה) אונד דיא געביינע דער פריעסטער פערבראננטע ער
אויף

ר ש " י

לד (ג) והוא עודנו נער החל לדרוש. פתרון אע"פ שהיה נער החל לדרש לאלהי דוד אביו דוגמת (בראשית ל"ז) והוא נער את בני בלהה ויבא יוסף את דבתם רעה ואין תימה בדבר אבל אם היה בן שלשים שנה לא היה עושה וזה תימה שהיה נער ואע"פ כן החל לדרוש וגו': החל לטהר את יהודה וירושלים מן הבמות והאשרים. שעשה מנשה ועשה אמון בנו כדלמעלה (ב' ל"ג) וישב ויבן את הבמות אשר נתץ יחזקיהו אביו וגומר: (ד) והחמנים. צורות חמה: אשר למעלה. שהושיבו למעלה מהם גבוה כנגד החמה ומשתחוים לו כל זה עשה מנשה כדכתיב לעיל (שם) וישתחוה לכל צבא השמים ויעבוד אותם: ויזרוק על פני הקברים. כאן נתקיים מה שאמר לירבעם (מלכים א' י"ג) כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו
שמו

ב א ו ר

לקטנים. (ג) והפסלים, חקוקים בעץ ואבן. והמסכות, נסוכים ומותכים בכור האש. (ד) לפניו, לעיניו ולא ע"י שליח. והחמנים, צורות החמה והנו"ן לסי' המשקל. והדק, הפעיל מפעלי הכפל ובפלס הֵקַל (ישעיה ח' כ"ג) ומורה על כתיתת דבר קשה ושחיקתו עד אשר דק. הקברים הזובחים, פירש הרד"ק ז"ל חסר הנסמך, הקברים קברי הזובחים להם כמו הארון הברית, העם המלחמה והדומים להם, עכ"ל, גם יש לפרש: ויזרוק על פני הקברים אותם (האלילים) אשר להם היו זובחים עד עתה. (ה) ועצמות כהנים, לא את הכהנים
בחיים

מִזְבְּחוֹתָים וַיְטַהֵר אֶת־יְהוּדָה
וְאֶת־יְרוּשָׁלִָם׃ (ו) וּבְעָרֵי מְנַשֶּׁה
וְאֶפְרַיִם וְשִׁמְעוֹן וְעַד־נַפְתָּלִי
בְּחַר בָּתֵּיהֶם סָבִיב׃ (ז) וַיְנַתֵּץ
אֶת־הַמִּזְבְּחוֹת וְאֶת־הָאֲשֵׁרִים
וְהַפְּסִילִים כִּתַּת לְהֵדַק וְכָל־
הַחַמָּנִים גִּדַּע בְּכָל־אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
וַיָּשָׁב לִירוּשָׁלִָם׃ (ח) וּבִשְׁנַת
שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לְמָלְכוֹ לְטַהֵר אֶת־
ל הָאָרֶץ וְהַבָּיִת שָׁלַח אֶת־שָׁפָן בֶּן־
אֲצַלְיָהוּ וְאֶת־מַעֲשֵׂיָהוּ שַׂר־
א הָעִיר וְאֵת יוֹאָח בֶּן־יוֹאָחָז
הַמַּזְכִּיר לְחַזֵּק אֶת־בֵּית יְהוָה
אֱלֹהָיו׃ (ט) וַיָּבֹאוּ אֶל־חִלְקִיָּהוּ

יתיר י׳ • בחרבתיהם קרי •

הכהן

אויף איהרען אַלטאָרען, אונד
רייניגטע זאָ יהודה אונד
ירושלים. (ו) אונד עבענזאָ אין
דען שטעדטען פֿאָן מנשה אונד
אפרים אונד שמעון ביז נאַך
נפתלי, אין איהרען טרימ־
מערן רינגם אומהער: (ז) ער
ריס ניעדער דיא אַלטערע
אונד דיא אַספּאַרטען, דיא
גאָטצען צערשלוג אונד צער־
מאַלמטע ער, אונד אַללע
זאָננענזיילען היעב ער אום,
אים גאַנצען לאַנדע ישראל,
אונד קעהרטע דאַן צוריק נאַך
ירושלים: (ח) אים אַכטצעהנ־
טען יאַהרע זיינער רעגיערונג,
נאַך דער רייניגונג דעם לאַנ־
דעס אונד דעם הויזעס, זאַנד־
טע ער שפן, דען זאָהן אצליהו׳ס
אונד מעשיהו, דען אָבער־
סמען דער שטאַדט, אונד יואח
זאָהרעס יואחז. דען קאַנצלער,
צור הערשטעללונג דעם הויזעס דעם עוויגען, זיינעם גאָטטעס. (ט) זיא קאַמען צו חלקיהו,

דעם

רש״י

שמו זיבח עליך עצמות אדם את כהני הבמות המקטרים: (ו) ובערי מנשה ואפרים וגו׳. מחוץ עוללות שנשתיירו מחרב ומשבי סנחריב: בחרבותיהם. בחר בתיהם כתיב לפי שלא היו כי אם עוללות מעט נתייראו לישב בשפלה כי אם לקבוע בהר בתיהם: (ח) המזכיר. בכל מקום שכתוב סופר כתיב בסמוך מזכיר שהיה לכל מלך סופר לכתוב כל המאורע לו במלכות בין טוב ובין רע ויהי לו מזכיר יושב אצל הסופר להזכיר כל דבר ודבר והסופר כותב על

באור

בחיים שרף כי מעשה כזה תועבה ואכזריות הוא, אמנם את העצמות מן הקברים לקח וישרפם על המזבח למען טמאהו ושקצהו בעיני העם (מ״ב כ״ג ט״ז). (ו) ובערי מנשה, במלכים מפורש כי נתץ יאשיה את מזבח ירבעם ואת הבמה בבית אל (כ״ג ט״ו) וכן את כל בתי הבמות בשמרון אשר עשו מלכי ישראל (שם י״ט) כי אחרי גלות ישראל ע״י מלך אשור, הניף מלך יהודה את שבט מלכותו על ארצות השבטים הסמוכים לו (וכן ספרו לנו חז״ל במגלה י״ד ע״ב) ובני ישראל הנפולים שבו אמת אחת שמה. בחרבותיהם, בענין הקרי והכתיב במלה זאת עיין רש״י ורד״ק. (ז) להדק, העבר מזה בא באותה הנקודה בפסוק ד׳, והמקור היה ראוי לְהָדֵק או בפתח לְהַדֵּק, ובא על הה״א קמץ קטן (צירה) תחת קמץ גדול כמ״ש הרד״ק. (ח) שמנה עשרה, הכוונה בשנת י״ח למלכותו והיא כ״ו לימי חייו. את שפן, הוא הסופר במפורש במ״כ (כ״ב ג׳) שפן בן אצליהו בן משלם הסופר. לחזק, לגרום ולהחיש את חוזק בית ה׳. (ט) ויבאו, אודות השינוים אשר בין ס׳ מלכים לספרנו. כבר הראיתך למעלה בכמה

מקומות

הכהן הגדול ויתנו את־הכסף המובא בית־אלהים אשר אספו־הלוים שמרי הסף מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל ומכל־יהודה ובנימן וישבי ירושלם:
(י) ויתנו על־יד עשה המלאכה המפקדים בבית יהוה ויתנו אתו עושי המלאכה אשר עשים בבית יהוה לבדוק ולחזק הבית:
(יא) ויתנו לחרשים ולבנים לקנות אבני מחצב ועצים

וישבו קרי

למחברות

כ׳ דעם האהעניפריעסטער, אונד גאבען דאז געלד, דאז איינגעבראכט וואורדע, פיר דאז הויז דעם עווינגען, וועלכעס דיא לוים, דיא טהירהיטער, געזאממעלט האטטען, פאן מנשה אונד אפרים אונד פאם גאנצען איבריגען ישראל אונד פאן גאנץ יהודה אונד בנימין אונד וואמיט זיא צוריק קעהרטען נאך ירושלים; (י) זיא איבערגאבען עס נעהמליך יענען דיא בעשעפטיגעט, אונד אנגעשטעללט וואַרען אים הויזע דעם עווינגען, אונד דיעזע גאבען עס דען ארבייטערן וועלכע ארבייטעטען אים הויזע דעם עווינגען, אום דאז הויז צו אונטערזוכען אונד עס הערצושטעללען, (יא) פערנער גאבען זיא עס, דען צימערלייטען אונד בואַלייטען צום איינקויף געהויענער שטיינע, אונד האלץ צו בינדעבאלי.

רש״י

פיו: (ט) אשר אספו הלוים שומרי הסף וגו'. בתרבותיהם סביב: (י) לבדוק ולחזק. לראות את ערות הארץ (בראשית מ"ב) מתרגמינן ולמיחזי ית בדקא דארעא: (יא) ועצים למחברות

באור

מקומות כי לא יאהב סופרנו להזכיר את דברי המדברים באריכות לשונם, כ"א יודיענו המעשה בעצמותו מפורש ושום שכל. ויתנו, מוסב על עושי המלאכה בראש הכתוב הבא, רק מפני ההפסק בביאור אסיפת הכסף חוזר ואומר בראש הכתוב הבא ויתנו, והרבה דוגמתו, כ"מ וישא עיניו וירא וגו' וירא וירץ לקראתם (בראשית י"ח ב') שנכפל פעל וירא מפני ההפסק. וישבו, מעתיקי קדם יתרגמוהו עפ"י הכתיב וְיֹשְׁבֵי ירושלים, ושיעור הכתוב אשר אספו הלוים מיד מנשה ואפרים וגו' ויושבי ירושלים, ועפ"י הקרי הוא מוסב על הלוים שומרי הסף, אשר מלבד מעמדם בסף המקדש היתה גם משמרתם ללכת ולקבץ על יד בכל שבטי ישראל הקרובים כמו שאמר להם יואש למעלה (כ"ד ה') צאו לערי יהודה וקבצו מכל ישראל כסף וכו', והכוונה אשר אספו הלוים שומרי הסף (הוא תואר מיוחד למשפחת הקרחיים, אשר עליהם היתה החובה לברור תמיד מקרבם מספר אנשים לשמור הסף כמבואר דה"א ט' י"ט ולא נאמר שומרי הסף על אותם השומרים בסף לבד) מיד מנשה ואפרים וכו' וישובו (עם הכסף ההוא) ירושלים, ועל הכסף הזה הוא אומר בכתוב הבא ויתנו על יד עושי המלאכה. וכל המפרשים והמתרגמים נדחקו במאמר וישבו ירושלים, ועפמ"ש הענין מבואר מעצמו. (י) עשה, ה"א תמור יו"ד ושיעורו עושי המלאכה, והמפקדים יעיד על זה. המפקדים, כלומר עושי המלאכה אשר היתה מלאכתם להיות פקידים בבית ה' ומשגיחים על עניני העבודה וגדלם מהם עושי המלאכה שאחריהם, שהם פועלים ועובדים לחזק את בדק הבית. עושי, חסר למ"ד כטעם ושני שרי גדודים היו בן שאול והרבה בספרנו. (יא) לחרשים, אומנים במלאכת עץ ואבן וברזל כמבואר למעלה (דה"ב כ"ד י"ג). ולבונים, הם המתעסקים בהעלות חומת

לַמְחַבְּרוֹת וּלְקָרוֹת אֶת־הַבָּתִּים אֲשֶׁר הִשְׁחִיתוּ מַלְכֵי יְהוּדָה׃
(יב) וְהָאֲנָשִׁים עֹשִׂים בֶּאֱמוּנָה בַּמְּלָאכָה וַעֲלֵיהֶם מֻפְקָדִים יַחַת וְעֹבַדְיָהוּ הַלְוִיִּם מִן־בְּנֵי מְרָרִי וּזְכַרְיָה וּמְשֻׁלָּם מִן־בְּנֵי הַקְּהָתִים לְנַצֵּחַ וְהַלְוִיִּם כָּל־מֵבִין בִּכְלֵי־שִׁיר׃
(יג) וְעַל הַסַּבָּלִים וּמְנַצְּחִים לְכֹל עֹשֵׂה מְלָאכָה לַעֲבוֹדָה וַעֲבוֹדָה וּמֵהַלְוִיִּם סוֹפְרִים וְשֹׁטְרִים וְשׁוֹעֲרִים׃
(יד) וּבְהוֹצִיאָם אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית יְהוָה מָצָא חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן אֶת־סֵפֶר
תורת

תרגום אשכנזי

באַלקען, צום געבעלקע דער הייזער, וועלכע דיא קעניגע פאָן יהודה צערשטערט האַטטען. (יב) דיא מעננער פֿערריכטעטען מיט פֿראָממען אייפֿער דיא אַרבייט; אונד איבער זיא וואַרען געזעצט יחת אונד עבדיהו, דיא לוים, פאָן דען זאָהנען מררי'ס, זכריהו אונד משלם פאָן דען זאָהנען דער קהתים צור אויפֿזיכט, אונד דיא לוים וועלכע קונדיג וואַרען אין דען אינשטרומענטען דער טאָנקונסט. (יג) אויך וואַרען זיא איבער דיא לאַסטטרעגר, אונד איבערהויפט אויפֿזעהער איבער אַללע אַרבייטס פֿערריכטער אין יערעם דיענסטע, פאָן דען לוים וואַרען אויך דיא שרייבער אונד פֿאָרשטעהער אונד טהאָרוועכטער. (יד) אַלס זיא נון דאַז געלד, וועלכעס איינגעבראַכט וואורדע פֿיר דאַז הויז דעם עוויגען הערויסנאַהמען, פֿאַנד חלקיהו, דער פריעסטער, דאַז בוך דער געטטליכען
לעהרע

רש"י

שפאנג"ין בל"א: ולקרות. טרבי"ר בלע"ז: (יב) לנצח. רומי"ש טרי"ר בלע"ז וכן (עזרא ג') לנצח על המלאכה וכן ושש מאות מנצחים (לעיל ב' ב'): והלוים כל מבין. בכל מקום אמו' לענין שירה הבנה וכן למעלה (א' כ"ה) כשהפילו גורלות כתיב כקטון כגדול מבין עם תלמיד כן (שם) כל המבין בכלי שיר וכתיב וכנניהו (לעיל א' ט"ו) שר הלוים וגומר כי מבין הוא והיה ממונה עליהם ליסד המשא היאך ישאו כי מבין הוא: (יג) ומהלוים סופרים. לכתוב את הכסף המובא בית ה' והיאך גבי אותו: ושוטרים. במלאכה: (יד) את ספר תורת ה' ביד משה. משנה תורה: (טו) ויתן

באור

לכד. למחברות, הם קורות הפנימיים לקישור הבנין ולחיבורו. ולקרות, להניח קורות הבתים, והוא המקור מבנין החזק בנחי הלמ"ד, והקמ"ץ בפ"הפ לתשלום דגש הראוי אחריו, וטעם שם קורות כתב החכם געזעניוס שנקרא כן על כי תקרינה ותפגשנה אשה את אחותה כאשר הן משולבות יחד, ומזה גם הפעל לקרות. את הבתים, אשר היו לעומת המקדש לאוצרותיו או לתועלת אחר בעבודת הקדש. (יב) באמונה, ולכן נאמר במ"א (מ"ב כ"ב ז') לא יחשב אתם הכסף הנתון על ידם כי באמונה הם עושים. לנצח, לפקוד ולהשגיח, ומלה זאת מצויה בספרנו. והלוים, ר"ל כמו כן היו הלוים מופקדים. כל מבין, כבר העירותי בכמה מקומות על אהבת סופרנו אל כת המשוררים ביחוד ויתר מזה תמצא בהקדמה. (יג) ועל הסבלים, וכמו כן היו מופקדים האנשים הנזכרים על כל נושא סבל, ועתה הוא אמר על הכלל, ומנצחים לכל עושי מלאכה בכל מיני העבודה. (יד) ובהוציאם, כלומר באותו הזמן שהוציאו את הכסף, מצא גם חלקיהו הכהן וכו' כי דוחק הוא לפרש כד"ק שמצא את התורה בתחתית המקום אשר הוציא משם את הכסף עד תומו. ספר תורה ה'

תּוֹרַת־יְהֹוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ (טו) וַיַּעַן
חִלְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶל־שָׁפָן הַסּוֹפֵר
סֵפֶר הַתּוֹרָה מָצָאתִי בְּבֵית יְהֹוָה
וַיִּתֵּן חִלְקִיָּהוּ אֶת־הַסֵּפֶר אֶל־
שָׁפָן׃ (טז) וַיָּבֵא שָׁפָן אֶת־הַסֵּפֶר
אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיָּשֶׁב עוֹד אֶת־הַמֶּלֶךְ
דָּבָר לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־נִתַּן בְּיַד־
עֲבָדֶיךָ הֵם עֹשִׂים׃ (יז) וַיַּתִּיכוּ אֶת־
הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּבֵית־יְהֹוָה
וַיִּתְּנוּהוּ עַל־יַד הַמֻּפְקָדִים וְעַל־
יַד עוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה׃ (יח) וַיַּגֵּד שָׁפָן
הַסּוֹפֵר לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סֵפֶר נָתַן
לִי חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן וַיִּקְרָא־בוֹ שָׁפָן
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ (יט) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ
הַמֶּלֶךְ אֵת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וַיִּקְרַע
אֶת־בְּגָדָיו׃ (כ) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־

חלקיהו

לעהרע דורך משה. (טו) דאַ
בעגאַן חלקיהו אונד שפראַך
צו שפן דעם שרייבער: איך
האַבע דאַז געזעטצבוך געפֿונ־
דען אים הויזע דעם עווינגען,
אונד חלקיהו גאַב דאַז בוך דעם
שפן. (טז) אונד שפן בראַכטע
דאַז בוך דעם קאֶניגע, אונד
גאַב נאָך דעם קאֶניגע נאַכ־
ריכט, אונד שפראַך: אַללעס
וואַס דיינען דיענערן אויפֿגע־
טראַגען איזט, פֿאָללפֿיהרען
זיא. (יז) זיא האַבען דאַז געלד,
דאַס זיך פֿאַנד אים הויזע דעם
עווינגען, אויסגעשיטטעט, האַ־
בען עס דען אויפֿזעהערן אי־
בערגעבען אונד דענען, דיא
דיא אַרבייט פֿעררייכטען.
(יח) אויך בעריכטעטע שפן,
דער שרייבער, דעם קאֶניגע
אונד שפראַך: חלקיהו, דער
פריעסטער, גאַב מיר איין
בוך. אונד שפן לאַז דאַרין
פֿאָר דעם קעניגע. (יט) אַלס
נון דער קעניג דיא וואָרטע
דעם געזעטצעס האָרטע, צער־
ריס ער זיינע קליידער. (כ) דער
קאֶניג געבאָטה דעם חלקיהו

רש"י

חלקיהו את הספר אל שפן. שהרי על הסופר לקרות את הכל לפני המלך: (טז) וישב עוד את המלך דבר. שמתחלה השיב למלך שליחותו ששלחו המלך לחזק בית ה' אלהיו כמו שכתוב למעלה שלח את שפן בן אצליהו וגו': (יז) ויתיכו. ויציקו כמו (בראשית כ"א) ויצוק שמן ומתרגמינן ואתיך: (יח) ויגד שפן הסופ'. אחר שהשיב המלך דבר משליחותו הגיד לו שליחות של חלקיהו הכהן ויקרא את הספר לפניו: (יט) ויקרע את בגדיו. כששמע שהיו קורין (דברים כ"ח) יולך ה' אותך ואת מלכך וגומר ודרש בעצמו אשר תקים עליך השם המליכו ולא

באור

לדעת הרלב"ג (מ"ב כ"ב ח') נשתכחה תורה מישראל באורך ימי מנשה עובד האלילים, וכן בימי אמון בנו האוחז בדרכי אביו, ויאשיהו היה קטן ולא למד עוד תורה, על כן היה ספר התורה חדוש אצלם עיי"ש. (טז) וישב עוד, כלומר בטרם נתן לו את הספר השיבו עוד דבר על אודות בדק הבית ואז הוסיף לספר לו ממציאת הספר. (יז) ויתיכו, גם הוא מענין הסיפור, ור"ל כי התיכו את הכסף בתוך הכור וחלקוהו לחלקים קטנים או עשאוהו למטבעות למען תתו על עושי המלאכה. על יד המפקדים, והם נתנוהו על יד עושי המלאכה.

עבדון

חִלְקִיָּהוּ וְאֶת־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן
וְאֶת־עַבְדּוֹן בֶּן־מִיכָה וְאֵת ׀ שָׁפָן
הַסּוֹפֵר וְאֵת עֲשָׂיָה עֶבֶד־הַמֶּלֶךְ
לֵאמֹר׃ (כא) לְכוּ דִרְשׁוּ אֶת־יְהוָה
בַּעֲדִי וּבְעַד הַנִּשְׁאָר בְּיִשְׂרָאֵל
וּבִיהוּדָה עַל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר
נִמְצָא כִּי־גְדוֹלָה חֲמַת־יְהוָה אֲשֶׁר
נִתְּכָה בָנוּ עַל אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְרוּ
אֲבוֹתֵינוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה לַעֲשׂוֹת
כְּכָל־הַכָּתוּב עַל־הַסֵּפֶר הַזֶּה׃
(כב) וַיֵּלֶךְ חִלְקִיָּהוּ וַאֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ
אֶל־חֻלְדָּה הַנְּבִיאָה אֵשֶׁת ׀ שַׁלֻּם
בֶּן־תּוֹקְהַת בֶּן־חַסְרָה שׁוֹמֵר

יחיד ו׳ הבגדים

אונד אחיקם, דעם זאָהנע שפן׳ס, אונד עבדון, דעם זאָהנע מיכה׳ס, אונד שפן, דעם שרייבער, אונד עשיה, דעם קעניגל׳כען דיענער, וויא פֿאָלגט: (כא) געהעט הין, אונד בעפֿראַגעט דען עווינען פֿיר מיך אונד פֿיר דיא איבריג געבליעבענען אין ישראל אונד יהודה, וועגען דער וואָרטע דעם בוכעס, דאַז געפֿונדען וואָרדען איזט; דען גראָס איזט דער צאָרן דעם עווינען, דער זיך ערגיעסט איבער אונז, וועיל אונזערע פֿאָטער דאַז וואָרט דעם עווינען ניכט בעאָבאַכטעט האַבען, אויסצואיבען וואַס פֿאָרגעשריעבען איזט אין דיעזעם בוכע. (כב) דאַ גינג חלקיהו, אונד דיא געזאַנדשאַפֿט דעם קאָניגס צו חלדה, דער פּראָפֿעטין, דעם וויבע שלם׳ס, דעם זאָהנעם פֿאָן תקהת דעם זאָהנעם פֿאָן חסרה, דעם קלייַדער.

רש״י

ולא נביא על פי הדבור: (כא) אשר נתכה בנו. לפי שהחמה היא אש נופל עליה לשון נתוך ודוגמתו למטה ותתך חמתי במקום הזה ולא תכבה: (כב) אל חלדה הנביאה. רבותינו דרשו לפי כי האשה רחמנית יותר מן האיש לכן לא שלח אל ירמיהו הנביא: שומר הבגדים. אם

באור

(כ) עבדון, במ״ב (כ״ב י״ב) עכבור, והחילוף יבואר קלת עפ״י שווי התמונה והמוצא. עבד המלך, כלומ׳ עבדו הקרוב אליו לשרת את גוף המלך תמיד והיא שררות׳ גדולה בימים הקס׳. (כא) נתכה, כבר פירשתי למעלה (דה״ב י״ב ז׳) כי הושאל פעל נתך על שטף חרון ה׳ ונהרות אש חמתו, כמו אפי וחמתי נתכת אל המקום הזה ובערה ולא תכבה (ירמיה ז׳ כ׳) והרבה דוגמתו ע״ש. (כב) אשר המלך, במ״ב (כ״ב י״ד) נאמר תמור זה ואחיקם ועכבור ושפן ועשיה, ומזה נראה כי אשר המלך הכוונה אשר שלח המלך ומצאנו דוגמת זה (במ״א י״א כ״ה) ואת הרעה אשר הדד, הכוונה אשר עשה הדד, ונחסר הפעל בין הצטרפות אשר ובין נושא המשפט. ועפ״י העתקת השבעים נראה שהיה כתוב לפניהם אשר אמר המלך. ועוד יש דרך אחר לבאר מלת אשר המלך, אם נאמר כי הוראת אשר כמו בארמית על האמנת שום ענין (בעגלויביגונג) ע״ד שאמרו מברך מית אשר איתעסר לא תאשר (רעך מת תאמין, העשיר לא תאמין) וכן אשרתא דדייני (קיום השטר בדיינים) ועד״ז יהיה אפשר לומר כי אֲשֶׁר הוא שם ע״מ שֵׁבֶם, ואשר המלך הוא שם הקיבוץ לנאמני המלך ומשולחיו (דיא געזאַנדשאַפֿט דעם קאָניגס). תוקהת, הקרי תָּקְהַת בקמץ ודוגמת זה שׁוֹבְנֵיהוּ (לעיל ל״א י״ב) השובנים (יחזקאל כ״ז ט״ו).

הַבְּגָדִים וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלִַם
בַּמִּשְׁנֶה וַיְדַבְּרוּ אֵלֶיהָ כָּזֹאת׃
(כג) וַתֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִמְרוּ לָאִישׁ אֲשֶׁר־
שָׁלַח אֶתְכֶם אֵלָי׃ (כד) כֹּה אָמַר
יְהוָה הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה וְעַל־יוֹשְׁבָיו אֵת כָּל־הָאָלוֹת
הַכְּתוּבוֹת עַל־הַסֵּפֶר אֲשֶׁר קָרְאוּ
לִפְנֵי מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ (כה) תַּחַת ׀
אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּירוּ לֵאלֹהִים
אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִיסֵנִי בְּכֹל
מַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם וְתִתַּךְ חֲמָתִי בַּמָּקוֹם
הַזֶּה וְלֹא תִכְבֶּה׃ (כו) וְאֶל־מֶלֶךְ
יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ אֶתְכֶם לִדְרוֹשׁ

יתיר י׳ ביהוה

דערהיטערס [דיעזע וואָהנטע צו ירושלים אים אַנדערן טהייל], אונד בעשפּראַכען דיעזען (געגענשטאַנד) מיט איהר. (כג) אונד זיא שפּראַך צו איהנען, אַלזאָ שפּריכט דער עוויגע דער גאָטט ישראל'ס: זאַגעט דעם מאַננע דער אייך צו מיר געשיקט האַט. (כד) זאָ שפּריכט דער עוויגע: זיעהע! איך ברינגע אונגליק איבער דיעזען אָרט אונד איבער זיינע בעוואָהנער, נאַך אַללען פֿליכען דיא געשריעבען שטעהען אין דעם ביכע, וועלכעם מאַן געלעזען פֿאָר דעם קאָניגע פֿאָן יהודה. (כה) וויל זיא מיך פֿערלאַססען אונד אַנדערן געטטערן געריייכערט האַבען, אונד מיך ערצירנטען דורך אַללע ווערקע איהרער הענדע; זאָ ווירד זיך מיין גליהענדער צאָרן ערגיעססען איבער דיעזען אָרט אונד ווירד ניכט פֿערלעשען. (כו) אַבער צו דעם קאָניגע פֿאָן יהודה דער אייך געזאַנדט דען עוויגע

רש״י

תרצה לומר או בגדי כהונה או בגדי מלכות: יושבת בירושלים במשנה. שני חומות היה לעיר והיא יושבת בין שני החומות ותרגומא בית אולפנ׳ פירש במקום תורה כי לשכה אחת היתה לה לחולדה סמוכה ללשכת הגזית לשכת חולדה היתה פתוחה לחוץ וסתומה כלפי הסנהדרין שבלשכת הגזית כך כתוב במסכת מדות מפני צניעות: (כג) אמרו לאיש. לפי שרצה להפסיק אזון העם על המקום הזה ועל יושביו וכשישלם אותו אזון אז מבאר היטב ואל מלך יהודה השולח אתכם ומקצר נבואת המקום ויושביו ומסלקו ותופסו בנבואת המלך שהיא מרובה:
ונאספת

באור

חסרה, ובמלכים חרחס בסירוס, ובחילוף ה״א לחי״ת, ואולי שרשו חרס (וכן בספרנו חסרה ע״ד כנש וכשב) ונכפל שם פה״פ אחרי העי״ן ע״ד חֲרַחַר ששרשו חרר, ומזה יובן דרש חז״ל שדרשו חרחס כאילו כתוב חרס (מגלה י״ד ע״ב). במשנה, שתי חומות היו לעיר והיא יושבת בין שתי החומות (פירש״י) ולפי׳ זה יהיה משנה שם לאותו המקום בין שתי החומות. ועיין דעת החכם ר״ש לעוויזאהן נ״ע במחקרי ארץ. (כד) אשר קראו, במ״ב (כ״ב ט״ז) אשר קרא מלך יהודה, ובאמת לא קרא המלך בעצמו כ״א שפן קרא לפניו כמפורש למעלה, ולזה תקן סופרנו וכתב: אשר קראו לפני מלך יהודה, וקראו ברבים ע״ד גוף סתמי (מאן האט געלעזען), ומז״ל הצדיקו נוסח ס׳ מלכים ואמרו כל השומע כאילו קורא הוא. (כה) והתך וגו׳ ולא
תכבה

בַּיהוָה כֹּה תֹאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר שָׁמָעְתָּ׃ (כז) יַעַן רַךְ־
לְבָבְךָ וַתִּכָּנַע ׀ מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים
בְּשָׁמְעֲךָ אֶת־דְּבָרָיו עַל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה וְעַל־יֹשְׁבָיו וַתִּכָּנַע לְפָנַי
וַתִּקְרַע אֶת־בְּגָדֶיךָ וַתֵּבְךְּ לְפָנָי
וְגַם־אֲנִי שָׁמַעְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃
(כח) הִנְנִי אֹסִפְךָ אֶל־אֲבֹתֶיךָ
וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־קִבְרוֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם
וְלֹא־תִרְאֶינָה עֵינֶיךָ בְּכֹל הָרָעָה
אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
וְעַל־יֹשְׁבָיו וַיָּשִׁיבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
דָּבָר׃ (כט) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיֶּאֱסֹף
אֶת־כָּל־זִקְנֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃
(ל) וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ בֵּית־יְהוָה וְכָל־
אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם

והכהנים

עווינען צו בעפראגען, צו איהם שפרעכעט אלזא: זא שפריכט דער עוויגע דער גאטט ישראל'ס וועגען דער ווארטע דיא דוא געהארעט. (כז) אויך וויל דיין הערץ געריהרט ווארדע, אונד זיך נערעמיטהיגעט האט פאר גאטט, אינדעם דוא הערטעסט וואס ער אויסגעשפראכען איבער דיעזען ארט אונד איבער זיינע בעוואהנער, אונד וויל דוא דיך דעמיטהיגטעסט פאר מיר, אונד דיינע קליידער צעררים־טעסט, אונד פאר מיר וויינטעסט, דעסהאלב האבע איך (דיך) אויך ערהארט, אלזא שפריכט דער עוויגע. (כח) זיעהע! איך וויל דיך פעראייניגען מיט דיינען פאטערן, דאס דוא פריעדליך אין דיין גראב געבראכט ווערדעסט אונד דאס דיינע אויגען אלל דאז אונגליק ניכט זעהען זאללען, וועלכעס איך ברינגע איבער דיעזען ארט אונד איבער זיינע בעוואהנער. אונד זיא בראכטען דעם קעניגע דיא אנטווארט. (כט) דא זאנדטע דער קעניג היין אונד פערזאממעלטע אללע עלטעסטען פאן יהודה אונד ירושלים. (ל) דער קעניג גינג הינויף אין דאז הויז דעם עוויגען, אונד אללע מעננער פאן יהודה אונד דיא בעוואה־

רש"י

(כח) ונאספת אל קברותיך בשלום. והלא נהרג אלא בשלום מזה שלא תראינה עיניך בכל הרעה

באור

הבכה, עיין פסוק כ"א. (כו) הדברים, כלומר על אודות הדברים, ואולי יש לפרש כה אמר ה' וגו' אמת ונכון הוא כי אמר ה' את הדברים אשר שמעת להביא רעה על המקום הזה, אך יען רך לבבך וגו'. (כח) אסיפך, אוסיף אותך עוד על אבותיך לבוא אל קברך בשלום, ועפי"ז שרשו יסף, ויתכן גם היותו הפעיל מפעל אסף כפשוטו, וע"ל אבידה עיר (ירמיה מ"ו ח'). (כט) וישלח, פה תתחיל פרשה ב"ג במ"ב. (ל) בית ה', שיעורו לבית ה'.

על

והכהנים והלוים וכל־העם
מגדול ועד־קטן ויקרא באזניהם
את־כל־דברי ספר הברית
הנמצא בית יהוה: (לא) ויעמד
המלך על־עמדו ויכרת את־
הברית לפני יהוה ללכת אחרי
יהוה ולשמור את־מצותיו
ועדותיו וחקיו בכל־לבבו ובכל־
נפשו לעשות את־דברי הברית
הכתובים על־הספר הזה:
(לב) ויעמד את כל־הנמצא
בירושלם ובנימן ויעשו יושבי
ירושלם כברית אלהים אלהי
אבותיהם: (לג) ויסר יאשיהו
את־כל־התעבות מכל־הארצות
אשר לבני ישראל ויעבד את־
כל־הנמצא בישראל לעבד את־
יהוה

וואהנער פאן ירושלים מיט
איהם: אונד דיא פריעסטער
אונד דיא לוים אונד אללעם
פאלק פאן קליין ביז גראס,
אונד פערלאז אין איהרער גע=
נענווארט אללע ווארטע אים
בוכע דעם בונדעס, וועלכעם
געפונדען ווארדע אים הויזע
דעם עוויגען. (לא) דער קע=
ניג שטאנד אויף זיינעם גע=
ריסטע אונד שלאס דען בונד
פאר דעם עוויגען איהם נאכ=
צו=וואנדעלן, אונד זיינע גע=
באטהע אונד זיינע פעראָרד=
נונגען אונד זיינע געזעטצע
צו האלטען מיט גאנצעם הער=
צען אונד מיט גאנצער זעלע,
אונד דיא ווארטע דעם בונדעס
צו בעאבאכטען דיא פארגע=
שריעבען ווארען אין דיעזעם
בוכע. (לב) ער ליעס (אין רעכ=
זענבען) טרעטען אללע דיא זיך
פארפאנדען אין ירושלים אונד
בנימן, אונד עס טהאטען דיא
בעוואהנער ירושלים נאך דעם
גאטטליכען בונדע דעם גאט=
טעס איהרער פאטער.
(לג) יאשיהו שאפפטע אללע
גרייעל וועג אוים אללען לענ=
דערן, וועלכע צו ישראל געהערטען אונד מאכטע דאס אללע, דיא זיך אין ישראל

רש"י

הרעה אשר אני מביא על המקום הזה ועל יושביו כלומר חורבן הבית: (ל) ספר הברית. הרי כל החרדה שחרד המלך על שנמצא כתוב (שם) יולך ה' אותך וראה שקראה התורה אותה ברית (שם) אלה דברי הברית ולכך אף הוא כרת ברית וראה כתיב בסמוך אחריו (שם כ"ט) ושמרתם את דברי וגו' ושמרתם אותם גם ראה יאשיהו כתוב בסמוך אתם נצבים היום כולכם וגומרן עד טפכם נשיכ' עד לעברך בברית עד כרת עמך היום אמר אף באותו דוגמא אכרות אף אני ברית לכך כתוב אתם נצבים וגומר אף אני ויעמד כל העם הנמצא בירושלם מקטן ועד גדול: בכל לבבו ובכל נפשו וגו'. אשר מצא שם כתיב (שם ל') ושבת עד ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך: (לא) ויעמוד המלך על עמדו. ל' נצבים: (לב) כברית אלהים אלהי אבותיכם. ככל אותן שכתוב לשם אלהי אבותם לפיכך כתוב כאן אלהי אבותיהם שכרת לאבותם במדבר ובכל ברית של שם על ע"א דכתיב (שם כ"ט) ותראו את שקוציה' וגומר עד פונה היום מעם ה' לפיכך ויסר יאשיהו את כל התועבות וגו':

באור

(לא) על עמדו, על מקומו שהוא רגיל לעמוד בו, והוא העמוד במפורש (מ"ב כ"ג ג'):

יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם כָּל־יָמָיו לֹא סָרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם׃

לה (א) וַיַּעַשׂ יֹאשִׁיָּהוּ בִירוּשָׁלִַם פֶּסַח לַיהוָה וַיִּשְׁחֲטוּ הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן׃ (ב) וַיַּעֲמֵד הַכֹּהֲנִים עַל־מִשְׁמְרוֹתָם וַיְחַזְּקֵם לַעֲבוֹדַת בֵּית יְהוָה׃ (ג) וַיֹּאמֶר לַלְוִיִּם הַמְּבוֹנִים לְכָל־יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים לַיהוָה תְּנוּ אֶת־אֲרוֹן־הַקֹּדֶשׁ בַּבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֵין־לָכֶם מַשָּׂא בַּכָּתֵף עַתָּה עִבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם

המבינים קרי

ואת

תרגום אשכנזי

פֿאַנדען דעם עוויגען איהרעם
גאָטטע דיענטען ; זאָ לאַנגע
ער לעבטע, וויכֿען זיא ניכֿט
אַב פֿאָן דעם עוויגען דעם גאָט
טע איהרער פֿעטער :

לה (א) יאשיהו פֿייערטע
דעם עוויגען צו
עהרען אין ירושלים דאַז אי־
בערשרייטונגספֿעסט , אונד
מאַן שלאַכֿטעטע דאַז איבער־
שרייטונגס־אָפּפֿער אַם פֿיער־
צעהנטען דעם ערשטען מאָ־
נאַטס. (ב) ער בעשטעללטע
דיא פריעסטער צו איהרען
פֿערריכֿטונגען, אונד אייפֿער־
טע זיא אַן, צום דיענסטע
אים הויזע דעם עוויגען.
(ג) אונד בעפֿאַהל דען לוים
וועלכֿע גאַנץ ישראל בעלעהר־
טען, אונד דעם עוויגען גע־
היילינגט וואַרען: ברינגעט
דיא היילינגע לאַדע אין דאַז
הויז, וועלכֿעם שלמה, דער זאָהן דוד'ס, קאָניג פֿאָן ישראל געבויעט האַט ; איהר זאָללט
זיא ניכֿט מעהר טראַגען אויף דען שולטערן ; דיענעט נון דעם עוויגען, אייערעם גאָט־
טע

רש"י

לה (א) ויעש יאשיהו פסח לפי שכל מלכי יהודה הרשעים לא עשו פסח כמשפטו : (ג) תנו את ארון הקדש . לפי פשוטו שהעבירו מנשה ואמון את הארון וישימו תחתיו פסיליהם כדמוכח (לעיל כ' ל"ג) במנשה וישם פסל הסמל וגו' לפיכך צוה יאשיהו להושיבו וליתן הארון במקומו אשר בנה שלמה ורבותינו אמרו שאמר ללוים לגונזו שם : אין לכם משא בכתף . זו טענה אחרת היא ותחלת מלה היא שאמר להם אין לכם שום טורח משא בכתף מכל כלי בית ה' שתוכלו לומר משום טורח משא בכתף אין אנו יכולין לעבוד את ה' ועמו לפיכך מעתה עבדו את ה' אלהיכם כשיר ואת עמו ישראל לשחוט ולהפשיט פסחיהן כדמוכח

באור

לה (א) ויעש, במ"ב כ"ג כ"א נאמר בתחלה צוה המלך אל העם, עשו פסח לה' וגו' אלהיכם וגו' אך עלם הסיפור חסר אחריו, אמנם פה בא הסיפור בסדר נכון, רק שהשמיט צוה יאשיהו במנהגו להשמיט על הרוב את שמות המדברים ולהתחיל מיד בספור הענין. לחדש הראשון, בהיות כלם טהורים כי בכל י"ח שני מלוכת יאשיהו היה להם שהות להטהר, ולא כן בימי חזקיה אשר בראשית ימי מלוכתו עשה הפסח (כפשטות הכתובים) ומרוב הטומאה לא יכלו לעשות הפסח בראשון. (ב) ויחזקם, זרזם בחזקה לעבודתם. (ג) המבינים, מלמדים את העם, והוא יולאי הקדושים לה', תואר ללוים. תנו, עיין רש"י ורד"ק, ול"נ כי הכהנים והלוים הסירוהו והסתירוהו מפחד פן יחללוהו מנשה ואמון, או כי הוסר מאת חזקיה כה"ג בעת חזקו את בדקי הבית בכל מקומותיו, ועתה הושב למקומו. אין לכם, אמר נפ"ע במ"ש רש"י ושיעורו הלא אין לכם משא בכתף כמו בימי משה ואין העבודה רבה

וְאֵת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃ (ד) וְהָכִונוּ
לְבֵית־אֲבוֹתֵיכֶם כְּמַחְלְקוֹתֵיכֶם
בִּכְתָב דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּבְמִכְתַּב
שְׁלֹמֹה בְנוֹ׃ (ה) וְעִמְדוּ בַקֹּדֶשׁ
לִפְלֻגּוֹת בֵּית הָאָבוֹת לַאֲחֵיכֶם
בְּנֵי הָעָם וַחֲלֻקַּת בֵּית־אָב לַלְוִיִּם׃
(ו) וְשַׁחֲטוּ הַפָּסַח וְהִתְקַדְּשׁוּ
וְהָכִינוּ לַאֲחֵיכֶם לַעֲשׂוֹת כִּדְבַר־
יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ (ז) וַיָּרֶם יֹאשִׁיָּהוּ
לִבְנֵי הָעָם צֹאן כְּבָשִׂים וּבְנֵי־עִזִּים
הַכֹּל לַפְּסָחִים לְכָל־הַנִּמְצָא
לְמִסְפַּר שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּבָקָר
שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אֵלֶּה מֵרְכוּשׁ
הַמֶּלֶךְ׃ (ח) וְשָׂרָיו לִנְדָבָה לָעָם
לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם הֵרִימוּ חִלְקִיָּה
וּזְכַרְיָהוּ וִיחִיאֵל נְגִידֵי בֵּית

והכינו קרי

האלהים

טע, אונד זיינעם פֿאָלקע
ישראל. (ד) אונד ריכֿטעט
אייך איין, נאַך אייערן
שטאַממהייזערן אונד נאַך
אייערן אַבטהיילונגען, וויא
עס פֿאָרגעשריבען איזט פֿאָן
דוד, דעם קאָניגע פֿאָן ישראל,
אונד פֿאָן שלמה, זיינעם
זאָהנע. (ה) אונד שטעללעט
אייך איין דאַז הייליגטהום,
געגען יעדע אַבטהיילונג איי=
ערער ברידער דער פֿאָלקס=
קינדער, איממער איינע אַב=
טהיילונג פֿאָן דעם שטאַממ=
הויזע דער לוים, (ו) אונד
שלאַכֿטעט דאַז איבערשריי=
טונגס=אָפּפֿער, הייליגט אייך,
אונד בערייטעט עס אייערן
ברידערן, דאַמיט איהר האַנ=
דעלט נאַך דער פֿאָרשריפֿט
דעם עוויגען דורך משה.
(ז) אונד יאשיהו שפענדעטע
דעם פֿאָלקע קליינעס פֿיעה,
נעהמליך לעממער אונד יונגע
ציעגען, [אַללעס צו איבער=
שרייטונגסאָפּפֿערן, פֿיר אַל=
לע, דיא זיך דאַ פֿאַנדען], אין איינער אַנצאַהל פֿאָן דרייסיג טויזענד, אונד אַן רינ=
דערן דרייאַטויזענד, אַללעס פֿאָן דעם פֿערמאָגען דעם קאָניגס. (ח) אונד זיינע
אָבערסטען וועלכֿע פֿרייאַוויללינע גאַבען, דעם פֿאָלקע, דען פריעסטערן אונד
דען לוים שפענדעטען נעהמליך חלקיהו, זכריהו אונד יחיאל, דיא אָבערפֿאָרשטעהער

רש"י

למטה ושחטו הפסח והתקדשו וגו': (ה) לפלגות. למחלקות לעשות הפסח כהלכתו כדבר ה' ביד משה: (ז) וירם יאשיהו לבני העם. דוגמא (במדבר י"ח) כן תרימו גם אתם ל' הפרשה: לכל הנמצא. לכל ישראל הנמצאים הפריש צאן לפסחים: למספר שלשים אלף. בין כאן בין

באור

עליכם, וקרוב בלשון זה דבר אליהם גם דוד (דה"א כ"ג כ"ו). (ד) והכינו, את עצמכם. (ה) לפלגות, מלה ארמית והיא כמו מחלקה בעברית. (ו) לאחיכם, המביאים את הפסח. (ז) וירם, הרים והפריש משלו ונתנו לעם, לכל יעלים העוני מקחת להם פסח, וכן עשה יחזקיה (ל' כ"ד). צאן, שם כולל לכל בהמה דקה וכבשים ובני עזים המה הפרטים כאשר תורה על זה הבחינה. ובקר, לא לפסח שאינו בא מן הבקר כ"א לשלמי חגיגה וכן פירושו בכתובים הבאים. (ח) ושריו, השיעור וגם שריו הרימו מספר ידוע ממקניהם לעם ולכהנים וללוים, ואז יפרט

הָאֱלֹהִים לַכֹּהֲנִים נָתְנוּ לַפְּסָחִים
אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּבָקָר שְׁלֹשׁ
מֵאוֹת׃ (ט) וְכוֹנַנְיָהוּ וּשְׁמַעְיָהוּ ק
וּנְתַנְאֵל אֶחָיו וַחֲשַׁבְיָהוּ וִיעִיאֵל
וְיוֹזָבָד שָׂרֵי הַלְוִיִּם הֵרִימוּ לַלְוִיִּם
לַפְּסָחִים חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים וּבָקָר
חֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ (י) וַתִּכּוֹן הָעֲבוֹדָה
וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים עַל־עָמְדָם
וְהַלְוִיִּם עַל־מַחְלְקוֹתָם כְּמִצְוַת
הַמֶּלֶךְ׃ (יא) וַיִּשְׁחֲטוּ הַפָּסַח וַיִּזְרְקוּ
הַכֹּהֲנִים מִיָּדָם וְהַלְוִיִּם מַפְשִׁיטִים׃
(יב) וַיָּסִירוּ הָעֹלָה לְתִתָּם תָּ
לְמִפְלַגּוֹת לְבֵית־אָבוֹת לִבְנֵי
הָעָם לְהַקְרִיב לַיהוָה כַּכָּתוּב
בְּסֵפֶר מֹשֶׁה וְכֵן לַבָּקָר׃
(יג) וַיְבַשְּׁלוּ הַפֶּסַח בָּאֵשׁ כַּמִּשְׁפָּט
וְהַקֳּדָשִׁים בִּשְּׁלוּ בַּסִּירוֹת וּבַדְּוָדִים

יתיר ו' ובצלחות

תרגום אשכנזי

דעם גאָטטעסהויזעס, גאַבען
דען פריעסטערן צו איבער־
שרייט׳נגסאָפּפֿערן, צוויא טויּ
זענד אונד זעכֿסהונדערט (זעמּ
מער) אונד דרייא הונדערט
רינדער. (ט) אונד כיננגיהו
שמעיהו אונד נתנאל, זיינע
ברידער, אונד חשביהו,
יעיאל אונד יוזבד, דיא אָבער־
סטען דער לוים, שפענדע־
טען דען לוים צו איבערשריי־
טונגסאָפּפֿערן פֿינף טויזענד
(זעממער) אונד פֿינף הונדערט
רינדער. (י) אַלזאָוואַרד דער
דיענסט בערייטעט, אונד דיא
פריעסטער שטאַנדען אין איה־
רער שטעללונג, זאָ וויא דיא
לוים נאַך איהרען אַבטהיי־
לונגען, נאַך דעם געבאָטע
דעם קאָניגס. (יא) דיא לוים
שלאַכֿטעטען דאַז איבערשריי־
טונגסאָפּפֿער, דיא פריעסטער
שפרענגטען (דאַז בלוט) אויס
דערען הענדען, אונד דיא
לוים צאָגען דיא הויט אַב.
(יב) זיא זאָנדערטען אַב דיא
גאַנצאָפּפֿער, אום זיא צו פֿער־
טהיילען נאַך דען אַבטהיילונגן
דער שטאַממפֿאָטער דעם פֿאָלקעס, אונד דעם עווינגען צו אָפּפֿערן, וויא עס פֿאָרגעשריעבען
איזט אים בוכֿע משה׳ס; אונד עבען זאָ פֿערפֿוהרען זיא אויך מיט: דען רינדערן. (יג) זיא
מאַכֿטען דאַז איבערשרייטונגסאָפּפֿער גאַר דורך דאַז פֿייער, נאַך דער פֿאָרשריפֿט; דיא גע־
הייליגטען אָפּפֿער אַבער, מאַכֿטען זיא גאַר אין טאָפּפֿען אונד קעססעלן אונד אין

רש״י

כבשים בין עזים: ובקר שלשת אלפים. לשלמי חגיגה: (יג) ויבשלו הפסח. כמשפטו צלי אש

באור

שמות השרים ומתנותיהם חלקיהו וזכריה וכו׳. חלקיהו, כנראה הוא הכה״ג והיה גם נגיד ב״המק.
(יא) מידם, קבלו בכלי הדם מידם לזריקה. מפשיטים, את העור אחר השחיטה. (יב) העולה,
חלקי גבוה העולים ע״ג המזבח הסירו מן הקרבן לתתם על שם המפלגות של כל בית אב מבני
העם להקריב לה׳, והנשאר בשלו באש לתתו אל העם. (יג) ויבשלו וגו׳ באש, לא
מצאנו במקום אחר לשון בישול וצלי (רד״ק) ר״ל לשון בישול מורכב עם לשון צלי, כי ויבשלו
מורה על בישול במים כמנהג אך באש מורה על צלי, וא״כ הוא הרכבת שני ענינים נבדלים
בלשון. והקדשים, הבקרים לשלמי חגיגה. בשלו בסירות, הפך בישול האש הנזכר מקודם

ובצלחות ויריצו לכל־בני העם:
(יד) ואחר הכינו להם ולכהנים כי
הכהנים בני אהרן בהעלות
העולה והחלבים עד־לילה
והלוים הכינו להם ולכהנים בני
אהרן: (טו) והמשררים בני־אסף
על־מעמדם כמצות דויד ואסף
והימן וידתון חוזה המלך
והשערים לשער ושער אין להם
לסור מעל עבדתם כי־אחיהם
הלוים הכינו להם: (טז) ותכון כל־
עבודת יהוה ביום ההוא לעשות
הפסח והעלות עלות על מזבח
יהוה כמצות המלך יאשיהו:
(יז) ויעשו בני־ישראל הנמצאים
את־הפסח בעת ההיא ואת־חג
המצות

פֿפֿאַננען, אינד בראַכֿטען זיא איילענדס דעם גאַנצען פֿאָלקע. (יד) הירויף בערייטעטען זיא (דען דיענסט) פֿיר זיך אונד פֿיר דיא פריעסטער, דען דיא פריעסטער, דיא זאָהנע אהרן'ס, (וואַרען בעשעֶפֿטיגעט) מיט דער דאַרברינגונג דער גאַנצאָפּפֿער אונד דער פֿעטטשטיקע ביז אין דיא נאַכֿט, דאַרום בערייטעטען דיא לוים פֿיר זיך אונד אויך פֿיר דיא פריעסטער דיא זאָהנע אהרן'ס. (טו) עבען זאָ פֿיר דיא זענגער, דיא זאָהנע אסף'ס, דיא אין איהרער שטעללונג וואַרען נאַך דעם געבאָטע דוד'ס אינד אסף'ס, הימן'ס אונד דעם ידותון, דעם זעהערס דעם קאָניגס, אונד פֿיר דיא טהאָרוועֶרטער אין יעדעם טהאָר; זיא האַטטען ניכֿט נאָטהיג צו וויכֿען פֿאָן איהרעם דיענסטע, וויל איהרע ברידער דיא לוים פֿיר זיא בערייטעטן. (טז) זאָ וואַרד דער גאַנצע דיענסט דעם עוויגען בערייטעט, אַן דעמזעלבען טאַגע, אַלס מאַן דאַז איבערשרייטונגסאָפּפֿער שלאַכֿטעטע, אונד גאַנצאָפּפֿער דאַרבראַכֿטע אויף דעם אַלטאַרע דעם עוויגען, נאַך דעם געבאָטע דעם קאָניגס יאשיהו. (יז) עס פֿייערטען דיא זאָהנע ישראל'ס, דיא זיך איינגעפֿונדען האַטטען, דאַז איבערשרייטונגספֿעסט צו דערזעלבען צייט

רש"י

(שמות י"ב): ויריצו לכל בני העם. הלוים וכשהכינו לכל ישראל אחר כך הכינו להם הלוים לעצמם ולכהנים שלא היה להם פנאי להכין: (טו) חוזה המלך. כל אחד ואחד היה חוזה:

באור

אכל הפסח, וסיר הוא הכלי הידוע שנותנים בו מים לבישול ונקרא גם פרור. ובדודים, הנפרד דוד ובפלס שוק שְׁוָקִים, והוא ממין אחד עם הסיר רק גדול ורחב ממנו ועל שם הבליטה כמין דדים נקרא דוד. ובצלחות, הנפרד צַלַּחַת והרבוי בלי"ה לתשלום דגש, וכתבו המפרשים היותה מין קערה. (יד) ואחר, פי' אחרי כן הכינו מאכל גם לעצמם ולכהנים אחיהם כי אלה לא שקטו ממלאכתם עד הערב. והלוים, וי"ו לטעם כמו על כן. (טו) והמשוררים, גם המשוררים והשוערים לא סרו מעל עבודתם כמו הכהנים ביום ההוא, ועל כן הכינו הלוים גם להם. דוד ואסף, כי הם יסדו זמירות נכבדים ושיר נכון ומסודר. חוזה המלך, תואר לידותן (דה"א כ"ה ה'). (טז) והעלות, מקור תחת שם המקרה כמנהג הספר, ושיעורו

המצות שבעת ימים: (יח) ולא־
נעשה פסח כמהו בישראל מימי
שמואל הנביא וכל־מלכי
ישראל לא־עשו כפסח אשר־
עשה יאשיהו והכהנים והלוים
וכל־יהודה וישראל הנמצא
ויושבי ירושלם: (יט) בשמונה
עשרה שנה למלכות יאשיהו
נעשה הפסח הזה: (כ) אחרי כל־
זאת אשר הכין יאשיהו את־
הבית עלה נכו מלך־מצרים

להלחם

זאָ וויא דאז פעסט דער אונ־
געזייערטען קוכען דורך זיע־
בען טאגע. (יח) עס וואר
קיין איבערשרייטונגספעסט
זאָ געפייערט וואָרדען אין
ישראל, וויא דיעזעס, זייט
דער צייט שמואל, דעס פראָ־
פעטען; אונד אללע קאָניגע
פאָן ישראל האטטען קיין
זאָלכעס איבערשרייטונגס־
פעסט געפייערט, וויא עס
יאשיהו פייערטע, מיט דען
פריעסטערן אונד דען לוים
אונד מיט גאנץ יהודה אונד
ישראל, דאז זיך איינגעפונ־
דען האטטע, אונד מיט דען
בעוואָהנערן פאָן ירושלים.
(יט) אים אכטצעהנטען יאהרע
דער רעגירונג דעס יאשיהו
וואַרד דיעזעס איבערשרייטונגס־פעסט געפייערט. (כ) נאך אללעם דיעזעם, אלס
יאשיהו דאז גאָטטעסהויז הערגעשטעללט האטטע, צאָג נכו, דער קאָניג פאָן מצרים,

רש"י

(יח) ולא נעשה פסח כמוהו. (ובמלכים ב' כ"ג) כתיב כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים
מיום שנחלקו ישראל לשתי ממלכות שפרו עשרת שבטים מעל מלכי יהודה וימליכו עליהם
מלך לבדם שכל הימים שהיו לשני גוים היו שבט יהודה ובנימן עושים פסח לשם ה' בירושלים
ואלו לשם ע"א בבית אל ובדן ודבר זה לא אירע כל ימי השופטים שנחלקו ישראל לשתי משפחות
ולא היה להם לכל דור ודור רק שופט א' ואותו השופט היה מביאם ללכת בדרך ה' כמפורש
בשופטים והיה ה' עם השופטים והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וכל י' השבטים היו
הולכים לשילה ועושים פסח לשם ה' וכפסח הזה לא נעשה כל ימי מלכי ישראל ויהודה יחד
עושים פסח אבל בימי יאשיהו שכבר פסק מלכות י' השבטים ומשהחזיר ירמיה י' השבטים לא
המליכו עליהם עוד מלך אלא יאשיהו מלך עליהם ועשו כולם פסח יחד לשם שמים בירושלים
וזהו לא נעשה כפסח הזה לה' בירושלים ופתרון זה מטעה אותי מאד ולא נראה לי נהי נמי
דהחזירן ירמיה לי' שבטים ויאשיהו מלך עליהם בירושלים היאך יכול להיות שלא עשו כפסח
הזה כל ימי השופטים ובימי שמואל הרואה ובימי דוד ושלמה שהיו ישראל שרוין על אדמתם
שלוים ושקטים ולא היה להם אלא מלך אחד והיה לבם לשמים אך כך פתרונו וכך פתר לי
רבי אלעזר בר משלם זצ"ל ולא נעשה פסח כמהו מעולם שיתן מלך והשרים בהמות לפסחים
די ספוקם והבקר לשלמי חגיגה וכזה ללוים להכין להם ולשלוח לכל איש ואיש לפי אכלו:
(כ) אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרים. הפסוק קובל ומתאונן
על יאשיהו שלא נעשה לו נס כמו לחזקיהו שכתב בו אחרי הדברים והאמת בא סנחרב על חזקיהו
ונעשה לו נס: להלחם בכרמיש על פרת. על מלך אשור כדכתיב (במלכים ב' כ"ג) ורצה לעבור
דרך א"י עליו ופרעה נכו לא היה יכול לבא עליו דרך נהר פרת ואם לא יעבור דרך א"י

באור

עבודות קרבן העולות על מזבח ה'. (כ) נכו, במ"ב (כ"ג כ"ט) נקרא פרעה נכה, אך פרעה
הוא תואר לכל מלכי מצרים (כמו אבימלך למלכי גרר וקיסר ואגוסטוס לרומי) ונכה הוא

לְהִלָּחֵם בְּכַרְכְּמִישׁ עַל־פְּרָת
וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ יֹאשִׁיָּהוּ׃ (כא) וַיִּשְׁלַח
אֵלָיו מַלְאָכִים ׀ לֵאמֹר ׀ מַה־לִּי
וָלָךְ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא־עָלֶיךָ אַתָּה
הַיּוֹם כִּי אֶל־בֵּית מִלְחַמְתִּי
וֵאלֹהִים אָמַר לְבַהֲלֵנִי חֲדַל־לְךָ
מֵאֱלֹהִים אֲשֶׁר־עִמִּי וְאַל־
יַשְׁחִיתֶךָ׃ (כב) וְלֹא־הֵסֵב יֹאשִׁיָּהוּ
פָנָיו מִמֶּנּוּ כִּי לְהִלָּחֵם־בּוֹ הִתְחַפֵּשׂ
וְלֹא שָׁמַע אֶל־דִּבְרֵי נְכוֹ מִפִּי
אֱלֹהִים וַיָּבֹא לְהִלָּחֵם בְּבִקְעַת
מְגִדּוֹ׃ (כג) וַיֹּרוּ הַיֹּרִים לַמֶּלֶךְ
יֹאשִׁיָּהוּ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַעֲבָדָיו
הַעֲבִירוּנִי כִּי הָחֳלֵיתִי מְאֹד׃

ויעבירוהו

הערַאן, צום שטרייטע ווידער כרכמיש אַם פרת, אונד יאשיהו צאָג איהם ענטגעגען. (כא) יענער זאַנדטע באָטען צו איהם, איהם צו זאַגען: וואַס איזט צווישען מיר אונד דיר, קאָניג פֿאָן יהודה? ניכט געגען דיך קאָממע איך הייטע, זאָנדערן געגען דאַז הויז (דען געגענשטאַנד) מיינעס שטרייטעס, אונד גאָטט האַט מיר בעפֿאָהלען צו איילען, ציעהע דיך אַלזאָ צוריק פֿאָר גאָטט דער מיט מיר איזט, דאָס ער דיך ניכט פֿערדערבע! (כב) אַבער יאשיהו וואַנדטע זיך ניכט אַב פֿאָן איהם, זאָנדערן פֿערקליידעטע זיך, אים מיט איהם צו שטרייטען; אונד האָרטע ניכט אויף דיא רעדע נכו'ס [דיא איין בעשלוס גאָטטעס וואַר], אונד קאַם צום שטרייטע אינם טהאַל מגדו. (כג) דא שאָסען דיא שיטצען אויף דען קאָניג יאשיהו, אונד דער קעניג שפראַך צו זיינען קנעכטען! ברינגעט מיך הינוועג, דען איך בין זעהר פֿערוואונדעט.

רש"י

שהרי מצרים מדרומה של א"י. ונהר פרת בצפונו של א"י: ויצא לקראתו. שדרש וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כ"ו) אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם ולא ידע מטא ליצני הדור אשר אחרי הדלת קמו לסדור כמו שמפורש במסכת תענית: (כב) ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים. שאמר לו מפי אלהים כי כן אמר ישעיה וסכסכתי מצרים במצרים וזהו שיסד הקליר כלה המוציו ללכת ארם נהרים למען לא תעבר חרב כל שהוא באפרים לא שמע לאוזם

באור

תואר פרטי, ולדעת יונתן נכה רגלים היה ולכן תרגם חגרא· בכרכמיש, עיר מפוארה ומהוללה על נהר פרת והיא היתה תחת ממשלת אשור לכן נאמר במלכים כי עלה נכה על מלך אשור, והענין אחד, כי כרכמיש ארץ נכבשת לאשור היתה ולכן יאמר מלכו בגאון לבו, הלא ככרכמיש כלנו וגו' (ישעיה י' ט'). (כא) לא עליך, שיעורו לא עליך אתה המלך! אני בא היום כ"א אל בית מלחמתי, והוא מאמר סתמי בדרך הקריאה ולזה נחסר פעל הביאה. בית מלחמתי, השונא נקרא לשונאהו איש מלחמתו (דה"א י"ח י') ולזה יקרא פה משפחת המלך השונא וממלכתו בשם בית מלחמתו כלומר הבית אשר נגדו הוא נלחם שהוא נושא מלחמתו (דער געגענשטאַנד זיינעס קריעגעס)· ואלהים, אמר לי ע"י נביאו (אולי ירמיה) ולזה נאמר בפסוק הבא ולא שמע וגו' דברי נכה מפי אלהים. לבהלני, למהרני ולזרזני (רד"ק) ומבואר למעלה. (כב) כי, שיעורו כי אם· התחפש, בבגדיו כאחאב בלכתו למלחמה (דה"ב י"ח כ"ט). מפי אלקים, אם ע"י נביאי קדש כמו שכתבתי, או שיעורו דברי נכה אשר היו גם הסכמת הש"ת· (כג) הירים, הם המורים בקשת (דה"א י' ג') ונמ"ב (כ"ג כ"ט) נאמר וילך המלך יאשיה

(כד) ויעבירהו עבדיו מן־המרכבה
ויר כיבהו על רכב המשנה אשר־ ב̈
לו ויוליכהו ירושלם וימת ויקבר
בקברות אבתיו וכל־יהודה
וירושלם מתאבלים על־יאשיהו:
(כה) ויקונן ירמיהו על־יאשיהו ל̈
ויאמרו כל־השרים ׀ והשרות ל̊
בקינותיהם על־יאשיהו עד־
היום ויתנום לחק על־ישראל
והנם כתובים על־הקינות:
(כו) ויתר דברי יאשיהו וחסדיו
ככתוב בתורת יהוה: (כז) ודבריו

הראשונים

(כד) זיינע קנעכטע בראַכטען איהן הינוועג פֿאָם וואַגען זעצ־טען איהן אויף דען צווייטען וואַגען דען ער האַטטע, אונד פֿיהרטען איהן נאַך ירושלים. ער שטאַרב, אונד וואַרד בע־גראַבען אים בעגראֶבניס זיי־נער פֿאֶטער, אונד גאַנץ יהודה אונד ירושלים טרויערטען אום יאשיהו. (כה) אונד ירמיה פֿערפֿאַסטע קלאַגעלי־דער אויף יאשיהו, אויך אַללע זאֶנגער אונד זאֶנגערינגען שפראַכען אין איהרען קלאַגע־ליעדערן פֿאָן יאשיהו, [וויא עס נאָך הייטע געשיהט] אונד בעשטיממטען זיא געזעצליך פֿיר ישראל, דיעזע זינד פֿער־צייכנעט אין דען קלאַגליע־דערן. (כו) דיא ווייטערע גע־שיכטע יאשיהו'ס אונד זיינע פֿראָממען טהאַטען, נאַך דער פֿאָרשריפֿט אים געזעטצע דעס עוויגען, (כז) אונד זיינע

רש"י

וישוב אחורים כי נגזרה גזירה לסכסך במצרים: (כד) על רכב המשנה. לפי שדרך המלך לרכוב על שני מרכבות הראשונ' עיקר ואם יצטרך ישב בשניה בראשונה יצא לפניהם ובשלה הרכיבוהו על הרכב המשנה: (כה) ויאמרו כל השרים. ל' שירה משוררים כי גם שירה וקינה בקול אח' נאמרים עליו ניבא עמוס והבאתי את השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור זה יומו של יאשיהו שמת בן ל"ט שנים בחצי ימיו דכתיב (תהלים כ') ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכתיב (עמוס ח') והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר והוא שאמר ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם וכל יהודה וירושלים מתאבלים עליו: ויתנום לחוק. כשמזדמן להם שום צער ובכיה שהם מתקוננים ובוכים על המאורע הם מזכירי' זה הצער עמו דוגמא בט' באב שמזכירים קינות על ההרוגים בגזירות שאירעו בימינו כן יבכיון על יום מות יאשיהו דוגמא (שופטים י"א) ותהי חק בישראל וגו' דוגמא (שם) לתנות לבת יפתח הגלעדי ארבעת ימים בשנה: והנם כתובים על הקינות. על ספר הקינות: (כו) וחסדיו ככתוב בתורת ה'. (ובמלכים ב' כ"ג) כתיב וכמהו לא היה לפניו מלך והוא שאמר כאן הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה:

באור

לקראתו [וימיתהו כראותו אותו, אולי הכוונה וימיתהו ע"י עבדיו, או הוא סתמי ושיעורו וימיתהו הממית כראותו אותו. הָחֳלֵיתִי, הפעל מנחי הלמ"ד והה"א בק"ח (ולא בקבוץ) משני טעמים מפני אות הגרון שאחריו וממנהג נחי הלמ"ד הבלתי מרכבים לבוא בהפעל בקמץ חטף. (כה) ויאמרו, השיעור לדעתי, כל המשוררים והמשוררות אמרו בתוך קנותיהם על יאשיהו גם את קינת ירמיה תמיד (וזהו ענין עד היום, לדעתי בכל המקומות) ויתנום לחק בישראל לאמרם שנה בשנה. הקינות, ספר הכולל כל קינותיהם יחד ואינו ספר איכה שלפנינו כל"ק כי שם לא נזכר רק ברמז קטן, וגם כל הלשון בו מורה שנכתב אחרי גלות בבל ולא במות יאשיהו. (כו) וחסדיו, צדקת דרכו עפ"י הכתוב בתורה. (כז) ודבריו, וי"ו לסימן הכלל.

הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרֹנִים הִנָּם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר מַלְכֵי־יִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה׃

לו (א) וַיִּקְחוּ עַם־הָאָרֶץ אֶת־
יְהוֹאָחָז בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ
וַיַּמְלִיכֻהוּ תַחַת־אָבִיו בִּירוּשָׁלִָם׃
(ב) בֶּן־שָׁלוֹשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה יוֹאָחָז
בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִָם׃ (ג) וַיְסִירֵהוּ מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם בִּירוּשָׁלִָם וַיַּעֲנֹשׁ אֶת־
הָאָרֶץ מֵאָה כִכַּר־כֶּסֶף וְכִכַּר זָהָב׃
(ד) וַיַּמְלֵךְ מֶלֶךְ־מִצְרַיִם אֶת־
אֶלְיָקִים אָחִיו עַל־יְהוּדָה
וִירוּשָׁלִַם וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ יְהוֹיָקִים
וְאֶת־יוֹאָחָז אָחִיו לָקַח נְכוֹ

ויביאהו

געשיכטע, פֿאָם אַנפֿאַנגע ביז
צו ענדע, איזט בשריעבען אים
בוכע דער קאָניגע פֿאָן ישראל
אונד יהודה.

לו (א) דאַן וועהלטע דאַז
פֿאָלק דעס לאַנדעס דען
יהואחז זאָהן דעס יאשיהו,
אונד מאַכטע איהן צום קעני=
גע אַנשטאַטט זיינעס פֿאַטערס
צו ירושלים: (ב) דרייא אונד
צוואַנציג יאַהרע וואַר יהואחז
אַלט אַלס ער קעניג וואורדע,
אונד דרייא מאָנאַטע נור רע=
גיערטע ער צו ירושלים. (ג) דען
דער קעניג פֿאָן מצרים זעטצטע
איהן אַב צו ירושלים, אונד בע=
שטראַפֿטע דאַז לאַנד מיט הונ=
דערט טאַלענטן זילבערס אונד
איינעם טאַלענטע גאָלדעס.
(ד) דער קעניג פֿאָן מצרים
מאַכטע אליקים זיינען ברודער
צום קעניג איבער יהודה אונד
ירושלים, אונד פֿערוואַנדעל=
טע דעססען נאַמען אין
יהויקים, יואחז זיינען ברודער
אַבער, נאַהם נכו אונד פֿיהר=

רש"י

לו (א) וימליכהו תחת אביו. אע"פ שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו כ"ח חדשים: (ג) ויסירהו מלך מצרים בירושלים. מבואר (במלכים שם) היטב ויאסרוהו פרעה נכה ברבלה בארץ חמת: בירושלים. ממלך בירושלים: ויענש את הארץ. ליתן מס' דוגמא ועינשו אותו מאה כסף (דברים כ"ב): (ד) ויסב את שמו יהויקים. כך דרך המלכים והשרים שמכנים למשרתיהם שם שהם רוצים דוגמא (בראשית מ"א) ויקרא פרעה שם יוסף וגומר וכן (במדבר י"ג) ויקרא משה להושע בן נון יהושע וכן (דניאל א') וישם שר הסריסים שמות וגומר והכל כדי להודיע שהוא מושל בו לכנות לו שם כרצונו: ויסב את שמו יהויקים. למה קרא שמו יהויקים למעלה מפורש כי לאחר שהרג פרעה יאשיהו המליך מלך והעניש למס עובד:

עליו

באור

לו (א) ויקחו, ספור הפרשה האחרונה הזאת הוא במ"ב כ"ג ל' עד סוף הספר, אך סופרנו יקצר בו מאד, ויודיענו רק את הכלל ולא את הפרט, כי תכלית ספרו הוא להרים ולחזק את לב העם באהבתו למלכו ולאלהיו, ופרטי הספורים האלה אינם דרך נכון להשגת התכלית הזאת כאשר יבין כל משכיל. (ג) ויסירהו, הסירו ממלוך בירושלים.
(ד) ויסב, שינה את שמו בדב' מועט (כי אליקי' ה' הוא בהוראה העיקרית עם יהויקים רק שנשתנה אל אל יהו והם תוארי הקב"ה גם שניהם) להראות את ממשלתו בו בהקרא עליו שם חדש אשר פיו יקבנו, ולדעת אחרים היה מנהג זה בימים קדמונים לתת שם חדש לאיש אשר יופקד ויורם

וַיְבִיאֵהוּ מִצְרָיְמָה׃ (ה) בֶּן־עֶשְׂרִים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ
וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ
וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו׃
(ו) עָלָיו עָלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ
בָּבֶל וַיַּאַסְרֵהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם לְהֹלִיכוֹ
בָּבֶלָה׃ (ז) וּמִכְּלֵי בֵּית יְהוָה הֵבִיא
נְבוּכַדְנֶאצַּר לְבָבֶל וַיִּתְּנֵם
בְּהֵיכָלוֹ בְּבָבֶל׃ (ח) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
יְהוֹיָקִים וְתֹעֲבֹתָיו אֲשֶׁר־עָשָׂה
וְהַנִּמְצָא עָלָיו הִנָּם כְּתוּבִים עַל־

ספר

טע איהן נאַך מצרים. (ה) פֿינף
אונד צוואַנצינג יאַהרע וואַר
יהויקים אַלט, אַלס ער קעניג
ווארדע, אונד איילף יאַהרע
רעגיערטע ער צו ירושלים, ער
טהאַט וואס בעזע וואַר אין דען
אויגען דעם עוויגען זיינעם גאָט־
טעס. (ו) געגען דיעזען ער־
האָב זיך נבוכדנצר, דער קע־
ניג פֿאָן בבל, אונד פֿעססעל־
טע איהן מיט קעטטען אום
איהן נאַך בבל צו פֿיהרען.
(ז) אויך פֿאָן דען געראַטהען,
דעם נאָטטעסהויזעס בראַכטע
נבוכדנצר נאַך בבל, אונד
לעגטע זיא אין זיינען טעמפעל
צו בבל. (ח) דיא וויטערע גע־
שיכטע דעם יהויקים אונד זיי־
נע נריילטהאַטען דיא ער בע־
גינג אונד וועססען ער (טו״ריג) בעפֿונדען וואַרד, איזט פֿערצייכנעט אים בוכע דער קעני־

גע־

רש"י

(ו) עליו עלה נבוכדנצר. כי לא יכול פרעה לצאת מארצו כמו שכתוב (במלכים ב' כ"ד) ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר לאלך מצרים שנלח בשנה הרביעית בכרכמיש על נהר פרת במפורש (בירמיה מ"ה): להוליכו בבלה. ולא הוליכו ממש אלא בדרך מת והשליך נבלתו וכן ניבא (ירמיה כ"ב) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם והיכן קבורת חמור במעי הכלב וכן מוכיח (במלכים ב' כ"ד) וישכב יהויקים עם אבותיו ולא כתב ויקברהו: (ז) ומכלי בית ה'. ומקצת כלי בית ה' ועל זה נתנבא (ירמיה כ"ו) כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל על הכלים הנותרים וגומר ומקשה בסדר עולם בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה ויתן ה' בידו וכאן מוכיח שהיה בי"א למלכו ומה ת"ל בשנת שלש למרדו שנאמר (במלכים ב' כ"ד) ויהי לו יהויקים עבד ג' שנים וישב וימרוד בו ג' שנים ובשנת ג' למרדו עלה עליו והיא שנת שמונה לנבוכדנאצר דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה שניה כבש יהויקים וג' שנים עבדו וג' שנים מרד בו והוא לא מלך כי אם בשנת ד' ליהויקים שנאמר (ירמיהו כ"ה) בשנת הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכדנאצר: (ח) ותועבותיו. שנא

באור

מטעם המלך אל שררה וגדולה ידועה, כמו שקרא פרעה את יוסף צפנת פענח. (ו) להוליכו, כתב הרד"ק ז"ל: ולא הוליכו כי בדרך מת, ועליו נאמר (ירמי' כ"ב י"ט) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך וגו' והנה כתוב בדניאל (א' ב') ויתן אדני בידו את יהויקים ומקצת כלי בית האלהים ויביאם ארץ שנער, א"כ הוליכו לבבל עם הכלים ואח"כ שב לירושלים כי י"א שנה מלך, ואח"כ חזר ומרד בסוף ימיו ותפשוהו הגדודים ומת בדרך בידם כמו שאמר סחוב והשלך ופי' להוליכו והוליכו כמו להרגו בערמה עכ"ל. והנה כל עין יראה כי הרד"ק סותר את דברי עצמו, בראשונה יאמר להוליכו ולא הוליכו, ולבסוף להוליכו והוליכו, על כן נראה ברור כי בתחלה העתיק הרד"ק את פירש"י עד והנה כתוב, ובמלין האלה יחל להשיג ע' פירושו ויוכיח כי פירוש להוליכו הוא שהוליכו באמת שמה. (ז) בהיכלו, כלומר בהיכל אשר

סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וַיִּמְלֹךְ
יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ (ט) בֶּן־שְׁמוֹנֶה
שָׁנִים יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה
חֳדָשִׁים וַעֲשֶׂרֶת יָמִים מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִָם וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃
(י) וְלִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה שָׁלַח הַמֶּלֶךְ
נְבוּכַדְנֶאצַּר וַיְבִאֵהוּ בָבֶלָה עִם־
כְּלֵי חֶמְדַּת בֵּית־יְהוָה וַיַּמְלֵךְ
אֶת־צִדְקִיָּהוּ אָחִיו עַל־יְהוּדָה
וִירוּשָׁלִָם׃ (יא) בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת
שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְּמָלְכוֹ וְאַחַת
עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם׃

גע פֿאָן ישראל אונד יהודה ; יהויכין זיין זאָהן וואורדע קעניג אַנשטאַטט זיינער. (ט) אַכֿט יאַהרע וואַר יהויכין אַלט אַלס ער קעניג וואורדע. אונד דרייא מאָנאַטהע אונד צעהן טאַגע רעגיערטע ער צו ירושלים, אינד אויך ער טהאַט וואַס בעזע וואַר אין דען אויגען דעם עוויגען. (י) נאַך דעם פֿערלויפֿע דעם יאַהרעס זאַנדטע דער קעניג נבוכדנצר, אונד ליעס איהן נאַך בבל ברינגען זאַממט דען קאָסטבאַרען גערעטהען דעם גאָטטעסהויזעס, אונד מאַכֿטע צדקיהו זיינען ברודער צום קעניגע איבער יהודה אונד ירושלים. (יא) איין אונד צוואַנציג יאַהרע וואַר צדקיהו אַלט אַלס ער קעניג וואורדע, אונד איילף יאַהרע רעגיערטע ער צו ירושלים. (יב) אונד

אויך

רש"י

על אמו: והנמצא עליו. כתובת קעקע: (י) ולתשובת השנה. שהגלה יהויקים: עם כלי חמדת בית ה'. דברים החמודים אותם לקח והשאר הניח עד גלות צדקיהו אז לקח הכל עמו ובמלכים (ב' כ"ד) מפורש שגלה יהויכין מלך יהודה על מלך בבל וגו': וימלך צדקיהו אחיו: אחיו של יהויקים וכן (במלכים שם) וימלך מלך בבל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו

באור

לו לעבודת אלהיו, וכן הוא בדניאל (א' ב'). (ח) והנמצא, כלל אחר הפרט, ושעורו וכל אשר נמצא בעניניו ומעשיו רשום עליו בספרים ובמכתבים נפרדים, כתיב הוא יקדו בספר מלכי וגו'. (י) שלח, כלומר שלח את עבדיו לצור על ירושלים, ואחר זמן מה בא הוא בעצמו שמה (שם כ"ד י' וי"א). ויביאהו, נבוכדנצר הביאהו אתו בבלה, ואף כי נאמר פה שלח נבוכדנצר, בכל זאת ידענו מס' מלכים (שם י"א וי"ב) כי בעת המצור בא נבוכדנצר בעצמו אל חילו ויקח את יהויכין ואת ביתו עמו, גם יש לפרש ויביאהו כפעל סתמי (מאַן ברַאכֿטע איהן) ע"ד ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. כלי חמדת, מלת חמדה מקרה הוא ונסמך אל השם כלי לתואר, כמנהג הלשון לתאר את השם ע"י מקרה הסומך לו ד"מ ילד שעשועים שיעורו ילד משעשע, איש תבונה שיעורו איש מבין, וכן כלי חמדה (ירמיה ג' י"ט) כלי נחמד. והנה בשני שמות המחוברים עד"ז (ר"ל שם עצם עם מקרה) אם ינוא הכורך לסמכם אל שם אחר למען הגביל על ידו את העצם בשום אופן, אז יוסמך המקרה אל השם שאחריו, אף שאין למקרה ההוא יחס כלל עמו, ורק העצם שלפני המקרה הוא המוגבל ע"י השם ההוא ד"מ הר קדש אלהי (דניאל ט' כ') נסמך הר אל קודש, וקודש אל אלהי, אף שאין אלהי תואר למקרה הקודש כ"א אל הר, והכוונה הר אלהי הקדוש, ועד"ז כלי חמדת בית ה' הכוונה כלי בית ה' הנחמדים. אחיו, ובמ"ב כ"ד י"ז נאמר מתניה דדו, עיין דה"א ג' ט"ז מש"ש.

(יב) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו
לֹא נִכְנַע מִלִּפְנֵי יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא
מִפִּי יְהוָה׃ (יג) וְגַם בַּמֶּלֶךְ
נְבוּכַדְנֶאצַּר מָרָד אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוֹ
בֵּאלֹהִים וַיֶּקֶשׁ אֶת־עָרְפּוֹ וַיְאַמֵּץ
אֶת־לְבָבוֹ מִשּׁוּב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (יד) גַּם כָּל־שָׂרֵי הַכֹּהֲנִים
וְהָעָם הִרְבּוּ לִמְעוֹל־מַעַל כְּכֹל
תֹּעֲבוֹת הַגּוֹיִם וַיְטַמְּאוּ אֶת־בֵּית
יְהוָה אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ בִּירוּשָׁלִָם׃
(טו) וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם
עֲלֵיהֶם בְּיַד־מַלְאָכָיו הַשְׁכֵּם
וְשָׁלוֹחַ כִּי־חָמַל עַל־עַמּוֹ וְעַל־

קמץ בז"ק· יתיר ו׳ — מעונו

איך ער טהאַט וואַס בעזע וואַר אין דען אויגען דעם עוויגען, זיינעם גאָטטעס; ער דעמי־טהיגטע זיך ניכט פֿאָר ירמיהו, דעם פּראָפֿעטען, דער אים אויפֿטראַגע דעס עוויגען איהם פּראָפֿעצייהעטע. (יג) אויך וואַרד ער אַבטריננינג פֿאָם קע־ניגע נבוכדנצר, דער איהן האַטטע שווערן לאַססען בייא גאָטט, וואַר האַלזשטאַר־ריג אונד פֿערהאַרטעטע זיין הערץ, דאַס ער ניכט צוריקקעהרטע צו דעם עווי־גען דעם גאָטטע ישראל'ס. (יד) אויך אַללע אָבערסטען דער פּריעסטער אונד דעם פֿאָלקעס הייפֿטען פֿערגעהונ־גען אויף פֿערגעהונגען, נאַך אַללען גרייעלטהאַטען דער פֿעלקער, אונד פֿעראונרייניג־טען דאַז הויז דעם עוויגען, דאַס ער געהייליגט צו ירושלים. (טו) דער עוויגע דער גאָטט איהרער פֿאַטער, זאַנדטע אַן זיא דורך זיינע באָטהען, פֿריהצייטיג אונד וויעדערהאָלט זאַנדטע ער אַן זיא, דען עס דויערטע איהן זיין פֿאָלק אונד זיינע וואָה־

ר ש" י

צדקיהו דודו של יהויכין: (יב) ויעש הרע. מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא מפי ה' כמפורש (בירמיה ל"ח) ויאמר ירמיה אל צדקיה כה אמר ה' אלהי הצבאות אלהי ישראל אם יצא תצא וגומר עד דואג אני את היהודים וגומר חוץ מחטא זה לא חטא אלא בזה שלא שמע לדברי נביא מפי ה' ושעבר על שבועת נבוכדנאצר אבל בתועבותיו והנמצא עליו על יהויקים לא הרע לעשות. מפי ר' אליעזר בר משלם זצ"ל: (יג) אשר השביעו באלהים. כמפורש ביחזקאל אמר נא לבי' המרי וגו' וכל הפרשה נאמרה על יהויכין וצדקיהו שם ויקח מלכ' ושריה ויבא אתם אליו בבלה זה יהויכין וסיעתו (שם) ויקח מזרע המלוכה ויכרות אתו ברית זה צדקיהו: (יד) גם כל שרי הכהנים. להורות את ישראל כדכתיב (דברים כ"ד) ככל אשר יורו אתכם הכהני' והלוים ולא כהנים הדיוטות למחות אלא שרי הכהנים שהיכולת בידם למחות ולא מיחו: ויטמאו את בית ה' בשיקוציהם אשר הקדיש בירושלים. לשכן שמו שם לעולם: (טו) וישלח ה'. כל זה צדק הדין שלא תאמר לא התרה בהם לשוב מדרכיהם הרעה אלא לאלתר ויטריף לעד אפו לכך נאמר וישלח אלהי אבותיהם עליהם ביד מלאכיו והתרה בהם לשוב מרעתם ולא פעם אחת בשנה או בחודש אלא בכל יום ויום השכם ושלוח: כי חמל על עמו ולא חפץ במיתתן: ועל מעונו. על דירת בית המקדש שאפילו מלך בשר ודם חומל על עמו ועל בית מדורו מלהחריבם:

ב א ו ר

(יב) מפי ה', אשר נבא אליו מפי ה' והוכיחו בלי חשך כנראה בספרו. (יג) השביעו, הביאו באלה ובשבועת אלהים לבל ימרוד בו וישקר באמונתו. וַיֶּקֶשׁ, הפעיל מנחי הלמ"ד בחסרון הה"א, כמנהג ושעורו הקשה את ערפו. (טו) השכם ושלוח, תואר לפעל שלח, ומורה על השליחה

מְעוֹנוֹ׃ (טז) וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים
בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו
וּמִתַּעְתְּעִים בִּנְבִאָיו עַד עֲלוֹת
חֲמַת־יְהוָה בְּעַמּוֹ עַד־לְאֵין
מַרְפֵּא׃ (יז) וַיַּעַל עֲלֵיהֶם אֶת־
מֶלֶךְ כַּשְׂדִּיִּים וַיַּהֲרֹג בַּחוּרֵיהֶם
בַּחֶרֶב בְּבֵית מִקְדָּשָׁם וְלֹא חָמַל
עַל־בָּחוּר וּבְתוּלָה זָקֵן וְיָשֵׁשׁ הַכֹּל
נָתַן בְּיָדוֹ׃ (יח) וְכֹל כְּלֵי בֵּית כ׳
הָאֱלֹהִים הַגְּדֹלִים וְהַקְּטַנִּים
וְאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וְאוֹצְרוֹת
הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו הַכֹּל הֵבִיא בָבֶל׃

יתיר י׳ וישרפו

וואָהנונג. (טז) זיא אַבער פֿער־
האֶהנטען דיא אַבגעזאַנדטען
גאָטטעס, פֿעראַכטעטען זיי־
נע וואָרטע, אונד פֿערלאַכ־
טען זיינע פּראָפֿעטען, ביז דער
צאָרן דעם עוויגען זיך ערהאָב
איבער זיין פֿאָלק, דאַס קיינע
הילפֿע מעהר וואַר. (יז) ער
פֿיהרטע דען קעניג דער
כשדים געגען זיא הערבייא,
דיעזער טאָדטעטע איהרע יינג־
לינגע מיט דעם שווערדטע,
אין איהרעם היילינטהום,
אונד שאָנטע ווערער דעם יינג־
לינגס נאָך דער יונגפֿרויא, ווע־
דער דעם אַלטען נאָך דעם
גרייזעס; אַללעס גאַב (גאָטט)
אין זיינע האַנד. (יח) אונד
אַללע געראֶטהע דעם גאָט־
טעסהויזעס, זאָוואָהל דיא
גראָסען אַלס דיא קליינען,
אונד דיא שעטצע דעם גאָט־
טעסהויזעס, אונד דיא שעט־
צע דעם קעניגס אונד זיינער אָבערכטען, אַללעס פֿיהרטע ער נאָך בבל. (יט) זיא פֿער־
בראַננ־

ר ש " י

(טז) ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים. בשלוחי הקב"ה ובוזים דבריו של הקב"ה שודאי הדין עמו שאפילו שלוחי בשר ודם אין מבזין אותן ויראים לעבור על צווי בן לרע בין לטוב ועמו בזו דבריו והלעיבו ותעתעו בנביאיו כל כך וגו': (יז) ויעל עליהם את מלך כשדים. שהם אומה שפלה שנאמר (ישעיה כ"ג) הן כשדים עם לא היה וכאן נתקיים (דברים ל"ב) הם קנאוני בלא אל וגו' עד בגוי נבל אכעיסם: ויהרוג בחוריהם בחרב בבית מקדשם. והשב להם גמולם שכתוב ויטמאו את בית ה' ונתקיים מה שאמר (יחזקאל ט') והכו אל תחום עיניכם וגו' עד לאו וילאו והכו בעיר: ולא חמל על בחור ובתולה זקן וישיש. מה שאין כן מנהג אנשי חיילים כשנולאים במלחמה והורגים אנשי המלחמה אבל על זקן בחור ובתולה חומלים ומתמלאים רחמים וגם נבואות משה רבינו נתקיימה (דברים ל"ב) מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה גם בחור גם בתולה וגומר: (יח) וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטנים. שנותרו מגלות

ב א ו ר

יום יום מבוקר עד ערב. (טז) מלעבים, הפעיל מפעל לעב המורה בארמית על המלעג והמבזה את אחרים ומלחק עליהם, כי תרגום קלס הוא לעב, ובחילוף כבש וכשב נאמר מזה בלשון חז"ל לעולם יהא אדם מן הנעלבים ואל יהא מן העולבים. במלאכי, שלוחים. ומִתַּעְתְּעִים, שרש תעתע נרדף עם עלב הקודם לו, כי תרגום מתעתע מתעלב, ושעורו מהתל באחרים ומתעה את מחשבותם, ושרש תעתע הוא תעה כמו שעשע מן שעה, ומלת מתעתעים שלפנינו היא ההתפעל בכפילת תי"ו הבנין להקל המבטא ע"ד יטמא ת' יתטמא, ושעורו עושים לעצמם שחוק והתול בנביאי ה' (זיך איין געשפּעטטע אויסמאַכען). לאין מרפא, כמו מרפא יניח חטאים גדולים (קהלת י' ד') שהוראתו רפיון (כי נפי ל"א ול"ה יתחלפו לרוב), והכוונה שעלתה חמתו מבלי יכולת להרפותה ולהניעה, כי הכעיסוהו בתועבותיהם עד שנגמר עליהם את הדין. (יז) כשדים, שם ליושבי בבל, אולי ע"ש תולדותם מן כשד בן אחי אברהם (בראשית כ"ב כ"ב)

(יט) וַיִּשְׂרְפוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים
וַיְנַתְּצוּ אֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלִָם וְכָל־
אַרְמְנוֹתֶיהָ שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־כְּלֵי
מַחֲמַדֶּיהָ לְהַשְׁחִית׃ (כ) וַיֶּגֶל
הַשְּׁאֵרִית מִן־הַחֶרֶב אֶל־בָּבֶל
וַיִּהְיוּ־לוֹ וּלְבָנָיו לַעֲבָדִים עַד־
מְלֹךְ מַלְכוּת פָּרָס׃ (כא) לְמַלֹּאות
דְּבַר־יְהוָה בְּפִי יִרְמְיָהוּ עַד־
רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתוֹתֶיהָ כָּל־
יְמֵי הָשַּׁמָּה שָׁבָתָה לְמַלֹּאות׃

שבעים

ב־אַנגטען דאַז גאָטטעסהויז, אונד ריססען דיא מויער פאָן ירושלים ניעדער; אויך דעס־סען פאַללעסטע אַללע, פֿער־בראַננטען זיא אין פֿייער, אונד אַללע קאָסטבאַרען גערעֶטהע צערשטערטען זיא. (כ) ער פֿיהרטע וואַז איבריג בליעב פאָם שווערדטע, געפֿאַנגען נאַך בבל, אונד זיא וואַרען קנעכטע בייא איהם אונד זיינן זאָהנן, ביז דאַז קאָניגרייך פרס צור רעגיערונג קאַם. (כא) דאַ־מיט ערפֿיללט ווערדע דאַז וואָרט דעס עוויגען, [פֿערקינ־דעט דורך דען מונד ירמיהו'ס] נעהמליך ביז דאַז לאַנד זיינע פֿייער־יאַהרע נאַבגעטראַגען האַטטע; דען דיא גאַנצע צייט דער פֿערוויסטונג פֿייערטע

ר ש " י

יהויקים ויכני': (כ) ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מליך מלכות פרס. ולמה עד מלכות פרס כי (עד מלכות פרס) עד אותו הזמן לא נתפייסה הארץ את שבתותיה והוא שכתוב (ויקרא כ"ו) כל ימי השמה תשבות: עד רצתה הארץ את שבתותיה. כי קודם לכן לא רצתה הארץ שבתותיה: (כא) כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה של שמיטה ויובל שבטלו ישראל בארץ וכנגדן גלו שבעים שנה אותן שבעים שבתה ארץ ישראל שנים שהכעיסו ישראל בארצם ארבע מאות ושלשים שנה מהם ג' מאות ותשעים משנכנסו לארץ עד שגלו ממנה עשרת השבטים ואתה מונה אותם מפורשים מאתים וארבעים ושלשה משמלך ירבעם עד שהגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים שהכעיסו ק"א שנים והשאר סתומים הוא שנא' (ביחזקאל ד') ואתה שכב על צדך השמאלי ושמת את עון ישראל וגו' שלש מאות ותשעים יום וגו' וכלית את אלה ושכבת על צדך הימני שנית ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום יום לשנה מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלם ארבעים שנה כיצד עשרים ושתים של מנשה כדכתיב (מלכים ב' כ"א) ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך כ"ב שנים ול"ג עשה תשובה הרי נ"ה מלך ושתים לאמון וי"א ליהויקים הרי ל"ה שנים ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כולם מישראל ויהודה ארבע מאות ושלשים שנה הרי לארבע מאות שנה ס"ד שמיטין ויובלות ל"ה שנים הרי ה' שמיטין הרי ס"ט ושנת היובל האחרונה נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו ממנה הרי שבעים שנים מקודשים של שמטה שלא שמטום ישראל לפיכך גלו שבעים שנה לקיים מה שנאמר (ויקרא כ"ו) אז תרצה הארץ את שבתותיה כך מפורש בסדר עולם וכאן מסיים בזה דברי הימים לפי שאמר למלאות שבעים שנה הוצרך לומר כאן פסוקים

ב א ו ר

וַיִּשֵּׁשׁ, כמו יָשִׁישׁ באיר"ק (רד"ק) והוראתו על איש זקן מאד. (יט) להשחית, השיעור היו להשחית. (כ) וַיֶּגֶל, קל משרש גלה ונפילת הלמ"ד כמשפט נל"ה בוי"ו ההפוך, רק יש ליזהר שלא להחליף הקל וההפעיל בזה, כי נקודתם שוה כמו שתראה בפסוק י"ב. השאֵרית, הנותר מן החרב ולא הומת. פרס, תחת שבט כורש המולך על פרס ובבל יחד. (כא) ירמיהו, ככתוב והיתה כל הארץ הזאת לחרבה ולשמה ועבדו הגוים האלה את מלך בבל שבעים שנה (ירמי' כ"ה י"ב). עד רצתה, אין זה מאמר ירמיה, כ"א הוא טעם למה שנגזרו שבעים שנה לגלות בבל. שבתותיה, הנפרד שַׁבָּת ע"מ פַּעָל והרבוי ע"ד נקבה (ואין צורך ללכת המדקדקים היותו מן

שִׁבְעִים שָׁנָה׃ (כב) וּבִשְׁנַת אַחַת
לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לִכְלוֹת דְּבַר־
יְהוָה בְּפִי יִרְמְיָהוּ הֵעִיר יְהוָה
אֶת־רוּחַ כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס
וַיַּעֲבֶר־קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם־
בְּמִכְתָּב לֵאמֹר׃ (כג) כֹּה־אָמַר
כּוֹרֶשׁ ׀ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל־מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ נָתַן לִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם
וְהוּא־פָקַד עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת
בִּירוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר בִּיהוּדָה מִי־בָכֶם
מִכָּל־עַמּוֹ יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְיָעַל׃

עס, ביז זיעבענציג יאַהרע צו ענדע וואַרען. (כב) אונד אים ערשטען יאַהרע דעס כורש, דעס קאֶניגס פאָן פרס, אַלס צו ענדע וואַר דיא דורך ירמיהו געוואָרדענע פֿערהייסונג דעס עווינען, ערוועקטע דער עוויגע רען גייסט דעס כורש, דעס קעניגס פאָן פרס, דאַס ער דען רוף ערגעהען ליעס דורך זיין גאַנצעס קעניגרייך, אונד אויך שריפֿטליך פֿערקינדיגטע: (כג) זאָ שפריכט כורש, דער קעניג פאָן פרס: אַללע רייכע דער ערדע גאַב מיר דער עווינע, דער גאָטט דעס הימעלס. אונד האַט מיר בעפֿאָהלען, איהם איין הויז צו בויען צו ירושלים אין יהודה. ווער עס נון איך זייא אונטער איך פֿאָן זיינעם גאַנצען פֿאָלקע, דער עווינע זיין גאָטט איזט מיט איהם, ער ציעהע הינויף.

רש"י

אלו ושל עזרא (תחלתו) להודיענו כשכלו אותן שבעים שנה היאך. חזר הגלגל שחזרו לארצם לכך הולרך לומר כאן ובשנת אחת לכורש מלך פרס עד מי נכם מכל עמו ויעל ולכך נוספת וי"ו זו של ובשנת לפי שספר דניאל מפסיק בנתים שהרי ספר עזרא משוך וסדור אחר ספר דניאל וכך די"ו מוסב מזה לזה: (כב) את רוח כורש. רלונו: ויעבר קול. כרוז הכריז לכל בני מלכותו: וגם במכתב שלח לכל בני מלכותו לאמר: (כג) כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ. שאני מושל מלך על כל ממלכות: והוא פקד עלי. והוא לוה עלי על ידי ישעיה לבנות לו בית בירושלם שנא' (ישעיה מ"ד) האמור לכם וגו' (שם מ"ה) כה אמר ה' למשיחו לכורש וכבר נאמרה לו נבואה זו של ישעיה: אשר ביהודה. בירושלם במדינות יהודה: מי נכם מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל. כך היה הכרוז על המדינות מי נכל עמו של הקב"ה ינוא לבנות ביתו אשר בירושלם ויעל ויהי הקב"ה בעזרו ובעזרינו:

באור

שַׁבָּתָה), ונאמר פה שבתותיה על שנות השמטה מענין ושבתה הארץ שבת לה'. (כב) לכלות כאשר כלה הקץ לגזרת הקב"ה על עמו, העיר את רוח כורש וגו', כי לב מלך ביד ה' ולכל אשר יחפון יטנו אם לחסד ואם לשבט. ויעבר קול, ע"י מכריזים נחוצות הערים, כמנהג הימים ההם. וגם במכתב, במשלוח ספרים אל אנשי יהודה הנפולים בארץ בבל ופרס. (כג) נתן לי וגו', כלומר רק אלהי השמים התקיף על כל, הוא נתן לי בכח ידו, עוז וממשלה על כל ממלכות הארץ, וע"י עזרתו זאת נגלתה לי מכותו להכיר כח מלכותו ולבנות לו בית, גם יתכן כי נודע לו רלון הקב"ה ע"י דניאל. אלהיו עמו, אשר אלהיו עמו ונתן לו יכולת, או כי חסר פעל המליאות ושיעורו יהי אלהיו עמו, כמ"ש בעזרא (א' ג'). ויעל, לירושלים אשר ביהודה ויבן את בית ה' אלהיו כמפורש בספר עזרא (שם שם). וגם אדון הרחמים יבן במהרה את ביתו וימלא כבודו את כל הארץ אמן. ובזה כלו דברי ביאורי לספר הקשה הזה, אשר השלמתי בחסדי עליון ולדקתו ביום זכור ברית, באחרית השנה בלה ביאור דברי הימים.